

ALGEMENE PRAKTISCHE RECHTSVERZAMELING

FACTUUR

Eric DIRIX

Afdelingsvoorzitter in het Hof van Cassatie
Buitengewoon hoogleraar KU Leuven

en

Gabriël Luc BALLON
Emeritus gewoon hoogleraar KU Leuven

2012

Kluwer

a Wolters Kluwer business

In deze verhandeling is de stof bijgehouden tot 1 juli 2012.

8847752-10

ISBN 978 90 4654 742 7
D 2012 2664 612
BP/APR-BI12076

Verantwoordelijke uitgever: Hans Suijkerbuijk
Ragheno Business Park
Motstraat 30
B-2800 Mechelen
Tel.: 0800/14500 (gratis oproepnummer)
www.kluwer.be

© 2012, Wolters Kluwer Belgium NV

Behoudens de uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave veele-
voudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt worden, op
welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande en schriftelijke toestemming van de
uitgever.

Inhoud

	Blz.
INHOUD	V
AFKORTINGEN EN CITEERWIJZEN	XV
LITERATUURLIJST	XVII
	Nrs.
Hfdst. I ALGEMEEN	1-56
Afd. I BEGRIP	1-8
§ 1. Definitie	1-3
§ 2. Functies	4-5
§ 3. De factuur en de btw	6
§ 4. Partijen genoemd in de factuur	7
§ 5. Opmaak van de factuur	8
Afd. II TOEPASSINGSGBIED	9-33
§ 1. Algemeen	9-15
A. Schuldvordering uit overeenkomst	9-13
B. Commerciële aard van de schuldvordering	14
C. Schuldvordering uitgedrukt in geld	15
§ 2. De factuur in het btw-stelsel	16-33
A. Belastbare handelingen	17-26
1. Levering van goederen	18-22
2. Verrichten van diensten	23-26
B. Belastingplichtige	27-28
C. Factureringsplicht	29-31
D. Uitreiken van met een factuur verwante stukken, rekeningen en ontvangstbewijzen	32-33
Afd. III VERPLICHTING TOT AFGIFTE VAN EEN FACTUUR	34-50
§ 1. Gemeenrecht	34-41
§ 2. Fiscaal recht	42-45
A. Algemeen	42-43
B. Administratieve en strafrechtelijke sancties	44
C. Gevolgen van de fiscale onregelmatigheid van de factuur voor de overeenkomst	45
§ 3. Tijdstip van uitreiking van de factuur	46-49
§ 4. Bewijs van verzending van factuur	50
Afd. IV VERPLICHTING OM DE FACTUREN TE BEWAREN	51-56
Hfdst. II VERMELDINGEN OP DE FACTUUR	57-207
Afd. I ALGEMEEN	57-120
§ 1. Inleiding	57-62
§ 2. Datum van uitreiking van de factuur	63

§ 3.	Volnummer van de factuur	64
§ 4.	De naam of de maatschappelijke benaming en het adres van de belastingplichtige leverancier	65-67
§ 5.	Vennootschapsrechtelijke vereiste van soortwaarheid	68-69
§ 6.	Verenigingen zonder winst oogmerk en stichtingen	70-72
§ 7.	Vennootschappen of verenigingen in vereffening	73
§ 8.	Naam en adres van de medecontractant, geadresseerde van de factuur	74-75
§ 9.	Btw-identificatienummer van de opsteller en van zijn medecontractant	76-79
§ 10.	Het ondernemingsnummer	80-83
§ 11.	Datum van het belastbaar feit	84
§ 12.	Aard van de uitgevoerde handeling	85-86
§ 13.	Benaming van de goederen of diensten	87-89
§ 14.	Prijs van het geleverde	90-92
§ 15.	Tarief van de btw en de maatstaf voor de heffing	93-96
§ 16.	Bedrag van de belasting	97-98
	A. Bedrag van de verschuldigde belasting over de toegevoegde waarde	97-98
	B. Vrijstelling van btw	99-100
	C. Belasting te voldoen door de medecontractant	101
§ 17.	Het nummer van de zichtrekening en de naam van de financiële instelling die deze rekening beheert	102-103
§ 18.	Hoeveelheid	104
§ 19.	Vermelding van het woord "factuur"	105-107
§ 20.	Oorzaak van de schuld	108
§ 21.	Verbod van misleidende vermeldingen	109-112
§ 22.	Handtekening door de schuldeiser	113-116
§ 23.	Factuur in verscheidene exemplaren	117
§ 24.	Vermelding van het kapitaal	118
§ 25.	Moeten de geldsommen op facturen in euro worden vermeld?	119-120
Afd. II	BIJZONDERE VERMELDINGEN OP FACTUREN	121-207
§ 1.	Reisdocumenten	122-124
	A. Vlaamse gewest	122
	B. Waalse gewest	123
	C. Brusselse hoofdstedelijk gewest	124
§ 2.	Verkoop van echte kant	125
§ 3.	Schriftelijk onderwijs	126-127
§ 4.	Diensten	128
§ 5.	Goud- en zilverwerk	129
§ 6.	Verkopen aan de consument gesloten buiten de onderneming van de verkoper	130-136
§ 7.	Verkopen op afstand	137-167
	A. Algemeen	137
	B. Gemeenschappelijke bepalingen	138-142
	C. Overeenkomsten op afstand die niet slaan op financiële diensten	143-155
	1. Precontractuele informatie	143-145
	2. Informatie te verstrekken na de contractsluiting	146-147
	3. Het herroepingsrecht	148-152
	4. Levering	153
	5. Het lot van de aan een overeenkomst op afstand gekoppelde kredietovereenkomst	154-155
	D. Overeenkomsten op afstand met betrekking tot financiële diensten	156-167
	1. Algemeen	156-164

INHOUD

VII

	2. Het herroepingsrecht	165-167
§ 8.	Vergunningplichtige activiteiten	168
§ 9.	Brandstoffen	169-170
§ 10.	Wijn	171
§ 11.	Verhandelen en vervoeren van huisdieren	172-173
§ 12.	Detergentia	174
§ 13.	Financiële diensten	175
§ 14.	Afrekeningsfacturen na meteropname voor de levering van elektriciteit en gas aan eindafnemers	176
§ 15.	Levantse bessen	177
§ 16.	Sociale secretariaten van werkgevers	178
§ 17.	Verplichtingen van operatoren tegenover eindgebruikers	179-180
§ 18.	Bestrijdingsmiddelen en landbouwgrondstoffen	181-193
§ 19.	Voedingsmiddelen	194-195
§ 20.	Wet van 12 juni 1991 op het consumentenkrediet	196
§ 21.	Privédetectives	197
§ 22.	Bewakingsondernemingen	198
§ 23.	Beursvennootschappen. Beleggingsinstellingen. Beleggingsfondsen	199
§ 24.	Vleeskeuring en vervoer van vlees	200-207
Hfdst. III	TAAL VAN DE FACTUUR	208-241
Afd. I	TAALWETGEVING	208-232
§ 1.	Toepassingsgebied	208-215
§ 2.	Toepassing op de factuur	216-232
	A. Algemeen	216-217
	B. Gebruik van termen en uitdrukkingen	218
	C. Meertalige documenten	219-220
	D. Vermeldingen in de taal van de klant	221-223
	E. Sancties	224-232
Afd. II	TAALGEBRUIK VAN OVERHEIDSDIENSTEN IN HUN BETREKKINGEN MET PARTICULIEREN	233-234
Afd. III	ANDERE WETGEVING	235-241
Hfdst. IV	DE BESTELBON	242-287
Afd. I	ALGEMEEN	242-249
Afd. II	INFORMATIE DIE MOET WORDEN VERMELD OP GROND VAN DE DIENSTENWET VAN 26 MAART 2010	250-261
§ 1.	Algemeen	250-252
§ 2.	Vereiste informatie	253-259
§ 3.	Sancties	260-261
Afd. III	ARTIKELEN 79 EN 80 WET MARKTPRAKTIJKEN	262-272
Afd. IV	WET OP HET CONSUMENTENKREDIET	273-276
Afd. V	FINANCIERINGSHUUR GESLOTEN MET EEN CONSUMENT	277-278
Afd. VI	WET KOOP OP PLAN	279-280

VIII

INHOUD

Afd. VII	REISOVEREENKOMST	281-284
Afd. VIII	AANKOOP VAN NIEUWE MOTORVOERTUIGEN	285
Afd. IX	PSYCHOTROPE STOFFEN	286
Afd. X	VERDOVENDE MIDDELEN	287
Hfdst. V	FACTUUR EN ANDERE DOCUMENTEN	288-313
Afd. I	DE FACTUUR ALS GESCHRIFT	288-291
Afd. II	ANDERE DOCUMENTEN	292-313
	§ 1. Nota, rekening, debetnota	292
	§ 2. Staat	293
	§ 3. Borderel	294
	§ 4. <i>Pro forma</i> -factuur, voorlopige factuur	295-296
	§ 5. Verzamelfactuur	297
	§ 6. Gedomicilieerde factuur	298
	§ 7. Rekeningafschrift	299-300
	§ 8. Rekeningafschrift – bankrekening	301
	§ 9. Afsluiting van rekening – rekening-courant	302
	§ 10. Memorie, afrekening	303
	§ 11. Offertes, bestekken, prijscouranten	304
	§ 12. Creditnota	305
	§ 13. Bestelbon	306
	§ 14. Leveringsbon	307
	§ 15. Tickets, toegangsbewijzen	308-310
	§ 16. Kwijting	311
	§ 17. Kwijting “voor saldo van rekening”	312
	§ 18. De consulaire factuur	313
Hfdst. VI	BEWIJSKRACHT VAN DE FACTUUR	314-487
Afd. I	TEGEN DE LEVERANCIER	314-317
	§ 1. Bewijs van de eigen verbintenis	314-315
	§ 2. Factuur als kwijtschrift	316-317
Afd. II	TEGEN DE CLIËNT	318-447
	§ 1. Algemeen	318-360
	A. Ten aanzien van de handelaar	318-326
	B. Ten aanzien van de niet-handelaar	327
	C. Aanvaarding	328-343
	1. Algemeen	328-330
	2. Uitdrukkelijke aanvaarding	331
	3. Impliciete en stilzwijgende aanvaarding	332-343
	a. Algemeen	332-333
	b. Impliciete aanvaarding	334-335
	c. Stilzwijgende aanvaarding	336-341
	d. Niet-handelaren	342
	4. Tegenbewijs	343
	D. Protest	344-350
	1. Algemeen	344
	2. Vorm	345
	3. Termijn	346

	4. Gevolgen	347-350
	E. Toepassingsgebied van artikel 25 W.Kh.	351-354
	F. Aanvaarding van de factuur en aanvaarding van de levering	355-360
§ 2.	Bewijskracht van de factuur m.b.t. de algemene voorwaarden	361-447
	A. Inleiding	361
	B. Tussen handelaren	362-374
	1. Principe	362-365
	2. Uitzonderingen	366-373
	3. Conclusie	374
	C. Ten aanzien van niet-handelaren	375
	D. Enige bijzondere problemen	376-387
	1. Interpretatie van standaardvoorwaarden	376-378
	2. Tegenstrijdige standaardbedingen	379-384
	3. Gebruik en gebruikelijk beding	385
	4. De zogenaamde stijlclausules	386
	5. Afstand van factuurvoorwaarden en rechtsverwerking	387
	E. Enige bedingen nader beschouwd	388-420
	1. Exoneratiebedingen	388-389
	2. Exoneratiebeding met betrekking tot de vrijwarings- plicht van de verkoper voor verborgen gebreken	390
	3. Schadebedingen	391-403
	4. Verhogingsbeding in geval van invordering langs ge- rechtelijke weg (art. 1023 Ger.W.)	404
	5. Bedingen met betrekking tot termijnen van respijt	405
	6. Bedingen met betrekking tot schuldvergelijking	406
	7. Beding tot uitsluiting van dwangsom	407
	8. Uitdrukkelijk ontbindend beding	408
	9. Bedingen m.b.t. opschortingsrechten en retentierecht	409
	10. Bevoegdheidsbedingen	410-417
	11. Arbitragebedingen	418
	12. Bewijsovereenkomsten	419
	13. Rechtskeuze	420
	F. Bezwarende bedingen en consumenten	421-447
	1. Algemeen	421-425
	2. Toepassingsgebied	426
	3. De algemene vernietigingsgrond	427-428
	4. Zwarte lijst	429-446
	a. Totstandkoming	430
	b. Eenzijdige wijzigingen van overeenkomst	431
	c. De beëindiging van de overeenkomst	432
	d. Leveringstermijn	433
	e. Beperkingen van het verweer van de koper	434
	f. Exoneratiebedingen	435
	g. Vrijwaring voor verborgen gebreken	436-437
	h. Schadebedingen	438-439
	i. Onredelijke duur van de overeenkomst	440
	j. Bewijsovereenkomsten	441
	k. Eigenrichtingclausules	442
	l. Bevoegdheidsovereenkomsten	443-445
	m. Verhogingsbeding wegens weigering van elektronische factuur	446
	5. Rechtskeuze bij internationale overeenkomsten	447
Afd. III	ANDERE BEWIJSFUNCTIES VAN DE FACTUUR	448-487
§ 1.	De factuur als titel	448-450
	A. Algemeen	448
	B. De factuur als titel voor bewarend beslag	449

	C. De factuur als titel voor de summie rechtspleging om betaling te verkrijgen	450
§ 2.	De factuur als bewijs van de opeisbaarheid van de schuld	451
§ 3.	De factuur als bewijs van de levering	452
§ 4.	De factuur en de zichtbare gebreken	453
§ 5.	De factuur als bewijs van de schade bij onrechtmatige daad	454
§ 6.	De factuur en het voorrecht van de onbetaalde verkoper (art. 20, 5° Hyp.W.)	455
§ 7.	De factuur en het eigendomsvoorhoud (art. 101 Faill.W.)	456
§ 8.	Het voorrecht m.b.t. kosten gemaakt tot het behoud van de zaak (art. 20, 4° Hyp.W.)	456bis
§ 9.	De factuur en de korte verjaringstermijnen (art. 2271 e.v. BW)	457
§ 10.	De factuur en het bewijs in het huwelijksvermogensrecht	458-459
§ 11.	De factuur en artikel 2279 BW	460
§ 12.	Vermeldingen op de factuur en het leerstuk der wilsgebreken	461
§ 13.	De factuur en het documentair krediet	462
§ 14.	De factuur en de <i>CIF</i> -koop	463
§ 15.	De factuur als handelseffect	464
§ 16.	De factuur als bezittitel	465
§ 17.	Artikel 104 faillissementswet	466
§ 18.	De factuur en novatie	467-469
§ 19.	De factuur en het faillissement	470-472
§ 20.	De factuur en de stuiting van de verjaring	473
§ 21.	De factuur en de ingebrekestelling	474-480
	A. Algemeen	474
	B. Wet betalingsachterstand	475
	C. Wet van 1 mei 1913	476-480
§ 22.	De bewijskracht in het raam van de WIB	481
§ 23.	De factuur en de aanbesteding van werken, leveringen en diensten voor de overheid	482
§ 24.	De factuur en het Europese betalingsbevel	483-485
§ 25.	De factuur en de Europese procedure voor geringe vorderingen	486-487
Hfdst. VII	DE FACTUUR EN DE WET BETALINGSACHTERSTAND	488-505
Afd. I	ALGEMEEN	488
Afd. II	TOEPASSINGSGBIED	489
Afd. III	BETALINGSTERMIJN VAN DERTIG DAGEN	490-491
Afd. IV	AUTOMATISCHE INGEBREKESTELLING	492
Afd. V	BIJZONDERE WETTELIJKE MORATOIRE INTEREST	493-497
Afd. VI	TAAK VAN DE RECHTER	498
Afd. VII	HANDELSTRANSACTIES MET OVERHEIDSINSTANTIES	499
Afd. VIII	VERGOEDING INVORDERINGSKOSTEN	500-502
Afd. IX	BESCHERMING VAN DE SCHULDEISER TEGEN ONBILLIJKE CLAUSULES	503-505

Hfdst. VIII	ENDOSSEMENT VAN DE FACTUUR	506-543
Afd. I	INLEIDING	506-517
Afd. II	TOEPASSINGSVOORWAARDEN	518-525
	§ 1. Aard en vorm van de factuur	518-519
	§ 2. Hoedanigheid van leverancier en cliënt	520-521
	§ 3. Endossement	522
	§ 4. Begunstigde van het endossement	523-524
	§ 5. De betekening van het endossement	525
Afd. III	TEGENWERPELIJKHEID VAN HET ENDOSSEMENT	526-543
	§ 1. Ten aanzien van derden (anderen dan de schuldenaar)	526-527
	§ 2. Ten aanzien van de debiteur	528-531
	§ 3. Tegenwerpelijikheid der excepties	532-543
Hfdst. IX	DE FACTUUR EN DE WET VAN 6 APRIL 2010 BETREFFENDE MARKTPRAKTIJKEN EN CONSUMENTENBESCHERMING	544-759
Afd. I	TOEPASSINGSGEBIED VAN DE WET MARKTPRAKTIJKEN	544-578
	§ 1. Onderneming	547-554
	§ 2. Vrij beroep	555-557
	§ 3. Consument	558-562
	§ 4. Producten en diensten	563-566
	§ 5. Reclame	567-572
	§ 6. Handelspraktijk	573-574
	§ 7. Etikettering	575
	§ 8. Op de markt brengen	576
	§ 9. Toepassingsgebied	577-578
Afd. II	INFORMATIE VAN CONSUMENT	579-605
	§ 1. Prijsaanduiding	579-585
	§ 2. Aanduiding van de hoeveelheid	586-598
	§ 3. Benaming, samenstelling en etikettering van goederen en dien- sten	599-605
	A. Etikettering	599
	B. Goederen	600-604
	C. Diensten	605
Afd. III	VERDERE INFORMATIEVERPLICHTINGEN IN DE WET MARKTPRAKTIJKEN	606-618
	§ 1. Benamingen van oorsprong	606-616
	§ 2. Buitenlandse benamingen	617-618
Afd. IV	RECLAME	619-637
	§ 1. Algemeen	619
	§ 2. Oneerlijke reclame t.a.v. andere personen dan consumenten	620-625
	§ 3. Onrechtmatige reclame	626-637
	A. Algemeen	626-627
	B. Misleidende reclame	628-631
	C. Afbrekende reclame	632
	D. Identificerende reclame	633
	E. Reclame die een overtreding van de wet in de hand werkt	634
	F. Misbruik van facturen	635-637

Afd. V	VERKOOP MET VERLIES	638-644
Afd. VI	AFGEDWONGEN OVEREENKOMSTEN	645-649
Afd. VII	ONEERLIJKE HANDELSPRAKTIJKEN JEGENS CONSUMENTEN	650-682
	§ 1. Toepassingsgebied	650-652
	§ 2. Algemene norm	653-658
	§ 3. De zgn. "open" algemene normen	659-678
	A. Algemeen	659-660
	B. Misleidende praktijken	661-667
	C. De misleidende omissie	668-675
	D. Agressieve praktijken	676-678
	§ 4. De <i>per se</i> verboden gedragingen	679-682
	A. Algemeen	679
	B. De zwarte lijst van misleidende praktijken	680
	C. De zwarte lijst van agressieve praktijken	681
	§ 5. Volgorde van beoordeling	682
Afd. VIII	ONEERLIJKE MARKTPRAKTIJKEN JEGENS ANDERE PERSONEN DAN CONSUMENTEN	683-691
	§ 1. De algemene norm	683
	A. Het stichten van verwarring	684
	B. Misleiding	685
	C. Parasiteren en slaafs nabootsen	686-691
Afd. IX	DE VORDERING TOT STAKEN	692-705
	§ 1. Algemeen	692-695
	§ 2. Wijze van behandeling van de vordering	696-698
	A. Algemeen	696
	B. Toestaan van een termijn	697
	C. Uitvoerbaarheid	698
	§ 3. Wie kan de vordering instellen?	699-700
	§ 4. Tegen wie kan de vordering worden ingesteld?	701-705
	A. De auteur van de reclame	702-704
	B. De ondernemingen die bezwarende bedingen hanteren	705
Hfdst. X	FACTUUR EN MERKENRECHT	706-711
Hfdst. XI	DE FACTUUR EN DE STRAFWET	712-738
Afd. I	VALSHEID IN FACTUREN	712-727
	§ 1. Algemeen	712-719
	§ 2. Valse handtekeningen	720
	§ 3. Valsheid door vervalsing of namaking van geschriften	721
	§ 4. Valsheid door valse verklaringen	722
	§ 5. Valsheid door geveinsde overeenkomsten	723
	§ 6. Valsheid door het valselijk opmaken van overeenkomsten, verbintenissen of schuldbevrijdingen	724
	§ 7. Nadeel	725
	§ 8. Bijzonder opzet	726
	§ 9. Gebruik van valse geschriften	727
Afd. II	FISCALE MISDRIJVEN GEPLEEGD DOOR MIDDEL VAN FACTUREN	728-731

INHOUD

XIII

	§ 1. Inbreuken op de bepalingen van de verschillende fiscale wet- boeken	730
	§ 2. Inbreuken op de douanewetgeving	731
Afd. III	ANDERE MISDRIJVEN GEPLEEGD DOOR MIDDEL VAN FACTUREN	732-738
	§ 1. Marktpraktijkenwet	732-733
	§ 2. Misbruik van vertrouwen, oplichting en bedrog	734
	§ 3. Artikel 509 Sw. m.b.t. endossement van de factuur	735
	§ 4. Certificaten van oorsprong	736
	§ 5. Wet van 11 juli 1969 betreffende de grondstoffen voor de land- bouw, tuinbouw, bosbouw en veeteelt	737
	§ 6. Wet van 24 februari 1921 betreffende het verhandelen van gift- stoffen, slaapmiddelen, verdovende middelen, ontsmettings- stoffen of antiseptica	738
Hfdst. XII	FACTUUR ALS CONTROLE-INSTRUMENT	739-746
		Blz.
ZAAKREGISTER		405

AFKORTINGEN EN CITEERWIJZEN

Er wordt afgekort en geciteerd volgens de aanbevelingen van de Interuniversitaire Commissie Juridische Verwijzingen en Afkortingen, *Juridische verwijzingen en afkortingen*, Mechelen, Kluwer, 2008, vierde editie, 170 p.

Verder worden in de regel geen afkortingen gebruikt, tenzij in de tussen haakjes geplaatste tekst(gedeelten).

LITERATUURLIJST

- BALLON, G.L., “Enkele aspecten van de wettelijke regeling inzake facturen” in *Themis Handels- en economisch recht*, Cahier nr. 33, Brugge, 2006.
- BALLON, G.L. en DIRIX, E. (eds.), *La facture et autres documents équivalents*, Brussel, 2011.
- BALLON, G.L., *Bewijs in handelszaken*, Gent, 2012.
- BALLON, G.L., “De bewijswaarde van een factuur t.a.v. een consument”, *DCCR* 2009, 137-142.
- BALLON, G.L. en SAMOY, I. (eds.), *De factuur en verwante documenten*, Brugge, 2008.
- BARRAULT, J., “De l’acceptation des factures par le silence”, *Ann.dr.comm.* 1913, 347-366.
- BEYSEN, E., “Over een levering aan het verkeerde adres, een ‘onechte’ niet-geprotesteerde factuur en een verrijking zonder oorzaak”, *T.Vred.* 2005, 401-409.
- CLABOTS, A., “Bewijs van handelsverbintenissen” in *Commentaar Handels- en economisch recht*.
- CLESSE, Ch.-E., “La facture en doit social” in *La facture et autres documents équivalents*, Brussel, 2011, 511-568.
- CLOQUET, A., *Factuur in APR*, 1954.
- CLOQUET, A., *La facture*, Brussel, 1959, 293 p.
- CNUUDE, S., “Het bewijs van verzending en ontvangst van een factuur”, *RABG* 2008, 982-985.
- DAUBRESSE, E., “La preuve des engagements commerciaux” in *Les Nouvelles, Droit commercial*, I, Brussel, E. Picard, 1931.
- DE DECKER, H. et al. (eds.), *Gemeenrechtelijke clausules*, Antwerpen, 2012.
- DE KEYSER, S., “De wettelijkheid van elektronische facturen”, *Computerr.* 2002, 211-221.
- DEKKERS, R. en VERBEKE, A., *Handboek Burgerlijk Recht*, II, Antwerpen, 2007.
- DE KIMPE, A., “Factuur of geen factuur: een handelaar dient tijdig te protesteren”, *TBBR* 2003, 520.
- DELFORGE, C., “Le conflit né de la confrontation de conditions générales contradictoires” in M. FONTAINE (ed.), *Le processus de formation du contrat, Contributions comparatives et interdisciplinaires à l’harmonisation du droit européen*, Brussel, 2002, 479-553.
- DE LY, F., “Formulierensrijd en totstandkoming van contracten”, *RW* 1986-87, 1313-1334.
- DE PAGE, H., *Traité élémentaire de droit civil belge*, 10 delen, Brussel.
- DESCHOOLEMEESTER, F., “De factuur in het bewijsrecht” in *Handels- en economisch recht*, Deel I, *Ondernemingsrecht*, A, Mechelen, 2011, 569-584.
- DE WULF, H. et al., “Overzicht van rechtspraak. Handelsrecht”, *TPR* 2011, 957-982.
- DE WULF, H., “Ontbrekende of onregelmatige facturen en rechtmatig belang”, *TBH* 2007, 255-272.
- DIEUX, X., “La preuve en droit commercial belge”, *TBH* 1986, 84-107.
- DUMORTIER, J., “Elektronische facturen”, in: G.L. BALLON en I. SAMOY (ed.), *De factuur en verwante documenten*, Brugge, Vanden Broele, 2008, 409-440.
- FONTAINE, M. (ed.), *Le processus de formation du contrat, Contributions comparatives et interdisciplinaires à l’harmonisation du droit européen*, Brussel, 2002.
- FREDERICQ, L., *Traité de droit commercial belge*, 10 delen, 1946-1954.
- FREDERICQ, L. en S., *Handboek van Belgisch Handelsrecht*, I, 251, nr. 220.
- GAST MEYER, M., “La facture en droit français” in *Droit des contrats France, Belgique*, 2005, 217 e.v.
- GOSELIN, F., “La facture en droit administratif” in *La facture et autres documents équivalents*, Brussel, 2011, 499-510.
- GOSELIN, F., “Le régime linguistique de la facture” in *La facture et autres documents équivalents*, Brussel, 2011, 75-73.
- GELDHOF, W., “Toetredingscontracten” in *Comm. Verb.*
- HERVE, L. en VAN THEMESCHE, J., “La facture et le droit fiscal” in *La facture et autres documents équivalents*, Brussel, 2011, 412-498.
- JACQUEMIN, H., “La facture électronique” in *La facture et autres documents équivalents*, Brussel, 2011, 255-290.
- HOUBEN, R., “De aanvaarding van de factuur en de bewijswaarde van de aanvaarde factuur”, *RW* 2005-06, 1098-1101.
- MONARD, E., “De bewijsregeling m.b.t. de facturen en de koopmansboeken”, *Limb.Rechtsl.* 2003, 76-84.

- MONTERO, E. (ed.), *La preuve*, éd. Formation Permanente CUP, univ. Luik, vol. 54, 2002.
- MOREAU-MARGRÈVE, I., “La force obligatoire des conditions générales de vente et d’achat”, *T.Aann.* 1971, 102 e.v.
- MOUGENOT, D., *La preuve* in *Rép.not.* IV, X, 268-271, nrs. 209-211.
- NINANE, Y., “Une facture acceptée fait-elle preuve de la modification d’un contrat commercial?”, *DCCR* 2009, 104-120.
- ONGENA, S. (ed.), *Algemene voorwaarden*, Mechelen, 2006.
- PHILIPPE, D. en CHAMMAS, M., “L’opposabilité des conditions générales” in *Le processus de formation du contrat*, Brussel, 2004, 189-328.
- PONET, B., “Hoe bewijst men de verzending en de ontvangst van de facturen?”, *Limb.Rechtsl.* 1996, 131-133.
- SAMYN, B., *Privaatrechtelijk bewijs. Een diepgaand en praktisch overzicht*, Gent, 2012, 316-332, nr. 401-422.
- SAVONET, Cl., “La facture et le droit pénal” in *La facture et autres documents équivalents*, Brussel, 2011, 391-412.
- SCHRAEYEN, J. (ed.), *Algemene voorwaarden*, Brussel, 2012.
- STIJNS, S. en VANDERSCHOT, K. (eds.), *Contractuele clausules rond de (niet-)uitvoering en de beëindiging van contracten*, Antwerpen, 2006.
- TROCH, K., “Overzicht van rechtspraak betreffende het bewijs in handelszaken”, *DAOR* 2001, 133, nr. 118.
- VALERY, J., “De l’acceptation des factures par le silence”, *Ann.dr.comm.* 1914, 118-130.
- VAN ENIS, Q., “L’opposabilité des conditions générales off-line et on-line: de la suite dans les idées” in *Les conditions générales*, Louvain-la-Neuve, 2009, 9-35.
- VAN OMMESLAGHE, P., *Droit des obligations*, Brussel, 2010, I, 500-517 en III, 2410-2412.
- VAN RIJN, J. en HEENEN, J., *Principes de droit commercial*, Brussel, III, 1981, 64 e.v.
- VANWIJCK, M., WERY, A. en WERY, P. (eds.), *Le processus de formation du contrat*, Brussel, 2004.
- WERY, P., *Droit des obligations*, Brussel, 2010, 190-197.
- WINDEY, B., “De bewijswaarde van de aanvaarde factuur: het ene vermoeden is het andere niet”, *Limb.Rechtsl.* 2009, 100-105.
- X., *Les conditions générales*, Louvain-la-Neuve, 2009.

HOOFDSTUK I ALGEMEEN

AFDELING I

BEGRIJF

§ 1. Definitie

1 De factuur is als handelsdocument alom bekend. De wet geeft nochtans geen definitie, noch een systematische behandeling van de factuur. Zelfs de wetten waarin bepaalde aspecten van de factuur aan bod komen, zijn weinig talrijk.

Voor het privaatrecht kan gewezen worden op: artikel 20, 5° Hyp.W. (zie verder, nr. 455); artikel 25, tweede lid W.Kh. betreffende de bewijskracht van de factuur in handelszaken (zie verder, nr. 318); artikel 104 Faill.W. (zie verder, nr. 466); artikel 13 e.v. wet van 21 oktober 1919, gewijzigd door de wet van 3 maart 1958 betreffende het endossement van de factuur tot overdracht of inpandgeving van de erin uitgedrukte schuldvordering (zie verder, nr. 505-542), artikel 4 wet betalingsachterstand (wet van 2 augustus 2002 betreffende de bestrijding van de betalingsachterstand bij handelstransacties) (zie verder, nr. 488) en de wet van 1 mei 1913 (zie verder, nr. 476-480).

Er is wel veel specifieke reglementering die (ook) voor facturen geldt, bv. inzake vermeldingen die op de factuur moeten of kunnen voorkomen.

De etymologie van het woord *factuur* (Fr.: *facture*; Eng.: *invoice*; D.: *Rechnung*) is onzeker. Volgens sommigen is het woord rechtstreeks afkomstig van het Latijnse werkwoord *facere* (= maken). Anderen zijn van oordeel dat het woord teruggaat op het woord *factor*, als aanduiding voor diegene die voor andermans rekening handel drijft. De factuur zou dan het document zijn dat werd afgeleverd door de exploitant van de handelszaak (zie over historische gegevens en de etymologie: CLOQUET, 36, nr. 9 e.v.).

2 Het komt derhalve aan rechtsleer en rechtspraak toe om het begrip factuur te omschrijven. Veelal wordt de factuur aangeduid als een lijst of een staat van verkochte goederen. Aldus heeft VAN DALE het over een “lijst van geleverde goederen, met opgave van de berekende prijzen, van plaats en datum van de aflevering, de wijze van vervoer enz. samen of tegelijk met de goederen aan de afnemer verzonden”. L. en S. FREDERICQ spreken van een “beschrijvende staat van de verkochte goederen” waardoor hun hoedanigheid, gewicht en prijs kan worden bepaald (FREDERICQ, *Handboek*, I, 251, nr. 220. Zie ook A. KLUYSKENS, “De factuur als bewijsmiddel”, *Rechtsk.T.* 1923, 2: “De factuur is een omstandige rekening door de verkoper aan de koper gezonden, bevattende de soort, de hoeveelheid, de kwaliteit en de prijs der verkochte goederen, alsmede de uitvoeringsvoorwaarden van het contract”; *Pand.b.*, Tw. *Facture*,

nr. 1; verdere verwijzingen bij G.L. BALLON, in G.L. BALLON en I. SAMOY, *a.w.*, 9, nr. 2).

Hieraan moet meteen worden toegevoegd dat het gebruik van facturen geenszins beperkt blijft tot de koop, maar evengoed betrekking kan hebben op dienstverrichtingen.

Andere rechtsleer legt de nadruk op het feit dat de factuur een schuldvordering bevat, een uitnodiging om gedane leveringen te betalen (A. CLABOTS, “Art. 25” in *Handels- en economisch recht. Commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Antwerpen, 2001, 12, nr. 16; verdere verwijzingen bij G.L. BALLON, in G.L. BALLON en I. SAMOY, *a.w.*, 10-11, nr. 2).

3 Door A. CLOQUET wordt de onvolledigheid van definities zoals deze hierboven weergegeven, in het licht gesteld. Deze auteur merkt op dat al deze soortgelijke omschrijvingen afbreuk doen aan een der essentiële functies van de factuur, m.n. het bevestigen van de schuld van de geadresseerde van de factuur. In navolging van CLOQUET kan de factuur dan als volgt worden gedefinieerd: de factuur is een schriftelijke bevestiging van het bestaan van een schuldvordering in geld die voortvloeit uit een overeenkomst tot levering van goederen of diensten, die de schuldeiser, op grond van de wet of het gebruik, verplicht is aan zijn medecontractant uit te reiken (*a.w.*, 42, nr. 32: “De factuur is de geschreven bevestiging van een schuldvordering, die de handelaar, krachtens de gewoonte of de wet, verplicht is aan zijn cliënt te laten geworden, die hem een geldsom verschuldigd is als prijs van waren of prestaties”. Zie ook W. VAN GERVEN *et al.*, *Ondernemingsrecht*, 1, A, 178, nr. 144; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 64, nr. 59; B. TILLEMEN en E. TERRYEN (eds.), *Ondernemingsrecht*, A, 537, nr. 661; R. MOUGENOT, “Les modes de preuve” in C. JASSOGNE (ed.), *Traité pratique de droit commercial*, I, Brussel, Story-Scientia, 118, nr. 150. Vred. Turnhout 18 juni 2004, *T.Vred.* 2005, 399, noot E. BEYSEN).

De factuur is dus een beschrijvende staat van de geleverde goederen en verstrekte diensten en een bevestiging van een schuld ten laste van de geadresseerde. Ontbreekt deze debitering van de geadresseerde, dan kan niet van een factuur worden gesproken (zie verder, nr. 4 en 57).

§ 2. Functies

4 De functies die de factuur vervult, zijn in hoofdzaak drieërlei:

De eerste functie van de factuur is de vaststellingsfunctie. Zij strekt in de eerste plaats ertoe het bestaan te bevestigen van de verbintenis van de geadresseerde, de cliënt, ten voordele van de afzender van de factuur, de leverancier. CLOQUET (*a.w.*, 42, nr. 32) merkt op dat “be-

vestigen” moet worden opgevat in de zin van het Franse *affirmer* en niet in de betekenis van *confirmer*. De factuur is a.h.w. de eerste vaststelling van het bestaan van de schuldvordering (over de factuur en andere vormen van aanspraakbevestiging: M.E. STORME, “Bewijs- en verbintenisrechtelijke beschouwingen omtrent de factuur en andere vormen van aanspraakbevestiging”, *TBH* 1991, 463 e.v.). Door het versturen van de factuur aan zijn cliënt geeft de leverancier op ondubbelzinnige wijze te kennen hem als schuldenaar te beschouwen van het factuurbedrag. Hierdoor bevestigt de factuur tevens het bestaan van de overeenkomst waaruit de verbintenis is ontstaan.

De factuur is tevens een uitnodiging aan de geadresseerde om zijn schuld te voldoen. De factuur heeft dus onmiskenbaar een dwingend karakter (R. SAVATIER, “La facture et la polyvalence de ses rôles juridiques en droit contemporain”, *RTDC* 1973, (1), 2, nr. 1). Dit laat nochtans niet toe de factuur in principe als een ingebrekestelling te beschouwen (zie verder, nr. 474). Hierop is thans een belangrijke uitzondering aangebracht in handelszaken. Ingevolge de wet betalingsachterstand geldt de factuur in handelstransacties wel als ingebrekestelling met het oog op het doen lopen van de moratoire rente. De ontvangst van de factuur doet namelijk de betalingstermijn die in beginsel 30 dagen bedraagt, ingaan na verloop waarvan, van rechtswege, de conventionele of de wettelijke moratoire interest bedoeld in artikel 5 verschuldigd is. Aangezien de betalingstermijn begint te lopen vanaf de ontvangst van de factuur speelt de factuur een belangrijke documentaire rol in de keten van transacties voor de levering van goederen en diensten (zie verder, nr. 488).

Om die reden worden in considerans (18) van de nieuwe richtlijn 2011/7/EU betreffende bestrijding van betalingsachterstand bij handelstransacties, de lidstaten voor de toepassing van de richtlijn opgeroepen om de invoering te stimuleren van systemen die rechtszekerheid bieden omtrent de exacte datum van ontvangst van facturen door schuldenaars, ook bij e-facturering waarbij de inontvangstneming van facturen als elektronisch bewijsmateriaal kan dienen en dat ten dele onder de toepassing valt van de bepalingen inzake facturering in richtlijn 2006/112/EG van de Raad van 28 november 2006 betreffende het gemeenschappelijke stelsel van belasting over de toegevoegde waarde (zie verder, nr. 16-26).

Ten slotte vervult de factuur een *bewijsfunctie*. In de eerste plaats levert zij het bewijs op van het bestaan van de overeenkomst tegen de leverancier (zie verder, nr. 314). Krachtens artikel 25, tweede lid W.Kh. levert de “aanvaarde” factuur eveneens het bewijs op van de overeenkomst tegen de cliënt-handelaar (zie verder, nr. 318). In dat geval wordt de factuur geacht de getrouwe weergave te zijn van de overeenkomst zoals die tussen partijen tot stand is gekomen (art. 13 van de wet van 25 oktober 1919 breidt de bewijskracht van de factuur ook uit tot niet-handelaren (zie verder, nr. 518 en 521) zij het enkel binnen het raam van deze wet, m.n. met het oog op het endossement).

5 Daarnaast vervult de factuur nog andere functies. Zo is de factuur een *boekhoudkundig* document. De boekhoudwet van 17 juli 1975 vereist dat alle verrichtingen getrouw, volledig en naar tijdsorde worden ingeschreven aan de hand van een gedagtekend verantwoordingsstuk.

Aangezien deze verrichtingen in de regel door middel van facturen zullen worden vastgesteld, vormt de factuur het meest courante verantwoordingsstuk. Artikel 6, tweede lid boekhoudwet bevestigt dit.

Wat het fiscaal recht betreft, speelt de factuur een onmisbare rol in het btw-stelsel (zie verder, nr. 6 en 16). Daarnaast is de factuur in het fiscaal recht een der meest gebruikte bewijsmiddelen. De bewijskracht en de bewijswaarde zijn er principieel dezelfde als in het gemeenrecht (art. 59, § 1, eerste lid WBTW; art. 49, eerste lid WIB 1992; art. 185, eerste lid W.Reg.; art. 29, eerste lid en art. 105 W.Succ. Zie verder L. VANDEN BERGHE, "Bewijsmiddelen" in *Fiscale documentatie Vandenwinckele*, XIV, nr. 59/1 tot 59/71; I. CLAEYS-BOUÛAERT, "Het bewijs in fiscale geschillen en de bewijsregeling in het Burgerlijk Wetboek", *Fiscofoon* 1985, 41-57; H. VANDEN BERGH, "De bewijsvoering inzake inkomstenbelasting en B.T.W.", *Limb.Rechtsl.* 1988, 117 e.v.; G.L. BALLON, "De bewijsvoering via de boekhouding van een handelsonderneming" in *Liber amicorum Frans Vanistendael*, Herentals, (13) 22-23, nr. 6).

Ten slotte vervult de factuur ook de functie van controle-instrument en informatiebron voor de bestemming en voor bepaalde openbare diensten. Zij speelt een rol bij de kredietverlening, is essentieel voor de overeenkomst van factoring en voor de activiteiten van incassobureaus (zie verder G.L. BALLON, "De factuur" in B. TILLEMANS en E. TERRYNS (eds.), *Ondernemingsrecht*, A, 540, nr. 664). De factuur is ook een zekerheidsinstrument (zie verder, bij de behandeling van de inpandgeving van de factuur, nr. 506).

§ 3. De factuur en de btw

6 Het belang van de factuur is in belangrijke mate toegenomen door de fiscale wetgeving en m.n. door de wet van 3 juli 1969 tot invoering van het Wetboek van BTW dat aan iedere belastingplichtige de verplichting oplegt om aan zijn medecontractant een factuur uit te reiken voor de door hem verrichte leveringen van goederen en verstrekte diensten, tenzij die krachtens artikel 44 WBTW zijn vrijgesteld en die hem geen enkel recht op aftrek verlenen (art. 53, § 2 WBTW; art. 1 KB nr. 1 van 29 december 1992, zie verder, nr. 24 en 27). Dat belang is nog groter geworden, omdat binnen de Europese Unie de factuur een belangrijke rol is gaan spelen in de harmonische werking van de interne markt en voornamelijk van de vrije mededinging (L. HERVE en J. VAN TEMSCHE, "La facture et le droit fiscal" in G.L. BALLON en E. DIRIX (eds.), *La facture et autres documents équivalents*, Waterloo, 2011, 413, met verwijzing naar de verschillende richtlijnen). De facturering is namelijk de spil waaromheen de praktische toepassing van het btw-stelsel draait. Het is immers aan de hand van de inkomende facturen dat iedere belastingplichtige de hem door zijn leverancier in rekening gebrachte btw kan aantonen, terwijl hij aan de hand van zijn uitgaande facturen de btw aan zijn cliënten in rekening brengt (zie bij W. DEVROE en K. VYNCKE, "Algemene inleiding. Historiek, werking en kenmerken van het BTW-stelsel" in P. VANDENDRIESSCHE en K. VYNCKE (eds.), *Handboek Belasting Toegevoegde Waarde*, Brugge, 2011, 6, nr. 7). De factuur is ook het centrale document voor de uitoefening van het recht op aftrek van de btw, vermits de belastingplichtige dit recht slechts kan uitoefenen indien hij over een regelmatige factuur beschikt (vgl. HvJ 22 december 2010, C-438/09, *Boguslav Julius Dankovski*).

De factureringsplicht geldt niet voor belastingplichtigen die uitsluitend handelingen verrichten waarvoor zij geen recht op aftrek hebben (zie art. 45, § 3 en 4 WBTW (I. MASSIN en F. VANBIERVLIET, “Verplichtingen van de belastingplichtige” in P. VANDENDRIESSCHE en K. VYNCKE (eds.), *a.w.*, 375, nr. 885)).

Hierna zal in het bijzonder aandacht worden besteed aan de verplichting tot afgifte van de factuur (zie verder, nrs. 34 en 42), de vermeldingen van de factuur (zie verder, nr. 57) vanuit fiscaal oogpunt en tevens aan de gevolgen van de fiscale onregelmatigheid voor de factuur (zie verder, nr. 45).

§ 4. Partijen genoemd in de factuur

7 Aangezien de factuur de bevestiging is van een schuld van de geadresseerde, gaat de factuur dan ook steeds uit van de leverancier. Dit veronderstelt dat leverancier en cliënt verschillende personen moeten zijn. De factuur kan worden uitgereikt door de medecontractant of door een derde, maar moet ook dan in naam en voor rekening van de leverancier-btw-plichtige worden opgemaakt (P. WILLE, M. GOVERS en F. BORGER, *De factuur en de BTW*, Antwerpen, 2011, 69). Aldus bestaat geen factureringsplicht bij levering van goederen of van diensten door één afdeling van een onderneming aan een andere of tussen een hoofdhuis en een filiaal. Dergelijke zendingen zijn ook niet aan de btw onderworpen (zie verder, nr. 27).

De factuur moet dus uitgaan van de leverancier en wordt rechtstreeks geadresseerd aan de cliënt; ook indien de overeenkomst tot stand komt door middel van vertegenwoordiging of sterkmaking. In die gevallen wordt de overeenkomst immers geacht rechtstreeks tussen partijen tot stand te komen, zodat het niet opgaat de facturen te adresseren aan de lasthebber of sterkmaker (CLOQUET, 100, nr. 219).

In gevallen van middellijke vertegenwoordiging verbindt de tussenpersoon (bv. de commissionair) zich in eigen naam en moet de factuur door hem worden uitgereikt, respectievelijk aan hem worden geadresseerd. Bij de commandverklaring wordt de gecommandeerde geacht persoonlijk gebonden te zijn door de overeenkomst. In de praktijk zal worden gewacht met het opmaken van de factuur tot de termijn van commandverklaring is verstreken (CLOQUET, 105, nr. 240 e.v.; over de commandverklaring, uitvoerig I. SAMOY, *Middellijke vertegenwoordiging*, Antwerpen, 2005, 401 e.v. (408), nr. 613 e.v. (628)).

Ook voor de toepassing van de btw worden deze tussenpersonen geacht zelf de goederen of diensten te hebben geleverd (zie verder, nr. 19 en 25).

§ 5. Opmaak van de factuur

8 De materiële drager waarop de inhoud van de factuur wordt aangebracht is in wezen irrelevant. Principieel zouden partijen dus vrij omtrent de vorm daarvan kunnen overeenkomen. Ook omtrent de tekenvastlegging van de inhoud van de factuur zouden partijen, bij ontbreken van een wettelijk voorschrift dat een of andere vorm voorschrijft, vrij kunnen overeenkomen. Men bedenke evenwel dat de toepasselijke fiscale of andere bijzondere wettelijke

voorschriften meerdere identieke facturen veronderstellen, verplichte vermeldingen op de factuur opleggen die direct afleesbaar moeten zijn of bij in elektronische vorm bewaarde facturen direct leesbaar kunnen worden gemaakt en dus ervan uitgaan dat een factuur een op papier vastgelegde of vastlegbare, in een der nationale talen gestelde inhoud heeft.

Artikel 53octies, § 1 WBTW bepaalt dat de Koning onder de door Hem te stellen voorwaarden kan toelaten dat de uitreiking van de factuur of van het als zodanig geldend stuk geschiedt door de overdracht van de gegevens die ze moet bevatten via een procedure waarbij informatica- telegeleidingstechnieken worden aangewend. Bedoeling is om elektronisch verstuurd en bewaarde berichten als geldige facturen te kunnen aanmerken. Voorwaarde is dat de authenticiteit van de herkomst en de integriteit van de inhoud van de factuur worden gewaarborgd (art. 53octies, § 1, tweede al. en 60, § 3, tweede lid WBTW. Zie daarover J. DUMORTIER, "Elektronische facturen" in G.L. BALLON en I. SAMOY, *a.w.*, 409-439; H. JACQUEMIN, "La facture électronique" in G.L. BALLON en E. DIRIX, *a.w.*, 255-289).

Het WBTW voorziet ook in een regeling voor de controle ingeval de boekhouding (m.a.w. ook de facturen) door middel van een geïnformatiseerd systeem wordt gehouden, opgemaakt, uitgereikt, ontvangen of bewaard. In dit geval hebben de met de controle belaste ambtenaren het recht zich de op informatiedragers geplaatste gegevens in een leesbare en verstaanbare vorm te doen voorleggen. De met de controle belaste ambtenaren kunnen ook de belastingplichtigen en niet-belastingplichtige rechtspersonen (bedoeld in art. 60, § 1, tweede al. WBTW) verzoeken om in hun bijzijn en op het materiaal van de in artikel 60 WBTW bedoelde personen, kopieën te maken onder de door hen gewenste vorm van het geheel of van een deel van de voormelde gegevens, evenals om de informaticabewerkingen te verrichten die nodig worden geacht om de juiste heffing van de btw na te gaan (art. 61, § 1, derde al. WBTW).

In enkele specifieke gevallen heeft de wetgever nochtans een verduidelijking van de facturatie op magnetische drager vereist. Het gaat daarbij om overzichten van facturen of daarmee gelijk te stellen documenten in het sociaizekerheidsrecht, waarvoor teugbetaling vanwege een Rijksdienst wordt gevraagd.

AFDELING II

TOEPASSINGSGBIED

§ 1. Algemeen

A. SCHULDVORDERING UIT OVEREENKOMST

9 De wezenlijke functie van de factuur is het bevestigen van het bestaan van een schuldvordering van de verzender op de geadresseerde (zie boven, nr. 1 en 4). Algemeen wordt aangenomen dat deze functie beperkt blijft tot schuldvorderingen die verband houden met de (primaire) *uitvoering* van *overeenkomsten*.

Een wettelijke aanwijzing in die zin is overigens te vinden in artikel 25 W.Kh. dat de bewijskracht van de factuur bepaalt tussen kooplieden met betrekking tot verbintenissen die voortvloeien uit koopovereenkomsten.

10 Geven daarom geen aanleiding tot het opmaken van facturen: *secundaire verbintenissen* uit overeenkomsten (contractuele schadevergoeding), *verbintenissen uit onrechtmatige daden* en *verbintenissen uit oneigenlijke contracten* (onverschuldigde betaling, zaakwaarneming, verrijking zonder oorzaak).

Aldus oordeelde de rechtbank van koophandel te Brussel dat de factuur haar rol niet zou vervullen indien zij wordt opgesteld voor het bedrag van de schade die het gevolg is van wanprestatie. Er anders over oordelen zou tot het onaanvaardbare gevolg leiden dat het niet-protesteren van een dergelijke factuur de aanvaarding met zich brengt van het feit van de niet-nakoming, van het bedrag van de schade (indien dit niet contractueel bepaald is) en tevens de verzaking impliceert aan het recht om termijnen van respijt te bekomen (Kh. Brussel 19 april 1971, *BRH* 1971, 730. Zie ook Antwerpen 24 november 1981, *Rechtspr. Antwerpen* 1981-82, 146; Kh. Brussel 5 september 1990, *TBH* 1990, 515: de algemene factuurvoorwaarden m.b.t. laattijdige betaling zijn niet van toepassing op het document dat factuur wordt genoemd maar betrekking heeft op schadevergoeding wegens contractbreuk).

Vorderingen tot betaling van contractuele schadevergoeding vallen dus buiten het toepassingsgebied van artikel 25 W.Kh. (Luik 17 september 2007, *JLMB* 2008, 1455 en *TBH* 2008, 806; Antwerpen 27 november 2006, *RW* 2008-09, 1770; Antwerpen 10 maart 1997, *TBH* 1997, 722; Kh. Tongeren 4 december 2007, *DAOR* 2009, afl. 89, 46; Kh. Hasselt 2 oktober 2007, *RW* 2008-09, 548; Kh. Gent 12 januari 2004, *TGR* 2004, 144; Kh. Hasselt 20 september 1999, *TBBR* 2000, 113; Kh. Hasselt 7 februari 1996, *RW* 1996-97, 447; Vred. Westerlo 19 mei 2008, *RW* 2009-10, 463; Vred. Torhout 20 januari 2004, *T.Vred.* 2006, 274: het factureren voor beweerde wanprestatie is een oneigenlijk gebruik van de factuur).

Het verschuldigd zijn van schadevergoeding wegens niet-nakoming van verbintenissen valt overigens evenmin onder de in artikelen 18 en 19 WBTW vermelde handelingen en is dus niet onderworpen aan de btw (Cass. 4 februari 1983, *RW* 1983-84, 29).

11 Van het toepassingsgebied worden eveneens uitgesloten: de *verbintenissen uit onrechtmatige daad*. De benadeelde kan het bedrag van de schadevergoeding niet aan de aansprakelijke “factureren”. De toepassing van bewijsfunctie van de factuur tussen kooplieden zou hier, bij afwezigheid van tijdig protest, de aanvaarding door geadresseerde impliceren van zijn aansprakelijkheid, de causaliteit en het bestaan en de omvang van de schade (Kh. Luik 29 januari 1982, *JL* 1982, 304; Kh. Brussel 10 augustus 1989, *TBH* 1991, 506. Zie ook Brussel 8 oktober 1999, *TBBR* 2000, 468; Kh. Leuven 10 februari 1998, *TBBR* 2000, 443).

De beide partijen zouden weliswaar kunnen afspreken dat de benadeelde de schade zelf zal herstellen en de herstellingskosten aan de aansprakelijke zal aanrekenen. In dat geval is de benadeelde weerom schuldeiser van een contractuele verbintenis. Het is ook mogelijk dat de benadeelde buiten iedere overeenkomst met de aansprakelijke om, overgaat tot de herstelling van de beschadigde zaak in eigen werkplaats (bv. omdat hij hiertoe krachtens wet of reglement verplicht is).

12 De factuur kan evenmin dienen tot bevestiging van verbintenissen uit o *eigenlijke contracten*. Het nut van de factuur zou overigens gering zijn aangezien de bestaansvoorwaarden voor dergelijke vorderingen materiële feiten zijn die met alle middelen rechtens kunnen worden bewezen.

13 Aangezien de factuur slechts geacht wordt de getrouwe weergave te zijn van een contractuele verhouding tussen partijen, volstaat het opstellen van een factuur niet om zo'n verhouding *a posteriori* in het leven te roepen die voorheen niet bestond. De vrederechter te Brugge kreeg te oordelen over volgend geval. Na het afbreken van zijn verloving stuurt een jongeman aan zijn gewezen verloofde een factuur voor allerhande leveringen en prestaties die in het verleden hadden plaatsgevonden; bovendien geeft hij te kennen dat hij deze werken niet zou gefactureerd hebben indien het huwelijk had plaatsgevonden. Zijn vordering wordt terecht afgewezen: "op het ogenblik van de uitvoering der leveringen en prestaties, had eiser niet de bedoeling deze aan te rekenen, zodat er dienaangaande geen overeenkomst tussen partijen kon zijn. Eiser kan achteraf niet eenzijdig daarop terugkomen" (Vred. Brugge 17 oktober 1975, *RW* 1978-79, 1861. Vgl. Gent 28 juni 2010, *TGR-TVWR* 2011, 53, noot G.L. BALLON. Zie ook Antwerpen 24 november 1981, *Rechtspr. Antwerpen* 1981-82, 146: het louter verzenden van een factuur doet tussen partijen daarom nog geen koop ontstaan en roept geen verbintenis in het leven; Vred. Westerlo 21 januari 2008, *RW* 2008-09, 1016: het tersluiks opsturen van een factuur kan niet dienen om een contractuele verhouding in het leven te roepen die voorheen niet bestond; Vred. Oostrozebeke 2 juni 1998, *RW* 2000-01, 1495).

Aangezien facturen enkel kunnen worden aangewend voor de invordering van contractuele schuldvorderingen, kan een retributie evenmin het voorwerp uitmaken van een factuur (Pol. Brugge 27 mei 2008, *RW* 2009-10, 464). Ook de documenten waarmee een parkeerretributie wordt geïnd, zijn geen factuur en hebben niet de specifieke bewijswaarde die aan een factuur toekomt (vgl. Vred. Zelzate 3 juni 2004, *NJW* 2004, 1103, noot GM).

B. COMMERCIELE AARD VAN DE SCHULDVORDERING

14 De factuur is een document eigen aan de handel. Traditioneel werd dan ook veelal aangenomen dat enkel de handelaar bevoegd is facturen op te stellen (CLOQUET, 47, nr. 45 e.v.; FREDERICQ, *Traité*, I, 285, nr. 156). Tegenwoordig wordt aanvaard dat ook een niet-handelaar facturen mag afleveren wanneer zulks gebruikelijk is, eventueel verplicht is krachtens een wettelijk voorschrift en/of niet in strijd komt met de deontologie van het beroep. Men denke aan een burgerlijke vennootschap die een factuur uitschrijft voor geleverde prestaties (zie Luik 29 januari 1992, *JLMB* 1993, 697: factuur die uitgaat van een vennootschap van architecten), aan zorginstellingen of scholen die specifieke kosten aanrekenen via een factuur.

Een wettelijk toepassingsgeval is overigens te vinden in artikel 13 wet van 25 oktober 1919 betreffende het endossement van facturen (zie verder, nr. 518) dat aan een ambachtsman-niet-handelaar het recht verleent facturen uit te schrijven. Bovendien wordt door de btw bij het bepalen van de belastingplichtige die tot het uitreiken van de factuur gebonden is, de hoedanigheid van handelaar buiten beschouwing gelaten.

Zoals hierna zal worden onderzocht, geldt de gemeenrechtelijke verplichting tot het uitreiken van facturen enkel voor de handelaar (zie verder, nr. 34).

De bijzondere bewijskracht die aan de factuur wordt gehecht, geldt anderzijds enkel tussen kooplieden, met andere woorden wanneer de geadresseerde eveneens handelaar is (zie verder, nr. 318).

Een aantal verrichtingen worden echter van het gebruik van facturen uitgesloten: bepaalde transacties omtrent onroerend goed (CLOQUET, 51, nr. 61 e.v. Zie ook art. 19, tweede lid, 2° WBTW), louter financiële verrichtingen zoals leningen, bank- en beursverrichtingen en dergelijke (CLOQUET, 52, nr. 66: de prestatie van de leverancier dient uit iets anders te bestaan dan geld. Zie ook art. 18, § 1, 14° WBTW. Bv. Kh. Gent 27 maart 1990, *TBH* 1991, 508: op een factuur gericht door de ene vennoot aan de andere m.b.t. het winstaandeel is de bewijsregel van art. 25 W.Kh. niet van toepassing), en verzekeringscontracten (CLOQUET, 57, nr. 79. Zie art. 25 verzekeringswet en art. 10, § 1, eerste lid landverzekeringsovereenkomstenwet).

C. SCHULDVORDERING UITGEDRUKT IN GELD

15 De vordering die door de factuur wordt bevestigd, is een prijs vastgesteld in geld. De factuur is voor de handelaar een boekhoudkundig document. Het is dan ook niet de gewoonte, zo schrijft CLOQUET, om een factuur op te maken wanneer de schuldvordering tot iets anders strekt dan tot betaling in geld (*a.w.*, 57, nr. 80).

Krachtens de btw-regeling moet de tegenprestatie van de levering van goederen en diensten nochtans niet bestaan uit een geldsom, maar kan zij evengoed geheel of gedeeltelijk een prestatie *in natura* omvatten (bv. ruil, verdeling). De verschuldigde belasting zal dan worden berekend op de waarde van de prestatie.

§ 2. De factuur in het btw-stelsel

16 Artikel 53 WBTW legt aan de btw-belastingplichtigen, met uitzondering van hen die geen enkel recht op aftrek hebben, de verplichting op facturen of een als zodanig geldend stuk uit te reiken voor de door hen verrichte leveringen van goederen en door hen verstrekte diensten. Deze verplichting wordt nader geregeld door het KB nr. 1 van 29 december 1992 m.b.t. de regeling voor de voldoening van de btw. Van de factuur moet een dubbel worden opgemaakt; dit geldt ook voor de andere in KB nr. 1 vermelde stukken (art. 8 KB nr. 1). Ten einde het toepassingsgebied van deze fiscaalrechtelijke verplichting tot het uitreiken van facturen te bepalen, moeten in de eerste

plaats de belastbare handelingen en de hoedanigheid van btw-belastingplichtige nader worden beschouwd.

A. BELASTBARE HANDELINGEN

17 Aan de btw zijn onderworpen: de leveringen van goederen en diensten die door een als zodanig handelende belastingplichtige onder bezwarende titel worden verricht, wanneer ze in België plaatsvinden (art. 2 WBTW).

De belastingplicht strekt zich principieel ook uit tot handelingen vanwege een belastingplichtige die niet in België plaatsvinden – aftrek is mogelijk – en tot die handelingen die krachtens artikelen 39-42 WBTW zijn vrijgesteld.

Wie regelmatig aan ondernemingen diensten levert, maar uitsluitend om niet, stelt geen aan de btw onderworpen handelingen (HvJ 1 april 1982, zaak 89/81, *AFT* 1982, 259, *BTW-Revue* 1995, 940, *RW* 1981-82, 2913 en *Jur.* 1982, 1277, Staatssecretaris van Financiën t. Hong Kong Trade Development Council).

Schadevergoeding die dus niet de prijs oplevert van een goed of dienst vallen buiten de toepassingsfeer van de btw. Dit werd bevestigd door het Hof van Cassatie m.b.t. de forfaitaire schadevergoeding die in de overeenkomst was bepaald in geval van contractbreuk door de schuldenaar (Cass. 4 februari 1983, *RW* 1983-84, 29. Eveneens besliss. nr. ET 17.762 m.b.t. de schadeloosstelling verschuldigd aan de aannemer bij toepassing van art. 1794 BW).

1. Levering van goederen

18 De levering wordt in artikel 10, § 1 WBTW omschreven als de overdracht of de overgang van de macht om als een eigenaar over een goed te beschikken. Het begrip levering beperkt zich dus niet tot de juridische eigendomsoverdracht van zaken (vgl. HvJ 8 februari 1990, zaak C 320/88, *Safe*, *Jur.* 1990, I, 285). De levering veronderstelt dus:

1° Het bestaan van een overeenkomst. Geen belasting is verschuldigd zolang slechts een aanbod bestaat. Het ongeoorloofd karakter van de overeenkomst doet echter geen afbreuk aan de toepassing van de btw (HvJ 28 mei 1998, zaak C 3/97, *Goodwin en Unstead*, *FJF* 99/218). Ook is van geen belang of de factuur wel aan een levering of prestatie beantwoordt (art. 51, § 1, 3° WBTW). Ook over fictieve en onregelmatige facturen is btw verschuldigd.

2° Onder bezwarende titel (vgl. HvJ 1 april 1982, zaak 89/81, *Staatssecretaris van Financiën t. Hong-Kong Trading*, *AFT* 1982, 259, *Jur.* 1982, 1277, *BTW-Revue* 1995, 940 en *RW* 1981-82, 2913; HvJ 17 september 2002, zaak 498/99, *Town & County Factors Ltd.*, *FJF* 2033/33): handelingen om niet zijn niet belastbaar (uitz.: autovoertuigen, jachten en privévliegtuigen, vgl. art. 35 WBTW).

3° Overdracht van eigendom of vruchtgebruik van een goed (verkoop, verkoop met eigendomsvoorbehoud, verkoop onder ontbindende voorwaarde, verkoop onder opschortende voorwaarde bij de vervulling van die voorwaarde, ruil, inbreng in vennootschap) of de aanwijzing van eigendom of vruchtgebruik (verdeling). Een inbreng in geld bij oprichting of kapitaalverhoging in een vennootschap is geen aan de btw onderworpen levering (HvJ 26 juni 2003, zaak C-442/01, *Kap Hag, FJF* 2004/246; HvJ 26 mei 2005, zaak C-465/03, *Kretztechnik AG, FJF* 2006/10).

Op te merken valt dat een inbreng van een algemeenheid van goederen of van een bedrijfsafdeling niet als levering wordt beschouwd (art. 11 WBTW); dergelijke inbreng is uitsluitend aan het registratierecht onderworpen (zie hierover o.m. M. DONNAY, "Cession d'universalité ou de branche d'activité", *RGEN* 1973, nr. 21.704, 281-301). De handeling moet evenwel in een stuk worden vastgesteld dat de in artikel 11 KB nr. 1 van 23 december 1992 voorgeschreven vermeldingen bevat.

4° De effectieve terbeschikkingstelling van het goed door de verkoper, mede-ruiler, inbrenger enz.

Krachtens artikel 12, § 1 WBTW wordt met een levering onder bezwarende titel gelijkgesteld:

1° het door een belastingplichtige aan zijn bedrijf onttrekken van een roerend goed voor zijn privédoeleinden of voor de privédoeleinden van zijn personeel en, meer algemeen, voor andere doeleinden dan die van zijn economische activiteit, wanneer voor dat goed of de bestanddelen ervan recht op volledige of gedeeltelijke aftrek van de belasting is ontstaan;

2° het door een belastingplichtige aan zijn bedrijf onttrekken van een goed om het om niet te verstrekken, wanneer voor dat goed of de bestanddelen ervan recht op volledige of gedeeltelijke aftrek van de belasting is ontstaan; de onttrekkingen verricht voor het verstrekken van handelsmonsters of handelsgeschenken van geringe waarde worden evenwel niet bedoeld; deze waarde wordt bepaald door of vanwege de minister van Financiën;

3° de ingebruikneming door een belastingplichtige, als bedrijfsmiddel, van een goed dat hij anders dan als bedrijfsmiddel heeft opgericht, heeft laten oprichten, heeft vervaardigd, heeft laten vervaardigen, heeft verkregen of heeft ingevoerd of waarvoor, met toepassing van de belasting, te zijnen bate zakelijke rechten in de zin van artikel 9, tweede lid, 2° werden gevestigd of aan hem werden overgedragen of wederovergedragen, wanneer voor dat goed of de bestanddelen ervan recht op volledige of gedeeltelijke aftrek van de belasting is ontstaan;

4° de ingebruikneming door een belastingplichtige, anders dan als bedrijfsmiddel, van een door hem vervaardigd roerend goed, voor het verrichten van handelingen waarvoor geen volledige aanspraak op aftrek van de belasting bestaat, wanneer voor de bestanddelen van dat goed recht op volledige of gedeeltelijke aftrek van de belasting is ontstaan;

5° het onder zich hebben van een goed door een belastingplichtige of zijn rechthebbenden ingeval hij de uitoefening van zijn economische activiteit beëindigt, wanneer voor dat goed of de bestanddelen ervan recht op volledige of gedeeltelijke aftrek van de belasting is ontstaan; deze bepaling is niet van toepassing wanneer de rechthebbenden de activiteit van belastingplichtige onder de voorwaarden van artikel 11 verderzetten.

Bij uitbreiding worden ook een aantal verrichtingen die geen leveringen zijn in de zin van artikel 10 WBTW met leveringen gelijkgesteld door artikelen 12-13 WBTW en dus aan de btw onderworpen.

19 Wordt bij verrichtingen die via commissionairs verlopen de eigendomsoverdracht geacht rechtstreeks plaats te vinden tussen de committent en de derde, dan wordt voor de toepassing van de btw de commissionair als persoonlijke koper of verkoper aangemerkt (art. 13 WBTW).

Voor inkoop- of verkoopcombinaties is bepalend of zij over rechtspersoonlijkheid beschikken. Zendingen tussen een hoofdhuis en filialen zijn daarentegen nooit aan de btw onderworpen.

20 Bij verkoop op proef of verzending van goederen op zicht is er geen verkoop zolang de bestemming niet te kennen gaf dat hij de verzonden goederen wou kopen. Bij verzending van de goederen in consignatie bewaart de bestemming de goederen tot hij er een koper voor vindt. De bestemming zelf wordt geacht de eigenaar van de door hem doorverkochte goederen te worden op het ogenblik dat hij deze goederen verkoopt.

Artikel 7, § 1 van KB nr. 1 van 29 december 1992 verplicht tot het opstellen – in tweevoud (art. 8 KB nr. 1) – en uitreiken van een stuk dat naam en adres van de bij de handeling betrokken partijen, een volgnummer dat aan het stuk werd toegekend, de datum van overhandiging of de verzending van de goederen, de gebruikelijke benaming ervan en de hoeveelheid van de overhandigde of de verzonden goederen bevat. Dit stuk mag de later verschuldigde belasting niet vermelden. Een factuur zal slechts opgemaakt worden op het ogenblik dat de bestemming eigenaar van de bij hem gedeponeerde goederen wordt. De belastingplichtige in geval van een verkoop op proef of van een zending op zicht of in consignatie moet eveneens aan de geadresseerde of aan de consignataris een stuk uitreiken bij de ontvangst van de goederen die hem door deze geadresseerde of consignataris, geheel of gedeeltelijk, worden teruggegeven. Dit stuk bevat de hiervoor opgesomde vermeldingen, met uitzondering van de datum van overhandiging of van de verzending van de goederen. Deze datum wordt vervangen door de datum van ontvangst van de goederen. De factuur, die de belastingplichtige moet uitreiken aan de geadresseerde of de consignataris wanneer deze eigenaar wordt van de goederen of wanneer de goederen krachtens artikel 16, § 2 WBTW geacht worden aan de consignataris te zijn geleverd, moet verwijzen naar het stuk dat bij verzending werd opgesteld en uitgereikt.

De belastingplichtige verkoper op proef, de verzender op zicht of in consignatie moet het stuk, vermeld in artikel 7, § 1 KB nr. 1 niet opmaken wanneer de goederen naar een andere EU-lidstaat worden verzonden. Het stuk moet ook niet worden uitgereikt ingeval de goederen voor verkoop in consignatie naar een andere lidstaat worden verzonden.

21 Het WBTW verstaat onder *goederen*: de lichamelijke goederen. Geen onderscheid wordt gemaakt naargelang het gaat om roerende, dan wel om onroerende goederen en dus uiteraard niet naar gelang van de reden waarom het gaat om een roerend dan wel om een onroerend goed. Zowel roerende als onroerende goederen uit hun aard of door bestemming zijn in principe bedoeld. Artikel 9, tweede lid WBTW bepaalt uitdrukkelijk dat als lichamelijke goederen worden aangezien: elektriciteit, gas, warmte en koude en de andere zakelijke rechten dan het eigendomsrecht die aan de rechthebbende de bevoegdheid verschaffen om een onroerend goed te gebruiken. Uitgesloten is in elk geval het recht van erfpacht dat door een onderneming die gespecialiseerd is in onroerende financieringshuur (leasing) wordt overgedragen of gevestigd in het kader van een in artikel 44, § 3, 2°, b bedoelde onroerende financieringshuur (leasing). Onlichamelijke roerende goederen (schuldvorderingen, intellectuele rechten...) blijven buiten het toepassingsgebied van de btw. Aangezien effecten aan toonder het recht volledig incorporeren dat ze vertegenwoordigen, kon voor hen twijfel bestaan. Artikel 9, derde lid WBTW sluit hen echter uitdrukkelijk uit. Daaruit mag dan ook besloten worden dat effecten aan order of op naam of gedematerialiseerde effecten (*a fortiori*) zeker uitgesloten zijn.

Of het om nieuwe of om reeds gebruikte goederen gaat, is zonder belang (zie art. 58, § 4 WBTW).

22 Voor leveringen van goederen wordt de belasting verschuldigd op het tijdstip van de levering. Eventueel ontstaat de belastingschuld vóór het tijdstip van de levering wanneer de prijs of een gedeelte ervan reeds werd gefactureerd of betaald of opeisbaar werd (art. 17, § 1 WBTW), tenzij voor de leveringen van goederen die onder de voorwaarden van artikel 39bis WBTW werden verricht en zijn vrijgesteld van belasting of zo de Koning overeenkomstig artikel 17, § 3 WBTW een uitzondering voorziet.

Het moment van de levering is het tijdstip waarop het goed ter beschikking van de verkrijger of de overnemer wordt gesteld. De levering wordt evenwel geacht plaats te vinden wanneer de goederen worden vervoerd, op het tijdstip van de aanvang van het vervoer (tenzij de goederen moeten worden geïnstalleerd of gemonteerd), of nog, in geval van doorlopende leveringen van goederen die aanleiding geven tot opeenvolgende afrekeningen of betalingen, bij het verstrijken van elke periode waarop de afrekening of betaling betrekking heeft (art. 15 WBTW).

2. *Verrichten van diensten*

23 Onder het verrichten van diensten wordt verstaan de uitvoering krachtens een overeenkomst ten bezwarende titel van handelingen die geen leveringen van een goed zijn in de zin van het WBTW. Door de wet worden op niet-limitatieve wijze in artikelen 18 en 19 een aantal als diensten omschreven handelingen opgesomd. In hoofdzaak gaat het om de uitvoering van werk, lastgeving, het verlenen van genotsrechten op roerende goederen en de overdracht van intellectuele eigendomsrechten (zie uitgebreid S. RUYSSCHAERT en L. HEYLENS, *Facturering van diensten*, Antwerpen, 2007, 416 p.).

Artikel 18 WBTW luidt als volgt:

Art. 18 § 1. Als een dienst wordt beschouwd elke handeling die geen levering van een goed is in de zin van dit Wetboek.

Als een dienst wordt onder meer beschouwd de uitvoering van een contract dat tot voorwerp heeft:

- 1° een materieel of intellectueel werk waaronder het maakloonwerk. Onder maakloonwerk wordt verstaan het vervaardigen of samenstellen van een roerend goed door een opdrachtnemer door middel van materialen en voorwerpen die daartoe door de opdrachtgever aan de opdrachtnemer zijn verstrekt, ongeacht of de opdrachtnemer al dan niet een deel van de gebruikte materialen heeft verstrekt;*
- 2° de terbeschikkingstelling van personeel;*
- 3° de lastgeving;*
- 4° het genot van een ander dan in artikel 9, tweede lid, bedoeld goed;*
- 5° de overdracht van een cliënteel of het verlenen van rechten op een cliënteel alsook de verbintenis een beroepswerkzaamheid niet uit te oefenen;*
- 6° de overdracht van of het verlenen van rechten op een verkoop- of inkoopmonopolie alsook de overdracht van of het verlenen van al dan niet exclusieve rechten op het recht een beroepswerkzaamheid uit te oefenen;*
- 7° de overdracht van een octrooi, een fabrieks- of handelsmerk, een auteursrecht, een industrietekening, een industriemodel of andere soortgelijke rechten, of het verlenen van licenties inzake deze rechten;*
- 8° de terbeschikkingstelling van stalling voor rijtuigen;*
- 9° de terbeschikkingstelling van bergruimte voor het opslaan van goederen;*

- 10° het verschaffen van gemeubeld logies alsook de terbeschikkingstelling van plaats om te kamperen;
- 11° het verschaffen van spijs en drank in restaurants en cafés en, meer algemeen, in omstandigheden voor het verbruik ter plaatse;
- 12° de toekenning van het recht op toegang tot inrichtingen voor cultuur, sport of vermaak, alsmede de toekenning van het recht gebruik ervan te maken;
- 13° de bank- en de financiële verrichtingen;
- 14° diensten inzake radiodistributie, inzake teledistributie en inzake telecommunicatie. Als telecommunicatiediensten worden beschouwd diensten die betrekking hebben op de transmissie, uitzending of ontvangst van signalen, tekst, beelden en geluiden of informatie van allerlei aard, via draad, radiogolven, optische of andere elektromagnetische systemen, daaronder begrepen de overdracht en het verlenen van het recht om gebruik te maken van capaciteit voor een dergelijke transmissie, uitzending of ontvangst. Voor de toepassing van deze bepaling wordt onder telecommunicatiediensten mede verstaan het bieden van toegang tot wereldwijde informatienetten;
- 15° de toekenning van het recht van toegang tot verkeerswegen en tot de erbij behorende kunstwerken, alsmede de toekenning van het recht gebruik ervan te maken;
- 16° langs elektronische weg verrichte diensten. Worden inzonderheid als dusdanig beschouwd, de langs elektronische weg verrichte diensten die het leveren en onderbrengen van computersites tot voorwerp hebben, het onderhoud op afstand van programma's en uitrustingen, de levering van software en de bijwerking ervan, de levering van beelden, geschreven stukken en informatie en de terbeschikkingstelling van databanken, de levering van muziek of films, van spelen, met inbegrip van kans- of gokspelen, en van uitzendingen of manifestaties op het gebied van politiek, cultuur, kunst, sport, wetenschappen of ontspanning en de levering van onderwijs op afstand. Het feit dat de dienstverrichter en de ontvanger langs elektronische weg berichten uitwisselen, betekent op zich niet dat de dienst langs elektronische weg wordt verricht.

§ 2. Wordt eveneens als een dienst beschouwd, de uitvoering van een in § 1 bedoelde handeling ingevolge een vordering door of namens de overheid en, meer algemeen, ingevolge een wet, een decreet, een ordonnantie, een besluit of een administratieve verordening.

Als een dienst wordt, voor het geheel, bovendien beschouwd, de uitvoering door een reisbureau in de zin van artikel 1, § 7, eerste lid, 2°, van prestaties die deel uitmaken van of horen bij een reis beoogd in artikel 1, § 7, eerste lid, 1°, en welke dit reisbureau aan de reiziger levert.

§ 3. Als diensten worden niet beschouwd de in § 1 bedoelde handelingen die, bij de overdracht van een algemeenheid van goederen of van een bedrijfsafdeling, bij wege van inbreng in een vennootschap of anderszins, onder de voorwaarden van artikel 11 worden verricht.

Het opstellen van een stuk, met de vermeldingen voorgeschreven in artikel 11 KB nr. 1 van 29 december 1992 is vereist (zie nr. 32).

Artikelen 19 en 20 WBTW stellen handelingen die overeenkomstig artikel 18 WBTW geen diensten zijn, met belastbare diensten gelijk.

Art. 19 § 1. Met een dienst verricht onder bezwarende titel wordt gelijkgesteld het gebruiken van een tot het bedrijf behorend goed ander dan dat bedoeld in artikel 45, § 1quinquies, voor privédoeleinden van de belastingplichtige of van zijn personeel of, meer algemeen, voor andere doeleinden dan deze van de economische activiteit van de belastingplichtige, wanneer voor dat goed recht op volledige of gedeeltelijke aftrek van de belasting is ontstaan.

§ 2. Met een dienst verricht onder bezwarende titel wordt eveneens gelijkgesteld de uitvoering door een belastingplichtige van een werk in onroerende staat:

1° voor de doeleinden van zijn economische activiteit, met uitzondering van:

- a) werk dat bestaat in de oprichting van een gebouw door een in artikel 12, § 2, bedoelde belastingplichtige;
- b) herstellings-, onderhouds-, en reinigingswerk, indien dergelijk werk verricht door een andere belastingplichtige een volledig recht op aftrek van de belasting zou doen ontstaan;

2° voor zijn privé-doeleinden of deze van zijn personeel en, meer algemeen, om niet of voor andere doeleinden dan deze van zijn economische activiteit.

Voor de toepassing van dit Wetboek wordt verstaan onder werk in onroerende staat het bouwen, het verbouwen, het afwerken, het inrichten, het herstellen, het onderhouden, het reinigen en het afbreken, geheel of ten dele, van een uit zijn aard onroerend goed, en de handeling die erin bestaat een roerend

goed te leveren en het meteen op zodanige wijze aan te brengen aan een onroerend goed dat het onroerend uit zijn aard wordt.

§ 3. Teneinde ernstige ongelijkheden in de concurrentieverhoudingen te voorkomen, kan de Koning, in de gevallen en volgens de regelen die Hij bepaalt, de uitvoering door een belastingplichtige, voor de doeleinden van zijn economische activiteit, van andere handelingen dan deze bedoeld in § 1 en 2, aan de belasting onderwerpen, wanneer de belastingplichtige, ingeval een dergelijke handeling door een andere belastingplichtige zou zijn verricht, geen recht zou hebben op volledige aftrek van de belasting.

24 Worden evenwel vrijgesteld, de in artikel 44 opgesomde verrichtingen:

Art. 44 § 1. Van de belasting zijn vrijgesteld de diensten door de nagenoemde personen verricht in de uitoefening van hun geregelde werkzaamheid:

- 1° notarissen, advocaten en gerechtsdeurwaarders;*
- 2° artsen, tandartsen, kinesitherapeuten, vroedvrouwen, verplegers en verpleegsters, verzorgers en verzorgsters, ziekenoppassers en ziekenoppassers, masseurs en masseuses van wie de diensten van persoonsverzorging zijn opgenomen in de nomenclatuur van de geneeskundige verstrekkingen inzake verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering;*

§ 2. Van de belasting zijn eveneens vrijgesteld:

- 1° de diensten en de leveringen van goederen die daarmee nauw samenhangen in de uitoefening van hun geregelde werkzaamheid verricht door ziekenhuizen, psychiatrische inrichtingen, klinieken en dispensaria; het vervoer van zieken of gewonden met speciaal daartoe uitgeruste vervoermiddelen;*

1° bis de diensten verleend aan hun leden door zelfstandige groeperingen van personen die een werkzaamheid uitoefenen welke krachtens dit artikel is vrijgesteld of waarvoor zij niet belastingplichtig zijn, wanneer die diensten direct nodig zijn voor de uitoefening van die werkzaamheid, deze groeperingen van hun leden enkel terugbetaling vorderen van hun aandeel in de gezamenlijke uitgaven, en mits deze vrijstelling niet tot concurrentieverstoring kan leiden; de Koning regelt de toepassingsvoorwaarden van deze vrijstelling;

1° ter de leveringen van menselijke organen, van menselijk bloed en van moedermelk;

- 2° de diensten en leveringen van goederen die nauw samenhangen met maatschappelijk werk, met de sociale zekerheid en met de bescherming van kinderen en jongeren en die worden verricht door publiekrechtelijke lichamen of door andere organisaties die door de bevoegde overheid als instellingen van sociale aard worden erkend.*

Worden met name bedoeld:

- de instellingen die de bejaardenzorg tot doel hebben;*
  - de kinderbewaarplaatsen, de zuigelingentehuizen en de instellingen die in hoofdzaak het toezicht over jongelui en de zorg voor hun onderhoud, opvoeding en vrijetijdsbesteding tot doel hebben;*
  - de instellingen voor gezinshulp;*
  - de centra voor levens- en gezinsvragen;*
  - de ziekenfondsen en de landsbonden van ziekenfondsen;*
  - de psycho-medisch-sociale centra en de centra voor leerlingenbegeleiding;*
  - de instellingen die de gehandicaptenzorg tot doel hebben;*
  - de instellingen die de begeleiding, de omkadering of de opvang van personen die zich in materiële of morele moeilijkheden bevinden tot doel hebben;*
  - de instellingen bedoeld in het koninklijk besluit van 17 december 2003 betreffende de subsidiëring van instellingen die voorzien in een gespecialiseerde begeleiding voor burgers die betrokken zijn in een gerechtelijke procedure;*
  - de externe diensten erkend bij het koninklijk besluit van 27 maart 1998 betreffende de externe diensten voor preventie en bescherming op het werk;*
- 3° de diensten verstrekt door exploitanten van sportinrichtingen en inrichtingen voor lichamelijke opvoeding aan personen die er aan lichamelijke ontwikkeling of aan sport doen, wanneer die exploitanten en inrichtingen instellingen zijn die geen winstoogmerk hebben en zij de ontvangsten uit de vrijgestelde werkzaamheden uitsluitend gebruiken tot dekking van de kosten ervan;*
- 4° het verstrekken van school- of universitair onderwijs, beroepsopleiding en -herscholing, en het verrichten van de nauw daarmee samenhangende diensten en leveringen van goederen, zoals het verschaffen van logies, spijzen en dranken en van voor het vrijgestelde onderwijs gebruikte handboeken, door instellingen die daartoe door de bevoegde overheid zijn erkend of die aan*

- dergelijke instellingen zijn toegevoegd of ervan afhangen; het geven door leerkrachten van lessen met betrekking tot school- of universitair onderwijs, beroepsopleiding of -herscholing;*
- 5° *de diensten betreffende onderwijskeuze en gezinsvoorlichting alsook de nauw daarmee samenhangende leveringen van goederen;*
- 6° *de verhuur van boeken en tijdschriften, van muziekpartituren, grammofoonplaten, magneetbanden, diapositieven en van andere dergelijke voorwerpen van culturele aard, en de diensten aan de lezers verstrekt door bibliotheken en leeszalen, wanneer de dienstverrichter een instelling is die geen winstoogmerk heeft en hij de ontvangsten uit de vrijgestelde werkzaamheden uitsluitend gebruikt tot dekking van de kosten ervan alsmede de leveringen van goederen die nauw samenhangen met deze handelingen;*
- 7° *de diensten en de leveringen van goederen die daarmee nauw samenhangen die door de exploitant aan de bezoekers worden verstrekt met betrekking tot al of niet geleid bezoek aan musea, monumenten, natuurmonumenten, plantentuinen en dierentuinen, wanneer die exploitant een instelling is die geen winstoogmerk heeft en hij de ontvangsten uit de vrijgestelde werkzaamheden uitsluitend gebruikt tot dekking van de kosten ervan;*
- 8° *de diensten aan organisatoren van voordrachten verstrekt door voordrachtgevers die als zodanig handelen; de diensten aan organisatoren van schouwspelen en concerten, aan uitgevers van grammofoonplaten en van andere klankdragers en aan makers van films en van andere beelddragers verstrekt door acteurs, orkestleiders, muzikanten en andere artiesten voor de uitvoering van toneelwerken, balletten, films, muziekstukken, circus-, vari  - of cabaretvoorstellingen; de diensten aan organisatoren van sportwedstrijden of sportfeesten verstrekt door deelnemers aan die wedstrijden of feesten;*
- 9° *de organisatie van toneel-, ballet- of filmvoorstellingen, van tentoonstellingen, concerten of conferenties alsook de leveringen van goederen die nauw samenhangen met deze diensten door instellingen erkend door de bevoegde overheid, mits de inkomsten die zij verkrijgen uit hun werkzaamheid uitsluitend gebruikt worden tot dekking van de kosten ervan;*
- 10° *de terbeschikkingstelling van personeel door religieuze of levensbeschouwelijke instellingen voor de in 1°, 2° en 4° bedoelde werkzaamheden, of met het oog op de verlening van geestelijke bijstand;*
- 11° *de diensten en de nauw daarmee samenhangende leveringen van goederen ten behoeve en in het gemeenschappelijk belang van hun leden, verricht tegen betaling van een krachtens de statuten bepaalde bijdrage, door instellingen die geen winst beogen en doeleinden van politieke, syndicale, religieuze, levensbeschouwelijke, vaderlandslievende, filantropische of staatsburgerlijke aard nastreven; de Koning kan, ter voorkoming van concurrentievervalsing, de vrijstelling afhankelijk maken van aanvullende voorwaarden;*
- 12° *de leveringen van goederen en de diensten, verricht in samenhang met werkzaamheden die ter verkrijging van financiële steun met betrekking tot in 1° tot 4°, 7° en 11° genoemde handelingen zijn georganiseerd door en uitsluitend ten bate van diegenen die deze handelingen verrichten; de Koning kan, ter voorkoming van concurrentievervalsing, beperkingen opleggen ten aanzien van het aantal van de vrijgestelde werkzaamheden of het bedrag van de opbrengsten;*
- 13° *de levering van goederen die uitsluitend ten behoeve van een op grond van dit artikel vrijgestelde activiteit werden aangewend als voor al deze goederen geen recht op aftrek is genoten; de overdracht van een cli  ntel of het verlenen van rechten op een cli  ntel, dat betrekking heeft op een op grond van dit artikel vrijgestelde activiteit; de levering van goederen waarvan de verkrijging of de bestemming het voorwerp heeft uitgemaakt van een uitsluiting van het recht op aftrek overeenkomstig artikel 45, § 3, van dit Wetboek.*
- § 3. *Van de belasting zijn nog vrijgesteld:*
- 1° *de volgende handelingen:*
- a) *de levering van uit hun aard onroerende goederen.*
Worden evenwel uitgesloten de levering van gebouwen, gedeelten van gebouwen en het bijhorende terrein bedoeld in artikel 1, § 9, wanneer hun vervreemding wordt verricht uiterlijk op 31 december van het tweede jaar volgend op het jaar van de eerste ingebruikneming of de eerste inbezitting van de goederen bedoeld in artikel 1, § 9, 1°, door:
- *hetzij een in artikel 12, § 2, beoogde belastingplichtige die voornoemde goederen bedoeld in artikel 1, § 9, 1°, heeft opgericht of heeft laten oprichten of met voldoening van de belasting heeft verkregen;*
  - *hetzij een in artikel 8, § 1, beoogde belastingplichtige;*

- *hetzij elke andere belastingplichtige, wanneer hij op de door de Koning te bepalen wijze kennis heeft gegeven van zijn bedoeling een dergelijke vervreemding te verrichten met voldoening van de belasting;*
- b) *de vestigingen, overdrachten en wederoverdrachten van zakelijke rechten, in de zin van artikel 9, tweede lid, 2°, op uit hun aard onroerende goederen.*
Worden evenwel uitgesloten de vestigingen, overdrachten en wederoverdrachten van dergelijke zakelijke rechten op gebouwen, gedeelten van gebouwen en het bijhorende terrein bedoeld in artikel 1, § 9, wanneer zij worden verricht uiterlijk op 31 december van het tweede jaar volgend op het jaar van de eerste ingebruikneming of de eerste inbezitneming van voornoemde goederen bedoeld in artikel 1, § 9, 1°, door:
  - *hetzij een in artikel 12, § 2, beoogde belastingplichtige die binnen de voornoemde termijn één van de bedoelde zakelijke rechten vestigt op een goed bedoeld in artikel 1, § 9, 1°, dat hij heeft opgericht, heeft laten oprichten of met voldoening van de belasting heeft verkregen of die binnen dezelfde termijn, een dergelijk zakelijk recht dat te zijnen bate werd gevestigd of aan hem werd overgedragen met voldoening van de belasting, overdraagt of wederoverdraagt;*
  - *hetzij een in artikel 8, §§ 2 of 3, beoogde belastingplichtige;*
  - *hetzij elke andere belastingplichtige, wanneer hij op een door de Koning te bepalen wijze kennis heeft gegeven van zijn bedoeling om dergelijk zakelijk recht te vestigen, over te dragen of weder over te dragen met voldoening van de belasting.*
De datum van het contract kan alleen worden aangetoond door bewijsmiddelen die tegen derden kunnen worden ingeroepen;
- 2° *de verpachting, de verhuur en de overdracht van huur van uit hun aard onroerende goederen, met uitzondering van:*
  - a) *de volgende diensten:*
    - *de terbeschikkingstelling van stalling voor rijtuigen;*
    - *de terbeschikkingstelling van bergruimte voor het opslaan van goederen;*
    - *het verschaffen van gemeubeld logies in hotels, motels en in inrichtingen waar aan betalende gasten onderdak wordt verleend;*
    - *de terbeschikkingstelling van plaats om te kamperen;*
    - *de terbeschikkingstelling van uit hun aard onroerende goederen in het kader van de exploitatie van havens, bevaarbare waterlopen en vlieghavens;*
  - b) *de onroerende financieringshuur, toegestaan door een onderneming die gespecialiseerd is in onroerende financieringshuur of zogenaamde onroerende leasing, wanneer deze onderneming het gebouw waarop het contract betrekking heeft, opricht, laat oprichten of met voldoening van de belasting verkrijgt en de leasingsnemer dit goed huurt om het in de uitoefening van een activiteit van belastingplichtige te gebruiken; de Koning omschrijft de voorwaarden waaraan het contract van onroerende financieringshuur moet voldoen, inzonderheid met betrekking tot de duur van het contract, de aard en de bestemming van de goederen die er het voorwerp van uitmaken, alsmede de rechten en plichten van de leasingsnemer;*
  - c) *de verhuur van safeloketten;*
- 3° *de door de auteur of toondichter gesloten contracten voor uitgave van letterkundige werken of van kunstwerken;*
- 4° *de handelingen van verzekering en herverzekering, met inbegrip van de daarmee samenhangende diensten verricht door makelaars en lasthebbers, met uitzondering evenwel van de diensten als schade-expert;*
- 5° *verlening van kredieten en bemiddeling inzake kredieten, alsmede het beheer van kredieten door degene die ze heeft verleend;*
- 6° *het bemiddelen bij en het aangaan van verplichtingen, borgtochten en andere zekerheids- en garantieverbintenissen, alsmede het beheer van kredietgaranties door degene die het krediet heeft verleend;*
- 7° *handelingen, bemiddeling daaronder begrepen, betreffende deposito's, rekening-courantverkeer, schuldvorderingen, cheques en andere handelspapieren met uitzondering van de invordering van schuldvorderingen;*
- 8° *de betalings- en ontvangstverrichtingen, bemiddeling daaronder begrepen, met uitzondering van de invordering van schuldvorderingen; de dienstverrichter kan, onder de voorwaarden gesteld door of vanwege de Minister van Financiën, kiezen voor het belasten ervan;*

- 9° *handelingen, bemiddeling daaronder begrepen, betreffende deviezen, bankbiljetten en munten die wettig betaalmiddel zijn, met uitzondering van munten en biljetten die als verzamelobject worden beschouwd; als zodanig worden beschouwd gouden, zilveren of uit een ander metaal geslagen munten, alsmede biljetten, die normaliter niet als wettig betaalmiddel worden gebruikt of die een numismatische waarde hebben;*
- 10° *handelingen, bemiddeling daaronder begrepen, uitgezonderd bewaring en beheer, inzake aandelen, deelnemingen in vennootschappen of verenigingen, obligaties en andere waardepapieren, met uitsluiting van documenten die goederen vertegenwoordigen;*
- 11° *het beheer van de instellingen voor collectieve belegging bedoeld in de wet van 20 juli 2004 betreffende bepaalde vormen van collectief beheer van beleggingsportefeuilles en de organismen voor de financiering van pensioenen bedoeld in artikel 8 van de wet van 27 oktober 2006 betreffende het toezicht op de instellingen voor bedrijfspensioenvoorziening;*
- 12° *de leveringen, tegen de nominale waarde, van postzegels die frankeerwaarde hebben in het binnenland, fiscale zegels en andere soortgelijke zegels;*
- 13° *weddenschappen, loterijen en andere kans- en geldspelen, met inachtneming van de door de Koning vastgestelde voorwaarden en beperkingen;*
- 14° *de diensten en de leveringen van goederen bijkomstig bij deze diensten verricht door de openbare postdiensten, wanneer het diensten betreft vermeld in artikel 131, 1°, van de wet van 21 maart 1991 betreffende de hervorming van sommige economische overheidsbedrijven.*

25 Commissionairs of andere tussenpersonen bedoeld in artikel 13, § 2 die hun tussenkomst verlenen bij de vermelde dienstverrichtingen, worden geacht die diensten zelf te hebben ontvangen of verstrekt (art. 20, § 1 WBTW). Artikel 20, § 2 maakt echter voorbehoud voor de reisbureaus (deze worden gedefinieerd in art. 1, § 7, 2° WBTW als eenieder die in eigen naam, reizen beoogd in art. 1, § 7, 1°, organiseert en verkoopt aan reizigers, en die door die persoon worden verwezenlijkt door gebruik te maken van met het oog hierop door anderen aan hem verstrekte goederen en diensten).

Deze definitie wijkt beduidend af van deze van de reisbemiddelaar in artikel 1, 4° wet van 16 februari 1994 tot regeling van het contract tot reisorganisatie en reisbemiddeling. De reisbemiddelaar is volgens dit artikel elke persoon die als ondernemer in de betekenis van de wet van 6 april 2010 betreffende marktpraktijken en de voorlichting en bescherming van de consument een contract tot reisbemiddeling in de zin van de wet aangaat, d.i. een overeenkomst waarbij een persoon zich verbindt tot het verstrekken aan een andere, tegen betaling van een prijs, hetzij van een contract tot reisorganisatie, hetzij van een of meer afzonderlijke prestaties die enigerlei reis of verblijf mogelijk maken. Het contract tot reisorganisatie in de zin van de wet is de overeenkomst waarbij een persoon zich in eigen naam jegens een andere verbindt, om tegen betaling van een totaalprijs, ten minste twee van de volgende drie diensten: vervoer, logies of andere niet met vervoer of logies verband houdende toeristische diensten die niet bijkomstig zijn ten opzichte van het vervoer of het logies, in een door hem en/of door een derde van tevoren georganiseerde combinatie te leveren, voor zover de diensten een overnachting behelzen of zich uitstrekken over een tijdsperiode van meer dan vierentwintig uur. Afzonderlijke facturering van diverse onderdelen van eenzelfde combinatie bevrijdt de reisorganisator of -bemiddelaar niet van de verplichtingen vervat in deze wet.

Reisbureaus worden in principe geacht te handelen in naam en voor rekening van de reiziger.

26 Voor diensten vindt het belastbare feit plaats en is de belasting opeisbaar op het tijdstip dat de dienst voltooid is. Bij doorlopende diensten die aanleiding geven tot opeenvolgende afrekeningen of betalingen, wordt de dienst als voltooid beschouwd bij het verstrijken van de termijn waarop de afrekening of betaling betrekking heeft (art. 22, § 1, derde al.). De btw is echter reeds eerder verschuldigd, wanneer de prijs of een gedeelte

ervan vóór dit tijdstip wordt gefactureerd of betaald of eisbaar wordt (art. 22, § 2, tweede al. WBTW).

B. BELASTINGPLICHTIGE

27 De belastingplichtige is “eenieder die in de uitoefening van een economische activiteit geregeld en zelfstandig, met of zonder winstoogmerk, hoofdzakelijk of aanvullend, leveringen van goederen of diensten verricht die in het BTW-Wetboek zijn omschreven, ongeacht de plaats waar de economische activiteit wordt uitgeoefend” (art. 4 WBTW).

Het begrip “belastingplichtige” is een specifiek btw-begrip. De hoedanigheid van de belastingplichtige wordt in beginsel automatisch verkregen: de belastingplichtige is al wie geregeld en als zelfstandige een economische activiteit uitoefent, als handelaar, producent, verrichter van diensten, landbouwer, ambachtsman, beoefenaar van een vrij beroep. Dit betekent dat in beginsel elke op het economische terrein actieve persoon – of hij nu fabrikant, verrichter van diensten, landbouwer, beoefenaar van een vrij beroep... is – in beginsel btw-belastingplichtige is en dat zijn activiteit, die tot voorwerp heeft de levering van goederen of de prestatie van diensten (handelingen in de zin van het WBTW), dus aanleiding zal geven tot aanrekening van btw. Een hoofdactiviteit zowel als een louter bijkomstige activiteit komen in aanmerking. De plaats waar de belastingplichtige zijn activiteit uitoefent en het feit of hij winst maakt of winst nastreeft, zijn irrelevant (P. WILLE, M. GOVERS en F. BORGER, *Handboek BTW 2009-2010*, Antwerpen, 2009, 31, nr. 35).

Zo stelt artikel 2, laatste alinea WBTW dat de handelingen verricht door de curator van een gefailleerde belastingplichtige ter uitvoering van de hem toevertrouwde opdracht, of door een derde onder toezicht van de curator, worden geacht door de gefailleerde zelf te zijn verricht.

De onafhankelijke tussenpersoon – die optreedt in eigen naam en voor eigen rekening (concessiehouder, franchisingnemer) –, de commissionair, de agent, de makelaar en elke andere zelfstandige professionele lasthebber zijn eveneens aan de btw onderworpen. Bestuurders, zaakvoerders, commissarissen en vereffenaars van vennootschappen, van een ESV of een EESV zullen – als lasthebbers – ook als belastingplichtigen moeten beschouwd worden (art. 18, § 1, 3° WBTW), mits ze zelfstandig optreden en hun activiteit een onder de toepassing van de WBTW vallende economische activiteit is.

Diegenen die uitsluitend prestaties verrichten die vrijgesteld zijn bij artikel 44 WBTW (zie boven, nr. 24), leveranciers die in een andere lidstaat gevestigd zijn of kleine ondernemingen met een tijdens het vorige kalenderjaar gerealiseerde omzet die de drempel van 5.580 euro niet overschrijdt (art. 56 WBTW en art. 1, eerste al. KB nr. 19 van 29 december 1992) alsook vrijgestelde intracommunautaire verwervingen door niet-belastingplichtige rechtspersonen, zullen voor de btw niet moeten worden geïdentificeerd. Zij zullen dus geen btw moeten aanrekenen op hun uitgaande handelingen, aangezien deze zijn vrijgesteld. Anderzijds hebben zij ook geen recht op aftrek van voorbelasting.

Gewoonlijk is het uitoefenen van een economische activiteit op toevallige basis onvoldoende om als btw-belastingplichtige te worden aangezien. Maar het BTW-Wetboek stelt voor bepaalde, incidenteel verrichte activiteiten dat diegene die ze stelt als belastingplichtige zal beschouwd worden. Het gaat om de verkoop van of de cessie van een zakelijk recht op een nieuw gebouw (art. 8 WBTW) en de intracommunautaire levering van nieuwe vervoermiddelen (art. 8bis WBTW).

De Koning kan “de in België gevestigde personen, die juridisch gezien wel zelfstandig zijn, doch financieel, economisch en organisatorisch nauw met elkaar verbonden zijn, voor de toepassing van de btw-reglementering als één belastingplichtige aanmerken” (art. 4, § 2 WBTW).

Met de invoering van deze regeling wil de wetgever vermijden dat teveel ondernemingen het regime van de “kleine ondernemingen” (dit zijn ondernemingen waarvan het jaarlijkse omzetcijfer 5.580 euro niet overschrijdt) zouden gaan toepassen. (art. 56, § 2 WBTW en art. 1 KB nr. 19 van 29 december 1992).

Bij artikel 56, § 2 WBTW wordt immers – ter vervanging van de egalisatiebelasting – een belastingsregime voor kleine ondernemingen ingevoerd. Deze genieten vrijstelling van btw voor de leveringen van goederen en diensten die zij verrichten. Zij moeten dus ook geen btw aanrekenen of vermelden op de door hen opgestelde facturen.

Het is zonder belang of de handelingen met of zonder winsttoogmerk worden verricht (W. DE VROE en K. VYNCKE, “Belastingplichtigen” in P. VANDENDRIESSCHE en K. VYNCKE (eds.), *a.w.*, 36, nr. 54-55). Niet alleen handelaars, maar al diegenen die geregeld en zelfstandig belastbare handelingen stellen, zijn belastingplichtigen. Een belastingplichtige kan een fysieke persoon zijn of een rechtspersoon (vennootschap of vereniging), maar tevens ook groeperingen zonder rechtspersoonlijkheid (feitelijke verenigingen e.d.) (P. WILLE, M. GOVERS en F. BORGER, *Handboek BTW 2009-2010*, Antwerpen, 2009, 30-33).

28 De staat, de gemeenschappen en de gewesten van de Belgische staat, de provincies, de agglomeraties, de gemeenten en de openbare instellingen worden niet als belastingplichtige aangemerkt voor de handelingen of de werkzaamheden die zij als overheid verrichten. Zij worden geen belastingplichtige indien zij voor die werkzaamheden of handelingen rechten, heffingen, bijdragen of retributies innen (art. 6, eerste al. WBTW).

Artikel 6 beoogt echter niet die publiekrechtelijke rechtspersonen die bij wijze van vereniging en niet bij wijze van stichting zijn tot stand gekomen (intercommunale verenigingen, gemengde ondernemingen...) of de autonome overheidsbedrijven met de rechtsvorm van een naamloze vennootschap van publiek recht. Aldus zijn o.m. aan het btw-stelsel onderworpen: de NMBS, de Lijn, de nv Zeekanaal en Haveninrichtingen van Brussel, de regionale Huisvestingsmaatschappijen, de intercommunales (vgl. RvS 7 maart 1974, nr. 16.285 (*Mondelaers*); RvS 13 februari 1975, nrs. 16.872 en 16.873 (beide *Budo*)).

De staat, de gemeenschappen en de gewesten, de provincies, de agglomeraties, de gemeenten en de openbare instellingen die handelingen verrichten die aan de btw onderworpen zijn, worden in elk geval als belastingplichtige voor de belasting over de toegevoegde waarde beschouwd voor de volgende werkzaamheden of handelingen, voor zover deze niet van onbeduidende omvang zijn:

- 1° de telecommunicatiediensten;
- 2° de levering en de voorziening van water, gas, elektriciteit en stoom;
- 3° het goederen- en personenvervoer;
- 4° de levering van goederen en het verrichten van diensten in het kader van de exploitatie van havens, bevaarbare waterlopen en vlieghavens;
- 5° de levering van nieuwe goederen geproduceerd voor de verkoop;
- 6° de handelingen van de landbouwinterventiebureaus met betrekking tot landbouwproducten, die worden verricht op grond van verordeningen houdende een gemeenschappelijke markt-ordering voor deze producten;
- 7° de exploitatie van commerciële beurzen en tentoonstellingen;
- 8° de exploitatie en het verlenen van rechten op de exploitatie van een parkeergelegenheid, een opslagplaats en/of een kampeerterrein;
- 9° de werkzaamheden inzake reclame;
- 10° de diensten van reisbureaus;
- 11° de leveringen van goederen en de diensten verricht door bedrijfskantines, bedrijfswinkels, coöperaties en soortgelijke inrichtingen;
- 12° de leveringen van goederen en de diensten verricht door radio- en televisieomroepdiensten (art. 6, laatste al. WBTW).

C. FACTURERINGSPLICHT

29 Aangezien de factuur de spil is voor de praktische toepassing van de btw en m.n. voor de aftrekregeling (zie boven, nr. 16), legt de wetgever aan de btw-belastingplichtige een factureringsplicht op (art. 53, § 2 WBTW). Ook de vrijgestelde belastingplichtigen zijn gehouden een factuur of een als zodanig geldend stuk uit te reiken voor de door hen gedane leveringen van goederen of gepresteerde diensten. Op te merken valt dat niet het opmaken van de factuur, maar de levering het feit is dat de btw verschuldigd maakt. De factuur is slechts een middel om de voldoening van de belasting veilig te stellen.

De belastingplichtige is gehouden aan zijn medecontractant een factuur uit te reiken in volgende gevallen (art. 1 KB nr. 1):

Art. 1 § 1. De belastingplichtige die hierna vermelde leveringen van goederen of diensten verricht voor natuurlijke personen die ze bestemmen voor hun privé-gebruik, is ertoe gehouden een factuur uit te reiken wanneer deze handelingen overeenkomstig de artikelen 15 en 21bis van het Wetboek in België plaatsvinden, of wanneer, vóór de handeling, de belasting opeisbaar wordt over de gehele of een deel van de prijs van de handeling, bij toepassing van de artikelen 17, § 1, en 22, § 2, van het Wetboek:

- 1° de leveringen:
  - van voor personen- of goederenvervoer bestemde nieuwe of tweedehandse landvoertuigen, voorzien van een motor met een cilinderinhoud van meer dan 48 kubieke centimeter of met een vermogen van meer dan 7,2 kilowatt, alsmede hun aanhangwagens, met inbegrip van de auto's voor dubbel gebruik en de kampeerwagens;
  - van jachten en plezierboten;
  - van vliegtuigen, watervliegtuigen, hefschroefvliegtuigen, zweefvliegtuigen, vrije of bestuurbare luchtballons en andere dergelijke luchtvaartuigen, ongeacht of ze zwaarder of lichter zijn dan de lucht, met of zonder motor;
- 2° de leveringen van goederen bedoeld in artikel 1, § 9, van het Wetboek alsook de vestigingen, overdrachten en wederoverdrachten van zakelijke rechten op zulke goederen die niet overeenkomstig artikel 44, § 3, 1°, van het Wetboek van de belasting zijn vrijgesteld;
- 3° de in artikel 20, § 2, van dit besluit vermelde handelingen;

- 4° *de leveringen van goederen en de diensten bestemd voor de oprichting van een gebouw bedoeld in artikel 64, § 4, van het Wetboek;*
- 5° *de verkopen op afbetaling en de huurkopen;*
- 6° *de leveringen die betrekking hebben op goederen die, gelet op de aard ervan, de wijze waarop zij worden aangeboden, de verkochte hoeveelheden of de toegepaste prijzen, kennelijk bestemd zijn voor een economisch gebruik, alsook de leveringen van goederen van de soort waarin de verkrijger handel drijft of die hij normaal bestemt voor de uitoefening van zijn economische activiteit;*
- 7° *de leveringen verricht in inrichtingen of op plaatsen die normaal niet toegankelijk zijn voor particulieren;*
- 8° *de leveringen verricht door voortbrengers- of grossiersbedrijven;*
- 9° *de leveringen van onderdelen, toebehoren en uitrustingsstukken voor de onder 1° vermelde goederen, alsook de werken, het wassen uitgezonderd, verricht aan deze goederen, met inbegrip van de levering van de goederen die worden verbruikt voor de uitvoering van deze werken, wanneer de prijs, met inbegrip van de belasting over de toegevoegde waarde, meer bedraagt dan 125 EUR;*
- 10° *de verrichtingen van verhuizing of meubelbewaring en de bij die handelingen behorende prestaties;*
- 11° *de in artikel 42, § 3, eerste lid, 1° tot 8°, van het Wetboek bedoelde leveringen van goederen en diensten;*
- 12° *leveringen van beleggingsgoud, gedefinieerd in artikel 1, § 8, van het Wetboek, waarvan het bedrag meer dan 2.500 EUR bedraagt, waaronder beleggingsgoud dat belichaamd is in certificaten voor toegewezen of niet-toegewezen goud of dat verhandeld wordt op goudrekeningen, en waaronder, in het bijzonder, goudleningen en swaps, die een eigendoms- of vorderingsrecht op beleggingsgoud belichamen, evenals voor handelingen betreffende beleggingsgoud bestaande in future- en termijncontracten die leiden tot de overdracht van een eigendoms- of vorderingsrecht met betrekking tot beleggingsgoud.*

De leverancier van de om deze reden van belasting vrijgestelde goederen moet het btw-nummer van de in de andere EG-lidstaat gevestigde verwerver vermelden.

De Koning kan bepaalde groepen van belastingplichtigen vrijstellen van het opstellen en uitreiken van facturen (zie KB nr. 43 van 5 juli 1991, gew. bij KB 29 december 1992).

30 De belastingplichtige is ervan ontheven facturen uit te reiken wanneer hij goederen of diensten levert aan natuurlijke personen die ze bestemmen voor hun privégebruik (vgl. art. 1, § 1, eerste al. KB nr. 1 van 29 december 1992). De ontheffing van de factureringsplicht betreft dus de detailhandelaars evenals de dienstverrichters die aan particuliere verbruikers of consumenten leveren. De ontheffing treft echter niet de verkoop of het leveren van diensten aan rechtspersonen, ook al bezitten deze de hoedanigheid van belastingplichtige niet, noch aan particulieren die voor beroepsdoeleinden kopen (*BTW-Handleiding*, nr. 431).

Deze ontheffing van de verplichting facturen uit te reiken aan verbruikers geldt, krachtens artikel 1, § 1 KB nr. 1, niet ten aanzien van de volgende handelingen:

- 1° de leveringen:
- van voor personen- of goederenvervoer bestemde nieuwe of tweedehandse landvoertuigen, voorzien van een motor met een cilinderinhoud van meer dan 48 kubieke centimeter of met een vermogen van meer dan 7,2 kilowatt, alsmede hun aanhangwagens, met inbegrip van de auto's voor dubbel gebruik en de kampeerwagens;
  - van jachten en plezierboten;
  - van vliegtuigen, watervliegtuigen, hefschroefvliegtuigen, zweefvliegtuigen, vrije of bestuurbare luchtballons en andere dergelijke luchtvaartuigen, ongeacht of ze zwaarder of lichter zijn dan de lucht, met of zonder motor;

- 2° de leveringen van gebouwen, gedeelten van gebouwen, bijbehorende terreinen en de vestigingen, de overdrachten en de wederoverdrachten van zakelijke rechten die niet overeenkomstig artikel 44, § 3, 1° van het WBTW zijn vrijgesteld;
- 3° de in artikel 20, § 2 KB nr. 1 vermelde handelingen;
- 4° de leveringen van goederen en de diensten bestemd voor de oprichting van een nieuw gebouw bedoeld in artikel 64, § 4 WBTW;
- 5° de verkopen op afbetaling en de huurkopen.
De verkopen op afbetaling worden gedefinieerd in artikel 1, 9° wet consumentenkrediet als elke kredietovereenkomst, ongeacht de benaming of de vorm, welke normaal leidt tot de verkrijging van lichamelijke roerende goederen of levering van diensten, verkocht door de kredietgever of de kredietbemiddelaar bedoeld in 3°, c), laatste zin, en waarvan de prijs betaald wordt door middel van periodieke stortingen;
- 6° de leveringen die betrekking hebben op goederen die, gelet op de aard ervan, de wijze waarop zij worden aangeboden, de verkochte hoeveelheden of de toegepaste prijzen, kennelijk bestemd zijn voor een economisch gebruik, alsook de leveringen van goederen van de soort waarin de verkrijger handel drijft of die hij normaal bestemt voor de uitoefening van zijn economische activiteiten;
- 7° de leveringen verricht in inrichtingen of op plaatsen die normaal niet toegankelijk zijn voor particulieren;
- 8° de leveringen verricht door voortbrengers- of grossierbedrijven;
- 9° de leveringen van onderdelen, toebehoren en uitrustingsstukken voor de onder 1° vermelde goederen, alsook de andere onderhoudswerken dan het wassen, en de herstellingswerken verricht aan deze goederen, met inbegrip van de levering van de goederen die worden verbruikt voor de uitvoering van deze werken, wanneer de prijs, met inbegrip van de belasting over de toegevoegde waarde, meer bedraagt dan 125 EUR;
- 10° de verrichtingen van verhuizing of meubelbewaring en de bij die handelingen behorende prestaties;
- 11° de in artikel 42, § 3, eerste lid, 1° tot 8° van het WBTW bedoelde leveringen van goederen;
- 12° leveringen van beleggingsgoud, waarvan het bedrag meer dan 2.500 EUR bedraagt, waaronder beleggingsgoud dat belichaamd is in certificaten voor toegewezen of niet-toegewezen goud of dat verhandeld wordt op goudrekeningen, en waaronder, in het bijzonder, goudleningen en swaps, die een eigendoms- of vorderingsrecht op beleggingsgoud belichamen, evenals voor handelingen betreffende beleggingsgoud bestaande in future- en termijncontracten die leiden tot de overdracht van een eigendoms- of vorderingsrecht met betrekking tot beleggingsgoud.

Ook de belastingplichtige die enkel handelingen verricht waarvoor hij geen recht op aftrek heeft, is niet gehouden tot het uitreiken van facturen.

31 De factuur moet in beginsel worden uitgereikt op het tijdstip dat de belasting verschuldigd is (zie boven, nrs. 22 en 26). Artikel 4 KB nr. 1, bepaalt evenwel dat de factuur moet worden uitgereikt uiterlijk de vijfde werkdag van de maand na die waarin de btw overeenkomstig artikelen 17, § 1 en 22, § 2 WBTW opeisbaar wordt over het geheel of een deel van de prijs. Voor de in artikel 39bis WBTW bedoelde leveringen moet de factuur of in het geval van een in artikel 39bis, eerste lid, 4° WBTW bedoelde levering, moet het in artikel 2 KB nr. 1 bedoelde stuk worden uitgereikt uiterlijk de vijfde werkdag van de maand na die waarin de levering werd verricht. Het in artikel 53, § 3, eerste lid WBTW bedoelde stuk (voor leveringen tussen leden van een btw-eenheid in de zin van art. 4, § 2 WBTW) moet worden uitgereikt uiterlijk de vijfde werkdag van de maand na die waarin het goed of de dienst aan een ander lid werd verschaft.

Evenwel, wanneer de prijs of een deel ervan werd voldaan vóór de verschaffing van het goed of de dienst, moet het stuk uiterlijk worden uitgereikt de vijfde werkdag van de maand na die van de voldoening van de prijs of een deel ervan.

Voor doorlopende diensten, moet het stuk worden uitgereikt uiterlijk de vijfde werkdag van de maand na het verstrijken van de periode waarop de afrekening betrekking heeft.

Artikel 9 KB nr. 1 van 23 december 1992 bepaalt dat, behalve in het geval de factuur moet worden uitgereikt door de medecontractant in naam en voor rekening van de belastingplichtige die de goederen levert of de diensten verstrekt, de belastingplichtige en de niet-belastingplichtige rechtspersoon, die overeenkomstig artikel 51, § 1, 2° en § 2, eerste lid, 1°, 2°, 5° en 6° WBTW of de artikelen 20 of 20*bis* KB nr. 1, schuldenaar zijn van de belasting, uiterlijk de vijfde werkdag van de maand na die waarin de belasting overeenkomstig de artikelen 17, § 1, 22, § 2 of 25*septies*, § 2, eerste lid van het WBTW opeisbaar wordt, een stuk moeten opmaken wanneer zij nog niet in het bezit zijn van de factuur met betrekking tot de handeling.

D. UITREIKEN VAN MET EEN FACTUUR VERWANTE STUKKEN, REKENINGEN EN ONTVANGSTBEWIJZEN

32 Voor de intracommunautaire leveringen van goederen die zijn vrijgesteld van de Belgische btw krachtens artikel 39*bis*, eerste lid, 4° moet de belastingplichtige een stuk opmaken, krachtens artikel 2 KB nr. 1 van 29 december 1992.

Dit stuk moet de in artikel 5 KB nr. 1 voor de factuur verplicht gestelde vermeldingen bevatten, die ook op de factuur moeten voorkomen (zie nr. 57 e.v.).

De belastingplichtige die een handeling verricht die overeenkomstig artikel 12 WBTW met een levering wordt gelijkgesteld (zie nr. 18) of door artikel 19 WBTW met een dienst wordt gelijkgesteld (zie nr. 23) moet een stuk opmaken dat de handeling vaststelt (art. 3 KB nr. 1 van 29 december 1992). Het lid van de btw-eenheid in de zin van artikel 4, § 2 WBTW aan wie een in artikel 19*bis* van het wetboek bedoelde dienst wordt verschaft, is gehouden een stuk op te maken dat deze handeling vaststelt.

Dit stuk bevat volgende vermeldingen: het nummer waaronder het is ingeschreven in het boek voor uitgaande facturen; de naam of de maatschappelijke benaming van de belastingplichtige, het adres van zijn administratieve of maatschappelijke zetel en zijn btw-identificatienummer; de datum van de handeling, de gegevens die nodig zijn om de handeling te determineren en om het tarief van de verschuldigde belasting vast te stellen; waarbij ook rekening moet gehouden worden met de in artikel 8*bis*, § 2 WBTW bedoelde gegevens voor de leveringen van nieuwe vervoermiddelen en de in artikel 5, § 1, 7° KB nr. 1 van 29 december 1992 opgesomde gegevens; per tarief, de maatstaf van heffing en het bedrag van de verschuldigde belasting (art. 5, § 2 KB nr. 1 van 29 december 1992).

De overdracht van een algemeenheid van goederen of van een bedrijfsafdeling, bedoeld in artikel 11 WBTW en de handelingen die bij de overdracht van een algemeenheid van goederen of van een bedrijfsafdeling, bij wege van inbreng in een vennootschap of anderszins worden verricht, bedoeld in artikel 18, § 3 WBTW, worden vastgesteld in een stuk dat samen door de bij de overdracht betrokken partijen wordt opgesteld.

Dit stuk moet zeker volgende vermeldingen bevatten: de datum van de overdracht of van de handelingen, de naam of de maatschappelijke benaming en het adres van de betrokken partijen en, in voorkomend geval, hun btw-identificatienummer; een nauwkeurige beschrijving van het voorwerp van de overdracht of van de handeling en de prijs. Het wordt in evenveel exemplaren opgesteld als er partijen zijn en elke partij moet een exemplaar ontvangen.

De factuur mag worden vervangen door een stuk waarin de medecontractant zelf afreket voor de aan hem verrichte levering van goederen of de aan hem verstrekte dienst. Volgende voorwaarden moeten vervuld zijn:

- de partijen moeten voorafgaand overeenkomen om deze werkwijze toe te passen; op verzoek van de administratie die de belasting over de toegevoegde waarde onder haar bevoegdheid heeft, moet het bestaan van zulke overeenkomst door elke partij kunnen worden aangetoond;
- iedere factuur moet het voorwerp uitmaken van een expliciete procedure van aanvaarding door de belastingplichtige die de goederen levert of de diensten verricht.

Door of vanwege de minister van Financiën worden de toepassingsmodaliteiten van de regeling in vorige paragraaf.

Bij openbare verkoop van roerende goederen van een gefailleerde belastingplichtige mag de factuur worden vervangen door een door de instrumenterende notaris of gerechtsdeurwaarder op basis van het proces-verbaal van toewijzing opgesteld stuk dat aan de koper wordt uitgereikt. Volgende voorwaarden moeten vermeld zijn:

- 1° per toegewezen lot bevatten het proces-verbaal en het stuk de vermeldingen bedoeld in artikel 5, § 1 met uitzondering van het volgnummer in het boek voor uitgaande facturen en, voor leveringen aan overeenkomstig artikel 50 WBTW voor btw-doeleinden geïdentificeerde belastingplichtigen, hun btw-identificatienummer. In het proces-verbaal mogen deze vermeldingen evenwel worden vervangen door een referentnummer dat aan ieder stuk wordt toegekend;
- 2° een dubbel van het stuk wordt aan de curator overhandigd (art. 6, § 2 KB nr. 1 van 29 december 1992).

In geval van verkoop op proef of van zending op zicht of in consignatie, moet de belastingplichtige, bij de overhandiging of de verzending van de goederen, aan de geadresseerde of de consignataris een stuk uitreiken waarop wordt vermeld, benevens de naam en het adres van de bij de handeling betrokken partijen, een volgnummer dat aan het stuk werd toegekend, de datum van de overhandiging of de verzending van de goederen, de gebruikelijke benaming ervan en de hoeveelheid van de overhandigde of de verzonden goederen.

De belastingplichtige moet eveneens aan de geadresseerde of aan de consignataris een stuk uitreiken bij de ontvangst van de goederen die hem door laatstgenoemden, geheel of gedeeltelijk, worden teruggegeven. Dit stuk bevat de vermeldingen bedoeld in het eerste lid, met uitzondering van de datum van de overhandiging of van de verzending van de goederen die wordt vervangen door de datum van ontvangst van de goederen.

De bepalingen van beide vorige paragrafen zijn niet van toepassing in geval van verkoop op proef of van zending op zicht wanneer de belastingplichtige het in artikel 23 KB nr. 1 bedoelde register moet aanvullen, of in geval van consignatieverkoop, wanneer hij voor de overdracht van de goederen naar een andere lidstaat met het oog op deze verkoop het in artikel 2 KB nr. 1 bedoelde stuk moet uitreiken.

De factuur, die de belastingplichtige moet uitreiken aan de geadresseerde of de consignataris wanneer deze eigenaar wordt van de goederen of wanneer de goederen krachtens artikel 16, § 2 WBTW geacht worden aan de consignataris te zijn geleverd, moet verwijzen naar de in de vorige paragrafen bedoelde stukken (art. 7, § 1 KB nr. 1).

Wanneer de belastingplichtige, die goederen op proef verkoopt of ze op zicht of in consignatie zendt, niet in België is gevestigd en niet is onderworpen aan de hierboven bedoelde verplichting, is de belastingplichtige die de goederen ontvangt gehouden zelf een stuk op te maken waarop de hierboven bedoelde gegevens voorkomen, met uitzondering van de verzendingsdatum die wordt vervangen door de datum van ontvangst van de goederen.

De belastingplichtige, die de goederen heeft ontvangen, moet eveneens een stuk opstellen bij de gehele of gedeeltelijke teruggave van de goederen. Dit stuk bevat de vermeldingen bedoeld in artikel 7, § 1 KB nr. 1, met uitzondering van de datum van ontvangst van de goederen, die wordt vervangen door de datum van hun teruggave (zie boven, nr. 20).

Wanneer hij eigenaar wordt van de goederen of wanneer de goederen krachtens artikel 16, § 2 WBTW geacht worden aan hem te zijn geleverd, brengt hij op de factuur die aan hem wordt uitgereikt een verwijzing aan naar het opgestelde stuk (art. 7, § 2 KB nr. 1).

Artikel 9 KB nr. 1 van 23 december 1992 bepaalt dat behalve in het geval de factuur moet worden uitgereikt door de medecontractant in naam en voor rekening van de belastingplichtige die de goederen levert of de diensten verstrekt moeten de belastingplichtige en de niet-belastingplichtige rechtspersoon, die overeenkomstig artikel 51, § 1, 2° en § 2, eerste lid, 1°, 2°, 5° en 6° WBTW of de artikelen 20 of 20bis KB nr. 1, schuldenaar zijn van de belasting, uiterlijk de vijfde werkdag van de maand na die waarin de belasting overeenkomstig de artikelen 17, § 1, 22, § 2, of 25septies, § 2, eerste lid van het wetboek de belasting opeisbaar wordt, een stuk opmaken wanneer zij nog niet in het bezit zijn van de factuur met betrekking tot de handeling.

Dit stuk moet de volgende vermeldingen bevatten:

- de datum waarop het stuk is opgemaakt;
- de naam of de maatschappelijke benaming en het adres van de bij de handeling betrokken partijen;
- het in artikel 50 van het wetboek bedoeld btw-identificatienummer van de persoon die het stuk opmaakt;

en verder:

- a) voor de intracommunautaire verwerving van goederen, de datum waarop krachtens artikel 25septies, § 1 van het wetboek het belastbaar feit heeft plaatsgevonden;
- b) voor de in artikel 51, § 2, eerste lid, 1°, 2°, 5° en 6° van het wetboek, of in artikel 20 of 20bis, bedoelde handelingen, de datum waarop de handeling voltooid is of, wanneer de belasting opeisbaar wordt bij toepassing van artikel 17, § 1, tweede lid, of van artikel 22, § 2, tweede lid van het wetboek, de datum van de opeisbaarheid ervan;
  - de gegevens bedoeld in artikel 5, § 1, 6°;
  - per tarief, de maatstaf van heffing en het totaalbedrag van de verschuldigde belasting;
  - een verwijzing naar de overeenkomst of naar elk ander stuk opgemaakt tussen de bij de handeling betrokken partijen, dat de aard en de hoeveelheid van de verkregen goederen of het voorwerp van de ontvangen diensten alsmede de prijs en het toebehoren ervan kan staven;
  - het nummer waaronder het stuk is ingeschreven in het boek voor inkomende facturen of in het boek dat de belastingplichtige en de niet-belastingplichtige rechtspersoon moeten houden overeenkomstig artikel 14 van dit besluit.

De belastingplichtige die schuldenaar is van de belasting ingevolge een door artikel 25quater WBTW met een intracommunautaire verwerving gelijkgestelde handeling en die niet in het bezit is van het transfertdocument opgesteld overeenkomstig de wettelijke bepalingen die van kracht zijn in de lidstaat van waaruit de goederen zijn verzonden of vervoerd, is gehouden uiterlijk de vijfde werkdag van de maand na die waarin de belasting overeenkomstig artikel 25septies, § 2, eerste lid WBTW opeisbaar wordt, een stuk op te maken dat de handeling vaststelt en de in § 2 bedoelde vermeldingen bevat.

Bij de ontvangst van de factuur of het transfertdocument zijn de medecontractant die in naam en voor rekening van de belastingplichtige factureert en de belastingplichtige die schuldenaar is van de belasting ingevolge een door artikel 25quater WBTW met een intracommunautaire verwerving gelijkgestelde handeling gehouden tot het vermelden hierop van een verwijzing naar het hiervoor bedoelde stuk, en op die stukken, van een verwijzing naar de factuur of het transfertdocument.

Krachtens artikel 10 KB nr. 1 van 23 december 1992 is de belastingplichtige gehouden op de dag zelf van de handeling een stuk in twee exemplaren op te maken voor de voor zijn activiteit bestemde goederen en diensten, die hem onder bezwarende of onder kosteloze titel worden verstrekt door een niet-belastingplichtige of door een belastingplichtige die niet gehouden is een factuur uit te reiken. Dit stuk bevat de volgende vermeldingen:

- 1° het nummer waaronder het is ingeschreven in het boek voor inkomende facturen van de belastingplichtige of van het lid van de btw-eenheid in de zin van artikel 4, § 2 WBTW;
- 2° de naam of de maatschappelijke benaming en het adres van de bij de handeling betrokken partijen;
- 3° het btw-identificatienummer dat overeenkomstig artikel 50 WBTW aan de belastingplichtige werd toegekend;
- 4° de datum van de handeling;
- 5° de voor het bepalen van de handeling nodige gegevens;
- 6° in voorkomend geval, de prijs.

Dat stuk wordt voor akkoord ondertekend door beide partijen, met vermelding van de hoedanigheid van de ondertekenaars. Een exemplaar van het stuk wordt overhandigd aan de leverancier van de goederen of aan de dienstverrichter.

De belastingplichtige is ervan ontheven het in vorige alinea's bedoelde stuk op te maken wanneer hem een stuk werd uitgereikt door zijn medecontractant. In voorkomend geval vervolledigt de belastingplichtige laatstgenoemd stuk met de vermeldingen die hiervoor werden vermeld.

Ten slotte is voorzien dat de belastingplichtigen gehouden zijn een verbeterd stuk uit te reiken wanneer de in artikel 1 KB nr. 1 bedoelde factuur of een van de in de artikelen 2, 6 en 7, § 1 KB nr. 1 bedoelde stukken, na de uitreiking ervan, moeten worden verbeterd.

Onder de in artikel 6, § 1 KB nr. 1 bedoelde voorwaarden mag dit stuk worden vervangen door een door de medecontractant opgestelde verbeterende afrekening.

De belastingplichtigen en de niet-belastingplichtige rechtspersonen zijn gehouden een verbeterend stuk op te maken wanneer een van de in de artikelen 3, 9, 10 en 11 KB nr. 1 bedoelde stukken moet worden verbeterd na de inschrijving ervan in de door artikel 14 KB nr. 1 voorgeschreven boeken. De belastingplichtige moet dezelfde verplichting vervullen wanneer het in artikel 7, § 2 KB nr. 1 bedoeld stuk moet worden verbeterd.

Het verbeterend stuk bevat een verwijzing naar de verbeterde factuur of het verbeterde stuk.

De belastingplichtigen moeten een dubbel opmaken van de stukken telkens wanneer de verbeterde stukken beoogd worden in artikel 8 KB nr. 1 (art. 12 KB nr. 1).

33 Aan sommige belastingplichtigen wordt de verplichting opgelegd aan hun klanten rekeningen of ontvangstbewijzen uit te reiken op genummerde formulieren, vervaardigd door erkende drukkers (art. 22 KB nr. 1). Deze documenten verschillen aanmerkelijk van de factuur: is de factuur een boekhoudkundig document dat de belastbare handeling vaststelt, dan is de rekening of het ontvangstbewijs een controledocument, dat de uitvoering van de dienst vaststelt op het tijdstip waarop de dienst wordt verricht (*BTW-Handleiding*, nr. 447/2).

Deze verplichting geldt voor de volgende belastingplichtigen:

- 1° het verschaffen van gemeubeld logies dat al dan niet gepaard gaat met het verschaffen van spijzen en dranken of met bijkomstige diensten, door de exploitant van een hotelinrichting of, meer algemeen, door al wie een inrichting drijft waar aan betalende gasten onderdak wordt verschaft;
- 2° het verschaffen van maaltijden en van dranken die bij die maaltijden worden verbruikt, door de exploitant van een inrichting waar regelmatig maaltijden worden gebruikt;
- 3° het wassen van personenauto's, auto's voor dubbel gebruik, minibussen en kampeerauto's.

Deze documenten moeten worden uitgereikt aan de klant op het tijdstip waarop de dienst voltooid is (art. 22, § 4 KB nr. 1). De rekening moet aan de klant worden overhandigd, ook al betaalt hij niet meteen.

De gegevens die de rekening of het ontvangstbewijs moet vermelden worden opgesomd in artikel 8bis, § 2 KB nr. 1: naam en voornaam of de benaming van de rechtspersoon, evenals het adres van de belastingplichtige, het btw-nummer, een kader met daarin de vermeldingen "Belasting over de

toegevoegde waarde" en "Rekening" of "Ontvangstbewijs", een waarmerk, een volgnummer van vijf cijfers, de naam van de drukker, een druknummer dat de maand en het jaar aangeeft waarin de documenten werden gedrukt, de nodige plaatsruimte voor het aantekenen van datum en prijs door de cliënt verschuldigd of betaald.

De rekening of het ontvangstbewijs moet onder meer de volgende vermeldingen bevatten: de datum en het bedrag, belasting over de toegevoegde waarde inbegrepen, verschuldigd of betaald door de klant. Voor de handelingen bedoeld in § 1, 2°, moet de rekening of het ontvangstbewijs eveneens het aantal verbruikte maaltijden vermelden.

De formulieren worden genummerd per reeksen van 00.001 tot 99.999. Iedere reeks wordt aangeduid door een of meer letters van het alfabet.

Op ieder exemplaar van de rekening of het ontvangstbewijs moeten, in een kader, de volgende gedrukte vermeldingen voorkomen "Belasting over de toegevoegde waarde" en, naargelang het geval, "Rekening" of "Ontvangstbewijs", alsook een waarmerk, het volgnummer van het stuk, de naam of de maatschappelijke benaming van de drukker en ieder ander gegeven door of vanwege de minister van Financiën te bepalen.

Voor het overige geschiedt de opmaak van het document vormvrij. Het mag bv. gecombineerd worden met een traditionele hotel- of restaurantrekening of opgemaakt zijn in de vorm van een factuur. Krachtens artikel 22, § 9 en artikel 13, voorlaatste alinea KB nr. 1 mag de minister van Financiën vergunning verlenen om de rekeningen of de ontvangstbewijzen te vervangen door bons van een kasregister of door een procedé dat gebruikmaakt van informaticatechnieken.

AFDELING III

VERPLICHTING TOT AFGIFTE VAN EEN FACTUUR

§ 1. Gemeenrecht

34 Geen enkele wettekst uit het burgerlijk of het handelsrecht legt aan de leverancier de verplichting op om een factuur uit te reiken aan zijn klant. Een voorbehoud moet echter worden gemaakt m.b.t. de door de wet marktpraktijken en consumentenbescherming opgelegde verplichtingen tot afgifte van bewijsstukken aan de consument (art. 80 WMPC, voorheen art. 37 WHPC).

Een dergelijke wettelijke verplichting bestaat wel krachtens het fiscaal recht (zie verder, nr. 42). Deze fiscaalrechtelijke verplichting buiten beschouwing gelaten, wordt niettemin algemeen aangenomen dat de cliënt van zijn leverancier die handelaar is de afgifte van een factuur mag eisen. Op de handelaar rust immers de verplichting tot afgifte van de factuur op grond van een geldend gebruik. Op grond hiervan mag, wanneer de handelaar niet spontaan ertoe overgaat, de cliënt de afgifte van de factuur eisen (CLOQUET, 125, nr. 309; W. VAN GERVEN, *Ondernemingsrecht*, 1, A, 179, nr. 145; J. VAN UYTVANCK, noot onder Kh. Brussel 28 januari 1952, *Rechts.T.* 1953, 108). De erkenning van dergelijke gemeenrechtelijke verplichting is onder meer van belang in die gevallen waar krachtens de btw-wetgeving de factureringsplicht niet bestaat (zie boven, nr. 30). De cliënt is aldus zelfs gerechtigd de betaling van een gedeelte van de prijs uit te stellen wanneer de leverancier in gebreke blijft de

factuur uit te reiken (Kh. Charleroi 23 december 1997, *TBH* 1999, 501). In gelijke zin werd geoordeeld dat de schuldenaar die aanbiedt tot betaling over te gaan van zodra hij een factuur ontvangt, niet in gebreke is zolang er geen correcte facturatie heeft plaatsgevonden (Gent 22 maart 1995, *TBH* 1996, 72).

Aangezien het hier om een verplichting gaat die gesteund is op het handelsgebruik, rust op een niet-handelaar een dergelijke verplichting niet (Vred. Torhout 28 juni 2005, *RW* 2008-09, 846).

De verplichting tot afgifte van een factuur of van andere bewijstitels wordt ten aanzien van consumenten thans uitdrukkelijk geregeld in artikel 80 WMPC. Volgens deze bepaling is elke ondernemer die diensten verleent aan een consument verplicht om gratis een bewijsstuk af te leveren. Deze verplichting vervalt indien het gaat om homogene diensten (d.w.z. diensten met identieke of gelijkaardige eigenschappen en modaliteiten) waarvan de prijs schriftelijk, leesbaar, goed zichtbaar en ondubbelzinnig werd meegedeeld, of indien een bestek of factuur met de vereiste vermeldingen, wordt afgegeven. De leverancier van diensten is verplicht om aan de consument die erom verzoekt gratis dit bewijsstuk af te geven. De consument kan zijn betaling uitstellen tot aan de afgifte van het gevraagde bewijsstuk (art. 81 WMPC).

Overeenkomsten die onder de benaming "forfaitair bedrag" of onder een gelijkwaardige benaming zijn aangegaan, vallen niet onder de verplichting (art. 80, § 1, tweede lid WMPC). Overeenkomsten die het verlenen van een dienst tot voorwerp hebben voor een vast totaalbedrag dat vóór de dienstverlening is overeengekomen en dat op deze dienst in zijn geheel betrekking heeft, worden m.a.w. niet gevisieerd.

De Koning kan de vermeldingen die op het in artikel 80, § 1 WMPC bedoelde stuk moeten voorkomen nader bepalen hetzij op algemene wijze, hetzij voor bepaalde categorieën van diensten (art. 80, § 2 WMPC).

De consument moet de geleverde diensten slechts betalen bij de afgifte van het gevraagde bewijsstuk, indien deze afgifte bij de marktpraktijkenwet dwingend is voorgeschreven. Hij kan dus de betaling opschorten totdat hij het document ontving.

De afgifte van een document is slechts verplicht indien de consument daar daadwerkelijk om vraagt. Hij zal ook het bewijs moeten leveren dat hij om het document vroeg (Bergen 26 juni 2000, *JT* 2001, 738 en *Cah.dr.imm.* 2001 12). Het document kan nog worden afgegeven nadat het contract werd gesloten en ook ter gelegenheid van de uitvoering ervan (E. SWAENEPOEL, "De factuur en verwante documenten in het consumentenrecht" in G.L. BALLON en I. SAMOY (eds.), *a.w.*, (173) 231. De informatie die vervat ligt in het document is dus niet bestemd om de consument voor te lichten vooraleer hij zijn toestemming geeft. Het document dient dus enkel om het contract te bewijzen. Het is dan ook verwonderlijk dat tekortkomingen aan artikel 80 van de wet strafrechtelijk worden beteugeld (art. 124, eerste lid, 11° wet 6 april 2010).

35 Aangezien de wet de factuur als bewijsmiddel erkent tegen de handelaar, komt aan de cliënt het recht toe op dit bewijs. Bovendien kan uit artikel 1348 BW het recht worden afgeleid om zich het schriftelijk bewijs te

verschaffen van de verbintenissen die door de medecontractant werden opgenomen. Daar waar een gebruik bestaat om een factuur af te leveren, vindt deze verplichting tevens steun in dit gebruik.

36 De cliënt behoudt het recht om van zijn leverancier een factuur te eisen ook na dat de overeenkomst reeds volkomen werd uitgevoerd (CLOQUET, 127, nr. 317). Het is bijvoorbeeld zeer goed denkbaar dat hij dit bewijs achteraf blijkt nodig te hebben ten aanzien van een derde (bv. t.a.v. de aansprakelijke die het goed beschadigde of t.a.v. de overheid die fiscale gunstmaatregelen instelt voor de uitvoering van bepaalde werken).

37 Aangezien de factuur volgens een vast en algemeen gebruik normaal door de leverancier aan zijn cliënt wordt verzonden, kan de verbintenis tot afgifte van een factuur niet worden beschouwd als een “h a l s c h u l d” (art. 1247 BW) (Kh. St. Niklaas 17 april 1956, *RW* 1956-57, 1288).

38 Algemeen wordt aangenomen dat in die gevallen waar er geen wettelijke verplichting bestaat tot de aflevering van een factuur, de leverancier gerechtigd is een bedrag aan te rekenen voor de k o s t e n die verband houden met het uitreiken van de factuur. De kosten van de overeenkomst en andere bijkomende onkosten van de koop komen immers ten laste van de koper (art. 1593 BW). Het zou hier niet gaan om algemene kosten die eigen zijn aan zijn handelsactiviteit, maar om een bijzondere dienst aan het cliënteel. Indien het uitreiken van de factuur daartegen wettelijk verplicht is – bv. krachtens de fiscale of de boekhoudwetgeving – kan geen bijkomend bedrag worden aangerekend; het gaat hier om algemene kosten die reeds ingecaluleerd zijn in de normale winstmarge en om een wettelijke plicht (Vred. Sint-Pieters-Woluwe 19 november 2007, *JLMB* 2009, 1619).

39 Een nuancering van dit principe wordt voorzien in artikel 80 WMPC (voorheen art. 37 WHPC). De “onderneming” is volgens deze bepaling verplicht aan de consument gratis een bewijsstuk voor de bestelde of geleverde diensten af te geven, wanneer deze laatste daarom verzoekt. De verplichting is echter beperkt; indien de regels m.b.t. de prijsaanduiding via een tarief werden nageleefd of indien een bestek of factuur werd afgeleverd die de vermeldingen bevat die door de Koning worden voorgeschreven, dan vervalt deze plicht. Zij vervalt eveneens zo het gaat om overeenkomsten betreffende (homogene) diensten, die voor een vast totaalbedrag, dat vooraf werd overeengekomen, werden aangegaan en dat op deze dienst als geheel betrekking heeft. Bestaat er krachtens artikel 80 WMPC of een andere wetsbepaling geen verplichting tot afgifte van een bewijsstuk, doch wenst de consument er een te bekomen, dan dient de afgifte ervan niet gratis te gebeuren.

Bevestiging van deze regel vindt men in artikelen 16 en 18 KB 30 juni 1996 betreffende de prijsaanduiding van producten en diensten en de bestelbon (*BS* 30 juli 1996), dat in uitvoering van de opgeheven handelspraktijkenwet werd genomen. Artikel 16 verplicht om, in geval van een tekoopaanbieding van niet-homogene diensten van hoofdzakelijk niet-intellectuele aard, een bestek met een aantal voorgeschreven vermeldingen af te leveren aan de consument, voor zover deze hierom verzoekt en de aanbieder bereid is de dienst te verlenen. Alvorens een bestek opgesteld wordt, moet de consument ingelicht worden over de prijs van het bestek, tenzij dat kosteloos is.

40 Heeft de cliënt dus het recht om van zijn leverancier de afgifte van een factuur te eisen, dan is hij geenszins verplicht genoeg te nemen met dit document als enig bewijsstuk van de rechtsverhouding tussen partijen. Volgens onderscheid dringt zich evenwel op:

Is hij geen handelaar dan moet de leverancier bij de bestelling, indien geen onmiddellijke uitvoering plaatsvindt en wel een voorschot werd betaald, hem een bestelbon (art. 79 WMPC) afleveren. Zelf mag de cliënt steeds een schriftelijk bewijs vragen dat beantwoordt aan de regels betreffende het bewijs in burgerlijke zaken.

Is hij een handelaar dan zou hij, volgens CLOQUET, ook nog een ander bewijsstuk dan de factuur mogen vorderen in twee gevallen:

- 1° indien de factuur de overeenkomst tussen partijen niet integraal weergeeft; en
- 2° indien het een overeenkomst betreft die opeenvolgende prestaties tot voorwerp heeft (CLOQUET, 126, nr. 310).

41 Bij verkoop van reeds gebruikte goederen, bv. bij tweedehandswagens, rijst soms de vraag of de beroepsverkoper, bv. de autohandelaar, niet de verplichting heeft om bij aankoop van een tweedehandswagen de aanvankelijke aankoopfactuur op te vragen, en of de niet-naleving van deze verplichting geen onrechtmatige daad oplevert (bv. t.a.v. diegene die de koop heeft gefinancierd en die zijn eigendomsvoorbehoud ziet teloorgaan). De vraag wordt in de rechtspraak en de rechtsleer terecht unaniem bevestigend beantwoord. De regel is dat op de professionele handelaar in tweedehandsvoertuigen de verplichting rust om redelijkerwijze al het nodige te doen om te voorkomen dat hij dergelijke voertuigen aankoopt met miskenning van de rechten van de financier. Op basis van zijn zorgvuldigheidsplicht moet hij controleren of de verkoper wel volwaardig eigenaar is van het te koop aangeboden goed. De beroeps koper van tweedehandsgoederen die vaak worden geleased of gefinancierd, moet dus de voorlegging van de oorspronkelijke aankoopfactuur vragen, eventueel moet hij de waarachtigheid van verklaringen van de verkoper nagaan bij de leasinggever of de financierende bank. Neemt hij geen of onvoldoende voorzorgsmaatregelen, dan begaat de professionele koper een beroepsfout die verhindert dat de leasinggever of de financierende bank bij de opzegging van de financiering het goed kan recupereren. Daarvoor zal hij aan de bank of leasingmaatschappij vergoeding verschuldigd zijn (Brussel 10 oktober 1985, *TBH* 1986, 371; Antwerpen 4 maart 1986, *RW* 1987-88, 370; Antwerpen, 24 maart 1986, *RW* 1986-87, 798 met noot J. HERBOTS; Antwerpen 27 maart 2003, *TBH* 2004, 280 met noot A. DE BOECK; Kh. Kortrijk 15 november 1988, *RW* 1988-90, 341; Kh. Hasselt 9 februari 2011, *DAOR* 2011, nr. 100, 522. D. PHILIPPE, “De financieringshuur of leasing: nabeschuiving” in P. BESELAERE *et al.* (eds.), *Handboek leasing*, Brugge, 2007, (643) 662-663). Een beroep op artikelen 2279 en 2286 BW kan geen soelaas bieden (K. VANHOVE, “Bezit en revindicatie bij sale en lease back”, *NJW* 2003, (150) 154 e.v.). Een arrest van het hof van beroep te Luik van 3 maart 1981 stelt in dat verband dat er een algemeen erkende beroepsregel bestaat die tot doel heeft te beletten dat de beoefenaar van het beroep aan bedrieglijke praktijken zou meewerken (Luik 3 maart 1981, *BRH* 1982, 566). In dergelijke gevallen kan de vordering van de leasinggever of de financierende bank op de beroepsverkoper ook gebaseerd worden op de leer van de derde-medeplichtigheid aan contractbreuk: de garagehouder die “behoorde” kennis te hebben van het eigendomsvoorbehoud en die niettemin meewerkt aan de schending door de verkoper van het vervreemdingsverbod begaat een onrechtmatige daad (Cass. 22 april 1983, *RW* 1983-84, 427, met noot E. DIRIX). Een dergelijke verplichting kan ook worden aangenomen voor leasingmaatschappijen in het raam van een *sale en lease back*-operatie (K. VANHOVE, “Bezit en revindicatie bij sale en lease back”, *NJW* 2003, (150) 155).

§ 2. Fiscaal recht

A. ALGEMEEN

42 Een wettelijke verplichting tot het uitreiken van facturen of van daarmee gelijk te stellen stukken bestaat wel krachtens artikel 53, § 2 WBTW en artikel 1 van KB nr. 1 van 29 december 1992. Krachtens deze bepalingen rust op iedere belastingplichtige de verplichting facturen uit te reiken aan de medecontractant, die een belastingplichtige of een niet-belastingplichtige rechtspersoon is, voor de door hem geleverde goederen en diensten. De belastingplichtige is m.a.w. gehouden een factuur uit te reiken voor leveringen die betrekking hebben op goederen die, gelet op de aard ervan of op de wijze waarop ze worden aangeboden, kennelijk bestemd zijn voor een handels- of beroepsgebruik. Voor de begrippen “belastingplichtige” – ruimer dan dit van “handelaar” – “goederen” en “diensten” wordt verwezen naar de nrs. 27 e.v. De belastingplichtige is echter ontheven van zijn factureringsplicht wanneer hij goederen levert of diensten verstrekt aan natuurlijke personen die deze goederen bestemmen voor hun privégebruik, m.a.w. niet voor de uitoefening van een beroepswerkzaamheid (zie boven, nr. 30). De bestemming van goederen voor de uitoefening van een beroepswerkzaamheid wordt afgeleid uit hun aard. Die goederen zijn alleen dan niet meer kennelijk voor handels- of beroepsgebruik bestemd, wanneer ze in zulke mate door particulieren worden gekocht dat bij het publiek, wanneer het met die goederen of die wijze van aanbieding wordt geconfronteerd, geen spontane associatie met handels- of beroepsgebruik wordt gewekt (Cass. 8 september 1989, *Fisc.Koer.* 1989, 479, noot H. VANDENBERGH). Ook de belastingplichtige die enkel handelingen verricht waarvoor hij geen recht op aftrek heeft, is niet gehouden tot het uitreiken van facturen. In deze gevallen rust echter op de belastingplichtige handelaar de gemeenrechtelijke verplichting tot het uitreiken van facturen.

43 Gelet op de fiscale gevolgen van een tekortkoming aan de verplichting tot afgifte van een factuur mag de klant eisen dat een factuur wordt opgesteld en aan hem afgegeven. Indien de leverancier in gebreke blijft om een regelmatige factuur af te leveren aan de klant, mag deze de betaling van minstens een deel van de prijs opschorten (Kh. Charleroi 23 december 1997, *TBH* 1999, 501). Deze rechtspraak vormt een toepassing van de uitvoering opschortende exceptie (*exceptio non adimpleti contractus*). Bovendien is de schuldenaar die aanbiedt te betalen vanaf het ogenblik van ontvangst van een factuur voor het juiste bedrag niet in gebreke. Hij moet dan ook geen verwijlinterest betalen tot zolang er geen correcte facturatie gebeurde (Gent 22 maart 1995, *TBH* 1996, 72).

B. ADMINISTRATIEVE EN STRAFRECHTELIJKE SANCTIES

44 Het WBTW legt bijzondere sancties op bij de niet-naleving van de factureringsplicht.

In de eerste plaats wordt het niet-uitreiken van facturen of het uitreiken van valse facturen bestraft met *administratieve* geldboeten (art. 70, § 1 en 2 WBTW). Deze geldboete is verschuldigd door de leverancier of de dienstverrichter en door zijn medecontractant; beiden hebben immers een wets-overtreding begaan, de leverancier door geen of een onjuiste factuur uit te reiken, de medecontractant door geen regelmatigte factuur te eisen.

Bovendien stellen de overtreders zich eveneens bloot aan strafrechtelijke sancties (art. 73 WBTW).

Ten slotte bepaalt artikel 51*bis*, § 1 WBTW dat de medecontractant solidair gehouden is tot voldoening van de btw die wegens het niet-uitreiken van de factuur of wegens het uitreiken van een valse factuur verschuldigd is.

C. GEVOLGEN VAN DE FISCALE ONREGELMATIGHEID VAN DE FACTUUR VOOR DE OVEREENKOMST

45 De vraag rijst of naast deze specifieke fiscale en strafrechtelijke sancties, de fiscale onregelmatigheid van de factuur ook nog andere gevolgen heeft t.a.v. de rechtshandeling die eraan ten grondslag ligt.

Veelal wordt aangenomen dat de fiscale onregelmatigheid van de factuur in beginsel de geldigheid van de rechtshandeling tussen partijen niet aantast, noch de bewijskracht van de factuur beïnvloedt (DE PAGE, *Traité*, III, 801, nr. 786; CLOQUET, 128, nr. 320).

Door een gedeelte van de rechtspraak werd nochtans geoordeeld dat overeenkomsten naar aanleiding waarvan geen regelmatige facturen werden opgesteld, nietig zijn (Kh. Brussel 22 april 1947, *JT* 1947, 421: verzuim om een factuur uit te reiken bij een verkoopovereenkomst; Antwerpen 8 juni 1994, *Limb.Rechtsl.* 1994, 218, met noot en *RW* 1995-96, 98 met noot; Kh. Luik 28 januari 1949, *JL* 1948-49, 196: beide i.v.m. een facturatie voor een lager bedrag dan de reële prijs). Overeenkomsten zijn inderdaad nietig wanneer zij tot doel hebben de fiscale wetgeving te ontduiken (art. 6, 1131 en 1133 BW). Hiertoe is echter vereist dat de fiscale fraude minstens een der doorslaggevende beweegredenen is geweest voor het tot stand komen van de overeenkomst (Kh. Hasselt 21 november 2000, *TBH* 2001, 538 en *RW* 2001-02, 534). Dit zal slechts zelden het geval zijn. Veelal zou de overeenkomst er immers ook gekomen zijn zonder de fraude.

Een meer aangepaste sanctie is de ontoelaatbaarheid van de rechtsvordering die geschraagd wordt door onregelmatige facturen. In die zin werd geoordeeld door de rechtbank van koophandel te Gent. Deze wierp ambtshalve de niet-ontvankelijkheid van een dergelijke vordering op, op grond van de overweging dat “de imperatieve fiscale wetsbepalingen de openbare orde raken en de rechtbank deze wetten dan ook niet mag miskennen noch van haar kan worden geëist aan de ontduiking ervan mee te werken” (Kh. Gent 6 mei 1975, *BRH* 1976, 526. Zie ook Antwerpen 8 juni 1994, *RW* 1995-96, 98; Rb. Hasselt 23 april 1979, *RW* 1979-80, 2937 met noot E. DIRIX; Vred. Brussel 15 mei 1981, *T.Vred.* 1982, 47; Vred. Brugge 11 januari 1993, *TVBR* 1993, 92; Y. MERCHERS, “Overzicht van rechtspraak (1972-1976). Bijzonder en afwijkend

handelsrecht”, *TPR* 1979, 125, nr. 148). Een arrest van het hof van beroep te Antwerpen van 23 december 2003 dat deze stelling huldigde, werd echter vernietigd door Cass. 2 maart 2006 (*RW* 2007-08, 487, *TBH* 2007, 253 noot H. DE WULF, *Arr.Cass.* 2006, 486 en *Pas.* 2006, 483).

Hiertegen wordt opgeworpen dat de eiser niet de betaling van een factuur vordert, maar van een schuldvordering uit overeenkomst, die volkomen rechtsgeldig is. Deze argumentatie neemt echter niet weg dat de eiser de factuur inroept als bewijsmiddel. Welnu, indien deze factuur vanuit fiscaal oogpunt onregelmatig is, dan moet zij – als bewijsmiddel – uit de debatten worden geweerd. Deze niet-toelaatbaarheids sanctie vindt steun in artikelen 17 en 18 Ger.W. die de toelaatbaarheid van een rechtsovereenkomst afhankelijk stellen van het voorhanden zijn van een rechtmatig belang, of nog, zo men wil, in de rechtsspreuk *Nemo auditur...* die er toe strekt de toegang tot de rechtbank te ontzeggen aan elke pleiter die niet zuiver in de schoenen staat (*RPDB*, Tw. *Action*, 127, nr. 29 e.v.; H. BOONEN, “De rechtsspreuk: *Nemo auditur propriam turpitudinem allegans*”, *RW* 1949-50, 1521; M. STORME, *De bewijslast in het Belgisch privaatrecht*, 1962, 209, nr. 224; W. VAN GERVEN, *Algemeen Deel*, 1969, 424, nr. 132. In dezelfde zin L. VAN DEN BERGHE, “De vordering in rechte van de betaling van een bedrag waarvoor geen regelmatige factuur is opgesteld”, *AFT* 1984, 55-56. Zie ook A. VAN GELDER, “Hoe geraak ik aan de grond? De sanctieregeling in het gerechtelijk recht” in H. GEINGER (ed.), *De vereenvoudiging en versnelling van het burgerlijk proces*, 38-39, nr. 85; J. LAE-NENS, “Kroniek van het gerechtelijk recht (1983-84)”, *RW* 1984-85, 1746-1947, nr. 3).

De meerderheidsopvatting in de rechtspraak is echter in die zin gevestigd dat de fiscale onregelmatigheid van de factuur geen afbreuk doet aan de bewijskracht ervan (Antwerpen 22 december 1982, *RW* 1983-84, 711; Antwerpen 17 januari 1984, *RW* 1984-85, 909; Gent 14 april 2010, *RW* 2012-13, 199; Kh. Brussel 24 mei 1988, *TBH* 1991, 505; Vred. Boom 25 augustus 1983, *RW* 1983-84, 707 met noot) en de geadresseerde handelaar niet ontslaat van zijn verplichting te protesteren (Antwerpen 24 juni 2006, *Limb.Rechtsl.* 2003, 66; Gent 15 februari 1996, *AJT* 1996-97, 206 noot C. VAEREWIJCK; Antwerpen 8 juni 1994, *RW* 1995-96, 98; Kh. Hasselt 7 november 2001, *DAOR* 2002, afl. 61, 14; Kh. Brugge 17 december 1996, *TBH* 1997, 266).

Deze opvatting kreeg bevestiging van het Hof van Cassatie. Volgens het Hof is een rechtsovereenkomst enkel niet ontvankelijk wegens een gebrek aan rechtmatig belang wanneer zij ertoe strekt het behoud na te streven van een toestand in strijd met de openbare orde of het verkrijgen van een onrechtmatig voordeel. De omstandigheid dat een rechtsovereenkomst gebaseerd is op een fiscaal onregelmatige factuur, heeft niet tot gevolg dat de eiser geen rechtmatig belang heeft (Cass. 2 maart 2006, *RW* 2007-08, 487, *TBH* 2007, 253 noot H. DE WULF, *Arr.Cass.* 2006, 486 en *Pas.* 2006, 483).

§ 3. Tijdstip van uitreiking van de factuur

46 In beginsel moet de factuur worden opgemaakt op de dag zelf dat de verbintenis ontstaat (CLOQUET, *a.w.*, 140, nr. 360). De factuur moet dan onverwijld aan de cliënt worden verzonden; er is immers geen enkele reden om de verzending ervan uit te stellen. In de praktijk wordt de factuur verzonden na het tijdstip van de levering en dit binnen een redelijke termijn (Antwerpen 10 mei 1999, *AJT* 2000-01, 40 en *Limb.Rechtsl.* 1999, 166).

Een factuur kan dus maar opgestuurd worden nadat de verbintenis is ontstaan. In de regel betekent dit dus ook: na het tijdstip der levering of van de uitvoering der prestaties. Het factureren vóór dat tijdstip blijft echter mogelijk indien de betalingsverplichting van de cliënt reeds op dat ogenblik bestond of nog, wanneer het gaat om opeenvolgende leveringen of prestaties (Brussel 1 maart 1988, *TBH* 1989, 555; Brussel 2 februari 2009, *JLMB* 2010, 1313).

Het laattijdig opsturen van de factuur kan tot gevolg hebben dat de bewijskracht ervan in het gedrang kan komen. Een na verloop van tijd “nagezonden” factuur is immers veelal verdacht (M.E. STORME, *a.w.*, *TBH* 1991, 499, nr. 33). Door een gedeelte van de rechtspraak wordt aangenomen dat een laattijdige factuur geen bewijskracht heeft en dat artikel 25 W.Kh. niet van toepassing is (Kh. Brussel 8 maart 1989, *TBH* 1991, 519; Kh. Brugge 7 december 1989, *RW* 1990-91, 96). Deze rechtspraak lijkt echter nogal streng. De problematiek kan niet in dergelijke algemene termen worden afgedaan. Alles hangt af van de omstandigheden, de reden en de omvang van de laattijdigheid, de bewijsmoeilijkheden die hierdoor voor de geadresseerde kunnen ontstaan. Aldus werd terecht geoordeeld dat de omstandigheid dat de factuur met enige vertraging werd verstuurd, de geadresseerde handelaar niet ontslaat van de verplichting om te protesteren (maar het protest moet dan niet onmiddellijk gebeuren: Kh. Hasselt 21 november 2000, *TBH* 2001, 538 en *RW* 2001-02, 534). De laattijdigheid is op zich beschouwd zonder belang (Gent 16 oktober 2002, *NJW* 2004, 202 noot M.T.; Gent 22 april 1998, *AJT* 1998-99, 670). De bewijsfunctie van de factuur komt eerst in het gedrang wanneer de laattijdige verzending gelet op de omstandigheden van het geval, verdacht voorkomt (bv. Antwerpen 10 mei 1999, *AJT* 2000-01, 40: factuur opgesteld 20 maanden later; Luik 18 december 2001, *JT* 2002, 499 en *TBH* 2002, 635: een factuur die zes maanden later wordt opgesteld; Kh. Brugge 17 december 1996, *TBH* 1997, 266). Verder kan een laattijdige facturatie als een contractuele tekortkoming worden beschouwd, die wanneer de cliënt hierdoor schade lijdt, de leverancier tot vergoeding van die schade verplicht (bv. Gent 9 juni 1989, *Vl.T.Gez.* 1990, 210: door laattijdige facturatie kon een verzorgingsinstelling haar uitgaven niet doen aanvaarden wat een weerslag had op de berekening van de verpleegdagprijs). De stelling dat uit een laattijdigheid of ordeloosheid van facturatie een vermoeden van betaling kan worden afgeleid en de bewijslast betreffende de betaling dientengevolge op de schuldeiser moet worden gelegd, is eveneens problematisch te noemen (zie nochtans Luik 29 oktober 1986, *Pas.* 1986, II, 201; M.E. STORME, *a.w.*, *TBH* 1991, 499, nr. 33).

47 Krachtens de btw-reglementering moet de factuur worden uitgereikt op het tijdstip waarop de betaling verschuldigd is (zie boven, nrs. 26 en 31). Artikel 4, § 1 en 9, § 1 KB nr. 1 van 29 december 1992 bepalen evenwel dat de factuur moet worden uitgereikt uiterlijk de vijfde werkdag na de maand waarin de belasting opeisbaar werd. Bij verzending van goederen op zicht of in consignatie moet de factuur slechts worden opgemaakt op het ogenblik dat de bestemming eigenaar wordt van de goederen (zie boven, nr. 20).

48 Luidens artikel 10 van de wet koop op plan (“wet Breyne”) mogen gedeeltelijke betalingen aan de verkoper of de aannemer, na het verlijden van de authentieke akte of het sluiten van de onderhandse aannemingsovereenkomst, niet meer bedragen dan de prijs van de daadwerkelijk uitgevoerde werkzaamheden. Het opsturen van facturen vooraleer de daarop vermelde werken werden uitgevoerd, maakt een inbreuk uit op deze bepaling (Rb. Doornik 25 juni 1980, *T.Aann.* 1982, 81; M. DEVROEY, *De Wet Breyne. Woningbouw-wet*, Lokeren, 2008, 82).

49 Als *correlarium* van het tijdig protesteren van een hun toegezonden factuur bestaat er voor handelaars ook een verplichting om de bedragen waarvoor zij een factuur opstelden tijdig in rechte op te vorderen. Zo werd bv. geoordeeld dat tien jaar wachten om een factuur te innen, terwijl zelfs geen aanmaning werd verzonden, impliceert dat de vordering moet worden afgewezen omdat dit gedrag strijdt met een veilig en vlot handelsverkeer (Gent 6 september 2010, *TGR* 2011, 8) of met de na te leven goede trouw bij de uitvoering van overeenkomsten (er werd *in casu* zeven jaar gewacht: Kh. Gent 11 december 1997, *TGR* 1998, 73). In een ander geval, waar eveneens zeven jaar werd gewacht om tot invordering over te gaan, werd de vordering afgewezen wegens schending van de rechten van verdediging van de bestemming. Deze laatste moet zijn boekhoudkundige stukken immers slechts gedurende vijf jaar bewaren (Kh. Namen 7 maart 1996, *RRD* 1996, 598. In een geval waar drie jaar werd gewacht, werd geen schending van de rechten van de verdediging of een misbruik van recht aanvaard: Gent (12de k.) 14 maart 2012, AR 2009/2938, p. 6). Deze rechtspraak vormt een toepassing van de theorie van de rechtsverwerking (K. TROCH, *a.w.*, *DAOR* 2001, 116), die echter volgens vaststaande cassatierechtspraak (Cass. 17 mei 1990, *TBH* 1991, 207, noot S. CNUUDE, *RW* 1990-91, 1085 en *RCJB* 1990, 595, noot J. HEENEN; Cass. 12 februari 1999, *Pas.* 1999, I, nr. 82. Vgl. Cass. 6 november 1997, *Arr.Cass.* 1997, 1092 en *Pas.* 1997, I, 1144) geen algemeen rechtsbeginsel uitmaakt. In de rechtspraak van het Hof van Cassatie wordt trouwens onderstreept dat de rechtsregels inzake de bevrijdende verjaring impliceren dat een partij de mogelijkheid heeft een vorderingsrecht, waarover zij beschikt, niet onmiddellijk uit te oefenen (Cass. 17 mei 1990, *Arr.Cass.* 1989-90, 1188; Cass. 20 februari 1992, *Arr.Cass.* 1991-92, 583; Cass. 5 juni 1992, *Arr.Cass.* 1991-92, 941; Cass. 6 november 1997, *Arr.Cass.* 1997, 109) (zie verder, nr. 387).

§ 4. Bewijs van verzending van factuur

50 De leverancier draagt de bewijslast van het verzenden van de factuur en van de datum van ontvangst door de geadresseerde (Cass. 6 november 2003, *Arr.Cass.* 2003, 2073, *RW* 2006-07, 1777, *TBH* 2004, 268 en *RABG* 2004, 713 noot J. BAECK; Cass. 8 november 1991, *Arr.Cass.* 1991-92, 226, *RW* 1991-92, 988 en *TBH* 1992, 134. Zie ook o.m. Antwerpen 20 april 2004, *NJW* 2004, 880; Gent 25 oktober 2001, *TBH* 2002, 632; Antwerpen 10 mei 1999, *AJT* 2000-01, 40; Kh. Brussel 14 maart 2008, *RW* 2009-10, 586; Kh. Brussel 25 januari 2008, *RABG* 2008, 936; Kh. Brussel 28 december 2007, *RABG* 2008, 979; Kh. Brussel 20 december 2004, *RW* 2006-07, 409; Kh. Tongeren 27 februari 2002, *Limb.Rechtsl.* 2003, 72 noot E. MONARD; Kh. Brussel 24 december 2001, *P&B* 2001, 81; Kh. Hasselt 27 juni 2001, *TBH* 2002, 638; Kh. Gent 3 mei 2001, *TGR* 2001, 299).

Het bewijs van de verzending van de factuur mag door de leverancier door alle middelen rechtens worden geleverd. Dit is ook het geval tegenover een cliënt-niet-handelaar. Het gaat hier immers om het bewijs van materiële feiten.

Veelal wordt aangenomen dat het bewijs van verzending wordt geleverd door de inschrijving van de factuur in het uitgaande facturenboek van de leverancier die een regelmatige boekhouding voert (CLOQUET, 148, nr. 397 e.v.; FREDERICQ, *Traité*, I, 284, nr. 156. Vgl. D. MOUGENOT, *La preuve*, Brussel, 2002, 270, nr. 211, met verwijzingen: een vermoeden van verzending, maar geen afdoende bewijs van ontvangst).

Deze benadering wordt ook bevestigd in de rechtspraak, o.m. Antwerpen 24 juni 2002, *Limb.Rechtsl.* 2003, 66: het is zinloos om een factuur in te schrijven in de boekhouding en er btw op af te dragen indien men niet het nodige zou doen voor de verzending en de invordering ervan; Gent 25 oktober 2001, *TBH* 2002, 632: een sluitende boekhouding; Antwerpen 10 mei 1999, *Limb.Rechtsl.* 1999, 166; Kh. Hasselt 24 januari 2006, *RW* 2008-09, 982; Kh. Brussel 24 december 2001, *P&B* 2001, 81; Kh. Hasselt 27 september 2000, *Limb.Rechtsl.* 2003, 69: bij conflict tussen de boekhouding van verkoper en die van koper wordt voorkeur gegeven aan die van de verkoper wanneer die nauwkeuriger is gedocumenteerd; Kh. Kortrijk 30 januari 1997, *RW* 1999-2000, 987: de inschrijving in de boekhouding levert een vermoeden op van verzending waarvan het tegenbewijs bij de schuldenaar rust; Kh. Turnhout 4 mei 1995, *Turnh.Rechtsl.* 1995-96, 153; Kh. Brussel 10 mei 1990, *TBH* 1991, 522; Vred. Westerlo 18 januari 2002, *RW* 2004-05, 797. Anders o.m. Kh. Hasselt 26 december 1995, *Limb.Rechtsl.* 1996, 127 noot B. PONET).

In ieder geval levert de inschrijving in het facturenboek van de leverancier een duidelijke aanwijzing op die kan worden aangevuld door andere elementen (zie o.m. S. CNUUDE, "Het bewijs van verzending en ontvangst van een factuur", *RABG* 2008, 982-985). Die bevestiging kan worden afgeleid uit omstandigheden zoals het niet-betwisten door de geadresseerde bij zijn protest

van de dagtekening van de factuur, het uitblijven van enige reactie op een later aanmaningschrijven van de raadsman van de leverancier (Kh. Hasselt 27 juni 2001, *TBH* 2002, 638), het versturen van meerdere facturen en een aanmaning aan hetzelfde adres (Kh. Tongeren 30 januari 2007, *RABG* 2008, 974), het niet aan de orde komen van dit aspect in briefwisseling tussen partijen waarin van de factuur melding wordt gemaakt, het niet-protesteren van briefwisseling of ingebrekestellingen die melding maken van de factuur (Kh. Brussel 14 maart 2008, *RW* 2009-10, 586; Kh. Brussel 25 januari 2008, *RABG*, 2008, 936; Kh. Brussel 28 december 2007, *RABG* 2008, 979), de tegenstrijdigheid van het verweer van de geadresseerde nopens de ontvangst van de factuur (Kh. Brussel 25 januari 2008, *gecit.*) enz.

Dit vermoeden kan niet worden aangenomen wanneer er geen regelmatige boekhouding wordt gevoerd. Het vermoeden van de verzending is ook problematisch wanneer de overgelegde facturen geen adressering vermelden (Kh. Brussel 20 december 2004, *RW* 2006-07, 409).

Werd de factuur daarentegen niet ingeschreven in het inkomend facturenboek, dan levert zulks nog geen afdoende bewijs op dat de factuur daadwerkelijk niet werd ontvangen (Kh. Tongeren 27 februari 2002, *Limb.Rechtsl.* 2003, 72, noot E. MONARD). In deze hypothese kan het wel het vermoeden van de inschrijving in de boekhouding van de leverancier neutraliseren zodat andere bewijselementen de doorslag moeten geven (Kh. Hasselt 11 juni 2001, *TBH* 2002, 152).

Bij dit alles mag de bewijslastverdeling niet uit het oog worden verloren. Aldus kan de rechter zijn beslissing dat de facturen werden verzonden omstreeks de factuurdatum, niet steunen op de reden dat geen bewijs voorligt dat deze niet op deze datum werden verzonden. De bewijslast ligt principieel op de leverancier (Cass. 6 november 2003, *Arr.Cass.* 2003, 2073, *TBH* 2004, 268 en *RABG* 2004, 713, noot J. BAECK).

Het is niet uitgesloten dat de partijen de kwestie van de bewijslast omtrent de verzending en de ontvangst van de facturen contractueel regelen of bijvoorbeeld de ontvangstdatum van de factuur bij overeenkomst vastleggen. Krachtens de nieuwe richtlijn 2011/7/EU betreffende betalingsachterstand bij handelstransacties (zie verder, nr. 497 en 505) mag met het oog op de aanvang van de betalingstermijn van in principe 30 dagen, in de verhouding tussen ondernemingen en overheidsinstanties, de ontvangstdatum van de factuur niet bij overeenkomst tussen de partijen worden vastgelegd (art. 4, vierde lid). In ieder geval gaat het hier om een ongebruikelijk beding (zie verder, nr. 373 en 385) en is de instemming van de cliënt problematisch wanneer een dergelijk beding voor het eerst in de factuur zou opduiken.

AFDELING IV

VERPLICHTING OM DE FACTUREN TE BEWAREN

51 Hoe lang moet men facturen die men ontvangt, of het dubbel van facturen die men opstelde, bewaren? Het is een vraag waarop geen eenduidig antwoord kan worden gegeven. Er is inderdaad de zeer algemene regel die men kan afleiden uit de bepalingen betreffende de bevrijdende verjaring. Daarnaast bestaan er echter nog specifieke wettelijke regels die met een bepaald doel de bewaring van facturen opleggen.

52 De algemene regel, af te leiden uit artikel 2262*bis*, § 1 BW m.b.t. de bevrijdende verjaring, is dat facturen gedurende tien jaar – eventueel te verlengen met de periode van schorsing of met de periode die verliep voor de stuiting – moeten worden bewaard. Artikel 2262*bis*, § 1 BW bepaalt immers dat alle rechtsvorderingen, zowel zakelijke als persoonlijke, verjaren door verloop van tien jaar. Door persoonlijke vorderingen bedoelt de wetgever alle vorderingen tussen schuldeiser en schuldenaar wegens de uitvoering van een verbintenis, wat ook de bron ervan weze, in burgerlijke, handels- en fiscale zaken, tenzij bij of krachtens een wet een kortere termijn zou zijn voorgeschreven (DE PAGE, *Traité*, VII, 1164, nr. 1308B). Het BW en talrijke bijzondere wetten voorzien echter in kortere termijnen (voor een overzicht I. CLAEYS en M. DE RUYSCHEER, *Verjaringsbepalingen in het Belgische recht*, Mechelen, 2011).

53 In de praktijk mag deze termijn echter als theoretisch worden beschouwd en zal men eerder rekening houden met bijzondere termijnen die hetzij door de boekhoudwetgeving, hetzij door fiscale bepalingen worden opgelegd.

54 In het boekhoudrecht geldt krachtens artikel 8, § 2 boekhoudwet van 17 juli 1975 op de boekhouding en de jaarrekening van de ondernemingen de verplichting om hun boeken te bewaren gedurende zeven jaar. De verantwoordingsstukken moeten methodisch worden opgeborgen en zeven jaar bewaard, in origineel of in afschrift. De termijn begint te lopen vanaf de eerste januari van het jaar dat op de afsluiting volgt. Aldus moet een factuur gedateerd op 1 februari 2008 en geboekt in dat jaar worden bewaard tot 31 december 2018. Deze termijn wordt teruggebracht tot drie jaar voor de stukken die niet als bewijs jegens derden hoeven te dienen. De Commissie voor de Boekhoudkundige Normen gaat ervan uit dat de wetgever met de gebezigde bewoordingen “stukken die niet als bewijs tegenover derden hoeven te dienen”, stukken bedoeld heeft die geen rechtstreekse betrekkingen met derden weergeven. Een factuur of een bestelbon valt hier dus niet onder (advies Commissie voor de Boekhoudkundige Normen 6/1, *Bull.CBN*, nr. 8, april 1981, 7). Van het ongesplitste dagboek, het centraal boek dat de samenvattende boekingen bevat, overeenkomstig artikel 4 boekhoudwet, de dagboeken en het boek waarin de jaarrekeningen en de inventarisstukken waarop de

jaarrekening steunt, moet het origineel worden bewaard; van de andere mag het origineel of een afschrift worden bewaard (art. 9 KB 12 september 1983 tot uitvoering van de wet van 17 juli 1975 op de boekhouding en de jaarrekening van ondernemingen).

Het lijkt het standpunt te zijn van de commissie dat deze bepalingen slechts een minimale verplichting opleggen inzake de bewaringstermijn van boekhoudkundige bescheiden. Zij ontslaan de ondernemingen er geenszins van een aangepaste archiveringspolitiek uit te stippelen naar de eisen van de bewijsvoering. Het komt derhalve iedere onderneming toe te beslissen of de betrokken verantwoordingsstukken of de boeken ook na afloop van de wettelijke bewaringstermijn zullen bewaard blijven, gelet op het wezenlijke belang ervan bij een geschil. Het is immers zo dat deze bewaringsvoorschriften geenszins de bewijsregelen uit het Burgerlijk Wetboek of het Wetboek van Koophandel wijzigen of aanvullen.

55 Artikel 60, § 1 WBTW bepaalt dat de facturen en andere daarmee gelijk te stellen stukken door de opsteller en de bestemming gedurende zeven jaar moeten worden bewaard te rekenen vanaf de eerste januari van het jaar volgend op de datum van de opstelling ervan.

Artikel 315 WIB verplicht eveneens tot het bewaren van boeken en bescheiden aan de hand waarvan het bedrag van de belastbare inkomsten kan worden vastgesteld en dit gedurende zeven jaar volgend op het belastbaar tijdperk, behoudens beslag of afwijking toegestaan door de administratie (daarover uitgebreid L. HERVE en J. VAN TEMSCHE, “La facture et le fruit fiscal” in G.L. BALLON en E. DIRIX (eds.), *La facture et autres documents équivalents*, Waterloo, 2011, (387) 491-493).

56 Er bestaat een specifieke regeling voor de elektronische bewaring van facturen (art. 60, § 3 WBTW; zie P. WILLE, M. GOVERS en F. BORGER, *De factuur en de BTW*, Antwerpen, 2011, 204-207; J. DUMORTIER, “Elektronische facturen” in G.L. BALLON en I. SAMOY (eds.), *a.w.*, 433-437; A. JACQUEMIN, “La facture électronique” in G.L. BALLON en E. DIRIX (eds.), *a.w.*, 282-284, nrs. 453-456).

HOOFDSTUK II VERMELDINGEN OP DE FACTUUR

AFDELING I

ALGEMEEN

§ 1. Inleiding

57 Geen enkele tot het handelsrecht behorende wettelijke bepaling omschrijft welke vermeldingen essentieel zijn en dus op de factuur moeten voorkomen. Om deze te vinden moet men echter uitgaan van het **w e z e n e n d e f u n c t i e** van de factuur (zie boven, nr. 4).

Daar de factuur de specificatie inhoudt van een schuld en een uitnodiging is om haar te betalen, volgt daaruit dat de naam van de leverancier, de naam van de klant, de omschrijving van het geleverde en de prijs ervan moeten worden vermeld. Of uitdrukkelijk moet worden vermeld dat de levering oorzaak is en dat daarom het gefactureerde bedrag verschuldigd is, kan betwijfeld worden (zie verder, nr. 108).

In de praktijk bevat de factuur daarnaast nog vele andere vermeldingen, waarvan de meeste door de fiscale of door bijzondere wetten werden opgelegd (zie verder, nr. 121 e.v.).

58 De algemene regeling in het fiscaal recht voor de verplichte vermeldingen op facturen vindt men in de richtlijn 2006/112/EG van 28 november 2006 betreffende het gemeenschappelijke stelsel van belasting over de toegevoegde waarde (*Pb.L.*, nr. L 347 van 11 december 2006).

Voor het Belgisch recht worden de verplichte vermeldingen die op een factuur of op het overbrengingsstuk dat op grond van artikel 2 KB nr. 1 van 29 december 1992 moet worden opgemaakt voor de in artikel 39*bis*, eerste lid, 4° WBTW bedoelde leveringen, in artikel 5 KB nr. 1 van 29 december 1992 opgesomd.

Deze regels zullen in elk geval moeten nageleefd worden, ook al bestaan er bijzondere wetsbepalingen die bepaalde vermeldingen voorschrijven. De verplichting om deze na te leven heeft geen invloed op de plicht tot naleven van artikel 5 KB nr. 1 van 29 december 1992. Dit is bv. het geval i.v.m. de verplichtingen opgelegd bij artikel 79 marktpraktijkenwet. Door artikel 5 KB nr. 1 van 29 december 1992 voorgeschreven vermeldingen zijn de datum en het volgnummer, de naam en het adres van de belastingplichtige en van zijn medecontractant, het btw-registratienummer, de datum van de levering, de gewone benaming van het geleverde goed, de hoeveelheid en het tarief van de

verschuldigde belasting, de prijs en andere elementen van de maatstaf van de heffing, het tarief en het bedrag van de verschuldigde belasting, eventueel de aanduiding waarom de belasting niet in rekening wordt gebracht en alle andere bijzondere en afwijkende vermeldingen door de btw-reglementering voorgeschreven (zie gedetailleerd, hierna).

Indien evenwel slechts de essentiële vermeldingen (naam van de leverancier en de klant, nauwkeurige opgave van de geleverde of te leveren goederen of van de gepresteerde of te presteren dienst en de prijs of een deel ervan, verschuldigd door de klant), worden vermeld, dan is dit stuk fiscaal gezien een onregelmatige factuur. Dit belet evenwel niet dat het als een factuur zal worden aangemerkt, waaruit het belastbaar feit en het verschuldigd zijn van de belasting krachtens artikelen 17 en 22 WBTW zal kunnen afgeleid worden.

59 Onder de voorwaarden te bepalen door of vanwege de minister van Financiën kunnen afwijkingen worden toegestaan van de vermeldingen die normaal moeten voorkomen op de facturen betreffende de leveringen van goederen of de dienstverrichtingen die overeenkomstig de artikelen 15, 21 en 21*bis* WBTW in België plaatsvinden, wanneer het bedrag van de factuur onbeduidend is of wanneer de handels- of administratieve praktijken van de betrokken bedrijfssector of de technische voorwaarden waaronder die facturen uitgereikt worden de naleving van alle bedoelde verplichtingen bemoeilijken.

Deze facturen moeten in elk geval bevatten: de datum van uitreiking, de identificatie van de belastingplichtige of van het lid van de btw-eenheid in de zin van artikel 4, § 2 WBTW, de identificatie van de aard van de geleverde goederen of verrichte diensten en het bedrag van de verschuldigde belasting of de gegevens aan de hand waarvan dat bedrag kan worden berekend. Geen afwijkingen kunnen worden toegepast voor de in de artikelen 15, § 2, tweede lid, 2°, § § 4 en 5, 25*ter* en 39*bis* WBTW bedoelde handelingen.

Onder de voorwaarden te bepalen door of vanwege de minister van Financiën kunnen eveneens afwijkingen worden toegestaan van de vermeldingen die normaal moeten voorkomen op de in de artikelen 5 tot 10 en 12 KB nr. 1 bedoelde stukken, zonder dat deze toegevingen de controle op de heffing van de belasting mogen verhinderen (art. 13 KB nr. 1 van 29 december 1992).

60 Over de vorm van de factuur van endossement op grond van de wet van 25 oktober 1919: zie verder, nr. 518-519.

Hierna worden de vermeldingen op de factuur behandeld volgens de volgorde waarin ze in artikel 5 KB nr. 1 van 29 december 1992 worden opgesomd.

61 Wanneer de factuur of het als zodanig geldend stuk, waarvan de uitreiking is voorgeschreven door de artikelen 53, § 2 en 3, 53*octies* en 54 WBTW of door de ter uitvoering ervan genomen besluiten, niet is uitgereikt of onjuiste vermeldingen bevat ten aanzien van het identificatienummer, de naam of het adres van de bij de met btw belastbare handeling betrokken partijen, de aard of de hoeveelheid van de geleverde goederen of verstrekte diensten, de prijs of het toebehoren ervan, wordt een geldboete opgelegd gelijk aan het dubbel van de op de met btw belastbare handeling verschuldigde belasting, zonder dat ze minder mag bedragen dan 50 euro.

Die geldboete is individueel verschuldigd door de leverancier of de dienstverrichter en door zijn medecontractant. Ze is evenwel niet verschuldigd wanneer de overtredingen als louter toevallig kunnen worden aangemerkt, inzonderheid op grond van het aantal en het belang van de handelingen waarvoor geen regelmatig stuk is uitgereikt, vergeleken met het aantal en het belang van de handelingen waarvoor wel een regelmatig stuk is uitgereikt of wanneer de leverancier of de dienstverrichter geen ernstige reden had om te twijfelen aan de niet-belastingplichtigheid van de medecontractant (art. 70, § 2 WBTW).

Beide partijen zijn hoofdelijk gehouden tot voldoening van de btw wegens het niet-uitreiken van de factuur of wegens het uitreiken van een valse factuur en dit zelfs zo de overtreding louter toevallig is (art. 51bis, § 1 WBTW).

Bovendien zal de medecontractant zijn recht op aftrek niet kunnen uitoefenen ten aanzien van de belasting geheven op de aan hem geleverde goederen en verleende diensten: daartoe moet de belastingplichtige in het bezit zijn van een factuur opgemaakt overeenkomstig KB nr. 1 van 23 juli 1969. De belastingplichtige zal niet de mogelijkheid hebben om ontbrekende, wezenlijke vermeldingen op de factuur op grond van andere documenten aan te vullen om alzo zijn recht op aftrek te kunnen gronden (Cass. 4 december 1989, *Arr.Cass.* 1989-90, 462, *BTW-Revue* 1991, 103, *FJF* 1990, 383 en *Pas.* 1990, I, 409; Cass. 7 juni 1996, *Arr.Cass.* 1996, 562, *BTW-Revue* 1996, 1028, noot, *FJF* 1996, 386, *Pas.* 1996, I, 599 en *RW* 1996-97, 719 (verkort); Cass. 19 september 1996, *Arr.Cass.* 1996, 773, *FJF* 1996, 500, *Pas.* 1996, I, 828 en *RW* 1996-97, 1306 (verkort); Cass. 13 oktober 2000, *Arr.Cass.* 2000, 1590, *FJF* 2000, 777 en *RW* 2001-02, 542 (verkort)).

62 Een regelmatige en conform de uitvoeringsbesluiten opgestelde factuur of een als zodanig geldend stuk is ook vereist om op de aftrek van belasting op grond van artikel 45 WBTW aanspraak te kunnen maken en de regelmatigheid en de conformiteit van de factuur worden (mede) beoordeeld op grond van de vermeldingen die erop werden aangebracht (zie art. 3 KB nr. 3 van 10 december 1969). De uitoefening van het recht op aftrek kan zelfs afhankelijk worden gesteld van de vermelding van gegevens die vreemd zijn aan de aard, het voorwerp en de essentie van de factuur. De beoordeling daarvan is een feitenkwestie (HvJ 13 juli 1988, zaken 123/87 en 330/87, *Jeunehomme et al. t. Belgische staat*, *BTW-Revue* 1991, 187, met noot, *Jur.* 1988, 4517, *Fisc.Koer.* 1988, 402, noot H. VANDENBERGH en *RW* 1988-89, 309; Luik 7 april 1989, *FJF* 1990, 251, nr. 90/116 en 297, nr. 90/137).

Onjuiste vermeldingen op de factuur of onvolledige facturen laten niet toe het recht op de aftrek uit te oefenen, zelfs indien de btw-belastingplichtige te goeder trouw is en hij niet moet instaan voor het feit dat zijn medecontractant hem bepaalde facturen uitreikt waarop bepaalde gegevens (*i.c.* vooral het volgnummer) ontbreken of werden vervalst (Cass. 4 december 1989, *Arr.Cass.* 1989, 462, *Pas.* 1990, 409, *RW* 1989-90, 469 en *FJF* 1990, 383; Antwerpen 18 november 1986, *FJF* 1987, 303, 87/169; Gent 15 september 1986, *FJF* 1987, 341, 87/194; Rb. Antwerpen 21 november 1986, *FJF* 1987, 343, 87/195; Rb. Charleroi 20 september 1988, *FJF* 1989, 123, 89/65; Rb. Brugge 23 mei 1990, *FJF* 1990, 385, 90/183).

§ 2. Datum van uitreiking van de factuur

63 In principe moet ieder stuk gedagtekend zijn, om als akte dienstig te kunnen zijn. Dit geldt ook voor de factuur.

Nu de handelaar de factuur en de stukken bedoeld in artikelen 2 en 3 KB nr. 1 van 29 december 1992 die hij aflevert, moet inschrijven in het boek der uitgaande facturen, volgens haar nummer, kan dit slechts zinvol gebeuren indien er een zekere chronologie in het opmaken van deze stukken aanwezig is. Vandaar dat deze vereiste de eerste is die in artikel 5 KB nr. 1 van 29 december 1992 wordt vermeld. De dagtekening van de factuur is dus een zeer belangrijk controlemiddel om de fiscale regelmatigheid van de factuur na te gaan. Principieel neemt de belastingadministratie aan dat de factuur werd uitgereikt of verzonden op de datum die erop vermeld staat. De datum geldt dus tot bewijs van het tegendeel.

Ook het in artikel 53, § 3, eerste lid WBTW bedoeld stuk moet de datum waarop het werd uitgereikt, vermelden (art. 5, § 1bis, 2° KB nr. 1). Hetzelfde geldt voor het in artikel 3, tweede lid KB nr. 1 bedoeld stuk (art. 2, § 2bis, 2° KB nr. 1).

In principe mag de datum waarop de factuur en de stukken bedoeld in artikelen 2 en 3 KB nr. 1 van 29 december 1992 (zie boven, nr. 32) werden opgesteld een andere zijn dan de datum van de levering. Wel moeten de factuur en de stukken bedoeld in artikelen 2 en 3 KB nr. 1 van 29 december (zie boven, nr. 32) opgesteld en gedateerd worden op uiterlijk de vijfde werkdag van

de maand die volgt op deze waarin de goederen werden geleverd of de diensten werden voltooid (zie art. 4, § 1 KB nr. 1).

Het stuk bedoeld in artikel 11 KB nr. 1 moet evenwel de datum van de verrichtingen vermelden en niet deze waarop het werd opgesteld (zie boven, nr. 32).

§ 3. Volnummer van de factuur

64 Elke factuur en elk stuk bedoeld in artikelen 2 en 3, eerste en tweede lid KB nr. 1 moet een volnummer dragen. Dat nummer wordt gebaseerd op een of meer reeksen, zodat een eenduidige identificatie gebeurt. Onder dit nummer moeten zij ingeschreven worden in het boek voor uitgaande facturen (art. 5, 1° KB nr. 1 van 29 december 1992).

Dit nummer moet op alle exemplaren van eenzelfde factuur en elk stuk bedoeld in art. 2, 3, 5, 7, 9 en 10 KB nr. 1 (zie boven, nr. 32) voorkomen. Het mag met de hand aangebracht of voorgedrukt zijn. Wanneer zij in dit laatste geval geen andere nummering krijgen als ze gebruikt worden, dan moeten ze volgens de volgorde die uit de voorgedrukte vermelding volgt, in het boek der uitgaande facturen voorkomen. Indien een factuur met voorgedrukte nummering waardeloos is, wegens een vergissing of enige andere reden, dan moet een vermelding daarvan gebeuren op de plaats waar deze factuur anders in het boek der uitgaande facturen zou voorkomen.

§ 4. De naam of de maatschappelijke benaming en het adres van de belastingplichtige leverancier

65 Daar het om een essentiële vermelding gaat, spreekt het vanzelf dat facturen duidelijk moeten vermelden van wie ze uitgaan. Artikel 5, § 1, 2° KB nr. 1 van 29 december 1992 eist dit dan ook en verplicht tevens om het adres van de administratieve of maatschappelijke zetel te vermelden. De vermelding is ook verplicht voor de verschillende stukken die moeten worden uitgereikt op grond van KB nr. 1.

Het artikel 5, 2° spreekt slechts van de leverancier van de goederen of van de dienstverrichter en maakt geen onderscheid naargelang de belastingplichtige een natuurlijk dan wel een rechtspersoon, een handels- of een burgerlijke vennootschap of een vereniging is.

Gaat het om een btw-eenheid in de zin van artikel 4, § 2 WBTW, dan worden naam en adres van de administratieve of maatschappelijke zetel vermeld, eigen aan het betrokken lid.

Voor vennootschappen heeft het Wetboek van Vennootschappen niet voor alle vennootschapstypes in een regeling voorzien. Voor de besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid, de coöperatieve vennootschap met of zonder beperkte aansprakelijkheid, de naamloze vennootschap, de commanditaire vennootschap op aandelen, het economisch samenwerkingsverband, de Europese vennootschappen en de Europese coöperatieve vennootschap moeten worden vermeld de maatschappelijke benaming van de vennootschap

en de nauwkeurige aanduiding van haar zetel op alle akten, facturen, aankondigingen, bekendmakingen, brieven, orders, websites en andere stukken, al dan niet in elektronische vorm (art. 78, 1° en 3° W.K.h., zie verder hierna, nr. 68). Dezelfde regeling geldt voor de bijkantoren in België van buitenlandse vennootschappen (art. 86, 1° en 3° W.Venn.).

66 Zelfs indien een handelszaak zeer goed bekend is, mag men zeker niet volstaan met de loutere vermelding van haar uithangbord. Deze duidt slechts de geografische vestiging aan. De naam van de natuurlijke persoon of de maatschappelijke benaming van de rechtspersoon moeten vermeld worden, daar zij de wettelijke identificatie uitmaken. De vermelding van het uithangbord kan nuttig zijn, maar is facultatief.

67 Wanneer de schuldenaar van de btw de leverancier van de goederen of de dienstverrichter is die niet in België is gevestigd en hij heeft in België een aansprakelijke vertegenwoordiger laten erkennen overeenkomstig artikel 55, § 1 of § 2 WBTW, dan moet de identiteit en het adres van de aansprakelijke vertegenwoordiger en de aanduiding van zijn hoedanigheid worden vermeld (art. 5, § 1, 2°bis, a KB nr. 1).

Wanneer de schuldenaar van de btw de leverancier van de goederen of de dienstverrichter is die niet in België is gevestigd en hij wordt vertegenwoordigd door een vooraf erkende persoon overeenkomstig artikel 55, § 3 WBTW, worden vermeld: de identiteit, het adres en het btw-identificatienummer toegekend aan die persoon en de aanduiding van zijn hoedanigheid (art. 5, § 1, 2°bis, b KB nr. 1).

§ 5. Vennootschapsrechtelijke vereiste van soortwaarheid

68 Alle akten, facturen, aankondigingen, bekendmakingen, brieven, orders, websites en andere stukken, al dan niet in elektronische vorm, die uitgaan van een besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid, de coöperatieve vennootschap met of zonder beperkte aansprakelijkheid, de naamloze vennootschap, de commanditaire vennootschap op aandelen, het economisch samenwerkingsverband, de Europese vennootschappen en de Europese coöperatieve vennootschap moeten voluit of afgekort, de rechtsvorm vermelden (art. 78, 2° W.Venn.). Dezelfde regeling geldt voor de bijkantoren in België van buitenlandse vennootschappen (art. 86, 2° W.Venn.).

Naar gelang van het geval moet, leesbaar geschreven, onmiddellijk voor of na de naam van de vennootschap, ook worden aangegeven dat het om een burgerlijke vennootschap met handelsvorm gaat of om een vennootschap met een sociaal oogmerk en, in het geval van een coöperatieve vennootschap, of zij met beperkte of onbeperkte aansprakelijkheid werd opgericht. Artikel 78 W.Venn. verplicht m.a.w. om een vorm van permanente publiciteit aan de erin opgesomde elementen te geven. Het artikel verplicht om een aantal gegevens, nodig voor de identificatie, bekend te maken, maar derden worden daardoor ook geïnformeerd over bepaalde karakteristieken van de vennootschap, waaronder het aansprakelijkheidsregime dat op de vennootschap van toepassing is (Y. DE CORDT en G. PARISIS, “La preuve et l’information dans la vie des sociétés: principes généraux” in O. CAPRASSE (ed.), *Preuve et information dans la vie des sociétés*, Brussel, 2010, (9) 43-44, nr. 31).

Hij die namens een in artikel 78 bedoelde vennootschap meewerkt aan een akte (of website) die niet voldoet aan de aldaar bedoelde voorschriften kan, naar gelang van de omstandigheden, persoonlijk aansprakelijk worden gesteld voor de daarin door de vennootschap aangegane verbintenissen (art. 80 W.Venn.). De derde kan zowel de vennootschap als de persoon die is opgetreden, aanspreken. Deze laatste is immers slechts subsidiair gehouden (T. TILQUIN en V. SIMONART, *Traité des sociétés*, III, Brussel, 2005, 264-265, nr. 2128; Y. DE CORDT en G. PARISIS, *a.w.*, (9) 44, nr. 31). Diegene die de toepassing van artikel 80 W.Venn. vordert, moet aantonen dat hij zich door de weglating vergiste, wat impliceert dat hij een oorzakelijk verband moet aantonen tussen de afwezigheid van vermelding en de schade (Luik 12 januari 1984, *Rev.prat.soc.* 1985, 248, nr. 6.350). Wat die schade betreft, moet eiser bewijzen dat hij, bij correcte vermelding, toch zou hebben gecontracteerd of dat slechts zou hebben gedaan aan andere voorwaarden (Brussel 10 september 2003, *JT* 2004, 600; Kh. Brussel 20 oktober 1966, *RW* 1967-68, kol. 857). Gelet op die zware bewijslast, wordt artikel 80 W.Venn. slechts zelden toegepast (Y. DE CORDT en G. PARISIS, *a.w.*, (9) 45, nr. 31). Daarnaast kunnen ook de sancties van het gemeen aansprakelijkheidsrecht gelden, maar de grenzen van artikel 1384, alinea 3 BW en artikel 18 AOW moeten wel in acht worden genomen (T. TILQUIN en V. SIMONART, *a.w.*, III, 264, nr. 2127).

Gelet op de aard van de door artikel 80 W.Venn. voorziene sanctie, was het onnodig om deze verplichting aan de vennootschap onder firma en de gewone commanditaire vennootschap op te leggen, nu de (werkende, voor een comm.-ven.) vennoten samen met de vennootschap onbeperkt en hoofdelijk aansprakelijk zijn voor de verbintenissen van de vennootschap (art. 203 en 204 W.Venn.). Indien de zaakvoerder is opgetreden en deze is geen vennoot, dan zal hij slechts volgens de gemeenrechtelijke regels kunnen worden aansprakelijk gesteld.

69 Alle akten, facturen, aankondigingen, bekendmakingen, brieven, orders en andere stukken uitgaande van een overheidsbedrijf in de vorm van een naamloze vennootschap van publiek recht dragen de vermelding "naamloze vennootschap van publiek recht" (art. 41, § 3 wet 21 maart 1991 betreffende de hervorming van sommige economische overheidsbedrijven).

Alle akten, facturen, aankondigingen, bekendmakingen en andere stukken die uitgaan van een organisme voor de financiering van pensioenen, vermelden zijn naam, onmiddellijk voorafgegaan of gevolgd door de woorden "organisme voor de financiering van pensioenen", of door de afkorting "OFP", en het adres van zijn zetel.

Iedereen die in naam van een organisme voor de financiering van pensioenen meewerkt aan een akte, factuur, aankondiging, bekendmaking of een ander stuk waarop een van de in dit artikel bedoelde vermeldingen niet is aangebracht, kan persoonlijk aansprakelijk worden gesteld voor alle of voor een gedeelte van de verbintenissen die het organisme voor de financiering van pensioenen krachtens dit stuk heeft aangegaan (art. 12 wet 27 oktober 2006 betreffende het toezicht op de instellingen voor bedrijfspensioenvoorzieningen).

§ 6. Verenigingen zonder winstoogmerk en stichtingen

70 Alle akten en facturen die uitgaan van een vereniging zonder winstoogmerk moeten de naam van de vereniging, onmiddellijk voorafgegaan of gevolgd door de woorden “vereniging zonder winstoogmerk” of door de afkorting “vzw”, en het adres van de zetel van de vereniging vermelden (art. 11, eerste al. wet 27 juni 1921). De reden waarom deze verplichting werd ingevoerd, is dat de wetgever derden erop wou wijzen dat zij te maken hebben met een volkomen rechtspersoon met beperkt aansprakelijke leden (J. T KINT, *Les associations sans but lucratif*, Brussel, 1974, 155, nr. 333).

Iedereen die in naam van een vereniging meewerkt aan een akte, factuur, aankondiging, bekendmaking of een ander stuk waarop een van deze vermeldingen niet is aangebracht kan persoonlijk aansprakelijk worden gesteld voor alle of voor een gedeelte van de verbintenissen die de vereniging krachtens dit stuk heeft aangegaan (art. 11, tweede al. wet 27 juni 1921). Bovendien kan een vordering tot staken op grond van artikel 95 wet marktpraktijken worden ingesteld (Voorz. Kh. Gent 4 november 2009, *Jaarboek Handelspraktijken* 2009, 533).

71 In uitvoering van artikel 219, eerste alinea van het Vlaams decreet van 19 december 2008 betreffende de organisatie van de openbare centra voor maatschappelijk welzijn (OCMW-decreet) kan een openbaar centrum voor maatschappelijk welzijn, om een van de opdrachten uit te voeren die aan de centra voor maatschappelijk welzijn zijn toevertrouwd en voor leidinggevende, staf-, expert- en managementfuncties, een vereniging oprichten ofwel met als enig lid het openbaar centrum voor maatschappelijk welzijn zelf, ofwel met een of meer andere openbare centra voor maatschappelijk welzijn, met andere openbare besturen en/of met rechtspersonen andere dan die welke winstoogmerk hebben. In de gevallen waarin het openbaar centrum voor maatschappelijk welzijn geheel of gedeeltelijk een erkenning, vergunning of subsidiëring kan verkrijgen, worden de verenigingen, vermeld in dit hoofdstuk, voor het verkrijgen van die erkenning, vergunning of subsidiëring gelijkgesteld met een openbaar centrum voor maatschappelijk welzijn.

In de Vlaamse Gemeenschap moeten al de akten, facturen, aankondigingen, publicaties en andere stukken die uitgaan van de vereniging, de benaming van de vereniging vermelden met, onmiddellijk daarvoor of daarna, de leesbaar en voluit geschreven woorden: “vereniging onderworpen aan het decreet van 19 december 2008 betreffende de organisatie van de openbare centra voor maatschappelijk welzijn” (art. 223 Decreet Vl.Gem. 19 december 2008). Als een vereniging wordt opgericht met het oog op het exploiteren van een ziekenhuis of van een gedeelte van een ziekenhuis, draagt die, in afwijking van artikel 223, naast de benaming de vermelding “autonome verzorgingsinstelling” of de initialen “A.V.” (art. 219, tweede al. Vlaams decreet van 19 december 2008).

Voor de Waalse en Duitstalige Gemeenschap geldt dat al de akten, facturen, aankondigingen, publicaties en andere stukken uitgaande van de vereniging de benaming van de vereniging moeten vermelden met, onmiddellijk daarvoor of daarna de leesbaar en voluit geschreven woorden: “Vereniging onderworpen aan de wet van 8 juli 1976” (art. 121bis organieke wet 8 juli 1976 betreffende de openbare centra voor maatschappelijk welzijn).

72 Alle akten, facturen, aankondigingen, bekendmakingen en andere stukken die uitgaan van een stichting moeten de naam ervan vermelden, onmiddellijk voorafgegaan of gevolgd door de woorden “private stichting” of “stichting van openbaar nut”, alsook het adres van de zetel ervan (art. 32, § 1, eerste al., eerste zin wet 27 juni 1921).

Iedereen die in naam van een stichting meewerkt aan een akte, factuur, aankondiging, bekendmaking of een ander stuk waarop een van deze vermeldingen niet is aangebracht kan persoonlijk aansprakelijk worden gesteld voor alle of voor een gedeelte van de verbintenissen die de stichting krachtens dit stuk heeft aangegaan (art. 32, § 1, eerste al., tweede zin wet 27 juni 1921). Het probleem vermeld onder nummer 68 i.v.m. artikel 78 W.Venn. rijst ook hier.

Alle akten, facturen, aankondigingen, bekendmakingen en andere stukken uitgaande van een internationale vereniging zonder winstoogetmerk waaraan rechtspersoonlijkheid is verleend, moeten de naam ervan vermelden, onmiddellijk voorafgegaan of gevolgd door de woorden "internationale vereniging zonder winstoogetmerk" of door de afkorting "IVZW", alsook het adres van de zetel ervan (art. 47, § 1 wet 27 juni 1921).

§ 7. Vennootschappen of verenigingen in vereffening

73 Alle stukken die uitgaan van een ontbonden vennootschap moeten vermelden dat zij in vereffening is (art. 183, § 1, tweede al., 78, 6° en 86, 6° W.Venn.).

Op alle akten, facturen, aankondigingen, bekendmakingen en andere stukken die uitgaan van een organisme voor de financiering van pensioenen in verband waarmee een beslissing tot ontbinding is genomen, wordt de naam, onmiddellijk voorafgegaan of gevolgd door de woorden "organisme voor de financiering van pensioenen", of door de afkorting "OFP", met de woorden "in vereffening" aangevuld (art. 45, derde al. wet 27 oktober 2006 betreffende het toezicht op de instellingen voor bedrijfspensioenvoorzieningen).

Alle akten, facturen, aankondigingen, bekendmakingen en andere stukken die uitgaan van een vereniging in verband waarmee een beslissing tot ontbinding is genomen, vermelden de naam van de vereniging, onmiddellijk voorafgegaan of gevolgd door de woorden "vereniging zonder winstoogetmerk in vereffening" of door de afkorting en de woorden "vzw in vereffening".

Eenieder die in naam van een dergelijke vereniging meewerkt aan een akte, factuur, aankondiging, bekendmaking of een ander stuk waarop een van deze vermeldingen niet is aangebracht kan persoonlijk aansprakelijk worden gesteld voor alle of voor een gedeelte van de verbintenissen die de vereniging krachtens dit stuk heeft aangegaan (art. 23, derde en vierde al. wet 27 juni 1921).

Alle akten, facturen, aankondigingen, bekendmakingen en andere stukken uitgaande van een internationale vereniging zonder winstoogetmerk die het voorwerp is geweest van een beslissing tot ontbinding, moeten de naam ervan vermelden, onmiddellijk voorafgegaan of gevolgd door de woorden "internationale vereniging zonder winstoogetmerk in vereffening".

Hij die namens een internationale vereniging zonder winstoogetmerk in vereffening meewerkt aan een stuk bedoeld in het eerste lid waarop deze vermelding niet is aangebracht, kan persoonlijk aansprakelijk worden gesteld voor alle of voor een gedeelte van de daarin door de internationale vereniging zonder winstoogetmerk aangegane verbintenissen (art. 57 wet 27 juni 1921). Het probleem vermeld onder nummer 68 i.v.m. artikel 78 W.Venn. rijst ook hier.

Alle akten, facturen, aankondigingen, bekendmakingen en andere stukken uitgaande van een stichting die het voorwerp is geweest van een beslissing tot ontbinding, vermelden de naam van de stichting, onmiddellijk voorafgegaan of gevolgd door de woorden "private stichting in vereffening" of "stichting van openbaar nut in vereffening".

Eenieder die namens een stichting in vereffening meewerkt aan een akte, factuur, aankondiging, bekendmaking of een ander stuk waarop deze vermelding niet is aangebracht, kan persoonlijk aansprakelijk worden gesteld voor alle of voor een gedeelte van de verbintenissen daarin door de stichting aangegaan (art. 42 wet 27 juni 1921). Het probleem vermeld onder nummer 68 i.v.m. artikel 78 W.Venn. rijst ook hier.

§ 8. Naam en adres van de medecontractant, geadresseerde van de factuur

74 De factuur moet de naam of de maatschappelijke benaming en het adres vermelden of, wanneer het in artikel 39*bis*, eerste lid, 4° WBTW bedoelde leveringen betreft, de naam of de maatschappelijke benaming, het adres van de belastingplichtige in de lidstaat van bestemming van de goederen (art. 5, 3° KB nr. 1 van 23 juli 1969). Ook dit is een essentiële vermelding. Zij is dan ook verplicht voor de verschillende stukken vermeld in nr. 32.

De vermelding moet gebeuren volgens de officiële gegevens, niet volgens wat gangbaar is. Voor een natuurlijk persoon zijn dat de naam en voornaam, voor rechtspersonen de maatschappelijke benaming en de rechtsvorm. Daarnaast moet het volledige adres worden vermeld.

Wanneer de schuldenaar de medecontractant is die niet in België is gevestigd en hij heeft hier te lande een aansprakelijke vertegenwoordiger laten erkennen overeenkomstig artikel 55, § 1 of § 2 WBTW dan moeten de identiteit en het adres van de aansprakelijke vertegenwoordiger en de aanduiding van zijn hoedanigheid worden vermeld (art. 5, 3°*bis*, a KB nr. 1 van 23 juli 1969).

Wanneer de schuldenaar de medecontractant is die niet in België is gevestigd en hij wordt vertegenwoordigd door een vooraf erkende persoon, overeenkomstig artikel 55, § 3 van het wetboek, dan moeten de identiteit, het adres en het btw-identificatienummer toegekend aan die persoon en de aanduiding van zijn hoedanigheid worden vermeld (art. 5, 3°*bis*, b KB nr. 1 van 23 juli 1969).

Verenigingen of groepen zonder rechtspersoonlijkheid worden aangeduid met de naam die zij gebruiken in hun contacten met het publiek.

Het adres is de officiële woonplaats van de natuurlijke persoon, voor een rechtspersoon het adres van zijn zetel.

75 Wat de aanduiding betreft van de medecontractant zal de leverancier zich vooral steunen op de vermeldingen die hem door zijn klant werden verstrekt. Bij twijfel moet de leverancier echter de juistheid van deze gegevens nagaan.

De klant-bestemming van de factuur heeft er belang bij om aan zijn leverancier juiste en precieze gegevens mee te delen. Hij zal trouwens zorgvuldig de regelmatigheid van de factuur bij ontvangst moeten controleren, indien hij wenst te ontsnappen aan de gevolgen van de aanvaarding van een fiscaal onregelmatige factuur (zie hoger, nr. 61 en 62) en vooral, als hij btw-belastingplichtige is, aan het risico dat de aftrek van de btw verworpen wordt (art. 45 WBTW; Gent 30 januari 1986, *BTW Rev.* 1987, 220. *Anders*: HvJ 8 maart 1988, zaak 165/86, *Leesportefeuille "Intiem" CV tegen Staatssecretaris van Financiën, Jur.* 1988, 1471 en *Fiscolego*, nr. 201, 88.03.1470).

§ 9. Btw-identificatienummer van de opsteller en van zijn medecontractant

76 Ieder persoon die btw-belastingplichtige is moet op zijn facturen het identificatienummer vermelden dat hem werd toegekend voor de toepassing van de btw (art. 5, 2° KB nr. 1 van 29 december 1992).

Artikel 30 KB nr. 1 bevestigt deze verplichting door te stellen dat de btw-plichtige het btw-identificatienummer moet vermelden op alle contracten, facturen, bestelbons, verzendingsnota's en andere stukken met betrekking tot zijn economische activiteit.

De leden van een btw-eenheid in de zin van artikel 4, § 2 WBTW mogen op de contracten, facturen, bestelbons, verzendingsnota's en andere stukken die zij uitreiken met betrekking tot hun economische activiteit enkel het sub BTW-identificatienummer vermelden dat hen werd toegekend op grond van artikel 50, § 1, eerste lid, 6° of § 2, tweede lid WBTW.

Overigens is elke aan de btw onderworpen persoon verplicht zijn identificatienummer aan zijn leveranciers en klanten te laten kennen, bij de eerste bestelling die zij bij hen plaatsen (art. 53^{quater}, eerste al. WBTW, behalve in de gevallen voorzien in art. 53^{quater}, tweede al. WBTW). Wanneer de belastingplichtige niet in België is gevestigd en hij hier te lande een aansprakelijke vertegenwoordiger heeft laten erkennen overeenkomstig artikel 55, § 1 of § 2 van het WBTW, moeten de identiteit, het adres en de hoedanigheid van de aansprakelijke vertegenwoordiger van medecontractant worden vermeld (art. 5, § 1, 3°*bis*, a KB nr. 1). Wanneer de belastingplichtige niet in België is gevestigd en hij wordt vertegenwoordigd door een vooraf erkende persoon overeenkomstig artikel 55, § 3 van het WBTW, de identiteit, het adres, het btw-identificatienummer en de hoedanigheid van de vooraf erkende persoon (art. 5, § 1, 3°*bis*, b KB nr. 1).

77 Het btw-identificatienummer van de medecontractant moet eveneens worden vermeld, wanneer deze laatste geïdentificeerd is voor btw-doeleinden. Wanneer het leveringen betreft omschreven in artikel 39*bis*, eerste lid, 4° WBTW dan moet het btw-nummer vermeld worden dat in de lidstaat van bestemming aan de belastingplichtige is toegekend. Dit btw-identificatienummer is van essentieel belang voor de toepassing van de btw vanaf 1 januari 1993: inzake intracommunautaire leveringen van goederen maakt het een van de voorwaarden uit voor de vrijstelling van de handeling, voor andere handelingen gaat het om het basisgegeven voor de bepaling van de plaats van de handeling, en, in voorkomend geval, van de schuldenaar van de belasting.

Wanneer de medecontractant niet in België is gevestigd en hij hier te lande een aansprakelijke vertegenwoordiger heeft laten erkennen overeenkomstig artikel 55, § 1 of § 2 van het WBTW, moeten de identiteit, het adres en de hoedanigheid van de aansprakelijke vertegenwoordiger van medecontractant worden vermeld (art. 5, § 1, 3°*bis*, a KB nr. 1). Wanneer de medecontractant niet in België is gevestigd en hij wordt vertegenwoordigd door een vooraf erkende persoon overeenkomstig artikel 55, § 3 van het WBTW, de identiteit, het adres, het btw-identificatienummer en de hoedanigheid van de vooraf erkende persoon (art. 5, § 1, 3°*bis*, b KB nr. 1).

78 Artikel 4 KB nr. 1 bevat verdere preciseringen, zo moet:

- voor de intracommunautaire goederenvervoerdiensten (art. 21, § 3*bis*, 3°*bis*), de tussenkomst van tussenpersonen bij intracommunautair goederenverkeer (art. 21, § 3*bis*, 3°*ter*, 4°*ter* en 8°), een activiteit die samenhangt met intracommunautair goederenvervoer (art. 21, § 3*bis*, 4°*bis*) het nummer worden vermeld waaronder de ontvanger van de goederen in een andere lidstaat voor btw-doeleinden is geïdentificeerd en waaronder hem de dienst werd verstrekt;
- voor de handelingen bedoeld in artikel 39*bis*, eerste lid, 1° WBTW, nl. de leveringen van goederen die door of voor rekening van de verkoper of de afnemer worden verzonden of vervoerd buiten België, maar binnen de EG, het btw-identificatienummer van de ontvanger worden vermeld;
- in geval van toepassing van het bepaalde in artikel 25*ter*, § 1, tweede lid, 3° WBTW, een verwijzing naar die bepaling, het btw-identificatienummer van de btw-belastingplichtige en van de bestemming van de levering worden vermeld.

Het spreekt vanzelf dat de identificatienummers van de opsteller en van zijn medecontractant ook op de stukken vermeld in nr. 32 moeten worden aangebracht.

79 Aangezien het ondernemingsnummer voor btwplichtigen ook dienst doet als btw-identificatienummer, is het volgens de Administratie niet nodig dat het btw-identificatienummer apart wordt vermeld. Het volstaat dat zij duidelijk maken dat het vermelde nummer beide functies

vervult (bv. “KBO en btw-nr.”) (M. GOVERS, “De factuur en verwante documenten in het fiscaal recht” in G.L. BALLON en I. SAMOY, *De factuur en verwante documenten*, Brugge, 2009, (281) 321, nr. 452).

§ 10. Het ondernemingsnummer

80 Alle akten, facturen, aankondigingen, bekendmakingen, brieven, orders en andere stukken uitgaande van handels- en ambachtsondernemingen moeten steeds het ondernemingsnummer vermelden (art. 13, eerste al. KBO-wet van 16 januari 2003).

Deze verplichting wordt herhaald voor de besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid, de coöperatieve vennootschap, de naamloze vennootschap, de commanditaire vennootschap op aandelen, het economisch samenwerkingsverband, de Europese vennootschappen, de Europese coöperatieve vennootschappen in artikel 78, 4° W.Venn.

81 Het 5° van dit artikel verplicht om het woord “rechtspersonenregister” of de afkorting “RPR”, gevolgd door de vermelding van de zetel van de rechtbank van het rechtsgebied waarbinnen de vennootschap haar zetel heeft, te vermelden.

Soms wordt de zetel van de rechtbank van koophandel door een afkorting, bestaande uit de beginletter van de stad, aangeduid. Hoewel men meestal, door de samenhang met het adres van de zetel van de vennootschap, uit de vermeldingen van de factuur kan opmaken om welke zetel van de rechtbank van koophandel het gaat, toch is deze afgekorte vermelding niet in overeenstemming met de eisen der wet en moet zij worden afgeraden. Plaatsgebrek kan trouwens niet als motief voor dergelijk afkorten van de aanduiding worden ingeroepen, vermits facturen ruimte genoeg bieden voor het aanbrengen van deze vermeldingen.

82 De sanctie is dat de persoon die namens een van deze vennootschappen meewerkt aan een akte die niet aan dit voorschrift voldoet, naar omstandigheden, persoonlijk aansprakelijk kan gesteld worden voor de daarin door de vennootschap aangegane verbintenissen (art. 80 W.Venn., zie daarover boven, nr. 68).

Overtreding van artikel 13 KBO-wet wordt bestraft met een geldboete van 1 tot 25 euro (art. 62, 1° KBO-wet). Bovendien kan een vordering tot staken op grond van artikel 95 wet marktpraktijken worden ingesteld (Voorz. Kh. Gent 4 november 2009, *Jaarboek Handelspraktijken* 2009, 533).

83 Alle akten, facturen, aankondigingen, bekendmakingen, brieven, orders en andere stukken uitgaande van bijkantoren in België van buitenlandse vennootschappen moeten het register vermelden waarin de vennootschap is ingeschreven, gevolgd door het nummer van inschrijving en het ondernemings-

nummer toegekend in toepassing van de KBO-wet (art. 86, 4° en 5° KBO-wet).

De personen die met het bestuur van een bijkantoor in België zijn belast, zijn gehouden de in de voorgaande artikelen voorgeschreven openbaarmakingsformaliteiten te vervullen (art. 87 KBO-wet).

§ 11. Datum van het belastbaar feit

84 De factuur en het in artikel 2 KB nr. 1 bedoelde stuk moeten de datum vermelden waarop het belastbaar feit van de levering van goederen of van de verrichting van de dienst heeft plaats gevonden. Indien vóór de datum van opeisbaarheid van de belasting de prijs of van een deel ervan werd geïncasseerd, dan wordt de datum van incasseren vermeld (art. 5, § 1, 5° KB nr. 1).

Het in artikel 53, § 3, eerste lid WBTW bedoeld stuk moet vermelden de datum waarop het goed of de dienst werd verstrekt, de prijs of een deel ervan werd voldaan of voor de doorlopende diensten (levering van water, gas en elektriciteit) de periode waarop de afrekening betrekking heeft (art. 5, § 1bis, 5° KB nr. 1).

Het stuk dat een handeling vaststelt die door artikel 12 WBTW met een levering of door artikel 19 WBTW met een dienst wordt gelijkgesteld, moet de datum van de handeling vermelden (art. 5, § 2, 3° KB nr. 1).

Het stuk dat een lid van de btw-eenheid in de zin van artikel 4, § 2 WBTW moet opstellen aan wie een in artikel 19bis van het wetboek bedoelde dienst wordt verschaft, moet de datum waarop de dienst werd ontvangen, vermelden (art. 5, § 2bis, 2° KB nr. 1).

Indien de factuur wordt uitgereikt vóór de levering van het goed plaatsgreep of vóór de verrichting of de voltooiing van de dienst, volstaat het dat zij een vermelding draagt in de zin van “te leveren”, “te verstrekken”, “in uitvoering” of “te voltooien”.

Wanneer de aard zelf van de handeling aanleiding geeft tot een doorlopende levering, moet de factuur melding maken van de periode waarop ze betrekking heeft. Men denke aan leveringen van water, gas en elektriciteit, aan abonnementen op telefoon- of telecommunicatiediensten.

§ 12. Aard van de uitgevoerde handeling

85 Hieronder verstaat men de gewone benaming van de geleverde goederen en verstrekte diensten met aanduiding, naargelang het geval, van de hoeveelheid goederen of van de aard van de diensten en, meer algemeen, van alle elementen nodig om de aard van de verrichte handeling en het tarief van de verschuldigde belasting te bepalen.

Artikel 5, § 1, 6° KB nr. 1 omschrijft dit vereiste als de aanduiding van *de gegevens die nodig zijn om de handeling te determineren en om het tarief van de verschuldigde belasting vast te stellen, inzonderheid de gebruikelijke benaming van de geleverde goederen en van de verstrekte diensten en hun hoeveelheid alsook het voorwerp van de diensten.*

Voor de leveringen van nieuwe vervoermiddelen, zoals gedefinieerd in artikel 8bis, § 2 WBTW, moeten vermeld worden, de in artikel 8bis, § 2 WBTW vermelde gegevens evenals het merk, het model, het jaartal, de cilinderinhoud, de motorsterkte, het carrosseriemodel en het chassisnummer in geval van levering van nieuwe of tweedehandse personenauto's of auto's voor dubbel gebruik en, wanneer het gaat om tweedehandse personenauto's en tweedehandse auto's voor

dubbel gebruik, de datum waarop zij voor het eerst in het verkeer werden gebracht en, voor de andere onderhoudswerken dan het wassen en voor de herstellingswerken aan motorvoertuigen, de vermelding van de nummerplaat van het voertuig (art. 5, § 1, 7° KB nr. 1 van 29 december 1992).

De vermelding is ook verplicht op de verschillende stukken vermeld in nr. 32.

86 Wanneer meerdere facturen of stukken (voorschotfacturen, deelfacturen) worden uitgereikt voor een enkele handeling, dan mag de definitieve factuur de medecontractant niet debiteren voor een bedrag, als belasting, waarvoor hij reeds eerder werd gedebiteerd. Een verwijzing naar vroeger uitgereikte stukken is dan ook verplicht (art. 5, § 1, 11° KB nr. 1).

§ 13. Benaming van de goederen of diensten

87 De gewone, gebruikelijke benaming van de geleverde goederen of van de verstrekte diensten moet vanzelfsprekend worden vermeld.

De omschrijving van het geleverde moet zo nauwkeurig zijn dat ze de tegenpartij toelaat om te verifiëren of wat haar werd gefactureerd beantwoordt aan wat zij bestelde en wat haar werd geleverd (CLOQUET, 111, nr. 250 e.v.).

Vage vermeldingen als “fruit”, “groenten”, “bloemen”, “scheikundige producten”, “meubelen”, “bouwmaterialen” voldoen dus niet als omschrijving van het voorwerp van een levering. De precieze aard van de goederen moet aangeduid worden, op de in de handel gebruikelijke manier en, in de relatie tussen beroepsgenoten, de variëteit, het ras en andere technische karakteristieken die men gewoonlijk vermeldt. Er bestaat trouwens een uitvoerige reglementering dienaangaande voor zeer veel producten, waarover verder in het bijzonder wordt gehandeld. Voor diensten moet men de aard en het voorwerp van wat gepresteerd werd vermelden.

Zoals reeds aangestipt moet de beschrijving van het geleverde goed of de gepresteerde dienst alle elementen omvatten die nodig zijn om het toepasselijke btw-tarief te kunnen vaststellen (zie boven, nr. 18 en 23 en KB nr. 20 van 20 juli 1970).

Daar de factuur ook een instrument is voor de controle over de naleving van strafrechtelijk gesanctioneerde bepalingen (zie verder, nr. 793 e.v.), is ook daardoor vereist dat de omschrijving van het geleverde of gepresteerde zo nauwkeurig mogelijk zou zijn. Soms wordt dit zelfs uitdrukkelijk vermeld (bv. art. 4, tweede al. MB 25 september 1950).

88 Voor een aantal goederen en diensten, moet de beschrijving ervan op de factuur bovendien een zekere complementaire vermelding bevatten. Zo moeten facturen m.b.t. de levering van nieuwe vervoermiddelen de vermeldingen bevatten die nodig zijn om de catalogusprijs en het type van voertuig vast te stellen. Dit vereist de vermelding van de gegevens voorgeschreven door artikel 5, § 1, 7° KB nr. 1 (zie boven, nr. 85).

De fiscale administratie laat toe dat de aanduiding van de goederen en diensten via codevermeldingen gebeurt, mits de bestemming in het bezit is van de sleutel van die codes en de Administratie van de btw eveneens daarover kan beschikken.

De volledige beschrijving van de goederen en de diensten die werden geleverd, moet niet steeds op de factuur zelf vermeld staan. Zo zou een factuur voor gepresteerd werk naar een voorafgaandelijk bestek kunnen verwijzen, deze die de overdracht van een voorraad goederen vaststelt naar een inventaris van deze voorraad, deze die alle leveringen gedurende een bepaalde periode omvat, naar gedetailleerde nota's die voor elke levering werden opgesteld. Het spreekt vanzelf dat in deze gevallen het bestek, de inventaris of de leveringsnota's moeten beschouwd worden als een onderdeel van de factuur en op dezelfde wijze als deze bewaard moeten worden.

89 Een aantal andere economische reglementeringen vereist de vermelding op de factuur van een specifieke benaming, met eventueel vermeldingen omtrent samenstelling en andere karakteristieken van de geleverde goederen. Daarover wordt hierna in een afzonderlijke paragraaf gehandeld (zie verder, nr. 121 e.v.).

§ 14. Prijs van het geleverde

90 Ook de prijs van het geleverde product of van de gepresteerde dienst is een uit het wezen van de factuur voortvloeiende vermelding. Zij moet ook worden aangebracht op de bijzondere stukken die in de plaats van een factuur worden uitgereikt.

Tegenover de afnemer is de vermelding van de prijs vereist opdat deze zou weten wat hij verschuldigd is en moet betalen, en ingeval de factuur ook als kwijting dient, opdat zij zonder verdere precisering als kwijtschrift voor de volledige factuur zou kunnen dienen (zie verder, nr. 311).

Fiscaalrechtelijk is een vermelding van de prijs essentieel omdat zij als maatstaf voor de berekening van de belasting dient.

Naast de prijs van de levering of de dienst moeten de andere factoren van de maatstaf van de heffing vermeld worden. Aldus moeten worden vermeld: de prijsvermindering, de korting voor contante betaling, de afzonderlijk gefactureerde kosten voor verloren verpakking, de afzonderlijk gefactureerde kosten voor vervoer, alsmede het totaalbedrag van de maatstaf van heffing.

Alle elementen, die naast de prijs als maatstaf voor de belastingheffing in aanmerking komen, moeten eveneens worden vermeld. Indien de gefactureerde handelingen aan verschillende tarieven onderworpen zijn, moeten de prijs en de andere elementen van de maatstaf van heffing per tarief worden vermeld (art. 5, § 1, 8° en 9° KB nr. 1 van 29 december 1992).

91 Er bestaan ook enkele bijzondere voorschriften.

De afrekeningsfacturen na meteropname voor de levering van elektriciteit aan eindafnemers aangesloten op het laagspanningsnet en voor de levering van gas aan eindafnemers waarvan het jaarlijks verbruik lager is of gelijk is aan 60.000 kWh, moeten naast de periode waarop het verbruik slaat, de gefactureerde bedragen en de btw-voet en het btw-bedrag vermelden. Verder moeten het verbruik in aantal eenheden, de eenheidsprijs of -prijzen, het detail van de berekening van het te betalen bedrag, het tarief voor de transmissie, het tarief voor de distributie, de heffingen geïnd door het geheel van overheden, geglobaliseerd per categorie, het verloop van het verbruik van de afgelopen drie jaar in energie-eenheden en gedetailleerd per eenheidsprijs en in totaal, de aard van de primaire energiebronnen van de geleverde elektriciteit berekend naar een gemiddelde op jaarbasis van het afgelopen jaar: hernieuwbaar, aardgas, andere fossiele brandstoffen, nucleair of onbekend. Dit laatste mag slaan op ten hoogste 5 % van de opgegeven aard (art. 1 KB 3 april 2003 houdende de facturatie van elektriciteit en gas).

Leveringen van gebruikte goederen, van kunstvoorwerpen, voorwerpen voor verzamelingen en antiquiteiten, en tweedehandsvervoermiddelen die onder de bijzondere regeling van de belastingheffing over de winstmarge vallen, moet de prijs gefactureerd worden btw inbegrepen. De btw

moet niet worden afgetrokken van de maatstaf van heffing (aanschrijving nr. 1/1995 en nr. 2/1995).

92 Elke levering van steenkool, steenkoolbriketten of bruinkoolbriketten, moet het voorwerp van een factuur of een verzendingsnota uitmaken met vermelding van de juiste geleverde categorie, de eenheidsprijs en de identiteit van de klant (art. 11 MB 19 oktober 1956). Opmerkelijk is dat niet verplicht is de prijs volgens een vaste eenheid te vermelden. Het begrip eenheidsprijs wordt trouwens niet gepreciseerd. Op de factuur of verzendnota moet volgens dit besluit evenmin de geleverde hoeveelheid en de te betalen totale prijs worden vermeld.

Elke levering aan de consument van vaste minerale brandstoffen voor huisbrand moet, indien de consument daarom verzoekt, het vluchtig zwavelgehalte, vergezeld zijn van een leveringsnota of factuur met vermelding van de naam en het adres van de leverancier en de bestemming, de leveringsdatum, het nominaal gewicht of, bij levering van niet-voorverpakte vaste minerale brandstoffen, nettogewicht, de benaming, het kaliber, het asgehalte, de prijs per kilo of per ton, de totale prijs van de geleverde brandstof en de leveringsmodaliteiten (art. 9 KB 18 september 1992 betreffende de benamingen en de eigenschappen van vaste minerale brandstoffen en de levering voor huisbrand).

§ 15. Tarief van de btw en de maatstaf voor de heffing

93 Daar het nodig is om de afnemer toe te laten de te betalen eindprijs in zijn samenstellende bestanddelen te controleren, moet het toe te passen btw-tarief worden vermeld met het bedrag van de geleverde goederen of diensten waarop het moet worden toegepast (art. 5, 9° KB nr. 1). Verder voorziet artikel 5, § 1, 8° KB nr. 1 van 29 december 1992 dat per tarief de maatstaf van heffing en de elementen waaruit hij is samengesteld moeten vermeld worden.

Dit betekent dat zeker moeten worden vermeld: de eenheidsprijs van ieder geleverd goed of van iedere verstrekte dienst, kortingen, de prijsverminderingen, de als kosten voor verloren verpakking en vervoerkosten afzonderlijk in rekening gebrachte sommen, alsmede het totaalbedrag van de maatstaf van heffing.

De stukken vermeld in artikelen 2, 3, 5, 6 en 9 KB nr. 1 moeten ook het tarief en de maatstaf voor de heffing vermelden.

Indien de gefactureerde goederen of diensten aan verschillende tarieven zijn onderworpen, moet voor elk tarief worden vermeld de prijs van de leveringen, na aftrek van prijsverminderingen.

Codevermeldingen mogen worden gebruikt, op voorwaarde dat de sleutel van de code op de factuur te vinden is.

Wanneer de maatstaf van heffing in een vreemde munteenheid uitgedrukt is, moet zij omgezet worden in euro.

94 Uiteraard moet statiegeld of enige andere waarborg voor gewoonlijk gebruikt verpakkingsmateriaal dat door de koper kan worden teruggebracht niet begrepen worden in het bedrag waarop de belasting zal worden geheven.

95 De omstandigheid dat de maatstaf voor de heffing in de factuur moet worden vermeld, sluit de mogelijkheid niet uit om goederen te verkopen aan nettoprijzen. Het belastbare bedrag zonder belasting kan dan trouwens berekend worden volgens de formule

$$\frac{\text{Nettoprijs (belasting inbegrepen)} \times 100}{100 + \text{tarief}}$$

96 Bij verkoop op afbetaling mag de maatstaf voor heffing noch de interesten, noch de kosten voor de kredietverlening omvatten (aanschrijving nr. 2 van 8 februari 1983).

§ 16. Bedrag van de belasting

A. BEDRAG VAN DE VERSCHULDIGDE BELASTING OVER DE TOEGEVOEGDE WAARDE

97 Indien aan de afnemer een belasting wordt aangerekend, dan moet het totaalbedrag van de verschuldigde btw, uitgedrukt in euro, worden vermeld. Het totaalbedrag van de belasting is het bedrag dat de leverancier of de dienstverrichter in zijn periodieke aangifte zal opnemen als aan de staat verschuldigd en op basis waarvan de afnemer, indien hij een belastingplichtige is die recht op aftrek heeft, overgaat tot aftrek.

Zijn de op de factuur vermelde handelingen aan verschillende btw-tarieven onderworpen, dan moeten het bedrag van de verschuldigde belasting per tarief (elk subtotale) en ook het totale bedrag van de verschuldigde btw worden vermeld (art. 5, 9° KB nr. 1 van 29 december 1992). De Administratie laat nochtans toe dat het bedrag aan btw per groep van producten onderworpen aan eenzelfde tarief of per lijn van de factuur wordt vermeld, zonder hergroepering per tarief (beslissing van 18 december 1970, nr. T. 1941).

Wanneer de prijs inclusief btw wordt gefactureerd, dan moet het bedrag van de in die prijs begrepen btw afzonderlijk op de factuur voorkomen.

98 Wanneer een factuur wordt uitgereikt aan een particulier mag die factuur zelfs enkel een prijs inclusief btw en het tarief van de btw vermelden, in het geval het gaat om een vereenvoudigde factuur die afgeleverd wordt:

- op het ogenblik van de levering van het goed of de beëindiging van de dienst;
- door een leverancier voor leveringen aan particulieren die niet voor beroepsdoeleinden handelen.

Hetzelfde geldt voor de facturen van minder dan 61,97 EUR, zelfs indien de bestemming geen particulier is, wanneer de handeling gesteld werd in een detailhandelszaak (winkel, parking, benzinestation, café, restaurant enz.) en de factuur onmiddellijk uitgereikt wordt (aanschr. 22/1981, nrs. 4 tot 6). In dit geval moet volgende vermelding op de factuur staan, naast de toegepaste tarieven: *Prijs inclusief taksen. Aanschrijving 22/1981.*

B. VRIJSTELLING VAN BTW

99 Indien de handeling niet aan de btw is onderworpen dan moet de wettelijke bepaling worden vermeld op grond waarvan de handeling van de belasting is vrijgesteld of krachtens dewelke de belasting niet in rekening wordt gebracht (art. 5, 10° KB nr. 1).

Indien de leverancier van wie de factuur uitgaat bepaalde leveringen doet, doch wegens zijn aard niet belastingplichtig is, dan kan een voorgedrukte melding op de factuur, die wijst op het niet-onderworpen zijn, worden aangebracht.

100 Bij de vermelding van de reden waarom de btw niet in rekening wordt gebracht, eist de Administratie meestal ook dat men naar het artikel van het WBTW of naar de administratieve instructie verwijst die de vrijstelling toekent. Bv. voor een levering aan een buitenlandse diplomatieke missie: "vrijstelling van btw-artikel 42, § 3, 1° WBTW".

C. BELASTING TE VOLDOEN DOOR DE MEDECONTRACTANT

101 Indien de btw door de medecontractant van een belastingplichtige leverancier moet worden betaald, krachtens artikel 51, § 2, eerste lid, 1°, 2° en 5° WBTW dan vermeldt de leverancier op de facturen voor de onderworpen handelingen noch het tarief, noch het bedrag van de verschuldigde belasting, maar hij brengt er de vermelding op aan: "Belasting te voldoen door de medecontractant – BTW-Wetboek artikel 51, § 2" of de verwijzing naar de betreffende bepaling van de richtlijn of naar elke andere gelijkwaardige vermelding worden aangebracht in de plaats van de vermelding van de tarieven en van het totaalbedrag van de verschuldigde belasting.

Artikel 20, § 3 van KB nr. 1 voorziet in een afwijking op de normale betalingswijze van de btw verschuldigd voor werk in onroerende staat en de daarmee gelijk te stellen werkzaamheden. De werkzaamheden waarover het hier gaat worden uitvoerig omschreven. Is dit het geval dan moet de medecontractant de belasting die ter zake verschuldigd is voldoen en de verschuldigde bedragen opnemen in de maandelijkse of driemaandelijks aangifte met betrekking tot het tijdvak waarin de belasting verschuldigd is. Vereist is uiteraard dat de medecontractant ook een btw-belastingplichtige is, gehouden tot het indienen van een maandelijkse of kwartaalaangifte.

Op de facturen die de belastingplichtige uitreikt, vermeldt hij voor die handelingen noch het tarief, noch het bedrag van de verschuldigde belasting, maar hij brengt er de vermelding op aan "Belasting te voldoen door de medecontractant – KB nr. 1, art. 20".

Op het stuk bedoeld in artikel 6 KB nr. 1 van 29 december 1992 moet de vermelding "btw te storten aan de staat door de leverancier" worden aangebracht, wanneer degene die de handeling heeft verricht overeenkomstig artikel 51 WBTW schuldenaar van de belasting is.

§ 17. Het nummer van de zichtrekening en de naam van de financiële instelling die deze rekening beheert

102 Naar luid van artikel 1 KB nr. 56 van 10 november 1967 tot bevordering van het gebruik van giraal geld moet iedere handelaar houder zijn van een rekening bij de Bank van de Post of bij een in België gevestigde kredietinstelling die geen gemeentespaarkas is en waarop de wet van 22 maart 1993 op het statuut van en het toezicht op de kredietinstellingen van toepassing is.

Onder kredietinstelling wordt verstaan, een Belgische of buitenlandse onderneming waarvan de werkzaamheden bestaan in het van het publiek in ontvangst nemen van gelddeposito's of van andere terugbetaalbare gelden en het verlenen van kredieten voor eigen rekening, of waarvan de werkzaamheden bestaan in het uitgeven van betaalinstrumenten in de vorm van elektronisch geld. De Europese Centrale Bank, de Bank van de Post en de ondernemingen die kapitalisatieverrichtingen uitvoeren die zijn geregeld bij de wet van 9 juli 1975 betreffende de controle der verzekeringsondernemingen, evenals instellingen voor elektronisch geld waaraan een vrijstelling is verleend door de Nationale Bank van België vallen niet onder de definitie (art. 1 en 2 wet 22 maart 1993).

Artikel 1 verplicht ook ertoe om de domiciliëring en het nummer van deze rekening te vermelden op facturen, rekeningafschriften en andere documenten waarbij betaling wordt gevorderd.

Artikel 1, tweede alinea KBO-wet bevat een identieke verplichting. Het stelt dat alle akten, facturen, aankondigingen, bekendmakingen, brieven, orders en andere stukken uitgaande van handels- en ambachtsondernemingen steeds de domiciliëring en het nummer moeten vermelden van ten minste een rekening waarvan de onderneming houdster is bij een in België gevestigde kredietinstelling die geen gemeentelijke spaarkas is en waarop de wet van 22 maart 1993 op het statuut van en het toezicht op de kredietinstellingen van toepassing is.

Eén nummer vermelden volstaat, ook al is de handelaar titularis van meerdere rekeningen. Ook mag naargelang het gebruikte document een andere rekening worden vermeld of mogen op verschillende documenten van eenzelfde categorie documenten andere rekeningnummers voorkomen, die alle dezelfde rekeninghouder hebben.

De *ratio* van deze verplichting is de volgende: betalingen van minstens tien-duizend frank – het bedrag werd niet aangepast in de wettekst – mogen door handelaars bij de uitoefening van hun handel niet worden geweigerd, mits zij uitgaan van een andere handelaar, hun handel betreffen en gebeuren door middel van een overschrijving op een rekening bij een van de instellingen waarbij elke handelaar in België een rekening moet hebben, of door middel van een al dan niet gekruiste cheque getrokken op een van deze instellingen. De ontvangst gebeurt onder voorbehoud van goede afloop.

De schuldeiser die een betaling per cheque of per overschrijving ontvangt en die verplicht is, als tegenprestatie, hetzij koopwaren of andere roerende goederen, hetzij representatieve bescheiden van koopwaren (als een factuur of een bestelbon) of met waarborgen vergezeld bewijzen van schuldvordering te leveren of een pand terug te geven, mag zijn levering uitstellen totdat de betaaltitel door de betrokkene werd uitgevoerd. Opdat de schuldenaar het verschuldigde zou kunnen overschrijven, is de vermelding vereist.

In de praktijk wordt de domiciliëring van de rekening door vermelding van de naam van de haar beherende instelling zeer vaak niet meer uitdrukkelijk vermeld. Men kan deze immers gemakkelijk terugvinden via de eerste drie getallen van het rekeningnummer. De schuldenaar die het volledige rekeningnummer heeft, hoeft trouwens de instelling die de rekening beheert niet meer te kennen om per verrekeningscheque of per overschrijving te kunnen betalen. Nochtans verplicht de wet nog steeds tot deze vermelding.

103 De sancties op deze verplichting zijn de volgende:

- a. de moratoire rente loopt niet zolang de schuldenaar niet in kennis werd gesteld van deze gegevens. Een ingebrekestelling, aanmaning of overeengekomen beding dat tot nakoming aanzet en normaliter de moratoire rente doet lopen, zal onwerkzaam blijven en geen gevolg hebben zolang een of meerdere rekeningnummers die de schuldeiser heeft, als titularis van de

ermee corresponderende rekening, niet aan de schuldenaar werden meegedeeld (art. 1, tweede al. KB nr. 56 van 10 november 1967);

b. een geldboete van 1 tot 25 euro (art. 62, § 1, 1° KBO-wet).

§ 18. Hoeveelheid

104 De hoeveelheid goederen of diensten die geleverd werden moet uiteraard ook vermeld worden, zij is o.m. vereist opdat de met de controle belaste ambtenaren zouden kunnen nagaan of de gefactureerde bedragen en dus ook de maatstaf van de heffing van de btw correct werd berekend.

Ingeval bepaalde artikelen, om welke reden ook, gratis ter beschikking van de afnemer gesteld worden, bv. 13 repen chocolade voor de prijs van 12, dan moet de werkelijk geleverde hoeveelheid op de factuur worden vermeld.

Bij verpakte of voorverpakte producten, moet soms ook de hoeveelheid per colli of per voorverpakking worden vermeld op de factuur. Deze regelen worden afzonderlijk behandeld.

§ 19. Vermelding van het woord “factuur”

105 Geen enkele wettekst verplicht expliciet tot deze vermelding. Het is evenwel de vaste gewoonte om dit te doen, hoewel er geen sanctie op een eventuele vergetelheid werd gesteld. Men kan ze verdedigen doordat de afnemer recht heeft te weten wat voor een document hij precies ontvangt i.v.m. de levering.

De vermelding van het woord factuur impliceert tevens dat de bestemming erop attent wordt gemaakt dat zijn leverancier bij deze factuur het bestaan van zijn schuldvordering bevestigt, zodat hij meteen ook weet hoeveel hij zal moeten betalen.

Uit het feit dat duidelijk wordt vermeld dat het om een factuur gaat, zal kunnen afgeleid worden dat het stuk een titel uitmaakt die een schuldvordering behelst voor de als geleverd of te leveren vermelde goederen of de als gepresteerd of te presteren vermelde diensten, zonder dat dit daarnaast nog uitdrukkelijk hoeft te gebeuren.

Omgekeerd zal de bestemming niet kunnen loochenen dat het hem overhandigde document een factuur is, zelfs indien dit woord niet expliciet wordt vermeld, indien uit de gebruikte bewoordingen duidelijk blijkt dat het bestaan van een schuld wordt bevestigd, bv. door de woorden “debet” of “is verschuldigd voor...”.

106 Voor de rekening of het ontvangstbewijs voor handelingen opgesomd in artikel 22, § 1 KB nr. 1 van 29 december 1992 is uitdrukkelijk voorzien dat dit stuk duidelijk de vermelding “Rekening” of “Ontvangstbewijs” moet dragen (art. 22, § 2, laatste al. KB nr. 1). Dit is logisch daar de vorm ervan precies wordt voorgeschreven en ook de vervaardiging ervan beperkt is tot de door de minister van Financiën aangenomen drukkers (zie boven, nr. 33).

107 Het feit dat het woord factuur of een daarmee gelijk te stellen term uitdrukkelijk op een stuk voorkomt betekent nog niet dat dit handelsrechtelijk ook daadwerkelijk als zodanig zal moeten worden beschouwd of dat het stuk fiscaalrechtelijk als regelmatig of als een factuur zal worden aangezien.

Een stuk dat vermeldt een factuur te zijn kan, na onderzoek, slechts een kwijting blijken te zijn of een verzendingsnota, omdat zulks alleen de bedoeling blijkt te zijn van de opsteller en de bestemming of omdat uit de op het stuk aangebrachte vermeldingen tot niets anders kan besloten worden (vgl. CLOQUET, 43, nr. 35).

Indien evenwel een document dat hoofdzakelijk een andere functie heeft daarnaast ook als factuur wordt gebruikt, bv. het contract dat moet opgesteld worden bij verkoop op afbetaling, dan verdient het aanbeveling dit uitdrukkelijk te vermelden (zie aanschrijving nr. 2 van 8 februari 1983, nr. 8).

§ 20. Oorzaak van de schuld

108 Bedoeld wordt dat de juridische oorzaak wordt aangegeven waarom het vermelde bedrag verschuldigd is. M.a.w. de aard van het contract dat het voorwerp van de factuur uitmaakt moet tot uitdrukking gebracht worden.

Meestal zal dit een verkoop zijn, zodat, behoudens tegenbewijs, een verkoop zal vermoed worden wanneer het gaat om een levering van goederen en niets over de reden van de levering wordt vermeld (Kh. Brussel 9 januari 1929, *JCB* 1929, 71; Brussel 6 januari 1943, *Reg. dom.* 1943, nr. 676, 126, aangehaald bij CLOQUET, 110, nr. 249). Maar een factuur kan evenzeer voor een huur, een aanneming van werk, een bewaargeving, een lastgeving, een vervoerovereenkomst of voor een andere overeenkomst worden afgegeven.

Het feit dat de oorzaak van de schuld niet uitdrukkelijk wordt vermeld kan de factuur niet fiscaalrechtelijk onregelmatig maken en raakt ook de geldigheid ervan op handelsrechtelijk gebied niet (vgl. art. 1132 BW. Zie over de niet-uitgedrukte oorzaak R. DEKKERS, A. VERBEKE, N. CARETTE en K. VANHOVE, *Handboek Burgerlijk Recht*, III, Antwerpen, 2007, 48, nr. 83; Cass. 27 februari 2003, *Arr. Cass.* 2003, 503, *Pas.* 2003, 417 en *RW* 2004-05, 975).

§ 21. Verbod van misleidende vermeldingen

109 Hoewel de wet marktpraktijken een algemeen verbod van misleidende reclame bevat en een factuur, een bestelbon of een ander handelsdocument reclame kan zijn (zie verder, nr. 568-569), toch werd een aantal uitdrukkelijke verbodsbepalingen uitgevaardigd die handelsdocumenten uitdrukkelijk vermelden en een preciezer verbod inhouden dat strafrechtelijk wordt gesancioneerd.

110 Zo wordt op grond van de wet van 24 januari 1977 betreffende de bescherming van de gezondheid van de verbruikers op het stuk van de voedingsmiddelen en andere producten verboden om in handelsdocumenten gebruik te maken van benamingen, aanduidingen, afbeeldingen, tekens of ander vormen van presentatie die misleidend zijn. De misleiding kan onder meer slaan op de aard, de samenstelling en de kenmerken van de waren waarvoor het verbod geldt en ook op het toeschrijven daaraan van kenmerken of hoedanigheden op het gebied van hygiëne of de volksgezondheid die deze waren niet bezitten.

Voor nutriënten geldt artikel 7 KB 3 maart 1992 betreffende het in de handel brengen van nutriënten en van voedingsmiddelen die nutriënten bevatten. Voor deze laatste producten is het verboden om in de etikettering van en in de reclame voor voedingsmiddelen, waar andere stoffen dan nutriënten werden toegevoegd, aan die stoffen nutritionele eigenschappen toe te schrijven. Het is ook verboden om in de etikettering en de presentatie van en in de reclame voor nutriënten en voor voedingsmiddelen die nutriënten bevatten aan het product eigenschappen ter voorkoming, ter behandeling of ter genezing van ziekten en toespelingen op dergelijke eigenschappen toe te schrijven of te beweren of te suggereren dat een evenwichtige en gevarieerde voeding in het algemeen geen passende hoeveelheden aan nutriënten kan bieden.

Overtreding van deze bepalingen wordt bestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot drie maanden en/of met een geldboete van zesentwintig tot driehonderd euro (art. 13 wet 24 januari 1977).

111 Artikel 8, § 1, 3° wet 11 juli 1969 betreffende de bestrijdingsmiddelen en de grondstoffen voor landbouw, tuinbouw, bosbouw en veeteelt bestraft met gevangenisstraf van vijftien dagen tot vijf jaar en met geldboete van 100 tot 10.000 euro of met een van die straffen alleen, hij die door het gebruik van benamingen, tekens, documenten of enige aanduidingen veinst of valselijk beweert dat de grondstof door de overheid werd gekeurd of erkend, of hij die zich valselijk op deze keuring of deze erkenning beroept. Dezelfde straffen bedreigen hem die bedrog pleegt door het benutten voor het aanduiden of betitelen van deze grondstoffen van een benaming die hun niet toekomt, hetzij door het gebruik van andere bedrieglijke praktijken die er toe strekken aan het bestaan van die hoedanigheden te doen geloven (art. 8, § 1, 4° wet 11 juli 1969).

112 Ten slotte geldt een verbod voor water (met uitzondering van natuurlijk mineraal water en bronwater) krachtens artikel 3 KB 7 mei 1936 betreffende de handel van drinkwater. Het artikel verbiedt het gebruik van elke aanduiding of van ieder teken, dat het publiek kan misleiden over de herkomst, de aard, de samenstelling of de oorsprong van het te koop gesteld water op de facturen, vrachtbrieven of andere in omloop gebrachte handelsbescheiden.

§ 22. Handtekening door de schuldeiser

113 Normaal ondertekent de schuldeiser de factuur niet voordat ze werd betaald. Artikel 229 van de richtlijn 2006/112/EG van 28 november 2006 betreffende het gemeenschappelijke stelsel van belasting over de toegevoegde waarde stelt trouwens dat de lidstaten aan de afzender de verplichting niet mogen opleggen om de facturen te ondertekenen. Een ondertekening door de schuldeiser op het exemplaar van de schuldvordering dat aan de schuldenaar wordt overgemaakt, zal trouwens, indien niets anders blijkt en behoudens tegenbewijs, als kwijting gelden (zie verder, nr. 316). Vandaar dat, indien de schuldeiser de factuur toch ondertekent voordat ze werd voldaan, hij voor zijn handtekening een vermelding zal aanbrengen die erop wijst dat zij slechts dient om de waarachtigheid van de factureerde leveringen en bedragen vast te stellen en dat zij niet werd bedoeld als kwijting. Een veel voorkomende formule is dan: “echt en onvergolden verklaard”, eventueel gevolgd door het bedrag, waarna de handtekening volgt.

114 In bepaalde gevallen eist de wet de handtekening van de leverancier. Dit is het geval voor facturen ingevolge overheidsopdrachten, voor aanneming van werken, diensten en leveringen aan de staat en aan elk ander publiekrechtelijk persoon, alsmede de door de staat gesubsidieerde universitaire instellingen en de rechtspersonen waarin de overheid een overwegend belang heeft en die voorkomen op een door de Koning vastgestelde lijst: artikel 15, § 1 MB 10 augustus 1977

houdende vaststelling van de algemene aannemingsvoorwaarden van de overheidsopdrachten van werken, leveringen en diensten.

Dezelfde verplichting geldt:

- voor facturen die worden overgedragen of in pand worden gegeven bij artikel 14 wet 25 oktober 1919;
- voor facturen of kopieën van facturen die op de griffie van de rechtbank van koophandel worden neergelegd, teneinde te genieten van het voorrecht van de onbetaalde verkoper van machines, toestellen, gereedschappen en ander bedrijfsuitrustingsmaterieel bij artikel 20, 5° Hyp.W.;
- teneinde betaling te bekomen van leveringen aan de staat bij artikel 100, eerste lid KB 10 december 1868 houdende algemeen reglement op de rijkscomptabiliteit.

115 Vrijstelling van certificatie en ondertekening van hun facturen voor werken die werden uitgevoerd ten gunste van de staat, wordt verleend aan de ondernemingen waaraan een openbare aanbesteding is toegewezen (art. 100, derde lid KB 10 december 1868 houdende algemeen reglement op de rijkscomptabiliteit).

Vrijstelling van certificatie en ondertekening kan ook, op aanvraag, namens de minister van Financiën worden verleend door de directeur-generaal van het Bestuur der Thesaurie en Staatsschuld aan instellingen en vennootschappen die regelmatig en uitsluitend volgens mechanografische procedés boekhouden en waarvan de schuldvorderingen verplicht geregeld worden door overschrijving op het credit van hun post- of bankrekening (zie MB 14 september 1966, BS 1 oktober 1966).

116 De handtekening van de afzender op de factuur zal ook specifieke gevolgen hebben in geval van faillissement van de bestemming van verkochte en verzonden koopwaren. De terugvordering zal niet ontvankelijk zijn, wanneer de koopwaren, voor hun aankomst, zonder bedrog verkocht zijn op factuur en de afzender de factuur tekende (art. 104, eerste en tweede lid Faill.W.). De ondertekening van de factuur stelt hem immers bloot aan de verderverkoop van de koopwaren op basis van documenten.

§ 23. Factuur in verscheidene exemplaren

117 Een factuur moet worden uitgereikt vóór de levering van een goed of vóór de voltooiing van een dienst, indien de belasting, bij toepassing van artikelen 17, § 1 of 22, § 2 WBTW, verschuldigd wordt over de prijs van de handeling of over een deel ervan. Indien dan later voor dezelfde handeling een factuur wordt uitgereikt, dan moet ze een verwijzing bevatten naar de vroeger uitgereikte factuur. Ook mag op deze laatste factuur de bestemming niet gedebiteerd worden voor een bedrag als belasting waarvoor deze reeds vroeger werd gedebiteerd (art. 5, 11° KB nr. 1 van 29 december 1992). Voor het stuk voorzien door artikelen 7, 9 en 12 KB nr. 1 is een gelijkaardige regeling voorgeschreven (art. 7, § 2, laatste a., 9, § 4 en 12, § 4 KB nr. 1 van 23 december 1992).

Princiepief moeten alle facturen die een btw-belastingplichtige uitrekt in dubbel worden opgemaakt (art. 8 KB nr. 1 van 23 juli 1969). Indien verscheidene exemplaren van een factuur worden uitgereikt, moet de leverancier op de aan de afnemer uitgereikte bijkomende exemplaren duidelijk de vermelding “duplicaat” aanbrengen of enige andere vermelding waaruit blijkt dat een ander

exemplaar het originele exemplaar van de factuur is en dat het onderhavige exemplaar enkel mag worden aangewend voor de aftrek van de belasting (aanschrijving 22/1981, nr. 7).

Indien er voor dezelfde handeling meerdere facturen of stukken worden uitgereikt, dan moet de latere factuur een verwijzing bevatten naar het vroeger uitgereikte stuk of stukken (art. 5, § 1, 11° KB nr. 1).

Indien het originele exemplaar van de factuur door toeval of overmacht verloren ging of vernietigd is, dan mag de leverancier of diegene die de dienst verrichtte het vervangen door een dubbel dat in alle opzichten overeenstemt met het oorspronkelijke stuk – ook wat de datum betreft – en dat aangevuld is met de vermelding: “Dubbel uitgereikt op aanvraag van de klant ter vervanging van de vernietigde of verloren gegane originele factuur” (aanschrijving 10/1974 van 9 augustus 1974). Deze vermelding wordt gedagtekend met de datum waarop het dubbel wordt uitgereikt.

§ 24. Vermelding van het kapitaal

118 Indien bij een naamloze vennootschap, een Europese vennootschap, een Europese coöperatieve vennootschap, een besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid of een commanditaire vennootschap op aandelen, de websites of de akten, facturen, aankondigingen, bekendmakingen, brieven, orders en andere stukken, al dan niet in elektronische vorm, het kapitaal van de vennootschap vermelden, moet dit het gestorte kapitaal zijn, zoals dit blijkt uit de laatste balans. Indien hieruit blijkt dat het gestorte kapitaal niet meer gaaf is, moet melding worden gemaakt van het netto-actief zoals dit blijkt uit de laatste balans.

Ingeval een hoger bedrag is opgegeven dan toegelaten en de vennootschap in gebreke blijft, heeft de betrokken derde het recht om van de persoon die namens de vennootschap aan de akte of website heeft meegewerkt, een voldoende bedrag te vorderen om in de toestand te worden gesteld waarin hij zich zou hebben bevonden, indien het correcte bedrag was opgegeven (art. 79 W.Venn.).

Indien de akten, facturen, aankondigingen, bekendmakingen, brieven, orders en andere stukken uitgaande van bijkantoren in België van buitenlandse vennootschappen het kapitaal van de vennootschap vermelden, dan moet dit het gestorte kapitaal zijn, zoals dit blijkt uit de laatste balans. Indien hieruit blijkt dat het gestorte kapitaal is aangetast, moet melding worden gemaakt van het netto-actief zoals dit blijkt uit de laatste balans (art. 86, tweede lid W.Venn.).

Zij die met het bestuur van een bijkantoor in België zijn belast, zijn gehouden om dit voorschrift te vervullen (art. 87 W.Venn.).

§ 25. Moeten de geldsommen op facturen in euro worden vermeld?

119 Artikel 3 wet 30 december 1885, zoals laatst gewijzigd, bepaalt dat de bedragen in de openbare en administratieve akten worden uitgedrukt in euro of in een munteenheid van een lidstaat van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling.

Overheidsondernemingen zijn aan deze verplichting onderworpen. Een factuur van een overheidsonderneming is een administratieve handeling, aangezien de verhouding tussen deze overheidsonderneming en haar klanten van

reglementaire aard is, nu de algemene leveringsvoorwaarden van reglementaire aard zijn (Cass. 12 december 1985, *JLMB* 1986, 268, *Pas.* 1986, I, 476 en *RW* 1985-86, 2918; Cass. 4 december 2000, *RW* 2002-03, 1578, noot A. VAN OEVELEN; Cass. 27 november 2006, *NJW* 2008, 28, noot I. BOONE, *Pas.* 2006, 2485 en *RABG* 2007, 1257, noot L. PHANG; RvS 31 maart 1950, nr. 310, *Buttgen*; RvS 28 mei 1965, nr. 11.262, *Widdershoven*; RvS 27 september 1988, nr. 30.876, *De Leener*, *DCCR* 1989, 62, noot P. DE VROEDE, *DAOR* 1989, nr. 9, 107, noot D. PHILIPPE, *JT* 1989, 716 en *RW* 1990-91, 150). Voor de levering van gas en elektriciteit, waarvoor de markt is vrijgemaakt, is de verhouding tussen de onderneming en de afnemer van contractuele aard (Gent (12de k.) 23 juni 2010, AR 2006/1378).

120 Maar indien een levering bestemd is voor de consument, zal men artikelen 7 en 8 wet marktpraktijken moeten toepassen. Dit artikel 7 verplicht de ondernemingen om de prijzen voor consumenten *minstens* in euro te vermelden.

Artikel 8 stelt dat *elke* reclame voor consumenten die gewag maakt van een prijs, die moet vermelden overeenkomstig de voorschriften van artikel 7. Aangezien men bestelbons en facturen als reclame moet aanzien in de zin van de wet marktpraktijken (zie nr. 568-569), mag de prijs die wordt vermeld op een bestelbon of een factuur in een buitenlandse munteenheid worden aangegeven, mits er terzelfdertijd ook een prijsaanduiding in euro gebeurt. Aangezien een gelijkaardige regel niet bestaat voor documenten die zich uitsluitend richten tot andere ondernemingen of beoefenaars van een vrij beroep, mogen deze de prijs uitsluitend in een vreemde munteenheid aangeven.

AFDELING II

BIJZONDERE VERMELDINGEN OP FACTUREN

121 Door diverse bijzondere wetten worden welbepaalde vermeldingen op facturen opgelegd voor levering van de door deze gereguleerde goederen of diensten.

§ 1. Reisdocumenten

A. VLAAMSE GEWEST

122 Het nummer van de vergunning moet worden vermeld op de beroepsdocumenten en in alle reclame voor het reisbureau of zijn verkooppunten (art. 27 Besl.VI.Reg. 19 juli 2007 tot uitvoering van het decreet van 2 maart 2007 houdende het statuut van de reisbureaus). Per verkooppunt wordt een fysiek en virtueel kenteken afgeleverd, waarvan het model door de minister wordt bepaald. Voor toeristische verhuurkantoren wordt een apart kenteken afgeleverd, waarvan het model door de minister wordt bepaald. Ieder kenteken moet worden afgebeeld op elk document dat aan het publiek wordt overhandigd (art. 29).

Het decreet van 2 maart 2007 stelt strafsancties op de overtreding van zijn bepalingen of van de uitvoeringsbesluiten ervan (art. 11, § 1 Decr.VI.R. 2 maart 2007 houdende het statuut van de reisbureaus). Ook een afdwining via een beroep op artikel 95 of 96, 4^e wet marktpraktijken is mogelijk (zie Kh. Hasselt 11 april 2008, *T.Not.* 2008, 503, noot D. LINDEMANS; Voorz. Kh. Gent 4 november 2009, *Jaarboek Handelspraktijken* 2009, 533).

B. WAALSE GEWEST

123 De benaming van het reisbureau dat in België is gevestigd en er reizen organiseert en verkoopt of als tussenpersoon, zodanige reizen of verblijven, vervoerbiljetten, logies- of maaltijdbons verkoopt, de categorie en het nummer van de vergunning moeten worden vermeld op de beroepsdocumenten en in de reclame van de onderneming.

Het reisbureau dat in België niet is gevestigd, maar tijdelijk en incidenteel diensten op het Belgisch grondgebied vallend onder dit decreet verleent, moet ook die verplichting nakomen (art. 17 Besl.W.Reg. 27 mei 2010 van de Waalse regering houdende het statuut van de reisbureaus).

Het decreet van het Waalse Gewest van 22 april 2010 houdende het statuut van de reisbureaus voorziet geen strafsancities op de overtreding van de uitvoeringsbesluiten ervan. Afdwinging via een beroep op artikel 95 of 96, 4° wet marktpraktijken is mogelijk.

C. BRUSSELSE HOOFDSTEDELIJK GEWEST

124 Op de bestelbons, facturen en dergelijke bescheiden die door reisbureaus afgeleverd worden, of moeten de benaming van de onderneming, de categorie en het nummer worden vermeld van de vergunning waarover reisbureaus moeten beschikken om reizen of verblijven tegen een vaste som te organiseren of te verkopen, als tussenpersoon op te treden bij de verkoop van reizen, verblijf, vervoerbiljetten, logiesmaaltijdbons (art. 21 KB 30 juni 1966 betreffende het statuut van de reisbureaus). Het besluit geldt nog enkel in het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest.

Iedere bestelbon en iedere factuur die van een vergunninghouder uitgaat moet op haar voorzijde of op de ommezijde (maar dan moet op de voorzijde een duidelijke verwijzing naar de vermelding op de ommezijde staan) melding maken van het feit dat zijn beroepsverbintenissen gedekt zijn door de borgtocht onder de voorwaarden in KB 30 juni 1966 vastgesteld, van het bedrag van de borgtocht en van de aanduiding dat de borgtocht slechts kan aangewend worden na de verzending bij ter post aangetekende brief van een aanmaning aan de schuldenaar en van een afschrift van deze brief aan de bevoegde Commissaris voor toerisme (art. 29 KB 30 juni 1966). Deze bepaling geldt nog enkel in het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest.

In artikel 22 van het KB 30 juni 1966 wordt bovendien een aantal beroepsplichten omschreven tegenover cliënten, leveranciers en beroepsgenoten die de vergunninghouder niet door vermeldingen op facturen of bestelbons mag overtreden (het niet-verstrekken van de beloofde prestaties, verwarring stichten, onjuiste vermeldingen doen over zijn persoon enz.).

Sancties zijn door KB 30 juni 1966 niet voorzien voor overtreding van deze bepalingen. Indirecte afdwinging, door een beroep te doen op artikel 1382 BW of artikel 95 WMPC, is echter mogelijk (zie bv. Voorz. Kh. Brugge 24 mei 2007, *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 651).

§ 2. Verkoop van echte kant

125 Indien echte kant of met de hand en enkel met behulp van spullen, naalden, haakpennen en andere "klassieke" werktuigen vervaardigde kant of op mechanisch vervaardigde tule met de hand aangebrachte Brusselse oplegels worden verkocht, moeten de facturen de echtheid bevestigen van de met de hand vervaardigde kant. Op eenzelfde factuur mag geen echte en mechanisch vervaardigde kant worden vermeld.

Boetes tot vijftig euro bedreigen de handelaar die deze verplichting overtreedt (art. 3 wet 30 maart 1926 betreffende de verkoop van echte kant).

§ 3. Schriftelijk onderwijs

126 Onder schriftelijk onderwijs wordt verstaan het onderwijs door periodieke uitwisseling tussen de briefwisselende cursist en het inrichtend bestuur, van richtlijnen voor het werk, werken

uitgevoerd volgens die richtlijnen en verbetering van werken. Alle akten, contracten, publicaties, reclamegeschriften en andere stukken uitgaande van organisatoren van schriftelijke leergangen moeten voluit en leesbaar de vermelding dragen "schriftelijk onderwijs" en, zo het om een vennootschap gaat die de leergangen organiseert, de maatschappelijke benaming van deze.

Iedere akte, contract, publicatie of reclame die het publiek ten onrechte kan doen geloven hetzij dat de schriftelijke leergangen geïnspecteerd, gesubsidieerd of erkend worden, wanneer zulks niet of slechts gedeeltelijk het geval is, hetzij dat de diploma's, brevetten, getuigschriften of attesten, welke na afloop van de leergangen uitgereikt worden wettelijk geldig zijn, is verboden (art. 24-25 wet 5 maart 1965 op het schriftelijk onderwijs).

Dat deze bepalingen ook op eventueel afgeleverde facturen of bestelbons toepasselijk zijn, spreekt vanzelf. Beide zijn immers een akte.

Overtreding van de wet wordt met gevangenisstraf van acht dagen tot drie maanden en/of met een geldboete van 1 tot 25 euro gestraft. Een beroep op de wet marktpraktijken of op artikel 1382 BW is eveneens mogelijk.

127 Deze wet is opgeheven voor wat de Vlaamse Gemeenschap betreft bij artikel art. 96, 1° Decr.Vl.R. 2 maart 1999 tot regeling van een aantal aangelegenheden van het volwassenenonderwijs. Dit decreet werd meermaals gewijzigd en gedeeltelijk vervangen. Voorschriften die identiek zijn of gelijken op de voormelde uit artikelen 24-25 wet 5 maart 1965 werden daarin niet opgenomen. Een specifieke afdwinging kan gebeuren via de Commissie Zorgvuldig bestuur, die werd opgericht in de schoot van het Ministerie van Onderwijs. Onder de noemer "eerlijke concurrentie" stellen de omzendbrieven SO 78 van 27 november 2001 en BAO/2002/3 van 21 februari 2002 beide over zorgvuldig bestuur in het leerplichtonderwijs dat onderwijsinstellingen reclame mogen maken voor en informatie geven over het eigen opvoedings-, onderwijs- en begeleidingsaanbod. Voor de centra voor volwassenenonderwijs moet de informatie correct zijn, in overeenstemming met het decreet volwassenenonderwijs en mag geenszins misleidend zijn. Informatie over of vergelijkingen met andere onderwijsinstellingen is niet toegelaten. De activiteiten van de scholen en centra moeten getuigen van een eerlijke concurrentie: in overeenstemming met de regelgeving en het behoorlijk gedrag onder onderwijsinstellingen. Misleidende beweringen kunnen op deze wijze worden betuigd (zie G.L. BALLON, "Een onderwijsinstelling op het commerciële pad. Over reclame, sponsoring, propaganda, daden van koophandel, oneerlijke concurrentie en onderwijsinstellingen", *TORB* 2002-03, 3-25). Eventueel zou ook een beroep op de WMPC of op artikel 1382 BW kunnen worden gedaan.

§ 4. Diensten

128 Artikel 27 dienstenwet van 26 maart 2010 stelt dat, wanneer een gedragscode, een handelsvereniging of een beroepsorde voorziet in een regeling voor buitengerechtelijke geschillenbeslechting, de hieraan onderworpen dienstverrichters de afnemer hiervan op de hoogte stellen en dit vermelden in elk document waarin hun diensten in detail worden beschreven en geven daarbij aan hoe toegang kan worden verkregen tot gedetailleerde informatie over de kenmerken en toepassingsvoorwaarden van deze regeling. Een factuur is principieel een document waarin diensten in detail worden beschreven, zodat de vermelding o.i. verplicht is.

Overtreding werd gesanctioneerd met een geldboete van 250 tot 10.000 euro (art. 51, eerste al.). De door de minister bevoegd voor Economie aangestelde ambtenaren die bevoegd zijn om de inbreuken bedoeld in artikel 27 op te sporen en vast te stellen, kunnen de overtreder ook een transactie voorstellen, die de publieke vordering doet vervallen (art. 53, § 1). Ook een vordering op grond van artikel 95 of 96, 4° wet marktpraktijken zou kunnen ingesteld worden.

§ 5. Goud- en zilverwerk

129 Indien gouden, zilveren of platina voorwerpen verkocht worden moet de verkoper, zo de koper erom verzoekt, een factuur afleveren waarop de soort, het gewicht, het gehalte en de prijzen

van de verkochte voorwerpen vermeld worden (art. 20 wet 11 augustus 1987). Wanneer voorwerpen met de benaming goud, zilver of platina mogen worden aangeduid wordt omschreven in artikel 19 wet 11 augustus 1987 en art. 1 KB 18 januari 1990 dat de uitvoering van deze wet regelt.

Al wie goudsmidswerken uit verzilverd metaal te koop aanbiedt of met het oog op de verkoop tentoonstelt, moet in zijn uitstalling en in de voor het publiek toegankelijke handelslokalen een of meer zichtbare en leesbare berichten aanbrengen met de tekst: 'op factuur gewaarborgde werken uit verzilverd metaal', met uitsluiting van elke andere tekst.

De facturen betreffende deze werken moeten vermelden dat het gaat om werken uit verzilverd metaal of om herverzilverde werken, naargelang van het geval (art. 14 wet 11 augustus 1987). De wet van 11 augustus 1987 en KB 18 januari 1990 dat haar uitvoering regelt schrijven ook een stempelplicht voor voor de werken uit edel metaal en bepalen deze nader. Slechts de overeenkomstig de wet gestempelde merken mogen als werken uit goud, zilver of platina verkocht worden. Sommige werken zijn evenwel van de stempelplicht vrijgesteld, doch hun gehalte dient op de factuur te worden gewaarborgd. Het gaat om: de toebeheerselen, alle toebehoren van sommige werken die wegens technische redenen uit edele en niet-edele metalen zijn samengesteld, zoals veerschakels, mousquetonhaakjes en alle kleine gelijkaardige onderdelen; de werken uit goud en platina die niet meer dan één gram wegen, evenals de werken uit zilver die niet meer dan twee gram wegen (voor orbellen dient de gewichtsaanduiding voor het paar); de onvoltooide werken waaraan deze nog moeten toegevoegd worden die edel metaal bevatten; de werken voor tandprothese en voor medisch gebruik; de werken, instrumenten of apparaten voor wetenschappelijk gebruik, bestemd voor laboratoria en voor de industrie; de munten die een wettelijke koers hebben of gehad hebben; de toetsnaalden, ook werken die niet zonder gevaar voor beschadiging gestempeld kunnen worden, alsmede oudheidkundige of kunstzinnige werken worden vrijgesteld evenals werken uit edel metaal die aan affineerders van edel metaal of aan regelmatig gevestigde handelaars worden verkocht om vernietigd te worden (art. 1, § 2 KB 18 januari 1990).

§ 6. Verkopen aan de consument gesloten buiten de onderneming van de verkoper

130 Onder overeenkomsten gesloten buiten de lokalen van de onderneming worden verstaan verkopen aan de consument van goederen en diensten door een onderneming:

1° ten huize van de consument of van een andere consument (tijdens een home-partyverkoop, maar ook in het vakantieverblijf: Gent 28 juni 2006, *Jaarboek Handelspraktijken* 2006, 379; *NjW* 2006, 804), alsook op de arbeidsplaats van de consument.

Onder de arbeidsplaats valt te verstaan de lokalen die de werkgever aanwendt bij de uitoefening van zijn beroepsactiviteiten. Het hoeft dus niet te gaan om de werkplek in de strikte zin, waar de aangesproken consument materieel is tewerkgesteld.

In dit verband moet ook gewezen worden op artikel 64 van de wet, dat stelt dat de tekoop-aanbieding en de verkoop van goederen door middel van ambulante activiteiten slechts is toegestaan voor zover daarbij de wetgeving op die activiteiten wordt nageleefd en dat voor het overige de bepalingen van de marktpraktijkenwet daarop van toepassing zijn. De regeling in de marktpraktijkenwet geldt dus onverminderd de bepalingen in de wet 25 juni 1993 betreffende de uitoefening en de organisatie van ambulante en kermisactiviteiten (art. 1, tweede alinea, 6, § 1 wet 25 juni 1993). Ook aan specifieke leurhandelsverboden of -reglementering zoals bv. artikel 7-8 wet consumentenkrediet; artikel 1, tweede alinea wet 11 augustus 1987 houdende waarborg van werken uit edele metalen; artikelen 2 en 3 KB 4 februari 1980 betreffende het in de handel brengen van te koelen voedingsmiddelen; KB nr. 71 van 30 november 1939 betreffende het leuren met roerende waarden en demarchage met roerende waarden en goederen of eetwaren, wordt geen afbreuk gedaan;

2° tijdens een door of voor de onderneming buiten haar verkoopprijsruimte georganiseerde excursie;

3° op salons, beurzen en tentoonstellingen, op voorwaarde dat er ter plaatse geen betaling van het totale bedrag gebeurt en dat de prijs hoger is dan 200 euro. De Koning kan dit bedrag aanpassen.

De Koning kan het toepassingsgebied van de regeling van de overeenkomsten gesloten buiten de lokalen van de onderneming uitbreiden tot verkopen verricht op andere plaatsen die Hij

aanwijst (art. 58, § 2). Zie artikel 3, 11°, 4 en 7, derde alinea KB 9 juli 2000 betreffende de vermelding van de essentiële gegevens en de algemene verkoopsvoorwaarden op de bestelbon voor nieuwe autovoertuigen en artikel 2, 11° KB 12 januari 2007 betreffende het gebruik van bepaalde bedingen in de bemiddelingsovereenkomsten van vastgoedmakelaars dat in elk geval een herroepingsrecht voorziet, waar ook de overeenkomst tussen consument en vastgoedbemiddelaar werd afgesloten.

Er kan geen sprake zijn van een overeenkomst die onder deze regeling valt, indien de consument zich op eigen initiatief naar de onderneming begeeft en daar een contract tekent (Gent 21 mei 2003, *NjW* 2003, 934; Bergen 21 april 2005, *TBBR* 2007, 577). Bedoeling van de regeling is de consument te beschermen wanneer hij een overeenkomst sluit met een onderneming buiten de lokalen ervan. De wetgever meende dit te kunnen realiseren via een herroepingsrecht en de plicht om een geschreven contract op te stellen. In de rechtspraak is als verantwoording voor de regeling ook gewezen op de zwakke positie waarin de consument zich in dit soort situaties bevindt, wanneer hij onverwacht geconfronteerd wordt met deze verkooptechniek en die aldus een herroepingsrecht rechtvaardigt (Gent 23 maart 2005 *DCCR* 2006, nr. 73, 70; Gent 14 september 2005, *Jaarboek Handelspraktijken* 2005, 471; Gent 7 december 2005, *NjW* 2006, 854).

131 Een aantal vormen van overeenkomsten vallen niet onder toepassing van de regeling in de wet marktpraktijken:

1° de verkopen (beter de contracten) bedoeld in artikel 58, § 1, 1°, met betrekking tot een goed of een dienst waarvoor de consument het bezoek van de onderneming vooraf en uitdrukkelijk gevraagd heeft met de bedoeling te onderhandelen over de aankoop van dat goed of van die dienst. Het door de consument akkoord met een door de onderneming telefonisch voorgesteld bezoekaanbod vormt geen voorafgaand verzoek.

Deze uitzondering heeft aanleiding gegeven tot een overvloed aan rechtspraak, voornamelijk in zake het optreden van vastgoedmakelaars. Dat de onderneming die beweert dat de consument het bezoek van de onderneming vooraf en uitdrukkelijk gevraagd heeft met de bedoeling te onderhandelen over een contractsluiting m.b.t. het goed of die dienst, de bewijslast draagt van die bewering, is evident (Brussel 12 december 2000, *Jaarboek Handelspraktijken* 2000, 391; Gent 3 februari 2004, *DCCR* 2005, nr. 67, 46, noot J. STUYCK; Rb. Brugge 27 september 1999, *RW* 2000-01, 051, noot E. BALLON. Dit kan uit feitelijke omstandigheden worden afgeleid, zie: Gent 18 maart 2008, *Jaarboek Handelspraktijken* 2008, 416). De onderneming moet ook bewijzen waar de overeenkomst werd gesloten (Gent 27 juli 2002, *Jaarboek Handelspraktijken* 2002, 410), wat kan met alle middelen van recht (Vred. Zomergem 3 oktober 2008, *RW* 2009-10, 633), indien de consument aannemelijk maakt dat het niet in de lokalen van de onderneming was. Ook de bewijslast dat het initiatief voor het bezoek uitsluitend en ondubbelzinnig van de consument uitging en dat dit met de intentie gebeurde om over de sluiting van een contract te onderhandelen (Gent 24 oktober 2007, *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 377; Gent 7 november 2007, *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 387), ligt bij de onderneming (Gent 3 februari 2004, *DCCR* 2005, nr. 67, 46, noot J. STUYCK; Gent 7 december 2005, *NjW* 2006, 854; Gent 28 juni 2006, *Jaarboek Handelspraktijken* 2006, 379; *NjW* 2006, 804). Dit laatste vereiste moet met zin voor realiteit worden geïnterpreteerd. Wanneer het bezoek werd gevraagd en op volkomen natuurlijke wijze resulteerde in de ondertekening van een bestelbon, is aan alle wettelijke vereisten voldaan (Vred. Grâce-Hollogne 15 januari 2008, *JLMB* 2009, 1624). Een beding in de algemene voorwaarden dat stelt dat de overeenkomst werd gesloten na voorafgaand verzoek vanwege de consument, vormt hoogstens een vermoeden, maar zeker geen volkomen bewijs (E. TERRY, "Een stijlclausule zou niet mogen volstaan om aan de consument die buiten de onderneming van de verkoper koopt alle bescherming te ontnemen!", noot onder Gent 23 maart 2005, *DCCR* 2007, nr. 73, 79-85. Anders: Antwerpen 28 september 2009, *NjW* 2010, 590, noot R.S.). Het is aan de onderneming dit vermoeden door bijkomende bewijselementen hard te maken (Gent 6 juni 2007, *DCCR* 2008, nr. 78, 59, noot G. COENE: bewijswaarde principieel erkend, maar bevestigd door bijkomende elementen. Vgl. Gent 2 maart 2005, *DCCR* 2007, nr. 73, 63; Gent 23 maart 2005, *DCCR* 2007, nr. 73, 70 en 75, noot E. TERRY, waar deze regel niet eenduidig wordt toegepast. Zie ook Vred. Zomergem 3 oktober 2008, *RW* 2009-10, 633);

- 2° de verkopen van levensmiddelen, dranken en huishoudelijke onderhoudsartikelen door ondernemingen die, door frequente en geregelde rondes, cliënteel bedienen door middel van ambulante winkels;
- 3° de openbare verkopen.
Deze uitzondering is logisch, nu de organisator moet verkopen in lokalen die uitsluitend voor openbare verkopen zijn bestemd (art. 68, eerste alinea), wat niet noodzakelijk samenvalt met de lokalen die hij voor zijn handel gebruikt;
- 4° de verkopen op afstand.
Deze wijze van contractsluiting kent reeds een specifieke regeling in de wet marktpraktijken;
- 5° de verkopen van verzekeringen.
Ook de rechtshandelingen in uitvoering van overeenkomsten van verzekering (inning van de premie, invullen van de schadeaangifte, uitbetaling van vergoedingen) door verzekeringstussenpersonen ten huize van de verzekeringsnemer of de begunstigde vallen hieronder;
- 6° de overeenkomsten gesloten in het raam van manifestaties zonder handelskarakter en met een uitsluitend menslievend doel, onder de voorwaarden bepaald in uitvoering van de wet van 25 juni 1993 betreffende de uitoefening van ambulante activiteiten en de organisatie van openbare markten, en voor zover de verkoopsom 50 euro niet overschrijdt. De Koning kan dit bedrag aanpassen.
Dit voorschrift impliceert dat de volledige opbrengst van de transacties aan het vooropgestelde caritatieve doel moet worden besteed. Het is onduidelijk of de uitdrukking “menslievend doel” eng moet worden uitgelegd, dan wel of een ruimere invulling, die ook algemeen nuttige, wetenschappelijke of religieuze doelstellingen omvat, mag worden vooropgesteld. Ook de wet 25 juni 1993 moet worden nageleefd. De manifestatie zal daarbij meestal een private markt zijn, d.w.z. een markt ingericht door een privé-initiatief, voorafgaand toegelaten door de gemeente (art. 1, 4°, laatste alinea wet 25 juni 1993) of een kermisactiviteit zijnde een verkoop, tekoopaanbieding of uitstalling met het oog op de verkoop van diensten aan de consument in het kader van de uitbating van kermisattracties of van vestigingen van kermisgastronomie (art. 2, § 2 wet 25 juni 1993). In beide gevallen zal diegene die de manifestatie organiseert, zich moeten richten naar de regels in het gemeentelijk reglement;
- 7° de overeenkomsten inzake consumentenkrediet onderworpen aan de wetgeving betreffende het consumentenkrediet (art. 59).
Artikelen 7 en 8 wet consumentenkrediet behelzen trouwens een verbod van leuren en van het solliciteren van een bezoek ten huize van de consument om hem een aanbod van een kredietovereenkomst te doen, behalve wanneer de consument uitdrukkelijk en voorafgaand om een bezoek verzocht. Ook het leuren aan de werkplaats en via home-party met kredietovereenkomsten is verboden.

132 Artikel 60, eerste alinea stelt dat de verkopen buiten de lokalen van de onderneming het voorwerp moeten uitmaken van een geschreven overeenkomst opgemaakt in zoveel exemplaren als er contracterende partijen met een onderscheiden belang zijn.

De regel in artikel 1325, eerste alinea BW wordt dus deels uitdrukkelijk hernomen. De overige vereisten in artikel 1325 BW, moeten o.i. eveneens worden nageleefd. Het vereisen van een geschreven overeenkomst op straffe van nietigheid van de verkoop, maakt deze tot een plechtige overeenkomst. Ook de naleving van het voorschrift van artikel 1325, eerste alinea BW wordt gesanctioneerd met de (relatieve) nietigheid van de overeenkomst. Dat laatste is in overeenstemming met het gemeen recht (Cass. 20 januari 1984, *Pas.* 1984, I, 252). Vraag is, of de rechter, conform de sanctie van artikel 1325 BW, de nietige akte als een begin van bewijs met geschrift mag aanzien zodat deze met getuigen en vermoedens kan worden aangevuld (W. VAN GERVEN en S. COVEMAEKER, *Verbintenissenrecht*, Leuven, 2001, 426).

De overeenkomst is slechts definitief gesloten na een termijn van zeven werkdagen te rekenen vanaf de dag die volgt op die van de ondertekening van het contract (art. 61). Bij verkoop op proef neemt de bedenktijd een aanvang op de dag waarop het goed wordt geleverd en eindigt hij met het verstrijken van de proefperiode, zonder dat hij korter mag zijn dan zeven werkdagen (art. 62).

133 Het contract moet krachtens artikel 60 vermelden:

- de naam en het adres van de onderneming;
- de datum en de plaats van de sluiting van de overeenkomst;
- de nauwkeurige aanwijzing van het goed of van de dienst, alsook de belangrijkste kenmerken ervan;
- de termijn voor de levering van het goed of voor het verlenen van de dienst.

Indien de aanbiedende onderneming staande houdt dat het opgeven van de precieze termijn voor de levering van een dienst materieel onmogelijk is, omdat ze voor de levering van derden afhankelijk is, is dit geen deugdelijk verweer, omdat de wettekst geen uitzondering toelaat (Voorz. Kh. Brussel 31 mei 2000, *Jaarboek Handelspraktijken* 2000, 396; *TBH* 2001, 267, noot E. BALATE);

- de te betalen prijs en de wijzen van betaling;
- het hierna volgend herroepingsbeding, in vet gedrukte letters en in een kader los van de tekst, op de voorzijde van de eerste bladzijde:

“Binnen zeven werkdagen, te rekenen van de dag die volgt op die van de ondertekening van dit contract, heeft de consument het recht om zonder kosten zijn aankoop te herroepen, op voorwaarde dat hij de onderneming hiervan bij een ter post aangetekende brief op de hoogte brengt. Elk beding waarbij de consument aan dit recht zou verzaken, is nietig. Wat betreft het in acht nemen van de termijn, is het voldoende dat de kennisgeving verstuurd wordt vóór het verstrijken ervan.”

134 Deze laatste vermelding – in de voorgeschreven lay-out (Bergen 13 maart 2008, *Jaarboek Handelspraktijken* 2008, 411; Gent 16 december 2009, *DCCR* 2010, nr. 87, 71, noot M. VAN DEN ABBEELE, “Le formalisme de protection. Applications et évolutions”) – is voorgeschreven op straffe van nietigheid van de overeenkomst. Voor de andere vermeldingen wordt die nietigheid niet voorzien door artikel 60 wet marktpraktijken en zal men dus moeten terugvallen op het gemeenrecht (R. STEENNOT en S. DEJONGHE, *Handboek Consumentenbescherming en Handelspraktijken*, Antwerpen, Intersentia, 2007, 286, nr. 559). Het spreekt vanzelf dat de consument – in weerwil van het feit dat hij de nietigheid kan vorderen wegens het ontbreken van een herroepingsbeding – ook de overeenkomst binnen de 7 dagen aangetekend kan opzeggen, alsof er een geldig herroepingsbeding in de overeenkomst was opgenomen (Bergen 9 oktober 2000, *AJT* 2001-02, 81). Men kan deze oplossing o.i. verdedigen op grond van de rechtsspreuk “*qui peut le plus, peut le moins*”.

Krachtens dat gemeenrecht is de akte niet *ipso facto* nietig, maar zullen er bewijsproblemen rijzen; de akte zal in elk geval als een begin van bewijs door geschrift gelden. Het is dan ook eigenaardig te noemen dat de lay-out van het herroepingsbeding wel op straffe van nietigheid is voorgeschreven, maar de uitdrukkelijke vermelding van essentiële (prijs, voorwerp van de overeenkomst) of substantiële elementen (bv. leveringstermijn, wijze van betaling) niet. Wanneer wegens het ontbreken van essentiële elementen het voorwerp van de overeenkomst niet bepaald of bepaalbaar is, zal de overeenkomst krachtens het gemeenrecht nietig zijn.

De vermelding van een herroepingsbeding wordt, in de voorgeschreven lay-out ook uitdrukkelijk opgelegd bij artikel 3, 11° KB 9 juli 2000 betreffende de vermelding van de essentiële gegevens en de algemene verkoopvoorwaarden op de bestelbon voor nieuwe autovoertuigen (*BS* 9 augustus 2000).

De niet-vermelding van het herroepingsrecht moet dus leiden tot de nietigheid van de overeenkomst en de teruggave van de betaalde voorschotten (Luik 16 april 1998, *JLMB* 1998, 1829). Deze regel, gekoppeld aan deze die voorschrijft dat overeenkomsten op straffe van nietigheid, het voorwerp moeten uitmaken van een geschreven overeenkomst, doen ertoe besluiten dat overeenkomsten gesloten buiten de lokalen van de onderneming als plechtige contracten moeten worden aangezien (J.M. TRIGAUX, “L’incidence de plusieurs législations récentes sur le droit commun des obligations en matière de formation des contrats”, *Ann. Dr. Lv.* 1997, (189) 206). Aangezien het gaat om een regel van dwingend recht (Gent 10 september 2003, *DCCR* 2004, nr. 65, 63, noot P. DE VROEDE; Gent 12 oktober 2005, *Jaarboek Handelspraktijken* 2005, 475; Gent 26 april 2006, *Jaarboek Handelspraktijken* 2006, 371; Gent 21 februari 2007, *DCCR* 2007, nr. 76, 277, noot E. TERRYIN; *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 369; A. LACOSTE, “La portée des dispositions protégeant les consommateurs dans le cadre des ventes par démarchage ou comment renoncer à un droit de renonciation”, *DCCR* 1996, 231. *Contra*: Antwerpen 1 juni 2004, *NjW* 2005, 801; Ant-

werpen 31 oktober 2005, *RW* 2007-08, 909; Gent 8 november 2006, *NjW* 2007, 277, die zich op de strafsancie steunen om tot een absolute nietigheid te besluiten), kan de consument afzien van het inroepen van de nietigheid van de overeenkomst en meteen verzoeken aan zijn herroepingsrecht en hij kan afzien van het recht zich op de verkeerde vermelding van het beding te beroepen. Dat afzien kan expliciet of impliciet, maar om geldig afstand te doen van het recht dient de consument op de hoogte te zijn van het bestaan van dit recht. Gelet op het doel van de regeling, namelijk de bescherming van de consument, mag een afstand van het herroepingsrecht en dienvolgens een bevestiging van de nietigheid niet te snel worden aanvaard (Gent 10 september 2003, *DCCR* 2004, nr. 65, 63, noot P. DE VROEDE) en bv. niet worden afgeleid uit het loutere feit dat de consument de overeenkomst heeft uitgevoerd (Gent 12 oktober 2005, *Jaarboek Handelspraktijken* 2005, 479). De bevestiging van de relatieve nietigheid moet met kennis van zaken, hetzij uitdrukkelijk gebeuren, hetzij impliciet, door een handeling die voor geen andere interpretatie vatbaar is (Gent 24 oktober 2007, *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 377; Gent 7 november 2007, *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 387; Bergen 13 maart 2008, *Jaarboek Handelspraktijken* 2008, 411). Het staat aan de onderneming het bewijs van deze kennis en dus van de desbewuste afstand van het recht aan te tonen (Gent 21 februari 2007, *DCCR* 2007, nr. 76, 277, noot E. TERRYIN; *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 369; Gent 24 oktober 2007, *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 377; Gent 19 maart 2008, *Jaarboek Handelspraktijken* 2008, 424).

135 De regeling verzet zich niet ertegen dat een nationale rechterlijke instantie, een onder de richtlijn verkopen op afstand vallende overeenkomst ambtshalve nietig verklaart, op grond dat de consument niet over zijn opzeggingsrecht is voorgelicht, ook al heeft de consument deze nietigheid nooit aangevoerd voor de bevoegde nationale rechters (HvJ, zaak C-227/08, 17 december 2009, *PB*, nr. C 51 van 27 februari 2010, 7, *Eva Martin, Martin – EDP Editores, SL*, besproken door J. LAFFINEUR, “Le démarchage à domicile et les limites du rôle du juge national”, *DCCR* 2010, nr. 87, 113-115). Een vaststaand gevolg van de relatieve nietigheid, namelijk dat de rechter deze niet ambtshalve mag opwerpen, lijkt dus door deze rechtspraak op de helling te worden gezet. Indien de overeenkomst geen herroepingstermijn bevat, dan kan de consument die niet werd ingelicht, ook jaren na de contractsluiting van zijn herroepingsrecht gebruik maken. De wet marktpraktijken voorziet, net als de richtlijn 85/577/EEG van de Raad van 20 december 1985 betreffende de bescherming van de consument bij buiten verkoopruimten gesloten overeenkomsten, niet in een uiterste termijn om de nietigheid in te roepen (HvJ, C 481/99, 13 december 2001, *Jur.* 2001, I-9945, *Heininger*. E. TERRYIN, “Meer duidelijkheid over gevolgen uitoefening verzakingsrecht bij verkoop buiten de onderneming”, *DCCR* 2006, nr. 72, 101. Zie ook: Gent 24 oktober 2007, *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 377; Gent 7 november 2007, *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 387, waar de rechter weigert in te gaan op het argument dat de nietigheid laattijdig werd ingeroepen).

Wordt de overeenkomst vernietigd, dan kan de onderneming niet op de overeenkomst steunen om betaling van een bedongen vergoeding te bekomen (Gent 26 mei 2004, *TGR* 2004, 388; *Jaarboek Handelspraktijken* 2004, 373, noot P. DE VROEDE; Antwerpen 1 juni 2004, *NjW* 2005, 801; Antwerpen 31 oktober 2005, *RW* 2007-08, 909), noch voor de toekenning van schadevergoeding (Brussel 12 december 2000, *Jaarboek Handelspraktijken* 2000, 391; Gent 7 december 2005, *NjW* 2006, 854), voor de vergoeding van geleverde prestaties (Luik 29 januari 2001, *RRD* 2001, 302; Gent 24 oktober 2007, *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 377) of voor de vergoeding van de door haar gemaakte kosten (Rb. Brugge 6 mei 2003, *TGR* 2004, 147). Indien de overeenkomst nietig is wegens het ontbreken van een herroepingsbeding, kan ze ook niet ten nadele van de consument worden ontbonden (Gent 25 juni 2002, *Jaarboek Handelspraktijken* 2002, 407). Het hof te Luik meent zelfs dat elke vordering waarbij op de nietige overeenkomst wordt gesteund, tergend en roekeloos is (Luik 19 december 2000, *JLMB* 2002, 1744). Een herkwalificatie van de nietige overeenkomst als huur van diensten of lastgeving is onmogelijk. De overeenkomst is volledig nietig en kan geen gevolg hebben. Er anders over oordelen zou, volgens het hof te Gent, de bescherming van de consument volledig uithollen (Gent 24 oktober 2007, *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 377; Gent 19 maart 2008, *Jaarboek Handelspraktijken* 2008, 424). Indien de consument zijn aankoop herroept, kunnen hem daarvoor geen kosten worden aangerekend, noch kan van hem daarvoor schadevergoeding worden gevraagd (art. 63).

136 De verkopen buiten de lokalen van de onderneming zijn slechts definitief na een termijn van zeven werkdagen te rekenen vanaf de dag die volgt op die van de ondertekening van het contract bedoeld in artikel 60 (art. 61, eerste lid).

Tijdens deze bedenktijd heeft de consument het recht aan de onderneming, bij een ter post aangetekende brief, mee te delen dat hij zijn aankoop herroept. De mededeling wordt als tijdig aangemerkt indien zij is verzonden vóór het verstrijken van de bedenktijd (art. 61, tweede lid). De consument draagt de bewijslast van de tijdige verzending. Geen enkele levering van een dienst mag gebeuren vooraleer de bedenktijd is verstreken (art. 61, derde lid).

Met uitzondering van de verkopen op salons, beurzen en tentoonstellingen, mag onder geen enkel voorwendsel een voorschot of betaling, in welke vorm ook, van de consument worden geëist noch worden aanvaard vooraleer de bedenktijd is verstreken. Bij verkopen buiten de lokalen van de onderneming is de regeling dus veel strenger dan deze die geldt voor verkopen op afstand (art. 61, vierde lid).

De tekoopaanbieding en de verkoop van goederen door middel van ambulante activiteiten is slechts toegestaan voor zover daarbij de wet van 25 juni 1993 betreffende de uitoefening van ambulante activiteiten en de organisatie van openbare markten wordt nageleefd. Voor het overige zijn de bepalingen over de verkopen aan de consument gesloten buiten de lokalen van de onderneming daarop van toepassing (art. 64).

§ 7. Verkopen op afstand

A. ALGEMEEN

137 Een overeenkomst op afstand is elke overeenkomst tussen een onderneming en een consument inzake goederen of diensten die wordt gesloten in het kader van een door de onderneming georganiseerd systeem voor verkoop van goederen of diensten op afstand waarbij, voor deze overeenkomst, uitsluitend gebruik gemaakt wordt van een of meer technieken voor communicatie op afstand tot en met de sluiting van de overeenkomst zelf (art. 2, 21° WMPC).

Een techniek voor communicatie op afstand wordt gedefinieerd als ieder middel dat, zonder gelijktijdige fysieke aanwezigheid van onderneming en consument, kan worden gebruikt voor de sluiting van de overeenkomst tussen deze partijen (art. 2, 22° WMPC). Voor de regeling van de overeenkomsten op afstand gebruikt de wet niet de term onderneming om diegene aan te duiden die de overeenkomst voorstelt en zal uitvoeren, maar wel de term aanbieder. Dit is iedere onderneming die optreedt als de contractuele verrichter van diensten op grond van overeenkomsten op afstand (art. 2, 26°).

De marktpraktijkenwet maakt een onderscheid tussen overeenkomsten op afstand die betrekking hebben op financiële diensten en deze die betrekking hebben op andere dan financiële diensten. Zij laat specifieke regelingen in andere wetten onverlet (bv. in art. 4, § 2bis wet 25 juni 1992 op de landverzekeringsovereenkomst).

De reden daarvan is dat verschillende richtlijnen de materie regelen, zodat deze afzonderlijk dienden te worden geïmplementeerd. Het gaat om de Richtlijn 97/7/EG van het Europees Parlement en de Raad van 20 mei 1997 betreffende de bescherming van de consument bij op afstand gesloten overeenkomsten en de Richtlijn 2002/65 van het Europees Parlement en de Raad van 23 september 2002 betreffende de verkoop op afstand van financiële diensten.

Een financiële dienst is iedere dienst van bancaire aard of op het gebied van kredietverstrekking, verzekering, individuele pensioenen, beleggingen en betalingen (art. 2, 24°).

B. GEMEENSCHAPPELIJKE BEPALINGEN

138 Sommige bepalingen gelden voor alle overeenkomsten op afstand.

Zo komt het aan de onderneming toe het bewijs te leveren dat ze heeft voldaan aan de verplichtingen inzake de informatie aan de consument, de naleving van de termijnen, de toestemming van de consument met het sluiten van de overeenkomst op afstand en, in voorkomend geval, met de uitvoering ervan gedurende de herroepingstermijn. In geval van overeenkomsten op afstand met betrekking tot financiële diensten komt dit bewijs aan de aanbieder toe (art. 56, § 1, eerste lid marktpraktijkenwet). Deze regeling behelst een omkering van de normale bewijslast.

139 De verzending van goederen en van titels die diensten vertegenwoordigen, gebeurt steeds op risico van degene die met de consument heeft gecontracteerd (art. 56, § 4). Bedoeld is de tegenpartij van de consument in de overeenkomst.

140 De Koning kan, naar luid van artikel 57, voor beide categorieën van overeenkomsten op afstand:

1. bijzondere bepalingen uitvaardigen voor bepaalde technieken voor communicatie op afstand, desgevallend rekening houdend met de eigenheden van de kleine en middelgrote ondernemingen;
2. de goederen of categorieën van goederen die Hij aanduidt, uit het toepassingsgebied uitsluiten van deze afdeling of van sommige bepalingen die Hij aanwijst;
3. de diensten of categorieën van diensten die Hij aanduidt, uit het toepassingsgebied uitsluiten van deze afdeling of van sommige bepalingen die Hij aanwijst;
4. bijzondere bepalingen uitvaardigen voor de goederen of categorieën van goederen die Hij aanduidt;
5. bijzondere bepalingen uitvaardigen voor de diensten of categorieën van diensten die Hij aanduidt;
6. bijzondere bepalingen uitvaardigen voor de openbare verkopen die worden georganiseerd door middel van een techniek voor communicatie op afstand.

Onder de gelding van de handelspraktijkenwet werd een uitvoeringsbesluit getroffen, nl. het KB 18 november 2002 houdende uitsluiting van sommige overeenkomsten op afstand betreffende het verrichten van diensten voor logies, vervoer (zoals het boeken van een huurwagen via het internet een overeenkomst op afstand betreffende het verrichten van diensten van vervoer uitmaakt: HvJ, zaak C 336/03, 10 maart 2005, *EasyCar (UK) Ltd/Office of Fair Trading*, *Jaarboek Handelspraktijken* 2005, 765; *Jur.* 2005, 1-1947; *RW* 2005-06, 851, noot R. STEENNOT), het restaurantbedrijf en vrijetijdsbesteding, van het toepassingsgebied van de artikelen 79 en 80 van de wet van 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en bescherming van de consument. Artikel 1, 1° van dat besluit sluit het verstrekken uit van diensten voor logies, vervoer, het restaurantbedrijf en vrijetijdsbesteding, waarbij de verkoper zich er bij de sluiting van de overeenkomst toe verplicht deze diensten op een bepaalde datum of tijdens een nader genoemde periode te verstrekken, van het toepassingsgebied van artikel 79 handelspraktijkenwet (thans 46 marktpraktijkenwet), behalve indien de prijs van de aangeboden dienst 350 euro per persoon overschrijdt of indien de tekoopaanbieding gebeurt tijdens een klantenwerving per telefoon, per telefax of per elektronische post, op initiatief van de verkoper zonder voorafgaandelijk akkoord van de geadresseerde. Het 2° van dit besluit sluit dezelfde dienstverrichtingen uit uit het toepassingsgebied van artikel 80 handelspraktijkenwet (nu art. 47 marktpraktijkenwet), behalve indien de tekoopaanbieding gebeurt tijdens een klantenwerving per telefoon, per telefax of per elektronische post, op initiatief van de verkoper zonder voorafgaandelijk akkoord van de geadresseerde.

141 De onderneming draagt de bewijslast van het naleven van de informatieplichten in het stadium van het aanbod, de sluiting van het contract op afstand en de uitvoering ervan (Vred. Gráce-Hollogne 21 december 2007, *JLMB* 2009, 1620).

142 In artikelen 7-12 van de wet 11 maart 2003 betreffende bepaalde juridische aspecten van diensten van de informatiemaatschappij worden voor verkopen van goederen of het presteren van diensten via elektronische weg aanvullende informatieplichten opgelegd. Deze verschillen op een aantal punten echter nauwelijks van diegene die de handelspraktijkenwet oplegt, maar er zijn ook een aantal aanvullende elementen die moeten worden meegedeeld. Wel moet men ermee rekenen

dat de wet 11 maart 2003 een beperkter toepassingsgebied heeft dan de wet marktpraktijken, aangezien slechts diensten van de informatiemaatschappij eronder vallen. Diensten van de informatiemaatschappij zijn, volgens artikel 2, 1° van de wet, alle diensten die gewoonlijk tegen vergoeding, langs elektronische weg op afstand en op individueel verzoek van een afnemer van de dienst verricht worden (R. STEENNOT en S. DEJONGHE, *Handboek Consumentenbescherming en Handelspraktijken*, Antwerpen, 2007, 265, nr. 520).

De wet 11 maart 2003 is dus tegenover de bepalingen van de verkoop op afstand als de *lex specialis* aan te zien.

C. OVEREENKOMSTEN OP AFSTAND DIE NIET SLAAN OP FINANCIËLE DIENSTEN

1. *Precontractuele informatie*

143 Bij het aanbod in de verbintenisrechtelijke betekenis (J.M. TRIGAUX, “L’incidence de plusieurs législations récentes sur le droit commun des obligations en matière de formation des contrats”, *Ann.Dr.Lv.* 1997, (189) 217) van een overeenkomst op afstand dat niet slaat op financiële diensten, moet de consument ondubbelzinnig, op heldere en begrijpelijke wijze ingelicht worden door elk middel dat aangepast is aan de gebruikte techniek voor communicatie op afstand, over de volgende elementen:

1. de identiteit van de onderneming en haar geografische adres.
Een wetsvoorstel dat ook de verplichte opname van het e-mailadres van de onderneming voorzag, werd niet aangenomen, omdat artikel 7, § 1, 3° wet 11 maart 2003 betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij (de wet elektronische handel) vereist dat een onderneming die langs elektronische weg op afstand een activiteit voert die door die wet gevisieerd wordt, haar elektronisch postadres moet meedelen;
2. de belangrijkste kenmerken van het goed of de dienst;
3. de prijs van het goed of de dienst;
4. in voorkomend geval, de leveringskosten;
5. de wijze van betaling, levering of uitvoering van de overeenkomst;
6. het al dan niet bestaan van een herroepingsrecht;
7. de wijze van terugneming en teruggave van het goed, met inbegrip van de eventueel daaraan verbonden kosten;
8. de kosten voor het gebruik van de techniek voor communicatie op afstand, wanneer die op een andere grondslag dan het basistarief worden berekend;
9. de geldigheidsduur van het aanbod of van de prijs;
10. waar passend, de minimumduur van de overeenkomst in geval van overeenkomsten voor duurzame of periodieke dienstverlening of levering van goederen (art. 45, eerste lid).

144 Een kennisnemings- en aanvaardingsclausule waarbij een consument verklaart van de tarieven en algemene voorwaarden kennis te hebben genomen en deze te aanvaarden, terwijl deze hem niet werden medegedeeld, kunnen niet voor gevolg hebben dat de consument erdoor is gebonden. Dergelijk beding kan er niet toe leiden dat de verkoper wordt vrijgesteld van zijn voorafgaande informatieverplichtingen die hem bij een op afstand gesloten verkoop worden opgelegd (Vred. Grâce-Hollogne 5 juni 2007, *JLMB* 2008, 112, noot C. BIQUET-MATHIEU).

145 Bovendien moet in geval van telefonische communicatie de identiteit van de onderneming en het commerciële oogmerk van de oproep aan het begin van elk gesprek met de consument expliciet duidelijk worden gemaakt (art. 45, tweede lid). Dit is logisch, gelet op de technische beperkingen van het medium dat niet toelaat om uit elementen die samengaan met de vereiste vermeldingen (afbeelding van een merk bv.) te kunnen afleiden dat het gaat om een oproep met commercieel oogmerk, uitgaand van een bepaalde aanbieder.

2. Informatie te verstrekken na de contractsluiting

146 Wordt een contract gesloten, dan zal de consument schriftelijk of op een andere duurzame drager (zie: art. 2, 25° marktpraktijkenwet), te zijner beschikking staand en voor hem toegankelijk, volgende informatie ontvangen:

- 1° de identificatie van het goed of van de dienst; de identiteit van de onderneming en haar geografische adres; de prijs van het goed of de dienst; de leveringskosten; de wijze van betaling, levering of uitvoering van de overeenkomst; het al dan niet bestaan van een herroepingsrecht; de minimumduur van de overeenkomst met in de tijd gespreide prestaties;
- 2° in voorkomend geval, de voorwaarden en de wijze van uitoefening van het herroepingsrecht, evenals het volgende beding, in vetgedrukte letters en in een kader los van de tekst, op de eerste bladzijde:
“De consument heeft het recht aan de onderneming mee te delen dat hij afziet van de aankoop, zonder betaling van een boete en zonder opgave van motief binnen ... kalenderdagen vanaf de dag die volgt op de levering van het goed of op het sluiten van de dienstenovereenkomst.”

Dit beding wordt aangevuld met het aantal kalenderdagen, dat niet lager mag zijn dan 14. Dit betekent dat slechts een getal gelijk aan of groter dan 14 kalenderdagen mag worden vermeld.

Bij ontstentenis van dit herroepingsbeding, weergegeven op de wijze zoals bepaald, wordt het goed of de dienst geacht te zijn geleverd aan de consument zonder voorafgaande vraag zijnerzijds en is deze laatste niet gehouden tot het betalen van het goed of de dienst, of tot het teruggeven ervan. Het gaat om een zeer drastische sanctie; indien geen herroepingsbeding wordt vermeld of indien het beschermend formalisme niet wordt gerespecteerd dat in de wet is voorgeschreven voor de weergave van het beding, dan geldt de overeenkomst als een afgedwongen aankoop!

- 3° bij ontstentenis van herroepingsrecht, het volgende beding, in vetgedrukte letters en in een kader los van de tekst, op de eerste bladzijde:
“De consument beschikt niet over het recht om van de aankoop af te zien.”

Ingeval de onderneming de consument niet verwittigd heeft van het ontbreken van een herroepingsrecht, via een mededeling door bovenstaande tekst met de wettelijk voorgeschreven lay-out, beschikt de consument toch over een herroepingsrecht gedurende drie maanden (art. 47, § 4, tweede alinea). De reden waarom het herroepingsrecht ontbreekt hoeft niet te worden meegedeeld. Het spreekt vanzelf dat de naleving van bovenstaande formaliteit de onderneming geen enkel argument vermag te verlenen, indien zij in werkelijkheid toch een herroepingsrecht diende toe te kennen. De sanctie is dan deze, voorzien in 2° voor het geval geen herroepingsbeding werd opgenomen;

- 4° het geografische adres van de vestiging van de onderneming waar de consument met zijn klachten terecht kan;
- 5° de inlichtingen betreffende de bestaande diensten na verkoop en commerciële waarborgen;
- 6° de voorwaarden voor opzegging van de overeenkomst, indien deze van onbepaalde duur is of een duur van meer dan één jaar heeft (art. 46, § 1).

147 Artikel 46, § 2 stelt dat de consument de informatie, bedoeld in § 1, moet ontvangen:

- voor de goederen: ten laatste bij de levering aan de consument.
 Dit betekent dat de informatie na de contractsluiting wordt ontvangen, wat impliceert dat de invloed van deze informatie op de toestemming beperkt zal zijn. De rol ervan is om de consument de nodige informatie te geven, zodat hij adequaat kan reageren wanneer er een probleem rijst met het geleverde product (H. JACQUEMIN, “Le formalisme de protection de la partie faible au rapport contractuel”, *Ann.Dr.Lv.* 2010, (3) 22);
- voor de diensten: vóór de uitvoering van elke dienstenovereenkomst en desgevallend, tijdens de uitvoering van de dienstenovereenkomst, zo de uitvoering is begonnen, met het akkoord van de

consument, vóór het verlopen van de herroepingstermijn. Ook hier wordt deze informatie na de contractsluiting ontvangen.

Artikel 46, § 3 voorziet een uitzondering voor diensten die zelf met behulp van een techniek voor communicatie op afstand worden uitgevoerd. De bepalingen van artikel 46, §§ 1 en 2 zijn daarop niet van toepassing, wanneer deze diensten in één keer worden verleend en rechtstreeks door de communicatietechniek-exploitant worden gefactureerd. Niettemin moet de consument in ieder geval in kennis gesteld worden van het geografische adres van de vestiging van de onderneming waar hij zijn klachten kan indienen.

Artikel 2, 23° definieert de communicatietechniek-exploitant als iedere natuurlijke persoon of rechtspersoon, publiekrechtelijk of privaatrechtelijk, wiens beroepsactiviteit erin bestaat één of meer technieken voor communicatie op afstand aan de ondernemingen ter beschikking te stellen. Deze definitie is identiek aan deze in artikel 77, § 1, 3° handelspraktijkenwet.

3. *Het herroepingsrecht*

148 Bij elke overeenkomst op afstand beschikt de consument over een termijn van ten minste 14 kalenderdagen waarbinnen hij de overeenkomst kan herroepen (art. 47, § 1, eerste alinea, eerste zin). De herroepingstermijn is drie maanden indien de onderneming niet heeft voldaan aan haar wettelijke informatieverplichtingen, krachtens artikel 46, § 1 marktpraktijkenwet. Dit recht kan de consument uitoefenen zonder betaling van een contractueel bepaalde boete en zonder opgave van een motief.

Indien de consument zijn herroepingsrecht wil uitoefenen, gaat de termijn in:

- voor de goederen, te rekenen van de dag na de levering aan de consument, wanneer aan de informatieverplichtingen bedoeld in artikel 46, § 1, voldaan is;
- voor de diensten, te rekenen van de dag na het afsluiten van de overeenkomst of vanaf de dag waarop aan de informatieverplichtingen bepaald in artikel 46, § 1, voldaan is, zo daaraan werd voldaan na het afsluiten van de overeenkomst, mits de termijn de in § 2 vermelde termijn van drie maanden niet overschrijdt (art. 47, § 1, derde lid).

Wanneer de onderneming niet heeft voldaan aan de verplichtingen bepaald in artikel 46, § 1, is de herroepingstermijn drie maanden. Deze termijn gaat in:

- voor de goederen, te rekenen van de dag van levering aan de consument;
- voor de diensten, te rekenen van de dag waarop de overeenkomst werd afgesloten.

Indien binnen deze termijn van drie maanden de inlichtingen bedoeld in artikel 46, § 1, verstrekt zijn, begint de herroepingstermijn te lopen de dag na de ontvangst van de inlichtingen.

Voor de goederen die het voorwerp uitmaken van opeenvolgende leveringen beginnen de herroepingstermijnen te lopen de dag na de eerste levering (art. 47, § 2).

Wat de naleving van de herroepingstermijnen betreft, wordt de kennisgeving als tijdig aangemerkt indien zij schriftelijk of op een voor de ontvanger beschikbare en toegankelijke duurzame drager is verzonden vóór het verstrijken van de termijn (art. 47, § 1, vierde lid).

Hoewel deze bepaling onder artikel 47 werd opgenomen, geldt zij ook, indien artikel 48 toepasselijk is.

149 Aan de consument kunnen, bij de uitoefening van zijn herroepingsrecht, slechts de rechtstreekse kosten voor het terugzenden van de goederen aangerekend worden (art. 47, § 1, tweede alinea). Dit betekent dat de leverancier, in een op afstand gesloten overeenkomst, de kosten van verzending van de goederen niet mag aanrekenen aan de consument wanneer deze laatste zijn herroepingsrecht uitoefent (zie: HvJ, C-511/08, 15 april 2010, *PB*, nr. C 148 van 5 juni 2010, 6-7, *Handelsgesellschaft Heinrich Heine GmbH – Verbraucherzentrale Nordrhein-Westfalen*). Evenmin mogen hem kosten worden aangerekend voor het normale, rechtmatige genot van de zaak, vooraleer hij zijn herroepingsrecht uitoefende. (Vgl. HvJ, C-48/07, 3 september 2009, *PB*, nr. C 256 van 24 oktober 2009, 4, *Messner*). Administratiekosten aanrekenen is evenzeer uit den boze. De eventuele kosten voor terugzending mogen zelfs niet ten laste van de consument worden gebracht,

indien het geleverde goed of de verstrekte dienst niet beantwoordt aan de beschrijving van het aanbod of indien de onderneming haar in de artikelen 45 en 46, § 1 bedoelde informatieverplichtingen niet heeft vervuld (art. 48, § 2).

150 Het verbod om vóór het einde van de herroepingstermijn een voorschot of betaling te eisen, tenzij de onderneming het bewijs levert dat zij de regels respecteert die door de Koning werden vastgesteld met het oog op het toelaten van de terugbetaling van de door de consument gestorte bedragen (art. 80, § 3, eerste en derde lid handelspraktijkenwet), werd niet hernomen in de marktpraktijkenwet. Niet enkel gold er een uitzondering bij verkoop op afbetaling, die, krachtens artikel 45, § 2 wet consumentenkrediet, niet tot stand kwam na betaling van een voorschot van 15 % van de aankoopprijs bij contante betaling. Bovendien meende de rechtsleer dat niets de onderneming ervan kon weerhouden om vrijwillig aangeboden voorschotten te aanvaarden. Ook werd aanvaard dat de onderneming een betaling van een voorschot mocht suggereren (Luik 13 oktober 1998, *Jaarboek Handelspraktijken* 1998, 380), zonder dat evenwel te eisen of op te dringen. Uit de voorbereidende werken blijkt dat nogal wat sprekers zich tegen de opheffing van dit verbod verzetten, hoewel België het enige land binnen de Europese Unie was dat zo'n verbod kende en het door de sector als sterk remmend werd ervaren. Uiteindelijk gaven deze overwegingen de doorslag.

151 In geval van uitoefening van het herroepingsrecht, is de onderneming gehouden tot terugbetaling van de door de consument gestorte bedragen, zonder kosten. Deze terugbetaling moet plaatsvinden ten laatste binnen de dertig dagen die volgen op de herroeping. Deze hypothese doet zich voor indien de consument voorschotten heeft betaald vooraleer de herroepingstermijn verstreek (art. 47, § 3).

152 Tenzij de partijen anders zijn overeengekomen, kan – naar luid van artikel 47, § 4 marktpraktijkenwet – de consument het herroepingsrecht waarin artikel 48, §§ 1 en 2 voorziet, niet uitoefenen voor overeenkomsten:

1. betreffende de levering van diensten waarvan de uitvoering met instemming van de consument begonnen is vóór het einde van de in § 1 bedoelde herroepingstermijn, zoals het on-line raadplegen van een databank (R. STEENNOT, “Overzicht van rechtspraak. Consumentenbescherming 2003-2007”, *TPR* 2009, (229) 328);
2. betreffende de levering van goederen die volgens de specificaties van de consument zijn vervaardigd (gordijnen) of die een duidelijk persoonlijk karakter hebben (de op sterkte vervaardigde glazen van een bril, naamkaartjes) of die door hun aard niet kunnen worden teruggezonden of snel kunnen bederven (levensmiddelen) of verouderen (speelgoed dat beantwoordt aan een zeer tijdelijke mode);
3. betreffende de levering van audio- en video-opnamen en computerprogrammatuur waarvan de verzegeling door de consument is verbroken. Dit betekent dat een eventuele cellofaanverpakking wel zou mogen worden verwijderd, maar niet dat een onderdeel van de verpakking wordt verbroken zodat blijvend zichtbaar blijft dat de inhoud van de verpakking werd nagekeken (en mogelijk gekopieerd);
4. betreffende de levering van dagbladen, tijdschriften en magazines;
5. voor diensten voor weddenschappen en loterijen.
De uitzonderingen sub 4° en 5° zijn logisch omdat toekenning van een herroepingsrecht aanleiding zou kunnen geven tot misbruiken;
6. betreffende de levering, op de woon- of verblijfplaats of de werkplek van de consument, van levensmiddelen of dranken of van andere goederen voor courant huishoudelijk gebruik door frequent en op gezette tijden langskomende bezorgers.
Deze uitzondering is bedoeld voor venters die via een vaste ronde hun klanten bedienen en bij wie bestellingen via een techniek op afstand kunnen worden geplaatst.

4. *Levering*

153 Tenzij de partijen anders zijn overeengekomen, moet de onderneming de bestelling uitvoeren uiterlijk binnen dertig dagen te rekenen van de dag volgend op die waarop de consument zijn bestelling aan de onderneming heeft toegezonden (art. 48, § 1, eerste lid).

Indien de onderneming de overeenkomst niet tijdig uitvoert, heeft de consument het recht deze zonder gerechtelijke tussenkomst en met eenvoudige kennisgeving aan de onderneming, te ontbinden, mits op dat ogenblik de onderneming het bestelde goed nog niet heeft verzonden of nog geen aanvang heeft gemaakt met de verstrekking van de bestelde dienst, dit alles onverminderd het recht van de consument op schadevergoeding zo daar aanleiding toe bestaat. Geen enkele vergoeding en geen onkosten kunnen van de consument worden geëist uit hoofde van deze ontbinding. Bovendien moet de consument binnen dertig dagen de bedragen terugbetaald krijgen die hij desgevallend als betaling heeft gestort (art. 48, § 1, tweede lid).

5. *Het lot van de aan een overeenkomst op afstand gekoppelde kredietovereenkomst*

154 In geval van uitoefening van het herroepingsrecht met toepassing van artikel 47 kan de consument die een kredietovereenkomst heeft gesloten teneinde de betaling van het goed of van de dienst, voorwerp van de overeenkomst, volledig of gedeeltelijk te financieren, deze kredietovereenkomst herroepen zonder kosten noch vergoeding, op voorwaarde:

- 1° dat de kredietovereenkomst werd gesloten met de onderneming of verstrekt door een derde, voor zover er een akkoord bestaat tussen deze derde en de onderneming, met als doel het verzekeren van de financiering van de verkoop door deze laatste, en,
- 2° dat de herroeping van de kredietovereenkomst gebeurt binnen de termijnen en volgens de nadere regels, bedoeld in artikel 47 (art. 48, § 3).

155 Artikel 48, § 3 geldt voor elke kredietovereenkomst die onder de wet consumentenkrediet valt en dus niet enkel voor een verkoop op afbetaling. In de praktijk zal het wel niet voorkomen dat artikel 48, § 3 op een leasingovereenkomst zou worden toegepast. Een leasingovereenkomst veronderstelt immers periodieke betalingen vanwege de consument.

D. OVEREENKOMSTEN OP AFSTAND MET BETREKKING TOT FINANCIËLE DIENSTEN

1. *Algemeen*

156 Voor haar toepassingsgebied maakt de wet een onderscheid tussen de overeenkomsten betreffende financiële diensten die een initieel akkoord (een raamovereenkomst) over diensten omvatten, gevolgd door opeenvolgende verrichtingen of een reeks in de tijd gespreide aparte verrichtingen van dezelfde aard (de uitvoeringsovereenkomsten van die raamovereenkomst), en de hypothese dat een initieel akkoord ontbreekt, maar dat opeenvolgende verrichtingen of een reeks in de tijd gespreide aparte verrichtingen van dezelfde aard tussen dezelfde overeenkomstsluitende partijen worden uitgevoerd.

157 In het eerste geval is de wettelijke regeling enkel van toepassing op het initiële akkoord; in het tweede geval zijn de artikelen 50 en 51 uitsluitend van toepassing wanneer de eerste verrichting wordt uitgevoerd. Indien er evenwel langer dan één jaar geen verrichting van dezelfde aard wordt uitgevoerd, wordt de uitvoering van de volgende verrichting geacht de uitvoering van de eerste van een nieuwe reeks verrichtingen te zijn waarop de artikelen 50 en 51 van toepassing zijn (art. 49).

De artikelen 50 en 51 marktpraktijkenwet dragen aan de aanbieder een aantal informatieplichten op, die te gelegener tijd, voordat de consument gebonden is door een overeenkomst of door een aanbod, moeten worden verstrekt. "Voordat de consument gebonden is door een overeenkomst of een aanbod" betekent o.i. dat die informatie in elk geval n.a.v. een tot de consument gericht aanbod moet worden meegedeeld of, indien de consument om de verstrekking van een welbepaalde financiële dienst op afstand zou verzoeken, dat dit in zijnen hoofde geen bindend aanbod uitmaakt vooraleer hij de vereiste informatie heeft ontvangen. De in artikelen 51 en 52 opgesomde elementen zijn o.i. dan ook als essentiële of minstens als substantiële elementen van de overeenkomsten betreffende financiële diensten aan te zien.

De informatie dient door de onderneming ondubbelzinnig, op heldere en begrijpelijke wijze en door elk middel dat aangepast is aan de gebruikte techniek voor communicatie op afstand (bv. een website indien de financiële diensten via het internet worden aangeboden: Voorz. Kh. Brussel 23 april 2008, *T. Verz.* 2008, 254, noot R. STEENNOT en L. VAN DEN STEEN) te worden verschaft.

158 Die informatie behelst minstens de volgende elementen:

1° de aanbieder

- a) de identiteit van de aanbieder, met inbegrip van zijn ondernemingsnummer, zijn hoofdactiviteit, zijn geografisch adres, alsmede enig ander geografisch adres dat relevant is voor de betrekkingen tussen consument en aanbieder;
- b) ingeval de aanbieder vertegenwoordigd wordt in de lidstaat van de Europese Unie waar de consument woont, de identiteit van deze vertegenwoordiger, en het geografisch adres dat relevant is voor de betrekkingen tussen de consument en de vertegenwoordiger;
- c) indien de consument te maken heeft met een andere onderneming dan de aanbieder, de identiteit van die onderneming, de hoedanigheid waarin zij tegenover de consument optreedt en het geografisch adres dat relevant is voor de betrekkingen tussen de consument en deze onderneming;
- d) wanneer de activiteit van de aanbieder en/of de andere onderneming waarmee de consument te maken heeft, onderworpen is aan een vergunningsstelsel, de coördinaten van de bevoegde toezichthoudende autoriteit;

2° de financiële dienst

- a) een beschrijving van de belangrijkste kenmerken van de financiële dienst;
- b) de totale prijs die de consument aan de onderneming moet betalen voor de financiële dienst, met inbegrip van alle daarmee samenhangende vergoedingen, kosten en uitgaven, alsmede alle belastingen en taksen die via de onderneming moeten worden betaald, of, wanneer de exacte prijs niet kan worden aangegeven, de grondslag voor de berekening van de prijs, zodat de consument deze kan nagaan;
- c) in voorkomend geval, de vermelding dat de financiële dienst betrekking heeft op instrumenten die bijzondere risico's met zich meebrengen ingevolge hun specifieke kenmerken of de uit te voeren verrichtingen, of waarvan de prijs afhangt van schommelingen op de financiële markten waarop de aanbieder geen invloed heeft, alsmede de vermelding dat in het verleden behaalde resultaten geen enkele waarborg kunnen geven met betrekking tot het toekomstig rendement;
- d) de vermelding van het eventuele bestaan van andere taksen, belastingen en/of kosten die niet via de onderneming worden betaald of door haar worden opgelegd;
- e) elke beperking van de geldigheidsduur van de verstrekte informatie;
- f) de wijze van betaling en uitvoering;
- g) elke specifieke extra kost voor de consument betreffende het gebruik van de techniek voor communicatie op afstand, wanneer deze bijkomende kost wordt aangerekend;

3° de overeenkomst op afstand

- a) het al dan niet bestaan van het in artikel 53 bedoelde herroepingsrecht, en, waar dat recht bestaat, de duur van en de wijze van de uitoefening van dat recht, met inbegrip van informatie over het bedrag dat de consument gehouden kan zijn te betalen op grond van artikel 54, § 1, alsook de gevolgen van het niet uitoefenen van dat recht;

- b) de minimumduur van de op afstand te sluiten overeenkomst bij permanente of periodieke verrichting van financiële diensten;
  - c) de informatie over het eventuele recht van de partijen om de overeenkomst vroegtijdig of eenzijdig op te zeggen op grond van de bepalingen van de overeenkomst op afstand, met inbegrip van de opzegvergoedingen die de overeenkomst eventueel oplegt;
  - d) de praktische instructies voor de uitoefening van het herroepingsrecht, met aanduiding van onder andere het adres waarnaar de kennisgeving moet worden gezonden;
  - e) de wetgeving of wetgevingen die door de onderneming worden gebruikt als grondslag voor de totstandkoming van de betrekkingen met de consument vóór de sluiting van de overeenkomst;
  - f) elke contractuele bepaling inzake het op de overeenkomst toepasselijke recht en/of inzake de bevoegde rechter;
  - g) de taal of talen waarin de contractvoorwaarden en de in dit artikel bedoelde voorafgaande informatie worden verstrekt, en voorts de taal of talen waarin de onderneming, met instemming van de consument, toezeit te zullen communiceren gedurende de looptijd van de overeenkomst.
- 4° de rechtsmiddelen
- a) het bestaan of de afwezigheid van buitengerechtelijke klachten- en beroepsprocedures toegankelijk voor de consument die partij is bij de overeenkomst op afstand, en indien deze bestaan, de wijze waarop men er gebruik van kan maken;
  - b) het bestaan van garantiefondsen of andere compensatieregelingen die niet vallen onder de wet van 22 maart 1993 op het statuut van en het toezicht op de kredietinstellingen en onder de wet van 17 december 1998 tot oprichting van een beschermingsfonds voor deposito's en financiële instrumenten en tot reorganisatie van de beschermingsregelingen voor deposito's en financiële instrumenten.

Het commerciële oogmerk van die informatie moet duidelijk vast te stellen zijn. In feite is dit een precisering van het verbod vermeld in artikel 90, § 2 en 97, 2°.

159 Artikel 50, § 2 stelt dat de informatie over contractuele verplichtingen, die in de precontractuele fase aan de consument wordt meegedeeld, in overeenstemming dient te zijn met de contractuele verplichtingen die in geval van het sluiten van de overeenkomst op afstand zouden gelden op grond van het toepasselijk geachte recht.

Zie ook artikel 24 wet 12 december 2009 betreffende de betalingsdiensten dat stelt dat, indien het contract betreffende de betalingsdiensten op afstand wordt gesloten, niet de informatie bedoeld in artikel 83ter, § 1 handelspraktijkenwet [thans: 50 WMPC], moet worden verstrekt, met uitzondering van deze opgesomd in artikel 50, 2°, c) tot g), 3°, a), d) en e), en 4°, b), maar wel de informatie bedoeld in de artikelen 8, 9, 13 en 14 van de wet 12 december 2009.

160 In geval van communicatie per spraaktelefonie moeten de identiteit van de onderneming en het commerciële oogmerk van de oproep aan het begin van elk gesprek met de consument expliciet duidelijk worden gemaakt (art. 51). Gelet op de beperkte mogelijkheden van het communicatiemiddel moet enkel een voldoende informatie over de identiteit en niet alle gegevens vereist door artikel 50, § 1, 1° marktpraktijkenwet worden vermeld.

Op het punt van de mededeling van het commercieel karakter van de boodschap is artikel 51 strenger dan artikel 50, § 1 laatste lid. Waar in een afleesbare boodschap via de context waarin de boodschap figureert en de daarbij vermelde visuele elementen het commerciële oogmerk van de informatie manifest kan zijn, is dit niet het geval voor boodschappen die per spraaktelefonie worden gecommuniceerd. Daarom eist de wet in deze hypothese dat expliciet duidelijk wordt gemaakt dat het om een commerciële boodschap gaat, uitgaande van een welbepaalde onderneming. De plicht om deze mededeling aan het begin van het gesprek te doen, laat toe dat de niet-geïnteresseerde consument vervroegd een einde aan het gesprek kan stellen.

161 Mits de consument hierin uitdrukkelijk toestemt – wat wil zeggen dat hem moet worden gevraagd of hij deze informatie voldoende vindt en of hij aanvullende informatie wenst – hoeft, in

geval van communicatie per spraaktelefonie met het oog op het afsluiten van een overeenkomst op afstand voor financiële diensten, alleen de volgende informatie te worden verstrekt (art. 51, tweede lid):

- a) de identiteit en de hoedanigheid van de persoon die in contact staat met de consument en zijn band met de aanbieder;
- b) een beschrijving van de belangrijkste kenmerken van de financiële dienst;
- c) de totale prijs die de consument aan de onderneming moet betalen voor de financiële dienst, met inbegrip van alle daarmee samenhangende vergoedingen, kosten en uitgaven, alsmede alle belastingen en taksen die via de onderneming moeten worden betaald, of, wanneer de exacte prijs niet kan worden aangegeven, de grondslag voor de berekening van de prijs, zodat de consument deze kan nagaan;
- d) de vermelding van het eventuele bestaan van andere taksen, belastingen en/of kosten die niet via de onderneming worden betaald of door haar worden opgelegd;
- e) het al dan niet bestaan van het herroepingsrecht waarin artikel 53 voorziet en, waar dat recht bestaat, de duur en de wijze van de uitoefening van dat recht, met inbegrip van informatie over het bedrag dat de consument gehouden kan zijn te betalen op grond van artikel 54, § 1, alsook de gevolgen van het niet uitoefenen van dat recht.

162 De onderneming moet aan de consument ook meedelen dat op verzoek andere informatie beschikbaar is, en stelt hem in kennis van de aard van die informatie (art. 51, derde lid).

De informatieverplichtingen van de verstrekker van financiële diensten op afstand eindigen echter niet met het voldoen aan de verplichtingen in artikelen 50 of 51 marktpraktijkenwet. Artikel 52, § 1 stipuleert dat de onderneming te gelegener tijd, maar voordat de consument gebonden is door een overeenkomst op afstand of door een aanbod van een overeenkomst op afstand, de consument in kennis stelt van alle contractvoorwaarden en van de in artikel 50, § 1, bedoelde informatie, op papier of op een andere voor de consument beschikbare en toegankelijke duurzame drager. Een mededeling door elk middel dat aangepast is aan de gebruikte techniek voor communicatie op afstand, toegelaten door artikel 50, volstaat hier niet. Een beschikbare en toegankelijke duurzame drager is bv. een e-mail of een DVD, maar geen informatie op een website (R. STEENNOT, "Overzicht van rechtspraak. Consumentenbescherming 2003-2007", *TPR* 2009, (229) 328).

Zie ook artikel 20bis van de wet consumentenkrediet dat stelt dat, wanneer de kredietovereenkomst op afstand het gefinancierde goed, verkocht op afstand, vermeldt of wanneer het kredietbedrag of het opgenomen bedrag rechtstreeks door de kredietgever aan de verkoper op afstand wordt gestort, de levering van het goed plaats kan vinden vóór het sluiten van de kredietovereenkomst, in zoverre deze laatste te gelegener tijd voor de levering, beschikt over de contractvoorwaarden en de informatie bedoeld in artikel 83quinquies, § 1 van de wet van 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en bescherming van de consument [thans art. 52, § 1 WMPC].

163 Wanneer de overeenkomst op afstand op verzoek van de consument is gesloten met gebruikmaking van een techniek voor communicatie op afstand waarmee de contractvoorwaarden en de informatie niet overeenkomstig de vereisten in nr. 161 kunnen worden verstrekt, moet de onderneming onmiddellijk na de sluiting van de overeenkomst aan de verplichting voldoen waartoe ze gehouden is (art. 52, § 2). Als men deze uitzondering vanuit een theoretisch standpunt bekijkt, dan is het eigenaardig te noemen dat informatie, die de wetgever in artikel 52, § 1 als essentieel beschouwt om een geïnformeerd toestemmen van de consument in het contract te verzekeren, bij gebruik van een techniek voor communicatie op afstand met inherente informatiebeperkingen, plots niet meer als essentieel voor de toestemming geldt. De techniek voor communicatie op afstand moet weliswaar op verzoek van de consument worden aangewend, maar het is zeer de vraag of hij zich op het ogenblik van de contractsluiting wel zal realiseren dat hij essentiële informatie mist, minstens dat hij er niet over beschikt op een manier die elke latere betwisting over de precieze draagwijdte van de door hem aangegane verbintenissen uitsluit.

164 Gedurende de contractuele relatie heeft de consument, wanneer hij het vraagt, te allen tijde het recht om de contractvoorwaarden op papier te verkrijgen. De wet vermeldt niet of voor deze mededeling kosten mogen worden aangerekend. Als sanctie bij niet-naleving is voorzien dat de consument de overeenkomst kan opzeggen, zonder kosten of zonder boete (art. 55, § 2). Vraag is of die sanctie wel efficiënt is.

Voorts heeft de consument het recht om van de gebruikte techniek voor communicatie op afstand te veranderen, tenzij dat niet te verenigen is met de gesloten overeenkomst of de aard van de verstrekte financiële dienst (art. 52, § 3).

De aanbieder van een financiële dienst op afstand is jegens de consument aansprakelijk voor het naleven van de verplichtingen voortvloeiend uit de artikelen 50, 51 en 52 (art. 55, § 1).

Bij niet-naleving van de verplichtingen voortvloeiend uit artikel 50, § 1, betreffende de vermeldingen over de financiële dienst en de overeenkomst op afstand (2° en 3°), uit artikelen 51 en 52, kan de consument de overeenkomst opzeggen, zonder kosten en zonder boete verschuldigd te zijn, via een met redenen omkleed en ter post aangetekend schrijven. Hij moet dit recht uitoefenen binnen een redelijke termijn vanaf het ogenblik waarop hij kennis had of hoorde te hebben van de niet-nageleefde verplichting (art. 55, § 2). De sanctie verschilt duidelijk van de ingrijpende sancties die voorzien zijn bij miskenning van de regels inzake een overeenkomst op afstand voor andere dan financiële diensten (toekenning van een langere herroepingstermijn, sanctionering alsof het om een afgedwongen aankoop ging).

Vraag is wat dit “met redenen omkleed” precies betekent. Een verwijzing naar het niet nageleefde wetsartikel kan volstaan. De wet zegt niets over de sanctie als de consument de vormelijke vereisten miskent. De overeenkomst blijft dan – in overeenstemming met het gemeen recht – beëindigd en er zullen kosten en de contractueel voorziene boete kunnen worden aangerekend.

2. Het herroepingsrecht

165 Artikel 53 regelt het herroepingsrecht bij overeenkomsten op afstand voor financiële diensten. Het herneemt – op de laatste alinea van § 1 na – de tekst van het vroegere artikel 83sexies handelspraktijkenwet.

Algemene regel is dat de consument over een termijn van minstens 14 kalenderdagen beschikt om de overeenkomst op afstand met betrekking tot een financiële dienst te herroepen. Hij kan dit recht uitoefenen zonder betaling van een boete en zonder opgave van enige reden.

De termijn om dit recht uit te oefenen gaat in hetzij op de dag waarop de overeenkomst op afstand wordt gesloten, hetzij op de dag waarop de consument in uitvoering van artikel 52 de contractvoorwaarden en informatie ontvangt, indien deze dag valt na de dag waarop de overeenkomst op afstand wordt gesloten.

De kennisgeving van de herroeping wordt als tijdig aangemerkt indien zij schriftelijk of op een voor de ontvanger beschikbare en toegankelijke duurzame drager is verzonden vóór het verstrijken van de termijn. Het gaat om een onweerlegbaar vermoeden. De consument draagt de bewijslast van de tijdigheid van de verzending.

Gedurende de herroepingstermijn mag met de uitvoering van de overeenkomst pas na toestemming van de consument een begin worden gemaakt (art. 54, § 1, eerste alinea). Die toestemming dient uitdrukkelijk te worden gegeven: artikel 56, § 1, eerste lid draagt immers de bewijslast van die toestemming op aan de aanbieder van de financiële dienst.

166 Artikel 53, § 2 somt een aantal hypothesen op waarin het herroepingsrecht niet van toepassing is.

Het gaat daarbij vooreerst om financiële diensten waarvan de prijs afhankelijk is van schommelingen op de financiële markt waarop de aanbieder geen vat heeft, en die zich tijdens de herroepingstermijn kunnen voordoen.

Dit geldt onder meer voor diensten in verband met wisselverrichtingen, geldmarktinstrumenten, effecten, rechten van deelneming in instellingen voor collectieve belegging, financiële termijncontracten ("futures"), met inbegrip van gelijkwaardige instrumenten die aanleiding geven tot afwikkeling in contanten, rentetermijncontracten ("FRA's"), rente- of valutaswaps en swaps betreffende aan aandelen of een aandelenindex gekoppelde cashflows ("equity swaps") en opties ter verkrijging of vervreemding van in dit punt bedoelde instrumenten, met inbegrip van gelijkwaardige instrumenten die aanleiding geven tot afwikkeling in contanten, inzonderheid valuta- en renteopties. Deze opsomming is niet beperkend.

Een tweede hypothese slaat op overeenkomsten die op uitdrukkelijk verzoek van de consument door beide partijen volledig zijn uitgevoerd voordat de consument van zijn herroepingsrecht gebruik maakt. Voor het verstrijken van de herroepingstermijn mag de aanbieder de uitvoering van de overeenkomst niet aanvaarden, tenzij op uitdrukkelijk verzoek van de consument. Doet hij dit toch, dan zal hij het bedrag dat beantwoordt aan de reeds geleverde dienst niet mogen opeisen. Indien de consument verzoekt om uitvoering van de overeenkomst voor het verstrijken van de herroepingstermijn en hij de overeenkomst alsnog herroept, dan zal hij een bedrag moeten betalen, dat contractueel moet worden vastgelegd (in overeenstemming met het bepaalde in art. 50, § 1, 3° a) en waarvan de consument vooraf op hoogte moet worden gebracht. Dat bedrag mag niet hoger zijn dan een bedrag dat evenredig is aan de verhouding tussen de reeds geleverde dienst en het geheel van de prestaties waarin de overeenkomst op afstand voorziet en in geen geval zo hoog zijn dat het als een boete kan worden opgevat (art. 54, § 1, tweede alinea).

Indien de consument verzoekt om uitvoering van de overeenkomst voor het verstrijken van de herroepingstermijn en hij de overeenkomst toch herroept, dan is aanbieder ertoe gehouden de consument zo spoedig mogelijk en uiterlijk binnen dertig kalenderdagen alle bedragen terug te betalen die hij krachtens de overeenkomst op afstand van hem ontvangen heeft, met uitzondering van het contractueel afgesproken bedrag. Deze termijn gaat in op de dag waarop de aanbieder de kennisgeving van de herroeping ontvangt. De consument geeft in die hypothese de aanbieder onverwijld, en uiterlijk binnen dertig kalenderdagen, alle bedragen en/of zaken terug die hij van de aanbieder heeft ontvangen. Deze termijn gaat in op de dag waarop de consument de kennisgeving van zijn herroeping verzendt.

Ook voor de hypothecaire kredietovereenkomsten onderworpen aan de wet van 4 augustus 1992 op het hypothecair krediet is er geen herroepingsrecht.

167 Indien aan een overeenkomst op afstand voor een bepaalde financiële dienst een andere overeenkomst is gehecht betreffende financiële diensten die worden geleverd door een aanbieder of door een derde op grond van een overeenkomst tussen de derde en de onderneming, wordt die bijkomende overeenkomst zonder boete ontbonden indien de consument zijn herroepingsrecht uitoefent (art. 53, § 3).

Oefent de consument het herroepingsrecht uit, dan is hij enkel gehouden tot de onverwijldte betaling van de door de aanbieder krachtens de overeenkomst op afstand effectief verleende financiële dienst. Het te betalen bedrag mag niet hoger zijn dan een bedrag evenredig aan de verhouding tussen de reeds geleverde dienst en het geheel van de prestaties waarin de overeenkomst op afstand voorziet en in geen geval zo hoog zijn dat het als een boete kan worden opgevat. Krachtens deze regeling moet het vastgestelde schadebeding dus een daadwerkelijke vergoeding van de geleden schade inhouden, en in geen geval een pressiemiddel zijn of een afschrikkend karakter hebben. Ook het moeten betalen van een opzegvergoeding kan niet, aangezien deze geen verband houdt met de reeds geleverde dienst.

De aanbieder kan van de consument slechts betaling eisen van het bedrag dat vastgesteld werd voor het geval van herroeping, indien hij kan aantonen dat de consument overeenkomstig artikel 50, § 1, 3°, a), naar behoren geïnformeerd was over het te betalen bedrag. Hij mag deze betaling in

geen geval eisen wanneer hij, zonder dat de consument daarom vooraf heeft verzocht, vóór het verstrijken van de herroepingstermijn, met de uitvoering van de overeenkomst begonnen is.

De aanbieder is ertoe gehouden de consument zo spoedig mogelijk en uiterlijk binnen dertig kalenderdagen alle bedragen terug te betalen die hij krachtens de overeenkomst op afstand van hem ontvangen heeft, met uitzondering van het bedrag van de door de aanbieder krachtens de overeenkomst op afstand effectief verleende financiële dienst. Deze termijn gaat in op de dag waarop de aanbieder de kennisgeving van de herroeping ontvangt (art. 54, § 3).

De consument van zijn kant, moet de aanbieder onverwijld, en uiterlijk binnen dertig kalenderdagen, alle bedragen en/of zaken teruggeven die hij van de aanbieder heeft ontvangen. Deze termijn gaat in op de dag waarop de consument de kennisgeving van zijn herroeping verzendt (art. 54, § 4).

§ 8. Vergunningplichtige activiteiten

168 Bij vergunningplichtige activiteiten wordt meestal bij het toekennen een nummer en/of, zo er meerdere categorieën van vergunningen voor eenzelfde of verwante activiteiten mogelijk zijn, een naar de verkregen categorie verwijzende letter en/of nummer toegekend. Meestal is vermelding van deze letter en/of dit nummer verplicht op elk bescheid dat met het oog op de vergunningplichtige activiteit in omloop wordt gebracht. Zie bv. hierboven, § 1, i.v.m. reisdocumenten; art. 45 Decr.W.Gew. 22 maart 2007 betreffende het te voeren beleid inzake de huisvesting en het onthaal van bejaarden dat ertoe verplicht om de erkenningen en bijzondere erkenningen verleend aan een residentiële instelling of aan een niet-residentiële dienst te vermelden op alle briefwisseling, facturen en, over het algemeen, op elk document dat uitgaat van de instelling of de dienst; art. 48 KB 9 juli 1999 betreffende de bescherming van dieren tijdens het vervoer en de erkenningsvoorwaarden van vervoerders, handelaars, halteplaatsen en verzamelcentra dat ertoe verplicht om het toelatings- of erkenningsnummer op elk document voor commercieel of administratief gebruik te vermelden.

Deze verplichting is echter niet altijd uitdrukkelijk voorzien, en geldt dus niet voor alle aan vergunning onderworpen economische activiteiten. Het verdient evenwel aanbeveling dit nummer en/of deze letter op facturen, bestelbons en andere documenten te vermelden. Men is dan in ieder geval zeker, indien de verplichting tot vermelden geldt of niet, dat men voldoet aan de door de reglementering gestelde vereisten. Soms gaat het om een erkenning door de bevoegde overheid (ministerie, regionale, provinciale of gemeentelijke overheid of functioneel gedecentraliseerde instelling). In dat geval verdient het aanbeveling te vermelden dat men de erkenning heeft verkregen op de geëigende wijze, of, zo formeel geen precieze vermelding is voorgeschreven, dat men vermeldt dat een erkenning werd bekomen en dat men erbij preciseert door welke instantie deze erkenning werd verleend.

In andere wetten en hun uitvoeringsbesluiten wordt zulke vermelding niet verplichtend gesteld, hoewel dit had gekund. Zelfs dan verdient het aanbeveling de vermelding toch te doen, omdat men dan meteen ook voldoet aan een mogelijke verplichting, indien deze zou worden ingevoerd. Bovendien kan het bij een aantal personen vertrouwen wekken, door de autoriteit en de schijn van betrouwbaarheid die uitgaat van zulke vermelding.

Geen verplichting tot vermelding op facturen geldt er indien de vergunning voor rechtstreekse verkoop aan de consument werd verleend (hier bestaat trouwens haast nooit een verplichting om een factuur af te leveren (zie boven, nr. 30)). In een enkel geval bestaat er dan zelfs een verbod om naar de bekomen vergunning te verwijzen. Zie bv. artikel 6, § 1, tweede alinea, 1° wet consumentenkrediet.

§ 9. Brandstoffen

169 Krachtens artikel 2 MB 10 oktober 1949 houdende reglementering van de brandstoffenverdeling moet elke levering van brandstoffen, waarop dit besluit toepasselijk is, vergezeld gaan

van een *leveringsnota* die de leveringsdatum, de hoeveelheid, de kwaliteit, het kaliber, de eenheidsprijs, de prijs der geleverde brandstoffen en de leveringsmodaliteiten vermeldt. Na de datum der levering, moet het dubbel der leveringsnota bewaard blijven gedurende een jaar.

Elke levering aan huis van vaste minerale brandstoffen moet vergezeld zijn van een leveringsnota of factuur, die op verzoek van de consument gratis wordt afgegeven, met vermelding van de naam en het adres van de leverancier en de bestemming, de leveringsdatum, het nominaal gewicht, de benaming, het kaliber, het asgehalte, de prijs per kilo of per ton, de totale prijs van de geleverde brandstof en de leveringsmodaliteiten (open zakken, los of in voorverpakkingen). Bij los geleverde vaste minerale brandstoffen moet de leveringsnota of de factuur bovendien ook het nettogewicht vermelden (art. 10, 3° KB 18 september 1992). Na de datum van de levering moet het dubbel van de leveringsnota gedurende een jaar bewaard worden (art. 9 KB 18 september 1992 betreffende de benamingen en de eigenschappen van vaste minerale brandstoffen en de levering voor huisbrand). De factuur dient hier ook als verantwoording van de geleverde hoeveelheid (art. 10, 4° KB 18 september 1992).

170 Voor benzines voor motorvoertuigen moet, onverminderd het facultatief gelijktijdig gebruik van merken of alle andere commerciële benamingen, de benaming van benzines voor motorvoertuigen (ongelode benzine 95 RON; ongelode benzine 98 RON) worden aangeduid op de documenten betreffende de verkoop en de levering (art. 6, § 1 KB 20 maart 2000 tot vervanging van het KB van 26 september 1997 betreffende de benamingen, de kenmerken en het loodgehalte van de benzines voor motorvoertuigen).

Voor gasolie-diesel voor wegvoertuigen geldt dat, onverminderd het facultatief gelijktijdig gebruik van merken of alle andere commerciële benamingen, de benaming van gasolie-diesel moet aangeduid worden op de documenten betreffende de verkoop en de levering (art. 4 KB 20 maart 2000 tot vervanging van het KB van 28 oktober 1996 betreffende de benaming, de kenmerken en het zwavelgehalte van de gasolie-diesel voor wegvoertuigen).

§ 10. Wijn

171 Krachtens artikel 1 KB 21 september 1988 worden de overtredingen van de bij bijlage IV van dit besluit vastgestelde omschrijvingen van wijn en druivenmost strafbaar gesteld, ter uitvoering van artikel 1 wet 21 februari 1986 tot strafbaarstelling van de overtredingen van de verordeningen van de EEG inzake de wijnmarkt. Deze bijlage geeft een opsomming van EEG-verordeningen waarvan de omschrijvingen voor wijnen en druivenmost dus verplicht worden gemaakt, o.m. bij gebruik van facturen of andere, ermee verwante documenten.

§ 11. Verhandelen en vervoeren van huisdieren

172 Het KB 9 juli 1999 betreffende de bescherming van dieren tijdens het vervoer en de erkenningsvoorwaarden van vervoerders, handelaars, halteplaatsen en verzamelcentra is van toepassing op:

- 1) de eenhoevige huisdieren;
- 2) de herkauwende huisdieren van het soort runderen met inbegrip van de soorten Bubalus bubalus en Bison bison en varkens;
- 3) de andere herkauwende huisdieren;
- 4) het pluimvee (kippen, parelhoenen, kalkoenen, eenden, ganzen, fazanten, kwartels, patrijzen en loopvogels (ratites));
- 5) de konijnen;
- 6) de als huisdier gehouden katten en honden;
- 7) andere zoogdieren en vogels;
- 8) andere gewervelde dieren en koudbloedige dieren (art. 1, § 1).

Naar luid van zijn artikel 1, § 2 is dit besluit niet van toepassing op het transport van eenhoevige huisdieren, van pluimvee, konijnen, als huisdier gehouden katten en honden, andere zoogdieren

dan deze hiervoor van 1) tot 4) vermeld, vogels en andere gewervelde dieren en koudbloedige dieren dat in het geheel geen handelskarakter heeft en op het vervoer van gezelschapsdieren, te weten eenhoevige huisdieren, van pluimvee, konijnen, als huisdier gehouden katten en honden, andere zoogdieren dan deze hiervoor van 1) tot 4) vermeld, vogels en andere gewervelde dieren en koudbloedige dieren, die hun baas vergezellen.

173 Volgens artikel 17, § 1 KB 9 juli 1999 betreffende de bescherming van dieren tijdens het vervoer en de erkenningsvoorwaarden van vervoerders, handelaars, halteplaatsen en verzamelcentra moet de vervoerder voor elk transportmiddel voor dieren bedoeld in artikel 1, § 1, gedurende de hele reis in het bezit zijn van documenten waaruit kan blijken:

- de oorsprong van de dieren en hun eigenaar;
- de plaats van vertrek en de plaats van bestemming;
- de datum en uur van vertrek.

Die verplichting geldt niet voor het vervoer van de als huisdier gehouden katten en honden, andere zoogdieren dan deze in vorig nummer opgesomd van 1) tot 4) en vogels en andere gewervelde dieren en koudbloedige dieren, wanneer de afstand tussen de plaats van vertrek en de plaats van bestemming kleiner of gelijk is aan 50 km en evenmin voor het vervoer ervan van en naar een markt voor dieren.

Artikel 30, 5 van dit besluit stelt dat de handelaar een register op papier of op geïnformatiseerde wijze moet houden, volgens het model vastgelegd door de minister, dat o.m. het detail van de begeleidingsdocumenten bevat, nl. het officieel nummer wanneer het runderen betreft, het beslagnummer voor de andere diersoorten. Die gegevens moeten minimum drie jaar bewaard worden.

De eigenaar of elke natuurlijke of rechtspersoon verantwoordelijk voor het verzamelcentrum moet een register houden op geïnformatiseerde wijze, gedurende ten minste drie jaar te bewaren en dat o.m. volgende gegevens bevat:

- a) bij het binnenkomen:
  - het detail van de begeleidingsdocumenten met het officieel nummer wanneer het runderen betreft en het beslagnummer voor de andere diersoorten.
- b) bij het buitengaan:
  - het detail van de begeleidingsdocumenten, zijnde het officieel nummer wanneer het runderen betreft en het beslagnummer voor de andere diersoorten (art. 41, telkens punt 4, KB 9 juli 1999 betreffende de bescherming van dieren tijdens het vervoer en de erkenningsvoorwaarden van vervoerders, handelaars, halteplaatsen en verzamelcentra).

§ 12. Detergentia

174 Indien detergentia onverpakt vervoerd worden, moeten de benaming van het product, de naam of de handelsnaam en het adres of het gedeponeerde merk van diegene die voor het invoeren of het op de markt brengen verantwoordelijk is op de facturen en andere begeleidende documenten voorkomen (art. 4 KB 25 oktober 1988 betreffende de graad van biologische afbreekbaarheid van bepaalde oppervlakte-actieve stoffen in detergentia).

§ 13. Financiële diensten

175 De verkoper geeft eenmaal per jaar, in de loop van de maand januari, aan de consument welke diensten aangekocht heeft bedoeld in de punten I, II, III, IX en X van de bijlage bij het KB 23 maart 1995 betreffende de prijsaanduiding voor homogene financiële diensten, een bewijsstuk af. Dit bewijsstuk vermeldt per dienst of informatie-element de eenheidsprijs van de verrichting, het aantal uitgevoerde verrichtingen gedurende het afgelopen jaar en het totaal van de jaarlijkse kosten.

Wat de interesten betreft moet alleen het totaal van de debet- en creditinteresten op dit document vermeld zijn.

De mededeling bedoeld in beide voorgaande paragrafen moet schriftelijk gebeuren, in voorkomend geval door middel van een rekeninguittreksel.

Indien bij mededeling door middel van een rekeninguittreksel, de consument zijn briefwisseling in de onderneming gedomicileerd heeft en hij er binnen een termijn van zes maanden na de mededeling geen kennis van genomen heeft, wordt de mededeling hem per brief ter kennis gebracht (art. 10 KB 23 maart 1995 betreffende de prijsaanduiding voor homogene financiële diensten).

§ 14. Afrekeningsfacturen na meteropname voor de levering van elektriciteit en gas aan eindafnemers

176 De afrekeningsfacturen na meteropname voor de levering van elektriciteit aan eindafnemers aangesloten op het laagspanningsnet en voor de levering van gas aan eindafnemers waarvan het jaarlijks verbruik lager is of gelijk is aan 60.000 kWh, moeten minstens de volgende gegevens bevatten:

- de naam en het adres van de energieleverancier;
- het e-mailadres, telefoon- en faxnummer van de klantendienst van de leverancier;
- het adres, telefoon- en faxnummer van de ombudsdienst van de Commissie voor de Regulering van de Elektriciteit en het Gas;
- het adres voor al de briefwisseling;
- de periode waarop de factuur slaat;
- de gefactureerde bedragen;
- de btw-voet en het btw-bedrag;
- het verbruik in aantal eenheden;
- de eenheidsprijs of -prijzen;
- het detail van de berekening van het te betalen bedrag;
- het tarief voor de transmissie;
- het tarief voor de distributie;
- de heffingen geïnd door het geheel van overheden, geglobaliseerd per categorie;
- het verloop van het verbruik van de afgelopen drie jaar in energie-eenheden en gedetailleerd per eenheidsprijs en in totaal;
- de aard van de primaire energiebronnen van de geleverde elektriciteit berekend naar een gemiddelde op jaarbasis van het afgelopen jaar: hernieuwbaar, aardgas, andere fossiele brandstoffen, nucleair of onbekend. Dit laatste mag slaan op ten hoogste 5 % van de opgegeven aard (art. 1 KB 3 april 2003 houdende de facturatie van elektriciteit en gas).

§ 15. Levantse bessen

177 Bij artikel 1 wet van 25 februari 1913 tot het verbieden van de handel in Levantse bessen wordt het verboden Levantse bessen uit te stallen voor de verkoop of te verkopen in kleinere hoeveelheden dan vijftig kilogram. Apothekers die houder zijn van een officina ontsnappen aan dit verbod.

Het bewaren of kopen, het leuren met of het vervoeren van Levantse bessen in kleinere hoeveelheden dan vijftig kilogram is eveneens verboden, tenzij het gaat om een aankoop door een apotheker en de levering vergezeld wordt van een factuur vanwege de verkoper.

§ 16. Sociale secretariaten van werkgevers

178 Sociale secretariaten van werkgevers moeten op alle akten, rekeningen, aankondigingen, publicaties en andere afgeleverde stukken hun sociale benaming vermelden voorafgegaan of gevolgd door de aanduiding “Vereniging zonder winstoogmerk – Erkend sociaal secretariaat van werkgevers”, alsook de datum van het ministerieel besluit dat de erkenning verleent (art. 48, § 1, 7° KB 28 november 1969 tot uitvoering van de wet van 27 juni 1969 tot herziening van de besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders).

§ 17. Verplichtingen van operatoren tegenover eindgebruikers

179 Naar luid van artikel 110, § 3 wet 13 juni 2005 betreffende de elektronische communicatie worden gratis oproepen, oproepen naar noodnummers en oproepen naar sommige nummers die na advies van het Belgisch Instituut voor postdiensten en telecommunicatie door de Koning worden vastgesteld, niet op de factuur vermeld.

§ 4 van hetzelfde artikel verplicht de operator om ten minste een keer per jaar op de factuur aan zijn abonnee, met maximum 5 nummers, te melden wat voor hem het meest gunstige tariefplan is, rekening houdend met zijn gebruikspatroon. Bovendien moet de operator op de eerste bladzijde van elke factuur de volgende tekst vermelden in een afzonderlijk kader en in het vet: “Raadpleeg de site van de overheid www.bestetarief.be om het tariefplan te vinden dat het best met uw gebruikspatroon overeenstemt”. Een specifieke sanctie is niet voorzien. Eventueel zou een klacht daarover aan de ombudsdienst voor telecommunicatie kunnen worden voorgelegd, conform artikel 136 van de wet.

Voor de begrippen operator en eindgebruiker, zie artikelen 1, 11° en 9 en 1, 13° wet 13 juni 2005 betreffende de elektronische communicatie.

180 Artikel 121/3 wet 13 juni 2005 verplicht de aanbieder van een internettoegangsdienst om, minstens eenmaal per jaar op het samenvattende deel van de factuur uitdrukkelijk en goed leesbaar melding te maken van de toepasselijke faciliteit(en), aangeboden krachtens de toepasselijke gedragscode of, bij ontbreken van een gedragscode, krachtens het ministerieel besluit, alsook de manier waarop deze faciliteiten kunnen aangevraagd worden. Een specifieke sanctie is evenmin voorzien.

De minister kan, na advies van het Belgisch Instituut voor postdiensten en telecommunicatie, hiervoor de nadere regels vastleggen.

§ 18. Bestrijdingsmiddelen en landbouwgrondstoffen

181 De wet van 11 juli 1969 betreffende de grondstoffen voor de landbouw, de tuinbouw, bosbouw en veeteelt laat de Koning toe om, teneinde de belangen van de fabrikanten, de voortbrengers, de kwekers, de bereiders, de telers, de houders van huisdieren, de verdelers, de gebruikers en de consumenten of van een categorie ervan te vrijwaren, alsook teneinde duurzame productiemethodes te bevorderen, door middel van maatregelen bedrog en vervalsing te voorkomen en praktijken te weren die voor gevolg hebben afbreuk te doen aan de normale voorwaarden van de mededinging en de plantaardige en dierlijke productie te bevorderen, te verbeteren en te beschermen.

182 Deze maatregelen kunnen bestaan in het bepalen aan welke voorwaarden inzake productie, vervaardiging, verwerking, bereiding, samenstelling, bewaring, vervoer, kwaliteit, doeltreffendheid, hoeveelheid, oorsprong, herkomst, triëring, verpakking, presentatie, conditionering en publiciteit de grondstoffen moeten voldoen en welke hoedanigheden zij moeten bezitten om te worden in de handel gebracht, verworven, ten toon of te koop gesteld, in bezit gehouden, bereid, vervoerd, verkocht, onder kosteloze of bezwarende titel geleverd, ingevoerd, uitgevoerd of doorgevoerd te worden. De Koning kan de activiteiten van de personen die deze handelingen stellen, onderwerpen aan een voorafgaande machtiging of erkenning vanwege de bevoegde minister. Bovendien kan Hij de voorwaarden vaststellen waaraan de personen moeten voldoen die onderworpen zijn aan een reglementering vastgesteld op grond van deze titel om bedoelde machtiging of erkenning te verkrijgen en te behouden.

Verder kan de Koning ook de merken, loodjes, verzegelingen, labels, etiketten, getuigschriften, attesten, bordjes, tekens, verpakkingen, benamingen of andere aanwijzingen of stukken bepalen waaruit het bestaan van de opgelegde voorwaarden bewezen of te kennen gegeven worden (art. 2, § 1, 1°-5° wet 11 juli 1969).

183 Bepalingen i.v.m. de facturen werden door de volgende uitvoeringsbesluiten vastgesteld:

184 Voor zaaizaad van groenvoedergewassen is voorgeschreven dat de facturen, contracten, catalogi, omzendbrieven, offerten voor verkoop en andere gelijkaardige documenten naar gelang van het geval volgende vermeldingen moeten bevatten:

- a. voor basiszaad en gecertificeerd zaad: de soort, ten minste aangegeven, met de botanische benaming, eventueel in verkorte vorm en zonder de naam van de auteurs, in Latijns schrift; het ras ten minste vermeld in Latijns schrift en de categorie. Wanneer het gewicht wordt vermeld en er korrelvormige bestrijdingsmiddelen, omhullingen of andere toevoegingsmiddelen in vaste staat worden gebruikt, de vermelding van de aard van het toevoegingsmiddel, alsmede de verhouding, bij benadering, tussen het gewicht der zuivere zaden en het totaalgewicht;
- b. voor handelszaad: de vermelding "handelszaad (niet naar het ras goedgekeurd)"; de soort, ten minste aangegeven, met de botanische benaming, eventueel in verkorte vorm zonder de naam van de auteurs, in Latijns schrift; het teeltgebied. Wanneer het gewicht wordt vermeld en er korrelvormige bestrijdingsmiddelen, omhullingen of andere toevoegingsmiddelen in vaste staat worden gebruikt, de vermelding van de aard van het toevoegingsmiddel, alsmede de verhouding, bij benadering, tussen het gewicht der zuivere zaden en het totaalgewicht (art. 31 besluit van de Vlaamse Regering houdende reglementering van de handel in en de keuring van zaaizaad van groenvoedergewassen; art. 31 besluit van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering 3 mei 2005 betreffende het in de handel brengen van zaaizaad van groenvoedergewassen en art. 29 KB 9 februari 2006 besluit van de Waalse Regering betreffende de productie en het in de handel brengen van zaad van groenvoedergewassen).

185 Een uitgebreide regeling is voorzien bij artikelen 9 en 13 KB 7 januari 1998 betreffende de handel in meststoffen, bodemverbeterende middelen en teeltsubstraten. Op de facturen, de andere begeleidende documenten, de etiketten en de verpakkingen moeten alleen volgende vermeldingen betreffende de producten voorkomen:

- voor de EG-meststoffen: de aanduiding "EG-MESTSTOF" in hoofdletters. Voor de andere producten, naargelang het hoofdstuk waaronder zij gerangschikt zijn in de tabel, gevraagd bij het KB 7 januari 1998: de aanduiding "meststof" voor de producten van hoofdstuk I, "kalkmeststof" voor de producten van hoofdstuk II, Afdeling II-A, "organisch bodemverbeterend middel" voor de producten van hoofdstuk III-A, "fysisch bodemverbeterend middel" voor de producten van hoofdstuk III-B, "teeltsubstraat" voor de producten van hoofdstuk IV en "Meststof voor de aanmaak van voedingsoplossingen voor hydrocultuur en substraatteelt" voor de producten van hoofdstuk VI.

Voor de producten bedoeld in de hoofdstukken II, afdeling II-B, V en VII van de tabel mag de groepsnaam niet worden aangegeven;

- de typeaanduiding zoals zij in kolom a) van de tabel voorkomt met de voorgeschreven of toegelaten kwalificaties.

De typeaanduiding van de samengestelde meststoffen die voorkomen in hoofdstuk I van de bij dit besluit gevoegde tabel, moet gevolgd worden door drie onderling van elkaar gescheiden getallen voor de NPK-meststoffen en door twee onderling van elkaar gescheiden getallen voor de NP-, PK- en NK-meststoffen. Deze getallen duiden de gehalten aan stikstof, fosforzuuranhydride en kaliumoxide aan in de volgorde die door de benaming wordt bepaald.

Wanneer een gehalte aan secundaire elementen wordt vermeld moet de typeaanduiding van de producten bedoeld in hoofdstuk I van de tabel aangevuld worden met de vermelding "bevattende...", gevolgd door ofwel de naam van elk van de aanwezige in dit lid bedoelde enkelvoudige elementen of het scheikundig symbool daarvoor.

Wanneer een gehalte aan secundaire elementen wordt aangegeven mag de typeaanduiding van de samengestelde meststoffen, aangevuld met de getallen die de gehalten aan stikstof, fosforzuuranhydride en kaliumoxide weergeven, gevolgd worden door de getallen die de gehalten weergeven aan calcium, calciumoxide, magnesiumoxide, natriumoxide en zwaveltrioxide waarbij deze laatste getallen tussen haakjes worden vermeld en de genoemde volgorde wordt in acht genomen.

Na de typeaanduiding mogen uitsluitend de getallen worden vermeld die het gehalte aangeven aan hoofd- en secundaire bestanddelen.

Indien aan een meststoftype bedoeld in hoofdstuk I en in hoofdstuk II, afdelingen I en II-B van de tabel, sporenelementen zijn toegevoegd, moet de typeaanduiding aangevuld worden met een van de volgende vermeldingen: "met sporenelementen" of "met..." gevolgd door de naam van elk van de aanwezige sporenelementen of het scheikundig symbool daarvoor.

Wanneer verschillende sporenelementen aanwezig zijn moeten deze vermeld worden in de alfabetische volgorde van hun scheikundig symbool: B, Co, Cu, Fe, Mn, Mo, Zn;

- de gewaarborgde gehalten of getallen voor elke hoofdzakelijke hoedanigheid en de gewaarborgde gehalten aan vormen en/of de oplosbaarheden, voorgeschreven in deze reglementering en in kolom d) van de tabel. De aanduiding van deze gehalten moet uitgedrukt worden overeenkomstig artikel 17 van het besluit;
- het gewaarborgd netto- of brutogewicht. Bij vermelding van het brutogewicht moet tevens het tarragewicht worden vermeld en voor de vloeibare producten mag het nettovolume worden toegevoegd.

Voor de producten bedoeld in de hoofdstukken III-A en IV-A van de tabel wordt de aanduiding van de nominale hoeveelheid in volume-eenheden bepaald overeenkomstig de Europese norm NBN-EN 12580-1999. In afwijking van het eerste lid is de aanduiding van de nominale hoeveelheid in massa-eenheden niet verplicht;

- de naam of de firmanaam of het gedeponeerd handelsmerk alsmede het adres van degene die verantwoordelijk is voor het verhandelen en die binnen de Europese Gemeenschap is gevestigd;
- met uitzondering van gedroogde mest mogen de producten die opgenomen zijn in hoofdstuk III-A van de tabel verrijkt worden met een stikstofmeststof en/of een fosfaatmeststof (met uitsluiting van natuurfosfaat, van gedeeltelijk ontsloten natuurfosfaat en van aluminiumcalciumfosfaat) en/of een kalimeststof. In dat geval moet de kwalificatie "verrijkt" bij de typeaanduiding gevoegd worden en moeten de waarborgen voorzien in artikel 14, 4°, aangeduid worden;

- voor het zuiveringsslib van hoofdstuk VIII van de tabel, de vermeldingen "Gebruik verboden op:

1. weideland en voedergewassen indien een wachttijd van 6 weken tussen het gebruik en de beweiding of de oogst niet in acht genomen wordt;
2. gronden waarop groenten en fruit geteeld worden, met uitzondering van die van fruitbomen en voor zover in dit laatste geval het gebruik gebeurt na de oogst en vóór de volgende bloei;
3. bodems welke bestemd zijn voor de teelt van groenten of vruchten die normaliter in rechtstreeks contact staan met de bodem en die normaliter rauw geconsumeerd worden, gedurende een periode van 10 maanden voorafgaand aan de oogst en tijdens de oogst zelf".

Nochtans, wanneer de verpakkingen meer dan 100 kg "EG-meststof" bevatten, is het toegestaan dat de aanduidingen bedoeld onder 1° tot 9° alleen op het in artikel 11 bedoelde begeleidend document worden vermeld;

- voor alle meststoffen, bodemverbeterende middelen en teeltsubstraten die producten van dierlijke oorsprong toegelaten overeenkomstig hoofdstuk I, afdeling II van de tabel, bevatten, uitgezonderd guano, de vermelding: "Bevat dierlijke eiwitten. Gebruik op weiden verboden".

186 Voor Thomasslakken (Thomasfosfaat), indien de geleverde partij bemonsterd en ontleed werd overeenkomstig de bepalingen van het ministerieel besluit van 26 maart 1980 houdende vaststelling van het tarief van de ontleding uitgevoerd door de Rijkslaboratoria en waarbij aan de kopers van bepaalde grondstoffen voor de landbouw faciliteiten worden verleend om ze te laten ontleden, gewijzigd bij het ministerieel besluit van 12 augustus 1985, moet de factuur eveneens de uitslag van de ontleding vermelden; in dit geval moet de factuur opgemaakt worden op basis van het bij de ontleding vastgestelde gehalte.

Nochtans, wanneer de uitslag van die ontleding hoger ligt dan het gewaarborgd maximum, mag het in rekening gebracht gehalte voor het opmaken van de factuur dit maximum niet overschrijden.

Indien bij de levering de partij Thomasslakken niet ontleed werd overeenkomstig dit artikel, moet de factuur opgemaakt worden op basis van het gemiddelde van de gewaarborgde gehalten.

187 Voor de handel in zaaigranen geldt artikel 31 besluit van de Vlaamse Regering 16 december 2005 houdende de reglementering van de handel in en de keuring van zaaigranen.

Voorzien is dat de facturen, contracten, catalogi, omzendbrieven, offertes voor de verkoop en andere gelijksoortige documenten volgende vermeldingen moeten dragen:

- a) voor basiszaad en gecertificeerd zaad:
  - de soort, ten minste aangegeven met de botanische benaming, eventueel in verkorte vorm en zonder de naam van de auteurs, in Latijns schrift;
  - het ras, ten minste vermeld in Latijns schrift;
  - de categorie;
  - als het gewicht wordt vermeld en er korrelvormige bestrijdingsmiddelen, omhullingen of andere toevoegingsmiddelen in vaste staat worden gebruikt, de vermelding van de aard van het toevoegingsmiddel, alsmede de verhouding, bij benadering, tussen het gewicht van de zuivere zaden en het totaalgewicht;
- b) voor zaadmengsels:
  - de bevoegde entiteit die de sluiting heeft verricht en de lidstaat;
  - het opgegeven netto- en brutogewicht of het opgegeven aantal zaden;
  - als het gewicht wordt vermeld en er korrelvormige bestrijdingsmiddelen, omhullingen of andere toevoegingsmiddelen in vaste staat worden gebruikt, de vermelding van de aard van het toevoegingsmiddel, alsmede de verhouding, bij benadering, tussen het gewicht van de zuivere zaden en het totaal gewicht;
  - de vermelding: “Mag uitsluitend in de handel worden gebracht in België”.

De vermelding van de soorten en rassen waaruit het mengsel bestaat en van de soort, de categorie, het ras, en van het producerend land van de samenstellende bestanddelen en hun gewichtsverhouding is niet verplicht.

Een identieke regeling geldt voor het Waalse Gewest op grond van artikel 29 van het besluit van de Waalse Regering van 9 februari 2006 betreffende de productie en het in de handel brengen van zaaigranen en voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest op grond van artikel 31 van het besluit van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering betreffende het in de handel brengen van zaaizaad van groenvoedergewassen.

188 Voor pootaardappelen moeten de facturen, contracten, catalogi, omzendbrieven, prospectussen, prijslijsten, offerten voor verkoop en andere soortgelijke documenten volgende vermeldingen dragen: het ras dat ten minste moet vermeld worden in Latijns schrift; het teeltland; de categorie en eventueel de klasse en de sortering (art. 27 KB 2 mei 2001 houdende reglementering van de handel in en van de keuring van pootaardappelen; art. 27 Besl.Vl.Reg. 19 januari 2007 houdende de reglementering van de handel in en de keuring van pootaardappelen; art. 27 Besl.Br.Hfst.Reg. 22 oktober 2009 houdende de reglementering van de handel in en de keuring van pootaardappelen).

189 Bietenzaad van landbouwrassen mag slechts verhandeld worden indien de facturen, contracten, catalogi, omzendbrieven, prospectussen, prijslijsten, offerten voor verkoop en andere gelijkwaardige documenten die zouden worden gebruikt, volgende vermeldingen dragen:

- de soort, ten minste in Latijns schrift aangegeven met de botanische benaming, eventueel in verkorte vorm en zonder de naam van de auteurs, dan wel de gewone benaming, of beide; voorts de aanduiding suikerbieten of voederbieten;
- het ras, ten minste vermeld in Latijns schrift;
- de categorie;
- voor eenkiemig zaad, de vermelding “Eenkiemig”;
- voor precisiezaad, de vermelding “Precisiezaad”;
- de soort, ten minste vermeld in Latijns schrift; voorts de aanduiding suikerbieten of voederbieten;
- het ras, ten minste vermeld in Latijns schrift;
- de categorie;
- voor eenkiemig zaad de vermelding “Eenkiemig”;
- voor precisiezaad de vermelding “Precisiezaad”

(art. 29 Besl.VI.Reg. 16 december 2005 houdende de reglementering van de handel in en de keuring van bietenzaad van landbouwrasen; art. 25 Besl.W.Reg. 9 februari 2006 betreffende de productie en het in de handel brengen van bietenzaad; art. 27 Besl.Br.Hfst.Reg. 31 augustus 2006 houdende reglementering van de handel in de keuring van bietenzaad van landbouwrasen). Elk besluit voorziet daarnaast specifieke vermeldingen voor niet definitief goedgekeurd zaad dat is geogst in een andere lidstaat.

190 Voor zaad van een ras dat genetisch is gemodificeerd, moet op elk officieel dan wel ander etiket of document dat krachtens het bepaalde in dit besluit op de partij zaad is aangebracht of dat die partij vergezelt, duidelijk zijn vermeld dat het ras genetisch is gemodificeerd (art. 12 Besl.VI.Reg. 16 december 2005 houdende de reglementering van de handel in en de keuring van bietenzaad van landbouwrasen; art. 13 Besl.W.Reg. 9 februari 2006 betreffende de productie en het in de handel brengen van bietenzaad; art. 12 Besl.Br.Hfst.Reg. 31 augustus 2006 houdende reglementering van de handel in de keuring van bietenzaad van landbouwrasen).

191 Voor zaad van een ras dat genetisch is gemodificeerd, moet op elk document dat krachtens het bepaalde in dit besluit op de partij zaad is aangebracht of dat die partij vergezelt, duidelijk zijn vermeld dat het ras genetisch is gemodificeerd (art. 11 Besl.VI.Reg. 16 december 2005 houdende de reglementering van de handel in en de keuring van zaaigranen; art. 14 Besl.W.Reg. 9 februari 2006 betreffende de productie en het in de handel brengen van zaaigranen; art. 11 Besl.Br.Hfst.Reg. 31 augustus 2006 houdende reglementering van de handel in de keuring van zaaigranen).

192 Elk besluit voorziet daarnaast specifieke vermeldingen voor niet definitief goedgekeurd zaad dat is geogst in een andere lidstaat (art. 13, 2° en bijlage V, C Besl.VI.Reg. 16 december 2005 houdende de reglementering van de handel in en de keuring van zaaigranen; art. 10, 2° en bijlage V, C Besl.W.Reg. 9 februari 2006 betreffende de productie en het in de handel brengen van zaaigranen; art. 10, § 2, 2° en bijlage V, C Besl.Br.Hfst.Reg. 31 augustus 2006 houdende de reglementering van de handel in en de keuring van zaaigranen).

193 Wie de vereiste vermeldingen niet aanbracht op, en de facturen of de afschriften ervan niet bewaarde gedurende de voorgeschreven termijn, kan met gevangenisstraffen van een tot zeven dagen en met geldboetes van een tot vijftientig frank of met een van die straffen alleen worden bestraft.

Bij herhaling binnen de twee jaar, voor eenzelfde of een gelijkaardige overtreding, na de laatste veroordeling, riskeert de overtreder gevangenisstraffen van vijftien dagen tot drie maanden en een geldboete of een van die straffen alleen.

Deze laatste straffen of de strengere straffen van het Strafwetboek bedreigen hem die wetens gebruikmaakt van nagemaakte of vervalste facturen, w.b. de oorsprong, de hoedanigheid of de waarborg, w.b. de keuring of de erkenning door de overheid, met een benaming die hen niet toekomt of met bedrieglijk gesuggereerde eigenschappen i.v.m. de bepalingen van bovenstaande besluiten. Bij herhaling van een dezer misdrijven binnen drie jaar na de eerste veroordeling worden deze straffen verdubbeld. De rechtbank kan dan bovendien de sluiting bevelen van de inrichting van de overtreder voor een periode van acht dagen tot een jaar.

Alle bepalingen van boek I van het Strafwetboek, met inbegrip van hoofdstuk VII over de deelneming en van artikel 85 over de verzachtende omstandigheden zijn op deze laatste overtredingen toepasselijk (art. 8 en 9 wet 11 juli 1969 betreffende de bestrijdingsmiddelen en de grondstoffen voor de landbouw, de tuinbouw, de bosbouw en veeteelt).

§ 19. Voedingsmiddelen

194 Krachtens artikel 2 warenwet (wet 24 januari 1977 betreffende de bescherming van de gezondheid van de gebruikers op het stuk van de voedingsmiddelen en andere producten) kan de Koning de aanwijzingen reglementeren die nuttig zijn voor de informatie inzake voedingsmiddelen. Hij kan regels stellen en verbodsmaatregelen voorschrijven op het in de handel brengen van

dieetvoedingsmiddelen, vitamines en voedingsmiddelen waaraan vitamines, oligo-elementen of andere nutriënten werden toegevoegd. Doel moet zijn bedrog of vervalsingen te voorkomen.

195 Maatregelen met een mogelijke weerslag op de vermeldingen op facturen en aanverwante documenten gelden voor:

– Voorverpakte voedingsmiddelen. Deze moeten op hun etiket een ganse reeks vermeldingen dragen. Etikettering wordt omschreven als de vermeldingen, aanwijzingen, fabrieks- of handelsmerken, beelden of tekens die betrekking hebben op een voedingsmiddel en voorkomen op enig document, of schriftstuk dat bij dit voedingsmiddel is gevoegd of daarop betrekking heeft (art. 1, § 3, b KB 13 september 1999 betreffende de etikettering van voorverpakte voedingsmiddelen). Volgens artikel 2, § 1 van het besluit moeten in principe worden vermeld:

- * de verkoopbenaming;
- * de lijst met ingrediënten;
- * de hoeveelheid bepaalde ingrediënten of categorieën van ingrediënten;
- * de datum van minimale houdbaarheid of, bij uit microbiologisch oogpunt zeer bederfelijke voedingsmiddelen, de uiterste consumptiedatum;
- * de bijzondere bewaar- en gebruiksvoorwaarden;
- * de naam of handelsnaam en het adres van de fabrikant of de verpakker, of van een in de Europese Gemeenschap gevestigde verkoper;
- * een gebruiksaanwijzing, indien het voedingsmiddel zonder gebruiksaanwijzing niet behoorlijk kan worden gebruikt;
- * het effectieve alcoholvolumegehalte voor dranken met een alcoholvolumegehalte van meer dan 1,2 %;
- * de nettohoeveelheid;
- * de plaats van oorsprong of herkomst indien het weglaten daarvan de verbruiker zou kunnen misleiden in verband met de werkelijke oorsprong of herkomst van het voedingsmiddel.

Het is duidelijk dat het niet de bedoeling kan zijn om al deze gegevens op de factuur te vermelden. Artikel 13 van het besluit legt trouwens enkel de vermelding op van de verkoopbenaming in de tekst van facturen, brieven, vrachtbrieven of andere handelsdocumenten.

Voor de voedingsmiddelen bestemd voor de eindverbruiker of om aan collectiviteiten te worden geleverd om daar te worden bereid, verwerkt, verdeeld of gesleten, mogen de voor de etikettering voorgeschreven vermeldingen slechts op de op die voedingsmiddelen betrekking hebbende handelsdocumenten voorkomen, wanneer kan worden gegarandeerd dat deze documenten, met alle etiketteringsgegevens, de voedingsmiddelen waarop ze betrekking hebben vergezellen, dan wel tegelijkertijd met of vóór de levering worden verzonden (art. 10, § 2 KB 13 september 1999).

– Additieven die niet voor verkoop aan de eindverbruiker zijn bestemd. De vermelding van de naam van het additief en het EEG-nummer, of, bij ontbreken van dergelijke bepalingen, een omschrijving van het additief die voldoende nauwkeurig is om het te kunnen onderscheiden van andere additieven waarmee het kan worden verward, wanneer in additieven andere stoffen, materialen of voedsel ingrediënten worden geïntegreerd om het opslaan, verkopen, standaardiseren, verdunnen of oplossen van een of meer additieven te vergemakkelijken; van een gebruiksaanwijzing indien een behoorlijk gebruik van het additief zonder gebruiksaanwijzing onmogelijk is; van een vermelding aan de hand waarvan de partij kan worden geïdentificeerd; van de naam of handelsnaam en het adres van de fabrikant of van de verpakker dan wel van een in de Gemeenschap gevestigde verkoper; van een aanduiding van het percentage van elk bestanddeel waarvoor in een voedingsmiddel een kwantitatieve beperking geldt of andere passende gegevens over de samenstelling aan de hand waarvan de koper er kan aan voldoen. Indien deze kwantitatieve beperking geldt voor een groep bestanddelen die afzonderlijk of in combinatie worden gebruikt, mag het gecombineerde percentage in één getal worden aangegeven; wanneer het de toevoegsels vermeld in bijlage onder I van dit besluit onder de nummers E 407 en E 440 i en ii (carrageen, pektine en geamideerde pektine) betreft en wanneer suikers met het oog op de standaardisering werden toegevoegd, van de vermelding, bij de benaming: “met suiker(s) gestandaardiseerd”; en, wanneer het het toevoegsel vermeld in bijlage onder I van

- dit besluit onder nr. E 420 ii (sorbitolstroop) betreft en wanneer deze na hydrolyse een totaalgehalte aan suikers van meer dan 1 %, uitgedrukt in saccharose, vertoont, van een passende vermelding waaruit die particulariteit moet blijken, moet alleen in de vóór of bij de levering te verstrekken handelsdocumenten betreffende de partij te worden vermeld, mits de aanduiding “bestemd voor de vervaardiging van levensmiddelen, niet voor de verkoop in het klein” op een goed zichtbare plaats van de verpakking of het recipiënt van het betrokken product voorkomt (art. 4, § 2 KB 2 oktober 1980 betreffende de handel en de etikettering van toevoegsels).
- Boter, boterconcentraat, ghee, watervrij melkvet en halfvolle boter. Deze moeten op zichtbare, goed leesbare en onuitwisbare wijze op de handelsdocumenten volgende bijzondere gegevens vermelden, naast diegene die werden opgesomd in KB 13 november 1986 betreffende de etikettering van voorverpakte voedingsmiddelen:
    - * de naam of de handelsnaam en het adres of de zetel van de fabrikant;
    - * uitsluitend voor halfvolle boter, de vermelding “niet gebruiken voor bakken of braden” (art. 5, § 2 KB 6 mei 1988 betreffende boter en boterproducten).
  - Bereidingsmiddelen voor producten op basis van meel. Wanneer deze bereidingsmiddelen in bulk worden geleverd moet een document samen met de waren afgeleverd worden, waarop een gebruiksaanwijzing wordt vermeld die zo is opgesteld dat het daarmee conforme gebruik van het bereidingsmiddel noch in het product op basis van meel, noch in vullingen en versiersels een gehalte aan ingrediënten of aan toevoegsels teweegbrengt dat hoger is dan wat door de vigerende reglementen daarin wordt toegelaten (art. 4, § 1 KB 2 september 1985 betreffende de bereidingsmiddelen voor producten op basis van meel).
  - Caseïne. Voor caseïne, caseïnat en voedingsmiddelen die caseïne of caseïnat bevatten mogen de naam van het land van oorsprong voor uit andere dan EU-landen ingevoerde producten en, voor mengsels die caseïnat bevatten, het gehalte aan eiwitten, alsmede de aanduiding van het nettogewicht in gram of kilogram en de aanduiding van de naam of de handelsnaam en het adres van de fabrikant of van de verpakker of van een in de Europese Unie gevestigde verkoper op het begeleidend document en niet in de etikettering voorkomen. Bij bulkvervoer mogen de aanduidingen van het kation of de kationen voor caseïnat, het gehalte aan eiwitten voor de mengsels die caseïnat bevatten, de aanduiding van het nettogewicht in gram of kilogram en de aanduiding van de naam of de handelsnaam en het adres van de fabrikant of van de verpakker of van een in de Europese Unie gevestigde verkoper op de begeleidende documenten voorkomen (art. 5, § 3, 4 en 5 KB 27 april 1987 betreffende de fabricage en de handel in voedingscaseïne en -caseïnat).
  - Voedingsgelatine moet tijdens het vervoer vergezeld gaan van een handelsdocument waarop het identificatiemerkteken van de inrichting van verzending, de bereidingsdatum evenals de vermelding “Voor menselijke consumptie geschikte gelatine” wordt vermeld (art. 50, 3° KB 22 december 2005 betreffende de hygiëne van levensmiddelen van dierlijke oorsprong).
  - Collageen moet tijdens het vervoer vergezeld gaan van een handelsdocument waarop het identificatiemerkteken van de inrichting van verzending, de bereidingsdatum evenals de vermelding “Voor menselijke consumptie geschikt collageen” wordt vermeld (art. 51, 3° KB 22 december 2005 betreffende de hygiëne van levensmiddelen van dierlijke oorsprong).
  - Voedingsaroma's. In principe moeten de handelsdocumenten volgende vermeldingen dragen:
    - * de naam of handelsnaam en het adres van de fabrikant of verpakker, of van een in de Europese Unie gevestigde verkoper;
    - * de verkoopbenaming ofwel het woord “aroma”, ofwel een meer specifieke naam of een beschrijving van het aroma;
    - * hetzij de vermelding “voor levensmiddelen” hetzij een meer specifieke verwijzing naar het voedingsmiddel waarvoor het aroma is bestemd;
    - * de opsomming, in dalende volgorde van de gewichtshoeveelheid van de aanwezige aromastoffen en aromatiserende preparaten volgens onderstaande indeling:
      - o natuurlijke aromastoffen;

- natuuridentieke aromastoffen;
- kunstmatige aromastoffen voor de in artikel 1, § 1, 2°, c) omschreven aromastoffen;
- aromatiserende preparaten;
- verwerkingsaroma's;
- rookaroma's;
- * in geval van een mengsel van aroma's met andere stoffen of materialen, de opsomming, in dalende volgorde van de gewichtshoeveelheid, in het mengsel van de categorieën aroma's, van de naam van de andere stoffen of materialen of, in voorkomend geval, het "EEG"-nummer daarvan;
- * de vermelding van de maximumhoeveelheid van elk bestanddeel of elke groep van bestanddelen waarvoor een kwantitatieve beperking in een voedingsmiddel geldt, of adequate informatie, op grond waarvan de koper de voor dat voedingsmiddel geldende voorschriften kan naleven;
- * een vermelding ter identificatie van de partij.

De term "natuurlijk" of elke andere uitdrukking die in wezen dezelfde betekenis heeft, mag alleen worden gebruikt voor aroma's waarvan de aromatiserende component uitsluitend aromatiserende preparaten en/of natuurlijke aromastoffen bevat.

Indien de verkoopbenaming van het aroma een verwijzing naar een voedingsmiddel of een uitgangsmateriaal voor de bereiding van aroma's bevat, mag de term "natuurlijk" of elke andere uitdrukking die in wezen dezelfde betekenis heeft, alleen worden gebruikt wanneer de aromatiserende component is geïsoleerd door geschikte fysische dan wel enzymatische of microbiologische procedés of door traditionele voedingsmiddelenbereidingswijzen, uitsluitend (of vrijwel uitsluitend) uitgaande van het betrokken voedingsmiddel of het betrokken uitgangsmateriaal voor de bereiding van aroma's (art. 3, § 1 KB 24 januari 1990 betreffende aroma's voor gebruik in voedingsmiddelen).

De aanduiding van de opsomming in dalende volgorde van de gewichtshoeveelheden van de aanwezige aromastoffen en aromatiserende preparaten, zoals door KB 24 januari 1990 betreffende aroma's voor gebruik in voedingsmiddelen voorgeschreven en de vermelding van de maximumhoeveelheid van elk bestanddeel of elke groep van bestanddelen waarvoor een kwantitatieve beperking in het voedingsmiddel geldt, of adequate informatie, op grond waarvan de koper de voor dat voedingsmiddel geldende voorschriften kan naleven, moeten niet op de etikettering maar slechts in de vóór of bij de levering te verstrekken handelsdocumenten worden vermeld, mits de aanduiding "bestemd voor de vervaardiging van voedingsmiddelen, niet voor de verkoop in het klein", op een goed zichtbare plaats op de verpakking, het recipiënt of het etiket van het betrokken product voorkomt.

De vermeldingen moeten goed zichtbaar, duidelijk leesbaar en onuitwisbaar zijn en in een voor de koper gemakkelijk te begrijpen taal zijn gesteld, tenzij andere maatregelen zijn getroffen om te waarborgen dat deze wordt ingelicht (art. 3, § 3 en 4 KB 24 januari 1990 betreffende aroma's voor gebruik in voedingsmiddelen).

- Vermelding van de partij waartoe een voedingsmiddel behoort. De aanduiding die het mogelijk maakt de partij waartoe een voedingsmiddel behoort te identificeren en in voorkomend geval, de aanduiding van de letter "L", moet op de handelsdocumenten die niet-voorverpakte voedingsmiddelen bevatten voorkomen (art. 4, § 2 KB 9 februari 1990 betreffende de vermelding van de partij waartoe een voedingsmiddel behoort).
- Bij de productie van voedingsmiddelen gebruikte extractiemiddelen. De vermelding van de verkoopbenaming, van een duidelijke vermelding dat de kwaliteit van de stof het gebruik ervan als extractiemiddel in voedingsmiddelen of bestanddelen daarvan toelaat moeten altijd op de verpakkingen, recipiënten of etiketten voorkomen, evenals de vermelding aan de hand waarvan de partij, waartoe de extractiemiddelen behoren, kan worden herkend, de naam of de firmanamen en het adres van de fabrikant of van de verpakker of van een in de Europese Unie gevestigde verkoper en, zo nodig, de aanwijzingen voor de bewaring of voor het gebruik. Het is echter toegestaan de vermelding aan de hand waarvan de partij, waartoe de extractiemiddelen behoren, kan worden herkend, de naam of de firmanamen en het adres van de fabrikant of van de verpakker of van een in de Europese Unie gevestigde verkoper en, zo nodig, de

aanwijzingen voor de bewaring of voor het gebruik enkel aan te brengen op de bij de partij horende handelsdocumenten, die bij of vóór de levering worden overgelegd (art. 4, § 1 en 2 KB 25 november 1991 betreffende bij de productie van voedingsmiddelen gebruikte extractiemiddelen).

§ 20. Wet van 12 juni 1991 op het consumentenkrediet

196 Naast de verschillende vermeldingen die een aanbod tot het sluiten van een kredietovereenkomst moet vermelden (zie verder, nr. 273 e.v.), bevat de wet van 12 juni 1991 op het consumentenkrediet bepaalde verplichtingen die op kredietbemiddelaars wegen m.b.t. het aanbrenge van gegevens op documenten bestemd voor de cliënteel.

Kredietbemiddelaar is elke natuurlijke persoon of rechtspersoon die bijdraagt tot het sluiten of tot het uitvoeren van een kredietovereenkomst binnen het kader van zijn handels- of beroepsactiviteit (art. 1, 3° wet consumentenkrediet).

Speciale verplichtingen wegen op de kredietagent en de kredietmakelaar, die door de wet als bijzondere kredietbemiddelaars worden aangezien.

Een kredietagent is elke kredietbemiddelaar die de bevoegdheid heeft kredietovereenkomsten te sluiten in naam en voor rekening van een kredietgever, en die uitsluitend in naam van die kredietgever tussenkomt voor de kredietvormen die toegepast worden door de kredietgever, terwijl de kredietmakelaar elke kredietbemiddelaar is die gewoonlijk, hoofdzakelijk of op bijkomende wijze, bij het sluiten van een kredietovereenkomst bemiddelt in het raam van zijn handels- of beroepsactiviteiten. De kredietmakelaar bemiddelt bij het sluiten van kredietovereenkomsten aangeboden door een of meer kredietgevers (art. 62 wet consumentenkrediet).

Elke kredietbemiddelaar moet de consument op de hoogte brengen van zijn hoedanigheid van kredietbemiddelaar, alsook van de aard en de draagwijdte van zijn bevoegdheden, in de documenten bestemd voor de cliënteel. Deze informatie heeft onder meer betrekking op de hoedanigheid van kredietmakelaar of kredietagent.

De kredietbemiddelaar mag enkel bemiddelen voor kredietovereenkomsten met erkende kredietgevers.

De kredietmakelaar mag zijn activiteit slechts onder zijn eigen naam uitoefenen, terwijl de kredietagent in alle documenten, bestemd voor de cliënteel, de elementen ter identificatie van de kredietgever moet aanduiden (art. 63 wet consumentenkrediet).

§ 21. Privédetectives

197 Elk document dat van een privédetective uitgaat, maakt melding van de beroepstitel van privédetective en van de daartoe nodige (en verkregen) vergunning vanwege het Ministerie van Binnenlandse Zaken (art. 11 wet 19 juli 1991 tot regeling van het beroep van privédetective). Bij overtreding van deze bepaling is geen sanctie in de wet voorzien.

§ 22. Bewakingsondernemingen

198 Elk document dat uitgaat van een bewakingsonderneming, een interne bewakingsdienst of beveiligingsonderneming, moet melding maken van de voor de exploitatie van een bewakingsonderneming of van de organisatie van een interne bewakingsdienst noodzakelijke vergunning vanwege de minister van Binnenlandse Zaken of van de voor de exploitatie van een beveiligingsonderneming nodige erkenning vanwege dezelfde minister (art. 13 wet 10 april 1990 tot regeling van de private en bijzondere veiligheid).

§ 23. Beursvennootschappen. Beleggingsinstellingen. Beleggingsfondsen

199 Alleen aan de vennootschappen voor plaatsing van orders in financiële instrumenten en de buitenlandse beleggingsondernemingen die in België werkzaam zijn in overeenstemming met de wet en waarvan de vergunning de in de wet vermelde beleggingsdiensten dekt, is het toegestaan om in België gebruik te maken van de woorden “vennootschap voor plaatsing van orders in financiële instrumenten” of enige andere term die naar deze activiteit verwijst in hun documenten en hun reclame (art. 55, § 5 wet 6 april 1995 inzake het statuut van en het toezicht op de beleggingsondernemingen).

§ 24. Vleeskeuring en vervoer van vlees

200 Overeenkomstig KB 4 juli 1986 betreffende de rechten bestemd om de kosten te dekken van de keuringen, gezondheidsonderzoeken en -controles van slachtvlees, vlees van gevogelte en vis (*BS* 8 juli 1986) moeten de eigenaars van de slachtdieren en het gevogelte, van de vis of van vlees- en visproducten, bedoeld in de wet van 5 september 1952 betreffende de vleeskeuring en de vleeshandel en in de wet van 15 april 1965 betreffende de keuring van en de handel in vis, gevogelte, konijnen en wild, die onderworpen zijn aan een keuring door de veeartsen, leden van het Instituut voor veterinaire keuring, de rechten betalen voor de keuring ervan. Het bedrag van deze rechten moet afzonderlijk vermeld worden op de factuur betreffende deze dieren of producten, tenzij aan de hand van de factuur genoegzaam blijkt dat het in de verkoopprijs begrepen is.

201 Gedurende het vervoer moet vers vlees van slachtdieren vergezeld gaan van een begeleidend handelsdocument, opgesteld door de inrichting van waaruit het vlees is verzonden en met dien verstande dat dit document volgende gegevens bevat:

- 1° de aanduidingen van het keurmerk of identificatiemerktken waarmee het vlees of in voorkomend geval de verpakking is bekleed;
- 2° het toelatingsnummer van de inrichting van verzending;
- 3° zijn volgnummer;
- 4° een vermelding waarmee het vervoermiddel geïdentificeerd kan worden;
- 5° voor bevroren of diepgevroren vlees, de niet-gecodeerde vermelding van de maand en het jaar van bevroering of diepvriezing;
- 6° het aantal runderkarkassen of delen daarvan waarvan de wervelkolom moet worden verwijderd overeenkomstig verordening (EG) nr. 999/2001 van het Europees Parlement en de Raad van 22 mei 2001 houdende vaststelling van voorschriften inzake preventie, bestrijding en uitroeiing van bepaalde overdraagbare spongiforme encefalopathieën en het aantal waarvoor de verwijdering van de wervelkolom niet wordt opgelegd bij voormelde verordening;
- 7° voor elk karkas, deel van een karkas of stuk vers rundvlees, het gewicht alsook het referentienummer of de referentiecode die het verband legt tussen het vlees en het rund of de runderen waarvan het afkomstig is (art. 7, § 1 KB 30 december 1992 betreffende het vervoer van vers vlees, vleesproducten en vleesbereidingen).

202 Gedurende het vervoer moet vers vlees van gevogelte vergezeld gaan van een begeleidend handelsdocument, opgesteld door de inrichting van waaruit het vlees is verzonden en met dien verstande dat dit document volgende gegevens bevat:

- 1° de aanduidingen van het keurmerk of identificatiemerktken waarmee het vlees of in voorkomend geval de verpakking is bekleed;
- 2° het codenummer van de keurder belast met de keuring en de controle in de inrichting van oorsprong op de dag van de productie van het vlees;
- 3° in voorkomend geval de volgende vermelding: “vlees van gevogelte gekoeld door onderdompeling – richtlijn 71/118/EEG, bijlage I, hoofdstuk VII, punten 42 en 43” (art. 7, § 2 KB 30 december 1992 betreffende het vervoer van vers vlees, vleesproducten en vleesbereidingen).

203 Gedurende het vervoer dat beperkt blijft tot het nationaal grondgebied, moeten vers vlees van konijnen en vers vlees van gekweekt wild vergezeld gaan van een begeleidend handelsdocument analoog aan dat hierboven vermeld voor het vervoer van vers vlees van slachtdieren, evenwel zonder de vermelding onder 4° (art. 7, § 3 KB 30 december 1992 betreffende het vervoer van vers vlees, vleesproducten en vleesbereidingen).

204 Gedurende het vervoer moet vers vlees van vrij wild vergezeld gaan van een door een keurder geïsoleerd begeleidend handelsdocument, opgesteld door de inrichting van waaruit het vlees is verzonden en met dien verstande dat dit document volgende gegevens bevat:

- 1° de aanduidingen van het keurmerk of identificatiemerktken waarmee het vlees of in voorkomend geval de verpakking is bekleed;
- 2° een codenummer waarmee de keurder kan worden geïdentificeerd;
- 3° voor bevroren of diepgevroren vlees, de niet-gecodeerde vermelding van de maand en het jaar van bevroering of diepvriezing (art. 7, § 4 KB 30 december 1992 betreffende het vervoer van vers vlees, vleesproducten en vleesbereidingen).

205 Onverminderd de bepalingen van § 1 moet voorwaardelijk voor de voeding goedgekeurd gortig vlees dat vanuit een slachthuis wordt verzonden naar een door de belanghebbende gekozen inrichting die erkend is voor de reglementaire bevroering, gedurende het vervoer vergezeld gaan van een vervoerdocument afgeleverd door de keurder en waarin de exclusieve bestemming is aangeduid (art. 7, § 7 KB 30 december 1992 betreffende het vervoer van vers vlees, vleesproducten en vleesbereidingen).

206 Vers vlees van slachtdieren, van gevogelte, van konijnen en van wild evenals vleesproducten en vleesbereidingen ingevoerd uit een land dat geen lid is van de Europese Unie, moeten vergezeld gaan van de documenten vereist overeenkomstig de bepalingen betreffende de invoer en het vervoermiddel moet verzegeld zijn, tenzij de (waren) zijn toegelaten tot het vrije verkeer binnen de Europese Unie (art. 10 KB 30 december 1992 betreffende het vervoer van vers vlees, vleesproducten en vleesbereidingen).

207 Het vervoer van levensmiddelen van dierlijke oorsprong door de exploitant van een verkooppunt mag enkel gebeuren indien: 7° gedurende het vervoer moeten levensmiddelen van dierlijke oorsprong vergezeld gaan van een begeleidend handelsdocument opgesteld door de inrichting van verzending, overeenkomstig de voorwaarden vermeld in het koninklijk besluit van 30 december 1992 betreffende het vervoer van vers vlees, vleesproducten en vleesbereidingen of de voorwaarden vermeld in volgend alinea, tenzij het gaat om thuislevering aan de eindverbruiker van levensmiddelen van dierlijke oorsprong door de exploitant van een verkooppunt (art. 11, 7° en 8° KB 10 november 2005 betreffende de detailhandel in bepaalde levensmiddelen van dierlijke oorsprong 2005/22955).

Een vleeswinkel of viswinkel mag andere verkooppunten bevoorraden mits: 4° tijdens het vervoer van het verkooppunt van productie naar het bevoorradende verkooppunt moeten de levensmiddelen van dierlijke oorsprong worden vergezeld van een begeleidend handelsdocument dat ten minste melding maakt van de naam of handelsnaam van het verkooppunt van productie, de naam of handelsnaam van het bevoorradende verkooppunt, de leveringsdatum, de aard, de identificatie en het gewicht en een serienummer (art. 25, 4° KB 10 november 2005 betreffende de detailhandel in bepaalde levensmiddelen van dierlijke oorsprong 2005/22955).

HOOFDSTUK III TAAL VAN DE FACTUUR

AFDELING I

TAALWETGEVING

§ 1. Toepassingsgebied

208 Hoewel naar luid van zijn titel het KB 18 juli 1966 houdende coördinatie van de wetten op het gebruik van de talen in bestuurszaken, enkel op de administratie toepasselijk lijkt, toch worden in artikelen 52 en 59 ook verplichtingen opgelegd aan de privésector. Artikel 52, § 1 bepaalt dat de akten en bescheiden die voorgeschreven zijn krachtens wettelijke of reglementaire bepalingen en de akten en bescheiden die voor het personeel bestemd zijn, moeten opgesteld zijn in de taal van het gebied waar hun exploitatiezetel of onderscheiden exploitatiezetels gevestigd zijn. Deze regel geldt voor *nijverheids-, handels- en financiebedrijven*, kortom voor de gehele economische sector, ongeacht de juridische vorm van het bedrijf en het aantal personen dat er tewerkgesteld is. De regeling van de gecoördineerde wetten is van openbare orde (RvS 21 december 1994, nr. 50.916, *Mazowa Nselo*; RvS 9 februari 1998, nr. 71.694, *Constandt*; RvS 12 december 2000, nr. 91.550, *Cloesen*; F. GOSSELIN, “Le régime linguistique de la facture” in G.L. BALLON en E. DIRIX (eds.), *La facture et autres documents équivalents*, (75) 84, nr. 150).

De duidelijke omschrijving “nijverheids-, handels- en financiebedrijven” sluit een toepassing uit van de gecoördineerde wetten op ondernemingen uit de sociale sector (Vaste Commissie voor Taaltoezicht nr. 4.059-4.254 van 5 mei 1977 inzake de *Brailleliga*) en deze die een landbouwactiviteit uitoefenen (Vaste Commissie voor Taaltoezicht nr. 30.045 van 18 maart 1999). Voor de facturen, onkostennota’s of afrekeningen uitgereikt door private ziekenhuizen (Vaste Commissie voor Taaltoezicht nr. 2.102 van 13 februari 1968), rusthuizen of verzorgingstehuizen aan hun patiënten, voor deze van private peuterskolen voor de zorg besteed aan de kinderen, is er geen gelijkaardige bepaling voorhanden. Gelet op het karakter van openbare orde van de gecoördineerde wetten kan er van een analogische toepassing van haar bepalingen geen sprake zijn.

209 Uit de rechtspraak van het Arbitragehof (nu Grondwettelijk Hof) blijkt dat de federale wetgever bevoegd is om het gebruik der talen te regelen, binnen de grenzen van zijn residuaire territoriale bevoegdheid, naast deze van de Franse en Vlaamse Gemeenschap, binnen de perken van hun respectievelijke territoriale bevoegdheden (Arbitragehof 25 maart 1986, nrs. 15/86 en 16/86, *Arr.Arbitragehof* 1986, 209 en 219; Arbitragehof 25 juni 1986, nrs. 21/86 en 22/86, *Arr.Arbitragehof* 1986, 501 en 507).

Artikel 129, § 1, 3° Gw. maakt de Parlementen van de Vlaamse en de Franse Gemeenschap immers bevoegd om, bij uitsluiting van de federale wetgever, elk voor zich, bij decreet, het gebruik van de talen te regelen voor de door de wet en de verordeningen voorgeschreven akten en bescheiden van de ondernemingen. Dit betekent dat de federale wetgever nog enkel een uitsluitende bevoegdheid heeft om het gebruik der talen te regelen in het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest, het Duitse taalgebied en de gemeenten met een speciaal taalstatuut (F. GOSSELIN, "Le régime linguistique de la facture" in G.L. BALLON en E. DIRIX (eds.), *La facture et autres documents équivalents*, (75) 78 en 82, nrs. 135 en 143).

In het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest mag het bedrijf voor officiële documenten die niet bedoeld zijn voor de werknemer kiezen tussen het Nederlands en het Frans. Die documenten mogen ook in beide landstalen opgesteld zijn.

210 In de rechtsleer neemt men aan dat de redactie van artikel 129, § 1, 3° Grondwet geïnspireerd is op deze van artikel 52 KB 18 juli 1966 (J. VELAERS, Tw. *Het gebruik van de talen in De bevoegdheidsverdeling in het federale België*, deel 12, Brugge, 2001, 125, nr. 9; F. GOSSELIN, "Le régime linguistique de la facture" in G.L. BALLON en E. DIRIX (eds.), *La facture et autres documents équivalents*, (75) 77, nr. 135), zodat de hierboven vermelde beperking aan de draagwijdte van dat artikel ook voor de bevoegdheden van de gemeenschappen zou gelden. Uitgaande van het feit dat de zeer algemene term "ondernemingen" wordt gebruikt, mag men wellicht stellen dat de gemeenschappen, binnen de perken van hun respectieve territoriale bevoegdheden, het gebruik der talen kunnen regelen voor alle entiteiten die deelnemen aan het economisch leven, in de ruime betekenis, die m.n. op duurzame wijze een economisch doel nastreven of op een of andere wijze aan het economisch leven deelnemen (vgl. P. MAROY, "Des lois et décrets sur l'emploi des langues dans les entreprises", *JT* 1978, (269) 270, nr. 5).

211 De omschrijving door het *decreet van de Nederlandstalige Cultuurgemeenschap van 19 juli 1973* tot regeling van het gebruik der talen is in dit verband duidelijker. Het is toepasselijk op de natuurlijke personen en op ondernemingen die een exploitatiezetel in het Nederlandse taalgebied hebben. Met de term onderneming wordt het decreet bedoeld: de inrichting van werkgevers en met werkgevers gelijkgestelde personen, die een activiteit buiten het bedrijfsleven uitoefenen. Het decreet regelt het taalgebruik van de sociale betrekkingen tussen de werkgevers en de werknemers en geldt ook voor de wettelijk voorgeschreven akten en bescheiden van de ondernemingen.

Wat met *exploitatiezetel* wordt bedoeld, wordt noch in de wet, noch in het decreet gepreciseerd. Voor een eenmanszaak is er geen probleem. Het is de taal van de plaats waar de economische activiteit daadwerkelijk wordt uitgeoefend. Voor aan de wet onderworpen rechtspersonen is de exploitatiezetel diegene waar de technische, industriële en/of commerciële activiteiten van de rechtspersoon plaatsgrijpen. Andere zetels die een onderneming kan bezitten, zijn een maatschappelijke zetel en een administratieve zetel, respectievelijk de plaats waar de leiding van het bedrijf zetelt en de beleidsbeslissingen worden genomen en de plaats waar haar administratieve taken worden verricht. Dat deze twee laatste zetels niet worden vermeld, laat toe te besluiten dat er krachtens de wet geen duidelijke verplichting bestaat om documenten in

het Nederlands, het Frans en/of het Duits te bezitten, indien ondernemingen wel een zetel, maar geen exploitatiezetel in een van deze taalgebieden hebben. Het is immers de taal van de exploitatiezetel van de onderneming die bepalend is en niet de taal van de geadresseerde. Ook voor het Nederlandse taalgebied geldt zulke verplichting niet, nu het decreet van 19 juli 1973 daarin niet voorziet.

212 Oorspronkelijk had het decreet een ruimer toepassingsgebied, doch het werd gedeeltelijk vernietigd bij arrest van het Arbitragehof (30 januari 1986, *BS* 12 februari 1986, *RW* 1985-86, 1990) in zoverre het toepassingsgebied ervan ook beruiste op het criterium van het in dienst hebben of tewerkstellen van personeel in het Nederlandse taalgebied. Dit arrest vernietigt het decreet ook "in zoverre het toepassingsgebied ervan, zoals het in artikel 1 van het decreet werd omschreven, de gemeenten of groepen van gemeenten van het Nederlandse taalgebied omvat, palend aan een ander taalgebied en waar de wet het gebruik van een andere taal dan die van het gebied waarin zij gelegen zijn, voorschrijft of toelaat". Het arrest bracht zo het toepassingsgebied van het decreet terug tot het territoriale gebied waarbinnen de Vlaamse Gemeenschapswetgever bevoegd is.

213 Het decreet van 30 juni 1982 betreffende de bescherming van de vrijheid van taalkeuze en het gebruik van de Franse taal voor de sociale betrekkingen tussen werkgevers en de werknemers alsmede van de door de wet en de verordeningen voorgeschreven akten en bescheiden van de ondernemingen vereist het gebruik van de Franse taal voor de akten en documenten van de ondernemingen die bij wet of reglement worden voorgeschreven. Partijen mogen daarnaast ook naar eigen keuze een andere taal gebruiken. Het decreet is toepasselijk op natuurlijke en rechtspersonen die hun exploitatiezetel in het Franse taalgebied hebben.

214 Oorspronkelijk had ook dit decreet een veel ruimer toepassingsgebied, doch het werd gedeeltelijk vernietigd bij arrest van het Arbitragehof (30 januari 1986, *BS* 12 februari 1986, *AR* 8) in zoverre het toepassingsgebied ervan zich ook uitstreckte tot personeel dat zich in het Frans uitdrukt en bij het arrest van 18 november 1986 (*BS* 10 december 1986) in zoverre het decreet het criterium hanteerde van de maatschappelijke zetel of de woonplaats van de onderneming in het Franstalig taalgebied of het criterium van het in dienst hebben of tewerkstellen van personeel in het Franstalig taalgebied. Dit laatste arrest vernietigt het decreet ook "in zoverre het toepassingsgebied ervan, zoals het in artikel 1 van het decreet werd omschreven, de gemeenten of groepen van gemeenten van het Franse taalgebied omvat, palend aan een ander taalgebied en waar de wet het gebruik van een andere taal dan die van het gebied waarin zij gelegen zijn, voorschrijft of toelaat". Deze arresten beperkten zo eveneens het toepassingsgebied van het decreet tot het territoriale gebied waarbinnen de Franse Gemeenschapswetgever bevoegd is.

215 Een gelijkaardige regeling was reeds voorgeschreven bij artikel 3 decreet van de Franstalige Cultuurgemeenschap van 12 juli 1978 betreffende de verdediging van de Franse taal, waarbij werd bepaald dat het uitsluitend gebruik van een andere taal dan de Franse verboden is in de door het decreet opgesomde akten en bescheiden.

Vallen onder de toepassing van dit decreet o.m.:

- de documenten van welke aard ook, die uitgaan van de besturen en diensten van de staat, en voornamelijk de RTBF of van instellingen van openbaar nut, provincies, agglomeraties, federaties en groeperingen van gemeenten, de Franstalige Cultuurcommissie van de Brusselse agglomeratie, de gemeenten evenals van de instellingen, besturen en diensten die rechtstreeks of onrechtstreeks van deze overheden afhangen;
- de facturen en kwijtingen betreffende een goed of een dienst;

- de beschrijving, het aanbod, de voorstelling en de mondelinge of schriftelijke reclame m.b.t. een product of een dienst.

Waar de eerste twee criteria slaan op de aard van het document, heeft het laatste ook een weerslag op de inhoud van de facturen en aanverwante documenten.

Voor contracten opgesteld in het Frans en in een andere taal is alleen de Franse tekst bindend.

Het decreet bevat geen precisering van het grondgebied waarop het van toepassing is. Men moet evenwel aannemen, in overeenstemming met de rechtspraak van het Arbitragehof (nr. 10/86 van 30 januari 1986, *Arr.Arbitragehof* 1986, 157 en *RW* 1985-86, 1990; nrs. 15/86 en 16/86 van 25 maart 1986, *Arr.Arbitragehof* 1986, 209 en 219; nr. 29/86 van 18 november 1986, *Arr.Arbitragehof* 1986, 575 en nr. 30/86 van 16 december 1986, *Arr.Arbitragehof* 1986, 583) dat het decreet geen toepassing vindt in het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest, het Duitse taalgebied en de zgn. faciliteitengemeenten.

Men kan hieruit dus besluiten dat ondernemingen met hun maatschappelijke zetel in het eentalige Franse taalgebied verplicht zijn documenten in het Frans of met een Franse vertaling te bezitten. Wanneer deze moeten gebruikt worden, zal verder behandeld worden.

§ 2. Toepassing op de factuur

A. ALGEMEEN

216 De taalwetten zijn van toepassing op de akten en bescheiden die zijn voorgeschreven bij wet of reglement. Facturen, bestelbons, ontvangstbewijzen en andere dergelijke bescheiden vallen dus onder de toepassing van de taalwet in de mate dat het verplicht is ze te hebben of af te leveren (R. RENARD, *Talen in bestuurszaken, in de bedrijven en in de sociale betrekkingen* in *APR*, zie nr. 442, 256 met verwijzingen naar de uitspraken van de Vaste Commissie Taaltoezicht. Vooral belangrijk is de uitspraak van de algemene vergadering, 4 februari 1965, nr. 85. Gent 18 maart 2009, *DAOR* 2009, 381, noot S. DUGARDYN; Kh. Tongeren 11 december 2007, *DAOR* 2007, nr. 89, 47; Kh. Tongeren 11 december 2007, *DAOR* 2009, 47. Zie verder, uitgebreid F. GOSSELIN, “Le régime linguistique de la facture” in G.L. BALLON en E. DIRIX (eds.), *La facture et autres documents équivalents*, (75) 80-81, nr. 139, met talrijke verwijzingen. *Anders*: J. BAUGNIET, “La loi du 2 août 1963 sur l’emploi des langues en matière administrative et le notariat”, *Rev.prat.not.* 1965, nr. 2507; P. DE STEXHE, “La loi de 2 août 1963 et la publication des actes de sociétés”, *JT* 1966, 73; P. MAROY, “Des lois et décrets sur l’emploi des langues dans les entreprises”, *JT* 1978, (269) 291, nr. 36. Geen van deze auteurs biedt evenwel een sluitende motivering).

Een factuur zal beantwoorden aan de Vlaamse taalwetgeving indien de gegevens die, volgens wettelijke bepalingen verplicht in de factuur zijn opgenomen, hetzij in de Nederlandse taal zijn vermeld, hetzij volgens hun officiële benaming aangeduid of universeel zijn op taalgebied (Gent 18 maart 2008, *DAOR* 2009, 381, noot S. DUGARDYN).

De rechtsvorm van diegene die verplicht is de documenten uit te schrijven heeft op zich geen belang. Een vzw die als ondergeschikte doelstelling heeft nijverheids-, handels- of financiële activiteiten uit te oefenen, is aan de taalwet onderworpen (anders, op grond van een strikte interpretatie van het begrip van het nijverheids-, handels- en financiebedrijf: F. GOSSELIN, "Le régime linguistique de la facture" in G.L. BALLON en E. DIRIX (eds.), *La facture et autres documents équivalents*, (75) 91, nr. 165). De persoon van de bestemming, de hoedanigheid waarin hij koopt en de activiteiten die hij uitoefent, zijn niet als criterium aangehouden ter beoordeling van de taal van de factuur en de andere handelsbescheiden, ook niet wanneer zij slechts intern in het bedrijf of tegenover derden worden gebruikt. De woonplaats van de bestemming is evenmin als criterium aangehouden. Wanneer de opsteller en de geadresseerde van de factuur in hetzelfde eentalig gebied of in een eentalig gebied en in Brussel-Hoofdstad zijn gevestigd, dan moet de taal van het eentalig gebied gebruikt worden. Wonen de partijen in verschillende eentalige gebieden of woont de geadresseerde in het buitenland, dan is artikel 52 moeilijker toe te passen. De wettekst is echter formeel en laat geen uitzondering toe (I. DE WEERDT, *Taalgebruik in het bedrijfsleven*, Antwerpen, 1980, derde druk, 36, nr. 71-72).

Dit strikte standpunt kan worden gemotiveerd doordat artikel 52 KB 18 juli 1966 een bepaling is die de openbare orde raakt en waarin geen onderscheid wordt gemaakt naargelang het taalgebied waarin de bestemming zijn woonplaats of maatschappelijke zetel heeft (I. DE WEERDT, *a.w.*, 25, nr. 29; verdere verwijzingen boven, nr. 209).

De Vaste Commissie van Taaltoezicht heeft zich duidelijk in deze zin uitgesproken. Een factuur moet, voor wat de wettelijke vermeldingen betreft in het Nederlands opgesteld worden krachtens het decreet van 19 juli 1973 (Vaste Commissie van Taaltoezicht, Nederlandstalige afdeling, 22 april 1975, nr. 3965/II/N. Zo ook R. RENARD, *a.w.*, nr. 442; R. BLANPAIN, "Het taalgebruik voor de arbeidsverhoudingen. Het taaldecreet. Knelpunten en voorstellen tot wijziging", *RW* 1977-78, (101) 107). Dat het decreet van 30 juni 1982 en van 12 juli 1978 van de Franse Cultuurgemeenschap op facturen toepasselijk zijn lijdt geen twijfel, gelet op de bewoordingen ervan (zie boven, nr. 212 en 214). Uit de bewoordingen van de wet en de decreten die spreken over bij wet of reglement voorgeschreven (wet 18 juli 1966), over wettelijk voorgeschreven (decreet 19 juli 1973), over "Imposés par la loi et les règlements" (decreet 12 juli 1978), over "prescrits par la loi et les règlements" (decreet 30 juni 1982), mag besloten worden dat de taalwetgeving niet toepasselijk is indien het opstellen en het afleveren van een factuur niet verplicht is. Dan geldt de vrijheid van taalkeuze (vgl. FREDERICQ, *Handboek*, I, 67, nr. 40).

Als de aflevering van een factuur verplicht is, moet de taal ervan deze zijn van het gebied waar de exploitatiezetel gelegen is. Volgens sommige auteurs (L. en S. FREDERICQ, *Handboek*, I, 67, nr. 40; F. GOSSELIN, "Le régime linguistique de la facture" in G.L. BALLON en E. DIRIX (eds.), *La facture et autres docu-*

ments équivalents, (75) 93-94, nr. 171) geldt, indien de taalwet toepasselijk is, deze regel alleen voor de gegevens die wettelijk verplicht zijn, die gegevens die moeten vermeld worden omdat de wet ertoe verplicht en er anders geen factuur is. Facultatieve vermeldingen zouden niet onder de taalwetgeving vallen, omdat een vrijheidsbeperking die door de wet is voorzien, beperkend moet worden geïnterpreteerd (Vaste Commissie van Taaltoezicht, Algemene Vergadering, 4 februari 1965, nr. 85; R. RENARD, *a.w.*, nr. 442; FREDERICQ, *Handboek*, I, 67, nr. 40). Op grond van het KB 18 juli 1966 kan deze interpretatie wellicht verdedigd worden, maar de decreten zijn wel formeler en laten geen twijfel bestaan. Het Nederlandstalige decreet stelt dat alle boekhoudkundige documenten door de werkgever in het Nederlands worden opgesteld. De beide Franstalige decreten stellen dat het exclusieve gebruik van een andere taal dan het Frans verboden is voor facturen (decreet 12 juli 1978) of dat het Frans de taal is waarin akten en documenten die wettelijk verplicht zijn, moeten gesteld worden (decreet 30 juni 1982). De Vaste Commissie voor Taaltoezicht (zie R. RENARD, *a.w.*, 256, nr. 442) en de rechtspraak (Gent 28 maart 2009, *DAOR* 2009, 381, noot S. DUGARDYN) beperken de toepasselijkheid van de taaldecree ten opzichte van de essentiële vermeldingen, met uitsluiting van de op de achterzijde van de factuur vermelde algemene voorwaarden (Vaste Commissie voor Taaltoezicht, advies nr. 85 van 4 februari 1965; advies nr. 2.091 van 12 december 1997). Deze laatste regel kan worden aanvaard, nu er geen enkele wettelijke verplichting bestaat om de algemene voorwaarden op een factuur of bestelbon te vermelden. Bijgevolg moet – wegens de vaagheid van het begrip “essentiële vermeldingen” – minstens voor alle wettelijk voorgeschreven vermeldingen, rekening worden gehouden met de taaldecree ten, ook al zijn deze niet “essentieel”, bekeken vanuit de aard van de factuur.

217 Wat betreft het vereiste dat het moet gaan om akten en documenten die bij wet of reglement worden voorgeschreven, kan men opmerken dat er verscheidene teksten zijn die de afgifte van een factuur of een daarmee gelijk te stellen document verplicht maken. Men denke in de eerste plaats aan de wetgeving inzake de btw (art. 51, § 1, 3°, 53, § 2 en 54 WBTW; art. 1 e.v. KB nr. 1 van 29 december 1992), andere fiscale reglementering (art. 40 en 43 wet 20 februari 1978 betreffende de douane-entrepots en de tijdelijke opslag; art. 24, § 4 wet 7 januari 1998 betreffende de structuur en de accijnstarieven op alcohol en alcoholhoudende dranken; art. 4, § 3, laatste lid KB 3 juli 2005 houdende maatregelen voor de toepassing van bepaalde verlaagde tarieven inzake accijnzen) en ook op grond van artikelen 79 en 80 wet marktpraktijken (zie daarover eerste hoofdstuk, nr. 34 e.v.). Er is daarnaast ook wetgeving uit het gezondheids-, het administratief en het consumentenrecht die tot de afgifte verplicht (zie G.L. BALLON, “Généralités” in G.L. BALLON en E. DIRIX (eds.), *La facture et autres documents équivalents*, (1) 22-23, nr. 38-42).

B. GEBRUIK VAN TERMEN EN UITDRUKKINGEN

218 Het decreet van 12 juli 1978 verbiedt in een Franstalige tekst enig woord uit een andere taal te vermelden indien er een uitdrukking of term bestaat die daarmee overeenstemt en figureert op

een van de lijsten I die werden gehomologeerd door de "Conseil International de la langue Française" en die de Franstalige Cultuurraad geheel of ten dele heeft goedgekeurd. Een uitzondering is voorzien voor het geval het om typische producten of om specialiteiten gaat met een vreemde naam die door een zeer ruim deel van het publiek zijn gekend.

Het decreet doet ook de aanbeveling om de termen en uitdrukkingen vermeld op de lijsten II van de Conseil International de la langue Française te gebruiken. Deze lijsten werden ook geheel of ten dele door de Franstalige Cultuurcommissie goedgekeurd.

C. MEERTALIGE DOCUMENTEN

219 Nergens bepaalt de taalwet dat handelsbescheiden en -akten eentalig moeten zijn. Twee- of meertalige bescheiden en akten mogen worden opge maakt, mits een ervan maar voldoet aan de vereisten opgelegd door de taalwet (uitvoerig F. GOSSELIN, *a.w.* in G.L. BALLON en E. DIRIX (eds.), *La facture et autres documents équivalents*, (75) 105-106, nrs. 198 en 199).

Wat het Vlaams decreet betreft, is er in een afwijking voorzien van de principiële verplichting om facturen en akten op te maken in de taal van de exploitatiezetel, voor deze gericht aan het personeel, mits aan bepaalde verplichtingen werd voldaan (art. 5, tweede en derde lid). Maar deze mogelijkheid is niet voorzien voor derden en klanten. De mogelijkheid om facturen met een vertaling van de erop voorkomende vermeldingen uit te schrijven wordt daarom door sommigen aanvaard, nu dit niet uitdrukkelijk werd verboden. De Vaste Commissie voor Taaltoezicht en andere auteurs zijn de omgekeerde mening toegedaan en stellen dat vertalingen slechts kunnen indien ze wettelijk uitdrukkelijk werden voorzien (F. GOSSELIN, *a.w.* in G.L. BALLON en E. DIRIX (eds.), *La facture et autres documents équivalents*, (75) 106, nr. 201, met verwijzingen).

Het Franse decreet verplicht om het Frans te gebruiken voor akten en facturen, onverminderd het bijkomend gebruik van een door de partijen gekozen taal. De documenten moeten dus in het Frans zijn gesteld, maar een vertaling in een andere, door de partijen gekozen taal is dus steeds mogelijk.

Ook artikel 10, eerste lid marktpraktijkenwet laat toe dat de door haar behoorste vermeldingen in meerdere talen in de etikettering zouden worden vermeld. Dit artikel voorziet immers dat de informatie *minstens* gesteld wordt in een voor de gemiddelde consument begrijpelijke taal, gelet op het taalgebied waar de goederen of diensten, onder bezwarende titel of gratis, aan de consument worden aangeboden.

220 Het zal evenwel technisch niet steeds mogelijk zijn om alle vermeldingen, b.v. bepalingen van algemene voorwaarden, volledig op facturen of bestelbons aan te duiden, vooral indien men ermee rekening houdt dat de rechtspraak de bindende kracht van standaardbedingen soms heeft afgewezen omdat ze onvoldoende leesbaar waren (Kh. Antwerpen 7 december 1976, *RW* 1976-77, 1657; Vred. Bergen 28 juni 1976, *T.Vred.* 1977, 133. *Anders,*

omdat de factuur aanvaard was: Kh. Gent 3 augustus 1968, *BRH* 1968, 697. Zie ook verder, nr. 370). Bovendien meende de Franstalige afdeling van de Vaste Commissie voor Taaltoezicht dat het in strijd is met de taalwetgeving aan een klant uit Wallonië een in al haar vermeldingen tweetalige factuur af te leveren (R. RENARD, *a.w.*, nr. 74). De eentaligheid moet immers de regel zijn voor akten en documenten wanneer ze uitgaan van private ondernemingen met hun exploitatiezetel in een van negentien randgemeenten van Brussel (Vaste Commissie voor Taaltoezicht advies nr. 818 van 13 mei 1965). Deze laatste stellingname wordt echter in de rechtsleer op kritiek onthaald, zodat men mag aannemen dat niets zich verzet tegen meertalige documenten (R. RENARD, *a.w.*, 56, nr. 74*bis*; F. GOSSELIN, *a.w.* in G.L. BALLON en E. DIRIX (eds.), *La facture et autres documents équivalents*, (75) 93-94, nr. 171).

D. VERMELDINGEN IN DE TAAL VAN DE KLANT

221 Principieel moet dus de factuur in de taal van de exploitatiezetel van de ondernemer worden opgesteld.

De woonplaats of zetel van de bestemming of de taal die partijen bij de onderhandelingen spraken of gebruikten, zijn in de taalwetgeving niet als criterium aangehouden. Dit levert geen probleem op indien de opsteller en de geadresseerde van de factuur beiden in hetzelfde eentalige gebied of in een eentalig gebied en in Brussel-Hoofdstad zijn gevestigd: de taal van het eentalig gebied moet dan worden gebruikt. Wonen de partijen in verschillende eentalige gebieden of woont de geadresseerde in het buitenland, dan moet artikel 52 KB 18 juli 1966 eveneens worden toegepast. Het artikel is immers van openbare orde (Kh. Hasselt 25 januari 2006, *TBH* 2007, 293 en *Limb.Rechtsl.* 2006, 201, noot A. CLABOTS; Kh. Tongeren 11 december 2007, *DAOR* 2009, 47).

222 De verplichting opgelegd door de decreten kan tot moeilijkheden leiden in de praktijk. Partijen kunnen een bestelbon ten huize van de klant opmaken, daar waar de exploitatiezetel van de leverancier in een ander taalgebied is gelegen of de klant kan zich begeven naar de exploitatiezetel van een onderneming in een ander taalgebied dan dat van zijn woonplaats. De vrederechter te Oudenaarde stelde dan ook dat, indien de bestelbon en de factuur werden opgemaakt in de Franse taal, hieruit moet worden afgeleid dat de partijen deze taal kozen in het kader van hun contractuele relatie (Vred. Oudenaarde-Kruishoutem 29 januari 2009, *TBH* 2010, 537, waarin de taalproblematiek echter niet aan bod kwam).

De toetredende partij zou dwaling kunnen inroepen omdat zij de taal waarin algemene bedingen waren opgesteld op bestelbon of factuur niet verstond (vgl. Rb. Brussel 27 oktober 1978, *Pas.* 1978, I, 68; Rb. Gent 27 maart 1901, *JT* 1903, 1264 en *Jur.comm.Fl.* 1903, nr. 2566). Eventueel zal het hanteren van anderstalige contractvoorwaarden in een eentalig gebied zelfs als bedrog kunnen worden beschouwd (Kh. Brussel 19 oktober 1961, *RW* 1961-

62, 809). Men zou ook kunnen aanvoeren dat wie de taal van de tegenpartij niet verstaat, niet kan toestemmen of minstens dat hij waarschijnlijk niet tot een volledige wilsovereenstemming kan komen met de tegenpartij. Voor zover het in deze om essentiële elementen uit de overeenkomst gaat, zal er geen contract ontstaan zijn (Cass. 2 oktober 1968, *Arr.Cass.* 1969, 129 en *Pas.* 1969, I, 1720). Rekening houden met alle verplichtingen inzake de taal van facturen en de andere met haar verwante documenten leidt trouwens tot de potsierlijke situatie dat de verkoopsbenaming, of andere door of krachtens de marktpraktijkenwet voorgeschreven vermeldingen op een op grond van de taalwetgeving eentalige factuur, in meerdere talen zouden moeten worden vermeld. Men moet er evenwel ook mee rekening houden dat de taalwetgeving geen toepassing vindt op algemene voorwaarden (Vaste Commissie voor Taaltoezicht, advies nr. 85 van 4 februari 1965; advies nr. 2.091 van 12 december 1997). De problematiek van de taal van de algemene contractsvoorwaarden worden verder nog nader onderzocht, zie verder, nrs. 371 en 416.

Als handelsgebruik moet trouwens worden aanvaard dat de factuur, zeker in haar in te vullen vermeldingen, in de taal van de bestemming wordt opge maakt (FREDERICQ, *Handboek*, I, 68, nr. 40; Kh. Hasselt 14 mei 1969, *RW* 1969-70, 90, *BRH* 1969, 556) of in een taal die in de betrokken handelssector gebruikelijk is (G.L. BALLON, “Le régime linguistique de la facture” in G.L. BALLON en E. DIRIX (eds.), *La facture et autres documents équivalents*, 109, nr. 208. *Contra*: Kh. Hasselt 8 mei 2007, *RABG* 2008, 954 en *RW* 2007-08, 1047).

Men mag immers niet veronderstellen dat de koper in een ander land moet geacht worden een taal van een der Belgische taalgebieden te verstaan, of dat anderstaligen in België de andere talen voldoende verstaan (Kh. Hasselt 14 mei 1969, *RW* 1969-70, 90 en *BRH* 1969, 556; Kh. Brugge 27 april 1976, *RW* 1976-77, 625; Kh. Hasselt 8 mei 2007, *RABG* 2008, 954 en *RW* 2007-08, 1047. *Anders*: Kh. Tongeren 30 april 2007, *DAOR* 2009, nr. 89, 43: het loutere feit dat de algemene voorwaarden niet werden gesteld in de taal van de bestemming van de factuur, sluit niet *a priori* de toepassing van deze algemene voorwaarden uit). Het tegenbewijs kan echter met alle middelen geleverd worden (Arrondrb. Brussel 5 november 1974, *BRH* 1974, 541). Voorzichtigheidshalve zal de koper evenwel die bepaalde vermeldingen op facturen en bestelbons niet verstaat, ofwel die mededelingen moeten doen vertalen, ofwel protesteren en een vertaling eisen vanwege de leverancier (Kh. St. Niklaas 29 januari 1957, *RW* 1958-59, 914). Wie een document ondertekent in een andere taal, mag immers verondersteld worden die taal te verstaan (Kh. Verviers 10 februari 1976, *JL* 1977-78, 69). Men hoeft zich dan ook niet erover te verwonderen dat in de praktijk de taalwetgeving voor facturen naar het buitenland of een ander taalgebied niet wordt nageleefd (R. BLANPAIN, *a.w.*, *RW* 1977-78, (101) 107; P. MAROY, *a.w.*, *JT* 1978, (269) 292; FREDERICQ, *Handboek*, I, 68, nr. 40; R. BLANPAIN, “Het taaldecreet. Knelpunten en voorstellen tot wijziging” in *Taaldecreet in de praktijk*, Antwerpen, 1978, 22).

223 Men kan de problematiek ook trachten op te lossen door een onderscheid te maken tussen de essentiële en de facultatieve vermeldingen op de factuur (zo F. GOSSELIN, *a.w.* in G.L. BALLON en E. DIRIX (eds.), *La facture et autres documents équivalents*, (75) 108, nrs. 203-205). Voor deze laatste zou een vermelding in een andere dan de volgens de taalwet en -decreten verplichte taal kunnen. In deze optiek werd beslist dat de vermelding van de betalingsvoorwaarden en van het woord factuur geen essentiële vermeldingen zijn en de vermelding ervan op de factuur niet wettelijk verplicht is (Gent 18 maart 2009, *DAOR* 2009, 381, noot S. DUGARDYN).

E. SANCTIES

224 Wanneer wordt vastgesteld dat de handelingen of bescheiden naar de vorm in strijd met de verplichting van de taal van de exploitatiezetel te gebruiken werd opgesteld, moeten zij, hetzij uit eigen beweging, hetzij op aanmaning van de bevoegde dienst, overheid of rechtsinstantie, door de betrokken private nijverheids-, handels- of financiebedrijven door bescheiden of handelingen v e r v a n g e n worden die naar de vorm regelmatig zijn (RvS (5de k.) 15 februari 2010, nr. 200.889, *APT* 2010, 279 (verkort); Kh. Tongeren 11 december 2007, *DAOR* 2009, 47; Kh. Tongeren 11 januari 2008, *RABG* 2008, 947).

225 Mocht binnen de maand aan deze aanmaning geen gevolg gegeven worden dan kan door de hogervernoemde overheid, dienst of rechtsinstantie alsmede door iedere belanghebbende een verzoekschrift ingediend worden bij de vrederechter die beveelt dat aan deze handelingen en bescheiden een vertaling zou worden toegevoegd, opgesteld door een door hem aan te duiden beëdigde vertaler en dit op kosten van het betrokken bedrijf.

De vervanging van de bescheiden en handelingen heeft uitwerking op de datum van het vervangen bescheid (art. 59 KB 18 juli 1966).

Daar artikel 59 spreekt van de vervanging van het oorspronkelijke stuk, kan men stellen dat het vertaalde stuk dezelfde handtekeningen moet vermelden als het te vervangen document (I. DE WEERDT, *a.w.*, 70, nr. 163 met verwijzingen aldaar). Omdat de akte in de verkeerde taal moest vervangen worden en de vervanging uitwerking heeft vanaf haar datum, moet men besluiten dat het oorspronkelijke stuk geen uitwerking heeft gehad en absoluut nietig was (Kh. Tongeren 11 januari 2008, *RABG* 2008, 947). De n i e t i g h e i d moet ambts-halve door de rechter worden vastgesteld.

226 De akte kan ook niet tegen derden of tussen partijen worden ingeroepen zolang er geen vertaling gebeurt. De eis die enkel gesteund is op zulke nietige factuur en die niet werd vervangen door documenten die werden opgesteld in de taal van de exploitatiezetel, moet ongegrond worden verklaard (Kh. Hasselt 25 januari 2006, *TBH* 2007, 293 en *Limb.Rechtsl.* 2006, 201, met verdere verwijzingen in de noot A. CLABOTS; Kh. Tongeren 11 januari 2008, *RABG*

2008, 947). De vordering kan immers niet aan de hand van een dergelijke factuur worden bewezen (Kh. Hasselt 25 januari 2006, *TBH* 2007, 293 en *Limb.Rechtsl.* 2006, 201, noot A. CLABOTS; Kh. Tongeren 11 december 2007, *DAOR* 2009, 47; Kh. Tongeren 11 januari 2008, *RABG* 2008, 947).

227 De nietigheid impliceert ook dat de griffier bij wie de factuur neergelegd wordt met het oog op het voorrecht van artikel 20, 5° Hyp.W. of van artikel 101 W.Faill. slechts een factuur in de taal van het taalgebied mag aanvaarden. Zoniet zal de griffier de neerleggende onderneming moeten aanmanen of een procedure instellen voor de vrederechter (vgl. FREDERICQ, *Handboek*, I, 68, nr. 40).

228 Bij overtreding van het decreet van 19 juli 1973 hebben de met de controle belaste ambtenaren het recht waarschuwingen te geven, voor de overtreder een termijn te bepalen om zich in orde te stellen en processen-verbaal op te maken die bewijskracht hebben tot het tegendeel is bewezen.

Op straffe van nietigheid moet een afschrift van het proces-verbaal ter kennis van de overtreder worden gebracht binnen zeven dagen na de vaststelling van de overtreding.

De stukken of handelingen, die in strijd zijn met de bepalingen van dit decreet, zijn nietig. De nietigheid wordt door de rechter ambtshalve vastgesteld.

De bevoegde arbeidsauditeur, de ambtenaar van de Vaste Commissie voor Taaltoezicht of iedere persoon of vereniging die van een rechtstreeks of onrechtstreeks belang kan doen blijken, kan de nietigverklaring vorderen voor de arbeidsrechtbank van de plaats waar de werkgever gevestigd is.

Het vonnis beveelt ambtshalve de vervanging van de betrokken stukken.

De opheffing van de nietigheid heeft slechts uitwerking vanaf de dag van de vervanging: voor de geschreven stukken vanaf de dag van de indiening van de vervangende stukken bij de griffie van de arbeidsrechtbank.

De nietigverklaring kan geen nadeel berokkenen aan de werknemer en laat de rechten van derden onverminderd. De werkgever is aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door zijn nietige stukken of handelingen ten nadele van de werknemer of van derden.

De sancties vervat in dit artikel gelden eveneens ten aanzien van de akten en bescheiden van de ondernemingen, voorgeschreven bij wetten en reglementen, en van die bestemd voor het personeel, die reeds, overeenkomstig artikel 52, § 1 van het KB van 18 juli 1966 houdende coördinatie van de wetten op het gebruik van de talen in bestuurszaken, in het Nederlands moeten worden gesteld.

229 Op de werkgever die zich schuldig maakt aan een overtreding van het Vlaams decreet kan, onder dezelfde voorwaarden en met dezelfde toepassingsmodaliteiten als die van het decreet van 30 april 2004 tot uniformisering van de toezichts-, sanctie- en strafbepalingen die zijn opgenomen in de regelgeving van de sociaalrechtelijke aangelegenheden, waarvoor de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest bevoegd zijn, een administratieve geldboete toegepast worden (art. 11 decreet van 19 juli 1973).

Onverminderd de artikelen 269 en 274 van het Strafwetboek, worden gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot een maand en met een geldboete van 26 tot 500 euro of met een van die straffen alleen:

- 1° de werkgever, zijn aangestelden of lasthebbers die de bepalingen van dit decreet hebben overtreden;
- 2° de werkgever, zijn aangestelden of lasthebbers, alsmede de werknemers die het krachtens dit decreet georganiseerde toezicht verhinderen.

230 Bij herhaling binnen een jaar na een vorige veroordeling kan de straf het dubbele van het maximum bedragen (art. 12).

De werkgever is burgerrechtelijk aansprakelijk voor de betaling van de geldboeten waartoe zijn aangestelden of lasthebbers worden veroordeeld. Alle bepalingen van boek I van het Strafwetboek, uitgezonderd hoofdstuk V, maar met inbegrip van hoofdstuk VII en van artikel 85, zijn van toepassing op de bij dit decreet bepaalde misdrijven.

De publieke rechtsvordering wegens overtreding van de bepalingen van dit decreet, verjaart na verloop van een jaar na het feit waaruit de vordering is ontstaan.

231 Sanctie van het decreet van 30 juni 1982 is de *nietigheid* van de facturen of bestelbons die niet in het Frans werden opgesteld. Deze nietigheid moet ambtshalve door de rechter worden vastgesteld (zie over de grondwettelijkheid hiervan R. RENARD, *a.w.*, nr. 506*bis*, 292-293). Het decreet stelt ook dat in geen enkel geval, het gebruik van de Franse taal de geldigheid van akten en documenten die in het Frans werden geredigeerd, mag aantasten en dat elke clauseule, die ertoe strekt het gebruik van de Franse taal te beperken, nietig is.

De nietigheid kan evenwel ongedaan gemaakt worden mits een nieuwe versie van de nietige akte of document in de juiste taal ter beschikking van partijen wordt gesteld. Deze vervanging heeft geen terugwerkende kracht.

232 In het decreet van 12 juli 1978 is als sanctie voorzien dat de toekenning van subsidies en tegemoetkomingen van allerlei aard door de ministers van Franse cultuur en Franstalige nationale opvoeding of van de Franstalige Cultuurcommissie van de Brusselse agglomeratie kan afhankelijk gesteld worden van het naleven van het decreet. Ieder ernstig tekortkomen kan trou-

wens de weigering van vernieuwing van de tegemoetkomingen met zich meebrengen. Wel wordt de weigering afhankelijk gesteld van een voorafgaande ingebrekestelling (art. 5).

Bovendien stelt het decreet dat, wanneer een contract in het Frans en in een andere taal werd opgemaakt, enkel de in de Franse taal opgestelde tekst bewijskracht bezit.

Daar het decreet deze sanctie tot de contracten beperkt, zal zij slechts toepasselijk zijn op facturen in zoverre deze als bewijs van het bestaan van een contract gelden.

AFDELING II

TAALGEBRUIK VAN OVERHEIDSDIENSTEN IN HUN BETREK- KINGEN MET PARTICULIEREN

233 Als algemeen principe geldt dat iedere plaatselijke dienst uitsluitend de taal van zijn gebied gebruikt in de betrekkingen met particulieren die in zijn taalgebied zijn gevestigd (art. 12 KB 18 juli 1966). De facturen voor levering van elektrische energie, van gas of van water door overheidsondernemingen zijn te beschouwen als een betrekking van een schuldeiser met een particuliere schuldenaar (Vaste Commissie van Taaltoezicht, Ned. afdeling, 11 januari 1966, nr. 709, vermeld bij E. DE KEMPENEER, "Verdere activiteit van de Vaste Commissie voor Taaltoezicht", *RW* 1965-66, 1972).

Facturen en rekeningen van overheidsdiensten worden dus in de taal van het taalgebied opgesteld indien ze gericht worden aan inwoners van dit taalgebied. De belanghebbende die er de noodzaak van aantoonde kan een vertaling bekomen onder de in artikel 13, § 1 bepaalde voorwaarden (art. 33, § 1, vierde lid KB 18 juli 1966).

Iedere plaatselijke dienst mag evenwel aan particulieren uit een ander taalgebied mededelingen doen in de taal van dat taalgebied.

234 De diensten uit Brussel-Hoofdstad moeten in hun betrekking met diensten uit het homogene Nederlandse of Franse taalgebied, de taal van de dienst uit het homogene gebied gebruiken (art. 17, § 3 KB 18 juli 1966). Facturen en rekeningen worden in de taal van de geadresseerde gesteld door de diensten van Brussel-Hoofdstad (art. 19, eerste lid KB 18 juli 1966; Vred. Etterbeek 23 maart 2009, *T.Vred.* 2010, 421).

Een factuur van een Brussels OCMW-ziekenhuis bestemd voor het OCMW van Oostende moet, wat de hoofdbestanddelen betreft, volledig in het Nederlands zijn gesteld (Vaste Commissie van Taaltoezicht, advies nr. 1886 van 4 april 1967; advies nr. 3456 van 19 juni 1973, geciteerd bij R. RENARD, *a.w.*, 86, nr. 130). Een publiek ziekenhuis dat gevestigd is in Brussel-Hoofdstad moet ervan uitgaan dat een particulier die woont in het Nederlandse taalgebied automatisch valt onder de taal van dit eentalig taalgebied (Vred. Etterbeek 23 maart 2009, *T.Vred.* 2010, 421).

AFDELING III

ANDERE WETGEVING

235 Artikel 61, § 1, vijfde alinea WBTW laat het aan de administratie toe die de belasting over de toegevoegde waarde onder haar bevoegdheid heeft, om, wanneer zulks uit het oogpunt van de controle nodig is, voor de facturen opgesteld in een andere taal dan een van de nationale talen, een vertaling te eisen in een van deze nationale talen van de facturen betreffende de leveringen van goederen en dienstverrichtingen die overeenkomstig de artikelen 15, 21 en 21*bis* in België plaatsvinden, alsmede van de facturen die worden ontvangen door de in België gevestigde belastingplichtigen.

236 Op grond van artikel 36 Sociaal Strafwetboek kunnen de sociaal inspecteurs, wanneer dit nodig is voor het toezicht, een vertaling eisen in een van de nationale talen van de gegevens bedoeld in artikel 28 van het wetboek, wanneer deze zijn opgesteld in een andere taal dan een van de nationale talen. Het gaat om alle informatiedragers die zich bevinden op de arbeidsplaatsen of op de andere plaatsen die aan het toezicht van de sociaal inspecteurs zijn onderworpen, op voorwaarde dat deze informatiedragers hetzij sociale gegevens bevatten, bedoeld in artikel 16, 5° van het wetboek, hetzij gelijk welke andere gegevens bevatten die in gevolge de wetgeving moeten worden opgemaakt, bijgehouden of bewaard, zelfs wanneer de sociaal inspecteurs niet zijn belast met het toezicht op deze wetgeving.

237 Een specifiek probleem rijst in dit verband omwille van de toepasselijkheid van de marktpraktijkenwet en de daarin gegeven definitie van de etikettering in artikel 2, 8°. Onder etikettering wordt verstaan de vermeldingen, aanwijzingen, gebruiksaanwijzingen, merken, afbeeldingen of tekens die betrekking hebben op een goed of op een homogene dienst en die voorkomen op het goed zelf of op enig verpakkingsmiddel, document, bordje, etiket, band of label dat bij dit goed of bij deze dienst is gevoegd of daarop betrekking heeft. Omdat etikettering ook slaat op homogene diensten en de definitie het ook heeft over vermeldingen enz. die bij een product of een dienst zijn gevoegd of erop betrekking hebben, moet men ertoe besluiten dat de idee wordt losgelaten die een etiket verbindt met een vasthechting aan of op producten.

Gelet op de uitdrukkelijke vermelding van het woord document dient aanvaard dat ook een factuur, voor de toepassing van de marktpraktijkenwet als een vorm van etikettering wordt aangezien. Dit doet echter een probleem rijzen wat de toepassing betreft van artikel 10, eerste lid marktpraktijkenwet. Dit artikel bepaalt dat de vermeldingen die het voorwerp uitmaken van de etikettering en die dwingend voorgeschreven zijn bij de wet marktpraktijken, bij haar uitvoeringsbesluiten en bij de uitvoeringsbesluiten bedoeld van de vroegere, opgeheven handelspraktijkenwetten en de wetten die door deze werd opgeheven, de gebruiksaanwijzingen en de garantiebewijzen minstens gesteld zijn in een voor de gemiddelde consument begrijpelijke taal, gelet op het taalgebied waar de goederen of diensten, onder bezwarende titel of gratis, aan de consument worden aangeboden.

De vernieuwing in artikel 10, eerste lid tegenover de vroegere regeling in de handelspraktijkenwet bestaat erin dat de etikettering niet langer verplicht moet gebeuren in de taal of de talen van het taalgebied waar de goederen of diensten met het oog op hun aanbod aan de consument op de markt worden gebracht. Het volstaat dat zij zijn opgesteld in de taal van het gebied waar het product op de markt wordt gebracht of in een voor de consument begrijpelijke taal, mede gelet op het taalgebied waar de goederen of diensten aan de consument worden aangeboden (HvJ 3 juni 1999, zaak C-33/97, *Colim nv t. Bigg's Continent Noord nv*, Jur. 1999, I-3175 en *Jaarboek Handelspraktijken* 1999, 111). De verplichting geldt enkel in de relatie tussen ondernemingen en consumenten. Ze geldt niet ten aanzien van contracten tussen ondernemingen (Voorz. Kh. Brugge 8 juli 1993, *Jaarboek Handelspraktijken* 1993, 32).

238 Zie ook artikel 1649*septies*, § 4 BW dat bepaalt dat, indien een garantie niet beantwoordt aan de vereisten in artikel 13, eerste lid van de wet van 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en bescherming van de consument (thans art. 10, eerste lid WMPC) zulks op generlei wijze afbreuk doet aan het recht van de consument om de naleving ervan te eisen.

239 Een gelijkaardige tekst vindt men in artikel 8 wet 24 januari 1977 betreffende de bescherming van de gezondheid van de gebruikers op het stuk van de voedingsmiddelen en andere producten. Het stelt dat de gegevens die op het etiket voorkomen en die dwingend zijn voorgeschreven in uitvoering van deze wet, minstens moeten gesteld zijn in de taal of de talen van het taalgebied waar de producten op de markt worden aangeboden.

Deze laatste wet geeft echter geen definitie van wat onder de termen etiket of etikettering moet worden verstaan. Omwille van de strafrechtelijke sanctionering van dit voorschrift en de ruime formulering ervan en de afwijkende betekenis tegenover het gewone spraakgebruik lijkt ons de definitie van etikettering, gegeven in de marktpraktijkenwet, niet toepasbaar. Artikel 2, 8^e marktpraktijkenwet beperkt de draagwijdte van de door haar gegeven definitie trouwens tot haar toepassingsgebied. Etiketteringsvoorschriften genomen op grond van de warenwet moeten dus wel gesteld zijn in de taal of de talen van het taalgebied waar de producten op de markt worden aangeboden, maar indien ze ook op facturen en andere handelsdocumenten moeten worden vermeld, wordt niet afgeweken van de taalwetgeving vervat in het KB van 18 juli 1966 en de taaldecreten.

240 Een andere overeenstemmende tekst vindt men in artikel 8 wet 9 februari 1994 betreffende de veiligheid van producten en diensten, dat luidt: *Voor de producten bestemd voor consumenten zijn de etikettering en de informatie die dwingend voorgeschreven zijn bij deze wet en bij haar uitvoeringsbesluiten, de gebruiksaanwijzingen en de garantiebewijzen minstens gesteld in de taal of de talen van het taalgebied, waar de producten of diensten op de markt worden gebracht. Voor de andere producten geldt dezelfde verplichting behalve indien de besluiten die in uitvoering van artikel 4 van deze wet genomen worden, in afwijkende voorwaarden voorzien.*

241 Men kan in verband met de etiketteringsvereisten ook verwijzen naar de rechtspraak van het Hof van Justitie over de verplichting om vermeldingen op etiketten van levensmiddelen in de taal van het taalgebied te stellen (HvJ 18 juni 1991, zaak C-369/89, *Piagnone I*, *Jur.* 1991, I-2971, *JT* 1991, 764, noot L. VAN BUNNEN en *TBH* 1992, 411, noot P. WYTINCK; HvJ 9 augustus 1994, zaak C-51/92, *Meyhui*, *Jur.* 1994, I-3879). Volgens *Piagnone I* mag een nationale wettelijke regeling die een strengere verplichting oplegt dan deze om een gemakkelijk te begrijpen taal te gebruiken, bijvoorbeeld de verplichting om uitsluitend de taal te bezigen van het taalgebied waar de verkoop plaatsvindt, niet verdergaan dan die bepaling vereist en negeert ze de mogelijkheid om de consument door andere maatregelen in te lichten. De verplichting om uitsluitend de taal van het taalgebied te gebruiken, vormt een (thans bij art. 34 VWEU) verboden maatregel van gelijke werking als een kwantitatieve invoerbepaling (HvJ 18 juni 1991, zaak C-369/89, *Piagnone I*, *Jur.* 1991, I-2971, *JT* 1991, 764, noot L. VAN BUNNEN en *TBH* 1992, 411, noot P. WYTINCK).

In *Piagnone II* wordt geoordeeld dat alle in richtlijn 79/112 (richtlijn 79/112/EEG van 18 december 1978 betreffende de onderlinge aanpassing van de wetgevingen der lidstaten inzake etikettering en presentatie van levensmiddelen bestemd voor de eindverbruiker alsmede inzake de daarvoor gemaakte reclame, ingetrokken bij art. 26 richtlijn 2000/13/EG van 20 maart 2000 betreffende de onderlinge aanpassing van de wetgeving der lidstaten inzake de etikettering en presentatie van levensmiddelen alsmede inzake de daarvoor gemaakte reclame) bedoelde verplichte vermeldingen in een voor de consumenten van de betrokken lidstaat of streek gemakkelijk te begrijpen taal dan wel op andere wijze, zoals door tekeningen, symbolen of pictogrammen, op de etikettering moeten worden weergegeven. De vraag of de verstrekte informatie gemakkelijk te begrijpen is, moet aan de hand van alle omstandigheden van het concrete geval worden beoordeeld (HvJ 12 oktober 1995, zaak C-85/94, *Piagnone II*, *Jur.* 1995, I-(2955), 2980 en *JT* 1996, 677, noot L. VAN BUNNEN).

In de thans geldende regeling voor de etikettering van levensmiddelen wordt aanvaard dat een lidstaat, met inachtnaam van de verdragsbepalingen (o.m. art. 34 VWEU), mag eisen dat bij etikettering van levensmiddelen minstens van een of meer talen gebruikt wordt gemaakt, die behoren tot de officiële talen van de Europese Unie (J. STUYCK, *Handelspraktijken*, 296).

HOOFDSTUK IV DE BESTELBON

AFDELING I

ALGEMEEN

242 Veelal gaat aan de contractsluiting het ondertekenen van een bestelbon vooraf. Welke juridische betekenis moet worden gehecht aan een dergelijk document? Voor de beantwoording van deze vraag moet samen met de precieze libellering van de bestelbon, rekening worden gehouden met een drietal hypothesen naargelang de verkoper de bestelbon ter ondertekening aanbiedt aan de koper, de koper van een eigen bestelbon gebruikmaakt, of de bestelbon door beide partijen wordt ondertekend.

243 Zendt de klant een door hem ondertekende bestelbon naar een onderneming, dan moet deze bestelbon als een aanbod beschouwd worden vanwege de klant (L. CORNELIS, “Het aanbod bij de totstandkoming van overeenkomsten”, *TBH* 1983, (6), 43, nr. 40; G.L. BALLON, “Le bon de commande” in G.L. BALLON en E. DIRIX (eds.), *La facture et autres documents équivalents*, Waterloo, 2011, 221, nr. 377), tenzij men uit de omstandigheden moet afleiden dat zijn handtekening als de aanvaarding van een aanbod geldt (Antwerpen 24 september 2002, *DCCR* 2003, 29, noot P. DE VROEDE; Gent 12 maart 2008, *NJW* 2009, 180, noot R.S.). De toezending van een bestelbon – zelfs als het om een standaardformulier gaat – die door de potentiële klant werd ondertekend, zal ook als een aanbod moeten worden aangezien, indien de klant bepaalde verbintenissen als substantieel heeft aangemerkt (vgl. Geschillencommissie Meubelen 2 januari 2001, *DCCR* 2001, 386).

Het aanbod is immers een vast en volledig contractvoorstel, waarvoor nog slechts de aanvaarding van de bestemming ontbreekt, opdat het voorgestelde contract tot stand zou komen (Cass. 23 september 1969, *Pas.* 1970, I, 73 en *RCJB* 1971, 216, noot Y. SCHOENTJES-MERCHERS; Cass. 1 februari 1982, *Pas.* 1982, I, 690). Het vormt een verbintenis uit eenzijdige rechtshandeling (Cass. 9 mei 1980, *Pas.* 1980, I, 1120; Cass. 16 maart 1989, *Pas.* 1989, I, 737; P. VAN OMMESLAGHE, *Droit des obligations. I. Introduction. Source des obligations (première partie)*, Brussel, Bruylant, 2010, 480 e.v., nr. 317 e.v.), dat verplichtingen in het leven roept. Indien de bestelbon (die vaak voorgedrukt is en uitgaat van een onderneming) alle vereiste vermeldingen bevat om in de ogen van de bestemming een individualisatie van het voorwerp van de overeenkomst en van haar essentiële en substantiële bestanddelen uit te maken, door een potentiële klant wordt ondertekend en teruggestuurd, dan vormt deze bon een aanbod.

244 De a a n v a a r d i n g door de verkoper zal dan gestalte krijgen in een orderbevestiging, waardoor de overeenkomst tot stand komt (bv. Gent 17 november 1983, *TBH* 1984, 212). Dat zal niet het geval zijn indien deze orderbevestiging afwijkt van de bestelbon: dan gaat het om een tegenaanbod en is de uitdrukkelijke aanvaarding van de klant noodzakelijk. Uit zijn stilzwijgen mag niet noodzakelijk een aanvaarding worden afgeleid. In bepaalde gevallen mag echter, rekening houdend met de feitelijke omstandigheden, de gebruiken in de betrokken sector en dergelijke meer, het stilzwijgen als een aanvaarding worden uitgelegd (L. CORNELIS, *a.w.*, 43, nr. 40. Zie bv. Kh. Brussel 4 mei 1945, *JCB* 1947, 100). In andere gevallen komt de overeenkomst dan niet tot stand, althans wanneer het gebrek aan overeenstemming betrekking heeft op een essentieel of een substantieel onderdeel. Dit kan bv. het geval zijn met de leveringstermijn: Rb. Luik 29 maart 1973, *JL* 1972-73, 253; Kh. Brussel 21 september 1976, *BRH* 1976, 520). Blijft een uitdrukkelijke aanvaarding uit dan mag de pollicitant, na verloop van een redelijke termijn, zijn bestelling zonder meer intrekken (Brussel 13 november 1961, *Pas.* 1962, II, 283; Kh. Brussel 26 december 1952, *RW* 1952-53, 1160).

245 Vermeldt de bestelbon de algemene contractvoorwaarden van de koper, dan komt de overeenkomst tot stand met inachtneming van deze bedingen (zie Brussel 2 februari 1977, *JT* 1977, 472; Kh. Brussel 19 oktober 1961, *RW* 1961-62, 809; Kh. Dendermonde 26 juni 1970, *TBH* 1970, 487; Vred. Luik 25 maart 1957, *JL* 1960-61, 189). Verwijst de orderbevestiging naar de andersluidende bedingen van de verkoper dan stemmen aanbod en aanvaarding wat dat betreft niet overeen en is er met betrekking tot de algemene contractvoorwaarden geen overeenkomst (zie boven, nr. 244 en verder 379). Komen de andersluidende bedingen van de verkoper pas tot uitdrukking in de factuur, dan kunnen deze bedingen echter geen afbreuk meer doen aan deze van de bestelbon (Arrondrb. Brussel 23 september 1974, *BRH* 1975, 213. Zie ook Luik 11 maart 1975, *JL* 1974-75, 281).

246 Is het de onderneming die een bestelbon ter ondertekening aanbiedt aan de klant, dan moet de ondertekening worden uitgelegd als een aanvaarding van het door de onderneming gedane aanbod. Hiertoe is wel vereist dat de bestelbon al de nodige gegevens bevat zodat de essentiële bestanddelen van de overeenkomst (bv. prijs, voorwerp) bepaald of minstens bepaalbaar zijn (laat de bestelbon, *i.c.* m.b.t. de aankoop van een auto, niet toe de prijs te bepalen, dan is er geen overeenkomst tot stand gekomen, Cass.fr. 20 mei 1981, *JCP* 1981, IV, 283).

Vermeldt de door de klant ondertekend teruggezonden bestelbon algemene contractvoorwaarden, dan komt de overeenkomst tot stand met inachtneming van deze bepalingen (zie o.m. Brussel 2 februari 1977, *JT* 1977, 472; Kh. Brussel 19 oktober 1961, *RW* 1961-62, 809; Kh. Dendermonde 26 juni 1970, *BRH* 1970, 487; Kh. Namen 25 juli 1974, *JL* 1974-75, 162; Vred. Luik 25 maart 1957, *JL* 1960-61, 189).

247 Wordt de bestelbon in die omstandigheden door beide partijen ondertekend, dan komt de overeenkomst dus dadelijk tot stand (L. CORNELIS, *a.w.*, *TBH* 1983, 44, nr. 40). In burgerlijke zaken moet met betrekking tot het bewijs gelet worden op de naleving van artikel 1325 BW. D.w.z. dat het stuk in evenveel exemplaren moet opgemaakt zijn als er partijen met onderscheiden belangen zijn en dat elk origineel vermeldt hoeveel exemplaren werden opgesteld. Op elk exemplaar moet de handtekening van al de partijen voorkomen; al is het niet nodig dat een partij het eigen exemplaar ondertekent. De handtekening moet bovendien rechtstreeks op de diverse exemplaren worden aangebracht; dus niet bv. door middel van doorslagpapier (Cass. 28 juni 1982, *Arr.Cass.* 1981, 1367, *JTT* 1983, 221, *Pas.* 1982, I, 1286 en *RCJB* 1985, 57 met noot M. VAN QUICKENBORNE). Deze auteur betreurt deze gestrengheid en stelt terecht de vraag of een meer soepele interpretatie van artikel 1325 BW zich niet opdringt met het oog op een vlot rechtsverkeer (*a.w.*, 100, nr. 43). Draagt de bestelbon die uitgaat van de verkoper diens handtekening niet, dan kan dit document door de koper worden ingeroepen als een begin van schriftelijk bewijs dat in burgerlijke zaken het bewijs met getuigen en vermoedens toelaat (art. 1347 BW).

248 In vele gevallen echter bepaalt de verkoper in de bestelbon dat niet-tegenstaande zijn ondertekening (of van zijn vertegenwoordiger), de totstandkoming van de overeenkomst afhankelijk wordt gesteld van een orderbevestiging of van een uitdrukkelijke wilsverklaring. Zijn aanvankelijk aanbod wordt hierdoor gereduceerd tot een voorstel. De geldigheid van dergelijk beding, waardoor de verkoper zich in feite de positie van acceptant aanmatigt, wordt algemeen aanvaard (bv. Cass.fr. 9 december 1980, *D* 1981, I.R., 441 met noot). Wel is vereist dat deze clausulering duidelijk uit de bestelbon blijkt (J.L. AUBERT, *Notions et rôles de l'offre et de l'acceptation dans la formation du contrat*, Parijs, 1970, 49, nr. 42). Wat is in die hypothese de rechtsverhouding tussen de partijen? Volgens de rechtbank van koophandel te Brussel komt tussen partijen een contractbelofte tot stand. De aspirant-koper is dan reeds contractueel gebonden en kan de gedane koopbelofte niet zonder meer eenzijdig annuleren. Hiertoe is een voorafgaandelijke ingebrekestelling nodig (Kh. Brussel 26 juni 1977, *BRH* 1977, 549). Volgens CORNELIS geldt daarentegen de bestelbon enkel als een aanbod van de cliënt (L. CORNELIS, *a.w.*, *TBH* 1984, 44, nr. 100. Ook de betaling van een voorschot verandert volgens de auteur niets aan de aard van de rechtshandeling) dat dus na redelijke termijn en zonder in mora-stelling kan worden ingetrokken (zie bv. Rb. Luik 29 maart 1973, *JL* 1972-73, 253). Deze zienswijze verdient de voorkeur. Het aanvankelijk "aanbod" van de verkoper moet door toedoen van deze clausule enkel als een voorstel worden beschouwd. Bovendien mag van de aspirant-koper, in beginsel, niet worden verwacht dat hij zich door de ondertekening van de bestelbon eenzijdig heeft willen verbinden.

Ten aanzien van consumenten moet worden gewezen op het bezwarend beding in artikel 74, 1° marktpraktijkenwet (zie nr. 430).

249 Er bestaan nogal wat wetteksten die vormvereisten stellen, waarvan de inhoud verschilt. Sommige vermeldingen moeten informatie m.b.t. het voorwerp van de overeenkomst vaststellen, de identificatie van partijen of de rechten en plichten die hen toekomen of die op hen rusten. In sommige gevallen eist de wetgever het aanbrengen van de vermeldingen op een geschrift. Soms wordt een bepaalde lay-out (typografisch verschillende tekens, het plaatsen in een kader), de plaats van de vermeldingen (op de voorzijde) en hun wijze van vermelding (met de hand geschreven, boven de handtekening) opgelegd (H. JACQMAIN, “Le formalisme de protection de la partie faible au contrat”, *Ann.dr.Louvain* 2010, 4).

AFDELING II

INFORMATIE DIE MOET WORDEN VERMELD OP GROND VAN DE DIENSTENWET VAN 26 MAART 2010

§ 1. Algemeen

250 De dienstenwet van 10 maart 2010 legt een hele reeks verplichte vermeldingen op (zie voor een algemeen overzicht van de wet E. PIETERS, “La loi du 26 mars 2010 sur les services”, *TBH* 2010, 745-768).

Voor haar toepassing definieert de wet een dienst als elke economische activiteit, anders dan in loondienst, die gewoonlijk tegen vergoeding geschiedt, zoals bedoeld in artikel 57 VWEU (art. 2, 1° van de wet). De dienstverrichter is iedere natuurlijke persoon, onderdaan van een lidstaat van de Europese Unie of rechtspersoon in de zin van artikel 48 VWEU, die gevestigd is in een lidstaat van de Europese Unie en die een dienst aanbiedt of verricht (art. 2, 2° van de wet). De wet heeft het niet over een consument of beneficiant, maar over de afnemer die wordt omschreven als iedere natuurlijke persoon die onderdaan is van een lidstaat van de Europese Unie of die rechten heeft die hem door communautaire besluiten zijn verleend, of iedere rechtspersoon in de zin van artikel 54 VWEU die in een lidstaat van de Europese Unie is gevestigd en, al dan niet voor beroepsdoel-einden, van een dienst gebruikmaakt of wil maken.

De wet is principieel toepasselijk op beoefenaars van een gereguleerd beroep of van een vrij beroep (maar sommige beroepen zijn niet gevisceerd, art. 3, § 1, 5°, 6° en 8° dienstenwet maakt een uitzondering voor notarissen, gerechtsdeurwaarders en diensten van de gezondheidszorg). Deze begrippen worden gedefinieerd in artikel 2, 5° en 6° van de wet, aangezien artikel 57 VWEU deze omvat.

251 De wet is van toepassing op diensten, die onder de bevoegdheid van de federale overheid vallen, met uitzondering van (art. 3, § 1 dienstenwet):

- 1° de diensten van algemeen belang van niet-economische aard, met inbegrip van de sociale diensten die als dusdanig beschouwd kunnen worden en die niet hierna onder punt 11 vallen;
- 2° de financiële diensten. Het gaat om iedere dienst van bancaire aard of op het gebied van kredietverstrekking, verzekering, individuele pensioenen, beleggingen en betalingen (art. 2, 24° wet marktpraktijken). De reden hiervoor is dat deze diensten onderworpen zijn aan specifieke bepalingen;
- 3° de elektronische communicatiediensten en netwerken, evenals de middelen en diensten met betrekking tot aangelegenheden die door de wet van 13 juni 2005 betreffende de elektronische communicatie beheerd worden;
- 4° de diensten op het gebied van vervoer, met inbegrip van de havendiensten die onder de werkingsfeer van Titel V van het EG-verdrag vallen (thans titel VI VWEU);
- 5° de diensten van notarissen;
- 6° de diensten van gerechtsdeurwaarders;
- 7° de diensten van uitzendkantoren. De term uitzendkantoor wordt nergens in de Belgische wetgeving gedefinieerd. In artikel 7, 1° wet 24 juli 1987 betreffende de tijdelijke arbeid, de

uitzendarbeid en het ter beschikking stellen van werknemers ten behoeve van gebruikers wordt wel de term “uitzendbureau” gedefinieerd. Dit is de onderneming waarvan de activiteit erin bestaat uitzendkrachten in dienst te nemen om hen ter beschikking van gebruikers te stellen met het oog op de uitvoering van een toegelaten tijdelijke arbeid. Men mag aannemen dat beide begrippen dezelfde betekenis hebben, hoewel in het standaard Nederlands enkel de term uitzendkantoor bestaat (zie *Van Dale Groot Woordenboek van de Nederlandse taal*, Antwerpen, Van Dale Lexicografie, 2005);

- 8° de diensten van de gezondheidszorg, al dan niet verleend door gezondheidszorgfaciliteiten en ongeacht de wijze waarop zij zijn georganiseerd en worden gefinancierd en ongeacht of zij openbaar of particulier van aard zijn;
- 9° de gokactiviteiten die erin bestaan dat een financiële waarde wordt ingezet bij kansspelen, met inbegrip van loterijen, gokken in casino's en weddenschappen. Voor deze geldt de wet 7 mei 1999 op de kansspelen, de weddenschappen, de kansspelinrichtingen en de bescherming van de spelers;
- 10° de activiteiten in het kader van de uitoefening van het openbaar gezag zoals bepaald in artikel 51VWEU;
- 11° zonder afbreuk te doen aan hun kwalificatie als diensten van algemeen belang van niet-economische aard als bedoeld onder nummer 1° van dit artikel of de kwalificatie als diensten van algemeen belang van economische aard, sociale diensten betreffende sociale huisvesting, kinderopvang en bijstand aan gezinnen en personen die permanent of tijdelijk in nood verkeren die worden rechtstreeks of onrechtstreeks verleend door de federale staat;
- 12° de diensten van private veiligheid. Hiervoor geldt de wet 10 april 1990 tot regeling van de private en bijzondere veiligheid.

252 De wet vindt naar luid van haar artikel 3, § 2 geen toepassing op:

- 1° het domein van de fiscaliteit;
- 2° het arbeidsrecht;
- 3° het socialezekerheidsrecht.

§ 2. Vereiste informatie

253 Op grond van artikel 18, § 1 dienstenwet moet elke dienstverrichter volgende gegevens ter beschikking van de afnemer stellen, op de in artikel 19 van de wet voorziene wijze:

- 1° zijn naam of zijn maatschappelijke benaming;
- 2° zijn rechtsvorm;
- 3° het geografisch adres waar de dienstverrichter is gevestigd;
- 4° zijn adresgegevens, met inbegrip van zijn eventueel e-mailadres, die een snel contact en een rechtstreekse en effectieve communicatie met hem mogelijk maken;
- 5° het ondernemingsnummer;
- 6° zijn maatschappelijke zetel;
- 7° wanneer voor de activiteit een vergunningstelsel geldt, een vergunning- of aangifteplicht, in overeenstemming met artikel 17 van de wet van 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens, de adresgegevens van de bevoegde autoriteit of het ondernemingsloket.
- 8° wat betreft de gereguleerde beroepen:
  - a) de handelsvereniging of beroepsorganisatie waarbij de dienstverrichter is ingeschreven;
  - b) de beroepstitel en de lidstaat waar die is verleend. Artikel 2, 5° van de wet definieert een gereguleerd beroep als een beroepswerkzaamheid of een geheel van beroepswerkzaamheden waartoe de toegang of waarvan de uitoefening of een van de wijzen van uitoefening krachtens wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen direct of indirect afhankelijk wordt gesteld van het bezit van bepaalde beroepskwalificaties; met name het voeren van een beroepstitel die door wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen beperkt is tot personen die een specifieke beroepskwalificatie bezitten, geldt als een wijze van uitoefening;
- 9° in voorkomend geval, de algemene voorwaarden en bepalingen die de dienstverrichter hanteert;

- 10° het eventuele bestaan van door de dienstverrichter gehanteerde contractbepalingen betreffende het op het contract toepasselijke recht en/of betreffende de bevoegde rechter;
- 11° het eventuele bestaan van een niet bij wet voorgeschreven garantie na verkoop;
- 12° de prijs van de dienst wanneer de dienstverrichter de prijs van een bepaalde soort dienst vooraf heeft vastgesteld;
- 13° de belangrijkste kenmerken van de dienst. Het gaat om alle kenmerken die essentieel zijn om de bewuste dienst te omschrijven;
- 14° de in artikel 8 van de wet bedoelde verzekering of waarborgen, met name de adresgegevens van de verzekeraar of de borg en de geografische dekking. Dit artikel 8 schakelt, wat de beroepsaansprakelijkheidsverzekering of waarborg betreft, een in het buitenland gesloten of geldende verzekering of waarborg die gelijkwaardig is of die in wezen vergelijkbaar is met een in België bekomen waarborg gelijk. Is die gelijkwaardigheid er niet, dan kan aan de buitenlandse dienstverstreker geen stringenter systeem van verzekering of waarborg worden opgelegd, maar kan enkel worden geëist dat voor de nog niet gedekte elementen een aanvullende waarborg wordt gesteld.

Wanneer de dienstverrichters in een informatiedocument hun diensten in detail beschrijven, nemen zij hierin informatie op over hun multidisciplinaire activiteiten en partnerschappen die rechtstreeks verband houden met de betrokken dienst en over de maatregelen genomen ter voorkoming van belangenconflicten (art. 18, § 2 dienstenwet).

254 Op verzoek van de afnemer verstrekt de dienstverrichter de volgende aanvullende informatie:

- 1° wanneer de dienstverrichter de prijs van een bepaalde soort dienst niet vooraf heeft vastgesteld, de prijs van de dienst of, indien de precieze prijs niet kan worden gegeven, de manier waarop de prijs wordt berekend, zodat de afnemer de prijs kan controleren, of een voldoende gedetailleerde kostenraming;
- 2° voor gereguleerde beroepen, een verwijzing naar de geldende beroepsregels en de wijze waarop hierin inzage kan worden verkregen;
- 3° informatie over zijn multidisciplinaire activiteiten en partnerschappen die rechtstreeks verband houden met de betrokken dienst, en over de maatregelen genomen ter voorkoming van belangenconflicten;
- 4° de gedragscodes die op de dienstverrichter van toepassing zijn, alsmede het adres waar zij elektronisch kunnen worden geraadpleegd en de beschikbare talen waarin deze codes kunnen worden geraadpleegd (art. 20 dienstenwet).

255 De informatie bedoeld in de artikelen 18 en 20 moet op heldere wijze, ondubbelzinnig en tijdig voor de sluiting van het contract of, indien er geen schriftelijk contract is, voor de verrichting van de dienst, meegedeeld of beschikbaar worden gesteld (art. 21 dienstenwet). Aangezien een factuur normaliter pas na de sluiting van de overeenkomst wordt opgesteld, is deze verplichting op haar niet toepasselijk. Voor een bestelbon zal moeten worden nagegaan of deze als het instrumentum van een contract kan worden aangezien. Is dit het geval, dan zullen de verplichtingen in artikelen 18, 20 en 21 dienstenwet, op de wijze voorzien in artikel 19 van de wet, moeten worden meegedeeld of beschikbaar worden gesteld voor de sluiting van de overeenkomst. Is de bestelbon niet als het instrumentum van een contract aan te zien, dan moet de informatie meegedeeld of beschikbaar worden gesteld voor de verrichting van de dienst.

De dienstenrichtlijn 2006/123/EU van 12 december 2006 vereist dat dienstverrichters en afnemers van diensten op een gemakkelijke wijze toegang hebben tot bepaalde soorten informatie. Zij stelt dat de wijze waarop informatie aan dienstverrichters en afnemers wordt verstrekt, door elke lidstaat moet worden vastgesteld in het kader van deze richtlijn. Zo wordt aan de lidstaten de verplichting opgelegd om erop toe te zien dat relevante informatie gemakkelijk toegankelijk is voor dienstverrichters en afnemers en zonder hindernissen beschikbaar is voor het publiek en dat de informatie op een duidelijke en ondubbelzinnige wijze moet worden meegedeeld (r.o. 50).

256 De dienstverrichter moet het initiatief nemen om de in artikel 18, § 1 van de wet voorziene informatie mee te delen aan de bestemming, ofwel om ze gemakkelijk toegankelijk te maken

voor de bestemming op de plaats waar de dienst wordt gepresteerd of waar het contract wordt gesloten, ofwel om ze gemakkelijk toegankelijk te maken voor de bestemming langs elektronische weg door middel van een door de dienstverstreker meegegeeld adres, ofwel door ze op te nemen op elk informatief document dat uitgaat van de dienstverstreker en waarbij hij op gedetailleerde wijze zijn diensten voorstelt. Bij de wijzen waarop een dienstverrichter een afnemer gemakkelijk toegang kan geven tot de informatie die hij verplicht beschikbaar moet stellen, behoort het verstrekken van zijn elektronisch adres, inclusief dat van zijn website. De verplichting voor de dienstverrichter om bepaalde informatie te verstrekken in documenten die een gedetailleerde beschrijving van zijn diensten geven, moet het ten andere niet gaan om algemene commerciële communicatie zoals reclame, maar om documenten, met inbegrip van documenten op een website, die de aangeboden diensten in detail beschrijven (r.o. 97 bij de dienstenrichtlijn).

257 Artikel 22 dienstenwet stelt dat de informatieplichten opgelegd door deze wet, geen afbreuk doen aan de bijkomende informatievereisten die van toepassing zijn op dienstverrichters die in België hun vestiging hebben. De wet heeft dus dienaangaande een suppletief karakter.

258 Een belangrijke algemene verplichting wordt door artikel 25 dienstenwet opgelegd, waar gesteld wordt dat de dienstverrichters hun adresgegevens, met name een postadres, een faxnummer of e-mailadres alsook een telefoonnummer verstrekken, waar alle afnemers, ook deze die in een andere lidstaat van de Europese Unie verblijven, rechtstreeks een klacht kunnen indienen of informatie over de verrichte dienst kunnen vragen.

De dienstverrichters verstrekken het adres van hun woonplaats of hun maatschappelijke zetel indien dit niet hun gebruikelijke correspondentieadres is.

259 Op de dienstenverstreker weegt de bewijslast om aan te tonen dat aan de informatieverplichtingen uit de dienstenwet is voldaan en dat de verstrekte informatie juist is (art. 28 van de wet).

§ 3. Sancties

260 Een handeling die een inbreuk vormt op de dienstenwet kan aanleiding geven tot een vordering tot staking overeenkomstig artikel 2 van de dienstenwet van 26 maart 2010 betreffende bepaalde juridische aspecten bedoeld in artikel 77 van de Grondwet en artikel 589, 18° Ger.W. Aangezien het om een specifieke vordering gaat, kan de vordering tot staken voorzien in het raam van de wet marktpraktijken – die in het algemeen (zie art. 95 wet marktpraktijken. Cass. 2 mei 1985, *Arr.Cass.* 1984-85, 188, *JT* 1986, 438, *Pas.* 1985, I, 1081 en *TBH* 1985, 631, noot I. VEROUGSTRATE; Cass. 9 januari 1997, *Arr.Cass.* 1997, 49, *JLMB* 1997, 623, *Pas.* 1997, I, 50 en *RW* 1997-98, 58 (samenv.)) toepasselijk is op elke miskennis van een wetsvoorschrift met een weerslag op het economisch leven – niet worden toegepast op inbreuken op de dienstenwet.

261 De door de minister bevoegd voor Economie met toepassing van artikel 52 aangestelde ambtenaar kan een waarschuwing richten tot de overtreder waarbij die tot stopzetting van de handeling wordt aangemaand. Die ambtenaren kunnen, op grond van de processen-verbaal die een inbreuk vaststellen op de artikelen 18 tot 21 en 24 tot 27 dienstenwet aan de overtreders een som voorstellen waarvan de betaling de strafvordering doet vervallen (art. 53, eerste al. dienstenwet).

AFDELING III

ARTIKELEN 79 EN 80 WET MARKTPRAKTIJKEN

262 Ten einde de consument te beschermen door hem een bewijsmiddel te verschaffen tegen de onderneming-tegenpartij, legt artikel 79 WHPC aan elke onderneming de verplichting op om een bestelbon af te leveren indien een voorschot werd betaald en de levering van het goed of de prestatie van de dienst wordt uitgesteld. De afgifte van de bestelbon moet gebeuren op het ogenblik van de sluiting van het contract. De Koning kan de vermeldingen vaststellen die op deze bestelbon moeten voorkomen. De vermeldingen van de bestelbon verplichten degene die hem heeft opgesteld, niettegenstaande al de algemene of bijzondere, andere of tegenovergestelde voorwaarden.

263 Gebruikmakend van de bevoegdheid die Hem krachtens artikel 39, § 5 van de handelspraktijkenwet (thans art. 79, derde al. wet marktpraktijken) werden opgedragen, heeft de Koning in artikel 19 van het KB van 30 juni 1996 betreffende de prijsaanduiding van producten en diensten en de bestelbon, de vermeldingen bepaald die op de bestelbon moeten voorkomen. Op grond van dit artikel 19 moet de bestelbon vermelden:

- 1° de naam of de benaming, het adres en in voorkomend geval het inschrijvingsnummer van de verkoper in het handelsregister of in het ambachtsregister. De wetgeving betreffende het handelsregister en het ambachtsregister werd opgeheven bij artikel 72 KBO-wet. Overeenkomstig artikel 13 KBO-wet moet thans het ondernemingsnummer in de Kruispuntbank van Ondernemingen worden vermeld;
- 2° de datum en het volgnummer van die bon;
- 3° een beschrijving die een zekere identificatie van het product of de dienst mogelijk maakt;
- 4° de eenheidsprijs, de hoeveelheid en de totale prijs;
- 5° het bedrag van het betaalde voorschot;
- 6° het saldo;
- 7° de datum of termijn van de levering van het product of van het verlenen van de dienst;
- 8° de handtekening van de verkoper.

264 De aflevering van de bestelbon moet spontaan gebeuren, zonder dat de verbruiker er om moet vragen, en dit op het ogenblik van de betaling van het voorschot.

Deze verplichting tot aflevering van de bestelbon geldt slechts indien aan een consument wordt verkocht. Bovendien moeten de beide andere voorwaarden zijn voldaan: uitgestelde levering en betaling van een voorschot. Wat dit laatste betreft heeft de aard van de betaling (handgeld, voorschot), noch het feit dat de hele koopsom werd betaald enig belang.

265 De bestelbon bewijst het bestaan van de overeenkomst vanuit het standpunt van de koper tegenover de verkoper die nog moet presteren. De vermeldingen op de bestelbon verbinden de onderneming; ze tonen het bestaan en de modaliteiten van de overeenkomst aan, maar bewijzen niet dat de aangegane verbintenissen ook werden uitgevoerd (Gent 11 februari 2998, *NJW* 2008, 934, noot R.S.). Artikel 79, tweede alinea wet marktpraktijken verleent aan de verplichte vermeldingen van de bestelbon een bewijswaarde die prevaleert op de overige vermeldingen evenals op andere documenten. De consument mag zich dus op de bepalingen van de bestelbon beroepen, ook al wijken zij af van de algemene voorwaarden, die vermeld staan op de factuur (Antwerpen 15 maart 2004, *RW* 2006-07, 1199) of van de schriftelijke overeenkomst die achteraf tussen partijen werd ondertekend, en indien de bepalingen van deze tussen partijen getekende overeenkomst voor de consument minder gunstig uitvallen (J. STUYCK, *Mededingingsrecht. Handelspraktijken*, 344). De bedoeling van de wetgever is immers aan de consument die een voorschot heeft betaald, maar nog niets heeft ontvangen, zekerheid te verschaffen over de prijs, het voorwerp en de leverings-termijn.

Het KB van 30 juni 1996 staat geen enkel voorbehoud toe bij de verplichte vermeldingen zelfs indien dit voorbehoud uitdrukkelijk op de voorzijde van de bestelbon wordt geformuleerd.

De algemene voorwaarden die op een bestelbon voorkomen mogen in elk geval niet strijden met de verbintenissen die de onderneming op zich heeft genomen en die op de bestelbon moeten voorkomen. Tot de toelaatbare bedingen worden gerekend: clausules met betrekking tot de bevoegdheidsaanwijzing van een bepaalde rechtbank, en verhogings- of schadebedingen.

266 Algemeen wordt aangenomen dat de consument niet gebonden is door de inhoud van de bestelbon. De regeling van artikel 79 is om hem te beschermen ingesteld en mag zich dus ook niet tegen hem keren (J. STUYCK, *Mededingingsrecht. Handelspraktijken*, 344; L. en S. FREDERICQ, *Handboek*, I, 452, nr. 492). Of de consument ook het bestaan zelf van de overeenkomst kan betwisten, valt te betwijfelen. De betaling van een voorschot moet worden beschouwd als een uitvoeringshandeling van de overeenkomst, en overeenkomsten – ook in burgerlijke zaken – kunnen bewezen worden door hun uitvoering.

Dat de consument niet gebonden is door de bestelbon is ongetwijfeld juist indien de bestelbon enkel de verplichte handtekening van de (vertegenwoordiger van de) onderneming draagt. De koper heeft wellicht wel kennis van de contractvoorwaarden, maar dit betekent nog niet dat hij er mee instemt. Aldus wordt geoordeeld dat een strafbeding op een bestelbon de consument niet bindt aangezien een stilzwijgende aanvaarding niet mag worden vermoed (Vred. Brussel (7de kanton) 26 maart 1976, *T.Vred.* 1977, 15).

267 Wordt de bestelbon mede ondertekend door de consument, dan krijgt de bestelbon het uitzicht van een overeenkomst. Indien de bepalingen inzake het bewijs in burgerlijke zaken en met name artikel 1325 BW worden nageleefd, is de consument gehouden door vermeldingen in de bestelbon (*anders*: Rb. Luik 11 januari 1984, *JL* 1984, 230). De bestelbon en het contractemplaar zijn dan in hetzelfde document neergelegd. Tot de gebondenheid van de consument aan de algemene contractvoorwaarden mag worden besloten indien duidelijk blijkt dat de handtekening ook als instemming geldt met de voorwaarden (bv. handtekening onderaan de standaardvoorwaarden, of duidelijke verwijzing naar de algemene voorwaarden indien zij op de keerzijde zijn afgedrukt).

Omtrent de civielrechtelijke sancties van de niet-naleving van de wet en het uitvoeringsbesluit is slechts weinig rechtspraak gepubliceerd. De rechtbank te Luik kreeg te oordelen over volgend geval. De koper van een auto vroeg de vernietiging van de overeenkomst wegens onvoldedige identificatie van het voorwerp, aangezien de bestelbon enkel vermeldde “groene Opel coupé 1900 cc”, zonder opgave van motor en chassisnummer. De rechtbank overwoog terecht dat de onvoldedigheid van de bestelbon niet *ipso facto* de nietigheid van de koop tot gevolg heeft (Rb. Luik 16 januari 1974, *JL* 1973-74, 291). In dezelfde zin stelde de rechtbank te Bergen dat men zal moeten nagaan of het gaat om een essentiële vermelding voor het ontstaan van de overeenkomst (Rb. Bergen 15 maart 2000, *JLMB* 2001, 1309). Is dat niet het geval dan zal de overeenkomst geldig gesloten zijn. Artikel 79 WMPC is dus “niet een middelje om onbezonnenheid en dergelijke, als het past, om te zetten in koopvernietigend gebrek” (H. SWENNEN en I. VEROUWSTRAETE, “Kroniek van Belgisch economisch recht”, *SEW* 1975, 502; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, I, 136, nr. 126).

Indien de bestelbon niet overeenstemt met de bepalingen van het KB van 30 juni 1996 is de nietigheidssanctie dus nooit absoluut. De rechter behoudt een beoordelingsbevoegdheid om vast te stellen of de weglating of de afwezigheid van juiste vermeldingen de consument *in concreto* heeft geschaad (Brussel 7 juni 2005, *Jaarboek Handelspraktijken* 2005, 383). Deze oplossing is echter omstreden omdat een tekortkoming aan artikel 79 wet marktpraktijken met strafsancties wordt beteugeld (art. 124, eerste lid, 11° van de wet) (F. MOURLON BEERNAERT, “La preuve de la vente” in X., *Vente. Commentaire pratique*, Waterloo, I.5-1, nr. 145).

268 Indien het voorwerp inderdaad onvoldoende gespecificeerd zou zijn, biedt het gemeenrecht trouwens soelaas; zolang voorwerp en prijs niet bepaald zijn, is er geen koop (art. 1583 BW).

Bovendien moet iedere onvolledigheid of onduidelijkheid tegen de verkoper worden uitgelegd (art. 1602 BW). Eventueel kan artikel 40, §§ 1 en 2 wet marktpraktijken worden toegepast. Dit artikel stelt dat, indien alle of bepaalde bedingen van een overeenkomst tussen een onderneming en een consument schriftelijk zijn vastgelegd, ze op duidelijke en begrijpelijke wijze zijn opgesteld en dat in geval van twijfel over de betekenis van een beding, de voor de consument gunstigste interpretatie prevaleert.

Het ontbreken van de precieze omschrijving van het product of de dienst zou, in navolging van STUYCK, in bepaalde gevallen ook de nietigheidsvordering wegens dwaling of bedrog kunnen schragen (J. STUYCK, *De wet betreffende de handelspraktijken en de consument*, TPR 1982, (887) 925, nr. 35; F. MOURLON BEERNAERT, "La preuve de la vente" in X., *Vente. Commentaire pratique*, Waterloo, 1.5-1, nr. 145). Dit zal wellicht slechts uitzonderlijk het geval zijn. De onvolledigheid van de bestelbon levert eveneens een pre-contractuele fout op die de verkoper dan verplicht de eventuele schade van de koper te vergoeden.

269 Elke onderneming die diensten verleent aan de consument is verplicht aan de consument die erom verzoekt, gratis een bewijsstuk af te geven. Deze verplichting vervalt voor homogene diensten indien de prijs van de dienst schriftelijk, leesbaar, goed zichtbaar en on dubbelzinnig werd aangeduid, of voor alle diensten, indien een bestek of factuur die de door de Koning vastgestelde vermeldingen bevat, wordt afgegeven (art. 80, § 1, eerste al. wet marktpraktijken).

De verplichting die in artikel 80, § 1, eerste alinea wet marktpraktijken wordt opgelegd, is niet toepasselijk op de overeenkomsten die onder de benaming "forfaitair bedrag" of onder enige andere gelijkwaardige benaming zijn aangegaan en die het verlenen van een dienst tot voorwerp hebben voor een vast totaalbedrag dat vóór de dienstverlening is overeengekomen en dat op deze dienst in zijn geheel betrekking heeft (art. 80, § 1, tweede al. wet marktpraktijken).

270 De Koning kan, hetzij op algemene wijze, hetzij voor de diensten of categorieën van diensten die Hij aanwijst, de vermeldingen aanduiden die op het bewijsstuk moeten voorkomen. Gebruikmakend van deze bevoegdheid heeft hij de vermeldingen vastgesteld die op alle documenten moeten voorkomen, in artikel 1 KB 11 april 1999 houdende bepaling van de vermeldingen die op het bewijsstuk, voorzien door de wet van 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en bescherming van de consument, moeten voorkomen bij de verkoop van diensten, thans de wet van 6 april 2010 betreffende marktpraktijken en consumentenbescherming.

De vermeldingen die op het bewijsstuk moeten voorkomen bij de levering van diensten in het algemeen, zijn de volgende:

- 1° de naam en/of de maatschappelijke benaming, het adres en in voorkomend geval het inschrijvingsnummer van de verkoper in het KBO-register;
- 2° de opsomming en de aard van de verleende diensten en eventuele leveringen;
- 3° de prijs bepaald door verwijzing naar criteria die een direct verband houden met de aard van dienst;
- 4° de datum van het document.

271 De afgifte van het document is slechts verplicht indien de consument daadwerkelijk erom verzoekt. Hij moet daarvan het bewijs leveren (Bergen 26 juni 2000, *JT* 2001, 738 en *Cah.dr.imm.* 2001, 12). Het document kan nog worden afgegeven na de sluiting van de overeenkomst of naar aanleiding van de uitvoering ervan (E. SWAENEOEL, "De factuur en verwante documenten in het consumentenrecht" in G.L. BALLON en I. SAMOY (eds.), *De factuur en verwante documenten*, Brugge, 2009, (173) 231). De informatie in het document is dus niet bestemd om de consument voor te lichten vooraleer hij zijn toestemming geeft. Het document dient dus enkel voor het bewijs van de overeenkomst. Het is dan ook verbazend om vast te stellen dat inbreuken op artikel 80 van de wet strafrechtelijk worden beteugeld (art. 124, eerste lid, 11° wet marktpraktijken).

De consument moet de geleverde diensten slechts betalen bij de afgifte van het gevraagde bewijsstuk, indien deze afgifte dwingend is voorgeschreven krachtens artikel 80 (art. 81 WMPC). Hij mag dus zijn betaling uitstellen totdat hij het document heeft ontvangen.

272 Voor vaste minerale brandstoffen heeft de Koning de specifieke vermeldingen vastgesteld in artikel 9 KB 18 september 1992 betreffende de benamingen en de eigenschappen van vaste minerale brandstoffen en de levering voor huisbrand. Wij behandelen deze hierna, onder nr. 602.

AFDELING IV

WET OP HET CONSUMENTENKREDIET

273 Voor de kredietovereenkomsten die onder het toepassingsgebied vallen van de wet 12 juni 1991 op het consumentenkrediet (dit toepassingsgebied wordt gedefinieerd in art. 2 en 3 van deze wet), bestaat er voor de kredietgever geen specifieke plicht meer om een schriftelijk aanbod aan de consument gratis te overhandigen of gratis te versturen (zie R. STEENNOT, “De totstandkoming en de inhoud van de overeenkomst onder de nieuwe Wet Consumentenkrediet”, *DCCR* 2004, nr. 63, 3 e.v.). Artikel 14, § 1 wet consumentenkrediet dat deze verplichting bevatte, werd opgeheven door de wet van 24 maart 2003. Het voorschrift zette sommige ontleners ertoe aan om – met de verschillende aanbiedingen in de hand – meerdere kredietovereenkomsten te onderschrijven, wat tot mistoestanden leidde (D. BLOMMAERT en F. NICHELS, “Art. 14 Wet Consumentenkrediet” in E. DIRIX en A. VAN OEVELEN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, 2009, 7, nr. 1).

Indien een kredietgever echter een geschreven aanbod opstelt of een voorstel dat de toekenning van een krediet als voorwerp heeft of als gevolg kan hebben, dan moet hij artikel 14, § 2 wet consumentenkrediet eerbiedigen, dat de vermeldingen bevat, die het contract moet vermelden.

Deze zijn:

- 1° het soort krediet;
- 2° de naam, voornaam, geboorteplaats en -datum alsook de woonplaats van de consument en, desgevallend, de personen die een zekerheid stellen;
- 3° de identiteit van de kredietgever met inbegrip van zijn ondernemingsnummer, zijn geografisch adres dat relevant is voor de betrekkingen met de consument, evenals de benaming en het adres van het bevoegde toezichthoudend bestuur bij de Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie;
- 4° desgevallend, de identiteit van de kredietbemiddelaar met inbegrip van zijn ondernemingsnummer, zijn geografisch adres dat relevant is voor de betrekkingen met de consument (de tussenpersoon mag niet volstaan met de loutere vermelding van zijn naam: Vred. Brasschaat 13 juli 2004, *NJW* 2004, 1211 en *T.Vred.* 2006, 49, noot R. STEENNOT), evenals de benaming en het adres van het bevoegde toezichthoudend bestuur bij de Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie;
- 5° de duur van de kredietovereenkomst;
- 6° het kredietbedrag en de voorwaarden voor kredietopneming. Indien over het krediet door middel van een betaalinstrument kan worden beschikt, de regelen toepasselijk krachtens de wetgeving op de betalingsdiensten in geval van verlies, diefstal of onrechtmatig gebruik van de kaart of titel, evenals, desgevallend, het maximumbedrag ten belope waarvan de consument het risico draagt voortvloeiend uit onrechtmatig gebruik ervan door een derde;
- 7° in geval van een krediet in de vorm van uitstel van betaling voor een goed of een dienst of van gelieerde kredietovereenkomsten, het goed of de dienst en de contante prijs daarvan. Deze vermelding is nodig om de regeling in artikel 19 van de wet te kunnen toepassen (m.b.t. de vermelding van het gefinancierde goed of de gefinancierde dienstverlening in de kredietovereenkomst of m.b.t. de hypothese dat het bedrag van de kredietovereenkomst rechtstreeks door de kredietgever aan de verkoper of de dienstverlener wordt gestort) (Vred. Grâce-Hollogne 5 juni 2007, *JLMB* 2008, 107, noot C. BIQUET-MATHIEU);
- 8° de debetrentevoet, de voorwaarden die de toepassing van deze rentevoet regelen en, voor zover beschikbaar, indices of referentierentevoeten die betrekking hebben op de aanvankelijke debetrentevoet, en de termijnen, voorwaarden en procedures voor wijziging ervan. In-

- dien naar gelang van de verschillende omstandigheden verschillende debetrentevoeten worden toegepast, wordt deze informatie met betrekking tot alle toepasselijke rentevoeten verstrekt;
- 9° het jaarlijkse kostenpercentage en het totale door de consument te betalen bedrag, berekend bij het sluiten van de kredietovereenkomst. Alle bij de berekening van dit percentage gebruikte hypothesen worden vermeld;
- 10° het bedrag, het aantal en de frequentie van de door de consument te verrichten betalingen, met inbegrip van een eventueel voorschot en, in voorkomend geval, de volgorde waarin de betalingen aan de verschillende openstaande saldi tegen verschillende debetrentevoeten worden toegerekend met het oog op aflossing;
- 11° in geval van aflossing van het kapitaal van een kredietovereenkomst met bepaalde duur, het recht van de consument om gratis en op verzoek op elk ogenblik tijdens de loop van de kredietovereenkomst een overzicht van de rekening in de vorm van een aflossingstabel te ontvangen. Deze geeft aan:
- a) de te betalen bedragen en de betalingstermijnen en voorwaarden;
  - b) elke periodieke betaling uitgesplitst in afgelost kapitaal, op basis van de debetrentevoet berekende rente en, in voorkomend geval, bijkomende kosten;
  - c) indien krachtens de kredietovereenkomst de debetrentevoet niet vast is, een duidelijke en beknopte vermelding dat de gegevens van de tabel alleen gelden tot de wijziging van de debetrentevoet of van de bijkomende kosten overeenkomstig de kredietovereenkomst;
- 12° indien kosten en interesten worden betaald zonder aflossing van het kapitaal, een overzicht van de betalingstermijnen en -voorwaarden voor de betaling van de rente en terugkerende en niet-terugkerende kosten;
- 13° de eventuele kosten voor het aanhouden van een of meer rekeningen voor de boeking van zowel betalingen als kredietopnemingen, tenzij het openen van een rekening facultatief is, tezamen met de kosten voor het gebruik van een betaalmiddel voor zowel betalingen als kredietopnemingen, andere uit de kredietovereenkomst voortvloeiende kosten, alsmede de voorwaarden waaronder die kosten kunnen worden gewijzigd overeenkomstig artikel 30;
- 14° de op het tijdstip van het sluiten van de kredietovereenkomst geldende nalatigheidsintrestvoet in geval van betalingsachterstand, de wijzigingsmodaliteiten van deze rentevoet en, in voorkomend geval, de kosten van niet-nakoming;
- 15° een waarschuwing betreffende de gevolgen van wanbetaling;
- 16° desgevallend, dat notariskosten in rekening worden gebracht;
- 17° desgevallend, de gevraagde zekerheden en verzekeringen. In sommige gevallen kan een schuldaldoverzekering een zekerheid uitmaken, die door de kredietverstrekker wordt geëist. In dat geval moet de aard daarvan overeenkomstig dit punt in de kredietovereenkomst worden verduidelijkt. Gebeurt dit niet, dan kan de rechter op grond van artikel 86, eerste lid wet consumentenkrediet de kredietovereenkomst nietig verklaren (Vred. Brasschaat 13 juli 2004, *NJW* 2004, 1211 en *T.Vred.* 2006, 49, noot R. STEENNOT; Vred. Kortrijk 1 maart 2005, *Jaarboek Krediet* 2005, 42, noot R. STEENNOT en L. VAN DEN STEEN en *T.Vred.* 2007, 414, noot P. MAISETTI);
- 18° het al dan niet bestaan van een herroepingsrecht en de termijn voor de uitoefening daarvan, alsmede andere uitoefeningsvoorwaarden, zoals informatie over de verplichting voor de consument om overeenkomstig artikel 18, het opgenomen kapitaal en de rente terug te betalen en het bedrag van de rente per dag;
- 19° informatie over de uit artikel 24 voortvloeiende rechten en de voorwaarden voor de uitoefening daarvan;
- 20° het recht op vervroegde terugbetaling, de te volgen procedure alsmede, in voorkomend geval, informatie over het recht van de kredietgever op een vergoeding en de wijze waarop deze vergoeding wordt bepaald;
- 21° de te volgen procedure om een einde te stellen aan de kredietovereenkomst;
- 22° of voor de consument buitengerechtelijke klachten- en beroepsprocedures openstaan en zo ja, hoe hij die procedures kan inleiden;
- 23° in voorkomend geval, de overige bedingen en contractvoorwaarden.

274 Het zal wel niet gauw voorkomen dat een formeel aanbod aan de consument wordt gericht, aangezien artikelen 5 en 6 wet consumentenkrediet duidelijke informatieplichten en ver-

boden voor de kredietpromotie stellen en bovendien in artikel 11, § 1 wet consumentenkrediet de kredietgever en/of de kredietbemiddelaar, op papier of op een andere duurzame drager, op basis van de door de kredietgever aangeboden kredietvoorwaarden en de eventueel door de consument kenbaar gemaakte voorkeur en verstrekte informatie, de consument de nodige informatie moet bieden om verschillende aanbiedingen te kunnen vergelijken en zo een geïnformeerd besluit te kunnen nemen over het sluiten van een kredietovereenkomst. Die informatie moet worden verstrekt overeenkomstig het formulier “Europese standaardinformatie inzake consumentenkrediet” in bijlage 1 bij de wet. De kredietgever wordt geacht te hebben voldaan aan de voorschriften van deze paragraaf en van artikel 50 van de wet van 6 april 2010 betreffende marktpraktijken en consumentenbescherming wanneer hij de Europese standaardinformatie inzake consumentenkrediet heeft verstrekt (daarover M. DE MUYNCK, “Consumentenkrediet: Richtlijn 2008/48/EG en de Belgische uitdaging”, *DCCR*, nr. 83, (5) 24, nr. 29).

Naar luid van artikel 11, § 4 wet consumentenkrediet moeten de kredietgever en/of de kredietbemiddelaar de consument een passende toelichting verstrekken om hem in staat te stellen te beoordelen of de voorgestelde kredietovereenkomst aan zijn behoeven en financiële situatie beantwoordt, zo nodig door de ingevolge artikel 11, § 1 te verstrekken precontractuele informatie, de voornaamste kenmerken van de voorgestelde producten en de specifieke gevolgen hiervan voor de consument toe te lichten, met inbegrip van de gevolgen indien de consument niet betaalt. Deze informatie vormt geen aanbod, nu de wet zelf spreekt van “ontwerp kredietovereenkomst”, die een informatief karakter heeft.

De in artikel 11, § 1 en artikel 11bis, § 2 wet consumentenkrediet aan de kredietgever en, in voorkomend geval, aan de kredietbemiddelaar opgelegde informatieplicht om, op basis van de door de kredietgever aangeboden kredietvoorwaarden en de eventueel door de consument kenbaar gemaakte voorkeur en verstrekte informatie, de consument de nodige informatie te bieden om de verschillende aanbiedingen te kunnen vergelijken en zo een geïnformeerd besluit te kunnen nemen over het sluiten van een kredietovereenkomst, kan niet door middel van een bestelbon worden nagekomen. Deze informatie moet immers worden megedeeld voordat de consument door een kredietovereenkomst en/of een aanbod wordt gebonden.

275 Consument in de zin van deze wet is elke natuurlijke persoon die ten aanzien van de onder deze wet vallende verrichtingen handelt met een oogmerk dat geacht kan worden vreemd te zijn aan zijn handels-, beroeps- of ambachtelijke activiteiten; met de kredietgever bedoelt de wet elke natuurlijke persoon, elke rechtspersoon of elke groep van dergelijke personen, die een krediet toestaat binnen het kader van zijn handels- of beroepsactiviteiten, met uitzondering van de persoon of van elke groep van personen die een kredietovereenkomst aanbiedt of sluit, wanneer deze overeenkomst het voorwerp uitmaakt van een onmiddellijke overdracht of indeplaatsstelling ten gunste van een erkende kredietgever aangewezen in de overeenkomst; een kredietovereenkomst ten slotte is elke overeenkomst waarbij een kredietgever een krediet verleent of toezegt aan een consument, in de vorm van uitstel van betaling, van een lening, of van elke gelijkaardige betalingsregeling (art. 1, 1°, 2° en 4° wet consumentenkrediet).

276 Voor bepaalde kredietovereenkomsten, zoals de financieringshuur, de koop of lening op afbetaling en de kredietopening legde de wet consumentenkrediet daarnaast nog bijzondere of afwijkende regels op. Deze m.b.t. de verkoop of lening op afbetaling of voor kredietopeningen werden opgeheven bij artikelen 35 en 37 wet 13 juni 2010. Voor de regeling inzake de kredietopening wordt nog wel de op de rekeninguittreksels te verstrekken informatie voorzien, maar deze behandelen wij bij de vermeldingen die op de factuur of gelijkgestelde documenten moeten voorkomen (zie hoger, nr. 196).

AFDELING V

FINANCIERINGSHUUR GESLOTEN MET EEN CONSUMENT

277 Financieringshuur (of leasing) in de zin van de wet consumentenkrediet is elke kredietovereenkomst, ongeacht de benaming of de vorm, waarbij de ene partij zich ertoe verbindt de andere het genot van een lichamelijk roerend goed te verschaffen tegen een bepaalde prijs, die de laatstgenoemde zich verbindt periodiek te betalen en waarin, eveneens expliciet of stilzwijgend, een koopaanbod is vervat. Voor de toepassing van de wet consumentenkrediet wordt de verhuurder beschouwd als kredietgever of de kredietbemiddelaar (art. 1, 10° wet consumentenkrediet). Bij de kwalificering van bepaalde verhuringen, die als een vermomde financieringshuur zouden kunnen doorgaan in de zin van de wet consumentenkrediet, zal de rechter ook moeten rekening houden met bepaalde verplichtingen die aan de verhuurder werden voorbehouden, terwijl ze krachtens het gemeen recht op de eigenaar rusten (risico van verlies in geval van overmacht) (F. DOMONT-NAERT, “Crédit à la consommation: de la Directive du 22 décembre 1986 à la Loi du 12 juin 1991”, *DCCR* 1991-92, (774) 779).

De overeenkomst moet een welbepaalde duur hebben die in elk geval eindigt met de eigendoms-overdracht of de lichte van de koopoptie (art. 47, eerste al. wet consumentenkrediet). Men merkt dat de hier gegeven definitie aanzienlijk verschilt van deze in artikel 1 KB nr. 55 van 10 november 1967 tot regeling van het juridisch statuut der ondernemingen gespecialiseerd in financieringshuur (zie voor een vergelijking tussen beide T. VAN DYCK, “Leasing en consumentenkrediet: pleidooi voor eenmaking en diversiteit” in P. BESELAERE, O. LENAERTS, B. TILLEMANS en A. VERBEKE (eds.), *Handboek leasing*, Brugge, 2007, (197) 209 e.v.). De regeling m.b.t. de duur van de overeenkomst is van dwingend recht.

Aan de consument moet een aankoopoptie worden toegekend, die hij kan lichten na het verstrijken van (elk van) de bedongen termijn(en), mits betaling van de prijs die in het contract of op grond van de criteria in het contract werd vastgesteld. Die prijs mag geen symbolische of zeer lage prijs zijn (D. BLOMMAERT en F. NICHOLS, “Art. 47 Wet Consumentenkrediet” in E. DIRIX en A. VAN OEVELEN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, 2009, 3, nr. 5, met verwijzingen; P. KILESTE, D. BUYSCHAERT en N. PENNING, “De l'application de la clause pénale en matière de contrat de leasage”, *TBH* 1992, (552) 561, nr. 21 e.v.). Het contract zou dan geen consumentenleasing meer zijn, maar een gewoon contract van consumentenkrediet, met conventioneel tot aan de volledige betaling uitgestelde eigendomsoverdracht van het gefinancierde goed.

278 Naast de vermeldingen die door artikel 14 wet consumentenkrediet (zie nr. 273) worden voorgeschreven, moet de overeenkomst van financieringshuur ook vermelden:

- 1° het totale door de consument te betalen bedrag op het ogenblik dat de optie de eerste en de laatste maal wordt gelicht, indien de koopoptie op verschillende tijdstippen kan worden gelicht. Indien bij het sluiten van de kredietovereenkomst de residuele waarde slechts kan worden bepaald met behulp van parameters, moet de kredietovereenkomst, enerzijds, het totale bedrag van de betalingen vermelden en, anderzijds, de minimale en maximale residuele waarde berekend op basis van deze parameters die de consument moet betalen bij het lichten van de koopoptie;
- 2° in voorkomend geval, het bedrag van de zekerheid en de verplichting vanwege de kredietgever om de financiële opbrengst van het tot zekerheid gestelde deposito ter beschikking van de consument te stellen;
- 3° de prijs van de samenstellende delen van het kredietbedrag. Indien bijkomende dienstverrichtingen ter financiering worden aangeboden, dan moet de prijs daarvan, verminderd met het btw-bedrag, eveneens inbegrepen zijn in het kredietbedrag. In dat geval moet het contract deze samenstellende bestanddelen ook vermelden;
- 4° de overeenstemmende residuele waarden, indien de financieringshuur een of meerdere tijdstippen voorziet waarop een koopoptie kan gelicht worden. Indien deze residuele waarden

niet kunnen bepaald worden bij het sluiten van de kredietovereenkomst dan moet het contract de parameters vermelden die het de consument moeten toelaten bij het lichten van de koopoptie deze residuele waarden te bepalen;

- 5° in voorkomend geval, het bedrag van de overeenkomstig art. 53 wet consumentenkrediet te stellen zekerheid en de verplichting vanwege de kredietgever om de financiële opbrengst van het tot zekerheid gestelde deposito ter beschikking van de consument te stellen (art. 49 wet consumentenkrediet).

AFDELING VI

WET KOOP OP PLAN

279 Overeenkomsten en contractbeloften met oog op de verkoop van een te bouwen of een in aanbouw zijnde woning (dit is een onroerend goed waarvan de bouw werd aangevat, maar niet werd beëindigd. Een onroerend goed dat voor zijn afwerking nog belangrijke werken vereist, is geen afgewerkt gebouw: Rb. Dinant 28 mei 2009, *Rev.not.b.* 2010, 383) moeten krachtens artikel 7 van de “wet Breyne” (wet van 9 juli 1971 tot regeling van de woningbouw en de verkoop van te bouwen of in aanbouw zijnde woningen) op straffe van relatieve nietigheid (art. 13, tweede lid van de wet. Gent 18 januari 1979, *Res Jur.Imm.* 1980, 119, nr. 5.896; Antwerpen 14 juni 2000, *T.Not.* 2002, 25; Rb. Dinant 28 mei 2009, *Rev.not.b.* 2010, 383) een aantal vermeldingen bevatten. De wetgever bevestigt aldus in zekere zin de precontractuele informatieplicht van de verkoper, de aannemer en de bouwpromotor (A. VERBEKE en K. VANHOVE, *De wet Breyne Sans Gêne in Bibl. Burgerlijk Recht*, nr. 2, Brussel, 2003, 29; B. KOHL, “La loi Breyne” in X., *La vente. Commentaire pratique*, Waterloo, 2008, II, nr. 215).

Deze vermeldingen zijn:

- a) de identiteit van de eigenaar van de grond en van de bestaande opstallen;
- b) de datum van uitgifte van de bouwvergunning en de voorwaarden van die vergunning of de overeenkomst omtrent de opschortende voorwaarde van het bekomen van een bouwvergunning; in dit laatste geval moet de aanvrager van de bouwvergunning zich ertoe verbinden zijn medecontractant in het bezit te stellen van een voor eensluidend verklaard afschrift van deze vergunning en van de voorwaarden ervan, binnen de maand na de ontvangst van kennisgeving van de beslissing nopens de bouwaanvraag;
- c) of de koper of opdrachtgever de overeenkomst al dan niet afhankelijk maakt van de opschortende voorwaarde van het bekomen van een financiering voor een minimaal vastgesteld bedrag aan te bepalen voorwaarden; deze opschortende voorwaarde kan nooit langer gelden dan drie maanden, te rekenen vanaf de datum van afsluiting van de overeenkomst;
- d) de nauwkeurige beschrijving van de privatieve en van de gemeenschappelijke gedeelten die het voorwerp uitmaken van de overeenkomst;
- e) als bijlage, de nauwkeurige plannen en gedetailleerde bestekken van de werken waarop de overeenkomst betrekking heeft. De wijze waarop en de materialen waarmee deze werken zullen worden uitgevoerd moeten uitdrukkelijk vermeld worden en eventueel of en onder welke voorwaarden hiervan kan worden afgeweken. Deze plannen en bestekken moeten ondertekend zijn door een tot de uitoefening van dat beroep in België toegelaten architect en, indien het een appartement betreft, moet een afschrift van de in authentieke vorm opge maakte basisakte en van het reglement van mede-eigendom toegevoegd worden. De afwezigheid van deze bijlagen in de authentieke akte kan gedekt worden door de verklaring van de notaris, in deze akte, dat deze documenten in het bezit van de partijen zijn;
- f) de totale prijs van het huis of van het appartement of, in het desbetreffende geval, de totale prijs van de verbouwing of de uitbreiding alsmede de wijze van betaling; ook de vermelding dat de prijs kan worden herzien, is verplicht. Deze prijs omvat alle werken die nodig zijn voor de normale bewoonbaarheid;
- g) het bestaan van de gewestelijke overheidstegemoetkomingen inzake huisvesting en als bijlage van de overeenkomst de desbetreffende basisvoorwaarden;

- h) de aanvangsdatum van de werken, de uitvoerings- of leveringstermijn en de schadevergoedingen wegens vertraging in de uitvoering of levering; deze vergoedingen moeten minstens met een normale huurprijs (van het afgewerkte goed waarop de overeenkomst betrekking heeft) overeenstemmen;
- i) de wijze waarop de oplevering geschiedt;
- j) de erkenning van partijen dat zij sedert vijftien dagen kennis hebben van de in dit artikel vermelde gegevens en stukken.

Het niet-vermelden van deze verplichte vermeldingen op de bestelbon, heeft de nietigheid van de overeenkomst tot gevolg (Gent 18 januari 1979, *Res Jur.Imm.* 1980, 119, nr. 5.786). Het gaat om een relatieve nietigheid, die door de koper of de bouwheer slechts binnen een bepaalde termijn kan worden ingeroepen. Eens deze termijn verstreken, kan de nietigheid niet meer worden ingeroepen en zal de overeenkomst geldig zijn tot stand gekomen, omdat de nietigheid werd bevestigd (B. KOHL, “La loi Breyne” in X., *La vente. Commentaire pratique*, Waterloo, 2008, II, nr. 225, met verwijzingen). Alleen de koper of de bouwheer kunnen de nietigheid inroepen, omdat hun belangen worden beschermd (Antwerpen 14 juni 2000, *T.Not.* 2002, 25; Brussel 14 september 2007, *NJW* 2008, 85, noot S.M.). Zij kunnen hun vordering ook beperken tot het inroepen van de nietigheid van de met de wet strijdige clause, maar de keuze tussen deze twee sanctiemogelijkheden mag niet onredelijk zijn (S. MAËS, “Wet Breyne. Knelpunten bij de toepassing”, *NJW* 2008, 71, nr. 122. *Contra*: Rb. Nijvel 22 augustus 2000, *Cah.dr.immo.* 2001, nr. 6, 13).

280 De overeenkomst moet in elk geval in een afzonderlijk paragraaf, in een ander lettertype en vette lettertekens, vermelden dat de koper of opdrachtgever het recht heeft de nietigheid van de overeenkomst of de nietigheid van een met de wet strijdig beding in te roepen bij niet-nakoming van de artikelen 7 en 12 van de wet of van de bepalingen die krachtens deze artikelen werden uitgevaardigd. De tekst van de artikelen 7 en 12 van de wet en deze van artikelen 1, § 1, eerste lid en 2 en van de artikelen 2, 3 en 4 van het koninklijk besluit van 21 oktober 1971 houdende uitvoering van de wet van 9 juli 1971 tot regeling van de woningbouw en de verkoop van te bouwen of in aanbouw zijnde woningen, moeten bovendien integraal in de overeenkomst worden opgenomen.

AFDELING VII

REISOVEREENKOMST

281 De artikelen 7 en 9 van de wet van 16 februari 1994 tot regeling van het contract tot reisorganisatie en reisbemiddeling bevatten regels i.v.m. de schriftelijk aan de reiziger te verstrekken informatie.

De reisorganisator en/of reisbemiddelaar (deze begrippen worden in art. 1, 3° en 4° van de wet gedefinieerd) zijn verplicht om vóór het sluiten van het contract tot reisorganisatie of tot reisbemiddeling aan de reizigers schriftelijk een aantal gegevens mee te delen. Aangezien aan deze verplichting moet voldaan worden vóór de sluiting van de overeenkomst, kunnen deze verplichte vermeldingen niet op de factuur voorkomen. Dat kan wel op de bestelbon op voorwaarde dat de opstelling ervan de sluiting van de overeenkomst niet impliceert. Gelet op het principe dat de gegevens in de reisbrochure de reisorganisator of de reisbemiddelaar binden die de brochure hebben uitgegeven (art. 6 van de wet), zullen deze meestal daarin zijn opgenomen.

Op grond van artikel 7 zijn de reisorganisator en/of reisbemiddelaar verplicht om vóór het sluiten van het contract tot reisorganisatie of tot reisbemiddeling aan de reizigers schriftelijk mee te delen:

- de algemene informatie betreffende paspoorten en visa en de formaliteiten op het gebied van gezondheidszorg die voor reis en verblijf noodzakelijk zijn (zie C. GUYOT, “L’obligation de l’agence de voyages en matière de passeports et de visas”, *DCCR* 2010, nr. 89, 119-129);

- de op het contract toepasselijke contractvoorwaarden. Indien de reisbemiddelaar de algemene voorwaarden wil inroepen die op de keerzijde van een bestelbon voorkomen, dan moet hij aantonen dat de bestelbon voor akkoord door de reiziger werd ondertekend en dat een verwijzing naar deze algemene voorwaarden op de voorzijde van de bon voorkomt. Slaagt de reisbemiddelaar niet in dit bewijs, dan worden de algemene voorwaarden niet geacht de contractuele relatie tussen partijen te beheersen (Gent 12 november 2003, *DCCR* 2004, nr. 65, 71, noot H. DE CONINCK);
- informatie over het aangaan en de inhoud van een annulatie- en/of bijstandsverzekering (art. 7, eerste lid, 1° van de wet).

Eventueel kan een ruimere precontractuele informatieverplichting ta.v. een reiziger-consument bestaan op grond van het gemeenrecht (art. 4 wet marktpraktijken: ... *te goeder trouw aan de consument de behoorlijke en nuttige informatie geven betreffende de belangrijkste kenmerken van het product en betreffende de verkoopvoorwaarden*) (F. VAN BELLINGHEN, “Art. 7 Reiscontract. W. 16 februari 1994” in E. DIRIX en A. VAN OEVELEN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, 2008, 3, nr. 2).

De reisorganisator en/of reisbemiddelaar zijn verplicht om vóór de aanvang van de reis, en, in geval van een laattijdig gesloten contract, ten laatste zeven kalenderdagen vóór de vertrekdatum, de volgende inlichtingen aan de reizigers schriftelijk te verstrekken:

- dienstregelingen en tussenstops en aansluitingen alsook de door de reiziger in te nemen plaats;
- de naam, het adres en telefoon- en faxnummer van de plaatselijke vertegenwoordiging van de reisorganisator en/of bemiddelaar, of bij het ontbreken daarvan, de naam, het adres en telefoon- en faxnummer van de plaatselijke instanties die de reiziger bij moeilijkheden kunnen helpen. Zo deze instanties niet bestaan, moet de reiziger beschikken over een telefoon- of faxnummer waardoor hij zo spoedig mogelijk in contact kan treden met de reisbemiddelaar of de reisorganisator;
- voor reizen en verblijven van alleenreizende minderjarigen in het buitenland, de informatie waardoor rechtstreeks contact mogelijk is met het kind of met de persoon die ter plaatse voor diens verblijf verantwoordelijk is (art. 7, eerste lid, 2° van de wet).

De beide in artikel 7 vermelde geschriften mogen in een enkel document worden opgenomen, mits wordt voldaan aan alle vereisten die in dit artikel worden vermeld.

282 Artikel 9 van de wet stipuleert dat de reisbemiddelaar of de reisorganisator bij het boeken van de reis ertoe zijn gehouden een bestelbon aan de reiziger te overhandigen conform de wet van 6 april 2010 betreffende marktpraktijken en consumentenbescherming. Het contract tot reisorganisatie ontstaat op het ogenblik dat de reiziger, al dan niet via de namens de reisorganisator optredende reisbemiddelaar, van de reisorganisator de schriftelijke bevestiging van de geboekte reis ontvangt.

De verplichting tot afgifte van een bestelbon in uitvoering van artikel 9 geldt enkel indien aan de voorwaarden in artikel 79 wet marktpraktijken is voldaan (zie hierboven) (F. VAN BELLINGHEN, “Art. 9 Reiscontract. W. 16 februari 1994” in E. DIRIX en A. VAN OEVELEN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, 2008, 2, nr. 1). Deze dient dus als bewijsmiddel t.v.v. de reiziger, aangezien de reisorganisator of de reisbemiddelaar zich niet heeft verbonden (er is immers een schriftelijke bevestiging vanwege de reisorganisator vereist opdat het contract zou ontstaan: Vred. Gent 10 mei 2004, *TGR* 2004, 363; R. STEENNOT en S. DEJONGHE, *Handboek Consumentenbescherming en Handelspraktijken*, Antwerpen, 2007, 569, nr. 1133; C. GUYOT, *Le droit du tourisme. Régime actuel et développements en droits belge et européen*, Brussel, 2004, 69, nr. 93). De bestelbon dient tevens als aanbod vanwege de kandidaat-reiziger. Dit is zelfs zo, indien reisbemiddelaar en reiziger de bestelbon hebben ondertekend (F. VAN BELLINGHEN, “Art. 9 Reiscontract. W. 16 februari 1994” in E. DIRIX en A. VAN OEVELEN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Commentaar met overzicht van rechtspraak*

en rechtsleer, Mechelen, 2008, 2, nr. 1). Men merke op dat de reiziger geen consument moet zijn (R. STEENNOT en S. DEJONGHE, *Handboek Consumentenbescherming en Handelspraktijken*, Antwerpen, 2007, 564, nr. 1121). Artikel 1, 5° wet 16 februari 1994 definieert de reiziger als elke (natuurlijke: C. GUYOT, *Le droit du tourisme. Régime actuel et développements en droits belge et européen*, Brussel, 2004, 47, nr. 51) persoon die het voordeel geniet van een contract tot reisorganisatie of tot reisbemiddeling in de zin van het 1° of 2° van dit artikel. Deze laatste definities beperken evenmin de overeenkomst tot overeenkomsten gesloten met een consument.

Wijkt de inhoud van de bestelbon af van die van de reisbevestiging of gebeurt de bevestiging niet binnen uiterlijk 21 dagen na de ondertekening van de bestelbon, dan mag de reiziger ervan uitgaan dat de reis niet werd geboekt en heeft de reiziger recht op de onmiddellijke terugbetaling van alle reeds betaalde bedragen.

De afgifte van een bestelbon en de reisbevestiging en de verplicht in de overeenkomst op te nemen vermeldingen beogen de belangen van de reiziger te beschermen en de niet-naleving van de afgifteplicht kan de relatieve nietigheid van de overeenkomst teweegbrengen. De rechter beoordeelt deze met oog voor de ernst van de krenking van de belangen van de reiziger (Cass. 26 mei 2006, *DCCR* 2007, 196, noot P. WÉRY, *JLMB* 2007, 339, *Pas.* 2006, 1216 en *TBBR* 2007, 476, noot P. WÉRY; Antwerpen 23 november 2004, *DCCR* 2005, 41, noot F. VAN BELLINGHEN; Antwerpen 21 februari 2007, *DCCR* 2008, 49 noot H. DE CONINCK). Omstredden is of de bestelbon en de reisbevestiging (het contract) in twee verschillende documenten moeten worden opgenomen. Volgens een eerste mening is de overeenkomst nietig, indien slechts een document wordt opgemaakt dat én als bestelbon én als reisbevestiging dient (Rb. Gent 31 januari 2008, *TGR* 2008, 286 hervormd door Gent 4 mei 2011, *TGR* 2011, 364; zie ook de discussie in de Senaat, aangehaald bij C. GUYOT, *Le droit du tourisme. Régime actuel et développements en droits belge et européen*, Brussel, 2004, 70, nr. 93). Sommigen beperken deze nietigheid tot het geval waarin de reis via een reisbemiddelaar wordt geboekt (C. GUYOT, *Le droit du tourisme. Régime actuel et développements en droits belge et européen*, Brussel, 2004, 70, nr. 94; F. VAN BELLINGHEN, "Art. 9 Reiscontract. W. 16 februari 1994" in E. DIRIX en A. VAN OEVEREN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, 2008, 4, nr. 5). De tegen-gestelde mening stelt dat, minstens indien de reis rechtstreeks bij de reisorganisator wordt geboekt, niets zich ertegen verzet dat de bestelbon en de reisbevestiging in een en hetzelfde document zouden worden opgemaakt (Gent 4 mei 2011, hiervoor geciteerd; F. VAN BELLINGHEN, "Art. 9 Reiscontract. W. 16 februari 1994" in E. DIRIX en A. VAN OEVEREN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, 2008, 4, nr. 4; C. GUYOT, *Le droit du tourisme. Régime actuel et développements en droits belge et européen*, Brussel, 2004, 70, nr. 94).

283 Indien de reisbemiddelaar in overeenstemming met artikel 23, § 4 van de wet als reisbemiddelaar moet worden aangezien, dan moet hij de bestelbon uitreiken (F. VAN BELLINGHEN, "Art. 23 Reiscontract. W. 16 februari 1994" in E. DIRIX en A. VAN OEVEREN (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, 2008, 6, nr. 5). Uiteraard moet deze dan al de vermeldingen bevatten die ook de reisorganisator op de bestelbon moet vermelden.

284 De in de bestelbon verplicht op te nemen vermeldingen worden opgesomd in artikel 10, § 1 wet 16 februari 1994. Ze zijn volledig gelijk aan deze die moeten voorkomen in de overeenkomst.

Moeten ten minste worden vermeld:

- 1° de plaats en de datum van de ondertekening;
- 2° de naam en het adres van de reisorganisator en/of reisbemiddelaar;
- 3° de naam en het adres van de instantie die garant staat voor de diensten van de reisorganisator en/of van de reisbemiddelaar;
- 4° de naam en het adres van de reiziger en, in voorkomend geval, de derde begunstigde(n);
- 5° de plaatsen en de data van begin en einde van de reis en van de verblijven en, indien deze onderscheiden periodes van verblijf omvatten, de verschillende periodes en data;

- 6° de te gebruiken vervoermiddelen, kenmerken en categorieën van deze vervoermiddelen, data, tijdstippen en plaatsen van vertrek en terugkeer;
- 7° de totaalprijs die al de in het contract vastgestelde prestaties dekt;
- 8° de gegevens met betrekking tot een eventuele herziening van de prijs en de precieze berekeningswijze ervan;
- 9° de termijn en de wijze van betaling van de prijs;
- 10° de bijzondere wensen die de reiziger bij het boeken van de reis aan de reisorganisator of de reisbemiddelaar kenbaar heeft gemaakt;
- 11° de voorwaarden om het contract over te dragen;
- 12° de voorwaarden om het contract te verbreken in hoofde van de reiziger en in hoofde van de reisorganisator en/of bemiddelaar;
- 13° de wijze waarop en de termijnen waarbinnen de reiziger een eventuele klacht moet indienen in verband met het niet of slecht uitvoeren van de overeenkomst;
- 14° de voorwaarden van een annulatie-, bijstands- en/of elke andere verzekering en naam en adres van de verzekeraar of een uitdrukkelijke verwijzing naar de brochure met aanduiding van de bladzijde waarop deze informatie is vermeld.

Naar luid van artikel 10, § 2 moet, indien zij relevant zijn voor het betrokken contract, de geschreven overeenkomst bijkomend de volgende gegevens vermelden:

- 1° indien logies in de reisovereenkomst is opgenomen: de ligging, de categorie of het comfort en de belangrijkste kenmerken ervan, alsmede de overeenstemming ervan met de voorschriften van het ontvangende land, waarbij de reiziger gewezen moet worden op het verschil tussen deze klassering en de normen die toepasselijk zijn in België;
- 2° de aard en het aantal inbegrepen maaltijden;
- 3° het minimumaantal personen dat voor de uitvoering van het reiscontract is vereist en de uiterste datum waarop de reiziger in kennis zal worden gesteld van een eventuele annulering; deze uiterste annuleringsdatum is ten laatste 15 dagen vóór het vertrek;
- 4° de routebeschrijving;
- 5° de bezoeken, excursies of andere diensten, die begrepen zijn in de overeengekomen totale prijs;
- 6° de bijzondere wensen van de reiziger die door de reisorganisator zijn aanvaard.

Artikel 10, § 3 stelt dat, in zoverre de gegevens vervat in artikel 10, § 1 en § 2 geheel of gedeeltelijk voorkomen op een aan de reiziger afgegeven programma, reisbrochure of op de bestelbon, de geschreven overeenkomst een eenvoudige verwijzing naar dat programma, reisbrochure of bestelbon bevatten; elke wijziging van het programma of de reisbrochure moet in het reiscontract vermeld worden. Het herhaald vermelden (in het programma, de reisbrochure, op de bestelbon of de geschreven overeenkomst) van dezelfde gegevens is dus onnodig, tenzij ze inmiddels zouden gewijzigd zijn (C. GUYOT, *Le droit du tourisme. Régime actuel et développements en droits belge et européen*, Brussel, 2004, 72, nr. 98; R. STEENNOT en S. DEJONGHE, *Handboek Consumentenbescherming en Handelspraktijken*, Antwerpen, 2007, 571, nr. 1135).

Het contract moet uitdrukkelijk vermelden dat de reiziger het programma of de brochure heeft ontvangen. Deze tweede alinea van artikel 10, § 3 wet 16 februari 1994 beoogt bewijsproblemen in hoofde van de reisorganisator of de reisbemiddelaar te vermijden.

AFDELING VIII

AANKOOP VAN NIEUWE MOTORVOERTUIGEN

285 Het koninklijk besluit van 9 juli 2000 betreffende de vermelding van de essentiële gegevens en de algemene verkoopvoorwaarden op de bestelbon voor nieuwe autovoertuigen is toepasselijk op de verkoop aan de consument van nieuwe autovoertuigen, d.w.z. personenwagens, wagens

voor dubbel gebruik en bedrijfsvoertuigen met een hoogst toegelaten massa van 3,5 ton, die nog niet ingeschreven zijn.

Het koninklijk besluit maakt het opstellen van een bestelbon of van een ander document verplicht, indien aan een consument wordt verkocht. Het begrip van de consument is datgene dat in artikel 2, 3° WMPC wordt gedefinieerd, aangezien het KB 9 juli 2000 op grond van die wet werd getroffen.

Bij lezing van het koninklijk besluit moet men vaststellen dat dit nog niet werd aangepast aan de regels van dwingend recht inzake de consumentenkoop, vervat in artikel 1649bis e.v. BW.

Op de voorzijde van de bestelbon moeten de essentiële gegevens van de verkoopsovereenkomst worden vermeld, die minstens de volgende elementen bevatten:

- 1° de naam of benaming, het adres, het inschrijvingsnummer in het handelsregister en het btw-identificatienummer van de verkoper;
- 2° de naam of benaming en het adres van de koper;
- 3° de datum en het volgnummer van de bestelbon;
- 4° a) de beschrijving van het verkochte voertuig. Hierbij moeten minstens het model, het type voertuig en de kleur, alsook de kleurencode van het voertuig nauwkeurig worden beschreven; b) de beschrijving van de eventueel overeengekomen opties;
- 5° in een aparte rubriek "specifieke essentiële kenmerken", de eventuele specifieke eisen die de koper stelt aan het voertuig en die voor hem een essentieel kenmerk van de overeenkomst vormen;
- 6° a) de overeengekomen prijs voor:
  - het verkochte voertuig met zijn originele toebehoren en de verplichte, op bestendige wijze aangebrachte uitrusting;
  - de eventuele opties bij de aankoop;
 b) het door de consument aan de verkoper bij aankoop te betalen bedrag van:
  - de belasting over de toegevoegde waarde;
  - alle overige taksen;
  - de kosten van alle diensten die verplicht moeten worden bijbetaald;
 c) de totaalprijs voor het verkochte voertuig, overeenkomstig artikel 6 van de wet van 6 april 2010 betreffende marktpraktijken en consumentenbescherming;
- 7° het beding van overname van een tweedehandsvoertuig van de koper door de verkoper, indien dit is voorzien, met als bijlage een document met een voldoende beschrijving van dit voertuig. Dit document bevat in het bijzonder het merk, het model, het jaar van eerste inschrijving, het chassisnummer, de kilometerstand, en de eventuele specifieke eisen die de verkoper aan het voertuig stelt en die voor hem een essentieel kenmerk van de overeenkomst vormen, evenals de overnameprijs, taksen uitgezonderd;
- 8° het bedrag van het eventuele voorschot en het bedrag dat te betalen blijft;
- 9° de vermelding of de prijs al dan niet herzienbaar is. Indien de prijs herzienbaar is overeenkomstig de voorwaarden die op de rugzijde van het document worden gepreciseerd en die hierna, onder punt 2.2. worden beschreven m.b.t. de vermeldingen die op de rugzijde van het document moeten voorkomen, de uitdrukkelijke vermelding van de mogelijkheid voor de koper om de overeenkomst te beëindigen per aangetekende brief binnen de 10 kalenderdagen na ontvangst van de mededeling van de prijsverhoging;
- 10° in een apart vak (het is onduidelijk of daarmee een afzonderlijke paragraaf of een in een kader geplaatste tekst wordt bedoeld. Gelet op de redactie van 11° zou men de eerste optie moeten verkiezen), de leveringsdatum of termijn en de vermelding dat deze datum of deze termijn met maximaal 25 % kan worden verlengd, onder de voorwaarden die op de rugzijde van het document worden gepreciseerd en die hierna, onder punt 1.1 worden beschreven m.b.t. de vermeldingen die op de rugzijde van het document moeten voorkomen;
- 11° bij een verkoop aan de consument gesloten buiten de onderneming van de verkoper zoals bedoeld in de artikelen 58 en 59 van de marktpraktijkenwet, het in artikel 60, tweede alinea, zesde streepje van deze wet vermelde verzakingsbeding, in vet gedrukte letters en in een kader los van de tekst. De lay-outvoorschriften moet men lezen als "in een kader waarin de voorgeschreven tekst staat en die een apart alinea uitmaakt binnen de volledige tekst van de algemene voorwaarden van de onderneming". Er is nergens voorgeschreven dat voor de tekst

in het kader een ander lettertype moet worden gebruikt. Het is bovendien niet verboden om andere elementen van de algemene voorwaarden in evidentie te plaatsen, mits daardoor geen verwarringsgevaar dreigt;

- 12° de plaats waar de overeenkomst gesloten wordt;
- 13° de vermelding, in vet gedrukte letters en in een kader los van de tekst, dat “de verkoop wordt gesloten volgens de voorwaarden vermeld op de keerzijde die de koper verklaart gelezen en aanvaard te hebben en waarvan hij erkent een exemplaar te hebben ontvangen”. De opmerkingen die hiervoor onder 11° werden gemaakt, gelden ook hier;
- 14° de handtekening van de verkoper en de handtekening van de koper, voorafgegaan door de met de hand voluit geschreven vermelding: “gelezen en goedgekeurd”, evenals de datum van ondertekening (art. 3 KB 9 juli 2000). Het is op grond van de woordelijke tekst niet helemaal duidelijk dat enkel de koper en niet ook de verkoper de handgeschreven vermelding moet aanbrengen. Gezien het doel van het voorschrift mag men aannemen dat slechts de koper aan dit voorschrift moet voldoen.

De keerzijde van het document moet, in een duidelijk leesbaar lettertype, de algemene verkoopvoorwaarden vermelden. Die voorwaarden moeten minstens de volgende gegevens bevatten:

1. Leveringsdatum of -termijn

- 1.1. Op de bestelbon wordt de juiste leveringsdatum of leveringstermijn aangeduid, die van strikte toepassing is.

De leveringstermijn neemt een aanvang op de dag volgend op deze van de ondertekening van de bestelbon door de koper. Kan de verkoper deze leveringsdatum of termijn niet naleven, dan informeert hij de koper onmiddellijk per aangetekende brief. Hierin kan de verkoper een verlenging van de leveringsdatum of -termijn meedelen, die niet meer dan 25 % van de aanvankelijk overeengekomen termijn kan bedragen. Wordt deze nieuwe termijn overschreden, dan kan de koper de overeenkomst, zonder voorafgaande ingebrekestelling verbreken per aangetekende brief, onverminderd een vergoeding die overeenstemt met de opgelopen schade. In geval van verbreking wordt het voorschot binnen de 8 kalenderdagen na ontvangst van de kennisgeving van deze verbreking terugbetaald. De regels uit de twee voorgaande alinea's zijn eveneens van toepassing indien de verkoper die laattijdig levert geen verlenging overeenkomstig het tweede lid meegedeeld heeft.

- 1.2. Kan de koper het voertuig op de overeengekomen leveringsdatum of -termijn niet in ontvangst nemen, dan heeft de verkoper het recht om, na verloop van 10 kalenderdagen vanaf het verzenden van een ingebrekestelling per aangetekende brief, behalve indien de koper bewijst dat het niet in bezit nemen van het voertuig het gevolg is van overmacht:
  - garagekosten aan te rekenen; en
  - de verkoop te verbreken en een vergoeding te eisen die overeenstemt met de opgelopen schade.

2. Prijs

- 2.1. De op de bestelbon vermelde prijs, exclusief taksen, mag niet worden verhoogd, onverminderd de toepassing van de hiernavolgende bepalingen.
- 2.2. Wanneer de overeengekomen leveringsdatum, of de overeengekomen leveringstermijn 4 maanden overschrijdt, mag de verkoper elke wijziging in de maximumprijs (catalogusprijs) aanbevelen door de invoerder of producent, op de overeengekomen prijs doorrekenen.

Wordt de overeengekomen prijs aldus verhoogd, dan heeft de verkoper de verplichting de koper hiervan onmiddellijk op een duidelijke en ondubbelzinnige wijze per aangetekende brief op de hoogte te stellen. In dit schrijven moet ook melding worden gemaakt van de mogelijkheid voor de koper de overeenkomst te ontbinden.

De koper kan bij een verhoging van de prijs de overeenkomst ontbinden per aangetekende brief, binnen tien kalenderdagen na ontvangst van de mededeling van de prijsverhoging.

Het eventuele voorschot zal binnen de acht kalenderdagen volgend op de ontvangst van dit aangetekend schrijven van de koper worden terugbetaald.

- 2.3. Wordt, bij toepassing van punt 1.1, vierde lid, de overeengekomen leveringsdatum overschreden of de leveringstermijn verlengd, dan mag de overeengekomen prijs, exclusief taksen, geen enkele verhoging ondergaan.
- 2.4. De prijs van de wettelijk verplichte, op bestendige wijze aangebrachte toebehoren wordt in de aangekondigde prijs inbegrepen geacht.
3. **Levering**
De levering van het voertuig heeft plaats op de zetel van de verkoper, tenzij schriftelijk anders werd overeengekomen.
De koper draagt alle risico's met betrekking tot het voertuig vanaf de effectieve levering.
4. **Betaling**
4.1. Onverminderd de toepassing van de wet van 12 juni 1991 op het consumentenkrediet, kan de verkoper geen betaling eisen van een voorschot dat meer dan 15 % van de verkoopprijs van het voertuig bedraagt.
4.2. De integrale betaling, of het saldo bij de betaling van een voorschot, gebeurt contant op het ogenblik van de levering, tenzij uitdrukkelijk anders werd overeengekomen. Gebeurt dit niet, dan is op de verschuldigde som van rechtswege en zonder ingebrekestelling een interest aan het wettelijk tarief verschuldigd.
Het voertuig blijft eigendom van de verkoper tot de volledige betaling van de prijs.
Bovendien kan de verkoper, indien de betaling niet gebeurd is binnen de 10 kalenderdagen vanaf de verzending van een aangetekende brief, de verkoop ontbinden per aangetekende brief gericht aan de koper. In dit geval is de koper, onverminderd de bovenvermelde interesten, aan de verkoper een vergoeding verschuldigd die overeenstemt met de opgelopen schade.
5. **Conformiteit en zichtbare gebreken**
5.1. De verkoper behoudt zich het recht voor een model te leveren dat in sommige details licht afwijkt van het bestelde model, tenzij uit de rubriek "specifieke kenmerken" op de voorzijde van de bestelbon zou blijken dat deze een voor de koper essentieel kenmerk van de overeenkomst vormen.
5.2. De zichtbare gebreken aan het lakwerk, het koetswerk en de binneninrichting moeten zonder verwijl aan de verkoper per aangetekende brief gemeld worden.
De overige zichtbare gebreken en de gebreken in de conformiteit moeten aan de verkoper per aangetekende brief gemeld worden, ten laatste binnen een termijn van 10 kalenderdagen vanaf de levering.
6. **Verborgene gebreken**
6.1. **Conventionele waarborg**
De conventionele waarborg duurt minstens een jaar. Zij neemt een aanvang op de dag van levering.
Elk verborgen gebrek dat zich voordoet tijdens de duur van de conventionele waarborg wordt geacht te hebben bestaan op het ogenblik van de levering. Het moet aan de verkoper per aangetekende brief gemeld worden binnen een termijn van maximum twee maanden vanaf het ogenblik waarop de koper het heeft vastgesteld of het normalerwijze had moeten vaststellen.
De waarborg dekt de normale slijtage van het voertuig niet. Hij is evenmin van toepassing indien het gebrek te wijten is aan een abnormaal of foutief gebruik van het voertuig, onder meer indien het onderhoud niet wordt uitgevoerd volgens de voorschriften van de constructeur of indien geen gevolg gegeven wordt aan uitnodigingen voor specifieke technische nazichten (terugroepingacties).
- In afwijking van artikel 1644 van het Burgerlijk Wetboek kan de koper de herstelling van het voertuig eisen. Indien de herstelling technisch onmogelijk blijkt, zullen de partijen overeenkomen welk middel het best geschikt is om aan de gebreken of aan de niet-conformiteit te verhelpen.

De door de verkoper of door elke erkende merkverdelers onder waarborg uitgevoerde herstellingswerken, de carrosserie uitgezonderd, genieten dezelfde waarborg.

6.2. Wettelijke waarborg

Na het verstrijken van de conventionele waarborg blijft de wettelijke waarborg van toepassing indien het verborgen gebrek bestond op het ogenblik van de levering en voor zover het gebrek het voertuig ongeschikt maakt voor het gebruik waartoe het bestemd is of het gebruik ervan aanzienlijk vermindert.

Wat de verborgen gebreken betreft, moet men opmerken dat de regels uit artikelen 1641 tot 1649 BW niet van toepassing zullen zijn gedurende de minimale periode van twee jaar, voorzien in artikel 1649*quater*, § 1 BW. Naar luid van § 5 van dit artikel zullen de bepalingen m.b.t. de verborgen gebreken van de verkochte zaak slechts van toepassing zijn nadat de initiële periode van twee jaar, bedoeld in § 1 van het artikel, zal zijn verstreken (zie Gent 29 juni 2011, *DCCR* 2012, 90; Rb. Antwerpen 3 maart 2011, *DCCR* 2012, 105, beide met noot S. VAN LOOCK; R. STEENNOT en S. DEJONGHE, *Handboek Consumentenbescherming en Handelspraktijken*, Antwerpen, 2007, 552, nr. 1099).

Het criterium dat in artikel 1649*bis* e.v. BW wordt vooropgesteld, is ten andere niet dat van de verborgen gebreken, maar dat van het gebrek aan conformiteit. Dit betekent dat de verkoper aan de consument een consumptiegoed moet leveren dat in overeenstemming is met de overeenkomst en aan de volgende vier conformiteitscriteria voldoet:

- 1° het goed moet in overeenstemming zijn met de door de verkoper gegeven beschrijving ervan en de eigenschappen bezitten van de goederen die de verkoper aan de consument als monster of als model heeft getoond;
- 2° het goed moet geschikt zijn voor elk bijzonder door de consument gewenst gebruik dat deze aan de verkoper bij het sluiten van de overeenkomst heeft medegedeeld en dat de verkoper heeft aanvaard;
- 3° het goed moet geschikt zijn voor het gebruik waartoe goederen van dezelfde soort gewoonlijk dienen;
- 4° het goed moet de kwaliteit en prestaties bieden die voor goederen van dezelfde soort normaal zijn en die de consument redelijkerwijs mag verwachten, gelet op de aard van het goed en op de eventuele door de verkoper, de producent of diens vertegenwoordiger publiekelijk gedane mededelingen over de bijzondere kenmerken ervan, namelijk bij de reclame en de etikettering.

Art. 1649*quinquies* BW voorziet in een hiërarchie van sancties waarop de consument een beroep zal kunnen doen (zie S. JANSSEN, "Hiërarchie in de remedies bij consumentenkoop: bescherming van consumenten en verkopers?", *DCCR* 2012, 132-150, noot onder Gent 20 oktober 2010, *DCCR* 2012, 124). De consument heeft in eerste instantie het recht om van de verkoper die moet instaan voor het gebrek aan conformiteit het kosteloze herstel of de kosteloze vervanging van het goed te verlangen behalve als dat onmogelijk of buiten verhouding zou zijn. De verdere voorwaarden worden in § 2 van dit artikel bepaald. Volgens § 3 van het artikel heeft de consument het recht om van de verkoper een passende prijsvermindering of de ontbinding van de koopovereenkomst te eisen indien hij geen aanspraak kan maken op herstelling of vervanging, of indien de verkoper niet binnen een redelijke termijn of zonder ernstige overlast voor de consument de herstelling of de vervanging heeft verricht. De uitoefening van dit recht staat een eventuele vordering tot schadeloosstelling niet in de weg. Men moet in elk geval rekening houden met de verergering van de schade voortvloeiend uit het gebruik van het goed door de consument na het ogenblik waarop hij het gebrek aan overeenstemming heeft vastgesteld of zou hebben moeten vaststellen.

De consument heeft niet het recht om de ontbinding van de overeenkomst te vorderen indien het gebrek aan conformiteit slechts een geringe afwijking betreft.

De regeling m.b.t. de verborgen gebreken vermeld onder dit punt 6 beantwoordt dus niet meer aan de geldende wetgeving.

7. **Financiering en mogelijkheid om van de overeenkomst af te zien**
De financiering gebeurt overeenkomstig de wet van 12 juni 1991 op het consumentenkrediet, en inzonderheid haar artikel 18 met betrekking tot de mogelijkheid om van de overeenkomst af te zien.
De verkopen op salons, beurzen en tentoonstellingen worden bovendien geregeld door de artikelen 58 en volgende van de wet van 6 april 2010 betreffende marktpraktijken en consumentenbescherming, met de in artikel 61 van deze wet voorziene bedenkmijn.
8. **Overname van een tweedehandsvoertuig**
Indien de bestelbon de overname van een tweedehandsvoertuig vermeldt, is deze overname afhankelijk van de levering en betaling van een nieuw voertuig en van het bewijs dat de koper eigenaar is van het over te nemen voertuig en dat alle verbintenissen met betrekking tot een eventuele financiering werden uitgevoerd.
De overnamewaarde van het tweedehandsvoertuig, overeengekomen bij de bestelling van het nieuwe voertuig, is definitief, voor zover de staat van het tweedehandsvoertuig op het ogenblik van zijn levering door de koper, met uitzondering van kleine, voor de verkoper niet-essentiële details, volledig overeenstemt met de beschrijving ervan op het bij de bestelbon gevoegd document.
9. **Documenten van de constructeur**
Elk document uitgaande van de constructeur dat de technische eigenschappen van het bestelde voertuig vermeldt, de stempel of de handtekening van de verkoper draagt en bijgevoegd is aan de bestelbon, wordt verondersteld deel uit te maken van de bestelbon waaraan het gehecht is.
10. **Overmacht**
De partij die een geval van overmacht inroept, brengt de andere hiervan binnen de 8 kalenderdagen van zijn kennisgeving van het voorval per aangetekende brief op de hoogte.
11. **Bewijs**
In de voorafgaande bepalingen geldt de aangetekende vorm van het geschrift enkel ten titel van bewijs.
12. **Bevoegde rechtbank**
In geval van geschil zijn volgende rechters, naar keuze van de eiser, bevoegd om kennis te nemen van de vordering:
  - 1° de rechter van de woonplaats van de verweerder of van een van de verweerders;
  - 2° de rechter van de plaats waar de verbintenissen, waarover het geschil loopt, of een ervan zijn ontstaan of waar zij worden, zijn of moeten worden uitgevoerd;
  - 3° de rechter van de woonplaats van de koper (art. 4 KB 9 juli 2000).
 Elke toevoeging of wijziging aan deze bepalingen die, rechtstreeks of onrechtstreeks, de rechten beperken of opheffen die de koper haalt uit deze of uit de wettelijke bepalingen, in het bijzonder deze van de marktpraktijkenwet, is verboden en nietig (art. 5 KB 9 juli 2000). Deze nietigheid is relatief. Het staat aan de koper die zich op deze nietigheid beroept, om te bewijzen dat door de toevoeging of wijziging aan de bepalingen van dit koninklijk besluit, de rechten die hij haalt uit de wettelijke bepalingen, rechtstreeks of onrechtstreeks worden opgeheven of beperkt (Cass. 26 november 2010, *Arr. Cass.* 2010, nr. 694; *NJW* 2011, 465, noot R.S. en *Pas.* 2010, 3019). Indien de in artikel 3, 13° en 14° KB 9 juli 2000 opgelegde lay-outvoorschriften niet worden nageleefd, zal de nietigheidssanctie niet kunnen worden ingeroepen. Miskennis van de door deze voorschriften opgelegde lay-outverplichtingen is immers geen toevoeging of wijziging aan de bepalingen van het KB 9 juli 2000 die, rechtstreeks of onrechtstreeks, de rechten beperken of opheffen die de koper haalt uit de marktpraktijkenwet of het KB 9 juli 2000. In de hypothese van artikel 3, 11° (verkoop aan de consument gesloten buiten de onderneming van de verkoper) kan op de nietigheidssanctie van artikel 60

marktpraktijkenwet een beroep worden gedaan.

Daarnaast is steeds een vordering tot staken op grond van artikelen 112-116 WMPC en artikel 2 wet 6 april 2010 tot regeling van bepaalde procedures in het kader van de wet van 6 april 2010 betreffende marktpraktijken en consumentenbescherming mogelijk.

AFDELING IX

PSYCHOTROPE STOFFEN

286 Elke aan- of verkoop van psychotrope stoffen (deze worden opgesomd in art. 2, 25 en 38 KB 22 januari 1998) tot houdende [*sic*] regeling van sommige psychotrope stoffen en betreffende risicobeperking en therapeutisch advies mag alleen gebeuren na overlegging van bestelbon. De vergunninghoudende koper moet op deze bon de bestelde producten, hun hoeveelheid en de identiteit van de verkoper vermelden; hij moet de bestelbon dateren en ondertekenen (art. 11, § 1 van het besluit).

De vergunninghouders (importeurs, exporteurs, fabrikanten, houders, verkopers, leveranciers of verwervers) alsook de officina-apothekers en de apothekers die een depot houden in een verzorgingsinstelling moeten bons gebruiken waarvan het model wordt bepaald door de Dienst der verdovende middelen en die door die dienst zijn genummerd. Zij moeten zich bij deze dienst de benodigde bonboekjes aanschaffen. Het gebruik van elke andere bon is hen verboden.

De directeurs van laboratoria die houder zijn van een algemene vergunning, de geneesheren, dierenartsen en beoefenaars van de tandheelkunde stellen zelf een bon op die zij nummeren (art. 11, § 3 van het besluit).

De houders van een algemene vergunning (de personen waarvan de beroepsactiviteit het houden van een kleine hoeveelheid psychotrope stoffen rechtvaardigt) stellen zelf een bon op die zij nummeren. Deze bon moet voorafgaand aan iedere aankoop worden geïmprimeerd door de Dienst der verdovende middelen (art. 11, § 4 van het besluit).

AFDELING X

VERDOVENDE MIDDELEN

287 Een aankoop of verkoop van verdovende middelen mag alleen gebeuren op overlegging van een door de vergunninghoudende koper gedateerde en ondertekende bestelbon (art. 16, eerste lid KB 31 december 1930 houdende regeling van de slaapmiddelen en de verdovende middelen en betreffende risicobeperking en therapeutisch advies). Het model van die bon wordt bepaald door de minister die de Volksgezondheid onder zijn bevoegdheid heeft en het gebruik van elke andere bon is verboden.

De bestuurders van laboratoria, die houder zijn van een algemene vergunning, de personen waarvan de beroepsactiviteit hen toelaat om kleine hoeveelheden verdovende middelen aan te kopen bij een apotheek, in bezit te houden en te gebruiken voor wetenschappelijke doeleinden, de personen waarvan de beroepsactiviteit het bezit van een beperkte hoeveelheid verdovende middelen rechtvaardigt, de geneesheren en de dierenartsen die een geneesmiddelendepot houden of niet, evenals de licentiaten in de tandheelkunde kunnen zelf de bon opstellen.

HOOFDSTUK V FACTUUR EN ANDERE DOCUMENTEN

AFDELING I

DE FACTUUR ALS GESCHRIFT

288 De factuur is een niet-ondertekend geschrift. Is in bepaalde gevallen de ondertekening verplicht (zie boven, nr. 113-114), dan is het niet de gewoonte facturen te ondertekenen. Ook vanuit fiscaal oogpunt is de ondertekening van de factuur niet verplicht. Kan de factuur nu worden beschouwd als een akte? Het begrip “akte” wordt in het BW niet nauwkeurig omschreven. Veelal heeft men het over een geschrift dat door de partijen wordt opgesteld tot bewijs van een rechtshandeling en dat wordt ondertekend. Zonder handtekening is er geen sprake van een “akte”, maar enkel van een geschrift waarvan de bewijswaarde door de wet moet worden bepaald (b.v. art. 1347 BW) (DE PAGE, *Traité*, III, 756, nrs. 744 en 794, nr. 777; VANDEPUTTE, *De overeenkomst*, 403; *Pand.b.*, Tw. *Facture*, nrs. 5 en 37).

Volgens CLOQUET daarentegen is een akte: “ieder geschrift dat bestemd is om een feit vast te leggen”. Aangezien de factuur een geschrift is dat ertoe strekt het bewijs van een schuldvordering te leveren, gaat het eveneens om een “akte”. Tegen het argument van de niet-ondertekening van de factuur, werpt de auteur op dat de handtekening er slechts toe strekt de opsteller van het stuk aan te duiden. Welnu, de toe-eigening van een geschrift kan ook door andere middelen worden vastgesteld (CLOQUET, 70-71, nrs. 117-121).

Aangezien de factuur niet als een “akte” kan worden beschouwd, is artikel 1341 BW dat, in burgerlijke zaken, boven het bedrag van 375 euro het bewijs door getuigen en vermoedens uitsluit, niet van toepassing (Vred. Grâce-Hollogne 14 februari 1985, *JL* 1985, 175).

289 Zoals voor alle geschriften moet de factuur evenmin geheel met de hand worden geschreven. Zij kan dus worden getypt, gedrukt, gelitografeerd, gefotokopieerd of worden vervaardigd door middel van andere reprografische of geautomatiseerde systemen (DE PAGE, *Traité*, III, 754, nr. 742).

Ook de btw-reglementering laat de belastingsplichtige vrij voor wat de vorm en de opmaak van de factuur betreft. De verplichte vermeldingen die de factuur moet bevatten werden hiervoor onderzocht (zie boven, nr. 57 e.v.). Over de elektronische factuur, zie boven, nr. 56.

290 Slechts uitzonderlijk wordt de ondertekening van de factuur door de wet vereist (zie verder, nr. 113). De handtekening kan in bepaalde gevallen ook contractueel voorgeschreven zijn (b.v. bij documentair krediet: zie verder, nr. 462).

In al deze gevallen moet de handtekening met de hand worden aangebracht en dus niet b.v. met een handtekenstempel, door middel van carbon e.d. (CLOQUET, 72-73, nr. 125; DE PAGE, *Traité*, III, 795-796, nr. 777, A; M. VAN QUICKENBORNE, “Quelques réflexions sur la signature des actes sous seing privé”, *RCJB* 1985, (65), i.h.b. 83, nr. 23 e.v.). Met het oog op de noden van een vlot handelsverkeer, mag bij de beoordeling hiervan echter niet al te veel gestrengheid aan de dag worden gelegd.

291 Het lijdt geen twijfel dat de regel van het dubbel geschrift, neergelegd in artikel 1325 BW hier geen toepassing vindt (zie hierover bij CLOQUET, 74, nr. 134 e.v. Vroeger bestond het gebruik om twee originele exemplaren op te maken waarvan dan een exemplaar door de cliënt, die voor ontvangst ondertekende, werd teruggezonden: *Pand.b.*, Tw. *Facture*, nr. 39; J. BARRAULT, “De l’acceptation des factures par le silence”, *Ann.dr.comm.* 1913, (347), 350).

Het uitreiken van meerdere exemplaren van de factuur kan evenwel krachtens wet (zie boven, nr. 117) of contract worden voorgeschreven.

Wanneer aldus verscheidene exemplaren van de factuur worden uitgereikt, moet krachtens de btw-reglementering de leverancier op de aan de afnemer bijkomende exemplaren – naast de twee verplichte exemplaren – duidelijk de vermelding “duplicaat” aanbrengen, of enig andere vermelding waaruit blijkt dat een ander exemplaar het origineel is en alleen mag worden aangewend voor de aftrek van de belasting (zie boven, nr. 117).

AFDELING II

ANDERE DOCUMENTEN

§ 1. Nota, rekening, debetnota

292 Met de termen “nota” of “rekening” wordt veelal een document aangeduid dat in feite een factuur is. De factuur is geen document dat aan bepaalde vormvoorschriften moet beantwoorden en evenmin het opschrift “factuur” moet dragen (zie boven, nr. 105). Ook een debetnota kan een factuur uitmaken (CLOQUET, 76, nr. 137). In die zin werd terecht geoordeeld dat de factuur geen formalistisch document is en dat het feit dat het document waarin een aanspraak wordt geformuleerd betiteld werd als “debetnota” irrelevant is (Brussel 23 mei 2001, *RHA* 2002, 42: de factuur is geen formalistisch document; het feit dat het document als “debetnota” werd betiteld, is irrelevant en een herkwalificatie dringt zich evenmin op. *Anders*: Antwerpen 2 januari 2003, *T.Aann.* 2003, 120, in het gegeven geval werd wel geen aanspraak geformuleerd maar eerder een verweer tegen bedragen die ten onrechte worden gevorderd; niettemin geldt volgens het hof van beroep ook hier het principe dat op de geadresseerde handelaar de verplichting rust om binnen “korte

termijn” zijn protest ter kennis te brengen aan de afzender). Te denken valt ook aan ereloonnota's van beoefenaren van vrije beroepen die in de regel geen facturen opmaken. Op dergelijke documenten is t.a.v. handelaren artikel 25 W.Kh. van toepassing. In die zin oordeelde het hof van beroep te Antwerpen terecht dat een door een beoefenaar van een vrij beroep uitgereike ereloonnota in feite een factuur is waarop ten aanzien van de cliënt-handelaar artikel 25 W.Kh. van toepassing is, waardoor het gebrek aan protest moet worden uitgelegd als een aanvaarding (Antwerpen 31 maart 2003, *RW* 2005-06, 1141: ereloonnota van accountant. Zie in gelijke zin Vred. Brugge 21 oktober 2004, *TGR* 2004, 293: ereloonnota van advocaat). Uiteraard geldt het vereiste dat het document de aanspraak bevat tot betaling van een geldschuld; d.i. bijvoorbeeld niet het geval wanneer het document getiteld is “debetnota” of “factuur”, maar louter een schadeberekening is (Kh. Antwerpen 19 april 1994, *RW* 1995, 257).

Al deze documenten gelden ook als een verzoek tot betaling in de zin van artikel 4 wet betalingsachterstand die van rechtswege de “commerciële” moratoire rente doet lopen (zie verder, nr. 492).

Daarnaast bestaan er ook nog allerhande documenten die – zonder als facturen te kunnen worden beschouwd – een aanspraakbevestiging inhouden en die hierna zullen worden onderzocht: borderellen, rekeninguittreksels, schadebestekken enz. Deze documenten vallen buiten het toepassingsgebied voor de bewijsregel van artikel 25 W.Kh. Nochtans bestaat met betrekking tot deze documenten voor handelaren, gelet op de gewonterechtelijke regel ter zake, in beginsel de verplichting om te protesteren en zal de afwezigheid van protest in de regel als een instemming worden uitgelegd. Een zelfde verplichting kan, onder omstandigheden, worden aangenomen voor niet-handelaren op grond van het beginsel van de uitvoering ter goeder trouw (zie hierover nader M.E. STORME, “Bewijs- en verbintenisrechtelijke beschouwingen omtrent het stilzitten van de aangesprokene bij een factuur en andere vormen van aanspraakbevestiging”, *TBH* 1991, 488, nr. 17 e.v.). In die gevallen kan de houding van de cliënt beschouwd worden als een buitengerechtelijke bekentenis.

Aldus werd beslist dat een patiënt gehouden is door de *verplegingsnota's* die niet werden geprotesteerd en die nauwkeurige gegevens bevatten nopens de opname, de toegediende zorgen enz. (Brussel 2 februari 1983, *RW* 1985-86, 821). Het hof omzeilde de klip van artikel 1341 BW door een beroep op artikel 1348 BW: de onmogelijkheid zich een schriftelijk bewijs te verschaffen. De afwezigheid van protest wanneer de geadresseerde krachtens de verkeersopvatting de verplichting had tot spreken, kan ook als een buitengerechtelijke bekentenis worden opgevat (zie verder, nr. 327). Over de zgn. verpleegnota's die ziekenhuizen aan de ziekenfondsen sturen in het raam van de wet van 25 oktober 1919: zie verder, nr. 519.

Aldus werd eveneens beslist dat het voortdurend stilzwijgen van de eigenaar-verkoper van een grondstuk niettegenstaande het toesturen door de immobiliënmakelaar van allerhande brieven met nadere gegevens over de uitvoering

van de overeenkomst, moet beschouwd worden als een buitengerechtelijke bekentenis (Brussel 7 december 1988, *Rev.not.b.* 1989, 165 en *Res Jur.Imm.* 1989, 133).

Dezelfde oplossing kan onder omstandigheden, m.n. wanneer de geadresseerde volgens de verkeersopvattingen de verplichting had tot spreken, worden toegepast bij de ontvangst van de facturen (zie verder, nrs. 327 en 336).

Zie wat met een factuur verwante stukken betreft, die deze overeenkomstig de btw-reglementering kunnen vervangen, nrs. 29 e.v.

§ 2. Staat

293 Een staat is een gedetailleerde lijst van goederen waarvan het bestaan of de toestand wordt vastgesteld. Te denken valt o.m. aan: de staat van schatting bij schenking van onroerend goed (art. 948 BW), de beschrijving van de goederen der echtgenoten (art. 1394 BW), de plaatsbeschrijving bij huur (art. 1730 BW) e.d.m. In deze betekenis kan het woord staat worden aangewend voor inventaris, boedelbeschrijving, plaatsbeschrijving e.d.m. Zoals bij een borderel (zie verder, nr. 294) gaat het niet om een autonoom geschrift, maar om een document dat zijn betekenis ontleent aan een hoofdakke (schenking, verkoopovereenkomst, huur e.d.m.).

Staten noemt men ook de nota's waarmee beoefenaars van vrije beroepen, die krachtens deontologische regels geen facturen afleveren, aan hun cliënten het bedrag van hun erelonen en onkosten ter kennis brengen. Zoals de factuur strekt ook dit document tot het vaststellen van de schuld van de cliënt (CLOQUET, 77, nr. 140). Wanneer dergelijke staten voldoende gedetailleerd zijn en zonder protest worden ontvangen, dan vermag de rechter de aanvaarding ervan door geadresseerde af te leiden (Cass. 24 september 1981, *Pas.* 1982, I, 143).

§ 3. Borderel

294 Een borderel is een staat, een lijst waarop de bestanddelen van een bedrag, van een hoeveelheid goederen enz. in een zekere orde worden weergegeven. Bijvoorbeeld borderel van hypothecaire inschrijving, incassoborderel i.v.m. wisselbrieven, effectenborderel, wisselagentborderel e.d.m. Veelal ontleent zij haar betekenis aan een hoofdakke waaraan zij wordt gehecht. Aangezien er geen bevestiging van schuld is, kan het borderel dus niet als een factuur worden beschouwd (CLOQUET, 77, nr. 141).

§ 4. *Pro forma*-factuur, voorlopige factuur

295 De *pro forma*-factuur wordt veelvuldig aangewend, b.v. i.v.m. kredietoperaties, bij exportverrichtingen, met het oog op het verkrijgen van administratieve goedkeuringen, om de cliënt te informeren e.d.m. Een dergelijk document wordt ten behoeve van de cliënt opgesteld en bevat alle gegevens die

op een factuur zouden voorkomen. Wat de opmaak en de vermeldingen betreft, is er een grote gelijkenis tussen de *pro forma*-factuur en de gewone factuur. Het enige verschilpunt blijkt veelal het opschrift *pro forma* te zijn.

Aan een *pro forma*-factuur kan onmogelijk dezelfde bewijskracht toekomen als aan een factuur. Is de factuur een document dat wordt opgesteld na het ontstaan van de overeenkomst, dan is de *pro forma*-factuur een document uit de precontractuele fase. De *pro forma*-factuur kan derhalve nimmer het bewijs opleveren van de overeenkomst, noch van een contractbelofte (D. THOMAS, "La facture pro forma", *RTDC* 1977, (671), 684-685, nrs. 30-37).

De *pro forma*-factuur moet daarentegen worden opgevat als een aanbod, waardoor de leverancier alle gegevens betreffende de toekomstige overeenkomst aan de potentiële cliënt ter kennis brengt. De *pro forma*-factuur stelt dit aanbod en de modaliteiten ervan vast, en levert hiervan het bewijs tegen de leverancier. Bij de aanvaarding van het aanbod door de geadresseerde komt de overeenkomst tot stand volgens de gegevens van de *pro forma*-factuur (D. THOMAS, *a.w.*, *RTDC* 1977, 691, nr. 55). Zoals ieder aanbod bindt de *pro forma*-factuur de opsteller ervan niet onbeperkt in de tijd. Veelal wordt op het document trouwens de termijn vermeld gedurende dewelke de opsteller zich gebonden acht.

Indien het document echter de bevestiging is van vaststaande schuldvordering voor een bepaald bedrag, dan gaat het om een definitieve factuur, niettegenstaande de aanduiding dat de factuur slechts voorlopig zou zijn (CLOQUET, 81, nrs. 159-161).

296 *Pro forma*-facturen en voorlopige facturen hebben voor de btw geen bijzonder statuut. Van zodra een factuur de nodige vermeldingen bevat die door de btw-wetgeving worden vereist, zijn het geldige facturen voor de btw-heffing. Indien op een later tijdstip een definitieve factuur wordt opgemaakt, moet naar de eerste worden verwezen en geeft zulks eventueel aanleiding tot heffing voor het verschil of tot teruggave. Voorwaarde is wel dat het wel degelijk om een "factuur" gaat, d.w.z. een document dat een schuldvordering vaststelt (zie boven, nr. 3). Dit is niet het geval indien de "voorlopige" factuur enkel als offerte fungeert.

§ 5. Verzamelfactuur

297 Krachtens de btw-reglementering is het, behoudens in bepaalde gevallen (zie boven, nr. 29), aan de belastingplichtige toegestaan uiterlijk de vijfde werkdag van iedere maand aan de afnemer een verzamelfactuur uit te reiken waarin de handelingen met die afnemer tijdens de afgelopen maand zijn opgenomen en waarin de totale btw verschuldigd voor die maand in rekening wordt gebracht (*BTW-Handleiding*, nr. 435).

§ 6. Gedomicilieerde factuur

298 Dit is een factuur die door de leverancier niet naar de debiteur wordt verzonden maar naar een derde (b.v. een bank) die krachtens de eigen rechtsverhouding tot de schuldenaar het factuurbedrag zal betalen.

§ 7. Rekeningafschrift

299 Indien tussen partijen regelmatige verrichtingen plaatsvinden, komt het voor dat een rekeninguittreksel wordt opgemaakt teneinde de cliënt toe te laten de stand na te gaan van de verhouding tussen partijen. Een dergelijk rekeninguittreksel bevat meestal enkele summieere gegevens en veelal ligt het ook niet in de bedoeling van partijen dit document als factuur te beschouwen (b.v. Rb. Turnhout 17 oktober 1962, *RW* 1962-63, 705, met noot BRUTSAERT).

Is het afschrift echter voldoende gedetailleerd en bevat het al de overige gegevens die op een factuur krachtens wet of gebruik moeten voorkomen, dan kan het rekeninguittreksel nochtans als factuur worden beschouwd (Rb. Turnhout 17 oktober 1962, *t.a.p.*; CLOQUET, 78, nr. 147).

Rekeningafschriften leveren ingevolge artikel 1329 BW geen bewijs op tegen niet-handelaren; koopmansboeken leveren immers geen bewijs op tegen personen die geen koopman zijn en dit geldt *a fortiori* voor afrekeningsnota's (Cass. 30 oktober 1969, *RW* 1969-70, 1189).

300 Gelet op de betekenis die aan het stilzwijgen in handelszaken wordt gehecht, dient het niet-protesteren binnen redelijke termijn na de ontvangst van dergelijk uittreksel als een aanvaarding te worden uitgelegd (o.m. Brussel 9 januari 1935, *Jur.Anvers* 1935, 53; Antwerpen 17 november 1976, *BRH* 1977, 270 en *RW* 1976-77, 2287: het feit van het niet-betalen kan worden afgeleid uit de ontvangst zonder protest van een rekeninguittreksel; Kh. Hasselt 28 mei 1996, *RW* 1998-99, 1468: "een rekeninguittreksel moet worden behandeld als een factuur wat het protest en de aanvaarding aangaat"; Kh. Charleroi 16 januari 1975, *BRH* 1976, 116 (principe). Zie ook Antwerpen 7 december 1983, *RW* 1984-85, 468: maandelijks afrekeningen tussen verzekeeraar en makelaar die nooit werden geprotesteerd, binden de partijen. Vgl. Bergen 3 november 1982, *JT* 1983, 84). Over de rol van het rekeninguittreksel bij de toerekening van betalingen door de schuldeiser (zie verder, nr. 301). Een rekeninguittreksel levert geen titel op. Het crediteren van de rekening van de debiteur levert aldus geen vernietiging op van de titel (art. 1377, tweede lid BW), zodat de derde die bij vergissing betaalde, het onverschuldigde van de schuldeiser-accipiens kan terugvorderen. Deze laatste kan onverminderd het bestaan van zijn schuldvordering op de debiteur bewijzen door middel van facturen e.d. (Kh. Brussel 20 oktober 1981, *BRH* 1982, 497).

§ 8. Rekeningafschrift – bankrekening

301 Indien dit is overeengekomen, zendt de bank na elke verrichting aan de cliënt een rekeninguittreksel teneinde deze over de actuele stand van de rekening in te lichten. Is de rekening rentedragend, dan wordt op regelmatige tijdstippen, met het oog op de kapitalisatie van de rente, een periodieke afsluiting van rekening aan de cliënt toegestuurd. Aan de hand van deze afrekening kan de rekeninghouder dan nagaan of de verrichting correct werd uitgevoerd.

Over het probleem of de goedkeuring of het uitblijven van protest met zich brengt dat de rekeningstaat niet meer kan worden betwist, heerst verdeeldheid. Volgens VAN RYN en HEENEN kan het louter stilzwijgen na ontvangst van het rekeninguittreksel niet worden uitgelegd als een aanvaarding van de verrichting waarvan zij de weergave is (VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, (1960), 287, nr. 2045. Zie ook VAN GERVEN, *Ondernemingsrecht*, I, B, 552, nr. 602: enkel een (omstandig) stilzwijgen). Volgens NELISSEN daarentegen, moet althans tussen handelaren, het niet-protesteren tegen de ontvangst van een dergelijk stuk, in beginsel, als een aanvaarding worden uitgelegd (J.M. NELISSEN, *De rekening-courant*, Antwerpen, 1976, 380, nr. 161; in dezelfde zin Kh. Brussel 14 november 1990, *TBH* 1991, 546; Kh. Hasselt 28 mei 1996, *RW* 1998-99, 1468. Zie ook Cass.fr. 2 juni 1980, *D* 1981, IR 183, met noot). Deze principiële oplossing verdient goedkeuring, al moet, zoals de auteur zelf schrijft, steeds de nodige omzichtigheid aan de dag worden gelegd. Ook ten aanzien van niet-handelaren mag zo'n feitelijk vermoeden worden aangenomen. Al moet voor de vraag in welke mate de afwezigheid van protest als een goedkeuring moet worden uitgelegd, de omstandigheden zoals het beroep, de belangrijkheid en de deskundigheid van de cliënt en de regelmatigheid van de betrekkingen met de bankier, mede in rekening worden gebracht (Brussel 14 maart 2008, *TBH* 2010, 109: zelfs indien de cliënt geen koopman is, is er een vermoeden dat hij na het verstrijken van een redelijke termijn heeft ingestemd met de verrichtingen die uit de rekeninguittreksels blijken). Zie voor deze problematiek ook nog S. DELAEY, "Mondelinge beursorders – Het stilzitten van de cliënt na ontvangst van rekeninguittreksels", *RW* 2008-09, 258-268).

§ 9. Afsluiting van rekening – rekening-courant

302 In een rekening-courantverhouding ontvangt de cliënt op regelmatige tijdstippen staten van periodieke afsluiting en bij beëindiging ervan de eindafsluiting.

Betreft de rekening-courantschuld een handelsverbintenis, dan gaat men er vanuit dat de schuldenaar die het rekeninguittreksel ontvangt zonder binnen redelijke termijn protest aan te tekenen, geacht wordt zijn instemming met de inhoud ervan te betuigen (J.M. NELISSEN, *a.w.*, 364, nr. 164 en verwijzingen aldaar). Gaat het daarentegen niet om een handelsverbintenis, dan zal het rekeninguittreksel slechts als schuldbekentenis gelden indien aan het voor-

schrift van artikel 1326 BW werd voldaan. Bij gebreke aan de vermelding "goed voor" kan het ondertekend rekeninguittreksel slechts de waarde hebben van een begin van bewijs door geschrift (J.M. NELISSEN, *a.w.*, 365, nr. 164; *RPDB*, Tw. *Compte courant*, nr. 245; FREDERICQ, *Traité*, IX, nr. 152).

§ 10. Memorie, afrekening

303 Zoals het rekeninguittreksel is een memorie een loutere opsomming van diverse prestaties of verrichtingen. Dit is ook het geval met een afrekening (b.v. Rb. Mechelen 29 mei 1983, *RW* 1984-85, 274: afrekening bij huurovereenkomst van kosten van verwarming e.d. is niet onderworpen aan de verjaringstermijn van art. 2277 BW). Zij kunnen dus in beginsel niet als facturen worden beschouwd, tenzij zij bevestigen dat de vermelde prijs verschuldigd is (CLOQUET, 78, nr. 144).

§ 11. Offertes, bestekken, prijscouranten

304 Een prijsofferte, een bestek e.d. moeten worden beschouwd als een aanbod. Ofschoon dergelijke documenten veelal de vermeldingen bevatten die ook op facturen voorkomen, ontbreekt de bevestiging van het bestaan van een schuld, zodat niet van een factuur kan worden gesproken (zie boven, nr. 3) (CLOQUET, 80, nr. 156). De omstandigheid dat op een dergelijke document het woord "factuur" prijkt, heeft dus niet tot gevolg dat de bewijsregelen van artikel 25 W.Kh. toepassing krijgen (Kh. Antwerpen 19 april 1994, *RHA* 1995, 257).

Aangezien het opstellen van dergelijke geschriften tot de normale activiteiten behoort van diegenen die goederen verkopen of diensten verstrekken, doet het toesturen van een prijsofferte in beginsel geen verplichting ontstaan voor diegene die de offerte ontvangt (Rb. Antwerpen 19 maart 1981, *RW* 1982-83, 712). De kosten voor het opmaken van een bestek blijven dus, in beginsel, voor rekening van de handelaar of ambachtsman (Vred. Gent 15 januari 1996, *AJT* 1998-99, 321). De offerte kan daarentegen wel als een bindend aanbod worden beschouwd voor diegene die haar doet (A. VAN OEVELEN en E. DIRIX, "Kroniek verbintenissenrecht (1981-84)", *RW* 1985-86, 9, nr. 7; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 16, nr. 11; FREDERICQ, *Handboek*, III, 23, nr. 1410).

Over de gevolgen van het niet-protesteren binnen redelijke termijn na ontvangst van een schadebestek (Rb. Brugge 11 oktober 1989, *RW* 1989-90, 1064 en *TBH* 1991, 534; Rb. Brugge 14 januari 1986, *RW* 1988-89, 782; Rb. Brugge 3 oktober 1989, *RW* 1990-91, 28; M.E. STORME, *a.w.*, *TBH* 1991, 21). Omzichtigheid blijft echter geboden. Uit zo'n stilzwijgen kan in geen geval een erkenning van aansprakelijkheid worden afgeleid. Wel kan onder omstandigheden, zoals in de hiervoor geciteerde gevallen worden besloten dat de geadresseerde het recht heeft "verwerkt" om de gevorderde schadebedragen te betwisten (zie verder, nr. 346).

§ 12. Creditnota

305 Een creditnota is in feite het tegenovergestelde van een factuur. Zij strekt er immers toe het bestaan van een schuldvordering van de geadresseerde lastens de afzender te bevestigen. Een creditnota kan b.v. worden verzonden om een te hoog factuurbedrag te corrigeren.

De betekenis van het zenden van een creditnota kan ook overeenkomen met deze van een betaling: door het uitschrijven ervan wordt het debetsaldo van de schuldenaar voor een gelijk bedrag gekweten (Kantongerecht Almelo, *NJ* 4 augustus 1984, nr. 625).

Ook dit document valt buiten het toepassingsgebied van artikel 25 W.Kh. Gelet echter op de principiële verplichting in handelszaken om te protesteren bij ontvangst van documenten wanneer men niet instemt met de inhoud ervan, blijft de afwezigheid van protest ook hier niet zonder gevolg. Aldus werd beslist dat, wanneer na betwisting omtrent een factuurbedrag, een creditnota werd verzonden die zonder voorbehoud werd aanvaard, mag worden aangenomen dat het gecrediteerde bedrag overeenstemt met het betwiste bedrag (Kh. Brussel 24 september 1989, *TBH* 1991, 526).

175 Met het oog op het veilig stellen van de vordering tot teruggave van de btw t.g.v. vergissingen in de factuur of van de gevallen vermeld in artikel 77, § 1, 2° tot 7° WBTW moet de leverancier aan zijn medecontractant een verbeterd stuk uitreiken (art. 79 WBTW). Dit stuk moet al de nodige gegevens bevatten die het mogelijk maken de handeling waarop de teruggave betrekking heeft, te bepalen, evenals het voor teruggave vatbare bedrag. Dit verbeterd stuk moet in een daartoe bestemd register worden ingeschreven. Op het dubbel van het verbeterd stuk (creditnota) dat aan de medecontractant wordt afgeleverd, moet de volgende vermelding voorkomen: "btw terug te storten aan de staat in de mate waarin ze oorspronkelijk in aftrek werd gebracht" (art. 4, § 1, 3° KB nr. 4).

§ 13. Bestelbon

306 (zie boven, *Hoofdstuk IV*).

§ 14. Leveringsbon

307 Aan de facturering gaat veelal de levering van de koopwaar vooraf. De leveringsbon (afleveringsbon, borderel...) is een document dat bij de levering van de goederen aan de cliënt ter ondertekening "voor ontvangst" wordt aangeboden. Veelal is dit document opgemaakt in twee exemplaren en behoudt de cliënt het dubbel. Dergelijke bons of borderellen worden ook aangewend bij levering van diensten.

Deze documenten strekken tot het bewijs van materiële feiten, m.n. de geleverde prestaties en goederen. Zij zijn vaak summier en vermelden niet steeds de prijs. Bovendien ligt bij het uitreiken van dit document niet de bedoeling voor om de schuld van de cliënt vast te stellen; veeleer gaat het er om de bevrijding van de leverancier te bewijzen. Om deze redenen kunnen dergelijke documenten niet als facturen worden beschouwd (CLOQUET, 76, nr. 138; R. SAVATIER, *a.w.*, *RTDC* 1973, 7). Uit de gedetailleerde vermeldingen, de opmaak en de debitering van de cliënt kan in een gegeven geval wel worden afgeleid dat de leveringsbon tevens als factuur moet gelden.

Kan de leveringsbon dus in beginsel niet als een factuur worden beschouwd, dan ontbeert zij ook de bijzondere bewijskracht tussen handelaren die door artikel 25 W.Kh. aan de factuur wordt gehecht. Ook bij de beoordeling van de bindende kracht der algemene condities die op de voor- of achterzijde worden gedrukt, moet deze bepaling buiten beschouwing blijven.

Aangezien het hier om documenten gaat die na de contractsluiting worden opgemaakt, moet de bindende kracht van dergelijke algemene bedingen streng worden beoordeeld (zie bij R. KRUTHOF, "Overzicht van rechtspraak", *TPR* 1983, 539, nr. 35 e.v.; P. VAN OMMESLAGHE, "Examen de jurisprudence", *RCJB* 1986, 143, nr. 58). In geen geval kan worden volstaan met een loutere verwijzing naar de algemene voorwaarden; een minimale eis is dat de condities op het document zelf worden afgedrukt. Tot de stilzwijgende aanvaarding van deze bedingen door niet-handelaren mag in beginsel niet worden besloten (zie verder, nr. 352-353 en 375). De leveringsbon wordt geacht een specifieke functie te vervullen m.b.t. het *bewijs van de levering*, zodat de wederpartij bij de ondertekening er niet op bedacht hoeft te zijn dat dit document ook de roeping heeft de contractuele verhouding nader te bepalen. Ten aanzien van handelaren kan, gelet op de betekenis van het stilzwijgen in handelszaken, deze toestemming wel worden afgeleid (b.v. Luik 5 juni 1973, *JL* 1973-74, 17; Brussel 24 maart 1976, *BRH* 1977, 259; Kh. Charleroi 16 januari 1975, *BRH* 1976, 116; Kh. Brussel 6 mei 1977, *BRH* 1977, 416; Kh. Antwerpen 3 maart 1978, *BRH* 1979, 468). De leveringsbon kan ook een rol vervullen voor wat betreft het *eigendomsvoorbehoud* (zie verder, nr. 456).

Dit is anders indien de bedingen afwijken van hetgeen voorheen tussen partijen was overeengekomen (b.v. Kh. Brussel 26 september 1979, *BRH* 1979, 549).

§ 15. Tickets, toegangsbewijzen

308 Vaak wordt bij bepaalde overeenkomsten (b.v. bewaargeving, parking-contract, art. 19 Boek I, Titel VII*bis* W.Kh. i.v.m. het vervoer per spoor enz.) een ticket afgeleverd aan de cliënt. Wat is de waarde van een dergelijk document?

In ieder geval kan een ticket worden beschouwd als een begin van bewijs door geschrift tegen diegene die het stuk heeft afgeleverd (art. 1347 BW). De afgifte van een ticket kan ook beschouwd worden als een daad van uitvoering van de overeenkomst, waardoor de cliënt het bestaan van de overeenkomst mag afleiden en recht krijgt op een bepaalde prestatie (b.v. art. 20 Boek I, Titel VIIbis W.Kh.).

Dezelfde redenering kan ook gevolgd worden i.v.m. de rekeningtickets die worden afgeleverd en door de klant ondertekend bij gebruik van bankkredietkaarten (Visa, Eurocard), klantenkaarten (Aurora) of travel- and entertainmentkaarten (Diners Club, American Express). Hier is de rechthebbende de aangesloten handelaar die het ticket liet tekenen en afleverde.

309 Het zonder meer uitreiken van tickets, bons e.d. die recht geven op een bepaalde prestatie, leveren, behoudens tegenindicatie, het vermoeden op dat door de cliënt contant werd betaald (Rb. Brussel 15 mei 1975, *JT* 1975, 715: de overhandiging van een vliegtuigticket).

310 Algemeen wordt aangenomen dat de vermeldingen op het ticket niet doorslaggevend zijn voor de kwalificatie van het contract. De algemene regel dat de rechter rekening houdt met de werkelijke bedoelingen van de partijen, zonder de gevangene te zijn van de door de partijen gebezigde bewoordingen, is *a fortiori* hier van toepassing. Dit werd herhaaldelijk door de rechtspraak bevestigd i.v.m. de kwalificatie van parkingcontracten (zie bij M. FAURE, "Parkingcontract", *Ius* 1983, 27; V. SAGAERT, *Parking- en garagecontracten*, Brugge, 2011, 34, nr. 41 e.v.). De rechter vermag vanzelfsprekend wel rekening te houden met dergelijke vermeldingen (b.v. Vred. St.-Gillis-Brussel 20 december 1978, *RW* 1979-80, 261: "dat de uitdrukkelijke vermelding van betaling als huur op het voorgedrukt kwijtschrift een bevestigende aanwijzing is wat het bestaan van de huurovereenkomst betreft"). Wel kan als regel geponeerd worden dat de gebezigde bewoordingen – o.m. met betrekking tot de kwalificatie van de overeenkomst – door de cliënt tegen de wederpartij mogen worden ingeroepen (arg.: art. 1162 en 1347 BW) (zie b.v. i.v.m. parkingcontracten Brussel 25 november 1949, *RGAR* 1950, nr. 4593: de vermelding "parcage gardé gratuit" strekt ertoe dat de cliënten mogen vertrouwen op een bewakingsplicht; Kh. Brussel 22 juni 1966, *RW* 1966-67, 1152 en *RGAR* 1966, nr. 7715: de vermelding op het ticket "parking met verzekering" wijst op de bedoeling van partijen om een contract van bewaargeving af te sluiten).

Wat de algemene contractvoorwaarden betreft die soms op de keerzijde van dergelijke documenten voorkomen, mag de stilzwijgende aanvaarding ervan slechts worden aangenomen indien de voorafgaande kennis ervan door de cliënt vaststaat. Deze kennis kan b.v. worden afgeleid uit de aanplakking of de affichering van de algemene condities op een duidelijk zichtbare plaats in de bedrijfsruimte zodat de cliënt er kennis van kan nemen (o.m. Kh. Brussel 15 juli 1958, *JCB* 1959, 208 (ticket droogkuis); Kh. Brussel 27 januari 1966, *RGAR* 1966, 7658: eigenaar van wagen is gebonden door exonerationbeding

dat in duidelijke bewoordingen op het toegangsticket van de parkeergarage staat gedrukt; Rb. Luik 29 juni 1976, *JL* 1976-77, 275 (parkeergarage); Kh. Namen 20 januari 1977, *RDR* 1977, 314: cliënt mag niet worden geacht kennis te hebben genomen van algemene bedingen die in kleine letters in een ververij aan de muur werden aangebracht; Kh. Leuven 9 februari 1979, *RW* 1979-80, 1551 en *RGAR* 1980, nr. 10193: parkeergarage, uithangbord kan aan de aandacht van de automobilisten ontsnappen; Vred. Antwerpen 13 januari 1971, *RGAR* 1973, nr. 9051: parkeerterrein, uithangbord op niet-zichtbare plaats; Vred. Brussel 8 oktober 1971, *RGAR* 1973, nr. 9050). De rechtspraak toont zich soms streng, dan weer indulgent. Dit wekt de indruk dat de rechtbanken rekening houden met de inhoud van de bedingen: m.b.t. niet-exorbitante clausules en bedingen die in de betrokken bedrijfssector gebruikelijk zijn, wordt de voorafgaande kennis gemakkelijker aanvaard (zie verder, nr. 373 en 385).

§ 16. Kwijting

311 Het bewijs van de betaling rust op de debiteur die beweert bevrijd te zijn (art. 1315 BW). Het geschrift dat daartoe wordt opgesteld wordt kwijtschrift genoemd (ook nog: kwijting of kwitantie) (de betaling kan echter ook nog door andere middelen worden bewezen: art. 1331 en 1332 BW, art. 1282 BW, het gebruik van girale betalingstechnieken enz.). De debiteur heeft het recht van zijn schuldeiser een kwijtschrift te vorderen. De kosten hiervoor komen te zijnen laste (art. 1248 BW). Al de voorschriften met betrekking tot het bewijs door geschrift zijn van toepassing op het kwijtschrift, met uitzondering van de regel van het “goed voor” uit artikel 1326 BW (VANDEPUTTE, *De overeenkomst*, 398; DE PAGE, *Traité*, III, 841, nr. 815; DEKKERS, *Handboek*, II, 398, nr. 675).

Artikel 6, § 3 KB nr. 1 van 29 december 1992 vermeldt uitdrukkelijk dat, in geval van contante betaling, de kwijting als factuur kan gelden, mits ze alle voorgeschreven vermeldingen bevat.

De ondertekening van de factuur moet, in beginsel, worden opgevat als een kwijting (zie boven, nr. 113 en 316).

§ 17. Kwijting “voor saldo van rekening”

312 Veelvuldig wordt een bepaalde rechtsverhouding bij de beëindiging ervan afgerond door de betaling van een bepaalde geldsom door de ene partij en de ondertekening door de andere van een kwijting “voor saldo van rekening”. De bedoeling is hierbij de verhouding tussen partijen definitief te regelen en eventuele latere betwistingen uit te sluiten. Een dergelijk kwijtschrift komt dan ook neer op een vaststellingsovereenkomst (zie bij E. DIRIX, “De kwijting voor saldo van rekening”, *RW* 1981-82, 198-200 en de verwijzingen aldaar; B. TILLEMANS *et al.*, *Dading* in *APR* 2000, 44, nr. 98 e.v.).

§ 18. De consulaire factuur

313 De bespreking van de consulaire factuur als document voor de internationale handel valt buiten het bestek van dit werk.

HOOFDSTUK VI BEWIJSKRACHT VAN DE FACTUUR

AFDELING I

TEGEN DE LEVERANCIER

§ 1. Bewijs van de eigen verbintenis

314 De factuur levert tegen de leverancier die haar uitreikt, het bewijs op van het bestaan van de overeenkomst zoals die uit de vermeldingen van de factuur blijkt, en m.n. van de verbintenis van de leverancier. Deze bewijskracht geldt ten voordele van de cliënt, onverschillig of deze een handelaar is of niet (CLOQUET, 151, nr. 410; DE PAGE, III, 850, nr. 826, B). De factuur is te beschouwen als een buitengerechtigde bekentenis van diegene van wie zij uitgaat (P. VAN OMMESLAGHE, *Droit des obligations*, Brussel, 2010, III, 2412, nr. 1787; R. MOUGENOT, *La preuve in Rép.not.* IV, X, 268, nr. 209. Over de bewijskracht van koopmansboeken in het algemeen waarop derden, zowel handelaars als niet-handelaars zich krachtens art. 1130 BW kunnen beroepen, nader: Cass. 3 december 2007, *TBH* 2008, 285, *Pas* 2007, 2195 en *TBBR* 2010, 30 noot B. VAN DEN BERGH: het gaat om een buitengerechtigde bekentenis waarvan de feitenrechter vrij oordeelt over de bewijswaarde).

Aangezien de factuur neerkomt op een bekentenis vanwege de leverancier is het natuurlijk vereist dat zij van hem uitgaat. Het is geenszins nodig dat de factuur door hem werd ondertekend (VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 70, nr. 64; W. VAN GERVEN, *a.w.*, 180). De ondertekening van de factuur is overigens weinig gebruikelijk en wordt – behoudens ingeval de wet de ondertekening oplegt – doorgaans als kwijting geïnterpreteerd (zie boven, nr. 113). De ondertekening van de factuur heeft wel tot gevolg dat bij betwisting van de echtheid van de handtekening door de leverancier, de cliënt de procedure van onderzoek naar echtheid van het geschrift zal moeten instellen. In het andere geval kan de cliënt zijn toevlucht nemen tot alle middelen rechtens (CLOQUET, 150, nrs. 406-408).

De leverancier mag het tegen bewijs leveren dat de door hem opge maakte factuur niet de juiste weergave is van de overeenkomst tussen partijen. Tussen handelaars mag het bewijs worden geleverd met alle middelen rechtens, en dus ook met vermoedens. Aldus oordeelde de rechtbank van koophandel te Charleroi dat de vermelding “à forfait” op de factuur de aannemer niet belet aan te tonen dat tussen partijen geen aannemingscontract tegen “vaste prijs” was tot stand gekomen (Kh. Charleroi 16 januari 1975, *BRH* 1976, 116). Een leverancier factureert op verzoek van haar cliënt (A) aan een derde (B). De leverancier mag het bewijs leveren dat A verder als medecontractant moet worden beschouwd en dat hij B op geen enkel ogenblik als

nieuwe schuldenaar heeft erkend (Gent 17 november 1983, *TBH* 1984, 212). Een wijziging aan de overeenkomst aangebracht op de factuur die door de cliënt werd aanvaard, zou weliswaar op novatie kunnen wijzen, maar schuldvernieuwing wordt niet vermoed (art. 1273 BW) (zie verder, nrs. 322, 337 en 467).

De bestemming zal de factuur logischerwijze slechts kunnen inroepen als een bekentenis van de leverancier op voorwaarde dat hij ze zelf heeft aanvaard (art. 1330 BW). Zo die aanvaarding niet noodzakelijk op al de bestanddelen slaat, dan moet zij wel minimaal betrekking hebben op het bestaan van de overeenkomst.

De factuur, zo schrijft CLOQUET, heeft geen bewijskracht “zolang de bekentenis van de leverancier en de aanvaarding van de cliënt zich niet verenigen, minstens op een essentieel punt: het bestaan van een overeenkomst. Geen van deze partijen kan de factuur inroepen zonder enigerwijze, door dit feit zelf, door de factuur gebonden te worden” (CLOQUET, 151, nr. 412).

315 De leverancier kan ook de verbetering van de factuur vorderen wanneer er een materiële vergissing is ingeslopen. De grondslag hiervoor is artikel 1368 Ger.W. dat toelaat de rechtzetting van materiële vergissingen in rekeningen te eisen in geval van verschrijvingen, weglatingen, valse of dubbel geboekte posten (zie b.v. Rb. Brugge 26 september 1988, *RW* 1990-91, 399). De toepassing van deze bepaling blijft niet beperkt tot de rekeningen die door de rechter werden bevolen, maar strekt zich ook uit tot materiële vergissingen in facturen, afrekeningen e.d. (CLOQUET, 165, nr. 469; DE PAGE, *Traité*, I, 53, nr. 41ter. Zie o.m. Gent 4 april 2007, *TGR* 2007, 227; Rb. Brussel 26 mei 2000, *Iuvis* 2004, 1349). Dat de cliënt de factuur inmiddels heeft aanvaard of dat op dat ogenblik geen protest meer mogelijk is krachtens de algemene voorwaarden, staat een verbetering door de leverancier niet in de weg (Kh. Charleroi 16 januari 1975, *BRH* 1976, 116).

De vraag rijst of die materiële vergissingen niet “verschoonbaar” moeten zijn. Door een gedeelte van de rechtspraak werd deze eis inderdaad gesteld. Zo wijst de rechtbank van koophandel te Brussel de vordering tot verbetering van een factuur af in volgend geval. Een maatschappij voor elektriciteitsdistributie had wegens een slechte organisatie van haar diensten, gedurende verscheidene jaren een vergissing begaan in het opmaken van de rekening van een van haar cliënten, een grootwarenhuis, dat al die tijd een veel te lage elektriciteitsrekening kreeg. De vergissing wordt vastgesteld en de elektriciteitsmaatschappij vordert de betaling voor het nog niet-gefactureerde elektriciteitsverbruik (o.m. op grond van art. 1368 Ger.W). De rechtbank wijst deze vordering af wegens het onverschoonbaar karakter van de vergissing: “il s’agit d’une erreur qui aurait dû et pu être évitée par l’examen attentif que l’on est en droit d’attendre non seulement d’un bon père de famille mais *a fortiori* d’une société qui jouit d’un véritable monopole d’exploitation de l’énergie et dont les services sont hautement spécialisés dans le calcul des relevés imposés au consommateur; calculs d’ailleurs si souvent tellement complexes qu’ils découragent le particulier d’en demander la justification” (Kh. Brussel 19 februari 1975, *JT* 1976, 552 met noot J.P. COPPEE. In dezelfde zin Kh. Brussel 17 maart 1966, *BRH* 1966, 85). Volgens de rechtbank is het vereiste van de verschoonbaarheid van de dwaling van toepassing op alle fasen in de loop van de overeenkomst; dus niet alleen bij de totstandkoming, maar tevens bij tenuitvoerlegging van de overeenkomst.

Deze rechtspraak wordt terecht bestreden: de leer van de onverschoonbare dwaling is eigen aan het onderzoek van de geldigheid van de toestemming bij het ontstaan van de overeenkomst en mag niet worden uitgebreid tot de uitvoeringsfase (J.P. COPPEE, geciteerde noot, *JT* 1976, 554; A. VAN OEVELEN, “Kroniek verbintenissenrecht (1975-76)”, *RW* 1976-77, 2389, nr. 8; P. VAN OMMESLAGHE, “Examen de jurisprudence (1968 à 1973). Les obligations”, *RCJB* 1975, 514-516, nr. 53; R. KRUIHOF, “Overzicht van rechtspraak”, *TPR* 1983, 554-555, nr. 49). In hoger beroep werd het vonnis dan ook hervormd en werd de vordering van de elektriciteitsmaatschappij ingewilligd (Brussel 6 juni 1977, *JT* 1977, 608 en *BFE*, nr. 10-B, 1 met noot. Zie ook Luik 10 april 1972, *BRH* 1976, 229 met noot, *JL* 1971-72, 265 en *BFE*, nr. 10, 20: een vergissing in de facturatie – ook al is ze onverschoonbaar – is materieel en kan dus worden rechtgezet op grond van art. 1368 Ger.W.; aan de cliënt komen wel redelijke betalingstermijnen toe; Brussel 11 december 1968, *BFE*, nr. 10, 16 met noot; Kh. Leuven 18 januari 1955, *BFE*, nr. 10, 15: op grond van het adagium “erreur ne fait pas compte” moet de verkeerde facturatie worden rechtgezet; Rb. Oudenaarde 12 maart 1970, *BFE*, nr. 10, 13; Kh. Brussel 10 maart 1971, *BFE*, nr. 10, 21: “de verweerder kan niet ontslagen worden van de uitvoering van een verbintenis die hij vrij heeft aangegaan, onder het voorwendsel dat de uitvoering van deze verbintenis met vertraging wordt uitgevoerd”; Kh. Brussel 17 december 1976, *BFE*, nr. 10, 23; Rb. Oudenaarde 28 juni 1990, *Iuvis* 1993, 31: op de cliënt rust trouwens de verplichting de medecontractant op vergissingen te wijzen; Kh. Brussel 14 mei 1981, *BRH* 1982, 356 en *BFE*, nr. 10-D, 28; Vred. Deinze 10 november 1977, *BFE*, nr. 10-A, 1: zelfs onaanvaardbare fouten bevrijden de cliënt niet).

Een vergissing – ook al is ze onverschoonbaar – geeft dus recht op rectificatie (o.m. Gent 4 april 2007, *TGR* 2007, 227). De vergissing kan onder omstandigheden wel een contractuele fout uitmaken waardoor de cliënt dan eventueel schadevergoeding kan vorderen (Brussel 6 juni 1977, *t.a.p.* (principe); Luik 10 april 1972, *t.a.p.* (principe); Kh. Turnhout 19 april 1961, *BFE*, nr. 10, 25; Rb. Brussel 2 oktober 1990, *DCCR* 1991-92, 1129 noot R. DEWIT).

§ 2. Factuur als kwijtschrift

316 Algemeen wordt aangenomen dat de ondertekening, zonder nadere aanduiding, van de factuur door de leverancier als kwijting moet worden opgevat (CLOQUET, 198, nr. 617; VAN GERVEN, *Ondernemingsrecht*, 1, A, 180, nr. 145; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 70, nr. 64).

Zie b.v. Vred. Vilvoorde 2 december 1948, *T.Vred.* 1949, 333: “Overwegende dat het niet het gebruik is een rekening te handtekenen; dat bijgevolg deze uitzondering op de gebruiken een bedoeling heeft; dat weliswaar aanlegger verklaart dat zijn bedoeling was te tonen dat deze rekening door hem nagezien was. Overwegende dat deze uitleg weeral eens te meer tegen het algemeen gebruik ingaat; inderdaad zou een korttekening op een rekening als een nazien voor de juistheid van een rekening kunnen doorgaan maar een volledige handtekening is schijnbaar met een andere bedoeling gegeven; Overwegende dat aanlegger een handelaar is, en bijgevolg van deze gebruiken op de hoogte dient te zijn; dat daarentegen verweerder een gewoon melkhandelaar is, onwetend van de gebruiken in de handel; dat ook aan te nemen is, dat verweerder na zijn betaling te hebben gedaan zich tevreden heeft gesteld met de handtekening van zijn schuldeiser”. Zie ook Antwerpen 7 mei 2007, *TBBR* 2009, 51; Antwerpen 19 november 2001, *RW* 2003-04, 1111: een ondertekening zonder nadere aanduiding geldt als kwijting.

Op de leverancier rust dan ook de bewijlast dat zijn ondertekening een andere betekenis heeft.

De loutere vermelding – d.w.z. zonder handtekening – op de factuur van het woord “voldaan” (of een woord van gelijke strekking) geldt eveneens als kwijting (CLOQUET, 198-199, nr. 619; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 70, nr. 64; Kh. Gent 30 september 1948, *RW* 1948-49, 1179: de factuur in

het bezit van de schuldenaar, waarop een bediende van de schuldeiser die gemachtigd was om de betaling te ontvangen, de vermelding "voldaan" heeft aangebracht, levert krachtens art. 1332, tweede lid BW het bewijs op van betaling. Zie ook Cass.fr. 7 november 1979, *D* 1980, IR, 113). Dit vloeit voort uit artikel 1332 BW: "Aantekeningen, door de schuldeiser geschreven aan de voet, op de kant of op de rug van een titel die altijd in zijn bezit gebleven is, leveren bewijs op, hoewel zij door hem noch ondertekend noch gedagtekend zijn, wanneer zij ertoe strekken de bevrijding van de schuldenaar vast te stellen. Hetzelfde geldt voor aantekeningen door de schuldeiser geschreven op de rug, of op de kant, of aan de voet van het dubbel van een titel of van een kwijting, mits dit dubbel in handen van de schuldenaar is".

317 De factuur als kwijtschrift doet soms nog andere problemen rijzen. Indien meerdere facturen aan de schuldenaar werden verzonden, doet de betaling van de laatste dan het vermoeden ontstaan dat ook de eerste werden voldaan? Terecht wordt hierop ontkennend geantwoord (CLOQUET, 198, nr. 612 en de aldaar aangehaalde rechtspraak). De aanrekening van betalingen komt immers in beginsel toe aan de schuldenaar: hij mag oordelen welke schuld hij het eerst betaalt (art. 1253 BW). In die omstandigheden kan de kwijting van de recentste factuur geen vermoeden opleveren van de bevrijding van de overige. Mocht de debiteur van zijn toerekeningsrecht geen gebruik hebben gemaakt, dan mag de schuldeiser de betaling imputeren. De toerekening moet niet noodzakelijk in het kwijtschrift geschieden; het volstaat dat zij met zekerheid komt vast te staan. Dit is b.v. het geval indien de toerekening blijkt uit een rekeningafschrift (Parijs 3 juli 1978, *D* 1979, IR, 98).

Wanneer de schuldenaar betreffende eenzelfde transactie over twee facturen blijkt te beschikken met verschillende dagtekening waarop telkens door de schuldeiser kwijting werd verleend, kan de schuldenaar dan staande houden dat hij tweemaal heeft betaald en het onverschuldigde terugvorderen? Behoudens andere gegevens die op een dubbele betaling wijzen, luidt het antwoord ontkennend (K.h. St.-Niklaas 2 december 1969, *BRH* 1970, 150: een gekwetene factuur houdt een onsplitsbare erkenning in van een betaling).

De kwijting levert slechts het bewijs van de bevrijding van de schuldenaar indien zij plaatsvindt in speciën. Het gebruik van andere betaalmiddelen vindt echter steeds meer ingang. De regel is nochtans dat de schuldeiser niet gehouden kan worden een andere zaak als betaling te aanvaarden dan die welke hem verschuldigd is (art. 1243 BW), tenzij de wetgever hem die verplichting oplegt. In dit verband moet gewezen worden op artikel 3 KB nr. 56 van 10 november 1967 ter bevordering van het gebruik van giraal geld, luidens welk handelaren betalingen of stortingen van ten minste 250 euro niet mogen weigeren (KB nr. 56 van 10 november 1967) (zie boven, nr. 102). De partijen kunnen echter steeds bij overeenkomst afwijken van de betaling in speciën. Deze instemming van de schuldeiser kan b.v. blijken uit het verlenen van kwijting op de factuur. In ieder geval, zowel bij verplichte als bij vrijwillige aanvaarding door de schuldeiser, gebeurt de betaling door middel van cheque,

overschrijvingsorder of wisselbrief onder voorbehoud van goede afloop. De kwijting die werd verleend tegen een dergelijk betaalmiddel geldt dan ook slechts als ontvangstbewijs van de cheque of de wissel (Kh. Brussel 18 februari 1936, *JCB* 1937, 114; Kh. Brussel 5 januari 1946, *JCB* 1946, 272; Kh. Brussel 12 augustus 1963, *JCB* 1963, 361; CLOQUET, 199, nr. 623). Er zij tenslotte aan herinnerd dat volgens de vaste rechtspraak van het Hof van Cassatie de betaling in die gevallen niet plaatsvindt op het tijdstip dat de schuldeiser het betaalmiddel ontvangt, maar pas wanneer zijn rekening wordt gecrediteerd of dat hem de verschuldigde som in speciën wordt overhandigd (Cass. 6 januari 1972, *Arr.Cass.* 1972, 441; Cass. 21 november 1975, *Arr.Cass.* 1976, 370; Cass. 23 september 1982, *Pas.* 1983, 1, 118; Cass. 17 mei 1984, *RW* 1984-85, 264).

Indien de kwijting op de factuur slechts een schijnakte is en de simulatie plaatsvindt ter ontduiking van een regel van openbare orde, dan treft de nietigheid niet alleen de tegenbrief maar ook de kwijting. Ter illustratie volgend geval. Op de factuur werd aan de koper kwijting gegeven van een voorschot, maar in een tegenbrief verklaren de partijen dat dit voorschot in werkelijkheid niet is betaald. De bedoeling van de contractanten was de bepalingen van de (toenmalige) afbetalingswet te ontduiken en de kredietverleners te benadelen. Het hof van beroep te Antwerpen oordeelde dat door de wetsontduiking enkel de tegenbrief door nietigheid wordt aangetast, terwijl de kwitantie op de factuur geldig blijft en tussen de partijen voor waar moet worden gehouden, zodat de koper het bedrag van het voorschot kan terugvorderen. Dit arrest wordt door het Hof van Cassatie vernietigd: de hele overeenkomst die partijen ertoe gebracht heeft, enerzijds aan de koper de kwijting op de factuur te verlenen (de schijnakte) en anderzijds in de tegenbrief te verklaren dat het voorschot niet werd betaald, baadt in dezelfde ongeoorloofde oorzaak en is derhalve in haar geheel nietig (Cass. 14 oktober 1983, *RW* 1983-84, 1555).

AFDELING II

TEGEN DE CLIËNT

§ 1. Algemeen

A. TEN AANZIEN VAN DE HANDELAAR

318 De factuur is een document *post factum*: het wordt eenzijdig opgesteld door één der partijen na de contractsluiting. Wat is dan de bewijskracht van een dergelijk document?

Heeft de factuur betrekking op een handelskoop, dan levert haar aanvaarding door de koper het wettelijk bewijs van het bestaan van de overeenkomst zoals die blijkt uit de vermeldingen van de factuur. De grondslag voor deze bewijskracht is te vinden in artikel 25, tweede lid W.Kh.: “Koop en verkoop kan bewezen worden door middel van een aanvaarde factuur, onverminderd de andere bewijsmiddelen die door de wetten op de koophandel zijn toegelaten”. Krachtens deze bepaling wordt de aanvaarde factuur geacht de getrouwe weergave te zijn van de overeenkomst die tussen de partijen tot stand gekomen is. Dit is de *vaststellingsfunctie*

van de factuur. Zij levert het bewijs op van het bestaan van de overeenkomst en van het voorwerp van de overeenkomst zoals die uit de bepalingen van de factuur blijken (prijs, beschrijving van de koopwaar of der prestaties enz.) (zie boven, nr. 4).

Hiertoe moet de factuur alle elementen bevatten waaruit de aanspraakbevestiging van de handelaar blijkt: identiteit van schuldeiser en schuldenaar, voorwerp van de transactie en gevorderde bedrag (Brussel 2 februari 2009, *JLMB* 2010, 1313). Of het om een origineel of een kopie gaat, is zonder belang. Evenmin kan de eis van een vaste dagtekening worden gesteld (Brussel 2 februari 2009, *gecit.*).

Op de factuur komen naast deze essentiële gegevens omtrent de overeenkomst (prijs, hoeveelheid enz.) veelal ook algemene contractvoorwaarden voor. Ofschoon artikel 25 W.Kh. dit onderscheid niet maakt, worden beide soorten vermeldingen hierna afzonderlijk behandeld. Deze afzonderlijke bespreking dringt zich op uit de realiteit: de aanvaarding der essentiële gegevens van de factuur die als het ware in één oogopslag kunnen worden geverifieerd, moeten anders worden beoordeeld dan de algemene contractvoorwaarden die overigens bij ontvangst van de factuur niet zelden ongelezen blijven. De bewijskracht van de aanvaarde factuur met betrekking tot algemene contractvoorwaarden zal worden onderzocht onder nr. 361 e.v.

319 Het Franse recht kende tot voor kort een gelijkaardige bepaling in artikel 109 *Code de commerce*. In de nieuwe *Code de commerce* is deze bepaling niet hernomen. Het artikel L.110-3 beperkt zich ertoe in handelszaken de vrijheid van de bewijsvoering te poneren. Op grond hiervan kan het niet-protesteren van een factuur door een handelaar als een geldig bewijs worden beschouwd. Dit wordt overwegend aanvaard met betrekking tot de essentiële onderdelen van de factuur (voorwerp, prijs) (J. GHESTIN, *Le contrat in Traité de droit civil*, Parijs, 1980, 241, nr. 312). De rechtspraak stelt zich wel op het standpunt dat de loutere afwezigheid van protest nog niet voldoende is om tot de aanvaarding van de factuur te besluiten, maar dat het moet gaan om een omstandig stilzwijgen (M. GAST MEYER, “La facture en droit français” in *Droit des contrats France, Belgique*, 2005, (217) 226: “seul de silence circonstanciel est éloquent”). Dit is bijvoorbeeld het geval bij vooraf bestaande contractuele verhoudingen tussen de partijen. Is deze voorwaarde vervuld, dan wordt de bewijswaarde van de factuur aanvaard, ook indien zij afwijkt van de oorspronkelijke overeenkomst. Aldus oordeelde de *Cour de cassation* dat wanneer er tussen de partijen een overeenkomst bestond omtrent een bepaalde prijs en de factuur die een andere prijs vermeldt niet werd geprotesteerd, dit stilzwijgen geldt als een instemming (Cass.fr. 28 januari 1975, *Bull.civ.* 1975, IV, 18, nr. 22: “bien que ces factures eussent été établies en applicant le nouveau tarif”). Wat betreft de algemene voorwaarden die niet in een oogopslag verifieerbaar zijn, geven rechtspraak en rechtsleer een minder eenduidig beeld. Veel zal hier afhangen van de omstandigheden. Zo wordt de toepassing van de algemene contractvoorwaarden op facturen in ieder geval aanvaard bij geregelde handelsbetrekkingen.

Het Nederlandse recht kent evenmin een gelijkaardige bepaling. Het stilzwijgen na ontvangst van een factuur of een brief zal als een bevestiging worden aanvaard wanneer de afzender op grond van de omstandigheden erop mocht vertrouwen dat zulks het geval is (ASSER/HARTKAMP en SIEBURGH, 6, III, 2010, 137, nr. 167). Dit wordt overwegend aanvaard met betrekking tot de essentiële onderdelen van de factuur (voorwerp, prijs). Wat de algemene voorwaarden betreft die voor het eerst op facturen opduiken, stelt de Nederlandse rechtspraak zich over het algemeen wat strenger op (E. HONDIUS, *Standaardvoorwaarden*, Deventer, 1978, 409, nr. 225). Ook hier geldt het

criterium van het vertrouwen dat de afzender mocht hebben op de aanvaarding. Dit zal in de regel het geval zijn in handelsverhoudingen en op voorwaarde dat het niet om ongebruikelijke of buitensporige bedingen gaat. In die zin oordeelde de Hoge Raad dat bij algemene voorwaarden afgedrukt op een orderbevestiging na een telefonisch tot stand gekomen overeenkomst, het stilzwijgen als een aanvaarding van deze algemene voorwaarden moet worden beschouwd (HR 21 november 1986, *NJ* 1987, nr. 946 met conclusie HARTKAMP en noot C.J.H.B.). Volgens de annotator luidt het antwoord enkel anders wanneer het om niet-commerciële transacties gaat, of wanneer de algemene voorwaarden kennelijk onredelijk zijn (zie b.v. HR 4 februari 2000, *NJ* 2000, nr. 258).

In het Duitse handelsrecht kent het principe dat het niet-reageren op een commerciële bevestigingsbrief (*kaufmännischen Bestätigungsschreibens*) geldt als instemming, tenzij de bevestiging zozeer verschilt van hetgeen mondeling is overeengekomen, dat de afzender redelijkerwijze niet mocht verwachten dat het stilzwijgen van de bestemming als een instemming moet beschouwd worden (o.m. BGH 31 januari 1994, *NJW* 1994, 1288. Zie hierover T. LETTL, *Handelsrecht*, München, 2011, 216-226 en de verwijzingen aldaar). Als grondslag wordt verwezen naar de handelsgebruiken (§ 346 HGB). Op de geadresseerde rust de verplichting om “unverzüglich” te reageren op handelscorrespondentie waarmee niet wordt ingestemd (zie § 121 BGB). De rechtspraak aanvaardt een drietal dagen als redelijk; langer dan een week wordt als laattijdig beschouwd (BGH 11 oktober 1961, *NJW* 1962, 104). In geval van een gedeeltelijk protest, vervalt de bewijskracht van het bevestigingsschrijven enkel voor dat gedeelte.

Ook naar Italiaans recht levert de factuur als eenzijdig document geen afdoende bewijs op van de overeenkomst. Zij levert wel dit bewijs op wanneer de factuur werd aanvaard door de bestemming of door hem niet tijdig werd geprotesteerd, waardoor de bewijslast dat de factuur de onderliggende rechtsverhouding niet correct weergeeft op hem wordt gelegd (*Enciclopedia del Diritto*, XVI, Tw. *Fattura*, 1167).

320 De aanvaarde factuur is echter ook niet meer dan een bewijsmiddel. Volgens CLOQUET is de aanvaarding van de factuur nochtans een rechtshandeling die verbintenissen doet ontstaan (CLOQUET, 152, nr. 416). Volgens deze auteur is het overigens niet de factuur, maar de aanvaarding ervan die de koper bindt (*a.w.*, 153, nr. 419). Deze opvatting wordt terecht bestreden (zie voor de kritiek hierop o.m. I. MOREAU-MARGRÈVE, “La force obligatoire des conditions générales de vente et d’achat”, *T.Aann.* 1971, (102), 106-107).

Met de benadering van CLOQUET kan inderdaad niet worden ingestemd: de verbintenissen tussen partijen ontstaan uitsluitend uit de koopovereenkomst waarvan de aanvaarde factuur het bewijs levert. De factuur heeft enkel een bewijsrechtelijke functie: zij is het *instrumentum* en beoogt geenszins de creatie van obligatoire gevolgen (Kh. Charleroi 16 januari 1975, *BRH* 1976, 116). Het onderscheid tussen de vaststellingsfunctie van de factuur (art. 25 W.Kh.) en haar eventuele verbintenisscheppende werking mag niet uit het oog worden verloren.

De factuur mag evenmin worden beschouwd als een aanbod en de aanvaarding van de factuur als de aanvaarding van een aanbod. “La lettre de sollicitation et la lettre d’acceptation sont avant tout des manifestations de volonté faites en vue de nouer le lien contractuel; prouver le contrat n’est pour elles qu’une destination secondaire. Telle est, par contre, la destination première, essentielle (on serait tenté de dire: exclusive) de la facture. Quant au silence qui accueille la facture, il équivaut, dans la mesure où on peut le considérer comme une acceptation, à la seconde signature que l’on appose au bas de l’acte instrumentaire” (*Les Nouvelles, Droit civil*, IV, 1, 122, nr. 374).

Een gelijkaardige benadering werd later nog verdedigd door STORME. Volgens deze auteur heeft het versturen en het aanvaarden van de factuur een obligatoire werking. Door de verzending en de daaropvolgende aanvaarding komt tussen de partijen een overeenkomst tot stand. De kwalificatie van die nadere overeenkomst hangt dan af van de gegevens van het geval: in principe een bewijs-overeenkomst, soms een vaststellingsovereenkomst, uitzonderlijk novatie. Vanuit die optiek is het dan zonder belang of het toegestuurde document een factuur is, dan wel een andere aanspraak-bevestiging, en of de bestemming een handelaar is (M.E. STORME, *a.w.*, *TBH* 1991, 463 e.v.).

Zoals ten aanzien van de stelling van CLOQUET moet ook hier worden gezegd dat afbreuk wordt gedaan aan het consensualisme. De overeenkomst komt tot stand door de wilsovereenstemming tussen partijen. De factuur heeft in het systeem van de wet uitsluitend een bewijsfunctie (dit blijkt overigens uit het opschrift van Titel IV van het W.Kh.). De aanvaarde factuur wordt nl. geacht de getrouwe weergave te zijn van de vooraf gesloten overeenkomst. Nu de wet aan de factuur aandacht besteedt, moet de betekenis van de factuur in eerste instantie in het raam van de wet worden bepaald.

321 De bewijsregel uit artikel 25, tweede lid W.Kh. geldt volgens de heersende opvatting uitsluitend voor de *handelskoop*. Voor andere handelsverrichtingen, zoals aannemingswerken, kan de rechter uit de aanvaarding van de factuur enkel een feitelijk vermoeden putten en het bewijs in vinden dat de schuldenaar heeft ingestemd met de verbintenis die in de factuur wordt vermeld (Cass. 24 januari 2008, *Arr.Cass.* 2008, nr. 59, *Pas.* 2008, 234, *Limb.Rechisl.* 2009, 97 noot B. WINDEY en *RABG* 2008, 931 noot B. VAN BAEVEGHEM; Cass. 27 januari 2000, *Arr.Cass.* 2000, nr. 72, *Pas.* 2000, 222 en *RW* 2000-01, 353; Cass. 29 januari 1996, *Arr.Cass.* 1996, 126 en *Pas.* 1996, 143 en verder, nr. 353). De bewijswaarde van de factuur als feitelijk vermoeden geldt in deze gevallen dan uiteraard ook voor de algemene voorwaarden die op de factuur zijn vermeld (zie verder, nr. 362).

322 De factuur vervult dus enkel een rol als bewijsmiddel, als *instrumentum*, niet als *negotium*. Het is echter niet uitgesloten dat de aanvaarding van de factuur in feite toch obligatoire gevolgen met zich brengt, m.n. ingeval de factuur niet de getrouwe weergave is van de overeenkomst (het *negotium*) en de debiteur er niet in slaagt het tegenbewijs te leveren.

Kan de geadresseerde dit tegenbewijs wel leveren – werd b.v. een bestelbon of enig ander geschrift van de overeenkomst opgesteld – dan nog is het niet uitgesloten dat aan de aanvaarding van de factuur obligatoire gevolgen worden gehecht (zie verder, nr. 337). Wel bevinden wij ons dan buiten het toepassingsveld van artikel 25 W.Kh. Bij hypothese is immers komen vast te staan dat de factuur niet strookt met de oorspronkelijke overeenkomst. Het stilzwijgen na de ontvangst van de factuur kan dan onder omstandigheden worden uitgelegd als een instemming van de geadresseerde met de gewijzigde overeenkomst. Aan de factuur komt in dat geval een *novatoire* werking toe (zie ook verder, nr. 467).

323 Wat is nu de aard van de bewijskracht die artikel 25 W.Kh. aan de aanvaarde factuur verleent? Hierover bestaat geen eensgezindheid.

324 Volgens een eerste opvatting scheidt de wet enkel een *feitelijk vermoeden* en wordt aan de rechter de vrijheid gelaten om al dan niet met de factuur rekening te houden (FREDERICQ, *Traité*, I, 285, nr. 156. Zie ook FREDERICQ, *Handboek*, I, 254, nr. 220; *Les Nouvelles, Droit civil*, IV, 1, 122, nr. 376: “Les achats et les ventes ne sont pas prouvés par une facture acceptée; ils pourront se prouver au moyen d’une facture acceptée, sans préjudice des autres modes de preuves admis par la loi commerciale. Le juge n’est pas tenu de fonder sa religion sur la production d’une facture acceptée; c’est là une faculté”). Deze opvatting vindt steun in de formulering zelf van artikel 25 W.Kh. luidens welk handelskopen “kunnen” worden bewezen door facturen.

325 Daartegenover staat de opvatting dat artikel 25 W.Kh. een *wettelijk vermoeden* in het leven roept. Aan de rechter komt het dan niet toe dit bewijs te verwerpen. Onduidelijkheid in de rechtsleer bestaat of dit vermoeden al dan niet weerlegbaar is en tegenbewijs toelaatbaar is. Uit artikel 1352 BW moet noodzakelijk worden afgeleid dat tegen dit vermoeden geen tegenbewijs mogelijk is (zie recent o.m. R. HOUBEN, “De aanvaarding van de factuur en de bewijswaarde van de aanvaarde factuur”, *RW* 2005-06, (1098) 1099-1100; B. WINDEY, “De bewijswaarde van de aanvaarde factuur: het ene vermoeden is het andere niet”, *Limb.Rechtsl.* 2009 (100) 104). Vaak wordt echter geleerd dat het vermoeden dat deze wetsbepaling in het leven roept weerlegbaar is (*juris tantum*) en het kan worden tenietgedaan door het bewijs van het tegendeel. Deze bewijslast rust op de cliënt en mag geleverd worden met alle middelen rechtens. Deze opvatting vindt, in navolging van CLOQUET de meeste weerklank (b.v. Gent 8 mei 2002, *TBH* 2003, 239. Zie hierover o.m. E. BEYSEN, “Over een levering aan het verkeerde adres, een ‘onechte’ niet-geprotesteerde factuur en een verrijking zonder oorzaak”, *T.Vred.* 2005, 401-409. F. DESCHOOLEMEESTER, “De factuur in het bewijsrecht” in *Handels- en economisch recht*, Deel I, *Ondernemingsrecht*, A, Mechelen, 2011, 569, nr. 710; H. DE WULF *et al.*, “Overzicht van rechtspraak. Handelsrecht”, *TPR* 2011, 958, nr. 44 e.v.).

CLOQUET merkt op dat het tekstargument uit het gebruik van het woord “kan” niet overtuigt. Uit de wetsgeschiedenis blijkt dat men in 1872 geenszins afbreuk wenste te doen aan het oude artikel 19 W.Kh. dat bepaalde dat “De aankopen en verkopen worden vastgesteld door een aanvaarde factuur”. Zie ook in dezelfde zin W. VAN GERVEN *et al.*, *Ondernemingsrecht*, I, A, 181, nr. 146; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 69, nr. 63; M. BOSMANS, “Les conditions générales en matière contractuelle”, *JT* 1981, (17), 20, nr. 16; R. DE SMET, “De la force obligatoire des conditions générales en matière commerciale”, *RCJB* 1974, (192), 198 e.v.; *Les Nouvelles, Droit commercial*, I, 248, nr. 31; X. DIEUX, “La preuve en droit commercial belge”, *TBH* 1986, (84), 104). In feite, zo schrijft MOREAU-MARGREVE, wordt door artikel 25 W.Kh. de aanvaarde factuur, wat de bewijskracht betreft, gelijkgesteld met een onderhandse akte (I. MOREAU-MARGREVE, *a.w.*, *T.Aann.* 1971, 109. Volgens deze auteur moet het tegenbewijs voortvloeien uit een geschrift “sous peine de vider l’article 25, alinéa 2 de sa substance”. Zie ook *Les Nouvelles, Droit civil*, IV, 1, 122, nr. 374: “La facture correspond, équivaut à l’acte sous seing privé ou à l’acte authentique que les parties dressent ou font dresser, en matière civile, pour constater l’accord intervenu entre elles”; Kh. Charleroi 1 maart 1979, *JT* 1980, 375).

326 De juiste opvatting is dat artikel 25 W.Kh. met betrekking tot de handelskoop een *wettelijk vermoeden* formuleert dat de aanvaarde

factuur geacht wordt de contractuele verhouding correct weer te geven. Voor een goed begrip van artikel 25 W.Kh. mag men niet uit het oog verliezen dat de bewijskracht die de wetgever aan de aanvaarde factuur verleent, uiteenvalt in twee momenten. Het gaat namelijk om een *dubbel vermoeden*: enerzijds het vermoeden van de aanvaarding van de factuur, anderzijds – eens die aanvaarding is komen vast te staan – het vermoeden dat de factuur de getrouwe weergave is van de overeenkomst. Bij het door de cliënt te leveren tegenbewijs moet men dan ook het onderscheid maken tussen het bewijs dat voortvloeit uit de aanvaarding en het bewijs van de aanvaarding. “L’acceptation de la facture, même tacite”, zo schrijven VAN RYN en HEENEN, “implique nécessairement, en vertu de la loi même, la preuve de l’existence de la vente (l’accord sur la chose et sur le prix), sans qu’aucune preuve contraire soit concevable” (VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 69 nr. 63. P. VAN OMMESLAGHE, *Droit des obligations*, Brussel, 2010, III, 2411, nr. 1787. Vgl. CLOQUET, 163, nr. 456 e.v.; I. MOREAU-MARGRÈVE, a.w., *T.Aann.* 1971, 109). Eens de aanvaarding van de factuur vaststaat, moet worden aangenomen dat die factuur de getrouwe weergave is van de overeenkomst en dat dit document tussen de partijen de bewijskracht heeft van een onderhands geschrift (b.v. Kh. Gent 27 september 2007, *RW* 2010-11, 1743; Kh. Kortrijk 20 april 1995, *AJT* 1994-95, 575). Dit is dan een *wettelijk vermoeden*. De factuur heeft dan de bewijswaarde van een onderhands geschrift. Het tegenbewijs van de cliënt zal zich bijgevolg moeten toespitsen op zijn beweerde aanvaarding (o.m. Antwerpen 4 januari 2010, *NJW* 2010, 788 noot A.V.). Met alle middelen rechtens mag de cliënt bewijzen dat zijn stilzwijgen na de ontvangst van de factuur niet kan worden uitgelegd als een aanvaarding van de factuur (of van bepaalde beschikkingen ervan) (over dit tegenbewijs met alle middelen: Luik 30 januari 2006, *JLMB* 2006, 1631; Luik 18 december 2001, *JT* 2002, 499; Gent 4 december 2006, *RABG* 2008, 940; Kh. Gent 27 september 2007, *TGR* 2009, 184; Kh. Kortrijk 20 april 1995, *AJT* 1994-95, 575).

B. TEN AANZIEN VAN DE NIET-HANDELAAR

327 Tegen de koper-niet-handelaar levert de aanvaarde factuur niet het volledig bewijs op van de overeenkomst. Rechtspraak en rechtsleer zijn overwegend in die zin gevestigd (zie o.m. Gent 4 maart 2009, *DCCR* 2009, 135 noot G.L. BALLON; Antwerpen 3 februari 1998, *AJT* 1998-99, 723; Antwerpen 17 mei 1995, *AJT* 1995-96, 60; Rb. Mechelen 2 februari 1994, *TBBR* 1995, 408; Rb. Brussel 8 mei 1970, *JT* 1970, 437: “que le défaut de protestation écrite à la réception d’une facture, n’implique dans le chef de l’appelant, docteur en médecine, aucun accord, aucune adhésion”; Rb. Brugge 18 maart 1985, *TBH* 1986, 150; Rb. Turnhout 18 oktober 1988, *Turnh.Rechtsl.* 1989, 207; Vred. Grâce-Hollogne 21 december 2007, *JLMB* 2009, 1690; Vred. Gent 22 oktober 1936, *RW* 1936-37, 890: t.a.v. een niet-handelaar geldt een factuur enkel als *memorandum*. Zie ook VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 70, nr. 63. W. VAN GERVEN *et al.*, *Ondernemingsrecht*, I, A, 183, nr. 147). Dit is anders wanneer de geadresseerde er vooraf mee heeft ingestemd die bewijskracht te

aanvaarden, bijvoorbeeld doordat hij ermee heeft instemd zich te onderwerpen aan het bewijsregime in handelszaken (zie voor voorbeelden bij H. DE WULF *et al.*, “Overzicht van rechtspraak. Handelsrecht”, *TPR* 2011, 959, nr. 44).

Een gedeelte van de rechtsleer acht daarentegen de hoedanigheid van de geadresseerde minder fundamenteel (CLOUET, 153, nr. 418; M.E. STORME, *a.w.*, *TBH* 1991, 478, nr. 9). Volgens deze auteurs verschilt de positie van de koper naargelang hij al dan niet een handelaar is, enkel van de wijze waarop zijn aanvaarding kan worden bewezen. Deze zienswijze gaat voorbij aan de specifieke wettelijke bewijsfunctie die tussen handelaren aan de factuur wordt toegekend. Ten aanzien van niet-handelaren moet men derhalve eerst de bewijswaarde van de factuur bepalen, alvorens zich af te vragen op welke wijze de aanvaarding kan worden bewezen. Wel is het zo dat het stilzwijgen bij de aanvaarding van de factuur verschillend wordt beoordeeld bij handelaren en niet-handelaren (zie verder, nr. 336 en 342).

Dit neemt niet weg dat de aanvaarding van de factuur – die evengoed stilzwijgend kan zijn – niet van elke betekenis is ontbloot. Onder omstandigheden kan de aanvaarde factuur worden opgevat als een feitelijk vermoeden (I. MOREAU-MARGRÈVE, *a.w.*, *T.Aann.* 1971, 105-106; CLOUET, 160, nr. 445; R. MOUGENOT, *La preuve in Rép.not.* IV, X, 268, nr. 209. B.v. Antwerpen 3 februari 1989, *AJT* 1989-99, 723: een feitelijk vermoeden dat kan dienen ter aanvulling van een begin van geschreven bewijs), waarvan de bewijswaarde weliswaar beperkt is, of meer afdoende als een buitengerechtelijke bekentenis (Cass. 23 oktober 1959, *Pas.* 1960, I, 230; zie ook W. VAN GERVEN *et al.*, *Ondernemingsrecht*, 1, A, 183, nr. 147; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 70, nr. 63; M. BOSMANS, *a.w.*, *JT* 1981, 21, nr. 19. Zie wat de rechtspraak betreft o.m. Gent 13 oktober 2008, *NJW* 2009, 508; Bergen 16 september 2003, *JLMB* 2004, 1716 noot B. DE CONINCK: de houding van de geadresseerde na ontvangst van de factuur kan onder omstandigheden worden opgevat als een buitengerechtelijke bekentenis of als een daad van uitvoering van de overeenkomst; Antwerpen 16 december 1996, *AJT* 1996-97, 555; Antwerpen 17 mei 1995, *AJT* 1995-96, 60: geen betwisting over de uitvoering van de werken; Rb. Antwerpen 26 oktober 2007, *RW* 2009-10, 1529: de stilzwijgende aanvaarding door een niet-handelaar geldt als een buitengerechtelijke bekentenis; Kh. Kortrijk 9 april 2007, *RW* 2008-09, 1357; Vred. Tielt 26 november 1981, *BFE*, nr. 10-D, 27: het niet-protesteren van een elektriciteitsrekening is een buitengerechtelijke bekentenis), of nog, als een uitvoeringshandeling van de overeenkomst (zie verder, nr. 335).

Wel moet erop worden gewezen dat ten aanzien van niet-handelaren men minder snel uit een stilzwijgen na de ontvangst van de factuur een aanvaarding mag afleiden (zie verder, nr. 342).

Verder moet het onderscheid worden gemaakt naargelang het bestaan van de onderliggende overeenkomst kan worden bewezen of wordt erkend. Indien van zo'n overeenkomst geen enkel bewijs voorligt (ook geen uitvoering) dan kan het stilzwijgen na het ontvangst van facturen de bewijspositie van de schuldeiser niet versterken (b.v. Rb. Mechelen 2 februari 1994, *TBBR* 1995, 408). Ook het zenden van een of meerdere aanmaningen die onbeantwoord blijven, wijzigt daar niets aan. In dat verband moet ten aanzien van consumenten worden gewezen op artikel 98 WMPC dat verbiedt dat een goed wordt verzonden zonder dat de consument erom heeft verzocht.

De factuur kan tegen de geadresseerde niet worden ingeroepen als een begin van schriftelijk bewijs, zoals soms wordt beweerd (b.v. J. LAENENS, *De bevoegdheidsovereenkomsten naar Belgisch recht*, Antwerpen, 1981, 103, nr. 369). Een begin van schriftelijk bewijs moet immers uitgaan van diegene tegen wie het wordt ingeroepen.

Voor schuldvorderingen tot 375 euro is het opstellen van een geschrift in burgerlijke zaken niet verplicht (art. 1341 BW) en mag het bewijs worden geleverd door middel van getuigen en vermoedens (art. 1353 BW). Een niet-geprotesteerde factuur tot beloop van een bedrag van minder dan 375 euro kan als zo'n vermoeden gelden (b.v. Vred. Zinnik 10 februari 1975, *BRH* 1975, 236).

Ten aanzien van consumenten is de rol van de factuur als postcontractueel document nog verder beperkt ingevolge artikel 4 wet marktpraktijken (WMPC) dat bepaalt dat ten laatste op het ogenblik van de contractsluiting de consument behoorlijk moet worden geïnformeerd over de prijs en het voorwerp van de overeenkomst en over de verkoopsvoorwaarden.

De bewijsregeling van artikel 25 W.Kh. is evenmin van toepassing op de staat en andere publiekrechtelijke rechtspersonen (Rb. Dendermonde 24 oktober 2003, *RW* 2004-05, 1033: de soepele bewijsregeling uit het handelsrecht kan niet worden toegepast op de overheid). Hier geldt eveneens het gemeenrechtelijk bewijsrecht.

C. AANVAARDING

1. Algemeen

328 Een factuur heeft krachtens artikel 25 W.Kh. slechts bewijskracht tegen de cliënt op voorwaarde dat deze door hem werd aanvaard (Cass. 3 december 1953, *Pas.* 1954, I, 272; Cass. 31 mei 1956, *Pas.* 1956, I, 1049). Deze aanvaarding kan uitdrukkelijk of stilzwijgend zijn. Door zijn aanvaarding geeft de cliënt te kennen dat er een overeenkomst bestaat en dat de bepalingen van de factuur inderdaad overeenstemmen met die overeenkomst tussen partijen.

De aanvaarding van de factuur komt dus niet neer op de aanvaarding van een aanbod waarop de overeenkomst dan tot stand komt (zie boven, nr. 320). Zij

is per definitie de bevestiging van een reeds bestaande overeenkomst. Dit betekent dat de plaats van de aanvaarding van de factuur, anders dan bij de aanvaarding van een aanbod, niet de plaats aangeeft waar de overeenkomst is tot stand gekomen en bijgevolg geen aanknopingspunt geeft voor de bepaling van de territoriale bevoegdheid (CLOQUET, 153, nr. 417. Wel kunnen andere vermeldingen op de facturen voor een dergelijk aanknopingspunt zorgen, b.v. "betaalbaar te..." of "leverbaar te ...". Zie hierover ook DE PAGE, IV, 232, nr. 205, noot (3) en meer in het bijzonder J. LAENENS, *a.w.*, 62, nr. 213 e.v.).

329 De aanvaarding van de factuur impliceert eerst en vooral dat men er kennis van heeft. De geadresseerde kan dus niet gebonden zijn door beschikkingen die niet op de factuur voorkomen (I. MOREAU-MARGRÈVE, *a.w.*, *T.Aann.* 1971, 106-107).

De toepassing van artikel 25 W.Kh. impliceert uiteraard ook dat het door de leverancier verzonden document inderdaad een factuur of een gelijkaardig stuk is waarin de aanspraken van de schuldeiser worden bevestigd.

330 Eveneens is het vereist dat de factuur aan de cliënt werd verzonden. De bewijslast berust bij de schuldeiser. Bij de betwisting over de toezending kan een vermoeden van toezending worden afgeleid uit het uitgangsfactuurboek van de leverancier (*cf.* art. 20 Titel III W.Kh.).

Deze problematiek werd hiervoor reeds onderzocht (zie boven, nr. 50; zie ook A. KLUYSKENS, "De factuur als bewijsmiddel", *Rechtsk.T.* 1923, 2: "De handelswetgeving heeft inderdaad wat betreft de kooplieden een bijzonder bewijsstelsel ingericht: om aan de handelaar toe te laten te bewijzen dat hij geschreven heeft, legt zij hem de verplichting op zorgvuldig kopij te bewaren van de brieven die hij verzendt, zodat het kopijboek een wettelijk bewijsmiddel in zijn voordeel uitmaakt. Anderzijds, welke aanmoediging zou het voor de kwade trouw niet zijn, indien het voldoende ware de ontvangst van een brief te loochenen om de verplichtingen die hij inhoudt af te schudden, en welke gevoelige slag zou niet toegebracht worden aan het handelsverkeer, wanneer het bewijs door de handelsbriefwisseling aldus verijdeld werd. Welteverstaan, is dit bewijs, voortspuitend uit het kopijboek, ver van dezelfde waarborgen op te leveren als een gewoon geschrift; men zal het derhalve slechts in acht nemen wanneer de voorgelegde handelsboeken regelmatig gehouden werden en wanneer het door de omstandigheden van de zaak niet tegengesproken wordt"; CLOQUET, 148, nr. 398; FREDERICQ, *Traité*, I, 284, nr. 156. Zie b.v. Kh. Gent 22 april 1937, *RW* 1937-38, 992; Kh. St.-Niklaas 8 mei 1962, *RW* 1966-67, 404).

De toepassing van de algemene factuurvoorwaarden kan echter niet worden betwist onder het voorwendsel dat de factuur niet werd ontvangen, wanneer de handelaar al de vroegere facturen zonder protest heeft ontvangen die daarenboven op dezelfde overeenkomst betrekking hadden (Kh. Brussel 25 januari 1968, *RW* 1968-69, 612).

2. Uitdrukkelijke aanvaarding

331 Geen moeilijkheden zijn er indien de geadresseerde uitdrukkelijk de factuur aanvaardt of haar uitdrukkelijk protesteert.

Zo'n uitdrukkelijke aanvaarding kan blijken uit een ondertekening voor akkoord door de cliënt, een brief waarin de cliënt de goede ontvangst van de factuur meldt, uit enig ander geschrift, evenals uit woorden en gebaren en dergelijke meer (CLOQUET, 154-155, nrs. 423-425; FREDERICQ, *Handboek*, I, 252, nr. 220). Een e-mail met de mededeling dat de factuur "zo snel mogelijk" zal worden voldaan, geldt als een uitdrukkelijke aanvaarding (Brussel (8ste k.) 13 september 2011, AR 2008/1306, *onuitg.*).

Iedere ondubbelzinnigheid is ook uitgesloten wanneer de geadresseerde de factuur heeft geprotesteerd (zie verder, nr. 344).

3. *Impliciete en stilzwijgende aanvaarding*

a. Algemeen

332 Krachtens het beginsel van het consensualisme en de wilsautonomie kan de aanvaarding zowel uitdrukkelijk als stilzwijgend zijn (Cass. 11 december 1970, *Arr.Cass.* 1971, 369, *BRH* 1972, 608, met noot en *RW* 1970-71, 1129 met noot; Cass. 9 februari 1973, *RCJB* 1974, 187, met noot R. DE SMET; Cass. 17 oktober 1975, *Arr.Cass.* 1976, 224. Zie ook DE PAGE, *Traité*, I, 38, nr. 24 en 11, 531, nr. 544 e.v.).

Een wilsverklaring kan impliciet gebeuren wanneer zij blijkt uit een bepaalde handelwijze, die mogelijk met andere bedoelingen wordt gesteld, maar die noodzakelijkerwijze de wil tot het verrichten van de handeling insluit.

Zij kan echter uitzonderlijk ook stilzwijgend gebeuren, d.w.z. afgeleid worden uit een niet-handelen. Hiertoe is vereist dat het moet gaan om een "omstandig stilzwijgen", d.w.z. dat het stilzitten door de begeleidende omstandigheden een bepaalde betekenis krijgt. Dit zal b.v. het geval zijn wanneer diegene die zich in die omstandigheden bevond de verplichting tot spreken had.

333 De regel van contractenrecht waarbij een wilsuiting zowel uitdrukkelijk als stilzwijgend kan zijn, heeft een algemene strekking en geldt zowel voor handelaren als voor niet-handelaren. Bij niet-handelaren mag men hierbij echter de burgerrechtelijke bewijsregeling niet uit het oog verliezen, m.n. artikel 1341 BW dat voor het bewijs van rechtshandelingen ter waarde van meer dan 375 euro een geschrift vereist. Dat de overeenkomst door het omstandig stilzwijgen is tot stand gekomen, is een geheel andere vraag dan deze te weten of in geval van betwisting zij ook kan worden bewezen. Derhalve kan het bestaan van een overeenkomst tegen een niet-handelaar in beginsel niet worden bewezen door inroeping van zijn omstandig stilzwijgen bij de ontvangst van de factuur.

Het principe van artikel 1341 BW kent evenwel uitzonderingen: artikelen 1347 en 1348 BW. Zo wordt onder meer aanvaard dat het vereiste van het geschrift niet geldt voor die rechtshandelingen waarvan krachtens het gebruik of de algemeen geldende verkeersopvattingen geen geschrift wordt opgesteld (zie ook verder, nr. 342).

b. Impliciete aanvaarding

334 De aanvaarding van de factuur is impliciet wanneer zij redelijkerwijze uit de handelwijze mag worden afgeleid. Het gaat hier om een objectieve en normatieve beoordeling op grond waarvan de aanvaarding aan de geadresseerde wordt toegerekend (zie over dit begrip J.L. GOUTAL, *Essai sur le principe de l'effet relatif du contrat*, Parijs, 1981, 180, nr. 236: “La volonté implicite est une volonté abstraite, d’après des indices objectifs. Peu importe que la personne ait effectivement voulu; quand on se trouve dans sa situation, on ne peut que l’avoir voulu”).

Zo moet het beschikken over de gefactureerde koopwaar als een impliciete instemming van de cliënt worden beschouwd met het bestaan van de overeenkomst en de conformiteit van de prijs en de koopwaar. In feite, zo merkt CLOQUET terecht op, vloeit die aanvaarding reeds voort uit het stilzwijgen (zie verder, nr. 336); het beschikken over de koopwaar maakt dit stilzwijgen enkel nog eenduidiger (CLOQUET, 155-156, nr. 428; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 66, nr. 61).

Volgens een groot gedeelte van de rechtsleer moet een betaling, zelfs de gedeeltelijke betaling, in beginsel worden opgevat als een aanvaarding van de factuur (FREDERICQ, *Handboek*, I, 253, nr. 220; CLOQUET, 156, nr. 429; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 66 nr. 61, volgens wie de aanvaarding ook kan afgeleid worden uit de intentie de betaling uit te voeren, zoals zou blijken uit de boekhouding van de cliënt. Zie ook Gent 3 augustus 1968, *BRH* 1968, 697; Luik 18 november 1976, *RRD* 1976-77, 311; Brussel 2 februari 1977, *JT* 1977,472; Kh. Brussel 25 januari 1949, *Pas.* 1949, III, 89; Kh. Charleroi 19 januari 1973, *T.Aann.* 1976, 144; Vred. Oudenaarde-Kruishoutem 5 november 2008, *T.Vred.* 2010, 17; Vred. St. Gillis-Brussel 23 november 1981, *RW* 1982-83, 2150 en *T.Vred.* 1982, 267). Dit is ook het geval wanneer de factuur in de boekhouding van de cliënt wordt ingeschreven (R. SAVATIER, *a.w.*, *RTDC* 1973, 9-10, nrs. 10-11).

Is de betaling slechts gedeeltelijk dan is echter enige nuancering geboden. Uit een gedeeltelijke betaling kan immers in de regel geen schuldenkenning worden afgeleid voor het bedrag dat van de betaling overstijgt (Cass. 7 november 2011, C.09.0192.F). Een gedeeltelijke betaling kan dus onder omstandigheden wijzen op een protesteren van de factuur, althans ten belope van het niet-betaalde saldo wanneer dit saldo precies overeenstemt met bepaalde posten. Dit kan b.v. wijzen op onenigheid omtrent de prijs of omtrent de geleverde koopwaar of prestatie. Aldus werd geoordeeld dat de betaling

van een factuur met uitzondering echter van de btw het gebrek aan overeenstemming aantoonde nopens de vraag of de overeengekomen prijs al dan niet inclusief btw was (Kh. Marche-en-Famenne 6 januari 1975, *RRD* 1976-77, 312). Dit is anders wanneer voor de gedeeltelijke betaling geen dergelijke uitleg aannemelijk is (Luik 18 november 1976, *RRD* 1976-77, 311, dat het hiervoren genoemde vonnis hervormt: “le paiement sans réserve d’un acompte sur la somme qui lui était réclamée, constitue non pas une protestation de son désaccord, mais la manifestation de son accord”); Vred. Oudenaarde-Kruishoutem 5 november 2008, *T.Vred.* 2010, 17: een gedeeltelijke betaling zonder nadere aanduiding kan niet beschouwd worden als een protest; Vred. Zomergem 3 juni 2011, *RW* 2011-12, 1656: gedeeltelijke betaling zonder voorbehoud geldt als aanvaarding). Anders is het geval dat de gedeeltelijke betaling werd voorafgegaan door een protest (Vred. Oudenaarde-Kruishoutem 29 januari 2009, *RW* 2011-12, 1227: geen aanvaarding).

335 De hierboven vermelde voorbeelden van impliciete aanvaarding leveren ook het bewijs van de aanvaarding van de factuur wanneer het gaat om een niet-handelaar. Aan het voorschrift van artikel 1341 BW wordt hierdoor geen afbreuk gedaan. Algemeen wordt aanvaard dat, niettegenstaande artikel 1341 BW, een overeenkomst, ook boven het bedrag van 375 euro, steeds kan worden bewezen door haar uitvoering (DE PAGE, III, 1102, nr. 1032. Zie over dit principe ook Cass. 22 april 1988, *Arr.Cass.* 1987-88, 1057; Cass. 10 februari 1978, *Arr.Cass.* 1978, 698; B. CATTOIR en A. COLPAERT, “De bewijsrechtelijke betekenis van de uitvoering van de overeenkomst in burgerlijke zaken”, *RW* 2009-10, 946-953). Welnu, het beschikken over de koopwaar, het betalen van de prijs e.d. zijn handelingen die neerkomen op de uitvoering van de overeenkomst.

c. Stilzwijgende aanvaarding

336 De vraag die hier onderzocht wordt, is of het louter stilzwijgen van de geadresseerde als een aanvaarding van de factuur mag worden opgevat.

Algemeen wordt aangenomen dat er geen onverkort beginsel van “zwijgen is toestemmen” bestaat. Een strikte passiviteit moet niet noodzakelijk worden opgevat als een instemmen, maar kan evengoed zijn ingegeven door afkeuring of door onthouding. Daarom wordt vereist dat het stilzwijgen omstandig moet zijn. Het moet door de begeleidende omstandigheden een bepaalde betekenis krijgen zodat iedere dubbelzinnigheid ophoudt (DE PAGE, *Traité*, II, 532-533 nr. 544; R. VANDEPUTTE, *De overeenkomst*, 53 e.v.). Bovendien moet een voorafgaande bestelling vaststaan, zoniet is de regeling van de afgedwongen aankoop toepasselijk (zie nr. 645-649).

In plaats van in dergelijke gevallen de gebondenheid te steunen op de wilsleer, is het meer realistisch beroep te doen op de vertrouwensleer. Door de begeleidende omstandigheden wordt het gerechtvaardigd vertrouwen gewekt

dat het stilzwijgen als een toestemming moet worden opgevat en dit vertrouwen mag niet worden beschaamd (zie voor de toepassing van de vertrouwensleer i.v.m. de aanvaarding van de factuur: J. RONSE, noot onder Kh. St.-Niklaas 2 december 1958, *RW* 1959-60, 995. Voor de vertrouwensleer in het algemeen o.m. W. VAN GERVEN, *Algemeen deel*, 210, nr. 78 e.v.; N.J. BRICOUT, *De theorie der schijnbaarheid inzake nietige rechtshandelingen*, Brugge, 1966; H. BOONEN, "De rechtsschijn", *RW* 1950-51, 289, e.v.; I. VEROUGSTRAETE, "Wil en vertrouwen bij de totstandkoming van overeenkomsten", *TPR* 1990, 1163 e.v.). Zo'n gerechtvaardigd vertrouwen wordt o.m. gewekt wanneer men onder de gegeven omstandigheden behoorde te spreken. Aangezien de beoordeling van de toerekenbare schijn moet gebeuren vanuit het oogpunt van de gemeenschap – die de handeling waarneemt – gaat het hier om een beoordeling *in abstracto*, dus zonder rekening te houden met de persoonlijkheid van het individu van wie de handeling uitgaat.

In handelszaken wordt, omwille van een vlot en efficiënt rechtsverkeer, algemeen aangenomen dat op een handelaar de verplichting rust om op brieven te reageren wanneer niet wordt ingestemd met de inhoud ervan.

Het gebrek aan reactie bij ontvangst van een brief geldt dan als vermoeden van aanvaarding (Cass. 6 december 1985, *RW* 1985-86, 2916; FREDERICQ, *Traité*, I, 284, nr. 156; FREDERICQ, *Handboek*, I, 252, nr. 220; DE PAGE, II, 534, nr. 546a; *Les Nouvelles, Droit civil*, IV, 1, 118, nr. 345; H. DE WULF *et al.*, "Overzicht van rechtspraak. Handelsrecht", *TPR* 2011, 967, nr. 61; J. VALERY, "De l'acceptation des factures par le silence", *Ann.dr.comm.* 1914, 118 e.v.: "si un marchand reçoit sans protester une lettre mentionnant l'existence à sa charge d'une obligation, il reconnaît *ipso facto* le contenu de la lettre comme le liant en droit. Il faut qu'il proteste immédiatement, sinon son silence vaut acquiescement"). De regel dat een handelaar in een dergelijk geval moet protesteren zou teruggaan op o.m. BARTOLDUS (zie hierover ook P. DIENER, *Le silence et le droit*, (diss. Bordeaux), 1975, nr. 55 e.v.). Deze gewoonterechtelijke regel is een toepassing van de vertrouwensleer. Aangezien in een factuur het bestaan van een verbintenis wordt geponeerd, is die verplichting nog 'prangender. Er wordt dan ook unaniem aanvaard dat het niet-protesteren van een factuur het vermoeden oplevert dat de koper-handelaar het met de factuur en haar bepalingen eens is (CLOQUET, 157, nr. 434: "Er bestaat voor de handelaar een morele verplichting te protesteren indien hem een bevestiging wordt gericht die een verbintenis voor hem inhoudt". B.v. Kh. Brussel 13 november 1990, *TBH* 1991, 544: "il existe une obligation impérative de protester de la part du commerçant contre lequel est dirigé une affirmation inexacte". Zie ook M.E. STORME, *a.w.*, *TBH* 1991, 480, nr. 12 die nader ingaat op de grondslag van deze regel: de eisen van het handelsverkeer verklaren waarom een handelaar die een ontvangen factuur wil ontkrachten deze in beginsel moet protesteren; de vertrouwensleer verklaart waarom de sanctie van het niet-protesteren bestaat in het als aanvaard gelden van de niet-geprotesteerde factuur). Voor een andere toepassing Kh. Brussel 18 januari 1984, *T.Aann.* 1984, 25. Een overeenkomst m.b.t. de verkoop van stortklaar beton, bepaalt dat de prijs inclusief levering is. Komt de koper het beton afhalen dan moet hij de factuur onmiddellijk protesteren indien hij de verkoopprijs wenst aangepast te zien). De verplichting de factuur te protesteren geldt in alle gevallen, wat ook het gedeelte is van de factuur dat betwist wordt (prijs, opgegeven hoeveelheden, datum). Of tussen partijen reeds handelsbetrekkingen bestonden, is zonder belang (CLOQUET, 159, nr. 440).

De rechtspraak neemt dan ook unaniem aan dat het niet-protesteren van de factuur binnen een redelijke termijn de aanvaarding ervan oplevert (Brussel 14 april 1976, *RW* 1976-77, 165 en *BRH* 1976, 255; Brussel

2 februari 1977, *JT* 1977, 472; Antwerpen 16 oktober 1978, *BRH* 1979, 16; Gent 18 oktober 1978, *RW* 1979-80, 591; Brussel 28 juni 1979, *JT* 1979, 594; Brussel 20 januari 1982, *RW* 1982-83, 2397; Kh. St.-Niklaas 6 december 1935, *RW* 1935-36, 614; Kh. St.-Niklaas 21 april 1936, *RW* 1935-36, 1746; Kh. St.-Niklaas 19 december 1950, *RW* 1950-51, 963; Kh. Kortrijk 28 juni 1951, *RW* 1951-52, 1349; Kh. Antwerpen 1 juni 1955, *RW* 1955-56, 550; Kh. Luik 24 september 1962, *JL* 1962-63, 45; Rb. Aarlen 19 januari 1967, *JL* 1966-67, 213; Kh. Namen 19 februari 1970, *JL* 1969-70, 231; Rb. Hasselt 22 april 1970, *BRH* 1970, 457; Kh. Mechelen 14 februari 1973, *BRH* 1974, 19; Kh. Namen 22 januari 1976, *RRD* 1976-77, 213; Kh. Tongeren 9 september 1976, *BRH* 1978, 70; Kh. Brussel 24 december 1980, *JT* 1981, 245; Kh. Luik 3 juni 1982, *JT* 1982, 802 en *JL* 1983, 71, met noot JEUNEHOMME; Kh. Brussel 18 januari 1984, *T.Aann.* 1984, 25). Veelal voegt men er aan toe dat het hierbij gaat om een korte termijn (FREDERICQ, *Handboek*, I, 252, nr. 220: “een zeer korte termijn”).

Dit principe krijgt ook bevestiging in de rechtspraak van het Hof van Cassatie. Volgens het Hof wordt een factuur indien zij niet tijdig wordt geprotesteerd, geacht aanvaard te zijn (Cass. 29 april 2004, *RW* 2006-07, 870, *TBH* 2005, 510, *Arr.Cass.* 2004, nr. 226, *Pas.* 2004, 736 en *tijdschrift @ipr.be* 2005/3, 50, noot T. KRUGER). De rechtspraak die van oordeel is dat de afwezigheid van protest slechts als een aanvaarding kan worden uitgelegd wanneer het stilzwijgen omstandig is (b.v. Gent 16 september 2009, *NJW* 2010, 840 noot C. LEBON), moet worden afgekeurd (zie ook o.m. H. DE WULF *et al.*, “Overzicht van rechtspraak. Handelsrecht”, *TPR* 2011, 961, nr. 48).

Uit dit principe vloeit dan ook voort dat de cliënt hetgeen hij betaalde niet meer als onverschuldigd kan terugvorderen indien hij nagelaten heeft de facturen tijdig te protesteren (Kh. Brussel 18 januari 1984, *T.Aann.* 1984, 25).

Voor wat de aanvaarding der algemene contractvoorwaarden betreft zie verder, nr. 361-362 en 375.

337 *Uitzonderlijk* zou het stilzwijgen niet als een aanvaarding kunnen worden uitgelegd. Dit is volgens talrijke auteurs het geval wanneer de factuur afwijkt van de oorspronkelijke overeenkomst. De factuur wordt immers geacht een getrouwe bevestiging te zijn van de overeenkomst en het komt de partijen niet toe die eenzijdig te wijzigen (Antwerpen 14 januari 2009, *Limb.Rechtsl.* 2009, 183; Brussel 22 oktober 1971, *RW* 1971-72, 759; Luik 11 maart 1975, *JL* 1974-75, 281. Vgl. R. VANDEPUTTE, *De overeenkomst*, 56).

Niettemin moet worden aangenomen dat de regel dat een niet-geprotesteerde factuur geacht wordt de overeenkomst te weerspiegelen, eveneens geldt indien de bepalingen van de factuur afwijken van de oorspronkelijke overeenkomst of de bestelbon, zij het dat alleszins als een feitelijk vermoeden. Deze benadering krijgt bevestiging in een cassatiearrest van 7 januari 2005 waarin

wordt geoordeeld dat het vermoeden ook geldt wanneer de factuur is verstuurd in uitvoering van een schriftelijke overeenkomst, maar daarvan gedeeltelijk afwijkt (Cass. 7 januari 2005, *Arr. Cass.* 2005, nr. 11, *RW* 2005-06, 1097, noot R. HOUBEN, *DAOR* 2006, afl. 77, 37, noot G.L. BALLON en *Pas.* 2005, 39). Met feitelijk vermoeden wordt bedoeld: het vermoeden dat de afwezigheid van protest als een aanvaarding moet worden opgevat. Tegen dit vermoeden is tegenbewijs mogelijk met alle middelen rechtens. Anders is het met het wettelijk vermoeden dat de aanvaarde factuur de overeenkomst geacht wordt getrouw weer te geven en dus wat de bewijswaarde betreft, gelijk staat met een onderhands geschrift (zie boven, nr. 326).

We bevinden ons dan weliswaar buiten het strikte toepassingsveld van artikel 25 W.Kh. Hoe kan deze werking van de aanvaarding van de factuur als feitelijk vermoeden dan worden verklaard? De aanvaarding van de factuur kan hier immers niet beschouwd worden als het betuigen van instemming dat het document de overeenkomst getrouw weergeeft. Gelet op de hypothese – namelijk het bestaan van een andersluidende bestelbon of overeenkomst – is dit immers niet het geval. Het stilzwijgen na de ontvangst van de gewijzigde factuur kan dan worden beschouwd als een nieuwe toestemming van de geadresseerde tot de gewijzigde overeenkomst. De factuur vervult dan niet meer de rol van *instrumentum*, maar van *negotium* (*Les Nouvelles, Droit civil*, IV, 1, 125, nr. 394: “Le silence observé au reçu de cette dernière marque non pas l’adhésion à la teneur d’un *instrumentum*, mais l’acceptation génératrice d’un *negotium* nouveau”). De factuur heeft hier niet meer louter een vaststellingsfunctie, maar vervult een obligatoire functie (zie boven, nr. 322).

Een goed voorbeeld levert het hiervoor genoemde cassatiearrest van 7 januari 2005. In het gegeven geval was er een geschreven overeenkomst die de kwaliteit en de prijs van de verkochte goederen bepaalde. Er worden echter producten van een andere aard en kwaliteit geleverd. Tussen partijen bestaat betwisting of over deze wijziging van de overeenkomst overeenstemming was bereikt. De koper heeft de factuur waaruit de levering blijkt van andere goederen niet geprotesteerd en is zelfs tot betaling van de factuur overgegaan. De beslissing van de feitenrechter om de koper gelijk te geven zonder deze omstandigheid in zijn oordeel te betrekken, wordt vernietigd. Een aanvaarde factuur levert in ieder geval een feitelijk vermoeden op van instemming, ook wanneer de factuur afwijkt van de vooraf bestaande schriftelijke overeenkomst (Cass. 7 januari 2005, *gecit.*).

De rechtbank van koophandel te Brussel kreeg te oordelen over volgend geval. De eiser vordert betaling van een factuur voor de levering en plaatsing van keukens, andere dan besteld, en voor een hogere prijs dan aanvankelijk was overeengekomen. Volgens de rechtbank impliceert het feit dat de verweerder de levering en de plaatsing van die andere keukens heeft toegelaten, dat hij de wijziging van de oorspronkelijke overeenkomst heeft aanvaard. De rechtbank baseert zich weliswaar veeleer op “het toelaten (aanvaarden) of weigeren van materiële feiten” (*in casu* de levering en plaatsing), dan op het aanvaarden of het protesteren van de factuur (Kh. Brussel 20 februari 1975, *BRH* 1975, 349). Nochtans kan met grotere stelligheid dan de rechtbank dit doet, worden aangenomen dat bij het niet-protesteren van een “gewijzigde” factuur de cliënt geacht moet worden te hebben ingestemd met de wijziging van de overeenkomst (Y. MERCHERS, “Overzicht van rechtspraak (1972-76). Handelsrecht”, *TPR* 1979, 124, nr. 145: de factuur die met de gewijzigde uitvoering van de overeenkomst rekening houdt, is normaal). Dit moet het uitgangspunt zijn. De cliënt mag echter het bewijs van het tegendeel leveren en dit met alle middelen rechtens. Indien de cliënt bij een wijziging van prijs en koopwaar de factuur niet heeft geprotesteerd, dan mag worden aangenomen dat die factuur de resultante is van een nieuwe afspraak tussen partijen daaromtrent. Deze oplossing is verdedigbaar wanneer het gaat om vermeldingen van de factuur die a.h.w. bij één oogopslag kunnen worden geverifieerd. De novatie wordt weliswaar niet ver-

moed, maar dat belet niet dat zij mag bewezen worden door vermoedens (DE PAGE, *Traité*, III, 586, nr. 586, B, 3°).

Over een afwijking of aanvulling van de overeenkomst door de algemene contractvoorwaarden van de factuur: zie verder, nr. 367 e.v.

Het is echter ook mogelijk dat de partijen de gevolgen van de facturatie contractueel hebben uitgesloten. Te denken aan een zgn. *vier hoeken-clausule* waarbij uitdrukkelijk wordt overeengekomen dat de inhoud of de uitlegging van de overeenkomst niet kan worden beïnvloed door andere geschriften (zie verder, nr. 338). Dit kan zelf impliciet het geval zijn. Zo oordeelt het Luikse hof van beroep in een geval waar de partijen hun onderlinge transacties het voorwerp lieten uitmaken van een rekening-courantverhouding waarbij het verschuldigde saldo het voorwerp van goedkeuring was, zodat de afwezigheid van protest van een tussentijdse factuur zonder gevolg blijft (Luik 17 maart 2008, *JLMB* 2009, 372).

Verder moet ook rekening worden gehouden met de uitvoering die de partijen aan hun contractuele verhoudingen in het verleden hebben gegeven. Zo kan niet de eis worden gesteld van een prompt protest wanneer tussen de partijen de gewoonte bestond om de facturen niet te protesteren, maar hun opmerkingen te formuleren bij ontvangst van de periodieke afrekeningen (Luik 17 maart 2008, *JLMB* 2009, 372).

338 Zo kan het stilzwijgen bezwaarlijk als goedkeuring worden beschouwd, wanneer de partijen een *bewijsovereenkomst* hebben gesloten tot regeling van de bewijswaarde van bepaalde feiten of wanneer de partijen uitdrukkelijk zouden hebben bedongen dat het *instrumentum* van de overeenkomst de volledige weergave is van de rechtsverhouding met uitsluiting van alle voorafgaande of latere documenten. Volgens artikel 2.1.17 *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts* kunnen dergelijke documenten wel nog bijdragen tot de interpretatie van de overeenkomst. Het is ook denkbaar dat de partijen bepaald hebben dat iedere wijziging van de overeenkomst enkel mogelijk is bij geschrift of in een bepaald omschreven vorm. In dat geval is de bewijswaarde van de factuur ook uitgesloten (zie echter art. 2.1.18 *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*). Een voorbeeld is de zogenaamde *vier-hoeken-clausule*, die gebruikelijk is bij computercontracten, krachtens welk de overeenkomst enkel wordt bepaald door het *instrumentum* met uitsluiting van alle vroegere of latere geschriften, correspondentie e.d. (zie bij K. GEVAERT, “De aankoop van een computerconfiguratie”, *T.Aann.* 1979, (438), 441; P. MOORKENS, “Contractuele problemen bij de aanschaf van een computer”, *Jura Falc.* 1981-82, (241), 255). Een ander voorbeeld is *no oral modification-clausule* die iedere wijziging van de oorspronkelijke overeenkomst uitsluit. Ook in dat geval is de rol van de factuur beperkt. Dit sluit niet uit dat de rechter uit de omstandigheden van het geval afleidt dat uit de afwezigheid van protest een stilzwijgende afstand kan worden afgeleid om op dit beding een beroep te doen (Gent 18 maart 2009, *DAOR* 2009, 381, met kritische noot S. DUGARDYN).

339 Soms wordt beweerd dat een laattijdige factuur de geadresseerde ontslaat van de verplichting te protesteren (E.L. in *Jur.comm.Fl.* 1915, 116; M.E. STORME, *a.w.*, *TBH* 1991, 499, nr. 33; zie boven, nr. 46). Terecht wordt deze opvatting bestreden (Gent 16 oktober 2002, *NJW* 2004, 202; Kh. Hasselt 12 juli 2006, *TBH* 2007, 297).

Wel rechtvaardigt een laattijdige overhandiging van de factuur een mindere haast bij de geadresseerde om een protest te doen kennen (CLOQUET, 167, nr. 472; Gent 21 januari 1971, *RW* 1972-73, 1683). Enkel onder omstandigheden, kan de rechter de laattijdige verzending van de factuur als “verdacht” beschouwen en artikel 25 W.Kh. niet van toepassing verklaren (b.v. Kh. Brussel 8 maart 1989, *TBH* 1991, 519). Een factuur die wordt verzonden na vier jaar heeft zijn wettelijke bewijskracht verloren en geldt slechts als een vermoeden (Gent 25 juni 2007, *RW* 2010-11, 322).

340 Aangezien de verplichting tot protesteren in handelszaken een algemene draagwijdte heeft, is het zonder belang of het nu gaat om een factuur of om andere aanspraakbevestigingen (zie hierover M.E. STORME, *a.w.*, *TBH* 1991, 488, nr. 19).

Wel moet de eis worden gesteld dat die aanspraken precies worden geformuleerd opdat een stilzwijgen als een instemming kan worden uitgelegd. Aldus werd terecht beslist dat een factuur die geen precieze beschrijving geeft van de geleverde prestatie en van de kostprijs, niet geacht kan worden stilzwijgend te zijn aanvaard bij afwezigheid van protest (Kh. Brussel 25 mei 1990, *TBH* 1991, 523).

Onjuiste vermeldingen op de factuur van de naam en de woonplaats van de debiteur, ontnemen eveneens de bewijskracht van de factuur (Gent 10 oktober 1990, *TGR* 1991, 26. Zie ook Gent 16 september 2010, *NJW* 2010, 840: onduidelijkheid over de geadresseerde). De geadresseerde moet inderdaad kunnen weten of hij wordt aangesproken. Men mag het formalisme echter niet op de spits drijven. Zo blijft een vergissing in de vennootschapsvorm van de geadresseerde zonder gevolg. Ook een vergissing in de naam van de debiteur is zonder belang indien het de bestemming niet kan ontgaan zijn dat de factuur wel degelijk aan hem was gericht. Te denken valt aan een tussentijdse wijziging van de naam van een vennootschap, aan het geval dat de factuur aan de handelsnaam luidt die de debiteur pleegt te gebruiken enz. (zie en vgl. Cass. 19 maart 1979, *Arr.Cass.* 1978-79, 833; Cass. 15 september 1977, *Arr.Cass.* 1978, 62; Arbrb. Namen 5 september 1983, *Soc.Kron.* 1984, 43).

341 Dat de geadresseerde de factuur niet tijdig heeft geprotesteerd, is zonder belang indien de bepalingen van de factuur (b.v. de contractvoorwaarden) in strijd zijn met een wetgeving van openbare orde (Cass. 6 juni 1974, *RW* 1974-75, 869: levering van materiaal zonder naleving van de door de overheid opgelegde verplichtingen).

Of de fiscale onregelmatigheid van de factuur in dit verband van belang is, wordt betwist, maar veelal ontkennend beantwoord (boven, nr. 45).

d. Niet-handelaren

342 De bewijsregel uit artikel 25 W.Kh. is, zoals gezegd, niet van toepassing op niet-handelaren (zie boven, nr. 327). Het vermoeden dat de afwezigheid van protest moet beschouwd worden als een aanvaarding van de inhoud van de factuur kan bijgevolg niet aangenomen worden indien de geadresseerde geen handelaar is. Uit de afwezigheid van zijn protest kan, in beginsel, geen aanvaarding worden afgeleid (CLOQUET, 154, nr. 422 en 160, nr. 445; F. DESCHOOLEMEESTER, “De factuur in het bewijsrecht” in *Handels- en economisch recht*, Deel I, *Ondernemingsrecht*, A, Mechelen, 2011, 573, nr. 713; Luik 23 februari 1959, *Pas.* 1960, II, 74; Rb. Kortrijk 13 december 2007, *RW* 2009-10, 636; Rb. Aarlen 30 januari 1969, *BRH* 1970, 156; Rb. Aarlen 7 november 1969, *JL* 1969-70, 197; Rb. Brussel 8 mei 1970, *JT* 1970, 437; Rb. Antwerpen 26 juni 1975, *RW* 1975-76, 1311). Voor een niet-handelaar moet het stilzwijgen dus steeds “omstandig” zijn. Zo’n omstandig stilzwijgen kan b.v. worden afgeleid uit het onbeantwoord laten van herinneringsschrijvens, het beschikken over de koopwaar e.d.m. (zie boven, nr. 334). Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer de geadresseerde niet reageert op aanmaningen en een gedeelte van de prijs zonder enige voorbehoud betaalt (Vred. Zomergem 3 juni 2011, *RW* 2011-12, 1656).

In bepaalde gevallen kan het stilzwijgen dus worden gesanctioneerd op grond van de *vertrouwensleer*. Zo oordeelde de rechtbank van koophandel te Sint-Niklaas dat de niet-handelaar die nalaat een factuur te protesteren waarin hij werd aangeduid als handelaar, aansprakelijk is jegens de verzender die door dit stilzwijgen in de waan werd gebracht met een handelaar te doen te hebben (Kh. Sint-Niklaas 2 december 1958, *RW* 1959-60, 994 met noot J. RONSE). Het stilzwijgen na ontvangst van de factuur kan wel worden beschouwd als een feitelijk vermoeden van aanvaarding.

Ten aanzien van *consumenten* is de rol van de factuur als postcontractueel document nog verder beperkt ingevolge artikel 4 wet marktpraktijken (WMPC) dat bepaalt dat ten laatste op het ogenblik van de contractsluiting de consument behoorlijk moet worden geïnformeerd over de prijs en het voorwerp van de overeenkomst en over de verkoopsvoorwaarden en door de regeling van de gedwongen aankopen (zie nrs. 645-649).

In gevallen waar de aanvaarding van de factuur stilzwijgend of impliciet vaststaat, rest onverminderd het *bewijsprobleem*, m.n. het voorschrift van artikel 1341 BW (zie boven, nr. 333). Bestaat er een begin van schriftelijk bewijs dan kan het omstandig stilzwijgen een vermoeden opleveren dat dit geschrift aanvult (art. 1347 BW). In bepaalde gevallen kan het ook worden opgevat als een buitengerechtigde bekentenis (zie boven, nr. 327), in andere ten slotte als de uitvoering van de overeenkomst (zie boven, nr. 335).

4. Tegenbewijs

343 De cliënt mag echter steeds het bewijs leveren dat zijn stilzwijgen niet mag worden uitgelegd als een aanvaarding; dat hij gezien de omstandigheden niet geacht mag worden te hebben ingestemd. Dit bewijs mag geleverd worden met alle middelen rechtens, d.w.z. ook door vermoedens. Zo kan hij zich beroepen op afwezigheid, ziekte e.d. (b.v. Kh. Antwerpen 3 mei 1910, *Jur. Anvers* 1910, I, 258), het ontbreken van de hoedanigheid van handelaar (tenzij de cliënt de schijn heeft gewekt dat hij handelaar is: J. RONSE, aangehaalde noot, *RW* 1959-60, 996), op materiële vergissingen in de rekening (CLOQUET, 165, nr. 469. Zie over de rechtzetting van materiële vergissingen door de leverancier, boven, nr. 315) e.d.m. Over het bestaan van een afwijkende overeenkomst tussen partijen, zie boven, nr. 337).

De beweerde aanvaarding kan ook aangevochten worden op grond van de leer van de wilsgebreken (CLOQUET, 165, nr. 468). Aangezien de wilsgebreken enkel met een relatieve nietigheid worden gesanctioneerd, zijn zij vatbaar voor bevestiging. Het stilzwijgen na het ontdekken van de dwaling of het bedrog staat de nietigheidsvordering in de weg (Kh. Gent 21 juli 1888, *Jur.comm.Fl.* 1888, 463: het stilzwijgen krijgt slechts betekenis vanaf de ontdekking van het bedrog). In geval van dwaling moet deze ook “onverschoonbaar” zijn; een normale zorgvuldige koopman zou haar niet begaan hebben (Kh. Charleroi 1 maart 1979, *JT* 1980, 375: de dwaling van een aannemer omtrent de graad van tolerantie in het gewicht van de geleverde bouwmaterialen is onverschoonbaar).

D. PROTEST

1. Algemeen

344 Teneinde een vlot en veilig handelsverkeer mogelijk te maken, rust op de handelaar de verplichting een onjuiste factuur te protesteren. Deze verplichting is een gevolg van de positieve betekenis die tussen handelaren aan het stilzwijgen wordt gehecht bij de ontvangst van documenten, briefwisseling e.d. (zie boven, nr. 292 en 336). In beginsel moet een gebrek aan protest als een aanvaarding worden uitgelegd. Slechts uitzonderlijk zal onder omstandigheden een stilzwijgen niet als een instemming mogen worden beschouwd.

De bewijslast van het protest rust op de cliënt. Aangezien dit bewijs gericht is tegen een handelaar mag dit met alle middelen rechtens worden geleverd (o.m. Kh. Hasselt 10 januari 2001, *RW* 2002-03, 869; Kh. Hasselt 2 februari 1994, *Limb.Rechtsl.* 1994, 45: geen getuigenverhoor wanneer de stelling van de geadresseerde niet aannemelijk voorkomt).

Is het protest ongegrond – stemt de factuur wel degelijk overeen met de overeenkomst – dan zal de rechter de factuur als aanvaard beschouwen, aangezien de cliënt in die omstandigheden de verplichting had ze te aanvaarden (Cloquet, 186, nr. 555; Kh. Brussel 9 september 1992, *DAOR* 1993, nr. 27, 67).

Een soortgelijke verplichting rust, zoals gezegd, enkel op handelaren. Ten aanzien van *niet-handelaren* kan aan het stilzwijgen na de ontvangst van de factuur niet dezelfde eenduidige betekenis worden gehecht (zie boven, nr. 342).

2. *Vorm*

345 Het protest kan *uitdrukkelijk* zijn, zoals b.v. door weigering van de factuur of de terugzending (Gent 25 juni 2007, *RW* 2010-11, 322: het terugzenden van de factuur geldt als een algemeen protest. *Anders*: Gent 28 april 2010, *RW* 2011-12, 1659: geen geldig protest wegens gebrek aan duidelijkheid). Het protest kan ook *impliciet* zijn (b.v. Kh. Hasselt 23 oktober 1996, *RW* 1997-98, 650: terugzending van de factuur). Dit laatste werd bijvoorbeeld ook afgeleid uit het feit dat de cliënt in gebreke bleef een wissel te accepteren en terug te zenden zoals partijen gebruikelijk was (Gent 30 juni 1869, *Pas*. 1870, II, 178). Aangezien de weigering of de terugzending van de koopwaar daarentegen niet noodzakelijkerwijze kan worden opgevat als een betwisting van het bestaan van de overeenkomst of van haar modaliteiten, kan deze handelwijze in beginsel niet als een impliciet protest van de factuur worden opgevat (CLOQUET, 187, nr. 564).

Het protest kan zowel schriftelijk als mondeling gebeuren, al kunnen er in dit laatste geval bewijsmoeilijkheden rijzen (zie b.v. Rb. Aarlen 19 januari 1967, *JL* 1966-67, 213; Kh. Oudenaarde 1 september 2009, *RW* 2010-11, 29: gelet op de informele wijze van communiceren tussen de partijen is een mondeling protest aannemelijk).

Het protest kan ten slotte zowel *algemeen* als *bijzonder* zijn (zie verder, nr. 347 e.v.).

Het protest moet ook *nauwkeurig* zijn (b.v. Antwerpen 2 april 2001, *T.Aann.* 2002, 314: zonder meer protesteren volstaat niet; Gent 28 april 2010, *RW* 2011-12, 1659; Kh. Hasselt 12 juli 2006, *TBH* 2007, 297; Kh. Hasselt 4 oktober 1999, *AJT* 2001-02, 475; Vred. Gent 6 juli 2009, *RW* 2010-11, 1233: wie een factuur protesteert moet aangeven tegen welk onderdeel het protest gericht is), gemotiveerd (b.v. Kh. Gent 27 september 2007, *TGR* 2009, 184) en *ondubbelzinnig* zijn (b.v. Vred. Oudenaarde-Kruishoutem 5 november 2008, *T.Vred.* 2010, 17: een gedeeltelijke betaling zonder nadere aanduiding kan niet beschouwd worden als een protest).

Een loutere stijlformule voldoet niet (Kh. Leuven 5 april 1994, *RW* 1994-95, 858: een protest *in abstracto* in een vooraf opgesteld standaardformulier is ontoereikend).

Het protest moet concreet betrekking hebben op bepaalde elementen van de factuur zodoende dat de afzender in de mogelijkheid wordt gesteld om zijn positie te bepalen (Antwerpen 22 december 2008, *Limb.Rechtsl.* 2009, 116: een protest in abstracte termen voldoet niet omdat het de schuldeiser niet in staat stelt om de juistheid van de beweringen te beoordelen).

Aldus is de loutere mededeling dat men niet bij machte is de gefactureerde bedragen te verifiëren onvoldoende (Kh. Brussel 17 oktober 2007, *JLMB* 2008, 1802). Om dezelfde reden kunnen een vraag om inlichtingen of om een gedetailleerde factuur niet als een protest worden opgevat (Antwerpen 10 oktober 2002, *TBH* 2003, 401; Antwerpen 2 april 2001, *T.Aann.* 2002, 314: de geadresseerde moet aangeven welke elementen te hoog worden aangerekend en waarom; Antwerpen 2 december 1996, *AJT* 1997-98, 69; Kh. Hasselt 10 januari 2001, *RW* 2002-03, 869). Onder omstandigheden kan zo'n verzoek worden opgevat als een beslissing tot uitstel van de aanvaarding van de factuur. Op de geadresseerde rust dan de verplichting om prompt stelling te nemen na het verkrijgen van de inlichtingen. Een stilzwijgen na ontvangst van de gevraagde informatie moet worden uitgelegd als een aanvaarding van de factuur (Antwerpen 10 oktober 2002, *TBH* 2003, 401. Vgl. ook Brussel 27 september 2005, *JT* 2006, 969).

H a n d e l s g e b r u i k e n in een bepaalde streek of bedrijfstak kunnen soms de naleving van bepaalde vormvereisten opleggen. Aldus werd een mondeling protest verworpen wegens het bestaan van een handelsgebruik volgens welk protesten tegen facturen schriftelijk moeten worden gedaan of schriftelijk moeten worden bevestigd. Een dergelijk gebruik is niet strijdig met artikel 25 W.Kh., dat niet bepaalt wanneer een factuur als "aangenomen" moet worden beschouwd (Luik 4 december 1974, *onuitg.* bevestigd door Cass. 29 maart 1976, *Arr.Cass.* 1976, 874 en *Pas.* 1976, I, 833). Hiertoe is vereist dat een dergelijk gebruik in een bepaalde streek of in een betrokken sector algemeen en door iedereen wordt geacht van toepassing te zijn op die overeenkomsten, zodat als vaststaand moet worden aangenomen dat de partijen dienaangaande niet onwetend konden zijn en geacht worden met de toepassing van het gebruik in te stemmen (Cass. 29 maart 1976, *t.a.p.*; zie verder, nr. 387).

Niet zelden bevatten de **a l g e m e n e v o o r w a a r d e n** specifieke clausules omtrent de vorm en de termijn van het protest. Vaak wordt de geldigheid van dergelijke clausules zonder meer aanvaard (Kh. Charleroi 16 januari 1975, *BRH* 1976, 116; Kh. Luik 21 december 1927, *JL* 1928, 70; CLOQUET, 193, nr. 591). De preliminaire vraag is nochtans te weten of die bedingen werden aanvaard (zie verder, nr. 362). Van een realistische benadering getuigt een vonnis van de vrederechter van Etterbeek: "que l'obligation d'opposer toute contestation utile à la réception d'une facture, s'impose encore plus impérativement lorsque l'expéditeur de la facture attire spécialement l'attention du débiteur en l'invitant à lui communiquer de toute urgence toutes ses réserves éventuelles et en l'avisant que sans nouvelles de sa part dans les 8 jours, il le considérera d'accord sur la facture. Attendu que même si ce délai de 8 jours ne peut être de stricte interprétation puisqu'il est unilatéral, encore faut-il ad-

mettre, de bon sens, qu'il ne peut raisonnablement dépasser un mois" (Vred. Etterbeek 5 februari 1979, *JT* 1980, 248) (zie verder, nr. 372).

3. Termijn

346 Zoals steeds in handelszaken wordt met het oog op een snel en veilig rechtsverkeer ook hier gesteld dat de factuur binnen *korte termijn* moet worden geprotesteerd (zie o.m. Kh. Gent 27 september 2007, *TGR* 2009, 184; Kh. Hasselt 4 oktober 1999, *AJT* 2001-02, 475; Kh. Gent 22 oktober 1999, *AJT* 2001-02, 457; Kh. Antwerpen 6 januari 1998, *RW* 1999-2000, 443). De rechtspraak heeft het soms over een "zeer korte termijn" (FREDERICQ, *Handboek*, I, 252, nr. 220) of "met de nodige spoed" (Luik 4 december 1974, *t.a.p.*), "in beginsel binnen de 24 uur" (Kh. St.-Niklaas 6 december 1935, *RW* 1935-36, 614), of nog "onverwijld" (Rb. Kortrijk 28 juni 1951, *RW* 1951-52, 1349) e.d.m. In feite bedoelt men telkens: binnen de termijn die daartoe redelijkerwijze nodig is gelet op de aard van de overeenkomst en de complexiteit van de gegevens van de factuur (zie ook Gent 4 december 2006, *RABG* 2008, 940: redelijke termijn rekening houdend met de aard van de overeenkomst en complexiteit van de gefactureerde gegevens; Antwerpen 29 april 1997, *TRV* 1998, 441; Kh. Brussel 10 mei 1993, *DAOR* 1994, 101: een factuur die pas na verloop van vijf maanden werd geprotesteerd, geldt als zijnde aanvaard).

Zo zal de cliënt onverwijld zijn bezwaren moeten kenbaar maken wanneer uit een enkel overzicht afwijkingen met hetgeen was overeengekomen, kunnen worden vastgesteld, b.v. de hoeveelheid, de bedongen prijs en dergelijke (FREDERICQ, *Handboek*, I, 252, nr. 220; FREDERICQ, *Traité*, I, 285, nr. 156; CLOQUET, 191, nr. 577).

Deze termijn zal daarentegen langer zijn bij overeenkomsten zoals aannemingsovereenkomsten waarvan het controleren der rekeningen meer tijd vergt. Hiertoe is wel vereist dat die facturen met de nodige zorg zijn opgesteld en b.v. in geval van aanneming duidelijk en gedetailleerd de uitgevoerde werken vermelden (X., noot onder Kh. Charleroi 19 januari 1973, *T.Aann.* 1976, 144).

Aangenomen wordt dat, wanneer de cliënt de factuur te laat ontvangt, hij niet diligenter hoeft te zijn dan zijn medecontractant en dat de rechter hiermee rekening moet houden bij de beoordeling van de "tijdigheid" van het protest (CLOQUET, 192, nr. 588).

Dat de geadresseerde bij vroegere zakenrelaties niet heeft geprotesteerd tegen de algemene voorwaarden, staat een protest bij de ontvangst van een latere factuur niet in de weg, zodat hij voor wat de latere leveringen aangaat niet door deze voorwaarden gebonden is (Gent 21 januari 1971, *RW* 1972-73, 1683).

Deze termijn loopt vanaf het tijdstip van de ontvangst van de factuur, niet vanaf de datum waarop ze werd opgesteld of waarop ze werd verzonden. Over de invloed van de termijnen van protest en de aanvaarding van de levering: zie verder, nr. 355.

4. Gevolgen

347 Aangenomen wordt dat het zonder meer weigeren van de factuur of de terugzending ervan moet worden opgevat als een algemeen protest, gericht tegen het bestaan zelf van de overeenkomst (CLOQUET, 180, nr. 558). In dergelijke gevallen van algemeen protest strekt het protest zich uit tot alle vermeldingen van de factuur en dus ook tot de algemene contractvoorwaarden. Aldus werd geoordeeld dat wanneer een factuur door de geadresseerde wordt geweigerd, met de bewering dat hij met de verzender niet contractueel verbonden is, het op de factuur voorkomend competentiebeding geen gevolg kan hebben en dat dit ook geldt voor de overige bedingen (Kh. Brugge 27 april 1976, *RW* 1976-77, 625. Zie ook Kh. Hasselt 23 oktober 1996, *RW* 1997-98, 650; m.b.t. een bevoegdheidsbeding: Kh. Tongeren 14 juli 1976, *Limb.Rechtsl.* 1976, 112; protest van de factuur, impliceert ook protest van het bevoegdheidsbeding; Vred. Deurne 16 februari 1973, *T.Vred.* 1974, 21; CLOQUET, 187, nr. 561; J. LAENENS, *a.w.*, 102, nr. 368).

348 Heeft het protest echter geen betrekking op het bestaan zelf van de overeenkomst of op het volledig gebrek aan overeenstemming tussen de overeenkomst en de factuur, dan moet de geadresseerde zijn bezwaren omschrijven. Op de geadresseerde rust de verplichting het protest te specificeren. Zonder de verplichting om het protest te omschrijven, zo merkt CLOQUET op, zou de verleiding groot zijn om te protesteren zonder noemenswaardige redenen om voorbehoud te maken voor de toekomst, wat strijdig is met de eisen van een vlug en loyaal handelsverkeer (CLOQUET, 188, nr. 556).

349 Indien de geadresseerde enkel protesteert tegen een bepaalde vermelding, dan wordt zijn stilzwijgen omtrent het overige als een aanvaarding opgevat (FREDERICQ *Traité*, I, 285, nr. 156; R. VANDEPUTTE, *Overeenkomsten*, X, 2, 1981, 53). Aldus brengt het terugzenden van de factuur wegens onenigheid nopens de kwaliteit van de koopwaar geenszins een verwerping mee van een beding betreffende de plaats van betaling (Gent 28 december 1926, *Jur.comm.Fl.* 1927, nr. 4729, 26, met noot E. VREBOS) en strekt een protest nopens de uitvoering der werken (Kh. St.-Niklaas 12 januari 1971, *RW* 1972-73, 1683. Zie ook bij J. LAENENS, *a.w.*, 62, nr. 220 en 102, nr. 368) of betreffende de aangerekende prijzen (Kh. Luik 22 januari 1925, *JL* 1925, 967) zich niet uit tot een bevoegdheidsbeding. De weigering om de factuur te betalen wegens het ontbreken van overtuigingsstukken is nog geen protest van de factuur m.b.t. het daarop vermelde bevoegdheidsbeding (Gent 18 oktober 1978, *RW* 1979-80, 591).

350 Op de leverancier rust de verplichting op het protest te beoordelen en om binnen een redelijke termijn hierover een standpunt in te nemen en dit mede te delen aan de schuldenaar. Het handelsverkeer vereist inderdaad dat over de posities van partijen niet te lang ongewisheid blijft bestaan. Dubbelzinnigheid kan er immers toe leiden dat de andere partij op het verkeerde been wordt gezet of dat zij in bewijsmoeilijkheden raakt. Een langdurig stilzitten kan, onder omstandigheden, leiden tot aansprakelijkheid wegens onbehoorlijke rechtsuitoefening (b.v. Kh. Oudenaarde 1 september 2009, *RW* 2010-11, 29) of tot rechtsverwerking (Gent 6 september 2010, *RW* 2010-11, 451: een onredelijk lange termijn (10 jaar) om tot invordering over te gaan, leidt tot rechtsverwerking).

E. TOEPASSINGSGEBIED VAN ARTIKEL 25 W.KH.

351 Voor de toepassing van artikel 25 W.Kh. is vereist dat de te bewijzen overeenkomst een koopovereenkomst is en dat die overeenkomst een daad van koophandel uitmaakt voor diegene tegen wie men het bewijs van de factuur inroept.

352 Ten aanzien van een *niet-handelaar* geldt de aanvaarde factuur niet als volledig bewijs. Bovendien kan zoals bij een handelaar, uit een stilzwijgen na de ontvangst van de factuur niet zonder meer een aanvaarding worden afgeleid. Het stilzwijgen moet steeds “omstandig” zijn (zie boven, nr. 342). Eens de aanvaarding van de factuur vaststaat dan heeft zij niettemin t.a.v. een niet-handelaar een beperkte bewijswaarde (zie boven, nr. 333).

353 Krachtens de bewoordingen zelf van artikel 25 W.Kh. is de wettelijke bewijskracht van de factuur beperkt tot de *handelskoop* (over de vraag wanneer de regels van de koop moeten worden toegepast bij zgn. gemengde contracten: G. VAN HECKE, “De locatio operis faciendi: een bijdrage tot een systematiek van de contractentypes”, *TPR* 1966, 343 e.v.; W. GOOSENS, *Aanneming van werk*, Brugge, 2003, 56, nr. 50 e.v.). Door de oudere rechtspraak wordt dan ook vaak beslist dat de factuur geen bewijs oplevert ten aanzien van andere overeenkomsten (*Pand.b.*, Tw. *Facture*, nr. 17 e.v. Zie ook b.v. Luik 2 maart 1961, *JL* 1961-62, 49). Volgens de meerderheidsopvatting kan voor andere handelsverrichtingen, zoals aannemingswerken, de rechter uit de aanvaarding van de factuur enkel een feitelijk vermoeden putten en het bewijs daarin vinden dat de schuldenaar heeft ingestemd met de verbintenis die in de factuur wordt vermeld (Cass. 24 januari 2008, *Arr.Cass.* 2008, nr. 59, *Pas.* 2008, 234, *Limb.Rechtsl.* 2009, 97, noot B. WINDEY en *RABG* 2008, 931, noot B. VAN BAEVEGHEM; Cass. 27 januari 2000, *Arr.Cass.* 2000, nr. 72, *RW* 2000-01, 353 en *Pas.* 2000, 222; Cass. 29 januari 1996, *Arr.Cass.* 1996, 126, nr. 59 en *Pas.* 1996, 143; Cass. 1 december 1967, *Pas.* 1968, I, 440 en *Arr.Cass.* 1968, 471; Bergen 16 april 2003, *JLMB* 2004, 1716; Vred. Mol 3 december 2002, *RW* 2003-04, 1232; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 69-70, nr. 63; FREDERICQ, *Traité*, I, 285, nr. 156; FREDERICQ, *Handboek*, I, 253, nr. 220; X. DIEUX, *a.w.*, *TBH* 1986, 105; F. DESCHOOLMEESTER, “De factuur in het be-

wijsrecht” in *Handels- en economisch recht*, Deel I, *Ondernemingsrecht*, A, Mechelen, 2011, 572, nr. 712).

Deze opvatting waarvoor, behalve een strikte navolging van de wettelijke bewoording, geen verantwoording te vinden is, kan worden betreurd. In ieder geval betekent zij niet dat de factuur voor deze overeenkomsten geen rol te spelen heeft. De niet-geprotesteerde factuur geldt in ieder geval als een feitelijk vermoeden van de juistheid van de aanspraken. De beoordeling van de bewijswaarde van de afwezigheid van protest van de factuur wordt overgelaten aan het oordeel en het beleid van de feitenrechter; het vermoeden van instemming is ook niet onweerlegbaar, maar vatbaar voor tegenbewijs (art. 1353 BW). Aldus kan de feitenrechter uit de afwezigheid van protest na ontvangst van de factuur afleiden dat de factuur het bewijs oplevert van de verbintenis die zij bevat (Cass. 27 januari 2000, *gecit.*).

De voorkeur verdient echter de opvatting dat gelet op de behoefte van een vlot handelsverkeer en de gebruiken, deze bewijsregel voor uitbreiding vatbaar is tot andere overeenkomsten, op voorwaarde dat deze voor de cliënt een daad van koophandel uitmaken. Het onderscheid tussen de handelskoop en andere commerciële contracten is niet pertinent. In die zin wordt ervoor gepleit om het bewijsregime van artikel 25 W.Kh., bij wijze van analogie, ook van toepassing te achten op die andere commerciële overeenkomsten (VAN GERVEN, *Ondernemingsrecht*, 1, A, 182, nr. 147; M. BOSMANS, *a.w.*, *JT* 1981, 20, nr. 16; Y. MERCHERS, “Overzicht van rechtspraak (1972-76). Handelsrecht”, *TPR* 1979, 125, nr. 147). Voorwaarde is wel dat de overeenkomst een daad van koophandel is voor diegene tegen wie de factuur wordt ingeroepen. Aldus werd geoordeeld dat de bewijskracht van de factuur geldt voor handelsverrichtingen andere dan verkoop, zoals vervoerovereenkomsten (Kh. Mechelen 14 februari 1973, *BRH* 1974, 19). Evenzo wordt dit aanvaard bij aannemingsovereenkomsten (Gent 13 februari 2008, *TBBR* 2010, 142; Gent 18 oktober 1978, *RW* 1979-80, 591; Kh. Hasselt 30 maart 1995, *RW* 1996-97, 365; Rb. Brussel 26 februari 1963, *Res Jur.Imm.* 1963, 97; Kh. Charleroi 19 januari 1973, *T.Aann.* 1976, 144, met goedkeurende noot; Kh. Marche-en-Famenne 6 januari 1975, *RRD* 1976-77, 312; Kh. Namen 14 december 1982, *RRD* 1983, 58).

354 Een factuur wordt geacht de bevestiging te zijn van een overeenkomst tussen de partijen. De bewijsregel kan dus niet worden aangewend wanneer de factuur wordt opgesteld ter vergoeding van schade, hetzij uit wanprestatie of uit onrechtmatige daad. Zo oordeelde de rechtbank van koophandel te Brussel terecht dat het niet-protesteren van een factuur, die werd opgesteld voor de schade die voortvloeit uit de niet-uitvoering van een overeenkomst, geen aanvaarding met zich brengt (Kh. Brussel 19 april 1971, *BRH* 1971, 730; Kh. Brussel 10 augustus 1989, *TBH* 1991, 506; Kh. Brussel 1 juni 1990, *TBH* 1991, 510; Kh. Brussel 5 september 1990, *TBH* 1991, 515; FREDERICQ, *Handboek*, I, 253, nr. 220). Het niet-protesteren zou hier immers

de aanvaarding impliceren van zowel het bestaan van een contractuele fout, het bedrag van de schade en het oorzakelijk verband (zie boven, nr. 9).

Artikel 25 W.Kh. is evenmin van toepassing op andere documenten die een aanspraakbevestiging inhouden, maar die niet als facturen kunnen worden beschouwd (b.v. Kh. Gent 27 maart 1990, *TBH* 1991, 508). De draagwijdte van het stilzwijgen bij de ontvangst van dergelijke documenten werd hiervoor onderzocht (zie boven, nr. 292). Gelet op de eisen van een vlot handelsverkeer moet worden aangenomen dat ook voor dergelijke aanspraakbevestiging op de handelaar de verplichting rust om te protesteren en dat uit de afwezigheid van tijdig protest een feitelijk vermoeden van een aanvaarding kan worden afgeleid (zie b.v. Kh. Tongeren 14 juni 2011, *RW* 2011-12, 1521: ereloonnota van een advocaat).

F. AANVAARDING VAN DE FACTUUR EN AANVAARDING VAN DE LEVERING

355 De aanvaarding van de factuur en de aanvaarding van de levering impliceren beide het bestaan van de overeenkomst. De aanvaarding van de factuur strekt zich echter ook uit tot de algemene contractvoorwaarden die op de factuur voorkomen, terwijl door de aanvaarding van de levering de koper zijn instemming betuigt omtrent de conformiteit van de levering en de afwezigheid van zichtbare gebreken. Kunnen beide dus niet zonder meer gelijkgeschakeld worden, dan bestaat er in bepaalde gevallen wel een wederzijdse beïnvloeding. Teneinde de juiste draagwijdte van de aanvaarding van de factuur en deze van de levering te kunnen bepalen, moet in navolging van CLOQUET het onderscheid worden gemaakt tussen volgende drie hypothesen (CLOQUET, 169, nr. 480, e.v.).

356 1. Worden de factuur en de koopwaar gelijktijdig ontvangen en protesteert de koper enkel tegen de levering dan geldt dit protest uitsluitend ten aanzien van de conformiteit van de levering; niet ten aanzien van het bestaan van de overeenkomst en haar modaliteiten. Aanvaardt de koper de levering maar protesteert hij de factuur, dan kan dit protest logischerwijze enkel betrekking hebben op de factuurvoorwaarden, niet op het bestaan zelf van de overeenkomst.

Het ontbreken van enig protest na de ontvangst van de factuur wordt in deze hypothese veelal tevens opgevat als een aanvaarding van de koopwaar (o.m. Brussel 28 juni 1979, *JT* 1979, 594; Kh. Namen 19 februari 1970, *JL* 1969-70, 231; Kh. Gent 3 september 1987, *TBH* 1988, 244: bij afwezigheid van enig protest op gedetailleerde facturen is de discussie omtrent zichtbare gebreken uitgesloten). Zo verhindert het betalen van de factuur zonder protest de koper zich nog op zichtbare gebreken te beroepen (Luik 4 oktober 1977, *JL* 1977-78, 137).

357 2. Gaat de levering de factuur vooraf en heeft de koper deze aanvaard, dan kan een betwisting van de factuur enkel nog betrekking

hebben op de factuurvoorwaarden en niet meer op het bestaan zelf van de overeenkomst.

Wijkt de levering (*in casu* van keukens) af van wat was overeengekomen en werd de levering zonder protest aanvaard, dan kan de factuur, die rekening houdt met de gewijzigde overeenkomst, niet meer geprotesteerd worden: “Overwegende dat de weigering die verweerder had moeten doen geen protest is tegen de factuur van de geleverde en geplaatste keukens maar een protest tegen de levering en de plaatsing van andere keukens dan overeengekomen; Overwegende dat het normaal is dat de facturen opgemaakt worden overeenkomstig de normale prijs van de aanvaarde levering en plaatsing” (Kh. Brussel 20 februari 1975, *BRH* 1975, 349).

Protesteert hij tegen de levering en is dit protest gericht tegen het bestaan van de overeenkomst, dan moet de cliënt de levering terugzenden en niet op de factuur wachten om te protesteren (CLOQUET, 169, nr. 482).

De afwezigheid van protest na ontvangst van de factuur duidt in deze hypothese eveneens op een aanvaarding van de levering (Kh. Hasselt 25 januari 2006, *RABG* 2007, 642; Kh. Kortrijk 23 juni 2003, *TGR* 2004, 286; Kh. Hasselt 13 mei 2003, *RW* 2005-06, 270; Kh. Ieper 15 januari 2001, *RW* 2001-02, 349; Kh. Hasselt 10 januari 2001, *RW* 2002-03, 869; Kh. Hasselt 30 maart 1995, *RW* 1996-97, 365; Kh. Hasselt 2 februari 1994, *Limb.Rechtsl.* 1994, 45: alle zichtbare gebreken zijn hierdoor gedekt; Kh. Charleroi 19 januari 1973, *T.Aann.* 1976, 144).

358 3. Gaat ten slotte de factuur de levering vooraf, dan kan de cliënt die de factuur heeft aanvaard achteraf enkel nog de conformiteit van de levering betwisten. Protesteert hij daarentegen de factuur dan is een aanvaarding van de levering logischerwijze uitgesloten – een dergelijke aanvaarding moet dan immers worden uitgelegd als een afstand aan het eerder protest (CLOQUET, 170, nr. 485) – tenzij het protesteren van de factuur geen betrekking heeft op het bestaan van de overeenkomst maar enkel op de modaliteiten.

359 Veelal wordt in de factuurvoorwaarden bedongen dat eventuele klachten moeten worden ingediend binnen een bepaalde termijn na ontvangst van de factuur. Een cliënt kan echter slechts gehouden zijn te protesteren vanaf het ogenblik waarop hij het feit kon kennen waarop zijn eventueel protest betrekking heeft. Men moet derhalve aannemen dat de bedongen termijn enkel begint te lopen vanaf de in ontvangstneming van de koopwaar (CLOQUET, 194, nr. 597). Aangenomen wordt dat dergelijke termijnen enkel betekenis hebben voor klachten betreffende de conformiteit van de levering en voor zichtbare gebreken (J. LIMPENS, *La vente*, 178, nr. 416). Een beperking van de termijn uit artikel 1648 BW voor het instellen van een vrijwaringsvordering wegens verborgen gebreken, komt neer op een exonatiebeding aangezien het de wettelijke vrijwaringsplicht van de koper beperkt. Zoals bekend zijn t.a.v. fabrikanten en beroepsverkopers exonatiebedingen die betrekking hebben op de vrijwaringsplicht voor verborgen gebreken ongeldig; deze categorie van

verkopers worden immers geacht deze gebreken te kennen (zie verder, nr. 390).

360 In welke mate beperkt de aanvaarding van de factuur de mogelijkheid voor de cliënt om zich op de niet-conformiteit van de koopwaar te beroepen? Zo rijst de vraag of de verkoper de aanvaarding door de koper kan inroepen wanneer op de factuur de bijzondere hoedanigheden waaraan de koopwaar moet voldoen niet voorkomen, om staande te houden dat deze hoedanigheden niet waren bedongen. Het antwoord hierop luidt ontkenkend. Bij de ontvangst van de onvolledige factuur mag de koper ervan uitgaan dat het niet-vermelden van deze gegevens op een vergetelheid berust vanwege de wederpartij (A. KLUYSKENS, "De factuur als bewijsmiddel", *Rechtsk.T.* 1923, 4). Hij protesteert derhalve nog tijdig bij de ontvangst van de levering. Anders luidt het antwoord wanneer het gaat om gegevens zoals de prijs, de hoeveelheid, de leveringscondities e.d.m.; onjuistheden in dergelijke vermeldingen kunnen in één oogopslag worden geverifieerd en moeten door de koper aanstonds worden geprotesteerd (A. KLUYSKENS, *a.w.*, *Rechtsk.T.* 1923, 4).

§ 2. Bewijskracht van de factuur m.b.t. de algemene voorwaarden

A. INLEIDING

361 De bewijskracht van de factuur betreft niet uitsluitend het bestaan van de overeenkomst, maar komt ook aan de orde wanneer de vraag wordt gesteld naar de toepasselijkheid van de algemene voorwaarden vermeld op de factuur. In welke mate levert het toezenden van een factuur waarop aan de keerzijde, veelal in kleine druk, algemene contractvoorwaarden worden vermeld of waarop naar dergelijke voorwaarden wordt verwezen, het bewijs dat omtrent de toepassing van deze clausule ten tijde van de contractsluiting overeenstemming was bereikt tussen partijen? Een soortgelijke vraagstelling rijst eveneens in verband met vermeldingen op bestelbons (zie boven, nr. 242 en 292), leveringsbonnen, tickets, in briefwisseling enz.

Met het toenemend gebruik van standaardcontracten, die veelal ook toetredingsovereenkomsten zijn, staat men ver af van de "onderhandelingsovereenkomst" die de wetgever van 1804 voor ogen stond. Deze standaardisering van de contracten beantwoordt ongetwijfeld aan een maatschappelijke behoefte: de snelle afwikkeling van een grote hoeveelheid transacties mogelijk maken. Vanaf welk ogenblik wordt echter de contractuele rechtvaardigheid opgeofferd aan het streven naar rechtszekerheid en een vlot rechtsverkeer?

Zoals men weet wordt de geldigheid der standaard- en toetredingsovereenkomsten principieel erkend. Hiertoe is vereist dat omtrent hun toepassing wilsovereenstemming is bereikt tussen de partijen. Deze toestemming hoeft niet uitdrukkelijk te zijn, maar kan evengoed, zoals het Hof van Cassatie besliste in zijn bekend arrest van 1970, stilzwijgend worden gegeven (Cass. 11 december 1970, *Arr.Cass.* 1971, 369, *BRH* 1972, 608 en, *RW* 1970-71, 1129,

met noot). Een toestemming, ook indien zij enkel stilzwijgend tot stand komt, impliceert echter noodzakelijkerwijze een voorafgaande kennis van de contractvoorwaarden of dat de medecontractant er redelijkerwijze kennis van kon nemen.

Een exhaustieve behandeling van de standaardcontracten valt evenwel buiten dit bestek (zie o.m. M. BOSMANS, *a.w.*, *JT* 1981, 17-58; M. BOSMANS, "Standaardbedingen", *TPR* 1984, 33-94; R. DE SMET, *a.w.*, *RCJB* 1974, 192-203; E. DIRIX en A. VAN OEVERLEN, "Kroniek verbintenissenrecht (1978-80)", *RW* 1980-81, 2383 e.v.; W. GELDHOF, "Toetredingscontracten" in *Comm. Verb.*; R. KRUIHOF, "Overzicht van rechtspraak. Verbintenissen", *TPR* 1975, 456, nr. 17 e.v.; R. KRUIHOF, "Overzicht van rechtspraak. Verbintenissen", *TPR* 1983, 537, nr. 33 e.v.; J. LAENENS, *a.w.*, 77, nr. 267 e.v.; J.F. LECLERCQ, J. MAHAUX en A. MEINERTZHAGEN-LIMPENS, *Quelques aspects des contrats standardisés*, Brussel, 1982; I. MOREAU-MARGRÈVE, *a.w.*, *T.Aann.* 1971, 102-136; S. ONGENA (ed.), *Algemene voorwaarden*, Mechelen, 2006; D. PHILIPPE en M. CHAMMAS, "L'opposabilité des conditions générales" in *Le processus de formation du contrat*, Brussel, 2004, 189-328; J. SCHRAEYEN (ed.), *Algemene voorwaarden*, Brussel, 2012; S. STIJS en K. VANDERSCHOT (eds.), *Contractuele clausules rond de (niet-)uitvoering en de beëindiging van contracten*, Antwerpen, 2006; Q. VAN ENIS, "L'opposabilité des conditions générales off-line et on-line: de la suite dans les idées" in *Les conditions générales*, Louvain-la-Neuve, 2009, 9-35. Nederland: E.H. HONDIUS, *Standaardvoorwaarden*, diss. Leiden, Deventer, 1978; B. WESSELS en R. JONGENEEL, *Algemene voorwaarden*, Deventer, 1997; T. VAN WEICHEM, *Toepasselijkheid van algemene voorwaarden*, Deventer, 2007. Frankrijk: G. BERLIOZ, *Le contrat d'adhésion*, Parijs, 1973 en internationaal en rechtsvergelijkend o.m. M. FONTAINE en F. DE LY (eds.), *Droit des contrats internationaux. Analyse et rédaction de clauses*, Brussel, 2003; H. COLLINS (ed.), *Standard Contract Terms in Europe*, Alphen a/d Rijn, 2008; S. GRUNDMANN en D. MAZEAUD (eds.), *General Clauses and Standards in European Contract Law*, Den Haag, 2006).

Hier zal de aandacht worden toegespitst op de rol die de factuur en ook de bestelbon (zie boven, nr. 242 e.v.) en andere documenten (zie boven, nr. 292 e.v.), vervullen m.b.t. het totstandkomen en het bewijs van de wilsovereenstemming tussen partijen nopens de standaardbedingen.

B. TUSSEN HANDELAREN

1. Principe

362 Krachtens artikel 25 W.Kh. levert de factuur, die uitdrukkelijk of stilzwijgend werd aanvaard, tussen handelaren het bewijs op van het bestaan van de overeenkomst. Algemeen wordt aangenomen dat deze bewijskracht zich ook uitstrekt tot al de beschikkingen van de factuuren m.n. ook tot de algemene contractvoorwaarden die erop werden aangebracht (zie b.v. Antwerpen 22 november 1999, *RW* 2001-02, 815; Antwerpen 18 januari 1994, *Limb.Rechtsl.* 1994, 17; Kh. Tongeren 11 januari 2008, *RABG* 2008, 947; Kh. Hasselt 25 januari 2006, *RW* 2008-09, 1662; Kh. Hasselt 7 juni 2006, *TBH* 2007, 295; Kh. Ieper 15 januari 2001, *RW* 2001-02, 349). Dit wordt met zoveel woorden bevestigd door het Hof van Cassatie dat oordeelt dat de bewijsregel uit artikel 25 W.Kh. ook betrekking heeft op de contractvoorwaarden die op de factuur zijn vermeld. De afwezigheid van een tijdig protest heeft tot gevolg dat de factuur en dus ook de algemene voorwaarden die erop voorkomen, geacht moeten worden aanvaard te zijn (Cass. 29 april 2004, *RW* 2006-07, 870: het bestreden arrest waarin werd geoordeeld dat geen rechts-

geldig bevoegdheidsbeding is tot stand gekomen omdat de instemming hiermee niet kan worden afgeleid uit de afwezigheid van protest van de factuur, wordt vernietigd, zie ook verder, nr. 365).

Of die bedingen op de voor- of de keerzijde van de factuur voorkomen, is zonder belang (b.v. Gent 26 april 2010, *RW* 2011-12, 1914; Bergen 15 januari 2009, *JLMB* 2010, 1311; Kh. Turnhout 30 juni 2004, *TBBR* 2007, 573). Dat op de voorzijde van de factuur niet wordt verwezen naar de keerzijde is evenmin van belang. Evenmin of zij geschreven of gedrukt zijn. Wel neemt men aan dat bij tegenstrijdigheid der contractvoorwaarden, handgeschreven bedingen de voorkeur krijgen op gedrukte bedingen (zie verder, nr. 378), en bijzondere clausules op algemene bedingen en stijlclausules (zie verder, nr. 386).

De aanvaarde factuur levert het bewijs op dat de overeenkomst onder die voorwaarden tot stand gekomen is, dat m.a.w. de factuur de getrouwe weergave is van de wilsovereenstemming der partijen.

De bewijsregel van artikel 25 W.Kh. wordt niet op de proef gesteld wanneer komt vast te staan dat er ten tijde van de contractsluiting tussen partijen inderdaad een wilsovereenstemming bestond nopens de toepassing der contractvoorwaarden. Dit is b.v. het geval wanneer algemene bedingen van de factuur overeenstemmen met die vermeld op de bestelbon (o.m. Brussel 2 februari 1977, *JT* 1977, 472; Rb. Dendermonde 26 juni 1970, *BRH* 1970, 487; Kh. Namen 22 januari 1976, *RRD* 1976-77, 213; Kh. Namen 12 mei 1977, *RRD* 1978, 437). Deze wilsovereenstemming kan ook blijken uit het bestaan van regelmatige handelsrelaties tussen partijen waar deze bedingen door de verkoper steeds werden gebruikt (Gent 27 maart 1958, *RW* 1959-60, 455; Antwerpen 30 april 1975, *RW* 1975-76, 1510; Rb. Neufchâteau 11 februari 1981, *JT* 1981, 400). Of nog wanneer de koopakte uitdrukkelijk naar de algemene voorwaarden verwijst (Kh. St.-Niklaas 25 oktober 1968, *BRH* 1969, 175).

Het hierboven door de meerderheidsopvatting gemaakte onderscheid tussen de handelskoop en andere handelsovereenkomsten eist ook hier zijn tol. Betreft het geen handelskoop, dan behoudt de rechter meer armslag en is tegenbewijs mogelijk met alle middelen rechtens.

363 Maar wat echter indien de contractvoorwaarden voor het eerst opduiken in de factuur? Hier wordt de bewijskracht van de factuur m.b.t. de algemene voorwaarden het sterkst op de proef gesteld. Ten aanzien van deze vraag heerst dan ook geen eensgezindheid in rechtsleer en rechtspraak.

Volgens een belangrijk gedeelte van de rechtspraak strekt de bewijskracht van de aangenomen factuur zich ook dan uit tot de algemene contractsbedingen (zie o.m. Bergen 15 januari 2009, *JLMB* 2010, 1311; Gent 13 februari 2008, *TBBR* 2010, 142; Brussel 25 februari 2003, *TBH* 2004, 563; Antwerpen 22 november 1999, *RW* 2001-02, 815; Luik 18 november 1993, *JLMB* 1994, 567;

Brussel 24 maart 1976, *BRH* 1977, 259; Brussel 14 april 1976, *BRH* 1976, 255 en *RW* 1976-77, 165; Brussel 2 februari 1977, *JT* 1977, 472; Antwerpen 21 september 1977, *RW* 1977-78, 1916 en *Limb.Rechtsl.* 1978, 139; Antwerpen 16 oktober 1978, *BRH* 1979, 16; Gent 18 oktober 1978, *RW* 1979-80, 591; Brussel 17 mei 1979, *RW* 1979-80, 2446; Brussel 20 januari 1982, *RW* 1982-83, 2397; Bergen 26 mei 1986, *RRD* 1986, 261; Kh. Tongeren 11 januari 2008, *RABG* 2008, 947; Kh. Hasselt 25 januari 2006, *RW* 2008-09, 1662; Kh. Hasselt 7 juni 2006, *TBH* 2007, 295; Kh. Brussel 16 januari 2004, *RW* 2005-06, 872; Kh. Dinant 20 juni 1978, *JT* 1978, 598; Kh. Namen 30 oktober 1980, *RRD* 1981, 163; Kh. Brussel 24 december 1980, *JT* 1981, 245; Kh. Luik 3 juni 1982, *JT* 1982, 802 en *JL* 1983, 71, met noot JEUNEHOMME; Kh. Brussel 22 februari 1985, *JT* 1985, 491; Kh. Dinant 20 juni 1978, *JT* 1978, 598; Kh. Brussel 6 augustus 1973, *JT* 1973, 639; Kh. Brussel 23 oktober 1972, *BRH* 1973, 9; Kh. St.-Niklaas 28 oktober 1969, *RW* 1972-73, 1685: de aanvaarding betekent "dat de factuur moet geacht worden getrouwd hetgeen van het begin af werd overeengekomen tussen partijen te weerspiegelen"; Kh. Gent 3 augustus 1968, *BRH* 1968, 697; Kh. St.-Niklaas 15 november 1955, *RW* 1955-56, 1881, met noten CLOQUET en VAN CAENEGEM; Rb. Brugge 14 mei 1952, *RW* 1952-53, 844; Kh. St.-Niklaas 21 april 1936, *RW* 1935-36, 1746; Kh. Gent 1 oktober 1938, *RW* 1938-39, 820. Voor wat de rechtsleer betreft CLOQUET, 171, nr. 489 e.v.; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 68, nr. 62; M. BOSMANS, *a.w.*, *JT* 1981, 20; H. DEWULF *et al.*, "Overzicht van rechtspraak. Handelsrecht", *TPR* 2011, 975, nrs. 74 en 75; R. VANDEPUTTE, *De overeenkomst*, 56; J. LAENENS, *a.w.*, 101-102, nr. 365; I. MOREAU-MARGRÈVE, *a.w.*, *T.Aann.* 1971, 108 e.v.; J. MATTHYS en G. BAETEMAN, "Overzicht van rechtspraak (1961-64). Verbintenissen", *TPR* 1966, 240, nr. 97; P. VAN OMMESLAGHE, "Examen de jurisprudence", *RCJB* 1986, 144, nr. 58; J. VALERY, "De l'acceptation des factures par le silence", *Ann.dr.comm.* 1914, 118 e.v.). Dit is een noodzakelijk gevolg van de regel van artikel 25 W.Kh.: "koop en verkoop kan bewezen worden door een aanvaarde factuur". Door deze wetsbepaling wordt de factuur na haar aanvaarding, wat de bewijskracht betreft, gelijkgesteld met een onderhandse akte. Het is dan ook zonder belang, zo schrijft CLOQUET, of de algemene bedingen lange of korte tijd voor het opzenden van de factuur ter kennis van de medecontractant worden gebracht: de aanvaarding van de factuur impliceert dat zij vroeg of laat werden bedongen (CLOQUET, 172, nr. 494. CLOQUET, "La valeur des mentions imprimées des factures", *JT* 1957, 253: "L'absence de protestation du client au reçu de la facture est considérée comme une preuve contre lui, de l'existence du contrat, indépendamment du moment de la formation de ce contrat. Il serait, dès lors, illogique de ne pas admettre que ce même silence prouve l'accord du client sur les modalités du contrat, dans les mêmes conditions, c'est-à-dire tout aussi indépendamment du moment que le client les a connues. Ce moment peut donc être postérieur au moment de la conclusion du contrat de base. Rien n'empêche le client d'avoir accepté, dans la suite, les modalités précises dans les conditions du fournisseur". Zie ook A. KLUYSKENS, "De factuur als bewijsmiddel", *Rechtsk.T.* 1923, (2), 3). Krachtens de regel van artikel 25 W.Kh. ontstaat een wettelijk vermoeden dat de overeenkomst tot stand gekomen is onder de voorwaarden die uit de factuur blijken (zie boven, nr. 326).

364 Een ander gedeelte van de rechtspraak en rechtsleer weigert daarentegen rekening te houden met standaardbedingen die voor het eerst opduiken in facturen. Een factuur is immers niets meer dan een geschreven bevestiging van het bestaan en de inhoud van de overeenkomst die uitgaat van één der partijen. Wanneer de algemene bedingen niet bij de contractsluiting ter sprake zijn gekomen, dan is de factuur geen getrouwe weergave van de overeenkomst. Houdt men in die omstandigheden toch rekening met de factuurvoorwaarden, dan wordt aan de factuur niet enkel een bewijswaarde verleend, maar heeft zij ook een verbintensscheppende kracht: zij strekt ertoe dat de oorspronkelijke overeenkomst door één der partijen op unilaterale wijze wordt gewijzigd of aangevuld. In de regel mag men immers, zo schrijft KRUIHOF, niet aannemen dat de stilzwijgende aanvaarding van de factuur impliceert dat beide partijen de bedoeling hebben geuit t.a.v. de daarvoor het eerst opduikende afwijkende bedingen een schuldvernieuwing of novatie tot stand te brengen (R. KRUIHOF, "Overzicht van rechtspraak", *TPR* 1975, 461, nr. 22; R. KRUIHOF, "Overzicht van rechtspraak", *TPR* 1983, 540, 35; J. VANCAENEGEM, noot onder Kh. St.-Niklaas 15 november 1955, *RW* 1955-56, 1885 e.v.; *Les Nouvelles, Droit civil*, IV, I, 127, nr. 404; J. BARRAULT, "De l'acceptation des factures par le silence", *Ann.dr.comm.* 1913, 347-366). Genuanceerder is de opvatting dat het vermoeden van aanvaarding enkel speelt voor bedingen die bij ontvangst van de factuur in één oogopslag kunnen worden geverifieerd (Y. NINANE, "Une facture acceptée fait-elle preuve de la modification d'un contrat commercial?", *DCCR* 2009, (104) 116).

Bovendien, zo wordt betoogd, kan dit tot allerlei misbruiken leiden: het is immers al te eenvoudig om, eens de overeenkomst gesloten, allerhande exoneratiebedingen op de factuur te vermelden, speculerend op de laksheid van de medecontractant. Het gaat niet op, zo oordeelt de rechtbank van koophandel te Antwerpen, dat wanneer de partijen het niet nodig hebben geacht hun overeenkomst schriftelijk vast te leggen, één der contractanten achteraf in de facturen allerhande clausules zou inlassen (Kh. Antwerpen 1 juni 1955, *RW* 1955-56, 550. Zie ook Brussel 23 november 2001, *DAOR* 2002, afl. 63, 244; Luik 29 februari 1960, *Pas.* 1961, II, 4; Luik 11 maart 1975, *JL* 1974-75, 281; Gent 23 oktober 1978, *RW* 1978-79, 2430; Kh. Gent 4 maart 2004, *TGR* 2004, 382; Kh. Dendermonde 27 december 1994, *DAOR* 1995, afl. 34, 95; Kh. Brussel 31 oktober 1990, *TBH* 1991, 563; Kh. Namen 14 december 1982, *RRD* 1983, 58; Kh. Marche-en-Famenne 19 februari 1979, *BRH* 1980, 132; Kh. Namen 14 december 1982, *RRD* 1983, 58; Rb. Hoei 3 juni 1969, 1969, *BRH* 1969, 728: “qu'en vertu de l'article 25 du Code de commerce, les ventes peuvent se prouver par factures acceptées mais que cette acceptation ne vise manifestement que l'agrégation des éléments du contrat qui ont pu être débattus lors de la conclusion de celui-ci mais non les éléments que, par surprise et en espérant son silence, la demanderesse tente d'imposer à ces acheteurs après la vente”; Kh. Gent 12 maart 1968, *BRH* 1968, 287: *i.c.* bestond er tussen partijen een omstandige schriftelijke overeenkomst; Kh. Brussel 6 november 1964, *BRH* 1965, 42: *i.c.* bestond er tegenstrijdigheid tussen bestelbon en factuur; Kh. Antwerpen 22 mei 1951, *RW* 1951-52, 422: de factuur is niet de basis, maar de resultante van het contract).

Ten slotte werd opgemerkt dat het weinig realistisch is aan te nemen dat een handelaar facturen zou weigeren enkel en alleen omdat er clausules in voorkomen die hem niet bevallen. Anderzijds moet men opmerken dat deze opvattingen niet ten goede komen aan een vlot handelsverkeer dat op het veelvuldig gebruik van facturen steunt.

365 Ingevolge de bewijsregel neergelegd in artikel 25 W.Kh. moet echter de eerstgenoemde opvatting worden bijgetreden. De zienswijze dat een aanvaarde factuur enkel een feitelijk vermoeden zou zijn waarvan de appreciatie aan de rechter wordt overgelaten is met deze bepaling onverenigbaar. “Il n'est pas possible”, zo besluit MOREAU-MARGRÈVE, “*de lege lata*, de restreindre le champ d'application de l'article 25, alinéa 2: les termes généraux de cette disposition s'y opposent” (I. MOREAU-MARGRÈVE, *a.w.*, *T.Aann.* 1971, 111, die o.m. wijst op de parlementaire voorbereiding).

Deze opvatting heeft ook bevestiging gekregen in de rechtspraak van het Hof van Cassatie (Cass. 29 april 2004, *RW* 2006-07, 870, *TBH* 2005, 510, *Arr.Cass.* 2004, nr. 226, *Pas.* 2004, 736 en tijdschrift@ipr.be, 2005/3, 50 noot T. KRUGER: de bewijswaarde krachtens art. 25 W.Kh. heeft ook betrekking op de factuurvoorwaarden die op de factuur zijn vermeld. Zie ook Cass. 27 januari 2000, *Arr.Cass.* 2000, nr. 72, *Pas.* 2000, 222 en *RW* 2000-01, 353; Cass. 7 januari 2005, *Arr.Cass.* 2005, nr. 11, *RW* 2005-06, 1097, noot R. HOUBEN, *DAOR* 2006, afl. 77, 37, noot G.L. BALLON en *Pas.* 2005, 39).

2. Uitzonderingen

366 Door een blinde toepassing van de bewijsregel van artikel 25 W.Kh. bestaat het gevaar dat men komt tot strenge en soms onbillijke oplossingen. Zo werd eruit afgeleid dat factuurvoorwaarden verbindend zijn ook al zijn ze in strijd met wat de partijen voorheen waren overeengekomen (b.v. blijkens de bestelbon, overeenkomst, briefwisseling) (Kh. St.-Niklaas 15 november 1955, *RW* 1955-56, 1881; Kh. St.-Niklaas 29 januari 1957, *RW* 1957-58, 1360). Zo

ook zou de omstandigheid dat de factuur de algemene voorwaarden niet vermeldt, maar er enkel naar verwijst, niet kunnen beletten dat de partij die de factuur heeft aanvaard door die voorwaarden gebonden is (CLOQUET, 172, nr. 496).

Tot zulke oplossingen hoeft men echter geenszins te komen en dit zonder afbreuk te doen aan artikel 25 W.Kh. In gevallen zoals hiervoor vermeld, moet men zich immers de vraag stellen of het stilzwijgen van de wederpartij wel mag beschouwd worden als een “aanvaarding” van de factuur. Een dergelijk verweer tast geenszins de bewijskracht aan die uit de aanvaarding voortvloeit, maar betreft enkel het bewijs van de aanvaarding zelf (zie voor dit onderscheid: boven, nr. 322). Onder bepaalde omstandigheden kan door het stilzwijgen van de bestemming de factuur immers slechts moeizaam als een “stilzwijgende aanvaarding” van de algemene bedingen worden beschouwd. Dit is onder meer het geval in volgende hypothesen:

367 1. Wanneer de factuurvoorwaarden niet overeenstemmen met bedingen waarover voorheen tussen partijen overeenstemming was bereikt (A. KLUYSKENS, *a.w.*, *Rechtsk.T.* 1923, 3; FREDERICQ, *Handboek*, I, 255, nr. 220; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 68, nr. 62; *Les Nouvelles, Droit civil*, IV, 1, 126, nr. 397 e.v.; I. MOREAU-MARGRÈVE, *a.w.*, *T.Aann.* 1971, 113. Zie voor dit principe ook Antwerpen 14 januari 2009, *Limb.Rechtsl.* 2009, 183; Brussel 8 december 2008, *DCCR* 2009, 83, met noot Y. NINANE; Bergen 17 september 1996, *JT* 1997, 183; Kh. Brussel 10 november 2008, *RW* 2008-09, 548; Kh. Brussel 19 augustus 2005, *RW* 2007-08, 1460. *Anders*: CLOQUET, 180, nr. 530 e.v.; R. VANDEPUTTE, *De Overeenkomst*, 56; J. VALERY, “De l’acceptation des factures par le silence”, *Ann.dr.comm.* 1914, 118-130. Zie hierover ook H. DEWULF *et al.*, “Overzicht van rechtspraak. Handelsrecht”, *TPR* 2011, 975, nr. 72).

De rol van algemene contractcondities die voor het eerst op de factuur opduiken is *a fortiori* problematisch wanneer de partijen vooraf een bewijsovereenkomst gesloten of clausules hebben bedongen die de bewijswaarde van latere documenten uitsluiten zoals een “vier hoeken”-clausule of een *no oral modification*-clausule (zie boven, nr. 338).

De hier bedoelde hypothese is deze dat de factuurvoorwaarden afwijken van wat voorheen was overeengekomen, dus niet het geval dat de overeenkomst door de voorwaarden wordt aangevuld. Het geval dat de algemene voorwaarden op de factuur niet strijdig zijn met de oorspronkelijke overeenkomst, maar deze enkel aanvullen, moet dus worden onderscheiden (Antwerpen 17 november 2008, *Limb.Rechtsl.* 2009, 108).

De gedachte is dat – anders dan voor het bestaan zelf van de schuldvordering waar de niet-geprotesteerde factuur als een volkomen bewijs geldt, zelfs al zijn er afwijkingen ten opzichte van de oorspronkelijke overeenkomst (Cass. 7 januari 2005, *Arr.Cass.* 2005, nr. 11 en *RW* 2005-06, 1097 noot R. HOUBEN;

zie boven, nr. 337) – dit moeilijker is aan te nemen voor wijzigingen aan de contractcondities die immers niet in een oogopslag waarneembaar zijn. Nochtans is hier ook ruimte voor *n u a n c e*. Dit is het geval wanneer de partijen al geruime tijd handelsrelaties onderhouden en de geadresseerde tegen die afwijkende bedingen op de factuur nooit heeft geprotesteerd (Kh. Brussel 10 november 2008, *RW* 2009-10, 548; Kh. Brussel 16 januari 2004, *RW* 2005-06, 872). Hetzelfde geldt wanneer de afzender de bestemming geattendeerd heeft op de gewijzigde contractvoorwaarden (Kh. Brussel 16 augustus 2005, *RW* 2007-08, 1460). Aangezien de afwezigheid van protest wel een vermoeden van aanvaarding doet ontstaan, rust de bewijslast van het bestaan van een afwijkende voorafgaande overeenkomst op de ontvanger van de factuur.

Aldus werd geoordeeld dat wanneer een bestelling plaatsvond op basis van een bestelbon uitgaande van de koper waarop algemene aankoopvoorwaarden worden vermeld, de overeenkomst tot stand gekomen is met inachtneming van die bedingen en dat de andersluidende algemene bepalingen vermeld op de factuur van de verkoper hieraan niets meer kunnen wijzigen (Kh. Brussel 24 november 1967, *JCB* 1968, 19; Arrondrb. Brussel 23 september 1974, *BRH* 1975, 213. Zie ook Brussel 8 december 2008, *DCCR* 2009, 83, noot Y. NINANE; Antwerpen 17 november 2008, *Limb.Rechtsl.* 2009, 108, noot I. SAMOY; Luik 12 maart 1998, *TBBR* 1999, 204: kunnen de algemene voorwaarden op de factuur de contractuele waarborgen van het bestek niet uithollen; Bergen 12 november 1986, *JT* 1987, 112: afwijkende bedingen op bestelbon en facturen; Kh. Hasselt 16 februari 2000, *Limb.Rechtsl.* 2000, 438; Kh. Kortrijk 15 februari 1999, *RW* 2000-01, 495; Kh. Brussel 21 maart 1969, *BRH* 1971, 22: de verkoopsvoorwaarden op de facturen hebben geen uitwerking indien de overeenkomst werd afgesloten op basis van de aankoopvoorwaarden van de koper; Rb. Hoei 3 juni 1969, *BRH* 1969, 728). Wanneer de factuurvoorwaarden anders of strenger zijn dan deze gestipuleerd in de overeenkomst, dan kan de aanvaarding van deze voorwaarden niet worden afgeleid uit het eenvoudig stilzwijgen van de geadresseerde (Kh. Brussel 15 maart 1971, *BRH* 1971, 546. Zie ook Kh. Brussel 31 oktober 1977, *BRH* 1979, 194; Kh. Gent 12 maart 1968, *BRH* 1968, 287: wanneer de contractcondities omstandig door de partijen werden bepaald, gaat het niet op om het gebrek aan protest als een aanvaarding uit te leggen). De koper wordt niet geacht te reageren op wijzigingen in later toegezonden facturen (Kh. St.-Niklaas 20 november 1951, *RW* 1951-52, 1096; Kh. Brussel 26 november 1968, *BRH* 1969, 13). Dit is eveneens het geval bij tegenstrijdigheden in de algemene voorwaarden en bij tegenstrijdigheid tussen de bestelbon (van de koper) en de factuur (Kh. Brussel 6 november 1964, *BRH* 1965, 42. Zie ook Kh. Brussel 11 februari 1981, *TBH* 1984, 217: tegenstrijdigheid tussen Nederlandse en Franse versie) (zie verder, nr. 379). Anders is de situatie indien de afwijkende factuurvoorwaarden minder streng zijn en bijvoorbeeld meer aansluiten bij het gemeen recht. In zo'n geval mag worden aangenomen dat de geadresseerde die niet protesteert, erop mag vertrouwen dat de factuurvoorwaarden gelden boven de strengere wettelijke voorwaarden. Aldus mag wanneer de basisovereenkomst voorziet in een arbitragebeding, de cliënt dagvaarden voor de gewone rechtbank gelet op de andersluidende factuurvoorwaarden die dit arbitragebeding niet vermelden (Kh. Turnhout 11 februari 2009, *RW* 2009-10, 1064).

368 2. Wanneer de geadresseerde van de factuur vooraf de toepassing van de standaardvoorwaarden van de wederpartij heeft uitgesloten. In dat geval kan het stilzwijgen van de bestemming bezwaarlijk als een aanvaarding van de factuurvoorwaarden worden beschouwd (Kh. Brussel 21 maart 1969, *BRH* 1971, 22: overeenkomst die tot stand komt op basis van de “aankoopvoorwaarden” van de koper; Arrondrb. Brussel 23 september 1974, *BRH* 1975, 213: overeenkomst komt tot stand op basis van bestelbon van de koper; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 68, nr. 62). Dit is eveneens het

geval wanneer in de briefwisseling van de geadresseerde steeds verwezen werd naar eigen contractvoorwaarden. De problematiek van de tegenstrijdige contractclausules wordt hierna onderzocht: zie verder, nr. 379.

369 3. Wanneer de factuur de algemene voorwaarden niet vermeldt, maar enkel naar het bestaan ervan verwijst. Te denken aan het geval dat wordt medegedeeld dat die voorwaarden in de bijlagen van het *Staatsblad* werden gepubliceerd, dat zij ter inzage liggen op de griffie van een rechtbank (Kh. Turnhout 22 november 1990 en 21 mei 1991, *Turnh.Rechtsl.* 1991, 158 en 159. Anders: Kh. Dendermonde 24 september 1992, *RW* 1992-93, 934), op de zetel van een beroepsvereniging, of dat zij op verzoek worden toegestuurd (Antwerpen 15 maart 2004, *RW* 2004-05, 1354; Antwerpen 11 oktober 2004, *RHA* 2006, 47: loutere verwijzing naar expediteursvoorwaarden die niet op voorhand werden meegedeeld; Kh. Hasselt 7 juni 2006, *TBH* 2007, 295: vermelding op bestelbon dat algemene voorwaarden kunnen verkregen worden op eenvoudig verzoek; Kh. Hasselt 7 mei 1999, *RW* 2000-01, 356; Kh. Hasselt 8 juli 1998, *TBH* 1998, 774: voorwaarden ter inzage bij de kamer van koophandel). Ook deze uitzondering mag niet blindelings worden toegepast. Aldus is er ruimte voor nuance wanneer de partijen bijvoorbeeld regelmatige handelstransacties onderhielden waarbij in het verleden de facturen waarop de bedingen voorkomen niet werden geprotesteerd. In dergelijk geval moeten de algemene voorwaarden worden toegepast op alle tussen de partijen lopende transacties, ook al is er geen kaderovereenkomst waar zulks uitdrukkelijk zou zijn bepaald (Luik 13 juni 2006, *JLMB* 2006, 1650).

Volgens sommigen volstaat het dat de medecontractant kennis heeft kunnen nemen en dat zeker van handelaars mag worden verwacht dat zij ter zake de nodige diligentie aan de dag leggen (CLOQUET, 172, nr. 495). Deze vraagstelling blijft echter niet beperkt tot de factuur maar rijst eveneens in geval van loutere verwijzing naar algemene contractvoorwaarden in briefwisseling, leveringsbonds en andere documenten. In dit ruimer perspectief verdient de opvatting de voorkeur die in beginsel de loutere verwijzing naar algemene contractvoorwaarden onvoldoende acht.

Zo verklaart de rechtbank van koophandel te Antwerpen algemene voorwaarden niet bindend omdat toch ernstig kan worden betwijfeld of een bestemming zich volkomen bewust is geweest van de juiste draagwijdte wanneer hij lezing kreeg van de vermelding op de factuur dat de overeenkomst beheerst wordt door algemene voorwaarden "waarvan hij inzage kan krijgen op eenvoudig verzoek" (Kh. Antwerpen 9 november 1973, *Eur.Vervoerr.* 1974, 441. Zie ook Brussel 3 december 1952, *Jur.Anvers* 1952, 369; Gent 24 januari 1959, *RW* 1959-60, 1996; Brussel 24 juni 1971, *Rechtspr.Antw.* 1971, 309; Brussel 2 november 1972, *BRH* 1973, 445; Antwerpen 9 oktober 1985, *Rechtspr.Antw.* 1986, 127: loutere verwijzing naar algemene voorwaarden in briefwisseling en facturen is onvoldoende; Brussel 27 juni 1986, *RW* 1987-88, 1413; Kh. Brussel 31 oktober 1990, *TBH* 1991, 563. Het antwoord zal enkel anders luiden wanneer uit de omstandigheden van het geval en uit de verkeersopvattingen mag worden afgeleid dat de handelaar geacht moet worden van die voorwaarden kennis te hebben. Dit is b.v. het geval wanneer de partijen regelmatige handelsrelaties onderhielden, dat de medecontractant vertrouwd is met de betrokken bedrijfstak waar men gelijklopende standaardvoorwaarden pleegt te bedingen (b.v. Antwerpen 30 april 1975, *RW* 1975-76, 1510; Kh. Antwerpen 4 februari 1972, *BRH* 1972, 648; Kh. Antwerpen 12 september 1972, *Rechtspr.Antw.* 1972, 386; Kh. Gent 12 oktober 1989, *TBH* 1991, 548).

Indien de factuur zelfs geen verwijzing bevat naar de algemene contractvoorwaarden, dan is een aanvaarding vanzelfsprekend uitgesloten (Kh. Brussel 4 mei 1966, *BRH* 1966, 155: geen enkele vermelding op de factuur van enige verwijzing naar algemene condities. Zie ook Gent 24 januari 1959, *RW* 1959-60, 1996; Kh. Antwerpen 12 september 1972, *Rechtspr. Antw.* 1972, 383).

Het antwoord luidt anders indien die contractvoorwaarden kunnen worden beschouwd als gebruiken (art. 1135 BW) of als gebruikelijke bedingen (art. 1156 BW) (zie verder, nr. 385).

Ook kan nog worden gedacht aan het geval dat in vorige contracten tussen partijen steeds naar die voorwaarden werd verwezen. Zo verklaarde de rechtbank van koophandel te Brussel, in een geval waar de verweerder staande hield de factuur niet te hebben ontvangen, de algemene voorwaarden toch van toepassing aangezien zij op alle andere facturen voorkwamen en verweerder hier nooit had tegen geprotesteerd (Kh. Brussel 25 januari 1968, *RW* 1968-69, 612).

Wat indien de handelaar verwijst naar zijn contractvoorwaarden die *consulteerbaar* zijn op het *internet*? Ook hier stelt de rechtspraak zich streng op (Vred. Zomergem 11 maart 2011, *RW* 2011-12, 1348, m.b.t. consumenten). Een genuanceerder antwoord verdient echter de voorkeur rekening houdend met de vertrouwdheid van de partijen met dit medium en de rol die dit heeft gespeeld in de contractsluiting (b.v. contractsluiting kwam tot stand na consultatie van de webstek van verkoper, communicatie tussen partijen verliep langs elektronische weg, elektronische handel). Wat de elektronische handel betreft, bepaalt artikel 8, § 2 wet elektronische handel van 11 maart 2003, dat de algemene voorwaarden op een zodanige wijze ter beschikking worden gesteld dat de afnemer deze kan opslaan en weergeven. De afnemer moet bijgevolg de mogelijkheid hebben om deze algemene voorwaarden op te slaan en af te drukken.

370 4. Wanneer de *grafische voorstelling* van de algemene voorwaarden *misleidend* is of de *formulering dubbelzinnig* is: b.v. onduidelijke en kleine druk, abnormale plaats en dergelijke, die van aard zijn een normaal medecontractant te verschalken (Gent 22 mei 1996, *TWVR* 1997, 19: “een marteling voor de ogen”; Gent 16 juni 1956, *RW* 1956-57, 1648, met concl. Adv. Gen. MATHYS; Kh. Gent 3 augustus 1968, *BRH* 1968, 697: principe; Kh. Brussel 11 januari 2008, *RABG* 2008, 964: abnormaal grote inspanning om voorwaarden te kunnen lezen; Kh. Hasselt 2 oktober 2007, *RW* 2008-09, 548: klein lettertype dat amper leesbaar is; Kh. Charleroi 5 december 1986, *RRD* 1987, 34; Kh. Brussel 21 mei 1970, *JT* 1970, 499 (motivering); Vred. Grâce-Hollogne 21 december 2007, *JLMB* 2009, 1690. Zie ook CLOQUET, 173, nr. 497; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 68, nr. 62. Over de problematiek in het algemeen: R. KRUIHOF, “Overzicht van rechtspraak”, *TPR* 1983, 541, nr. 37 e.v.; R. MOUGENOT, *La preuve in Rép.not.* IV, X, 271, nr. 211; H. BRICKS, *Les clauses abusives*, Parijs, 1982, 176, nr. 266).

Dat de contractvoorwaarden enkel op de keerzijde van de factuur voorkomen, is echter zonder belang (CLOQUET, 173, nr. 499; Bergen 15 januari 2009, *JLMB* 2010, 1311; Kh. Turnhout 30 juni 2004, *TBBR* 2007, 573), zelfs wanneer de voorzijde geen vermelding bevat die naar de keerzijde verwijst (b.v. Kh. Luik 24 september 1962, *JL* 1962-63, 45: “qu’il appartient au destinataire de la facture de prendre connaissance de toutes et de chacune des mentions figurant sur celle-ci que ce soit au *recto* ou au *verso*”). Zie ook Brussel 2 februari 1977, *JT* 1977, 472; Kh. Brussel 6 augustus 1973, *JT* 1973, 639; Kh. Luik 3 juni 1982, *JT* 1982, 802 en *JL* 1983, 71).

371 5. Hetzelfde geldt wanneer de factuur in een *taal* is opgesteld die de bestemming niet machtig is. Op de afzender rust de bewijslast dat de geadresseerde voldoende kennis heeft van de gebruikte taal om de algemene voorwaarden te begrijpen (Kh. Gent 17 januari 2008, *TGR* 2008, 351; Kh. Hasselt 8 mei 2007, *RW* 2007-08, 1047; Kh. Hasselt 30 maart 1994, *RW* 1994-95, 264: algemene voorwaarden in het Duits; Kh. Charleroi 5 december 1986, *RRD* 1987, 34; Kh. Antwerpen 7 december 1976, *RW* 1976-77, 1657; Kh. Hasselt 14 mei 1969, *RW* 1969-70, 90: “als handelsgebruik moet worden aanvaard dat de factuur zou worden opgesteld in de moedertaal van de bestemming”; Kh. Brussel 11 mei 1963, *RW* 1963-64, 199; Vred. Namen 21 april 1998, *T.Vred.* 1999, 380; R. KRUIHOF, “Overzicht van rechtspraak. Verbintenissen”, *TPR* 1983, 542, nr. 37; M. BOSMANS, *a.w.*, *JT* 1981, 19, nr. 8. *Anders*: Kh. St.-Niklaas 29 januari 1957, *RW* 1958-59, 914; Kh. Oudenaarde 16 oktober 1986, *RW* 1987-88, 478: de geadresseerde die de gebruikte taal niet machtig is, moet hiertegen protesteren; CLOQUET, 174, nr. 504). *Uitzondering* moet echter worden gemaakt voor handelaars die sinds geruime tijd handelsbetrekkingen onderhouden en de geadresseerde nimmer tegen de algemene voorwaarden protesteerde (Arrondrb. Brussel 5 november 1974, *BRH* 1974, 541). Terloops zij er aan herinnerd dat het KB 18 juli 1966 op het taalgebruik in het bedrijfsleven enkel regels geeft omtrent de wettelijke vermeldingen van de factuur en niet van toepassing is op de overige vermeldingen zoals de algemene voorwaarden (zie boven, nr. 217).

Met het voorgaande moet ook gelijkgesteld worden het geval dat de factuur op een slordige of ondoorzichtige wijze wordt geformuleerd zodat een gemiddelde lezer zich niet van de precieze draagwijdte ervan kan vergewissen (R. KRUIHOF, “Overzicht van rechtspraak. Verbintenissen”, *TPR* 1983, 542, 37). Dit is ook zo indien er tegenstrijdigheid bestaat tussen de verschillende versies van de algemene voorwaarden (Kh. Brussel 11 februari 1981, *TBH* 1984, 216: indien er tegenstrijdigheid is tussen de Nederlandse en Franse versie, moeten de algemene voorwaarden plaatsmaken voor het gemeen recht). Op de contractpartij die eenzijdig contractvoorwaarden oplegt aan zijn wederpartij rust de verplichting dat zij gesteld zijn in een heldere en begrijpelijke taal (zie art. 9:402 DCFR: “a person who supplies terms which have not been individually negotiated has a duty to ensure that they are drafted and communicated in plain, intelligible language”).

Volledigheidshalve zij erop gewezen dat het hier gemaakte voorbehoud in verband met de onduidelijkheid van de algemene voorwaarden of met betrekking tot de taal waarin deze werden opgesteld, slechts geldt in het raam van de stilzwijgende aanvaarding van facturen. Problematischer is de vraag of diegene die uitdrukkelijk met de contractvoorwaarden heeft ingestemd, nog een dergelijk verweer kan voeren. Aldus wordt veelal aangenomen dat diegene die de voorwaarden, opgesteld in een andere taal, aanvaard heeft, geacht moet worden deze bedingen te begrijpen (o.m. P. VAN OMMESLAGHE, *Droit des obligations*, Brussel, 2010, I, 505, nr. 331). Aldus werd ook geoordeeld dat een partij die een overeenkomst blindelings ondertekent, zonder kennis te nemen van de standaardbepalingen, omdat hij het volste vertrouwen heeft in de wederpartij, door die bedingen gebonden is (Antwerpen 3 maart 1987, *TBBR* 1989, 237). Voor het Nederlandse recht bepaalt artikel 6:232 NBW dat een wederpartij ook dan aan de algemene voorwaarden gebonden is, “als bij het sluiten van de overeenkomst de gebruiker begreep of moest begrijpen dat zij de inhoud daarvan niet kende”.

372 6. Van clausules betreffende de aanvaarding (b.v. termijn of vorm van het protest) mag logischerwijze de stilzwijgende aanvaarding evenmin aangenomen worden (zie boven, nr. 345) (*anders*: Kh. Charleroi 16 januari 1975, *BRH* 1976, 116). Hetzelfde geldt voor clausules omtrent de o n t v a n g s d a t u m van de factuur.

373 7. Wanneer in de factuurvoorwaarden ongebruikelijke en buitensporige bedingen werden opgenomen (zie in die zin ook H. BRICKS, *a.w.*, 178, nr. 269 e.v.). Een stilzwijgende aanvaarding is eveneens problematisch wanneer het gaat om bedingen waaraan de bestemming van de factuur zich niet behoefde te verwachten. Ook in de rechtspraak wordt rekening gehouden met het al dan niet gebruikelijk of buitensporig karakter van de factuurcondities (Antwerpen 28 maart 1984, *RW* 1987-88, 262; Rb. Hasselt 22 april 1970, *BRH* 1970, 457: een bevoegdheidsbeding is gebruikelijk; Kh. Brussel 5 oktober 1971, *JT* 1971, 738: “que ces conditions sont appliquées par 95 % environ des concurrents de la défenderesse, de sorte qu’une maison de commerce de l’importance de la demanderesse doit savoir quelles sont entrées dans les usages d’une façon tout à fait générale”; Kh. Dinant 20 juni 1978, *JT* 1978, 598; Kh. Bergen 11 juli 1978, *BRH* 1979, 100: “que les conditions générales de vente doivent respecter l’économie normale d’un contrat de vente; en bouleversant complètement l’économie normale des obligations réciproques, la convention deviendrait léonine”; Kh. Gent 24 oktober 1950, *RW* 1950-51, 1472; Kh. Aalst 27 november 1951, *RW* 1951-52, 900).

Sommige auteurs zijn nochtans van oordeel dat dit onderscheid nogal vaag is en de poort openzet voor arbitraire oplossingen. Ook zou dit onderscheid juridisch moeilijk gefundeerd kunnen worden (VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 68, nr. 62; I. MOREAU-MARGRÈVE, *a.w.*, *T.Aann.* 1971, 112-113; A. CLOQUET, *a.w.*, *JT* 1957, 254, nr. 14 e.v.).

Met deze kritiek kan niet worden ingestemd. Algemene contractvoorwaarden moeten als *buitensporig* of *exorbitant* worden bestempeld wanneer blijkt dat de *clausules* in de betrokken sector t.a.v. soortgelijke contracten ongebruikelijk zijn en mag worden aangenomen dat de geadresseerde van de factuur er niet op bedacht is geweest. Zo zijn b.v. gebruikelijk: schadebedingen, bedingen omtrent leverings- en betalingsmodaliteiten en bevoegdheidsbedingen. Zijn dit b.v. niet: *arbitrageclausules* (zie verder, nr. 419), bedingen die een buitenlandse rechtbank bevoegd verklaren, zogenaamde “*strafbedingen*”, overdreven exoneratiebedingen, bedingen die het recht op schuldvergelijking beperken, bedingen die de schuldvordering onoverdraagbaar of onverpandbaar verklaren enz.

Dit onderscheid kan ook juridisch gefundeerd worden. In feite komt de bewijsregel van artikel 25 W.Kh. neer op een toepassing van de *figuur van de partijbeslissing*. Aan één der partijen, m.n. de opsteller van de factuur, wordt de bevoegdheid verleend om de rechtsverhouding die tussen partijen bestaat, nader te bepalen en uit te werken. Welnu, het nemen van een partijbeslissing behoort tot de uitvoering te goeder trouw (art. 1134 BW). Aan de rechter komt dan een “marginale” toetsingsrecht toe indien de partijbeslissing op kennelijke wijze indruist tegen de eisen van redelijkheid en billijkheid (zie bij R. KRUIHOF, “Overzicht van rechtspraak. Verbintenissen”, *TPR* 1975, 481, nr. 47; J. RONSE, “Marginale toetsing”, *TPR* 1977, 207 e.v.; M.E. STORME, “De bepaling van het voorwerp van een verbintenis bij partijbeslissing”, *TPR* 1988, 1259 e.v.).

Dit criterium krijgt ook bevestiging in de *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*. Luidens artikel 2.1.20 van deze principes blijft een standaardbeding zonder gevolg indien de medecontractant er redelijkerwijze niet op bedacht moest zijn dat het in de overeenkomst is opgenomen, behoudens ingeval hij hiermee uitdrukkelijk heeft ingestemd. De bedoeling is om “overval-technieken” af te straffen. In gelijke zin bestempelt artikel 9:405 (Boek II) DCFR ieder beding in algemene voorwaarden dat apert afwijkt van de gangbare handelsgebruiken als onbillijk. Ook in de richtlijn betalingsachterstand 2011/7EU wordt voor de beoordeling van het onbillijk karakter van een beding rekening gehouden met o.m. een “opmerkelijke afwijking van goede handelspraktijken die in strijd is met de goede trouw en eerlijke behandeling”.

Uiteraard moet ook hier rekening worden gehouden met de omstandigheden van de zaak. Te denken valt bijvoorbeeld aan het bestaan tussen de partijen van geregelde transacties waarbij de bedingen nooit ter discussie werden gesteld (b.v. Rb. Brugge 15 januari 2001, *RW* 2003-04, 591).

3. Conclusie

374 Krachtens artikel 25 W.Kh. levert de aanvaarde factuur het wettelijk bewijs op dat een overeenkomst tussen partijen tot stand gekomen is onder de voorwaarden die op voor- of keerzijde van de factuur worden vermeld; ook al verschijnen die bedingen dan voor het eerst.

De prealabele vraag is echter of het stilzwijgen van de bestemming in die gevallen kan worden uitgelegd als een aanvaarding van de factuurvoorwaarden. Hierop moet ontkennend worden geantwoord indien de factuurvoorwaarden afwijken van de aanvankelijke contractvoorwaarden, wanneer die voorwaarden naar inhoud of vormgeving misleidend of onbegrijpelijk zijn, wanneer zij ongebruikelijk of buitensporig zijn, en, in beginsel ook wanneer er enkel naar die algemene voorwaarden wordt verwezen.

Deze oplossing moet niet beperkt blijven tot de koopovereenkomsten. De rechtspraak staat thans nog overwegend op het standpunt dat voor de andere overeenkomsten dan de koop, de aanvaarding van de factuur enkel een “feitelijk vermoeden” oplevert, ook met betrekking tot de algemene bedingen. Eens men echter de principiële uitbreiding van de toepassing van de bewijsregel van artikel 25 W.Kh. tot alle commerciële overeenkomsten aanvaardt (zie boven, nr. 350), moet zulks ook gelden voor de algemene bedingen.

C. TEN AANZIEN VAN NIET-HANDELAREN

375 De bijzondere bewijskracht waarmee de factuur door artikel 25 W.Kh. wordt bekleed, geldt enkel tussen kooplieden. Tegen een contractant voor wie de overeenkomst een burgerlijk karakter heeft, levert de factuur dus *a fortiori* geen bewijs op van de aanvaarding der algemene bedingen die erop voorkomen (Gent 13 oktober 2008, *NJW* 2009, 508 noot M.D.; Antwerpen 20 september 2004, *RW* 2006-07, 539; Kh. Brussel 7 februari 1946, *JCB* 1946, 190; Rb. Aarlen 27 oktober 1953, *JL* 1953-54, 79; Rb. Aarlen 30 januari 1969, *BRH* 1970, 156; Rb. Aarlen 7 november 1969, *JL* 1969-70, 197; Rb. Antwerpen 26 juni 1975, *RW* 1975-76, 1311; Vred. St. Gillis 12 november 1952, *RW* 1952-53, 1036). De instemming met algemene voorwaarden impliceert noodzakelijk de – minstens mogelijke – voorafgaandelijke kennisname ervan (Cass. C.10.0587.F, 19 december 2011). Aangezien de bewijsregel uit artikel 25 W.Kh. hier niet geldt, stuit de factuur als postcontractueel document op zijn limieten.

De rechtspraak is dan ook vaak zeer principieel door aan de factuur iedere bewijswaarde te ontkennen m.b.t. de algemene contractvoorwaarden.

Nochtans is hier ook ruimte voor nuance. In die zin werd door MOREAU-MARGRÈVE, de opvatting verdedigd dat aan de factuur, ten aanzien van niet-handelaren toch een residuaire rol moet toekomen als feitelijk vermoeden (I. MOREAU-MARGRÈVE, *a.w.*, *T.Aann.* 1971, 105-106; zie ook P. VAN OMME-SLAGHE, *Droit des obligations*, Brussel, 2010, 2412, nr. 1787). Samen met andere elementen kan de rechter dan uit het niet-protesteren van de factuur, onder omstandigheden, de stilzwijgende aanvaarding van de factuurvoorwaarden afleiden. In burgerlijke zaken geldt echter het voorschrift van artikel 1341 BW. Meer afdoende is dan, zoals BOSMANS voorstelt, de afwezigheid van protest, in dergelijke omstandigheden, als een buitengerechtigde bekentenis

te beschouwen met betrekking tot de algemene voorwaarden (M. BOSMANS, *a.w.*, *JT* 1981, 21, nr. 19. Zie ook Rb. Kortrijk 9 april 2007, *RW* 2008-09, 1357; Rb. Neufchâteau 11 februari 1981, *JT* 1981, 400).

Ten aanzien van c o n s u m e n t e n is de rol van de factuur als postcontractueel document echter nog verder beperkt ingevolge artikel 4 wet marktpraktijken (WMPC) dat bepaalt dat ten laatste op het ogenblik van de contractsluiting de consument behoorlijk moet worden geïnformeerd over de prijs en het voorwerp van de overeenkomst en over de verkoopsvoorwaarden (zie b.v. Vred. Zomergem 11 maart 2011, *RW* 2011-12, 1348).

D. ENIGE BIJZONDERE PROBLEMEN

1. Interpretatie van standaardvoorwaarden

376 De interpretatieregels neergelegd in de artikelen 1156 BW tot en met 1164 BW zijn eveneens van toepassing op standaard- en toetredingscontracten. Alvorens hierop verder in te gaan, moet de aard van de regels nader worden bepaald. Zoals bekend heeft het Hof van Cassatie, in navolging van zijn procureur-generaal (F. DUMON, “De motivering van de vonnissen en arresten en de bewijskracht van de akten”, *RW* 1978-79, 257-326 en *Arr.Cass.* 1978-79, 3-69), in enige arresten werd het traditionele standpunt, dat deze regels slechts aanbevelingen zijn van de rechter en geen werkelijke rechtsregels, verlaten (Cass. 22 maart 1979, *Arr.Cass.* 1978-79, 860, *RW* 1979-80, 2238 en *RCJB* 1981, 189, met noot L. CORNELIS (m.b.t. art. 1162 BW); Cass. 27 april 1979, *Arr.Cass.* 1978-79, 1025 (m.b.t. art. 1156 BW); Cass. 25 september 1981, *RW* 1982-83, 433 (m.b.t. art. 1157 BW). De artikelen 1156-1164 BW zijn suppletieve rechtsregels waarvan de schending door de rechter tot cassatie kan leiden.

Welke van deze voorschriften verdienen nu bijzondere aandacht in het raam van de problematiek der standaardbedingen? In de eerste plaats is dit artikel 1162 BW: “In geval van twijfel wordt de overeenkomst uitgelegd ten nadele van hem die bedongen heeft en ten voordele van hem die zich verbonden heeft”. Hieruit kan een stelselmatige interpretatie worden afgeleid ten gunste van de toetredende partij. Volgens de rechtspraak van het Hof van Cassatie betekent deze bepaling immers niet dat de interpretatie ten voordele van de debiteur moet geschieden – dit zou soms ook kunnen leiden tot een interpretatie ten gunste van de opsteller van standaardvoorwaarden, aangezien beide partijen van een overeenkomst zowel schuldenaar als schuldeiser zijn – maar moet telkens worden uitgemaakt welke partij zich verbonden heeft en welke bedongen heeft (Cass. 22 maart 1979, *t.a.p.*; Cass. 27 april 1979, *t.a.p.*; Cass. 7 september 1979, *RW* 1979-80, 23). Aldus is diegene die zijn aansprakelijkheid contractueel beperkt, de “bedinger” niettegenstaande hij debiteur is van een contractuele zorgvuldigheidsplicht.

Welnu, ten aanzien van iedere clause die een afwijking voorziet van het gemeen recht, moet de opsteller van de standaardvoorwaarden in feite beschouwd worden als de “bedinger”. Met betrekking tot de verkoopovereenkomst bestaat hierover geen twijfel ingevolge artikel 1602 BW: “De verkoper is verplicht duidelijk te verklaren waartoe hij zich verbindt. Ieder duister of ondubbelzinnig beding wordt tegen de verkoper uitgelegd”. In het algemeen kan ook nog steun gevonden worden in de theorie van de precontractuele aansprakelijkheid: de opsteller van de algemene bedingen begaat een fout indien hij onduidelijke clauses in de overeenkomst heeft opgenomen (R. KRUIHOF, “Overzicht van rechtspraak”, *TPR* 1975, 503, nr. 63. Zie ook R. VANDEPUTTE, *De overeenkomst*, 110-113).

377 Een andere regel die veelal tot artikel 1162 BW wordt herleid, is deze van de restrictieve interpretatie van bedingen die van het gemeen recht afwijken. Zo wordt b.v. nagenoeg algemeen aangenomen dat exoneratiebedingen (zie verder, nr. 388), schadebedingen en commissaire bedingen (zie verder, nr. 391) beperkend moeten worden uitgelegd (zie bij R. KRUIHOF, “Overzicht van rechtspraak. Verbintenissen”, *TPR* 1983, 595-598, nr. 95; L. CORNELIS, *a.w.*, *RCJB* 1981, 215, nr. 23).

378 Uit artikel 1156 BW wordt afgeleid dat bij tegenstrijdigheid tussen gedrukte en handgeschreven clauses de voorkeur moet worden gegeven aan de laatste. Met de hand geschreven bedingen worden geacht juister de werkelijke bedoelingen der partijen weer te geven (CLOQUET, 177, nr. 515; DE PAGE, IV, 232, nr. 205, noot (3); I. MOREAU-MARGRÈVE, *a.w.*, *T.Aann.* 1971, 123. Zie ook E.H. PERREAU, “Clausules manuscrites et clauses imprimées”, *RTDC* 1927, (303), 316 e.v. B.v. Rb. Hasselt 27 november 1909, *Pas.* 1908, III, 199). Om dezelfde reden hebben specifieke vermeldingen ook voorrang op stijlclauses (zie verder, nr. 386).

Met betrekking tot overeenkomsten met consumenten geeft de wet van 6 april 2010 betreffende marktpraktijken en consumentenbescherming een bijkomende interpretatieregel. Indien alle of bepaalde bedingen van een overeenkomst tussen een onderneming en een consument schriftelijk zijn, moeten ze op duidelijke en begrijpelijke wijze zijn opgesteld. In geval van twijfel over de betekenis van een beding, prevaleert de voor de consument gunstigste interpretatie (art. 40 WMPC).

2. *Tegenstrijdige standaardbedingen*

379 Een specifiek probleem rijst indien beide partijen aanspraak maken op de toepassing van de eigen algemene contractvoorwaarden. B.v. A doet een bepaald aanbod onder verwijzing naar zijn algemene condities. De wederpartij B die het aanbod aanvaardt, verwijst op haar beurt naar eigen standaardbedingen. De rechtbanken worden veelvuldig met deze vraagstelling geconfronteerd aangezien handelaren in hun correspondentie, op hun bestel-

bons, facturen en dergelijke nagenoeg steeds naar de eigen condities plegen te verwijzen.

Veelal wordt hierin zelfs een clause opgenomen luidens welk in geval van conflict tussen algemene voorwaarden, de voorkeur moet worden gegeven aan de eigen condities. Het moge duidelijk zijn dat voor dit probleem geen pasklare oplossingen bestaan.

Zie hierover o.m. F. DE LY, "Formulierenstrijd en totstandkoming van contracten", *RW* 1986-87, 1313-1334; W. GELDHOF, "Toetredingscontracten" in *Comm.Bijz.Ov.*, nr. 16 e.v.; Y. NINANE, "Une facture acceptée fait-elle preuve de la modification d'un contrat commercial?", *DCCR* 2009, (104) 110-113; D. PHILIPPE en M. CHAMMAS, "L'opposabilité des conditions générales" in *Le processus de formation du contrat*, Brussel, 2004, (189) 275-304; M.-E. STORME, "Strijdige standaardvoorwaarden: 'wie laatst lacht, lacht niet altijd best'", *TBH* 1991, 557-559; Y. ZHANG *et al.*, "Battle of Forms: Harmonisation in the European context", *Ars Aequi* 2007, 566-571 en i.h.b. C. DELFORGE, "Le conflit né de la confrontation de conditions générales contradictoires" in *Le processus de formation du contrat*, Brussel, 2002, 479-553).

Voor het beslechten van deze *battle of forms* worden diverse theorieën verdedigd, die echter enkel als uitgangspunten mogen worden beschouwd:

380 a. Volgens sommige rechtspraak duidt het conflict der algemene voorwaarden op de afwezigheid van wilsovereenstemming zodat tussen partijen geen overeenkomst is tot stand gekomen (b.v. Rb. Luik 29 maart 1973, *JL* 1972-73, 253). Met deze opvatting kan niet worden ingestemd: de algemene voorwaarden leveren in beginsel geen essentieel bestanddeel op dat de totstandkoming van de overeenkomst in de weg staat. Zij wordt dan ook overwegend afgewezen. De heersende opvatting heeft het *favor contractus*-beginsel als uitgangspunt, nl. het streven naar het behoud van de overeenkomst. Dit krijgt ook uitdrukkelijk bevestiging in artikel 4:209 (Boek II) van de DCFR dat bepaalt dat indien de partijen overstemming hebben bereikt, met uitzondering van de algemene voorwaarden, de overeenkomst niettemin tot stand komt en de algemene voorwaarden deel uitmaken van de overeenkomst in de mate zij overeenstemmen. Dit is slechts anders indien een van de partijen uitdrukkelijk (en niet louter in een standaardformule) zijn instemming heeft afhankelijk gemaakt van de toepassing van zijn contractvoorwaarden. Dit stemt overeen met artikel 2.1.22 van de *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts* en artikel 2-209 van de *Principles of European Contract Law*.

Een voorbehoud kan worden gemaakt wanneer de discrepantie betrekking heeft op wezenlijke elementen van de overeenkomst, zoals de prijs, de kwaliteit en hoeveelheid van de verkochte goederen, de plaats en tijd van aflevering (zie en vgl. art. 19 (3) Weens Koopverdrag).

381 b. Een belangrijk gedeelte van de rechtspraak en rechtsleer opteert voor een even elegante als efficiënte oplossing: tussen de partijen is een overeenkomst tot stand gekomen, behalve dan voor wat de toepasselijke standaardbedingen betreft, zodat de rechtsverhouding onderworpen wordt aan het gemeen recht. Deze zgn. *knock out-rule* kent in ons land de meeste bijval (R. KRUIJTHOF, "Overzicht van rechtspraak", *TPR* 1975, 458, nr. 18; R. MOUGENOT, *La preuve in Rép.not.* IV, X, 271, nr. 211; P. VAN OMMESLAGHE, *Droit des obligations*, Brussel, 2010, I, 509, nr. 332; P.A. FORIERS, "Chronique de jurisprudence (1970-80). Les contrats commerciaux", *TBH* 1983, (107), 117; F. DE LY, "Formulierenstrijd een totstandkoming van contracten", *RW* 1986-87, 1313-1334. B.v. Antwerpen 30 maart 1977, *RW* 1976-77, 2421; Kh. Bergen 6 november 2008, *DAOR* 2009, afl. 89, 49; Kh. Tongeren 29 april 2008, *RABG* 2008, 968 noot G.L. BALLON en *NJW* 2011, 389 noot A. VANDERHAEGEN: bij tegenstrijdige forumbedingen geldt het Ger.W.; Kh. Brussel 24 november 1967, *BRH* 1968, I, 18; Kh. Charleroi 30 maart 1977, *T.Aann.* 1978, 136). Zij sluit ook aan bij artikel 2.1.22 van de *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts* en artikel 2-209 van de *Principles of European Contract Law*. Deze theorie heeft ook het voordeel dat de beide partijen gelijk worden behandeld. Nochtans kan ook met deze theorie in het algemeen

niet worden ingestemd. De uitkomst dat B, door te gewagen van eigen condities of door het opnemen van één of andere stijlclausule, de algemene voorwaarden zou kunnen wegbedingen, waaronder A bereid is zijn aanbod te doen en die met de geoffreerde prijs een evenwichtig geheel vormen, is niet redelijk.

382 c. Een derde theorie verleent bij conflict tussen algemene verkoop- en inkoopvoorwaarden de voorkeur aan de standaardbedingen van de koper. Hiertoe wordt beroep gedaan op artikel 1602 BW (Kh. Brussel 29 mei 1956, *JCB* 1956, 197; Kh. Verviers 9 november 1969, *JL* 1969-70, 150). De toepassing van deze interpretatieregel wordt in deze terecht bekritiseerd (zie bij I. MOREAU-MARGRÈVE, *a.w.*, *T.Aann.* 1971, 124; P.A. FORIERS, *a.w.*, *TBH* 1983, 117). Er zijn immers even goede argumenten om te opteren voor de bedingen van de verkoper aangezien deze partij toch de kenmerkende prestatie levert.

383 d. Volgens een vierde theorie gelden de algemene bedingen van de partij die het aanbod aanvaardt. Dit is de zogenaamde theorie van het laatste woord of de zgn. *last shot-rule* (E. TEMMERMAN, noot onder Kh. St.-Niklaas 10 januari 1967, *T.Aann.* 1970, 188; A. TUMMERS, "Comment résoudre le conflit entre les conditions générales du vendeur et celles de l'acheteur?", *Ann.fac.dr.Lg.* 1972 585-616; Kh. Brussel 11 januari 2008, *RABG* 2008, 964 en *DAOR* 2008, afl. 86, 109 noot G.L. BALLON). Indien A in zijn aanbod verwijst naar zijn algemene condities en B die het aanbod aanvaardt van zijn kant hetzelfde doet en zulks geen reactie uitlokt vanwege A, dan gelden de condities van B. Men moet, zo schrijft TEMMERMAN, "alleen trachten het laatste woord te hebben". Tegen deze theorie wordt opgeworpen dat slechts moeilijk valt aan te nemen dat uit het stilzwijgen van A een aanvaarding mag worden afgeleid. Deze benadering kent navolging in het internationaal kooprecht. Zo bepaalt artikel 19 van het Weens Koopverdrag (CISG) dat wanneer de wederpartij in het antwoord op een aanbod aanvullingen, beperkingen of andere wijzigingen formuleert, dit neerkomt als een verwerping van het aanbod en een tegenaanbod uitmaakt. Bevat een tot aanvaarding strekkend antwoord op een aanbod aanvullingen of afwijkingen, die de voorwaarden van het aanbod niet wezenlijk aantasten, dan geldt dit niettemin als aanvaarding, tenzij de aanbieder, zonder onnodig uitstel, mondeling bezwaar maakt tegen de verschillen of een hiertoe strekkende kennisgeving verzendt. Doet hij dit niet, dan wordt de inhoud van de overeenkomst bepaald door de voorwaarden van het aanbod zoals gewijzigd bij de aanvaarding. *De facto* komt deze oplossing neer op de toepassing van de theorie van het laatste woord (J. MEEUSEN, "Totstandkoming van de overeenkomst" in *Het Weens Koopverdrag*, Antwerpen, 1997, 93).

384 e. Een vijfde theorie is deze van het eerste woord of de *first shot-rule*. Volgens deze theorie die niet blindelings kan worden toegepast, maar niettemin aantrekkelijk is als uitgangspunt, mag A die een aanbod doet zijn voorwaarden als geldend beschouwen, tenzij B de toepassing ervan uitdrukkelijk heeft van de hand gewezen. Deze theorie werd bij ons reeds verdedigd door CLOQUET: "het is redelijk aan te nemen dat (...) de voorrang zal toegekend worden aan de voorwaarden van de aanbieder, behalve wanneer de aanvaardende partij haar aankoopvoorwaarden heeft opgedrongen als voorwaarde voor haar aanvaarding" (CLOQUET, 179, nr. 523. B.v. Gent 16 februari 2009, *TGR* 2009, 176; Kh. Gent 24 april 1990, *TBH* 1991, 555, met goedkeurende noot M.-E. STORME: een aannemer die het standaardcontract van de opdrachtgever ondertekent, kan hier niet eenzijdig op terugkomen wanneer het duidelijk is dat de opdrachtgever enkel aan deze voorwaarden wenste te contracteren en een heel lastenboek heeft opgesteld volgens hetwelk de werken moest worden uitgevoerd). Een ander voorbeeld levert een vonnis van de Brusselse handelsrechter: indien de overeenkomst tot stand is gekomen op basis van zeer volledige aankoopvoorwaarden, dan kan de verkoper door het toezenden van facturen daaraan geen afbreuk meer doen (Kh. Brussel 21 maart 1969, *BRH* 1971, 22; zie boven, nr. 367).

Dezelfde opvatting wordt ook neergelegd in artikel 6:225, derde lid van het Nederlands NBW: "Verwijzen aanbod en aanvaarding naar verschillende algemene voorwaarden, dan komt aan de tweede verwijzing geen werking toe, wanneer daarbij niet tevens de toepasselijkheid van de in de eerste verwijzing aangegeven algemene voorwaarden uitdrukkelijk van de hand wordt gewezen". In de handel, zo schrijft SCHOORDIJK, heeft alles zijn prijs. Bij een geoffreerde prijs behoren de

daarbij geoffreerde standaardvoorwaarden. Een koper die op een offerte ingaat en eigen voorwaarden pousseert zonder deze in discussie te brengen, behoeft het recht niet au sérieux te nemen. Indien het de koper ernst is met zijn inkoopcondities, dan behoort hij deze *met meer gewicht te berde te brengen* (H.C.F. SCHOORDIJK, "Battle of forms", *WPNR* 1979, (501) 502).

Al wordt hier dus de voorkeur gegeven aan de vijfde theorie, dan moet men natuurlijk voor ogen houden dat geen van deze theorieën blindweg kan worden toegepast. De concrete gegevens van de zaak blijven steeds determinerend. Te denken valt aan het bestaan van regelmatige handelsrelaties die steeds door de algemene bedingen van één der partijen werden beheerst (Gent 14 maart 1983, *RW* 1984-85, 690. Zie ook H.C.F. SCHOORDIJK, *a.w.*; P. DENIER, *a.w.*, 70, nr. 76).

f. Conclusie

De heersende opvatting in ons land geeft de voorkeur aan het neutraliseren van tegenstrijdige contractvoorwaarden. Het voordeel is dat geen van de partijen wordt benadeeld door de toepassing van een arbitrair criterium. Sommige auteurs nuanceren dit door te opteren voor een combinatie van deze theorie met de regel van het laatste woord (zie o.m. C. DELFORGE, *a.w.*, 550, nr. 119; D. PHILIPPE en M. CHAMMAS, *a.w.*, 303). Dit sluit aan bij een algemeen verbreide opvatting dat geen van deze theorieën alleenzaligmakend is. De diverse theorieën mogen inderdaad enkel als uitgangpunten worden opgevat. Men kan de zaak immers niet beslechten volgens een louter chronologisch criterium, maar er moet gekeken worden naar de concrete omstandigheden van de contractsluiting, nl. de dynamiek van de totstandkoming van de overeenkomst en de posities die de partijen hierbij hebben ingenomen (zie o.m. G.L. BALLON, "The battle of forms", *DAOR* 2008, afl. 86, 111-113; L. CORNELIS, *Verbintenissenrecht*, Antwerpen, 2000, 39, nr. 27; C. DELFORGE, *a.w.*, 553, nr. 123; W. GELDHOF, "Toetredingscontracten" in *Comm. Verb.*, nr. 20; D. PHILIPPE en M. CHAMMAS, *a.w.*, 303-304; P. WÉRY, *Droit des obligations*, Brussel, 2010, 197, nr. 202). Vanuit die optiek hoeven de concrete uitkomsten van de verschillende theorieën niet zo ver van elkaar te liggen.

3. Gebruik en gebruikelijk beding

385 De overeenkomst verbindt niet alleen tot hetgeen daarin uitdrukkelijk is bepaald, maar ook tot de gevolgen die door het gebruik aan de verbintenis worden toegekend (art. 1135 BW). Daarenboven moet zij worden aangevuld met de daarbij gebruikelijke bedingen hoewel die er niet in zijn uitgedrukt (art. 1160 BW). Een bestendig gebruikelijk beding is een beding dat men bij het sluiten van soortgelijke overeenkomsten pleegt te maken, terwijl onder een gebruik een gedragslijn wordt verstaan die men na het sluiten van een bepaalde overeenkomst pleegt te volgen.

Volgens het Hof van Cassatie berust de rechtskracht van gebruiken en gebruikelijke bedingen op de stilzwijgende bedoeling der partijen. Hiertoe is vereist dat het gebruik het karakter vertoont van een regel die in een bepaalde streek of een bepaalde bedrijfstak algemeen en door iedereen wordt geacht van toepassing te zijn op een bepaalde soort overeenkomsten, behoudens andersluidende bepalingen. In dat geval moet immers als vaststaand worden aangenomen dat de partijen dienaangaande niet onwetend konden zijn en

derhalve, door het gebruik niet uitdrukkelijk uit te sluiten, geacht worden met de toepassing ervan te hebben ingestemd (Cass. 29 mei 1947, *Pas.* 1947, I, 217 met noot R.H. en *Arr.Cass.* 1947, 171; Cass. 17 oktober 1975, *Arr.Cass.* 1976, 224 en *Pas.* 1976, I, 224; Cass. 29 maart 1976, *Arr.Cass.* 1976, 874 en *Pas.* 1976, I, 833; Cass. 9 december 1999, *RW* 2001-02, 989, noot A. VAN OEVELEN. Zie hierover ook R. KRUIHOF, “Overzicht van rechtspraak”, *TPR* 1975, 461-463, nr. 23; J. MAHAUX, J.F. LECLERCQ en A. MEINERTZHAGEN-LIMPENS, *a.w.*, 35 e.v.; P.A. FORIERS, *a.w.*, *TBH* 1982, 124 e.v.; J.F. LECLERCQ, “Usages civils et commerciaux”, *JT* 1973, 157-162. B.v. Kh. Gent 12 oktober 1989, *TBH* 1991, 548: een handelaar die in een bepaalde branche actief is, wordt geacht de in die bedrijfstak geldende standaardvoorwaarden te kennen). De partijen hoeven dus niet uitdrukkelijk naar die gebruiken te hebben verwezen opdat ze van toepassing zouden zijn. Dit geldt zowel voor de gebruiken als de gebruikelijke bedingen (Cass. 9 december 1999, *RW* 2001-02, 989 kritische noot A. VAN OEVELEN). Volgens een gedeelte van de rechtsleer moet er wel een onderscheid worden gemaakt omdat enkel de gebruiken gelden als een autonome rechtsbron. Een gebruikelijk beding kan enkel toepassing krijgen wanneer het bewijs wordt geleverd dat de partijen met dit beding stilzwijgend of uitdrukkelijk hebben ingestemd.

Wie er de rechtspraak op naslaat, valt op dat onze rechtbanken niet snel geneigd zijn het bestaan van gebruiken en gebruikelijke bedingen te aanvaarden (zie b.v. m.b.t. de algemene voorwaarden der *commissionaires-expediteurs*, o.m. G. VAN DEN BRANDE, “Over de toepassing van de algemene voorwaarden van de *commissionaris-expediteurs* van België”, *De Verz.* 1979, 495 e.v.). Ten onrechte evenwel. De aanvaarding van gebruiken in het handelsverkeer draagt bij tot rechtszekerheid, doordat iedere contractant precies weet wanneer hij aanspraak heeft op zijn wederpartij en in welke gevallen hij zelf heeft in te staan en waarvoor hij dan zelf voorzorgsmaatregelen (b.v. verzekering) kan nemen. Dit zal ook de kostprijs der prestaties drukken en gevallen van pluraliteit van verzekeringen uitsluiten.

4. De zogenaamde *stijlclausules*

386 Welke waarde moet worden gehecht aan zogenaamde *stijlclausules*? Hierover heerst verdeeldheid in de rechtsleer. Deze verdeeldheid vloeit voort uit het feit dat de auteurs niet altijd dezelfde betekenis toekennen aan dit begrip. Daarom eerst: wat zijn *stijlclausules*?

Veelal heeft men het over *clausules* die de partijen krachtens een zeker automatisme in hun overeenkomst plegen op te nemen. Zo heeft DE PAGE het over “*clauses* (...), que les *usages* ou la *pratique* ont amené à insérer dans tous les actes de même nature” (*Traité*, II, 558, nr. 571). De bindende kracht van dergelijke *clausules* lijdt volgens deze en andere auteurs dan ook geen twijfel. “Il est à peine besoin de dire que, par le seul fait de leur insertion dans les actes et de la signature des parties qui les couvre, les *clauses* ‘de style’ doivent être observées” (DE PAGE, *Traité*, 11, 558, nr. 571; G. BERLIOZ, *Le contrat d’adhé-*

tion, Parijs, 1973, 130, nr. 255; A. LECOMTE, "La clause de style", *RTDC* 1935, 305 e.v.).

Het louter gebruikelijk of repetitief karakter van een bepaalde clause maakt haar nog niet tot stijlclause. Het frequent gebruik ervan kan integendeel wijzen op het nut van een bepaalde clause. Daarom doen sommige auteurs aan het begrip "stijlclause" een meer specifieke inhoud toekomen. Het begrip "stijlclause" moet veeleer een clause aanduiden waarover onzekerheid heerst of zij wel door de partijen (of één ervan) werd gewild. Nog een stap verder gaat de Franse auteur DENIS: "La clause de style est celle qui n'a pas été voulue" (D. DENIS, "La clause de style" in *Etudes offertes à J. Flour*, Parijs, 1979, (117), 123, nr. 10). De aanduiding van stijlclause wijst dan op de afwezigheid van wilsovereenstemming.

Hoe dit ook zij – en hierover heerst eensgezindheid – een clause die niet geacht wordt de wilsovereenstemming tussen partijen uit te drukken, moet terzijde worden geschoven (DE PAGE, *t.a.p.*; D. DENIS, *a.w.*, 127, nr. 14). Een voorbeeld van dergelijke stijlclauses is het beding dat in geval van tegenstrijdige standaardbedingen de eigen clauses de voorkeur genieten. Door het opnemen van dergelijke clauses kan men de zaak niet afmaken (zie boven, nr. 384).

Wat de interpretatie van stijlclauses betreft, wordt aangenomen dat zij de betekenis moeten krijgen die er gewoonlijk wordt aan gehecht (G. BERLIOZ, *a.w.*, 130, nr. 256). In ieder geval moeten zij restrictief worden uitgelegd (zie bij D. DENIS, *a.w.*, 132, nr. 24. B.v. de clause in een vergoedingskwijtschrift waarbij de benadeelde moet verzaken aan iedere vordering).

5. Afstand van factuurvoorwaarden en rechtsverwerking

387 Een afstand door de verkoper van zijn factuurvoorwaarden is uiteraard mogelijk. Een afstand van recht wordt echter niet vermoed. Soms besluit de rechtspraak nogal snel tot zo'n afstand of "verwerking" van het recht om zich op de algemene contractvoorwaarden te beroepen (b.v. Kh. Brussel 8 april 1990, *TBH* 1991, 551: afwezigheid van ingebrekestelling impliceert afstand van factuurvoorwaarden; Kh. Hoei 2 november 1988, *JLMB* 1989, 82, met noot). Het spreekt echter vanzelf dat de coulante houding die een schuldeiser tegenover zijn wederpartij aanneemt, niet zonder meer kan worden uitgelegd als een afstand van recht. Vaak is deze houding ingegeven uit commerciële motieven, uit de machtsverhoudingen tussen de partijen of uit de vrees toekomstige opdrachten te verliezen. Evenmin kan steun worden gevonden in de omstandigheid dat de schuldeiser in latere briefwisseling of in zijn ingebrekestelling niet meer naar die voorwaarden heeft verwezen (Vred. Gent 3 januari 1989, *TGR* 1989, 128). Een afstand kan wel worden afgeleid uit bijvoorbeeld de instemming met afbetalingstermijnen (bv. Kh. Hasselt 24 oktober 2001, *Limb.Rechtsl.* 2002, 165) of nog uit de in het verleden aangenomen houding. Aldus werd tot een dergelijke afstand besloten wanneer tijdens vorige trans-

acties deze voorwaarden nooit werden toegepast (Antwerpen 5 maart 2001, *Limb.Rechtsl.* 2002, 104, noot VAN GOMPEL; Gent 12 april 1995, *TBH* 1996, 72: jarenlange betalingen zonder het aanrekenen van conventionele moratoire rente; Kh. Tongeren 13 juli 1998, *Limb.Rechtsl.* 2002, 163: in het verleden nooit aanrekenen van schadebeding). In een gegeven geval stellen de appelrechters dat de eiseres gedurende twee jaar de laattijdige betaling van haar facturen door verweerster zonder protest heeft aanvaard en in een aanmaningsbrief melding wordt gemaakt van de nog openstaande facturen en enkel wat die facturen betreft wijst op het verschuldigd zijn van de nalatighedsinterest. Volgens het hof van beroep te Brussel was de eiseres als handelaar gehouden te reageren op het overschrijden van de betalingstermijnen en te wijzen op de nalatighedsinterest en dat door nooit melding te maken van de nalatighedsinterest op de betaalde facturen, de eiseres geacht moet worden de betalingen van de facturen te hebben aanvaard “voor slot van rekening van elke factuurschuld waarop ze betrekking hebben” (Brussel (5de k) 10 april 2009, AR 2007/928, *onuitg.*).

Een langdurig stilzitten van de schuldeiser kan onder omstandigheden wel als een afstand worden uitgelegd (zie ook boven, nr. 46). Dit is duidelijk het geval wanneer het gaat om een onredelijk lange termijn. Een dergelijke handelwijze is in strijd met een veilig en vlot handelsverkeer (bv. Gent 6 september 2010, *RW* 2011-12, 451. Zie ook Brussel 22 maart 1988, *JLMB* 1988, 1032, noot J. JEUNEHOMME). Een dergelijke aanvaarding van “rechtsverwerking” kan ook de cassatiecontrole doorstaan. Zo werd geoordeeld dat het terugkomen door de schuldeiser op een jarenlange houding die bij de medecontractant het vertrouwen kon doen ontstaan dat niet langer aanspraak werd gemaakt op een schadebeding, neerkomt op misbruik van contractuele rechten (Cass. 1 oktober 2010, *Arr.Cass.* 2010, nr. 571 en *RW* 2011-12, 142, met noot JANSEN en STIJNS. Zie ook: Cass. 20 oktober 2006, *RW* 2008-09, 1661).

Uitgangspunt is echter dat een afstand van recht niet wordt vermoed en enkel kan worden afgeleid uit feiten die niet voor een andere uitleg vatbaar zijn. Het Hof van Cassatie kreeg te oordelen over volgend geval. In de factuurvoorwaarden was bepaald dat het protest moet gebeuren binnen een week na ontvangst van de factuur. Het Hof beslist op grond van het beginsel dat een afstand van recht niet wordt vermoed, dat uit het enkele feit dat de schuldeiser de tardiviteit van het protest eerst bij conclusie opwerpt, niet kan worden afgeleid dat hij afstand heeft gedaan van de factuurvoorwaarden, nu zijn handelwijze ook voor andere uitlegging vatbaar is (Cass. 15 juni 1990, *RW* 1990-91, 1197).

E. ENIGE BEDINGEN NADER BESCHOUWD

1. Exoneratiebedingen

388 De contractanten kunnen in beginsel vrijelijk hun aansprakelijkheid – zowel contractueel als buitencontractueel – beperken.

Zie hierover o.m. I. CLAEYS en K. VAN STRYDONK, "Contractuele aansprakelijkheidsbeperkingen voor de professionele verkoper bij verborgen gebreken in het algemeen kooprecht" in *Bijzondere overeenkomsten, XXXIVste W. Delva-Cyclus*, Antwerpen, 2008, 307-334; DEKKERS-VERBEKE, *Handboek Burgerlijk Recht*, Antwerpen, 2007, III, 185-186; E. DIRIX, "Exoneratiebedingen", *TPR* 1988, 1171 e.v.; B. KOHL en D. GRISAR, "Les clauses exonératoires ou limitatives de responsabilité insérées dans les conditions générales: leurre ou évidence?" in *Les conditions générales*, Louvain-la-Neuve, 2009, 75-117; R. KRUTHOF, "Contractuele aansprakelijkheidsbedingen", *TPR* 1984, 264, nr. 26; R. STEENNOT, "Beëindigings-, exoneratiebedingen- en schadebedingen bij bijzondere overeenkomsten" in *Bijzondere overeenkomsten, XXXIVste W. Delva-Cyclus*, Antwerpen, 2008, (519) 533-547; O. VANDEN BERGHE, "Exoneratiebedingen in het gemeen recht en in het consumentenrecht" in *Contractuele clausules rond de niet-uitvoering en de beëindiging van contracten*, Antwerpen, 2006, 41-75; VANDEPUTTE, *De overeenkomst*, 168, e.v.; A. VAN OEVELEN, "Kroniek van het verbintenissenrecht", *RW* 2004-05, 1656-1658; A. VAN OEVELEN, "Exoneratiebedingen en vrijwaringsbedingen" in *Actuele ontwikkelingen inzake verbintenissenrecht*, Antwerpen, 2009, 1-34; P. WÉRY, *Droit des obligations*, Brussel, 2010, 655-669.

De principiële geldigheid van exoneratiebedingen kent echter drie uitzonderingen:

a. De schuldenaar kan zich niet voor zijn persoonlijk bedrog exonereren (*Fraus omnia corrumpit*). Daartegen verwees het Hof van Cassatie in 1959 het adagium *culpa lata dolo equiparatur* naar de rechtshistorie, door te oordelen dat, buiten de gevallen waarin de wet anders bepaalt, de partijen bij een overeenkomst geldig kunnen bedingen dat één van hen niet zal instaan voor haar persoonlijke zware fout of voor de zware fout en zelfs het opzet van haar aangestelden (Cass. 25 september 1959, *Arr.Cass.* 1960, 86, *Pas.* 1960, I, 113 en *RCJB* 1960, 6, met noot J. DABIN. Zie ook HAYOIT DE TERMICOURT, "Bedrog en grove schuld op het stuk van niet-nakoming van contracten", *RW* 1957-58, 65-80). De gevolgen van deze erkenning van de rechtsgeldigheid van de vrijtekeningsbedingen voor zware fouten wordt enigszins verzacht door een ruime interpretatie van het begrip "bedrog". Bedoeld wordt het opzettelijk begaan van de fout, zonder dat vereist wordt dat de dader ook de schadelijke gevolgen heeft gewild of dat hij zich van deze gevolgen bewust was of dit behoorde te zijn (zie hierover o.m. L. CORNELIS, "La faute lourde et la faute intentionnelle", *JT* 1981, 513-516; J. DABIN, *a.w.*, *RCJB* 1960, 17-18; R. KRUTHOF, *a.w.*, *TPR* 1984, 269, nr. 31 e.v.; J.L. FAGNART, "L'obligation de renseignement du vendeur-fabricant", *RCJB* 1983, 251 e.v.). Bovendien moeten dergelijke bedingen restrictief worden uitgelegd. Een vrijtekening voor zware fout moet uitdrukkelijk in de overeenkomst zijn bedongen; uit een beding dat in algemene bewoordingen is gesteld, kan geen exoneratie voor zware fout worden afgeleid wanneer deze vrijstelling niet "uitdrukkelijk in die contractuele bepaling voorkomt of daaruit noodzakelijk voortvloeit" (Cass. 22 maart 1979, *RW* 1979-80, 2238, met noot, *Arr.Cass.* 1978-79, 860 en *RCJB* 1981, 189, met noot L. CORNELIS; zie ook E. DIRIX en A. VAN OEVELEN, *a.w.*, *RW* 1980-81, 2461-2464).

b. Een exoneratiebeding is steeds nietig wanneer het iedere zin of betekenis aan de overeenkomst ontnemt (Cass. 25 september 1959, *t.a.p.*).

c. Ten slotte zijn exoneratiebedingen nietig wanneer ze door bijzondere wetsbepalingen van openbare orde of van dwingend recht verboden zijn. Voorbeelden hiervan zijn de artikelen 1792 en 2270 BW m.b.t. de tienjarige aansprakelijkheid van aannemer en architect, artikel 10 wet productaansprakelijkheid, artikel 41 CMR en de artikelen 19 en 28 van de wet van 16 februari 1994 betreffende de reisorganisatie en de reisbemiddeling.

389 In contracten met consumenten verbiedt artikel 74, 13° WMPC bedingen waarbij de verkoper zich exonereert voor zijn opzet en zijn grove fout en die van zijn aangestelden en lasthebbers (zie verder, nr. 435).

2. *Exoneratiebeding met betrekking tot de vrijwaringsplicht van de verkoper voor verborgen gebreken*

390 Luidens artikel 1643 BW kan enkel de verkoper die de gebreken niet kende een beroepen doen op een beding dat zijn vrijwaringsplicht ter zake beperkt. Volgens het Hof van Cassatie is een dergelijk exoneratiebeding niet alleen nietig wanneer hij het gebrek kende op het ogenblik van de contractsluiting (Cass. 4 mei 1939, *Pas.* 1939, I, 233), maar ook indien hij het pas naderhand ontdekt (Cass. 28 februari 1980, *Arr.Cass.* 1979-80, 801 en *RCJB* 1983, 223, met noot FAGNART). Een aannemer die zelf een appartementsgebouw opricht om vervolgens de appartementen te verkopen, is een professionele verkoper die vermoed wordt de verborgen gebreken aan het gebouw te hebben gekend zodat hij zich niet op het exoneratiebeding kan beroepen in de verkoopaktes (Gent 9 maart 2007, *T.Aann.* 2010, 199, noot SIMAR; zelfde principes m.b.t. een professionele verkoper van bouwgrond: Luik 3 februari 2011, *JLMB* 2011, 1846).

Zoals bekend worden fabrikanten en professionele verkopers vermoed de gebreken van hun producten te kennen. Dit vermoeden kan slechts ongedaan gemaakt worden indien de verkoper bewijst dat hij dit, ondanks alle voorzorgen, niet had kunnen kennen (Cass. 13 november 1959, *Pas.* 1960, I, 313 en *JT* 1960, 59. Zie o.m. Luik 3 februari 2011, *JLMB* 2011, 1846; Brussel 8 december 2008, *DCCR* 2009, 83). Dit vermoeden heeft tot gevolg dat op professionele verkopers de ruime schadevergoedingsplicht van artikel 1645 BW rust. Of hieruit ook mag worden afgeleid dat deze verkopers hun vrijwaringsplicht niet meer rechtsgeldig kunnen beperken, wordt betwist (zie bij H. COUSY, *Problemen van produktenaansprakelijkheid*, Brussel, 1978, 348, nr. 238, e.v.; G. VAN HECKE, "La responsabilité du fabricant", *RCJB* 1960, 218, nr. 7 e.v.). Volgens sommige auteurs kan het antwoord logischerwijze enkel bevestigend luiden van zodra men een vermoeden van kennis aanneemt (in die zin R. KRUTHOF, "Aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door producten" in *Economisch en Financieel recht vandaag I*, Gent, 1974, (423), 431; K. MOENS, "Wilsgebreken en verborgen gebreken in de verkoop van tweedehandswagens", *Ius* 1983, nr. 6, 144, nr. 104). Deze opvatting lijkt de juiste te zijn.

Een principieel verbod van exoneratie van producenten voor gebrekkige producten is ook neergelegd in artikel 10 wet productenaansprakelijkheid (voor een toepassing: Antwerpen 6 april 2011, *NJW* 2011, 657, noot STEENNOT).

3. Schadebedingen

391 Zoals bekend bond het Hof van Cassatie reeds in zijn arrest van 17 april 1970 de strijd aan tegen buitensporige boetebedingen. Volgens dit arrest zijn bedingen die geen vergoeding van de schade beogen en die aan de schuldeiser een veel grotere winst bezorgen dan de normale uitvoering van de overeenkomst, in strijd met de openbare orde (art. 6 BW) en derhalve nietig (Cass. 17 april 1970, *Arr.Cass.* 1970, 754, met concl. Adv. Gen. E. KRINGS, *RCJB* 1972, 454, met noot I. MOREAU-MARGRÈVE en *BRH* 1970, 702). Aan bedingen bedoeld in artikel 1152 BW komt enkel een vergoedende of indemiserende functie toe. Dit resultaat werd door WYMEERSCH destijds treffend samengevat met de woorden “strafbedingen zijn verboden, schadebedingen niet” (E. WYMEERSCH, “Strafbedingen zijn verboden, schadebedingen niet”, *RW* 1973-74, 2432). Het arrest van 17 april 1970 werd nog bevestigd in latere arresten (o.m. Cass. 24 november 1972, *Arr.Cass.* 1973, 302, *RCJB* 1973, 302, met noot I. MOREAU-MARGRÈVE en *RW* 1973-74, 242; Cass. 8 februari 1974, *Arr.Cass.* 1974, 624; Cass. 17 juni 1977, *Arr.Cass.* 1977, 1073 en *RW* 1977-78, 571; Cass. 28 november 1980, *RW* 1981-82, 1845) en werd door de lagere rechtspraak nagenoeg unaniem gevolgd (zie ook de resultaten van een enquête onder de rechtbanken van koophandel: N. MAQUET, “La clause pénale: quelques éléments de fait”, *BRH* 1980, 396-402). De sanctie van het overdreven karakter is krachtens de artikelen 6 en 1131 BW de absolute nietigheid. Aan de rechter komt dan niet de bevoegdheid toe om het overdreven schadebeding te matigen.

Ofschoon deze rechtspraak door de rechtsleer overwegend wordt goedgekeurd, was er ook kritiek. Zo zou deze rechtspraak afbreuk doen aan de betekenis van het strafbeding zoals die in artikel 1226 BW en in de wetsgeschiedenis tot uiting komt. Met name zou het onjuist zijn aan dergelijke clausules uitsluitend een vergoedend karakter op te leggen met uitsluiting van iedere sanctionerende functie. Verder was de afwezigheid van ieder matigingsrecht een steen des aanstoots. Krachtens artikel 1231 BW in zijn toenmalige versie kon de rechter enkel tot matiging overgaan indien de hoofdvorbintenis gedeeltelijk werd uitgevoerd.

392 Kortom het systeem werd als te rigide beschouwd zodat een wettelijke tussenkomst zich opdrong. Dit gebeurde door de wet van 23 november 1998 waarbij de materie opnieuw werd geregeld door de wijziging van de artikelen 1153 en 1226 e.v. BW.

Zie hierover o.m. M. COIPEL, *Éléments de théorie générale des contrats*, Brussel, 1999, 194-205; I. DEMUYNCK, “De nieuwe wet op de strafbedingen: het matigingsrecht gelegaliseerd”, *RW* 1999-00, 105-111; Chr. BIQUET-MATHIEU, “La loi du 23 novembre 1998 et le nouveau régime des clauses pénales”, *JT* 1999, 709-716; L. CORNELIS, “Lief zijn voor het verbintissenrecht (over het virtuele strafbeding)”, *TBH* 2000, 5-22; DEKKERS-VERBEKE, *Handboek Burgerlijk Recht*, Antwerpen, 2007, III, 227-231; A. GOEGEBUER, “Strafbedingen” in *Comm.Bijz.Overeenkomsten*; A. GOEGEBUER, “Schade- en strafbedingen in rechtshistorisch en rechtsvergelijkend perspectief” *RW* 2001-02, 401-411; J. HERBOTS, “De nieuwe wet op de schadebedingen: het zogenaamde strafbeding” in *Verbintissenrecht*, Cahier V, *Themis-School*, Brugge, 2000-01, 39-53; I. MOREAU-MARGREVE, “Variations sur un thème récurrent: la clause pénale” in *Mélanges offerts à Pierre Van Ommeslaghe*, Brussel, 2000, 191-219; R. STEENNOT, “Beëindigings-, exoneratiebedingen- en schadebedingen bij bijzondere overeenkomsten” in *Bijzondere overeenkomsten, XXXIVste W. Delva-Cyclus*, Antwerpen, 2008, (519) 547-563; O. VANDEN BERGHE, “Het toepassingsgebied van artikel 1231 BW betreffende overdreven strafbedingen”, *TBBR* 2004, 62-83; A. VAN OEVELEN, “Recente ontwikkelingen in de wetgeving en rechtspraak inzake de sancties bij contractuele wanprestatie”, *Overeenkomstenrecht, XXVste W. Delva-Cyclus*, Antwerpen, 2000, 184-189; A. VAN OEVELEN, “Kroniek van het verbintissenrecht”, *RW* 2004-05, 1656-1658; P. WÉRY, “La loi du 23 novembre 1998 modifiant le Code Civil en ce qui concerne la clause pénale et les intérêts moratoires:

fin de la crise de la clause pénale ou début de nouvelles incertitudes?”, *TBBR* 1999, 222 e.v.; P. WÉRY, “La clause pénale” in *Les clauses applicables en cas d’inexécution des obligations contractuelles*, Namen, 2001, 249 e.v.; P. WÉRY, “Les clauses pénales” in *Contractuele clausules rond de (niet-)uitvoering en de beëindiging van contracten*, Antwerpen, 2006, 183-226; P. WÉRY, *Droit des obligations*, Brussel, 2010, 607-646; B. WYLLEMAN, “Nieuwe wetgeving inzake strafbedingen en moratoire interest”, *AJT* 1998-99, 701-708.

393 Volledigheidshalve wordt hier nog verwezen naar de bijzondere bescherming tegen overdreven schadebedingen in consumentenovereenkomsten in artikel 74, 24° wet marktpraktijken.

394 De bedoeling van de hervorming was in de eerste plaats de juridische aard van het strafbeding in eer te herstellen door te bepalen dat een strafbeding een middel kan zijn tot uitoefening van dwang en niet enkel tot schadevergoeding. Vervolgens was het de bedoeling om aan de rechter meer armslag te geven om eventuele misbruiken tegen te gaan. Hiertoe hoeft hij niet meer op radicale wijze, het onrechtmatige beding nietig te verklaren, maar kan worden volstaan met een matigingsbevoegdheid (MvT, *Parl.St.* Kamer 1997-98, nr. 1373/1, 4). De matigingsbevoegdheid van de rechter die wordt ingevoerd voor de strafbedingen in het algemeen, moet dan ook gelden voor de bijzondere strafbedingen betreffende de moratoire interest. Ook inzake moratoire interest moet immers worden voorkomen dat een schuldeiser voordeel heeft bij de laattijdige betaling van zijn schuldenaar (Verslag, *Parl.St.* Kamer 1997-98, nr. 1373/4, 4).

Uiteindelijk is de omschrijving van de beide functies van het strafbeding niet uit de verf gekomen en blijft de wetgever hinken op twee concepten (voor de kritiek hierop o.m. L. CORNELIS, *a.w.*, *TBH* 2000, 21).

395 In het nieuwe artikel 1226 BW wordt een nieuwe definitie van het strafbeding gegeven: “Een strafbeding is een beding waarbij een persoon zich voor het geval van niet-uitvoering van de overeenkomst verbindt tot betaling van een forfaitaire vergoeding van de schade die kan worden geleden ten gevolge van de niet-uitvoering van de overeenkomst”. Uit deze omschrijving blijkt dat de wetgever de vergoedende functie van het schadebeding zoals die uit de genoemde cassatierechtspraak volgt, heeft bekrachtigd. Het verdient daarom ook de voorkeur om de term “schadebeding” verder te hanteren.

Het hoofddoel van de hervorming, nl. de introductie van de matigingsbevoegdheid van de rechter is daartegen wel geslaagd. De maatstaf voor deze gerechtelijke toetsing, nl. de potentiële schade, wordt bevestigd. Met de wijziging van artikel 1153 BW heeft de wetgever ook voorzien in een rechterlijk matigingsrecht voor de verschuldigde moratoire interest. Hier is echter de maatstaf de werkelijk geleden schade.

Luidens artikel 1231, § 1 BW kan de rechter, ambtshalve of op verzoek van de schuldenaar, de straf die bestaat in het betalen van een bepaalde geldsom verminderen, wanneer die som kennelijk het bedrag te boven gaat dat de partijen konden vaststellen om de schade wegens de niet-uitvoering van de overeenkomst te vergoeden. In geval van herziening kan de rechter de schuldenaar niet veroordelen tot een kleinere geldsom dan bij gebrek aan strafbeding verschuldigd zou zijn geweest.

Dit rechterlijk toetsingsrecht is van openbare orde en kan dus niet contractueel worden uitgesloten. Ieder beding dat ermee strijdig is, wordt voor niet-geschreven gehouden (art. 1231, § 3 BW). Hieruit volgt niet dat daarmee ook het schadebeding zelf voor niet-geschreven wordt gehouden (Cass. 5 maart 2007, *RW* 2010-11, 321 en *TBBR* 2008, 559).

Volgens sommige auteurs is voor een mogelijke bijkomende toetsing op grond van het leerstuk van het rechtsmisbruik thans geen plaats meer (L. CORNELIS, *a.w.*, *TBH* 2000, 20-21: “de rol van het verbod van rechtsmisbruik is dan ook uitgespeeld”). De voorkeur verdient de opvatting dat het algemeen rechtsbeginsel van het verbod op rechtsmisbruik verder van toepassing blijft (P. WÉRY, *Droit des obligations*, Brussel, 2010, 631, nr. 722; P. WÉRY, “Les sanctions de l’abus de droit dans la mise en oeuvre des clauses relatives à l’inexécution d’une obligations contractuelle” in *Mélanges Philippe Gérard*, Brussel, 2002, 127 e.v. Zie voor interessante toepassingen o.m. Cass. 18 februari 1988, *Pas.* 1989, 728, *RW* 1988-89, 1226 en *TBH* 1988, 696, noot E. DIRIX; Cass. 8 februari 2001, *Pas.* 2001, 244, *RW* 2001-02, 778, noot A. VAN OEVELEN en *T.Not.* 2001, 473, noot C. DEWULF).

396 Het criterium van de potentiële schade als maatstaf voor overdreven schadebedingen wordt dus bekrachtigd (zie ook in art. 1226 BW “schade die kan worden geleden ten gevolge van de niet-uitvoering van de overeenkomst”). De potentiële schade is de schade die de contractant redelijkerwijze mocht verwachten in geval van wanprestatie van zijn wederpartij. De rechter mag zich niet – zoals soms nog gebeurt – inlaten met reële schade; dat deze groter of geringer is, blijft buiten beschouwing. De rechter moet zich terug plaatsen op het ogenblik van de contractsluiting om *in concreto* na te gaan welke schade er redelijkerwijs uit een wanprestatie, waarop het beding betrekking heeft, zou kunnen voortvloeien. Met de zwaarte van de fout (b.v. het intentioneel karakter of de goede trouw van de schuldenaar) mag evenmin rekening worden gehouden (E. WYMEERSCH, *a.w.*, *BRH* 1982, 439). In een arrest van 29 februari 1996 heeft het Hof van Cassatie zijn rechtspraak verrijkt door te oordelen dat indien het schadebeding een forfaitaire vergoeding is, het de rechter niet verboden is om ook elementen van de werkelijke schade in zijn beoordeling te betrekken om te oordelen welke potentiële schade de partijen voor ogen hadden bij het aangaan van de overeenkomst (Cass. 29 februari 1996, *Arr.Cass.* 1996, 208 en *Pas.* 1996, I, 221). De vaststelling dat er geen schade is bewezen, volstaat echter niet om tot de ongeoorloofdeheid van het schadebeding te besluiten (Cass. 26 januari 2001, *RW* 2000-01, 1279, *JT* 2003, 762, noot T. STAROSSELETS en J. PERILLEUX en *R.Cass.* 2001, 354, noot I. SAMOY). Een schadebeding heeft dus uitwerking ook al wordt er geen schade bewezen.

Evenmin mag de schuldeiser van zijn kant aanspraak maken op de eventueel hogere reële schade. Een schadebeding is immers een tweesnijdend zwaard. Het fungeert als een bewijsovereenkomst dat iedere discussie over de omvang van de schadevergoedingsplicht van de schuldenaar uitsluit.

De bewijslast van het overdreven karakter van het schadebeding rust op die partij die de toepassing van het beding wil uitsluiten.

De belangrijkste wijziging is dus dat de rechter die geconfronteerd wordt met een exorbitant schadebeding, m.a.w. een schadebeding dat niet strekt tot vergoeding van potentiële schade, niet langer de absolute nietigheid van dat beding moet uitspreken, maar dat hij dit overdreven schadebeding moet matigen. De rechter heeft dus in dat geval geen keuze en kan enkel de laatstgenoemde sanctie opleggen. Volgens een gedeelte van de rechtsleer bleef ook de nietigheid mogelijk op grond van de vroegere jurisprudentie. Deze opvatting kan niet langer worden gehandhaafd. De rechter die een overdreven beding nietig verklaart, schendt artikel 1231 BW (Cass. 6 december 2002, *Arr.Cass.* 2002, 2673, *Pas.* 2002, I, 2350, *RW* 2003-04, 703, met noot A. GOEGEBEUR, *JLMB* 2003, 1485, met noot P. WÉRY, *RABG* 2003, 645, met noot J. BAECK en *T.Not.* 2001, 541). Deze opvatting werd ook gedeeld door de meerderheidsopvatting in de rechtsleer (o.m. P. WÉRY, *Droit des obligations*, Brussel, 2010, 629, nr. 719; Chr. BIQUET-MATHIEU, “La loi du 23 novembre 1998 et le nouveau régime des clauses pénales”, *JT* 1999, 711-712).

Dit rechterlijk matigingsrecht wordt uitgeoefend op verzoek van één van de procespartijen. Volgens artikel 1231, § 1 BW kan de rechter hier echter ook ambtshalve toe overgaan. Indien geen der partijen in conclusie of ter terechtzitting de problematiek heeft opgeworpen, dan kan de rechter zulks enkel kunnen doen met eerbiediging van het recht van verdediging en desgevallend na een heropening van het debat.

Volledigheidshalve wordt eraan herinnerd dat voor consumentencontracten de nietigheids sanctie behouden blijft krachtens artikel 74, 24° wet marktpraktijken en consumentenbescherming (zie verder, nr. 438).

Op de rechter rust dus de verplichting tot matiging. Uit het gebruik van het woord “kan” in artikel 1231, § 1 BW, mag niet worden afgeleid dat het de rechter vrij staat om al dan niet het schadebeding te reduceren (P. WÉRY, *Droit des obligations*, Brussel, 2010, 626, nr. 715. *Anders*: L. CORNELIS, *a.w.*, *TBH* 2000, 14).

397 De rechter die zijn matigingsbevoegdheid uitoefent, herleidt het beding tot de potentiële schade. Dit wil zeggen tot het bedrag van de schade dat normaal uit de wanprestatie te verwachten is, zelfs al is in feite de werkelijk geleden schade geringer. De rechter, aldus het Hof van Cassatie, die zijn matigingsbevoegdheid uitoefent, moet het bedrag van het schadebeding verminderen tot het bedrag van de potentiële schade, maar zonder echter dat het toegekende bedrag minder mag bedragen dan de werkelijk geleden schade (Cass. 22 oktober 2004, *Arr.Cass.* 2004, 1654, *Pas.* 2004, I, 1633, *RW* 2005-06, 460, noot D. MERTENS, *NJW* 2005, 736, *RABG* 2005, 677, noot J. BAECK en *JT* 2005, 679. Zie ook Gent 13 februari 2008, *TBBR* 2010, 142. *Anders*: Vred. Gent 4 oktober 2007, *T.Vred.* 2010, 435). Kortom, ook wanneer de rechter zijn matigingsrecht uitoefent, strekt het schadebeding tot vergoeding van de potentiële schade; enkel mag de rechter nooit minder toekennen dan het bedrag van de werkelijk geleden schade (die bij hypothese lager is dan het bedrag van het schadebeding).

Het is ook denkbaar dat de schuldeiser zijn toestemming heeft verleend tot een schadebeding dat hem een lager bedrag toekent dan de potentiële schade. Onder de wet betalingsachterstand kan de schuldeiser hiertegen in verzet komen krachtens artikel 7 van die wet. Op grond hiervan kan de rechter het beding herzien wanneer het kennelijk onbillijk zou zijn (zie verder, nr. 503).

398 De beoordeling van het al dan niet overdreven karakter van het schadebeding is niet altijd eenvoudig. Een eerste vuistregel die uit de rechtspraak kan worden afgeleid is de *non bis in idem*-regel (zie bij E. WYMEERSCH, *a.w.*, *BRH* 1982, 433, nr. 17; R. KRUIHOF, *a.w.*, *TPR* 1983, 680-681, nr. 174.). Een schuldeiser kan bijvoorbeeld niet terzelfdertijd een beroep doen op het schadebeding en op gemeenrechtelijke schadevergoeding. De schuldeiser eet immers van twee walletjes wanneer hij de toepassing vordert van meerdere scha-

debedingen voor dezelfde schadepost. Aan deze *non bis in idem*-regel wordt echter geen afbreuk gedaan wanneer in facturen zowel een schadebeding als een (conventionele) moratoire interest wordt bedongen. Beide clausules dekken verschillende schadeposten: de moratoire interest dekt het renteverlies dat de schuldeiser lijdt ten gevolge van het niet kunnen wederbeleggen van de verschuldigde sommen, terwijl het verhogingsbeding de vergoeding beoogt voor de bijkomende kosten en inspanningen die de schuldeiser zich moet getroosten om betaling te bekomen (administratiekosten, briefwisseling en dergelijke).

399 Aangezien bedingen die de *moratoire interest* contractueel regelen dezelfde uitwerking hebben als strafbedingen, moet ook hier de rechter de mogelijkheid krijgen om het door de partijen bedongen bedrag van de moratoire schadevergoeding te corrigeren, indien die in wanverhouding staat tot de werkelijk geleden schade, veroorzaakt door de vertraging in de uitvoering van de overeenkomst. Om die reden heeft de wetgever voorzien in een beperking van de mogelijkheid van de partijen om de moratoire interest te bedingen, indien de bedongen interest *klaarblijkelijk in strijd is met de billijkheid*. Dit is het geval indien de bedongen interest *klaarblijkelijk* buiten verhouding staat tot de schade die voortvloeit uit het niet-tijdig uitvoeren van de verbintenis (MvT, *Parl.St.* Kamer 1997-98, nr. 1373/1, 5). Het door wet van 23 november 1998 ingevoerde artikel 1153, vijfde lid BW bepaalt dat de rechter, ambtshalve of op verzoek van de schuldenaar, de interest die werd bedongen als schadevergoeding wegens vertraging in de uitvoering, kan verminderen, indien de bedongen interest kennelijk de ten gevolge van de vertraging werkelijk geleden schade te boven gaat. In geval van herziening kan de rechter de schuldenaar niet veroordelen tot een interest die lager is dan de wettelijke interest. Deze matigingsbevoegdheid is van openbare orde. Ieder beding dat ermee strijdig is, wordt voor niet-geschreven gehouden.

Een belangrijk verschilpunt met de matigingsbevoegdheid bij schadebedingen, is dat het toetsingscriterium om het overdreven karakter van de bedongen moratoire interest te beoordelen, niet de potentiële, maar de *werkelijke geleden schade* is (“de ten gevolge van de vertraging geleden schade”). De ondergrens hierbij is de wettelijke interest. Uit artikel 1153, eerste lid BW volgt immers dat bij niet-tijdige nakoming van een verbintenis tot betaling van een geldsom, de schuldeiser alleszins aanspraak kan maken op de wettelijke interest. Onder de toepassing van de wet betalingsachterstand is dat dan de bijzondere wettelijke moratoire interest van artikel 5 van die wet (zie verder, nr. 493).

Het is ook mogelijk dat de partijen een *lagere moratoire interest* hebben bedongen dan de wettelijke interest. Onder de wet betalingsachterstand kan de schuldeiser hiertegen in verzet komen krachtens artikel 7 van die wet. Op grond hiervan kan de rechter, wanneer de bedongen moratoire interest kennelijk lager is dan de bijzondere wettelijke moratoire interest van

artikel 5, deze verhogen, maar met als bovengrens deze bijzondere moratoire interest van artikel 5.

400 De kapitalisatie van de reeds vervallen interest is slechts mogelijk binnen de beperkingen van artikel 1154 BW. De aanmaning heeft slechts de kapitalisatie tot gevolg wanneer het gaat om vervallen interest die ten minste voor een geheel jaar verschuldigd zijn. De rente voortgebracht door de ingelijfde interest kan slechts op zijn beurt rente voortbrengen, wanneer hiervoor opnieuw wordt aangemaand (Cass. 7 september 1978, *RW* 1978-79, 2223; Cass. 26 april 2001, *Arr.Cass.* 2001, 733, *Pas.* 2001, 702, met concl. Adv. Gen. A. HENKES en *TBBR* 2006, 346, noot A. DE BOECK). De neerlegging van conclusies ter griffie kan gelden als aanmaning indien zij uitdrukkelijk de aandacht op de kapitalisatie van de interest vestigen (Cass. 18 juni 1981, *RW* 1982-83, 383; Brussel 17 maart 1988, *Pas.* 1988, 11, 153). Het is niet vereist dat het bedrag van de vervallen interest in de aanmaning wordt gepreciseerd, noch dat de interesten waarvan de kapitalisatie wordt gevorderd, ingegaan zijn na een aanmaning (Cass. 7 oktober 2011, C.10.0227.F. Zie ook Cass. 26 april 2001, *Arr.Cass.* 2001, 733, *Pas.* 2001, 702, concl. A. HENKES en *TBBR* 2006, 346, noot A. DE BOECK).

De kapitalisatie van de interest wordt niet uitgesloten door het feit dat het bedrag van de hoofdschuld nog niet vaststaat of de omvang wordt betwist (Cass. 16 december 2002, *RW* 2004-05, 1500, noot A. VAN OEVELEN en *JTT* 2003, 89. Zie hierover ook A. VAN OEVELEN, "Recente jurisprudentiële ontwikkelingen inzake het anatocisme" in *Liber amicorum H. Bocken*, Brugge, 2009, 197-210).

401 In de rechtspraak kan ook een tendens worden vastgesteld om strafbedingen die bij vast percentage zijn vastgesteld (b.v. verhogingsbedingen op facturen) te aanvaarden, althans wanneer het factuurbedrag laag is. Bij hoge factuurbedragen worden dergelijke vaste percentages daarentegen veelal ongeoorloofd verklaard. Schade door wanbetaling houdt immers geen evenredige tred met het bedrag van de vordering. Aan dit bezwaar kan worden tegemoetgekomen door het verhogingsbeding trapsgewijs en degressief op te vatten (b.v. tot 2.500 euro: 20 %, van 2.500 tot 5.000 euro: 15 % enz.).

Te indicatieve titel worden hierna enkele beslissingen weergegeven. Aldus werden als geoorloofd beschouwd:

- Luik 9 januari 2003, *JLMB* 2003, 1507: schadebeding van 15 % met moratoire rente van 10 %;
- Brussel 31 januari 2000, *JT* 2000, 621: schadebeding van 20 % met moratoire rente van 15 %;
- Gent 19 september 1990, *RW* 1990-91, 1273: schadebeding van 15 %;
- Brussel 17 mei 1979, *RW* 1979-80, 2446: factuurbedrag 73.000 BEF, verhogingsbeding 20 % met als minimum 500 BEF en 8 % moratoire interest;
- Luik 20 juni 1978, *JT* 1979, 598: verhogingsbeding 20 % en moratoire interest;
- Kh. Luik 28 december 2011, *JLMB* 2012, 571: schadebeding van 15 % en conventionele moratoire interest van 12 %;
- Kh. Brussel 28 juni 1983, *JT* 1983, 544: verhogingsbeding van 20 % en moratoire interesten ten belope van 18 % op een bedrag van 1.600.000 BEF;
- Kh. Brussel 4 februari 1981, *BRH* 1981, 499: verhogingsbeding van 20 % op een factuurbedrag van 40.000 BEF;
- Kh. Brussel 24 december 1980, *JT* 1981, 245: verhogingsbeding van 20 % en interest van 12 %;
- Kh. Namen 8 juni 1979, *JL* 1978-79, 412: verhogingsbeding van 20 % met een minimum van 1.000 BEF;

- Vred. Gent 16 oktober 2000, *TBBR* 2002, 67: schadebeding van 15 % met moratoire rente van 15 %;
- Vred. Gent 3 januari 1989, *TGR* 1989, 128: schadebeding van 20 % en conventionele verwijlinterest van 1,25 % per maand.

402 Er zij ten slotte herinnerd aan het gemeenrechtelijk vereiste van de voorafgaande ingebrekestelling. De verplichting de schuldenaar aan te manen geldt zowel wanneer de schuldeiser compenserende schadevergoeding wil verkrijgen (art. 1146 BW) als wanneer hij moratoire schadeloosstelling vordert (art. 1153 BW). De partijen kunnen echter overeenkomen om de schuldeiser van deze verplichting te ontslaan (art. 1139 BW). Verder wordt algemeen aanvaard dat geen ingebrekestelling vereist is indien de schuldenaar duidelijk te kennen heeft gegeven dat hij zijn contractuele verbintenis niet zal nakomen (Cass. 17 januari 1992, *Arr.Cass.* 1991-92, 436, *Pas.* 1992, I, 421 en *TBH* 1993, 237, met noot M.E. STORME) of wanneer de ingebrekestelling nutteloos is geworden door de houding van de schuldenaar (Rb. Brugge 12 december 1997, *RW* 1999-2000, 441).

Op de principiële verplichting tot voorafgaande ingebrekestelling voor de loop van de moratoire interest is thans een belangrijke *uitzondering* aangebracht in handelszaken door de wet betalingsachterstand. Krachtens deze wet begint de betalingstermijn die in beginsel 30 dagen bedraagt, te lopen vanaf de ontvangst door de schuldenaar van de factuur en is de wettelijke of conventionele moratoire rente verschuldigd vanaf de eerste dag na het verstrijken van de betalingstermijn (zie verder, nr. 492). Voor het schadebeding en andere contractuele sancties blijft de ingebrekestelling in beginsel onverminderd vereist.

403 Van strafbedingen zijn zgn. opzeggingsbedingen te onderscheiden. Krachtens een dergelijk beding moet een contractspartij een forfaitair bepaald bedrag betalen in geval van voortijdige beëindiging van de overeenkomst. Een opzeggingsbeding is geen schadebeding, maar wel de tegenprestatie om dit beëindigingsrecht te kunnen uitoefenen (Cass. 6 december 1996, *Arr.Cass.* 1996, 1169, *Pas.* 1996, I, 1241 en *RW* 1988-99, 680; Cass. 22 oktober 1999, *Arr.Cass.* 1999, 1318, *Pas.* 1999, I, 1373, *JLMB* 2000, 476, *TBH* 2000, 181, *RCJB* 2001, 103, noot I. MOREAU-MARGRÈVE en *RW* 2001-02, 1502; Cass. 6 september 2002, *Pas.* 2002, I, 1546, *Arr.Cass.* 2002, nr. 421, *TBBR* 2004, 106 en *RW* 2004-05, 300). Om die reden kan de rechterlijke matigingsbevoegdheid niet in stelling worden gebracht (B.v. Antwerpen 27 november 2006, *RW* 2008-09, 1770; Brussel 1 juni 2004, *JLMB* 2005, 1491, noot M. NOEL). Deze oplossing wordt bekritiseerd en in het verleden werden ter zake ook reeds diverse wetgevende initiatieven genomen in een poging daaraan te verhelpen. Volgens een gedeelte van de rechtspraak kan de rechtspraak ter beteugeling van exorbitante strafbedingen wel worden toegepast indien een contractspartij het verbod van exorbitante strafbedingen tracht te omzeilen of indien die partij speculeert op de voortijdige beëindiging van de overeenkomst door een opzeggingsvergoeding te bedingen die haar een groter voordeel op-

levert dan de normale uitvoering van het contract, of nog, indien zo'n opzeggingsvergoeding in werkelijkheid een private straf is en niet de tegenprestatie van de door de wederpartij gedane afstand van haar recht om de uitvoering van de overeenkomst te vorderen, d.i. voor de schade die zij lijdt doordat de overeenkomst voortijdig wordt beëindigd (zie bij A. VAN OEVELEN, "Kroniek van het verbintenissenrecht", *RW* 2004-05, (1656) 1653, nr. 28. Zie ook A. GOEGEBUER, in *Comm.Bijz.Ov.*, nr. 18; F. VERMANDER, "Bedingen over de duur van het contract, zijn voortzetting en zijn opzegging" in *Contractuele clausules rond de niet-uitvoering en de beëindiging van contracten*, Antwerpen, 2006, 227-266; P. WÉRY, *Droit des obligations*, Brussel, 2010, 614, nr. 700. B.v. Brussel 12 december 1995, *RW* 1996-97, 985, met noot K. VAN RAEMDONCK).

4. Verhogingsbeding in geval van invordering langs gerechtelijke weg (art. 1023 Ger.W.)

404 Vóór de invoering van het Gerechtelijk Wetboek bestond er een controverse over de geoorloofdheid van bedingen, b.v. op een factuur, die bepalen dat het bedrag van de schuld forfaitair zal worden verhoogd indien de schuldeiser verplicht is over te gaan tot een gerechtelijke invordering (zie en vgl. CLOQUET, 121, e.v.; R. BÜTZLER, "Het beding tot verhoging van het bedrag der factuur die gerechtelijk wordt ingevorderd", *RW* 1961-62, 1594; R. DE RIJCKE, "Actualiteit van het strafbeding", *TPR* 1966, 167-177; R. DE RIJCKE, "Het verhogingsbeding" in *Liber amicorum L. Fredericq*, I, 1966, 339-350). Aan deze controverse wordt een einde gemaakt door het arrest van 29 september 1967 van het Hof van Cassatie (Cass. 29 september 1967, *Arr.Cass.* 1968, 141, *RW* 1967-68, 589, *Pas.* 1968, 1, 132 en *JT* 1967, 606). Volgens het Hof is een algemeen en onbeperkt beding van een factuur waardoor elke betwisting door de schuldenaar een verhoging van het factuurbedrag tot gevolg heeft. Zodra zij aanleiding geeft tot een rechtsvervolging, onverschillig of zijn verweer al dan niet redelijk en aannemelijk is, strijdig met het recht van eenieder om zich in rechte te verdedigen, dat de openbare orde aanbelangt. Dit verbod wordt neergelegd in artikel 1023 Ger.W.: "Ieder beding tot verhoging van de schuldvordering ingeval deze in rechte zou worden geëist, wordt als niet geschreven beschouwd".

Aangenomen wordt dat deze bepaling beperkend moet worden uitgelegd, enkel indien het beding specifiek het verweer in rechte bezwaart. Een schadebeding dat betrekking heeft op de wanprestatie als zodanig, valt niet onder het verbod van artikel 1023 Ger.W. De discussie over deze bepaling is terug actueel geworden door de wet betalingsachterstand dat aan de schuldeiser het recht geeft om vergoeding te claimen voor de invorderingskosten (ook de gerechtelijke) en dat het mogelijk maakt dat partijen hierover bedingen maken (art. 6) (zie verder, nr. 500).

5. Bedingen met betrekking tot termijnen van respijt

405 Aan de rechter komt de bevoegdheid toe om, met grote omzichtigheid en rekening houdend met de termijnen die de schuldenaar reeds heeft genoten, aan de schuldenaar gematigd uitstel te verlenen (art. 1244 BW en 1333 e.v. Ger.W.). Deze bepalingen raken de openbare orde. De mogelijkheid om uit-

stel van betaling te vragen, kan dus niet contractueel worden uitgesloten (DE PAGE, *Traité*, I, nr. 146; W. VAN GERVEN, *Verbindenissen*, Leuven, 1988, II, 119).

Volledigheidshalve moet nog worden vermeld dat artikel 38 wet consumentenkrediet aan de vrederechter de ruimste bevoegdheden toekent om onverminderd het bepaalde in artikel 1244 BW, aan de consument "wiens financiële toestand is verslechterd", betalingsfaciliteiten te verlenen (zie ook art. 1337bis e.v. Ger.W.).

6. *Bedingen met betrekking tot schuldvergelijking*

406 Het verdient aanbeveling in de factuurvoorwaarden ook een beding op te nemen dat de mogelijkheden tot compensatie verruimt. Zoals bekend is schuldvergelijk na faillissement of een andere toestand van samenloop enkel mogelijk wanneer het gaat om "samenhangende" schuldvorderingen. De rechtspraak neemt aan dat de partijen contractueel kunnen bedingen dat de schuldvorderingen die tussen hen ontstaan als "samenhangend" moet worden beschouwd. Een dergelijke overeenkomst is tegenwerpelijk aan derden (b.v. curator, beslaglegger, cessionaris) op voorwaarde dat dit verband niet louter fictief is. Dit wordt – althans tussen kooplieden – ook wettelijk bevestigd ingevolge artikel 14, § 1 wet financiële zekerheden luidens welk compensatiebedingen ("netting-overeenkomsten") hun uitwerking behouden niettegenstaande een overdracht van schuldvordering, een beslag of enige andere situatie van samenloop. Voorwaarde is wel dat de compensatie-overeenkomst werd gesloten vóór het ogenblik van de overdracht of de samenloop (zie verder, nr. 537).

Een dergelijke clause waarbij wordt overeengekomen dat de schuldvorderingen en schulden die uit de commerciële relatie tussen de partijen als samenhangend worden beschouwd zodat schuldvergelijking mogelijk blijft niettegenstaande een cessie of een toestand van samenloop, kan nog worden versterkt door een beding dat voorziet in de onmiddellijke opeisbaarheid van de schuldvordering van de leverancier in geval van beslag, faillissement of enige andere toestand van samenloop en dat bepaalt dat de leverancier verder gerechtigd is tot compensatie met een schuldvordering van de cliënt ook na kennisgeving van de overdracht van deze schuldvordering.

7. *Beding tot uitsluiting van dwangsom*

407 De vraag of het recht van de schuldeiser om een dwangsom te vorderen contractueel kan worden beperkt of uitgesloten, wordt veelal ontkennend beantwoord. De dwangsomregeling wil de eerbiediging van rechtelijke uitspraken veilig stellen en belangt dus de openbare orde aan (K. WAGNER, *Dwangsom* in *APR*, 26, nr. 26). De schuldeiser kan wel afstand doen van het recht om reeds verbeurde dwangsommen in te vorderen.

8. *Uitdrukkelijk ontbindend beding*

408 Aangezien artikel 1184 BW van aanvullend recht is, mogen de partijen bedingen dat de overeenkomst in geval van wanprestatie van rechtswege – dus zonder tussenkomst van de rechter – zal ontbonden zijn. De geldigheid van dergelijke uitdrukkelijk ontbindende of commissaire bedingen wordt algemeen aanvaard (C. CAUFFMAN, “Uitdrukkelijk ontbindend beding” in *Comm.Bijz.Ov.*; DEKKERS-VERBEKE, *Handboek burgerlijk recht*, Antwerpen, 2007, III, 107-108; R. STEENNOT, “Beëindigings-, exoneratiebedingen- en schadebedingen bij bijzondere overeenkomsten” in *Bijzondere overeenkomsten, XXXIVste W. Delva-Cyclus*, Antwerpen, 2008, (519) 573-581; S. STIJNS, “Uitdrukkelijk ontbindende bedingen, ontbindende voorwaarden en vervangingsbedingen” in *Contractuele clausules rond de (niet-)uitvoering en de beëindiging van contracten*, Antwerpen, 2006, 77-131; P. WÉRY, *Droit des obligations*, Brussel, 2010, 648-655).

Een dergelijk beding ontslaat de schuldeiser echter niet van zijn verplichting de schuldenaar eerst aan te manen. Maar ook van deze verplichting kan de schuldeiser zich contractueel ontslaan door te bedingen dat de overeenkomst zal ontbonden zijn van rechtswege en “zonder voorafgaande ingebrekestelling”.

In dergelijke bedingen schuilt een risico, nl. dat de schuldenaar hierdoor wordt overgeleverd aan het discretionaire oordeel van de schuldeiser. Niet ten onrechte wordt het commissaire beding beschouwd als een vorm van “eigenrichting”. Dergelijke clausules moeten dan ook restrictief worden uitgelegd. Hiervoor kan steun worden gevonden in de interpretatieregels van artikel 1162 BW en – specifiek voor de koop – artikel 1602 BW. Fundamenteel wordt door KRUTHOF de vraag gesteld of de cassatierechtspraak betreffende strafbedingen niet moet worden doorgetrokken naar de uitdrukkelijk ontbindende bedingen. In navolging van deze auteur kan dan ook worden gepleit voor het toekennen aan de rechter van een marginaal toetsingsrecht op grond van het beginsel der goede trouw in de contractuitvoering (art. 1134, derde lid BW). Op grond van een dergelijk toetsingsrecht kan het inroepen van zeer algemene clausules worden bestreden (b.v. “om het even welke tekortkoming”) in geval van een zeer geringe tekortkoming van de wederpartij.

9. *Bedingen m.b.t. opschortingsrechten en retentierecht*

409 Ook deze materie is van aanvullend recht zodat de partijen de uitoefening van de *exceptio non adimpleti contractus* of het retentierecht contractueel mogen moduleren (zie hierover o.m. J. DE WEGGHELEIRE, “De rechtsgeldigheid en de tegenwerpelijkheid van contractuele clausules betreffende de exceptie van niet uitvoering en het retentierecht”, *RW* 2011-12, 717-738). Te denken valt aan bedingen waarbij het vereiste van de samenhang tussen de verbintenissen wordt geregeld, de tekortkoming wordt omschreven, het ver-

eiste van voorafgaande kennisgeving, de *exceptio timoris* e.d.m. De uitoefening van dergelijke opschortingsrechten onderstelt het voorhanden zijn van goede trouw van de partij die ze wenst uit te oefenen (o.m. Cass. 23 oktober 2009, *RW* 2011-12, 1646). Het vereiste van de goede trouw kan niet echter worden wegbedongen aangezien dit geacht wordt de openbare orde te raken (J. BAECK, “Gevolgen tussen partijen” in *Comm. Bijz.ov.*, nr. 41).

10. Bevoegdheidsbedingen

410 Op facturen komt gewoonlijk steeds een forumbeding voor waarbij de rechtscollages van de woonplaats van de verkoper als de bevoegde rechtbanken worden aangeduid. De territoriale bevoegdheid van de rechtscollages is, anders dan de materiële bevoegdheid, niet van openbare orde, zodat overeenkomsten hierover in beginsel geoorloofd zijn. De uitzondering op deze principiële geldigheid wordt door de wetgever opgesomd in de artikelen 627-628-629 Ger.W. en 631-632-633 Ger.W. Verder moet gewezen worden op artikel 6 WIPR en artikel 23 EEX-Vo (verordening (EG) nr. 44/2001 van 22 december 2000, voorheen art. 17 EEX-verdrag) en m.b.t. contracten met consumenten op art. 74, 23° wet marktpraktijken en art. 97 WIPR (zie verder, nr. 411 en 443).

Dergelijke bevoegdheidsovereenkomsten zijn door de wetgever niet aan bijzondere vormvereisten onderworpen. Het volstaat dat de wilsovereenstemming tussen partijen vaststaat en het bewijs hiervan kan worden geleverd volgens de regels van het gemeen recht. In handelszaken is het bewijs vrij en kan de factuur dus volop zijn bewijsfunctie vervullen. Krachtens artikel 25 W.Kh. wordt de handelaar die nalaat een factuur tijdig te protesteren, dan ook geacht in te stemmen met een bevoegdheidsbeding dat op die factuur voorkomt (J. LAENENS, *a.w.*, 102, nr. 366; J. LAENENS, “Bevoegdheidsbedingen in toetredings- en standaardcontracten” in *Actori incumbit probatio*, Antwerpen, 1975 (119), 124. B.v. Kh. Brussel 14 september 1990, *TBH* 1991, 560: impliciet; Vred. Antwerpen 13 mei 1988, *T.Vred.* 1988, 186; Vred. Brussel 13 november 1988, *T.Vred.* 1988, 84 en boven, nr. 362). Er zij aan herinnerd dat het protest van de factuur zich niet steeds uitstrekt tot alle vermeldingen (zie boven, nr. 347).

Ten aanzien van een *niet-handelaar* heeft de factuur deze bewijskracht niet (zie boven, nr. 327). Wie zich tegen een niet-handelaar een bevoegdheidsbeding op de factuur inroept, zal derhalve het bewijs moeten leveren van de kennisneming en de aanvaarding ervan (zie boven, nr. 375). Krachtens artikel 74, 23° WMPC is een beding dat een andere rechter aanwijst dan die van de *consument* ongeoorloofd (zie boven, nr. 443). Wat internationale overeenkomsten betreft, bepaalt artikel 97, § 3 WIPR dat de aanwijzing van een buitenlandse rechter enkel geoorloofd is indien het beding werd overeengekomen na het ontstaan van het geschil. De Belgische rechter mag zich niet-

temin bevoegd verklaren wanneer de procedure in het buitenland onmogelijk blijkt te zijn of onredelijk bezwarend is (zie art. 11 WIPR).

Aangezien de werking van het bevoegdheidsbeding afhankelijk is van de aanvaarding van de factuur, zal de rechter, indien deze aanvaarding door de bestemming van de factuur wordt betwist, eerst de grond van het geschil moeten onderzoeken om te bepalen of hij bevoegd is (CLOQUET, 183-184, nr. 544). Komt hij tot de bevinding dat het bevoegdheidsbeding niet rechtsgeldig is wegens het gemis aan wilsovereenstemming, dan wordt het bevoegdheidsincident beslecht en wordt de zaak verwezen naar de bevoegde rechter. De verwijzingsrechter is geenszins gehouden door de beoordeling nopens de wilsovereenstemming. Hij is enkel gehouden inzake de bevoegdheid (art. 660 Ger.W.) (J. LAENENS, *a.w.*, 106, nr. 378. Zie ook Cass. 29 april 1983, *RW* 1983-84, 1827).

Gelet op artikel 624, 2° Ger.W. luidens welk de territoriaal bevoegde rechter deze is van de plaats van uitvoering van de verbintenissen waarover het geschil loopt, heeft een beding op de factuur nopens de plaats van betaling dus een bevoegdheidsaanwijzende functie. Een dergelijk uitvoeringsbeding kan echter geen afbreuk doen aan een rechtsgeldige bevoegdheidsovereenkomst (J. LAENENS, *a.w.*, 63, nr. 218).

411 Wat de internationale bevoegdheidsovereenkomsten betreft, moet gelet worden op artikel 23 EEX-Vo of Brussel I-Vo (verordening (EG) nr. 44/2001 van 22 december 2000, *Pb.L.* 2001, 12). Deze bepaling komt in grote lijnen overeen met het vroegere artikel 17 EEX-verdrag (zie over deze laatste bepaling o.m. I. COUWENBERG, “Art. 17 EEX-verdrag” in *Commentaar gerechtelijk recht*. Zie ook o.m. I. COUWENBERG en M. PERTEGAS SENDER, “Recente ontwikkelingen in het Europees bevoegdheids- en executierecht” in *Het nieuwe Europese IPR: van verdrag naar verordening*, Antwerpen, 2001, 31 e.v.; L. STRIKWERDA *et al.*, *Internationale incasso van geldvorderingen*, Antwerpen, 2011, 53-55; U. MAGNUS en P. MANKOWSKI, *Brussels I Regulation*, Munchen, 2007, 366-436).

De EEX-Vo (of Brussel I-Vo) is van toepassing in “burgerlijke en handelszaken” indien minstens één der partijen zijn woonplaats in een lidstaat van de EU heeft, het geschil een grensoverschrijdend karakter heeft en de rechter van een lidstaat wordt aangeduid. Wordt de rechter van een lidstaat aangewezen zonder dat één van de partijen in de EU woont, dan kan geen andere rechter zich bevoegd verklaren alvorens de aangewezen rechter zich onbevoegd heeft verklaard (art. 23, derde lid EEX-Vo). Wordt de rechter van een niet-lidstaat aangewezen, is het nationaal recht (met name art. 6 WIPR) van toepassing.

De overeengekomen bevoegdheid is exclusief, tenzij de partijen anders zijn overeengekomen. De partijen kunnen dus overeenkomen dat zowel de gekozen rechter als b.v. de rechter van de plaats van uitvoering van het contract bevoegd zijn. Volledigheidshalve wordt erop gewezen dat een beding van

rechtskeuze niet kan worden opgevat als een stilzwijgend bevoegdheidsbeding (U. MAGNUS en P. MANKOWSKI, *Brussels I Regulation*, Munchen, 2007, 387, nr. 5. Zie in dezelfde zin Gent 28 april 2008, *RABG* 2008, 1108, met noot L. SAMYN). Verder kan aan een dergelijk beding geen uitwerking worden gegeven indien dit strijdig is met een exclusieve bevoegdheidsgrond van artikel 22 EEX-Vo of een inbreuk maakt op de opgelegde beperkingen voor het maken van forumkeuzes in verzekerings-, consumenten- en arbeidsovereenkomsten (art. 23, vijfde lid EEX-Vo).

412 De vormvoorwaarden worden omschreven in artikel 23, eerste lid EEX-Vo (Brussel I-Vo). Om rechtsgeldig te zijn moet het forumbeding blijken uit: a) hetzij een schriftelijke overeenkomst of bij een schriftelijk bevestigde mondelinge overeenkomst; b) hetzij een vorm die wordt toegelaten door de handelwijzen die tussen de partijen gebruikelijk zijn geworden; c) hetzij, in de internationale handel, een vorm die overeenstemt met een gewoonte waarvan de partijen op de hoogte zijn of hadden behoren te zijn en die in de internationale handel algemeen bekend is en door partijen bij dergelijke overeenkomsten in de betrokken handelsbranche doorgaans in acht wordt genomen. Als “schriftelijk” wordt tevens elke elektronische mededeling aangemerkt, waardoor de overeenkomst duurzaam geregistreerd wordt (tweede lid).

413 Deze bepaling heeft tot doel dat op een duidelijke en nauwkeurige wijze een gerecht van een EU-lidstaat wordt aangewezen dat bij uitsluiting bevoegd is overeenkomstig de wilsovereenstemming van partijen, die met inachtneming van de vermelde strikte vormvereisten tot uitdrukking is gebracht. Zij strekt ertoe de daadwerkelijke instemming van de partijen te garanderen met het oogmerk om de zwakste partij bij de overeenkomst te beschermen, door te voorkomen dat een partij geruisloos een beding tot aanwijzing van de bevoegde rechter in de overeenkomst opneemt. Artikel 23, eerste lid EEX-Vo somt op beperkende wijze de mogelijke vormen op waaraan het bevoegdheidsbeding moet voldoen:

- een geschrift;
- een mondelinge overeenkomst die bij geschrift wordt bevestigd;
- een vorm die beantwoordt aan een gebruikelijke handelwijze tussen partijen;
- een gewoonte in de internationale handel.

Het volstaat dat het beding aan één van deze alternatieven beantwoordt. De in deze bepaling gebruikte concepten moeten op autonome wijze worden uitgelegd, rekening houdend met de rechtspraak van het Hof van Justitie, en dus onafhankelijk van het krachtens de conflictenregels toepasselijke recht.

414 Er moet een onderscheid worden gemaakt tussen de beoordeling van de geldigheid van het bevoegdheidsbeding en de geldigheid van de overige algemene contractsvoorwaarden. Een bevoegdheids-

beding, dat een procedurele functie heeft, wordt beheerst door de bepalingen van de EEX-Vo die tot doel heeft eenvormige regels voor de internationale rechterlijke bevoegdheid in het leven te roepen. Daartegen zijn de materiële bepalingen van de hoofdovereenkomst waarin het beding is opgenomen, alsmede elke betwisting betreffende de nietigheid daarvan, onderworpen aan de *lex causae*, die wordt bepaald door het internationaal privaatrecht van de staat van de aangezochte rechter. Deze regels kunnen voor overeenkomsten afgesloten na 17 december 2009 worden gevonden in de Rome I-Vo (*Pb.L.* 2008, 177/6), uitgevaardigd ter vervanging van het EVO-verdrag. De door de EEX-Vo beoogde rechtszekerheid zou echter gemakkelijk in het gedrang kunnen komen, indien een contractspartij deze regeling opzij zou kunnen zetten door de enkele bewering dat de gehele overeenkomst nietig is om aan het toepasselijke materiële recht ontleende redenen. Het gerecht dat is aangevoerd door een volgens artikel 23 EEX-Vo geldig tot stand gekomen forumbeding, is dan ook exclusief bevoegd wanneer de rechtsvordering onder meer ertoe strekt, de nietigheid te doen vaststellen van de overeenkomst waarin dat beding is opgenomen (HvJ 3 juli 1997, C-269/96, *F. Benincasa t. Dentalkit*, *Jur.* 1997, I-3767).

415 Een bevoegdheidsbeding is vervat in een *schriftelijke overeenkomst* indien al de partijen hun instemming hebben betuigd door middel van een geschrift. Een geschrift kan ook een brief of een fax zijn of een elektronisch communicatiemiddel. Indien de overeenkomst de algemene voorwaarden niet bevat of er ook niet naar verwijst, is er uiteraard geen geldig forumbeding. Artikel 23 EEX-Vo wordt strikt geïnterpreteerd. Uit de rechtspraak van het Hof van Justitie blijkt dat men wenst te verhinderen dat een contractspartij op onopgemerkte wijze gebonden wordt aan een forumbeding (zie hierover J. LAENENS, *a.w.*, nr. 630 e.v.; J. LAENENS, “Internationaal privaatrechtelijk procesrecht en bevoegdheidsovereenkomsten”, *TPR* 1982, (215), 251, 53 e.v.; E. KRINGS, “Het executieverdrag van 27 september 1968, wijzigingen en recente toepassingen ervan”, *TPR* 1980, (364), 388, nr. 17 e.v.; H. VAN HOUTTE, “Uitsluitende bevoegdheidsgronden” in *Europese IPR-verdragen*, Leuven, 1997, 52-54). Om die reden is het toezenden van de *f a c t u r* waarop voor het eerst een bevoegdheidsbeding voorkomt, problematisch onder artikel 23, eerste lid, a) EEX-Vo aangezien de instemming niet schriftelijk is vastgelegd (zie U. MAGNUS en P. MANKOWSKI, *Brussels I Regulation*, Munchen, 2007, 408, nr. 98 en de rechtspraak aldaar). Bevoegdheidsbedingen in factuurvoorwaarden kunnen wel voldoen aan artikel 23, eerste lid, b) en c).

Wanneer een clause tot aanwijzing van een bevoegde rechter is vervat in de op de achterzijde van een contract afgedrukte algemene verkoopvoorwaarden van één der partijen, is aan het vereiste van een geschrift in de zin van artikel 23, eerste lid, a) EEX-Vo slechts voldaan, indien het door beide partijen ondertekende contract uitdrukkelijk naar dit forumbeding op de achterzijde verwijst. De verwijzing in een contract naar voorgaande offertes waarin werd gewezen op de algemene voorwaarden van één der partijen, inhoudende een

clausule tot aanwijzing van een bevoegde rechter, voldoet slechts dan aan het vereiste van een geschrift indien de verwijzing uitdrukkelijk is geschied en derhalve door een partij bij betrachtning van een normale zorgvuldigheid kan worden nagegaan (HvJ 14 december 1976, C-24/76, *Estasis Salotti di Colzani Aimò e Gianmario Colzani*, *Jur.* 1976, I-1831).

Met een “schriftelijke overeenkomst” staat gelijk een *mondelinge overeenkomst die schriftelijk wordt bevestigd*. Ook hier schiet het toezenden van een factuur waar het forumbeding voor het eerst opduikt in de factuurvoorwaarden, in de regel tekort (U. MAGNUS en P. MANKOWSKI, *Brussels I Regulation*, München, 2007, 412, nr. 105). In die zin oordeelde het Hof van Justitie dat het – zelfs tussen kooplieden – ontoereikend is wanneer de verkoper na de mondelinge contractsluiting, de koper schriftelijk deze contractsluiting op zijn algemene verkoopvoorwaarden bevestigt onder bijvoeging van deze algemene voorwaarden, waarin een clausule tot aanwijzing van een bevoegde rechter is opgenomen, en de koper die schriftelijke bevestiging niet tegenspreekt. In een dergelijk geval heeft het forumbeding immers niet het voorwerp uitgemaakt van de mondeling tussen partijen gesloten overeenkomst. Dit is anders indien de mondelinge overeenkomst deel uitmaakt van lopende handelsbetrekkingen tussen partijen, en indien bovendien vaststaat dat deze betrekkingen in hun geheel worden beheerst door de algemene voorwaarden van degene die de bevestiging waarin een clausule tot aanwijzing van een bevoegde rechter is opgenomen, heeft geschreven. In een dergelijk geval zou de ontvanger van de bevestiging immers in strijd met de goede trouw handelen, indien hij het bestaan van een overeenkomst tot aanwijzing van een bevoegde rechter loochent, zelfs bij ontbreken van een schriftelijke aanvaarding zijnerzijds (HvJ 14 december 1976, C-25/76, *Galleries Segoura/Société Rahim Bonakdarian*, *Jur.* 1976, I-1851).

Aan het vormvereiste van artikel 23, eerste lid, a) EEX-Vo is volgens het Hof van Justitie eveneens voldaan wanneer vaststaat dat de aanwijzing van een bevoegde rechter bij een uitdrukkelijk daarop betrekking hebbende mondelinge overeenkomst is geregeld, dat een van één der partijen afkomstige schriftelijke bevestiging van die overeenkomst door de andere partij is ontvangen en dat deze laatste geen bezwaar heeft gemaakt (HvJ 11 juli 1985, C-221/84, *Berghoefér GmbH/ASA*, *Jur.* 1985, I-2699).

416 Meer ruimte voor de rol van de factuur is te vinden in artikel 23, eerste lid, b) EEX-Vo, dat bepaalt dat een forumbeding ook geldig is wanneer het de vorm heeft die wordt toegelaten door de *handelwijzen die tussen de partijen gebruikelijk* zijn geworden. Het Hof van Justitie heeft erop gewezen dat uit deze versoepeling niet mag worden afgeleid dat een wilsovereenstemming tussen de partijen over de clausule tot aanwijzing van de bevoegde rechter niet langer is vereist; de daadwerkelijke instemming van de belanghebbenden is immers nog steeds één van de doelstellingen. De zwakste partij bij het contract moet namelijk worden beschermd door te voorkomen

dat een partij ongemerkt een clause tot aanwijzing van de bevoegde rechter in het contract opneemt (HvJ 20 februari 1997, C-106/95, *Mainschiffahrts-Genossenschaft (MSG)/Les Gravières Rhénanes SARL*, Jur. 1997, I-911).

Aldus is aan het vereiste van artikel 23, eerste lid, b) EEX-Vo, voldaan wanneer het in geval van *lopende handelsbetrekkingen* vaststaat dat deze in hun geheel beheerst worden door de algemene contractvoorwaarden. In dat geval zou de geadresseerde van de factuur, waarop dat bevoegdheidsbeding voorkomt, in strijd met de goede trouw handelen indien hij het bestaan van een bevoegdheidsvereenkomst zou betwisten. De rechtspraak sluit dan ook geenszins uit dat ook in een internationale context, een forumbeding in *factuurvoorwaarden* aan de vereisten van artikel 23 EEX-Vo kan voldoen (b.v. bij eerdere handelsbetrekkingen: Gent 9 april 2008, *RABG* 2008, 959; Luik 25 november 1997, *TBH* 1998, 393; Kh. Gent 17 januari 2008, *TGR* 2008, 351; Kh. Brussel 28 november 2005, *RW* 2006-07, 969; Kh. Veurne 28 mei 2003, *RW* 2004-05, 951). Verder wordt rekening gehouden met de concrete omstandigheden (b.v. Gent, 12de kamer, AR 2001/1143, *onuitg.*: bij opdrachten van belangrijke omvang in een internationale context, kan het stilzwijgen na ontvangst van de verkoopvoorwaarden op de keerzijde van de factuur niet volstaan om te besluiten tot een overeenkomst over het forumbeding).

Als voorwaarde geldt wel dat de voorwaarden aan de medecontract werden meegedeeld zodat deze het forumbeding kende of heeft kunnen kennen (Hoge Raad 30 maart 2012, *NJB* 2012, 1116: loutere verwijzing naar algemene condities in de facturen is onvoldoende) en het forumbeding is opgesteld in een taal die de geadresseerde machtig is (Kh. Gent 17 januari 2008, *TGR* 2008, 351; Kh. Hasselt 8 mei 2007, *RW* 2007-08, 1047). Deze voorwaarde is vaak een struikelblok. In die zin oordeelde het hof van beroep te Gent dat ofschoon de Belgische verkoper wel het bestaan van geregelde handelsbetrekkingen bewees, het bevoegdheidsbeding in de factuurvoorwaarden toch niet voldeed aan de vereisten van de EEX-Vo omdat deze voorwaarden in het Nederlands waren opgesteld, de communicatie tussen de partijen uitsluitend in het Duits verliep en niet werd aangetoond dat de Duitse afnemer het Nederlands machtig was (Gent (12bis kamer) 1 februari 2012, AR 2009/1039, *onuitg.*). Het verdient derhalve aanbeveling om de factuurvoorwaarden ook steeds in de taal van de bestemming te vermelden.

417 De forumkeuze is ook geldig in een vorm die in de *internationale handel gebruikelijk* is en waarvan de partijen op de hoogte zijn of behoren te zijn (art. 23, eerste lid, c) EEX-Vo). Het bestaan van een dergelijke gewoonte moet worden vastgesteld in de handelsbranche waarin de partijen bij de overeenkomst werkzaam zijn, en staat vast wanneer de marktdeelnemers in deze branche bij het sluiten van een bepaald soort van overeenkomsten doorgaans en regelmatig deze handelwijze volgen. Een dergelijke handelwijze behoeft niet in welbepaalde landen, noch in alle EU-lidstaten te bestaan. Het volstaat dat de gewoonte wordt vastgesteld in de relevante handelstak. De

ationale rechter moet, met inachtneming van de handelsgebruiken in de betrokken branche van internationale handel, bepalen of in de aan hem voorgelegde zaak de feitelijke gedaante van het bevoegdheidsbeding, met inbegrip van de taal waarin het is gesteld, en de opneming ervan in een voorgedrukt formulier dat niet is ondertekend door de partij die het niet heeft opgesteld, in overeenstemming is met de vormen die door deze gebruiken zijn toegelaten (HvJ 16 maart 1999, C-159/97, *Trasporti Castelletti Spedizioni Internazionali SpA/Hugo Trumpy SpA*, Jur. 1999, I-1597).

De bekendheid met de gewoonte moet worden beoordeeld ten aanzien van de oorspronkelijke partijen bij de overeenkomst tot aanwijzing van een bevoegde rechter, waarbij hun nationaliteit niet van belang is. Deze bekendheid staat, los van enige bepaalde vorm van bekendmaking, vast wanneer in de handelsbranche waarin de partijen werkzaam zijn, bij het sluiten van een bepaald soort van overeenkomsten doorgaans en regelmatig een bepaalde handelwijze wordt gevolgd, zodat deze als een vaste praktijk kan worden beschouwd. Dat de partijen bij het contract dit gebruik kennen, moet eveneens worden aangenomen wanneer zij tevoren reeds onderling of met andere in de betrokken handelstak werkzame partijen handelsbetrekkingen hadden aangeknoopt.

Uit de rechtspraak van het Hof van Justitie volgt dat het ontbreken van reactie en het stilzwingen van één van de partijen bij het contract ten aanzien van een door de andere partij toegestuurde bevestigingsbrief met voorgedrukte vermelding van de bevoegde rechter, alsmede de omstandigheid dat één van de partijen zonder enig bezwaar herhaaldelijk door de andere partij opgestelde facturen heeft betaald waarop een soortgelijke vermelding voorkwam, als instemming met de omstreden clause tot aanwijzing van de bevoegde rechter kan gelden wanneer een dergelijke handelwijze overeenkomt met een gebruik in de tak van de internationale handel waarin de betrokken partijen werkzaam zijn en deze partijen dat gebruik kennen of geacht worden te kennen. Het staat aan de nationale rechter te beoordelen of een dergelijk gebruik bestaat en of de partijen bij het contract dit gebruik kenden (HvJ 20 februari 1997, C-106/97, *Mainschiffahrts-Genossenschaft (MSG)/Les Gravières Rhénanes SARL*, Jur. 1997, I-997).

Aldus zal de factuur een rol kunnen spelen in de verhouding tussen Belgische contractspartijen en contractspartijen behorende tot rechtstelsels waar eveneens wordt aangenomen dat handelaren geacht worden te reageren op geschriften die hen bereiken op straffe van geacht te worden hiermee te hebben ingestemd (U. MAGNUS en P. MANKOWSKI, *Brussels I Regulation*, München, 2007, 418, nr. 125: die ter zake o.m. verwijzen naar Duitsland, België en Zwitserland). Hieraan kunnen worden toegevoegd: Nederland (zie hoger, nr. 319) en in beginsel ook Frankrijk, alleszins bij geregelde transacties (zie hoger, nr. 319 en A. HUET, "Relations habituelles d'affaires et acceptation tacite d'une clause d'attributive de juridiction en droit international privé" in *Etudes à la mémoire de A. Rieg*, Brussel, 2000, (501) 514: "il faut admettre qu'une clause de compétence peut faire l'objet d'une acceptation tacite même

si le document qui la comporte est communiqué à l'autre partie après la conclusion du contrat". Zie b.v. Cass.fr. 17 februari 2010, *Rev.crit.D.I.P.* 2010, 525, noot N. JOUBERT). In beide rechtstelsels moet m.a.w. een dergelijke handelsrechtelijke bewijsregel bestaan. Het volstaat niet dat zo'n regel enkel bestaat volgens de *lex contractus*.

Voor forumbedingen die niet onder het toepassingsgebied van de EEX-verordening vallen, geldt artikel 5 van het WIPR (zie hierover M. PERTEGAS SENDER en L. SAMYN, "Art. 6" in *Het Wetboek IPR becommentarieerd*, Antwerpen, 2006, 32-38). De geldigheid van het beding wordt dan bepaald door de *lex contractus* (art. 98, § 1 WIPR).

Het CMR-verdrag voorziet in een aparte regeling inzake de territoriale bevoegdheid (art. 31 CMR). Deze bepalingen hebben voorrang op de EEX-Vo (zie T. KRUGER, "Forumbedingen, hun geldigheid en de interactie tussen internationale verdragen en verordening", Tijdschrift@ipr.be 2005/3, 50. Zie over de verhouding tussen de beide verdragen HvJ 4 mei 2010, C-533/08, *TNT Express Nederland/Axa Versicherung, Jur.* 2010, I-4107 en *RW* 2011-12, 1527, noot I. COUWENBERG). De rechtsgeldigheid van het forumbeding wordt krachtens de CMR bepaald door de toepasselijke nationale wet. Het niet-protesteren van de factuur kan als een aanvaarding worden beschouwd van een forumbeding vervat in de factuurvoorwaarden (Cass. 29 april 2004, *RW* 2006-07, 870, *TBH* 2005, 510, *Arr.Cass.* 2004, nr. 226, *Pas.* 2004, 736 en *Tijdschrift@ipr.be* 2005/3, 50, noot T. KRUGER).

11. Arbitragebedingen

418 Een arbitrage-overeenkomst behoort vervat te zijn in een door partijen ondertekend geschrift, of in andere hen verbindende stukken, waaruit blijkt dat zij uiting hebben gegeven van de wil om het geschil aan arbitrage te onderwerpen (art. 1677 BW). Algemeen wordt aangenomen dat het geschrift enkel *ad probationem* is voorgeschreven en dat deze bepaling ruim moet worden opgevat.

Een arbitragebeding moet echter worden opgevat als een ongebruikelijk beding, waarvan de stilzwijgende aanvaarding niet zonder meer mag worden vermoed (Gent 1 december 2009, *TBH* 2009, 445; Rb. Brugge 15 januari 2001, *RW* 2003-04, 591; zie boven, nr. 373 en 385 en t.a.v. consumenten, verder, nr. 444).

12. Bewijsovereenkomsten

419 Overeenkomsten waarbij de partijen, in afwijking van het wettelijk regime, een regeling treffen over de bewijslast en de toegelaten bewijsmiddelen zijn in beginsel geoorloofd (zie echter wat consumenten betreft, verder, nr. 441) (M.E. STORME, "Vaststellings- en geschillenbeslechtingsovereenkomsten" in *Bijzondere overeenkomsten, XXXIVste W. Delva-Cyclus*, Antwerpen, 2008, 583-628).

Een bekende bewijsclausule is het zgn. *vier hoeken*-beding luidens welk uitsluitend in het opge maakt geschrift de contractuele verhouding wordt geacht te zijn weergegeven met uitsluiting van andere documenten. Dergelijke clausules komen frequent voor in een internationale context.

Aldus bepaalt artikel 29, tweede lid Weens Koopverdrag (CISG) dat wanneer een bij geschrift gesloten overeenkomst, een beding bevat dat iedere wijziging of beëindiging bij geschrift moet geschieden, een wijziging of beëindiging niet op een andere wijze kan geschieden (zie ook art. 2.117 en 2.1.18 *UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*). De toepassing van deze regel wordt echter genuanceerd door de vertrouwensleer en het verbod op rechtsmisbruik.

De positie van de schuldeiser kan worden versterkt door clausules die ertoe strekken discussies over het bedrag van de schuldvordering uit te sluiten. Dit is bijvoorbeeld het geval met een *boekenbeding* (zie F. BOUCKAERT, noot onder Antwerpen 26 februari 1992, *T.Not.* 1992, 283; E. DIRIX, “Het boekenbeding en de parate executie”, *T.Not.* 1994, 379-384). Een dergelijke clausule luidens welk het bedrag van het door de kredietnemer verschuldigde saldo mag bewezen worden door de gegevens uit de boekhouding van de kredietverlenende bank is rechtsgeldig (Luik 30 juni 2005, *JT* 2006, 96 en *Rev.not.b.* 2006, 246; Beslagr. Gent 6 juni 2006, *RW* 2006-07, 1531).

13. Rechtskeuze

420 De geldigheid van een beding van rechtskeuze wordt bepaald door artikel 98 WIPR dat verwijst naar artikel 3 e.v. Rome I-Vo.

Een bevoegdheidsbeding zal in de regel worden uitgelegd als een beding van rechtskeuze indien de overeenkomst ter zake geen enkele aanduiding bevat in andere zin (U. MAGNUS en P. MANKOWSKI, *Brussels I Regulation*, Munchen, 2007, 388, nr. 5).

F. BEZWARENDE BEDINGEN EN CONSUMENTEN

1. Algemeen

421 De bescherming die door het gemeen recht kon worden geboden in de strijd tegen bezwarende bedingen, wordt ontoereikend geacht. Ons recht kende tot in 1991 geen bepaling die het de rechter toelaat in het algemeen contractuele bedingen die voor de wederpartij onredelijk bezwendend zijn ter zijde te schuiven. Het komt de rechter ook niet toe om het overeengekomene te wijzigen op grond van de goede trouw of de billijkheid. De rechter kan enkel oordelen dat een overeenkomst of een bepaald beding ongeoorloofd is (art. 6, 1131 en 1133 BW) en daarom geen uitwerking kan krijgen. Om die redenen werd gepleit voor een wetgevend ingrijpen, teneinde de rechter meer armslag te geven.

De wet van 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting van de consument (WHPC), bood – althans aan de consument – die bijkomende bescherming in de artikelen 31 t.e.m. 36 m.b.t. de “Onrechtmatige bedingen” (zie hierover E. DIRIX, “De bezwarende bedingen in de W.H.P.C.”, *RW* 1991-92, 562; E. BALATE en Th. BOURGOIGNE, “Le traitement des clauses abusives en droit belge”, *TBH* 1989, 651, e.v.; P. CAMBIE, *Onrechtmatige bedingen*, Brussel, 2009; J.-L. KERRELS en S. DECLOEDT, “Onrechtmatige bedingen” in *Algemene voorwaarden*, Mechelen, 2006, 173-205; J.L. FAGNART, “La formation et l’exécution des contrats” in *Handelspraktijken en Voorlichting in bescherming van de consument*, Brussel, 1988, 101 e.v.; M. FLAMEE, “Onrechtmatige bedingen”, *TBH* 1993, 630 e.v.; R. STEENNOT, “Overzicht van rechtspraak. Consumenten bescherming”, *TPR* 2009, (229) 267-315; S. STIJNS, “De leer van de onrechtmatige bedingen in de WHPC na de Wet van 7 december 1998”, *TBH* 2000, 148-169; E. SWAENEPOEL, *Toetsing van het contractueel evenwicht*, Antwerpen, 2011, 437 e.v.).

Deze regeling is thans in grote mate overgenomen in de artikelen 73 tot 78 van de wet van 6 april 2010 betreffende marktpraktijken en consumentenbescherming (hierna: WMPC) (zie hierover o.m. G. STRAETMANS en J. STUYCK, “De wet van 6 april 2010 betreffende marktpraktijken en consumentenbescherming” *RW* 2010-11, 386-419). De WMPC is de tweede omzettingwet van richtlijn 2005/29/EG betreffende oneerlijke handelspraktijken van ondernemingen jegens consu-

menten op de interne markt (*Pb.L.* 149 van 11 juni 2005). De eerste omzettingwet kwam er op 5 juni 2007 (zie hierover R. STEENNOT en P. GEERTS, “De implementatie van de richtlijn oneerlijke handelspraktijken in België en Nederland”, *TPR* 2011, 677-776).

422 Een gelijkaardige ontwikkeling voltrok zich in de ons omringende landen. Ook daar is de wetgever tussengekomen in de strijd tegen onredelijke standaardvoorwaarden. In 1976 kwam in Duitsland het *Gesetz zur Regelung des Rechts der Allgemeinen Geschäftsbedingungen (AGBG)* tot stand. Voor Engeland kan gewezen worden op de *Unfair contract terms act* (1977). In Frankrijk op de wet van 10 januari 1978 “sur la protection et l’information des consommateurs de produits et de services” (zgn. *Loi Scrivener*), meer bepaald Hoofdstuk IV: “De la protection des consommateurs contre les clauses abusives” (*Loi n° 78-23, D 1978, lèg., 86*). In Nederland werd in het Nieuw BW een Afdeling 6.5.2A “Algemene voorwaarden” ingevoerd. Gelijkaardige wetgevingen kwamen tot stand in de meeste andere Europese landen. De benadering in de verschillende landen is nochtans niet altijd dezelfde. De Nederlandse en Duitse wetgevingen hebben tot doel de rechterlijke controle op bewarende bedingen te versterken. Hiertoe wordt in de eerste plaats een algemene nietigheidsgrond ingeschreven. Vervolgens bepaalt de wetgever een “zwarte” lijst van bedingen, die steeds geacht worden ongeoorloofd te zijn en een “grijze” lijst van bedingen die enkel vermoed worden onredelijk bezwarend te zijn. De Franse wetgever daarentegen delegeert zijn bevoegdheden ter zake aan de regering die dan na het advies te hebben ingewonnen van een commissie voor onrechtmatige bedingen, bij decreet het gebruik van bepaalde bedingen kan reglementeren.

De Belgische wetgever heeft zich duidelijk aan deze buitenlandse voorbeelden geïnspireerd. Ook de Belgische wetgever wenst de rechterlijke controle te versterken. Hiertoe wordt zoals in de Nederlandse en de Duitse wetgeving een algemene vernietigingsnorm ingevoerd en wordt tevens een “zwarte” lijst van verboden bedingen opgesteld. Naar Frans voorbeeld wordt dan weer aan de Koning de bevoegdheid verleend om in bepaalde sectoren of voor bepaalde producten of diensten, het gebruik van bepaalde bedingen te verbieden of te verplichten (art. 76 WMPC). Hiertoe moet het advies worden ingewonnen van een op te richten Commissie voor onrechtmatige bedingen (art. 77 en 78 WMPC).

423 De wetgever wil de contractpositie van de consument veilig stellen. Het sleutelwoord is het “contractueel evenwicht”, nl. het evenwicht tussen de rechten en verplichtingen van de partijen. Om dit doel te bereiken werd gekozen voor een rechtstreekse inhoudelijke toetsing van de contractbedingen. Deze toetsing moet gebeuren door de rechter. De rechterlijke macht, zo luidt het in de parlementaire voorbereiding, moet opnieuw kunnen optreden als de natuurlijke beschermer van de contractspartijen (*Parl.St. Senaat 1990-91, nr. 120012, 37*).

Aan de rechter wordt de algemene bevoegdheid gegeven om “onrechtmatige bedingen” nietig te verklaren (art. 75, § 1 WMPC). Elk onrechtmatig beding is verboden en nietig. De overeenkomst blijft bindend voor de partijen indien ze zonder de onrechtmatige bedingen kan voortbestaan (art. 75, § 1 WMPC). Een onrechtmatig beding is elk beding of elke voorwaarde in een overeenkomst tussen een onderneming en een consument die, alleen of in samenhang met een of meer andere bedingen of voorwaarden, “een kennelijk onevenwicht schept tussen de rechten en plichten van de partijen” ten nadele van de consument (art. 2, 28° WMPC). Het kennelijk onevenwicht is een manifeste wanverhouding tussen de rechten en plichten van de partijen, waarover geen redelijke discussie kan bestaan.

Deze algemene norm wordt dan nader geconcretiseerd in artikel 74 WMPC. Die bepaling somt 33 soorten van bedingen op die steeds als “onrechtmatig” moeten worden aangemerkt. Aan de rechter komt ter zake geen toetsingsrecht meer toe; de bedingen die op deze “zwarte” lijst voorkomen zijn nietig en verboden (art. 74 WMPC).

Benevens de nietigheid, dreigt ook de stakingsvordering. Voor de bedingen die in de “zwarte lijst” voorkomen kan de voorzitter van de rechtbank van koophandel de staking bevelen van deze verboden bedingen. Deze vordering staat o.m. open voor de consument, de minister en de erkende consumentenverenigingen.

424 Het veiligstellen van het contractuele evenwicht, het streven naar meer contractuele gelijkheid is, zoals gezegd, het oogmerk van de wetgever. Over welke gelijkheid gaat het hier precies? Het lijkt geen twijfel dat hier enkel bedoeld wordt: de *juridische gelijkheid*, d.w.z. de gelijkwaardigheid van de contractuele positie, van wederzijdse rechten en verplichtingen der partijen. Het eventueel onevenwicht van de wederzijds bedongen prestaties blijft in het raam van deze wet verder buiten beschouwing. Dit onderscheid wordt ook in de ons omringende landen nadrukkelijk gemaakt. Zo schrijft GHESTIN voor het Franse recht: “il ne s’agit pas de corriger un défaut d’équivalence entre l’objet du contrat et son prix, mais d’éliminer les clauses, qui, tout en paraissant accessoires, sont susceptibles d’avoir une incidence importante sur l’exécution du contrat” (J. GHESTIN, *Traité de droit civil, Le contrat*, Parijs, 1980, 488, nr. 591).

425 De sanctie die de wet oplegt is de nietigheid (art. 75, § 1 WMPC). Aangezien het hier gaat om bepalingen van dwingend recht ter bescherming van in hoofdzaak private belangen, betreft het een relatieve nietigheid, al wordt voor sommige van de bepalingen aangenomen dat zij de openbare orde raken.

Wat is de taak van de rechter? Aangezien de bepalingen gebaseerd zijn op een Europees richtlijn dringt zich voor de rechter de ambtshalve toepassing ervan op. De concepten van “openbare orde” of van “dwingend recht” zijn hierbij niet aan de orde (zie nader: preadviezen: W. DEVROE, J. STUYCK en A. HARTKAMP, “De doorwerking in privaatrechtelijke verhoudingen van het primaire recht van de Europese Unie” in *Preadviezen Ver. Vergl. Studie van het Recht van België en Nederland*, Den Haag, 2011). In die zin oordeelde het Hof van Justitie dat de richtlijn de consument beoogt te beschermen zodat de onwetendheid van de consument geen reden mag zijn om de bescherming die de richtlijn biedt, te onthouden (HvJ 21 november 2002, C-473/00, *Cofidis*; HvJ 26 oktober 2006, C-168/05, *Centro Móvil*. Zie ook HvJ 4 juni 2009, C-243/, *Pannon*). Bijgevolg is de nationale rechter verplicht om uit eigen beweging de vraag op te werpen of een beding onrechtmatig is, ook al roept de consument deze onrechtmatigheid niet in (zie ook R. STEENNOT, “Overzicht van rechtspraak. Consumenten bescherming”, *TPR* 2009, (229) 311-313, nr. 104. B.v. Gent 4 januari 2012, *De Juristenkrant* 22 februari 2012, p. 7: ambtshalve toepassing art. 74, 17° WMPC op een schadebeding).

Uiteraard moet de rechter zich hierbij steunen op de feitelijke en juridische gegevens die door de partijen aan zijn oordeel werden onderworpen en moet hij steeds het recht van verdediging respecteren door bijvoorbeeld het debat over dit rechtspunt te heropenen.

De consument kan geen afstand doen van het beroep op de nietigheid van het beding (art. 75, § 1, derde lid WMPC).

De nietigheid treft enkel het betrokken beding, niet de gehele overeenkomst (art. 75, § 1, tweede lid WMPC). De bescherming tegen bezwarende bedingen kan dus niet door de consument worden aangegrepen om aan de overeenkomst onderuit te komen. Hierbij kan echter de aantekening worden gemaakt dat het denkbaar is dat in een concreet geval een bepaalde clausule een dermate wezenlijk element uitmaakt van de overeenkomst, dat de nietigheid ervan ook de nietigheid van het gehele contract impliceert.

De regeling in de WMPC is als *lex generalis* aan te zien tegenover specifieke onrechtmatige bedingen, die in andere wetten werden opgenomen. Zo bevatten specifieke verboden van onrechtmatige bedingen: artikel 7 e.v. wet 2 augustus 2002 betreffende de misleidende reclame, de onrechtmatige bedingen en de op afstand gesloten overeenkomsten inzake de vrije beroepen; artikelen 20, derde lid, 28-33 wet consumentenkrediet; artikel 15 wet hypotheccair krediet; artikel 36 landverzekeringsovereenkomstenwet; artikel 19 reisovereenkomstenwet; artikel 3 KB 12 januari 2007 betreffende de voorwaarden van vastgoedmakelaars in contracten van bemiddeling.

2. Toepassingsgebied

426 De beschermende bepalingen zijn van toepassing op iedere overeenkomst tussen een onderneming en een consument, d.i. iedere natuurlijke persoon die, uitsluitend voor niet-beroepsmatige doeleinden, op de markt gebrachte producten verwerft of gebruikt (art. 2, 3° WMPC). Het begrip “onderneming” wordt omschreven in artikel 2, 1° als elke natuurlijke persoon of rechtspersoon die op duurzame wijze een economisch doel nastreeft, alsmede zijn verenigingen.

De wet geeft ook regels betreffende informatie van de consument en de interpretatie van de overeenkomst. Krachtens artikel 4 moet, ten laatste op het ogenblik van het sluiten van de overeenkomst, de onderneming te goeder trouw aan de consument de behoorlijke en nuttige informatie geven betreffende de belangrijkste kenmerken van het product en betreffende de verkoopvoorwaarden, rekening houdend met de door de consument uitgedrukte behoefte aan informatie en rekening houdend met het door de consument meegedeelde of redelijkerwijze voorzienbare gebruik. Volgens artikel 40 moeten, indien alle of bepaalde bedingen van een overeenkomst tussen een onderneming en een consument schriftelijk zijn, deze bedingen op duidelijke en begrijpelijke wijze zijn opgesteld. In geval van twijfel over de betekenis van een beding, prevaleert de voor de consument gunstigste interpretatie.

3. De algemene vernietigingsgrond

427 Luidens artikel 2, 28° WMPC is elk beding of elke voorwaarde in een overeenkomst tussen een onderneming en een consument die, alleen of in samenhang met één of meer andere bedingen of voorwaarden, een kennelijk onevenwicht schept tussen de rechten en plichten van de partijen ten nadele van de consument, een onrechtmatig beding. Een dergelijk beding is “verboden en nietig” (art. 75, § 1 WMPC).

Dat het beding nadelig is voor de consument volstaat niet. Het moet gaan om een “kennelijk onevenwicht”. De beoordelingsmacht van de rechter kan dus enkel marginaal zijn. Het onevenwicht moet van die aard zijn dat hierover tussen redelijke mensen geen verschil van mening kan bestaan (over het begrip marginale toetsing: J. RONSE, “Marginale toetsing”, *TPR* 1977, 207 e.v.; W. VAN GERVEN, “Beginselen van het behoorlijk handelen”, *RW* 1982-83, 961 e.v.).

Wat mag dan niet onevenwichtig zijn? Het is duidelijk dat het de rechter niet toekomt de gelijkwaardigheid der prestaties te toetsen. De wet geeft de rechter geen vrijbrief voor een interne controle van de overeenkomst. De toetsing kan enkel het juridisch kader van de overeenkomst betreffen. Concreet betekent dit dat de rechter de vergelijking moet maken tussen enerzijds de contractuele regeling tussen partijen en anderzijds het suppletieve contractenrecht en vervolgens moet afwegen of de consument door de werking van deze van het gemeen recht afwijkende bedingen er onredelijk slechter vanaf komt.

De bewijslast van het kennelijk onevenwicht rust op de consument. Voor de beoordeling van het onrechtmatige karakter van een beding worden alle omstandigheden rond de sluiting van de overeenkomst, alsmede alle andere bedingen van de overeenkomst of van een andere overeenkomst waarvan deze afhankelijk is, op het ogenblik waarop de overeenkomst is gesloten in aanmerking genomen, rekening houdend met de aard van de producten waarop de overeenkomst betrekking heeft. Men neemt aan dat de rechter ook met de feitelijke omstandigheden waarin de overeenkomst werd uitgevoerd, mag rekening houden. Men kan de rechter immers niet verplichten om bij zijn oordeelsvorming abstractie te maken van alle gebeurtenissen die sedert de contractsluiting hebben plaatsgegrepen (zie nader R. STEENNOT, “Overzicht van rechtspraak. Consumentenbescherming”, *TPR* 2009, (229) 273-274, nrs. 58-60; S. STUJNS, “De leer van de onrechtmatige bedingen in de WHPC na de Wet van 7 december 1998”, *TBH* 2000, (148) 154, nr. 16). Ook de bestaande regeling in het suppletief recht kan een nuttig referentiekader zijn voor het toepassen van de algemene toetsingsnorm (b.v. Rb. Gent 29 oktober 2004, *NJW* 2005, 456).

428 Werd aldus bezwarend geacht, het beding in een overeenkomst van huur van een mobilhome, waarbij de huurder erkent aansprakelijk te zijn voor alle mogelijke schade die door de verhuurder in aanmerking zou worden genomen (Vred. Zomergem 14 maart 2008, *RW* 2009-10,

938). Ook voor een forfaitair bedongen verbrekingsvergoeding van 30 % werd, gelet op de concrete omstandigheden, aanvaard dat ze een kennelijk onevenwicht creëerde (Gent 4 december 2006, *Jaarboek Handelspraktijken* 2006, 253, noot R. STEENNOT). Een beding in de algemene voorwaarden van een financiële instelling, dat deze laatste bij overschrijvingen, slechts gehouden is tot nazicht van de handtekening van de opdrachtgever en dat zij daarbuiten nooit kan aansprakelijk worden gesteld, was volgens het hof van beroep te Bergen eveneens in strijd met deze bepaling (Bergen 29 maart 1999, *TBBR* 2001, 76, noot R. STEENNOT). Is eveneens onrechtmatig, de clause in een compromis voor de verkoop van een onroerend goed, waarbij de kandidaatkoper het betaalde voorschot zal verliezen, indien de opschortende voorwaarde van het verkrijgen van een hypothecair krediet niet in vervulling gaat en dit zelfs zo hem daarvoor geen schuld treft, terwijl er anderzijds geen enkele vergoeding voor de koper is bepaald voor het geval de niet-uitvoering van de verkoop aan de verkoper is te wijten (Cass. 21 december 2009, *JLMB* 2010, 203 en *JT* 2010, 391, noot P. ERNEUX). Creëert eveneens een kennelijk onevenwicht in de rechtspositie tussen partijen: het beding op een bestelbon dat vermeldt dat de verkoper de levering kan weigeren wanneer de koper geen financiering bekomt, dat de betalingswijze geen ontbindende voorwaarde is en dat in geval van verbreking of ontbinding ten laste van de koper, die laatste een schadevergoeding verschuldigd is gelijk aan 50 % van de koopprijs (Kh. Ieper 26 februari 2006, *TBH* 2007, 883).

De clause in een makelaarsovereenkomst die stelt dat het commissieloon verschuldigd is wanneer de woning binnen een jaar na de opzegging van overeenkomst wordt verkocht aan een koper die door of via de makelaar werd aangebracht, creëert, volgens de rechtspraak, geen kennelijk onevenwicht tussen de rechten en plichten van de partijen (Brussel 19 november 2008, *Jaarboek Handelspraktijken* 2008, 227. Zie thans art. 2, 6^e en 7^e KB 12 januari 2007 betreffende de voorwaarden van vastgoedmakelaars in contracten van bemiddeling). Dit is anders wanneer de uitwerking van het beding niet in de tijd is beperkt (Gent 6 juni 2007, *DCCR* 2008, nr. 78, 63). Ook een compensatiebeding waarbij de bank volledig discretionair kan bepalen welke vorderingen worden gecompenseerd en welke niet, druist in tegen het verbod (Luik 26 januari 2007, *DCCR* 2008, nr. 78, 73, noot L. VAN DEN STEEN en *Bank Fin.R.* 2007, 344, noot E. VAN DEN HAUTE).

Werd daarentegen niet-bezwarend geacht: het beding, in de algemene voorwaarden van Belgacom, dat bij niet-betaling van een opeisbare factuur, de aan de consument geleverde diensten kunnen worden opgeschort (Luik 15 mei 2003, *RRD* 2003, 289). Ook een opzegbeding dat gelijk was aan de prijs van het inschrijvingsgeld in een privéschool, werd niet bezwarend geacht, omdat de mogelijkheid was voorzien om de overeenkomst kosteloos te beëindigen gedurende 15 dagen en de school voor haar werking afhankelijk was van de inschrijvingsgelden (Brussel 1 juli 2004, *JLMB* 2005, 1491, noot M.-P. NOËL). Het beding in de algemene voorwaarden van een financiële instelling, dat de consument, die niet onmiddellijk verwittigt wanneer hij zijn bankkaart verliest of wanneer deze wordt gestolen, onbeperkt aansprakelijk stelt voor alle transacties die vóór de kennisgeving hebben plaatsgevonden, schept geen kennelijk onevenwicht (Vred. Brussel 23 september 2003, *TBH* 2005, 160, noot J.P. BUYLE en M. DELIERNEUX).

4. Zwarte lijst

429 Het verbod op onredelijk bezwarende bedingen wordt door de wetgever geconcretiseerd in artikel 74 WMPC waarin op limitatieve wijze, 33 bedingen worden opgesomd die steeds geacht worden onrechtmatig te zijn. Deze bedingen zijn luidens artikel 75, § 1 WMPC “nietig en verboden”. De beoordelingsmacht van de rechter wordt hier beperkt. De rechter zal een beding dat op deze lijst voorkomt, moeten nietig verklaren, zonder dat hij nog moet na gaan of het beding van aard is een kennelijk onevenwicht te scheppen tussen de rechten en verplichtingen der contractspartijen.

De consument die de toepasselijkheid van deze bepaling inroept, draagt hiervan de bewijslast. Hij zal moeten aantonen dat het beding onrecht-

matig is (*Parl.St.* Kamer 1989-90, nr. 1240/20, 80; *Parl.St.* Senaat 1990-91, nr. 1200/2, 40).

Minder duidelijkheid heerst er over de aard van de nietigheids sanctie en de rol van de rechter. Zowel in de parlementaire voorbereiding als in de formulering van artikel 75, § 1 WMPC komt tot uiting dat de beoordelingsmacht van de rechter m.b.t. bedingen uit de “zwarte” lijst geheel wegvalt en dat dergelijke bedingen zelfs nietig zijn zonder enige rechterlijke tussenkomst. Deze opvatting gaat voorbij aan de regel dat de nietigheid steeds door een rechter moet worden uitgesproken, ook al vloeit die nietigheid uit de wet zelf voort. Verder is het zo dat bij de beoordeling van tal van bedingen, de taak van de rechter niet gering blijft.

Kortom, zowel de bedingen die indruisen tegen de open norm als deze die voorkomen op de “zwarte” lijst, kunnen door de rechter nietig verklaard worden. Bij de toepassing van de “zwarte” lijst wordt de beoordeling door de rechter vereenvoudigd, doordat niet meer moet worden nagegaan of het beding onredelijk bezwarend is.

De 33 verboden bedingen zullen hierna worden onderzocht. Zij hebben betrekking op: de totstandkoming van de overeenkomst, de verplichtingen van de verkoper, de contractuele aansprakelijkheid, de verweermiddelen van de koper, de sancties bij wanprestatie, de duur van de gebondenheid van de consument, het bewijs, en de toegang tot de rechter.

Volledigheidshalve wordt nog vermeld dat artikel 56, § 1, tweede lid en § 2 WMPC nog enkele specifieke bezwarende bedingen bevatten. Het § 1, tweede lid, bepaalt dat bedingen die ertoe strekken de bewijslast voor de naleving van alle of een deel van de verplichtingen die rusten op de onderneming, op de consument te leggen, verboden zijn en nietig. In § 2 wordt bepaald dat een beding waarbij de consument verzaakt aan het voordeel van de rechten die hem door de regeling worden toegekend, voor niet geschreven wordt gehouden.

a. Totstandkoming

430 Artikel 74, 1° WMPC verbiedt het beding krachtens welk de consument onmiddellijk en definitief gebonden is terwijl de verkoper zich verbindt onder een voorwaarde waarvan de totstandkoming van zijn wil afhangt. In de praktijk komt het vaak voor dat de verkoper (veelal een vertegenwoordiger) een bestelbon laat ondertekenen door de consument en de totstandkoming van de overeenkomst afhankelijk stelt van een orderbevestiging. De geldigheid van een dergelijk beding werd algemeen aanvaard. Veelal wordt de rechtsverhouding die dan tussen partijen ontstaat, uitgelegd als een contractbelofte of nog als een aanbod vanwege de cliënt (zie hierover L. CORNELIS, “Het aanbod bij de totstandkoming van overeenkomsten”, *TBH* 1983, (6), 44, nr. 100. Zie hoger, nr. 248).

Deze praktijk wordt thans dus verboden ten aanzien van consumenten. De nietigheid van het beding heeft dan tot gevolg dat de overeenkomst tot stand gekomen is (arg.: art. 1178 BW).

Niet onder het verbod valt dus het beding dat zowel aan de verkoper als aan de consument een bepaalde wachtermijn oplegt, waarna de overeenkomst tot stand komt voor beiden.

b. Eenzijdige wijzigingen van overeenkomst

431 De artikelen 74, 2° tot 6° WMPC verbieden diverse bedingen die er toe strekken aan de verkoper het recht te verlenen om eenzijdig de verbintenissen van partijen te wijzigen. Het beding waarbij aan één der contractanten het recht wordt gegeven om eenzijdig in te grijpen in de contractuele verhoudingen is, in beginsel, geoorloofd. Een dergelijke zgn. partijbeslissing is echter onderworpen aan het marginaal toetsingsrecht van de rechter. In overeenkomsten met consumenten zijn voortaan in ieder geval verboden:

- het beding de prijs te doen schommelen op basis van elementen die enkel afhangen van de wil van de verkoper (art. 74, 2° WMPC). Een dergelijk beding zal ook reeds krachtens het gemeen recht terzijde worden geschoven. Bij de koop moet immers gelet worden op het bepaalde in artikel 1591 BW. Luidens die bepaling moet de prijs vooraf door de partijen worden vastgesteld. Hieraan wordt voldaan wanneer de prijs bepaalbaar is volgens gegevens die niet van de wil van de partijen afhangen. In andere gevallen zal de willekeurige vaststelling van de eigen prestatie kunnen beschouwd worden als een louter potestatieve voorwaarde (art. 1174 BW). Vallen dus niet onder het verbod: bedingen die aan de verkoper het recht geven eenzijdig de prijs te bepalen in functie van de geleverde prestaties, van schommelingen van de grondstofprijzen, van het rentepeil e.d.m;
- in overeenkomsten van bepaalde duur te bepalen dat de prijs van de producten wordt vastgelegd op het ogenblik van levering, dan wel de onderneming toe te laten eenzijdig de prijs te verhogen of de voorwaarden ten nadele van de consument te wijzigen op basis van elementen die enkel afhangen van haar wil, zelfs indien op dat ogenblik de consument de mogelijkheid wordt geboden om de overeenkomst te beëindigen.
Deze regeling geldt enkel voor contracten die voor een bepaalde duur werden aangegaan. Deze regeling bevestigt eveneens impliciet dat de prijs op het moment van de contractsluiting moet worden vastgesteld. Ook hier wordt gevisieerd: het stipuleren van een partijbeslissing ten voordele van de onderneming waarbij deze volkomen *eenzijdige* prijsverhogingen of wijzigingen van de voorwaarden kan opleggen. Deze bepaling kan niet worden ingeroepen om een prijs aan te vechten die in onderling overleg tussen partijen werd bepaald of om een partijbeslissing aan te vechten die gebeurt

op grond van objectieve, in de oorspronkelijke overeenkomst vastgelegde criteria;

- het beding dat de verkoper het recht verleent eenzijdig de wezenlijke kenmerken van het te leveren product of te verlenen dienst te wijzigen (art. 74, 4° WMPC). Of een bepaald kenmerk wezenlijk is, wordt ook normatief bepaald. Het kenmerk moet wezenlijk zijn voor de bestemming die de consument eraan wenste te geven, wanneer zulks werd medegedeeld en aanvaard, maar ook wanneer dit gebruik redelijkerwijze was te voorzien. Ook hier gaat het om een toepassing van artikel 1174 BW;
- het beding dat toelaat de leveringstermijn van een product of de uitvoeringstermijn van een dienst eenzijdig te bepalen of te wijzigen (art. 74, 5° WMPC);
- het beding dat de verkoper het recht verleent om eenzijdig te beslissen of het geleverde product of de verleende dienst overeenstemt met de overeenkomst (art. 74, 6° WMPC). Een dergelijk beding druist trouwens in tegen het beginsel *Nemo iudex in causa sua*.

Verder zijn ook nog verboden: bedingen die bij een product de aangekondigde prijs verhogen omwille van de weigering van de consument om via bankdomiciliëring te betalen (art. 74, 32° WMPC).

c. De beëindiging van de overeenkomst

432 Zijn verboden de bedingen die:

- de consument verbieden de ontbinding van de overeenkomst te vragen ingeval de onderneming haar verbintenis niet nakomt (art. 74, 7°);
- het recht van de consument beperken om de overeenkomst op te zeggen, wanneer de onderneming, in het raam van een contractuele garantieverplichting, haar verbintenis om het goed te herstellen of te vervangen niet of niet binnen een redelijke termijn nakomt (art. 74, 8°). Hier moet worden verwezen naar artikel 1649septies, § 1 BW luidens welk elke garantie bindend is voor diegene die haar biedt volgens de in het garantiebewijs en de daarmee samenhangende reclame vastgestelde voorwaarden. Die bepaling is van dwingend recht (art. 1649nonies BW);
- de consument ertoe verplichten zijn verbintenissen na te komen, terwijl de onderneming de hare niet is nagekomen, of in gebreke zou zijn deze na te komen (art. 74, 9°);
- de mogelijkheid bieden de overeenkomst eenzijdig te wijzigen of te ontbinden, zonder schadevergoeding en behoudens overmacht (art. 74, 10° en

11°). Dit artikel verbiedt m.n. het recht van de verkoper om de overeenkomst, zonder schadevergoeding, eenzijdig te beëindigen. Te denken valt b.v. aan een beding in een verzekeringscontract dat aan de verzekeraar het recht geeft om op ieder ogenblik de dekking stop te zetten (b.v. na een schadegeval).

Onder dit verbod valt niet de mogelijkheid om bij duurovereenkomsten de overeenkomst op te zeggen met inachtneming van een termijn. Deze termijn wordt bepaald door de overeenkomst of door de heersende gebruiken.

Wat het ontbindingsrecht in geval van wanprestatie betreft voegt deze bepaling niets toe aan het gemeen recht. Artikel 74, 10° WMPC doet – zoals uit de aanhef zelf blijkt – geen afbreuk aan artikel 1184 BW; m.a.w. de gehele gemeenrechtelijke sanctionering van de wanprestatie van de consument blijft gelden. Het opnemen van uitdrukkelijk ontbindende of commissoire bedingen blijft dus verder mogelijk. Zo'n beding verleent de verkoper het recht om de overeenkomst in geval van wanprestatie van de consument, van rechtswege – dus zonder rechterlijke tussenkomst – als ontbonden te beschouwen. Ook kan de verkoper zich contractueel ontslaan van de verplichting om de consument vooraf aan te manen. Het beding dat de overeenkomst zal ontbonden zijn “van rechtswege en zonder voorafgaande ingebrekestelling” blijft dus geldig. In de wet consumentenkrediet wordt het gebruik van uitdrukkelijk ontbindende bedingen wel aan banden gelegd (art. 29).

Ook verhindert die bepaling niet dat de verkoper i.g.v. wanprestatie op de gerechtelijke ontbinding vooruitloopt en de overeenkomst op eigen gezag als ontbonden beschouwt.

Evenmin wordt afbreuk gedaan de *exceptio non adimpleti contractus*. Ook de werking van zgn. ondeelbaarheidsclausules waarbij de samenhang van diverse overeenkomsten die tussen dezelfde partijen bestaan contractueel wordt vastgelegd, blijft onverlet. Evenmin wordt aan clausules van eigendomsvoorbehoud bij verkoopcontracten en aan de uitoefening van het retentierecht afbreuk gedaan.

d. Leveringstermijn

433 De leveringstermijn is voor consumenten in de regel van groot belang. De wet legt geen verplichting op om een leveringstermijn te bepalen. De verkoper hoeft zich dus niet vast te leggen op een bepaalde leverings- of uitvoeringstermijn. Werd aldus geen termijn bepaald, dan zal het gemeen recht soelaas bieden. Zoals bekend, wordt door de rechtspraak aangenomen dat op grond van het beginsel van artikel 1134, derde lid BW die termijn “redelijk” moet zijn. Werd er wel een termijn bepaald, dan beschouwt de wet zulks als een wezenlijk onderdeel van de overeenkomst. Het reeds besproken artikel 75, 5° WMPC verbiedt de verkoper die termijn eenzijdig te wijzigen.

e. Beperkingen van het verweer van de koper

434 De wet verbiedt diverse clausules die ertoe strekken aan de consument de verweermiddelen te ontzeggen die hem krachtens het gemeen recht toekomen in geval van wanprestatie van zijn wederpartij of in geval van overmacht. Zijn aldus verboden bedingen die er toe strekken aan de consument:

- het ontbindingsrecht (art. 1184 BW) te ontzeggen (art. 74, 7° WMPC);
- de *exceptio non adimpleti contractus* te ontzeggen (art. 74, 9° WMPC);
- het recht op schuldvergelijking te ontzeggen (art. 74, 16° WMPC);
- het beroep op overmacht te beperken (art. 74, 12° WMPC).

Artikel 74, 31° WMPC verbiedt ook bedingen die voorzien in de mogelijkheid van overdracht van de overeenkomst door de onderneming, wanneer hierdoor de garanties voor de consument zonder diens instemming geringer kunnen worden.

f. Exoneratiebedingen

435 Exoneratiebedingen blijven verder geldig. De nieuwe wet legt enkel beperkingen op. Artikel 74, 13° verbiedt bedingen waarbij de verkoper zich exonereert voor zijn opzet, voor zijn grove schuld en voor het opzet en de grove schuld van zijn aangestelden of lasthebbers. Deze bepaling verbiedt eveneens een exoneratie voor de niet-uitvoering van een verbintenis die één van de belangrijkste prestaties van de overeenkomst vormt. De formulering van die bepaling is nogal ongelukkig. Verder is het merkwaardig dat niet gedacht werd aan de aansprakelijkheid voor (zelfstandige) uitvoeringsagenten en hulppersonen.

Wat levert deze bepaling nu op in vergelijking tot de gemeenrechtelijke toetsing van exoneratiebedingen? Zoals bekend, gelden op de principiële geldigheid van bedingen tot beperking of uitsluiten van aansprakelijkheid drie uitzonderingen: 1) de debiteur mag zich niet voor zijn eigen bedrog exoneren, wel voor de eigen zware fout en de zware fout en het bedrog van zijn aangestelden of uitvoeringsagenten; 2) het beding mag niet iedere zin of betekenis aan de overeenkomst ontnemen en 3) de exoneratie mag niet door een bijzondere wetsbepaling zijn verboden (zie boven, nr. 388).

Artikel 74, 13° WMPC komt dus neer op een bijkomende beperking van de mogelijkheid tot het bedingen van exoneraties, nl. voor de eigen grove schuld. Deze uitbreiding werd in de rechtsleer trouwens gewenst geacht.

Verder is de gemeenrechtelijk omschrijving “zin of betekenis van de overeenkomst” veel minder afgebakend dan dit van “één van de voornaamste prestaties van de overeenkomst”. Tot nu toe was de rechtspraak niet vlug geneigd aan te nemen dat een exoneratiebeding iedere betekenis aan de overeenkomst ontnemt. Aldus is volgens het Hof van Cassatie wettelijk verantwoord, de

beslissing, die na te hebben vastgesteld dat de verbintenis van een nutsbedrijf er hoofdzakelijk in bestaat elektriciteit te leveren aan haar abonnees, uitwerking geeft aan een exoneratiebeding voor de schade ten gevolge van stroomonderbrekingen (Cass. 23 november 1987, *RW* 1987-88, 1359).

Artikel 74, 13° WMPC ziet evenwel enkel op bedingen die de aansprakelijkheid van de verkoper uitsluiten (“ontslaan”), niet op deze die zijn aansprakelijkheid beperken (b.v. tot een bepaald bedrag, voor bepaalde soorten schade, in de tijd). Deze interpretatie dringt zich op gelet op de restrictieve wijze waarop de wet steeds moet worden uitgelegd.

De exoneratiebedingen van verkopers voor hun vrijwaringsplicht met betrekking tot verborgen gebreken worden verboden in artikel 74, 14° (zie verder, nr. 436).

Verder zijn eveneens verboden:

- het uitsluiten of het beperken van de wettelijke aansprakelijkheid van de onderneming bij overlijden of lichamelijk letsel van de consument ten gevolge van een doen of nalaten van deze onderneming (art. 74, 25°);
- de verplichting van de onderneming te beperken om de verbintenissen na te komen die door haar gevolmachtigden zijn aangegaan, of haar verbintenissen te laten afhangen van het naleven van een bijzondere formaliteit (art. 74, 29°).

g. Vrijwaring voor verborgen gebreken

436 De wetgever verbiedt verder iedere opheffing of vermindering van de vrijwaringsplicht van de verkoper voor verborgen gebreken (art. 74, 14° WMPC). Luidens artikel 1643 BW kan de verkoper zich niet van zijn vrijwaringsplicht ontdoen indien hij het gebrek kende. Zoals bekend worden fabrikanten en professionele verkopers geacht de gebreken van hun producten te kennen. Of hieruit ook kan worden afgeleid dat deze verkopers niet rechtsgeldig hun vrijwaringsverplichting kunnen beperken, wordt betwist. Ten aanzien van verkopen aan consumenten bestaat hierover thans dus geen twijfel meer.

De regeling van de consumentenkoop zal meestal toepasselijk zijn. Die geldt voor een verkoop van consumptiegoederen door een professionele verkoper aan een consument. Consumptiegoederen zijn alle roerende lichamelijke zaken, behalve goederen verkocht in uitvoering van een beslag of een andere gerechtelijke procedure, niet geconditioneerd water en gas en elektriciteit (art. 1649*bis* BW). De regeling inzake de conformiteit bij consumentenkoop bestaat erin dat gedurende de eerste twee jaar na de levering de verkoper aansprakelijk is voor de conformiteit met de overeenkomst van het geleverde goed (deze kan contractueel worden verminderd tot één jaar voor tweedehandsgoederen; art. 1649*quater*, § 1, derde al. BW). Na het verstrijken van de termijnen in artikel 1649*quater*, § 1, eerste en derde lid BW geldt de waarborg

voor verborgen gebreken uit artikelen 1641 tot 1649 BW (art. 1649*quater*, § 5 BW).

Volledigheidshalve kan nog worden gewezen op artikel 10 van de wet productaansprakelijkheid die iedere beperking van de aansprakelijkheid van de verkoper verbiedt.

437 Artikel 74, 15° WMPC verbiedt verder het beding waarbij aan de consument de verplichting wordt opgelegd om op straffe van verval binnen een onredelijk korte termijn het gebrek aan de koper te melden.

Deze bepaling is slechts toepasselijk indien de verkoop onder de regeling van de verborgen gebreken valt, waar de rechtsvordering op grond van koopvernietigende gebreken, krachtens artikel 1648 BW binnen "een korte termijn" door de koper moet worden ingesteld. In dat geval mag contractueel een termijn worden afgesproken om gebreken in het geleverde product aan de onderneming te melden, maar die mag niet onredelijk kort zijn. Wat dit betekent, moet door de feitenrechter op grond van de concrete omstandigheden worden bepaald.

Het artikel geldt niet indien de regeling van de consumentenkoop van toepassing is. In die hypothese bepaalt artikel 1649*quater*, § 2 BW immers dat de verkoper en de consument een termijn kunnen overeenkomen waarbinnen de consument de verkoper op de hoogte moet brengen van het gebrek aan overeenstemming, zonder dat die termijn korter mag zijn dan twee maanden vanaf de dag waarop de consument het gebrek heeft vastgesteld. Dit betekent dat een termijn van twee maanden in elk geval een redelijke termijn is. Artikel 1649*quater*, § 2 BW is immers van dwingend recht.

h. Schadebedingen

438 Zoals hierboven uiteengezet besliste het Hof van Cassatie in zijn arrest van 17 april 1970 dat een beding dat geen vergoeding beoogt van de schade die redelijkerwijze mocht verwacht worden bij wanprestatie, in strijd is met de openbare orde en derhalve nietig (zie boven, nr. 396). Door de wet van 1998 werd in een dergelijk geval een rechterlijke matigingsbevoegdheid ingevoerd (art. 1231, § 1 BW).

Voor consumenten blijft de nietigheids sanctie echter behouden. Krachtens artikel 74, 24° WMPC is nietig: het beding dat in geval van nietuitvoering of vertraging in de uitvoering van de verbintenissen van de consument, schadevergoedingsbedragen vaststelt die duidelijk niet evenredig zijn aan het nadeel dat door de onderneming kan worden geleden. De sanctie is dus de nietigheid van rechtswege zonder mogelijkheid van rechtelijke matiging krachtens het gemeen recht.

439 Artikel 74, 17° WMPC verbiedt bovendien het opnemen van een schadebeding ten laste van de consument wanneer de overeenkomst niet een gelijkwaardige vergoeding in het vooruitzicht stelt ten laste van

de verkoper wanneer die in gebreke blijft (zie b.v. Rb. Brussel 2 december 2008, *RW* 2010-11, 377: nietigheid). De toepassing van deze bepaling is problematisch: hoe kan immers een contractant de mogelijke schade van zijn wederpartij inschatten? Verder neemt de verkoper meerdere verbintenissen op (levering, vrijwaring enz.) waaruit telkens andere schade kan voortvloeien. Het opleggen van een schadebeding aan de consument is inderdaad veel eenvoudiger: hij heeft maar een verbintenis nl. een verplichting tot betalen. Indien die begroting van de potentiële schade van de consument door de verkoper niet mogelijk is, kan de tekst van artikel 74, 17° WMPC (“gelijkwaardige vergoeding”) zo worden opgevat dat aan die bepaling is voldaan wanneer de consument ongehinderd aanspraak kan maken op de gemeenschappelijke schadevergoeding (*anders*: Gent 4 januari 2012, *NJW* 2012, 50 noot R. STEENNOT). De verkoper komt aldus b.v. aan de eisen van de wet tegemoet wanneer hij voor een bepaalde wanprestatie (b.v. de niet-tijdige levering) een forfaitaire vergoeding in het vooruitzicht stelt (b.v. 25 euro/dag) en voor de andere mogelijke tekortkomingen bedingt dat de consument recht heeft op de vergoeding naar gemeen recht. De vergoedingen waarop de onderneming aanspraak kan maken en deze die aan de consument toekomen, moeten niet identiek zijn. Het volstaat dat ze de voorzienbare potentiële schade dekken die elke partij, bij wanprestatie van de tegenpartij, zal lijden.

i. Onredelijke duur van de overeenkomst

440 Drie bepalingen beschermen de consument tegen onredelijk lange contractuele gebondenheid.

Artikel 74, 18° WMPC verbiedt dat de consument zich voor een onbepaalde termijn zou verbinden zonder dat hij hieraan een einde kan maken met inachtneming van een redelijke opzegtermijn. Deze bepaling voegt niets toe aan het bestaande recht. Algemeen wordt aanvaard dat overeenkomsten voor onbepaalde tijd steeds eenzijdig door één der partijen kunnen worden opgezegd. Er anders over oordelen wordt als een onduldbare aantasting van de individuele vrijheid beschouwd.

Artikel 74, 19° WMPC verbiedt de clause die de overeenkomst voor een onredelijke termijn verlengt indien de consument niet tijdig opzegt. Aan deze wetsbepaling ligt benevens de bescherming van de consument, ook het vrijwaren van de vrije concurrentie ten grondslag. Bij de beoordeling van de “onredelijkheid” van de duur van de overeenkomst, zal de rechter rekening houden met o.m. de aard van de geleverde producten of diensten en de structuur van de markt. In de regel zal een verlenging voor een gelijke duur als was overeengekomen voor de oorspronkelijke overeenkomst niet als onredelijk kunnen worden beschouwd.

Is eveneens verboden: het beding waarbij een overeenkomst van bepaalde duur automatisch wordt verlengd bij het ontbreken van een tegengestelde kennisgeving van de consument, terwijl een al te ver van het einde van de

overeenkomst verwijderde datum is vastgesteld als uiterste datum voor de kennisgeving van de wil van de consument om de overeenkomst niet te verlengen (art. 74, 20° WMPC).

j. Bewijsovereenkomsten

441 Overeenkomsten waarbij de partijen in afwijking van de wettelijke regeling ter zake, een regeling treffen over de bewijslast en de bewijsmiddelen zijn in beginsel geoorloofd.

Luidens artikel 74, 19° WMPC is het verboden de bewijsmiddelen die de consument kan aanwenden, contractueel te beperken of hem een bewijslast op te leggen die normaal op een andere partij rust. Artikel 74, 21° WMPC is geenszins van aard om iedere bewijsovereenkomst te verbieden. De wet verbiedt enkel een beperking van de bewijsmiddelen van de consument en de omkering van de bewijslast.

De wet staat er niet aan in de weg dat de partijen regelingen treffen nopens de bewijswaarde van bepaalde documenten of informatiedragers, in de mate dat de mogelijkheid van het tegenbewijs door de consument gaaf blijft. Ook een beding dat de bewijspositie van de consument intact laat, maar deze van de onderneming verbetert, is niet verboden.

Volledigheidshalve wordt nog vermeld dat artikel 56, § 1, tweede lid WMPC bepaalt dat bedingen die ertoe strekken de bewijslast voor de naleving van alle of een deel van de verplichtingen die rusten op de onderneming, op de consument te leggen, verboden zijn en nietig. Die bewijslast rust op de onderneming. In § 2 wordt bepaald dat een beding waarbij de consument verzaakt aan het voordeel van de rechten die hem door de regeling worden toegekend, voor niet geschreven wordt gehouden.

k. Eigenrichtingclausules

442 Artikel 74, 22° WMPC verbiedt bedingen waarbij de consument in geval van betwisting afstand doet van ieder verhaal op de koper. In navolging van LAENENS worden clausules waarbij het recht van toegang tot de rechter wordt beperkt, eigenrichtingclausules genoemd (J. LAENENS, "Gerechtelijke controle van de handelsgebruiken" in *Handelspraktijken & Voorlichting in bescherming van de consument*, Brussel, 1988, 253 e.v.). Aangezien het *jus agendi* de openbare orde raakt, zijn dergelijke bedingen nietig (b.v. art. 1023 Ger.W. Zie boven, nr. 404).

Dit verbod verhindert echter geenszins de werking van een uitdrukkelijk ontbindend beding. De rechtsgeldigheid van dergelijke clausules wordt algemeen aanvaard. Dat de overeenkomst krachtens zo'n beding van rechtswege en dus zonder rechterlijke tussenkomst wordt ontbonden, betekent evenwel niet dat iedere rechterlijke controle wordt uitgesloten. De consument kan immers

steeds de werking van het beding betwisten. Hij zal dan het initiatief moeten nemen en aan de rechter vragen om na te gaan of de toepassingsvoorwaarden van het beding zijn vervuld. Dit controlerecht *a posteriori* kan niet worden uitgesloten. In de rechtsleer gaan stemmen op om ter zake de beoordelingsmacht van de rechter uit te breiden. Het gevaar bestaat immers dat bij zeer algemeen geformuleerde bedingen, de debiteur wordt overgeleverd aan het discretionaire oordeel van zijn schuldeiser. Vandaar dat gepleit wordt om op grond van het beginsel van de uitvoering te goeder trouw (art. 1134, derde lid BW) aan de rechter een marginaal toetsingsrecht te geven. Zo'n toetsingsrecht kan verhinderen dat de schuldeiser een zeer algemeen geformuleerd beding (b.v. "om het even welke tekortkoming") inroept bij slechts een geringe tekortkoming van de consument.

Artikel 74, 22° WMPC verhindert evenmin opschortingsclausules of de werking van de *exceptio non adimpleti contractus*. Ook hier zal de rechterlijke controle plaatsvinden *a posteriori*. Indien de consument de uitvoering van de overeenkomst vordert, zal de rechter onderzoeken of het inroepen van de exceptie wel gerechtvaardigd was.

Zijn eveneens verboden:

- de onderneming toe te staan door de consument betaalde bedragen te behouden wanneer deze afziet van het sluiten of het uitvoeren van de overeenkomst, zonder erin te voorzien dat de consument een gelijkwaardig bedrag aan schadevergoeding mag ontvangen van de onderneming wanneer deze laatste zich terugtrekt (art. 74, 27° WMPC);
- de onderneming toe te staan de door de consument betaalde voorschotten te behouden ingeval de onderneming zelf de overeenkomst opzegt (art. 74, 28° WMPC).

1. Bevoegdheidsovereenkomsten

443 Artikel 74, 23° WMPC laat niet toe af te wijken van de territoriale bevoegdheidsregeling uit artikel 624, 1°, 2° en 4° Ger.W. Artikel 624, 1°, 2° en 4° Ger.W. bepaalt dat – met uitzondering van de gevallen waarin de wet uitdrukkelijk bepaalt welke rechter bevoegd is om kennis te nemen van de vordering – deze naar keuze van de eiser kan worden gebracht: voor de rechter van de woonplaats van de verweerder of van een der verweerders; voor de rechter van de plaats waar de verbintenissen, waarover het geschil loopt, of één ervan zijn ontstaan of waar zij worden, zijn of moeten worden uitgevoerd of voor de rechter van de plaats waar de gerechtsdeurwaarder heeft gesproken tot de verweerder in persoon, indien noch de verweerder noch, in voorkomend geval, één van de verweerders een woonplaats heeft in België of in het buitenland.

Deze oplossing werd reeds terecht bekritiseerd. Veel eenvoudiger ware geweest artikel 628 Ger.W. aan te vullen met een bepaling die de rechter van de woonplaats van consument uitsluitend bevoegd maakt. Een andere oplossing zou erin kunnen bestaan om – zoals al herhaaldelijk werd voorgesteld – de territoriale bevoegdheid voor de geschillen die tot de materiële bevoegdheid van de vrederechter behoren, van dwingend recht te verklaren (J. LAE-NENS, *a.w.*, 266-267).

Deze bepaling heeft dus niet tot gevolg dat uitsluitend de rechter van de woonplaats van de consument bevoegd wordt verklaard, zoals men vanuit een consumentvriendelijk standpunt had kunnen verwachten. Bevoegdheidsbedingen blijven geldig in de mate dat geen afbreuk wordt gedaan aan artikel 624, 1° en 2°. Aldus is de clausule geldig luidens welke de verkoper enkel kan worden gedagvaard voor de rechtbanken van zijn woonplaats. Eveneens is het denkbaar dat de partijen een *u i t v o e r i n g s c l a u s u l e* opnemen waarin de plaats wordt aangewezen waar de verbintenissen moeten worden uitgevoerd.

444 Door de wet worden *a r b i t r a g e c l a u s u l e s* niet verboden. Een dergelijk beding kan echter wel onder de algemene nietigheidsgrond vallen indien het voor de consument in de regel bezwarend is door de hogere kosten (zie hierover ook R. STEENNOT, “Overzicht van rechtspraak. Consumentenbescherming”, *TPR* 2009, (229) 313, nr. 105 en boven, nr. 418).

445 De bevoegdheid m.b.t. rechtsoverdrachten van of tegen consumenten wordt geregeld in artikel 15 EEX-Vo (verordening (EG) nr. 44/2001 van 22 december 2000). Deze regeling komt hierop neer dat vorderingen tegen de consument enkel kunnen worden ingesteld voor de gerechten van de verdragssluitende staat waar de consument zijn woonplaats heeft, terwijl de consument-eiser de keuze heeft tussen de gerechten van de eigen woonplaats of deze van de verweerder. Conventionele bevoegdheidsregelingen zijn in beginsel slechts mogelijk na het ontstaan van het geschil (zie nader art. 17 EEX-Vo).

Voor de andere gevallen voorziet artikel 97 WIPR in een gelijkaardige regeling.

m. Verhogingsbeding wegens weigering van elektronische factuur

446 Bedingen die bij een product de aangekondigde prijs verhogen omwille van de weigering van de consument om zijn facturen via elektronische post te ontvangen, zijn eveneens verboden (art. 74, 33°). Het verlenen van een korting aan de consument die aanvaardt zijn facturen via elektronische post te ontvangen, is niet verboden.

5. *Rechtskeuze bij internationale overeenkomsten*

447 In de Rome-I verordening (verordening (EG) nr. 593/2008 van 17 juni 2008) wordt de op consumentenovereenkomsten toepasselijke wet bepaald door artikel 6.

Artikel 56, § 3 WMPC bepaalt dat elk beding dat de wet van een staat die geen lid is van de Europese Unie op de overeenkomst toepasselijk verklaart, verboden en nietig is voor wat de in deze afdeling geregelde aangelegenheden betreft, wanneer bij gebreke van dat beding de wet van een lidstaat van de Europese Unie van toepassing zou zijn en die wet de consumenten in de genoemde aangelegenheden een hogere bescherming zou bieden (zie ook art. 75, § 2 WMPC).

AFDELING III

ANDERE BEWIJSFUNCTIES VAN DE FACTUUR

§ 1. De factuur als titel

A. ALGEMEEN

448 De factuur is een geschrift bestemd om een bepaald feit, m.n. het bestaan van de overeenkomst te bewijzen (zie boven, nr. 4). Zij kan echter niet worden gelijkgesteld met een *instrumentum* dat wordt opgesteld bij het sluiten van de overeenkomst. Aangezien de factuur in eerste instantie een eenzijdig geschrift is, uitgaande van de leverancier, levert zij enkel een titel op voor de geadresseerde. Door de uitgifte van de factuur bevestigt de leverancier het bestaan van zijn verbintenissen (zie boven, nr. 314). Pas na de aanvaarding door de geadresseerde levert de factuur ook een titel op voor de leverancier.

De bewijskracht die aan de factuur wordt gehecht, maakt dus geen uitzondering uit op het beginsel dat niemand zichzelf een titel kan verschaffen. Een factuur, zo schrijft CLOQUET, blijkt enkel een *voorwaardelijke titel* te zijn (CLOQUET, 207, nr. 651). De leverancier kan zich dus, door het eenvoudige versturen van een factuur, niet als schuldeiser van de geadresseerde opwerpen. De factuur laat hem enkel toe op de instemming van de cliënt te rekenen en verschaft hem een document dat bewijskracht zal hebben zolang de eventuele ontkenning vanwege de cliënt niet in rechte is komen vast te staan.

Een goed voorbeeld levert volgend vonnis van de vrederechter te Brugge. Na het afbreken van de verloving zendt eiser een factuur aan verweester voor prestaties en leveringen verricht aan haar auto. Deze vordering wordt terecht afgewezen: "Op het ogenblik van de uitvoering der levering en prestatie, had eiser niet de bedoeling deze aan te rekenen, zodat er desaan gaande geen overeen-

komst tussen partijen kan zijn. Eiser kan achteraf niet eenzijdig daarop terugkomen” (Vred. Brugge 17 oktober 1975, *RW* 1978-79, 1861; vgl. Gent 26 april 2010, *TGR* 2011, 53).

B. DE FACTUUR ALS TITEL VOOR BEWAREND BESLAG

449 Luidens artikel 1413 Ger.W. kan iedere schuldeiser in spoedeisende gevallen aan de beslagrechter de toelating vragen om *bewarend beslag* te leggen op de goederen van de schuldenaar. De toelating tot bewarend beslag kan slechts worden verleend indien de schuldvordering zeker en opeisbaar is en het bedrag van de schuld vaststaat (art. 1415 Ger.W.). De beslagrechters hanteren de voorwaarde van de zekerheid van de schuldvordering met de nodige soepelheid; zo volstaat het dat er een redelijke grondslag voorhanden is voor de aanspraken van de beslaglegger. Het moet gaan, aldus DE LEVAL, om “une apparence raisonnable de fondement sans qu’il puisse être exigé à cet égard une certitude absolue, ni une créance établie, reconnue ou incontestable” (G. DE LEVAL, “Saisie-conservatoires et voies d’exécution”, *JL* 1979, 351, nr. 24. Zie ook K. BAERT, “Algemene beginselen van bewarend beslag”, *TPR* 1980, 284-285, nrs. 13-14). Een niet-geprotesteerde factuur kan in die zin een ernstig vermoeden opleveren van het bestaan van de schuld van een handelaar (E. DIRIX en K. BROECKX, *Beslag in APR*, 2010, 317, nr. 456). Het beslag wordt echter steeds gelegd op risico van de beslaglegger. Hij kan dan ook tot schadevergoeding worden veroordeeld indien zou blijken dat de schuldenaar tijdig had geprotesteerd en dit protest gegrond is, e.d.m.

Bewarend beslag onder derden kan zonder toestemming van de rechter worden gelegd, indien de schuldeiser beschikt over een “authentieke of onderhandse” akte (art. 1445 Ger.W.). Ten aanzien van handelaren wordt aanvaard dat een niet-geprotesteerde factuur een dergelijke onderhandse akte uitmaakt (G. DE LEVAL, *La saisie-arrêt*, Luik, 1976, 114-115, nr. 93; E. DIRIX en K. BROECKX, *a.w.*, 489, nr. 786; K. BAERT, *a.w.*, *TPR* 1980, 289, nr. 24). In de hier bestreden strenge opvatting kan enkel bij een handelskoop, de factuur gelijk worden gesteld met een onderhandse akte en dus een titel opleveren voor het leggen van bewarend derdenbeslag op eigen gezag.

C. DE FACTUUR ALS TITEL VOOR DE SUMMIERE RECHTSPLEGING OM BETALING TE VERKRIJGEN

450 Voor kleine geldsommen wordt in artikel 1338 e.v. Ger.W. een vereenvoudigde inningsprocedure georganiseerd. Voor iedere vordering behorend tot de bevoegdheid van de vrederechter en strekkend tot de betaling van een vaststaande schuld van niet meer dan 1.860 euro die kan worden gestaafd door een geschrift dat van de schuldenaar uitgaat, kan deze summiererechtspleging worden ingeleid. Het verzoekschrift aan de vrederechter moet worden voorafgegaan door een aanmaning van de schuldenaar om binnen 15 dagen te betalen (art. 1339 Ger.W.). De vrederechter kan dan het verzoek hetzij afwijzen, hetzij inwilligen (art. 1342 Ger.W.). Hij kan evenwel ook nog uitstel verlenen aan de debiteur (art. 1333 Ger.W.).

De rechtspraak toont zich vrij streng bij de beoordeling van de voorwaarde van het voorhanden zijn van “een geschrift dat van de schuldenaar uitgaat” (Vred. Grâce-Hollogne 17 oktober 1980, *JL* 1981, 106, met noot G. DE LEVAL: een niet-ondertekend ontvangstbewijs is onvoldoende; Vred. Fexhe-Slins 26 maart 1981, *JL* 1981, 175, met noot G. DE LEVAL: een bestelbon zonder aanduiding van het bedrag en een factuur die niet voor goedkeuring werd ondertekend, voldoen niet aan art. 1338 Ger.W.; Vred. Hannuit 3 november 1983, *JL* 1984, 247: een factuur kan niet worden beschouwd als een schuldbekentenis uitgaande van de verweerder; Vred. Jodoigne 4 november 1983 (*onuitg.*, geciteerd door G. DE LEVAL, *JL* 1984, 248): dat een factuur aanvaardt die door de debiteur werd ondertekend en gedateerd en met vermelding “pour réception et accord”). Voor deze formalistische benadering, die terecht wordt betreurd (G. DE LEVAL, *a.w.*, *JL* 1981, 175-176; G. DE LEVAL, *JL* 1984, 284), is nochtans geen steun te vinden in de parlementaire voorbereiding van dit wetsartikel (zie Ch. VAN REEPINGHEN, *Verslag van de Gerechtelijke Hervorming*, Brussel, 1964, 1, 486: “Door geschrift uitgaande van de schuldenaar verstaat men onder meer een bestelbon of een bewijs van ontvangst van levering. Het gaat dus niet noodzakelijk om een schuldbekentenis. Daartegen kan een factuur die de klant niet heeft geaccepteerd, niet volstaan”. Zie ook P. ROUARD, *Droit judiciaire privé*, I, 1973, 278-279, nr. 15).

§ 2. De factuur als bewijs van de opeisbaarheid van de schuld

451 Een aanvaarde factuur levert ten aanzien van een handelaar het bewijs op van het bestaan en van de opeisbaarheid van de schuld. Een cliënt mag dan ook niet nalaten te protesteren tegen het voorbarig opsturen van een factuur wanneer de schuld nog niet opeisbaar is omdat zij onderworpen is aan een bepaalde termijn of aan het vervullen van een bepaalde voorwaarde (CLOQUET, 188, nr. 568).

§ 3. De factuur als bewijs van de levering

452 Ofschoon de factuur veelal verzonden wordt nadat de levering plaatsvond, is dit – behoudens wettelijke uitzonderingen – geenszins een vereiste (zie boven, nr. 46). De vraag rijst dan ook of een aanvaarde factuur benevens van het bestaan van de overeenkomst ook het bewijs oplevert van de uitvoering. Deze vraag wordt veelal ontkennend beantwoord (Brussel 18 december 1935, *RW* 1935-36, 638). Wanneer de factuur over de levering niets vermeldt, zal de leverancier het bestaan ervan moeten bewijzen. Geeft de factuur daarentegen duidelijk aan dat bepaalde goederen werden geleverd of diensten werden verstrekt, dan houdt de aanvaarding ervan tevens de erkenning in van de levering (CLOQUET, 167, nr. 478; *Les Nouvelles, Droit commercial*, I, 248, nr. 32).

In feite mag men met meer stelligheid aannemen dat het ontvangen van een factuur zonder protest, ook het bewijs oplevert dat de werken werden uitgevoerd of de diensten werden geleverd. De leverancier die een factuur uitreikt

heeft hiermee immers ook de bedoeling de geadresseerde erop te wijzen dat de overeenkomst werd uitgevoerd en zich hiervan een bewijs te verschaffen. Bij afwezigheid van protest tegen de factuur, rust op de geadresseerde de bewijslast van het tegendeel. Aldus werd geoordeeld dat ten aanzien van een niet-handelaar – tegen wie de factuur overigens slechts een geringe bewijskracht oplevert (zie boven, nr. 327 en 342) – het stilzwijgen na de ontvangst van een factuur met een gedetailleerde opgave van de geleverde prestaties, als bewijs kan dienen voor de waarachtigheid der feitelijk geleverde prestaties (Vred. Brugge 10 maart 1978, *RW* 1978-79, 1862. De vordering van de leverancier kan eventueel op *quasi*-contractuele grondslag worden gesteund). In dezelfde zin oordeelde de rechtbank van koophandel te Charleroi dat de inontvangstneming zonder protest en de betaling van een factuur waarop de uitgevoerde werken omstandig zijn vermeld, gelijkstaat met de goedkeuring van die werken (Kh. Charleroi 19 januari 1973, *T.Aann.* 1976, 144, met goedkeurende noot).

§ 4. De factuur en de zichtbare gebreken

453 De afwezigheid van protest van de factuur die werd verzonden nadat de levering plaatsvond, of die gelijktijdig met de goederen werd verzonden, staat eraan in de weg dat de koper zich nog op het bestaan van zichtbare gebreken kan beroepen (zie boven, nr. 355 e.v.).

§ 5. De factuur als bewijs van de schade bij onrechtmatige daad

454 Het bewijs van het bestaan en van de omvang van de schade rust op de benadeelde en mag met alle middelen van recht worden geleverd. De begroting van schade aan zaken moet in beginsel gebeuren door een tegensprekelijke vaststelling van de schade, hetzij door de aanstelling van een deskundige door de rechter. In welke mate komt de benadeelde nu door het vertoon van facturen of bestekken voor herstellingswerken aan deze bewijsverplichting tegemoet?

Aangenomen wordt dat wanneer de aansprakelijke op een ongerechtvaardigde wijze weigert om tot een tegensprekelijke vaststelling van de schade over te gaan, of nalaat aan een aanmaning hiertoe gevolg te geven, de benadeelde de schade mag bewijzen door middel van facturen die een realistisch karakter vertonen (J. RONSE, *Aanspraak op schadeloosstelling uit onrechtmatige daad*, Brussel, 1954, 246, nr. 352; J. RONSE, *Schade en schadeloosstelling in APR*, 791, nr. 1243; A. VAN OEVELEN *et al.*, “Overzicht van rechtspraak. Schade en schadeloosstelling”, *TPR* 2007, 1490, nr. 123.2. Zie o.m. Corr. Luik 5 december 1950, *RGAR* 1952, nr. 4923 en *De Verz.* 1951, 276, met noot R.A.; Rb. Brussel 27 juni 1951, *Bull.ass.* 1952, 235; Corr. Luik 2 april 1953, *JL* 1953-54, 3, met noot; Rb. Bergen 19 juni 1963, *De Verz.* 1964, 305; Rb. Antwerpen 27 november 1964, *RW* 1966-67, 1188; Pol. Beveren-Waas 3 november 1966, *RW* 1966-67, 1876. Vgl. A. CLOQUET, 218-219, nr. 715; A. CLOQUET, *Deskundigenonderzoek in APR*, 1975, 175, nr. 517). Dezelfde bewijswaarde wordt gehecht aan een schadebestek (o.m. Rb. Brussel 27 juni

1951, *Bull.ass.* 1952, 235; Corr. Bergen 24 maart 1958, *Bull.ass.* 1958, 319, met noot S. Zie boven, nr. 304). Dit recht komt overigens ook toe aan de aansprakelijke wanneer het omgekeerd de benadeelde zou zijn die zonder reden weigert aan een tegensprekelijke vaststelling van de schade mee te werken (J. RONSE, *a.w.*, 246, nr. 352). In beide gevallen, zo schrijft RONSE, gaat het om een *prima facie*-bewijs, dat kan worden bestreden; de weigering scheidt echter wel een bewijsrisico, aangezien ze ten voordele van de tegenpartij een vermoeden liet ontstaan (J. RONSE, *a.w.*, 247-248, nr. 353).

Indien het factuurbedrag van de hersteller afwijkt van de schaderaming door de deskundige, wordt voorgesteld dat de rechter die nog uitspraak moet doen, de voorkeur geeft aan het bedrag van de factuur wanneer dit het laagst is en het bedrag van de expertise in aanmerking neemt wanneer de factuur dit bedrag overschrijdt (A. CLOQUET, *Deskundigenonderzoek* in *APR*, 175, nr. 518).

De rechter kan ook toestaan dat de benadeelde op kosten van de aansprakelijke tot herstel overgaat en deze kosten op de aansprakelijke verhaalt op vertoon van facturen of kwijtschriften (b.v. kosten voor medische behandeling of voor publicatie van het vonnis) (J. RONSE, *a.w.*, 298, nr. 424 en 471, nr. 722).

Nog in verband met de rol van de factuur bij het bewijs van schade aan zaken, rijst de vraag of bij totaal verlies van die zaak (b.v. een tweedehandswagen), de vergoeding wordt bepaald door de waarde vermeld op de aankoopfactuur. Het is duidelijk dat bij de schadebegroting moet worden uitgegaan van de werkelijke waarde van de zaak, waarbij de aankoopfactuur slechts een indicatieve waarde heeft. De schadeloosstelling bij totaal verlies moet er immers op gericht zijn om aan de benadeelde de mogelijkheid te bieden zich een gelijkwaardige zaak van dezelfde waarde aan te schaffen. Lange tijd werd aangenomen dat, bij totaal verlies, de btw slechts voor vergoeding in aanmerking komt indien een factuur wordt voorgelegd waaruit de aankoop van een vervangingsvoorzep blijkt. Deze rechtspraak is thans verlaten (zie bij A. VAN OEVELEN, "De BTW als bestanddeel van schade" in *Liber amicorum E. Krings*, Antwerpen, 1991, 1139-1156). Aan de controverse is een einde gekomen door het principiële arrest van 28 mei 1996 (*RW* 1996-97, 1431 en *Arr.Cass.* 1996, 497 concl. advocaat-generaal GOEMINNE. Zie o.m. ook *Cass.* 9 oktober 1996, *Arr.Cass.* 1996, 887: ieder persoon aan wie een zaak ontnomen werd door een ongeoorloofde handeling, heeft recht op het herstel van zijn vermogen door de teruggave van die zaak. Indien de benadeelde geen btw-plichtige is die belasting, bijgevolg, niet kan aftrekken of terugvorderen overeenkomstig de bepalingen van het WBTW, is die belasting begrepen in het bedrag dat nodig is om een soortgelijke zaak te kopen. De benadeelde beschikt vrij over de hem verschuldigde vergoeding en het bedrag van de vergoeding kan niet variëren naargelang van het gebruik dat de benadeelde partij ervan zal maken. De omstandigheid dat de benadeelde het voertuig door een tweedehandsvoertuig heeft vervangen, waarvoor geen belasting over de toegevoegde waarde verschuldigd is of waarvoor belasting berekend wordt op het verschil tussen de verkoopprijs en de aankoopprijs van de garagehouder, is zonder invloed (zie over deze problematiek nader A. VAN OEVELEN *et al.*, "Overzicht van rechtspraak. Schade en schadeloosstelling", *TPR* 2007, 1498-1506, nr. 128.1).

Ten slotte kan ook nog gewezen worden op de rol van de factuur in het systeem der dubbele schatting bij voertuigschade. Krachtens dit systeem is de verzekeraar slechts bereid de op tegenspraak vastgesteld herstellingskosten te vergoeden indien de benadeelde de herstellingsfactuur kan voorleggen afgeleverd door de hersteller in wiens bedrijf de expertise plaatsvond.

§ 6. De factuur en het voorrecht van de onbetaalde verkoper (art. 20, 5° Hyp.W.)

455 Sinds de faillissementswet van 1997 overleeft het voorrecht van de onbetaalde verkoper het faillissement van de koper zonder dat enige formaliteit moet worden nageleefd. Het verplichte depot van de factuur op de griffie van koophandel werd opgeheven; de regel uit artikel 546oud Faill.W. werd afgeschaft. Deze formaliteit bleef echter behouden voor een hypothese, nl. dat van de onroerendmaking en het conflict dat dan kon ontstaan met de hypothecaire en bevoorrechte schuldeisers op het onroerende goed van de koper. In dat geval blijft het voorrecht behouden indien binnen vijftien dagen na de levering een “door de verkoper eensluidend verklaard afschrift van de al dan niet aanvaarde factuur of van elke andere akte waaruit de verkoop blijkt” wordt neergelegd op de griffie van de rechtbank van koophandel van de woon- of verblijfplaats van de koper (art. 20, 5° Hyp.W.).

Deze factuur hoeft, volgens de bewoordingen zelf van artikel 20, 5° Hyp.W., niet geaccepteerd te zijn. Wel moet de factuur door de verkoper eensluidend worden verklaard met het origineel; deze formaliteit doet echter geen problemen rijzen en is niet aan bepaalde vormvereisten onderworpen. Voor de taal van de factuur: zie boven, nr. 217. De factuur moet niet vermelden dat de koopprijs nog verschuldigd is.

Indien een globale bestelling het voorwerp uitmaakt van verschillende facturen waarvan slechts een ter griffie werd neergelegd, dan strekt het voorrecht zich niet uit tot de gehele levering, maar enkel tot datgene wat het voorwerp uitmaakt van de neergelegde factuur (Kh. Charleroi 1 februari 1984, *TBH* 1984, 153).

Het depot moet binnen vijftien dagen na de levering plaatsvinden. De wet verhindert niet een vroegtijdige neerlegging van een kopie van de factuur (Kh. Brussel 7 maart 1973, *BRH* 1973, 218). Deze termijn van vijftien dagen is een vervaltermijn en begint te lopen vanaf het ogenblik van de levering (Brussel 5 mei 1976, *RW* 1976-77, 1245; Kh. Brussel 7 maart 1973, *BRH* 1973, 218; Kh. Luik 17 januari 1984, *JL* 1984, 231; zie nader A. CUYPERS, “Art. 20, 5° Hyp. W.” in *Comm. Voorr.*, nr. 70 e.v.; DEKKERS-DIRIX, *Handboek Burgerlijk Recht*, II, 2005, 419-420, nr. 1013). Eindigt die termijn op een wettelijke feestdag, dan kan die termijn niet worden verlengd tot de eerstvolgende werkdag (Kh. Oudenaarde 27 januari 1987, *TBH* 1987, 713 en *RW* 1987-88, 89). Artikel 53 Ger.W. is niet van toepassing (Cass. 1 oktober 1998, *RW* 1998-99, 1143). De levering kan worden bewezen door de boekhouding van de verkoper, behoudens tegenbewijs van de koper. Door de neerlegging van de factuur werkt het voorrecht terug tot op de dag van de levering (Kh. Bergen 13 oktober 1969, *BRH* 1970, 314).

§ 7. De factuur en het eigendomsvoorhoud (art. 101 Faill.W.)

456 De factuur kan hier als *post factum* document slechts een beperkte rol spelen. Een eigendomsvoorbehoud voor verkochte goederen moet schriftelijk worden vastgelegd en dit uiterlijk op het ogenblik van de levering van de goederen (art. 101 Faill.W.). De bewijslast rust op de verkoper die zowel het tijdstip van de levering als dat van het opstellen van het geschrift moet aantonen. Het bewijs van het tijdig opmaken van het geschrift mag echter worden geleverd door alle middelen rechtens. Aangezien het geschrift moet worden opgesteld ten laatste op het tijdstip van de levering, is een clause van eigendomsvoorbehoud die voor het eerst opduikt in een na de levering verzonden factuur, niet tegenwerpelijk aan derden (Kh. Antwerpen 26 september 2001, *RW* 2002-03, 191). De afwezigheid van protest van deze factuurvoorwaarden kan echter wel nuttig zijn tot bewijs van de instemming van de koper met eerdere geschriften waarin het beding was opgenomen (b.v. bestelbon of

leveringsbon). Overigens werd in de rechtspraak aangenomen dat wanneer er tussen de partijen courante transacties zijn, de omstandigheid dat niet alle facturen vóór de levering werden ontvangen er niet aan in de weg staat dat het eigendomsvoorbehoud geldt voor alle verkopen (Kh. Hasselt 19 augustus 2009, *RW* 2010-11, 1141 en *RABG* 2010/9, 49).

§ 8. Het voorrecht m.b.t. kosten gemaakt tot het behoud van de zaak (art. 20, 4° Hyp.W.)

456bis Ook dit voorrecht gaat teloor wanneer de roerende goederen waaraan de kosten werden besteed, onroerend zijn geworden door bestemming, behoudens naleving van de voorwaarden van artikel 20, 5°, derde lid Hyp.W. (zie nader DEKKERS-DIRIX, *Handboek Burgerlijk Recht*, II, 2005, 419, nr. 1012). Facturen voor herstellingswerken en onderhoudswerken aan machines en bedrijfsuitrusting moeten dus eveneens worden neergelegd, wil men het voorrecht veilig stellen (zie b.v. Cass. 11 september 1980, *RW* 1980-81, 1663 en *JT* 1981, 221).

§ 9. De factuur en de korte verjaringstermijnen (art. 2271 e.v. BW)

457 De korte verjaringstermijnen bedoeld in artikel 2271 e.v. BW gaan uit van de gedachte dat in de beoogde gevallen, de betaling van de schuld onmiddellijk heeft plaatsgehad en dat de partijen daarom geen geschrift hebben opgesteld. Van belang is hier in het bijzonder de verjaring na verloop van een jaar van schuldvorderingen van kooplieden wegens de verkoop van koopwaren aan personen die geen koopman zijn (art. 2272, tweede lid BW). Hun statuut verschilt dan ook van dat van de overige verjaringstermijnen die niet uitgaan van een betalingsvermoeden, maar zijn ingegeven door de praktische bekommernis dat de bewijslast na verloop van tijd moeilijker wordt (zie hierover C. LEBON, “Verjaring” in *Comm.Bijz.Overeenkomsten*, nr. 126 e.v.; J. JEUNEHOMME, “La prescription des créances des marchands vis-à-vis des particuliers”, *JLMB* 1989, 589-590; R. VANDEPUTTE, *De overeenkomst*, 322; DE PAGE, *Traité*, VII, 1194, nr. 1344; DEKKERS-DIRIX, *Handboek Burgerlijk Recht*, II, 2005, 575, nr. 1360 e.v.; W. WILMS, “De betekenis van de kwijtende verjaring in de Code Napoléon (art. 2271-2275 BW)”, *T.Vred.* 1984, 33 e.v.).

Wat het toepassingsgebied van artikel 2272, tweede lid BW betreft, moet worden aangenomen dat deze bepaling niet enkel van toepassing is op leveranties door “kooplieden” in de zin van artikel 1 W.Kh., maar op elke levering door een onderneming, d.w.z. elke levering in het raam van een economische of beroepsmatige activiteit. In die zin oordeelde het Grondwettelijk Hof dat de enkele omstandigheid dat de verkoper een autonoom overheidsbedrijf is, niet volstaat om deze onderneming uit te sluiten van de toepassing van de korte verjaringstermijn (GwH 20 juni 2007, *RW* 2007-08, 1113).

De korte verjaringstermijnen kunnen niet worden ingeroepen wanneer van de verbintenis een geschrift werd opgesteld (art. 2274, tweede lid BW). In dat geval geldt, behoudens andersluidende wetsbepaling, de gemeenrechtelijke verjaringstermijn van tien jaar (art. 2262*bis*, § 1 BW). Door het geschrift wordt immers het vermoeden ontkracht dat contant werd betaald.

De vraag rijst of het opsturen door de schuldeiser van een factuur volstaat om de kwijtende verjaringsregels buiten werking te stellen. Deze vraag wordt door WILMS terecht ontkennend beantwoord. In de eerste plaats kan een factuur niet worden gekwalificeerd als een schuldbekentenis van de schuldenaar. Bovendien zou een bevestigend antwoord indruisen tegen de bekommernis van de wetgever de debiteur te beschermen in die gevallen waar er twijfel over kan bestaan of hij inderdaad betaalde (W. WILMS, *a.w.*, *T.Vred.* 1984, 73, nr. 28; DEKKERS-DIRIX, *Handboek Burgerlijk Recht*, II, 2005, 576, nr. 1363. Zie o.m. Rb. Antwerpen 26 maart 1981, *RW* 1981-82, 185; *Vred. Grâce-Hollogne* 25 juni 1974, *JL* 1974-75, 55, met noot. *Anders*: Rb. Brussel 2 december 2008, *RW* 2010-11, 377; *Vred. Verviers* 18 juni 1976, *JL* 1976-77, 39; *Vred. Namen* 6 oktober 1983, *RRD* 1983, 337, met noot; *Vred. Luik* 5 mei 1986 *JL* 1986, 486; *Vred. Luik* 14 februari 1986, *JL* 1986, 195; *Vred. Zottegem-Herzele* 9 juni 2011, *RW* 2011-12, 1437). Daartegen zal wel worden opgevat als een geschrift dat de korte verjaringstermijn buiten werking stelt: de factuur die door de schuldenaar wordt erkend (Rb. Aarlen 22 mei 1979, *JL* 1980, 30), de factuur die door de schuldenaar “voor ontvangst en akkoord” werd ondertekend (Rb. Hasselt 25 juni 1979, *RW* 1979-80, 1651; Rb. Hoei 4 mei 1981, *JL* 1981, 232), de door de cliënt geprotesteerde factuur (*Vred. Fosses-la-Ville* 13 juni 1984, *RRD* 1985, 182: het protest impliceert de afwezigheid van betaling), een afrekening door de debiteur voor goedkeuring ondertekend (W. WILMS, *a.w.*, *T.Vred.* 1984, 72-73, nr. 27; R. VANDEPUTTE, *a.w.*, 323), een door de cliënt ondertekende bestelbon.

§ 10. De factuur en het bewijs in het huwelijksvermogensrecht

458 In het wettelijk stelsel wordt het bewijs van het eigen karakter van de goederen van de echtgenoten geregeld in artikel 1399 BW.

Tussen de echtgenoten onderling, hun erfgenamen en rechtsverkrijger, kan het bewijs van eigendom door alle middelen worden geleverd, met inbegrip van getuigenissen en vermoedens en zelfs van algemene bekendheid (art. 1399, derde lid BW).

Ten aanzien van derden moet dit bewijs geleverd worden aan de hand van “titels met vaste dagtekening, van bescheiden van een openbare dienst of vermeldingen in regelmatig gehouden registers of borderellen door de wet opgelegd of door het gebruik bekrachtigd” (art. 1399, tweede lid BW). Tot de laatste categorie kunnen o.m. facturen worden gerekend (zie o.m. bij R. DILLEMANS, “Het wettelijk stelsel”, *TPR* 1978, 375, nr. 33).

459 In het stelsel van scheidings van goederen wordt het bewijs van het eigendomsrecht van goederen zowel tussen echtgenoten, als ten aanzien van derden geleverd naar de regels van artikel 1399 BW (art. 1468, eerste lid BW). Niettegenstaande deze onzorgvuldige formulering is het de bedoeling van de wetgever geweest dat artikel 1399, tweede lid BW toepassing moet krijgen bij bewijsvoering ten aanzien van derden en artikel 1399, derde lid (alle middelen rechtens), in geval van bewijsvoering tussen echtgenoten onderling (W. DELVA, "De contractuele en de gerechtelijke scheiding van goederen", *TPR* 1978, 532, nr. 9. Zie ook H. CASMAN en M. VAN LOOCK, *Huwelijksvermogensrecht*, V-12, 15; *APR*, Tw. *Beslag*, 2010, 421-422, nr. 662).

Schuldvorderingen van de ene echtgenoot tegen de andere kunnen met alle middelen (art. 1436, eerste lid BW) en bijgevolg ook met facturen worden bewezen (CLOQUET, 218, nr. 711), b.v. facturen van een leverancier die één der echtgenoten ter bevrijding van de ander heeft betaald.

Schulden die gemeenschappelijk zijn (art. 1408 BW) kunnen op beide echtgenoten worden verhaald (art. 1414 BW), ook al werd de factuur slechts op naam van één van hen opgesteld. Aldus kan het factuurbedrag voor het elektriciteitsverbruik van de gezinswoning (art. 222 BW) op elk der echtgenoten worden verhaald, ook al werd de factuur enkel maar op naam van één der echtgenoten opgemaakt (Rb. Oudenaarde 5 februari, *BFE*, nr. 10-D, 5; Rb. Veurne 6 januari 1983, *BFE*, nr. 10-D, 20; Vred. Nieuwpoort 27 oktober 1981, *BFE*, nr. 10-C, 17; Vred. Brugge 1 maart 1982, *BFE*, nr. 10-D, 12; Vred. Kortrijk 30 maart 1982, *BFE*, nr. 10-D, 13).

§ 11. De factuur en artikel 2279 BW

460 Opdat bezit van een roerend goed als titel van eigendom zou gelden, moet het bezit deugdelijk zijn, d.w.z. niet aangetast door gebreken. Deze voorwaarde wordt gespecificeerd door artikel 2229 BW: het bezit moet voortdurend, ongestoord, openbaar en ondubbelzinnig zijn. Laatstgenoemde vereiste komt in gevallen van samenwonen veelal in het gedrang. Bijvoorbeeld tussen echtgenoten en bij concubinaatsverhoudingen. Wordt in de verhouding tussen feitelijk samenwonende partners bij revindicatie van de ene de dubbelzinnigheid van het bezit door de andere opgeworpen, dan kan het eigendomsbewijs met alle middelen van recht worden geleverd en m.n. ook met facturen, kwijtschrijven e.d. (R. DERINE, F. VAN NESTE en H. VANDENBERGHE, *Zakenrecht*, I, B, 965, nr. 656. Zie in het bijzonder ook H. VANDENBERGHE, *De juridische betekenis van het concubinaat*, Leuven, 1970, 229, nr. 123.2).

Ook derden, b.v. schuldeisers van één der partners, kunnen zich op het vermoeden van artikel 2279 BW beroepen. Aangenomen wordt dat wanneer de samenwonende partners hun goederen hebben vermengd, de schuldeiser van één van beiden niet verplicht is deze goederen te onderscheiden of af te scheiden en derhalve beslag kan leggen op al de goederen die deze personen samen

bezitten. Het is dan aan de partner van de debiteur te bewijzen dat hij alleen eigenaar is van het geheel of een gedeelte van de goederen (t.a.v. echtgenoten: Cass. 16 september 1954, *RCJB* 1955, 129, met noot W. DELVA. T.a.v. concubinerenden: Cass. 10 juni 1976, *RW* 1976-77, 601 en *Arr.Cass.* 1976, 1135). Dit bewijs kan worden geleverd door alle wettelijke bewijsmiddelen en o.m. door het vertoon van facturen op naam van de eiser (R. DERINE en P. HAMELINK, "Overzicht van rechtspraak (1973-1979). Zakenrecht", *TPR* 1981, 238, nr. 141. Zie over de bewijsproblematiek bij E. DIRIX en K. BROECKX, *Beslag* in *APR*, 2010, 417, nr. 653). Door echtgenoten kan tegen derden dit bewijs slechts geleverd worden door geschriften en documenten opgesomd in artikel 1399, tweede lid BW. Hieronder worden ook facturen gerekend (zie boven, nr. 458).

Ten aanzien van de van goederen gescheiden echtgenoten bepaalt artikel 1468, tweede lid BW echter dat wanneer geen der echtgenoten zijn exclusieve eigendom kan bewijzen, de goederen geacht worden hen in onverdeeldheid toe te behoren zodat de schuldeiser enkel nog zal kunnen uitvoeren op de helft van de goederen dat aan zijn debiteur toekomt. Deze regel is ook van toepassing op wettelijk samenwonenden (art. 1478 BW).

§ 12. Vermeldingen op de factuur en het leerstuk der wilsgebreken

461 Partijen kunnen contractueel vastleggen dat bepaalde eigenschappen van de verkochte zaak determinerend zijn voor de wilsovereenstemming en dus tot de "zelfstandigheid" van de zaak behoren, zodat de dwalingsvordering wordt veilig gesteld indien mocht blijken dat deze eigenschappen niet voorhanden zijn. Dat zulks het geval is, kan blijken uit de vermeldingen op de factuur. Zo wordt bij verkoop van kunst en antiek aangenomen dat uit de vermeldingen van de factuur of het kwijtschrift kan worden afgeleid dat bepaalde eigenschappen tot de zelfstandigheid van de zaak moeten worden gerekend en een beroep op dwaling mogelijk maken (zie bij E. DIRIX, "Dwaling en bedrag bij koop van kunst en antiek" in *De kunst en het recht*, Antwerpen, 1985, 120, nr. 99 e.v.). Deze factuur levert immers bewijs op tegen wie haar aflevert.

Omgekeerd kunnen de partijen bij overeenkomst het dwalingsrisico over bepaalde gegevens op een hunner leggen, zodat deze van de dwalingsvordering verstoken blijft. Dit zal bij kunstkopen het geval zijn indien de factuur vermeldt dat het gaat om een werk "toegeschreven aan...", "in de stijl van..." e.d.m. Zo ook zullen bij verkoop van tweedehandsvoertuigen clausules op de facturen zoals "verkocht in de staat waarin het voertuig zich bevindt" of "verkocht in goede staat en aldus aanvaard door de koper" e.d.m., van aard zijn om het dwalingsrisico op de koper te leggen (zie bij K. MOENS, "Wilsgebreken en verborgen gebreken bij de verkoop van tweedehandswagens", *Ius* 1983, nr. 6, 148, nr. 118 e.v.). Dergelijke clausules fungeren tevens als exonertieclausules ter attentie van de vrijwaringsplicht voor verborgen gebreken (zie boven, nr. 388). Gezien de geringe bewijskracht van facturen tegen niet-han-

delaren is het voor de verkoper raadzaam de factuur door de verkoper te laten ondertekenen.

§ 13. De factuur en het documentair krediet

462 Bij het documentair krediet neemt de kredietverlenende bank op verzoek van haar cliënt (de koper), jegens de kredietbegunstigde (de verkoper) de vaste verbintenis op een som te betalen die overeenstemt met de koopprijs tegen afgifte door de verkoper van een aantal documenten (zie hierover o.m. Chr. DEHOUCK, *Documentair krediet*, Brugge, 2007; B. DE VUYST, *Documentaire kredieten* in *APR*; B. FERIN en A. ANDRE-DUMON, *Le crédit documentaire* in *Cahier AEDBF*, Brussel, 2010; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, IV, 460, nr. 597 e.v.). De vereiste documenten moeten nauwkeurig worden omschreven. Benevens handelsfacturen, transportdocumenten en verzekeringsdocumenten, kunnen ook nog vereist worden: consulaire facturen (zie boven, nr. 313), certificaten van oorsprong, meting- en gewichtcertificaten e.d. Op de opdrachtgever rust de verplichting deze documenten nauwkeurig te bepalen: door wie zij moeten worden afgeleverd en welke gegevens zij moeten bevatten. B.v. voor de facturen: het aantal exemplaren, de koopvoorwaarden (*FOB, CIF...*), ondertekening e.d.m. De omschrijving van de goederen in de facturen moet overeenstemmen met de omschrijving in het krediet. Krachtens artikel 14 van Regels en Usantiën van de Internationale Kamer van Koophandel (RU 600) rust op de bank de verplichting om de conformiteit van de aangeboden documenten te onderzoeken. De facturen moeten niet ondertekend zijn (art. 18 RU 600).

§ 14. De factuur en de CIF-koop

463 Bij de CIF-koop rust op de verkoper de verplichting de koopwaar te specificeren. De CIF-factuur kan hierbij een belangrijke rol vervullen (zie hierover in het bijzonder CLOQUET, 208, nr. 658 e.v.; J. HEENEN, *Vente et commerce maritime*, Brussel, 1952, 280 e.v.; G. WINKELMOLEN, *Les principes de la vente CIF*, Brussel, 1926, 76 e.v.).

§ 15. De factuur als handelseffect

464 De factuur kan niet als een handelseffect of een waardepapier worden beschouwd (VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 85, nr. 84). Ook de wet van 25 oktober 1919 die het endossement van de factuur mogelijk maakt, laat deze kwalificatie niet toe (zie verder, nr. 511).

§ 16. De factuur als bezitstitel

465 Algemeen wordt aanvaard dat de factuur geen bezitstitel of een zakenrechtelijk waardepapier is (CLOQUET, 211, nr. 676). Door het vertoon van de factuur verkrijgt men dus niet het recht op de aflevering van de goederen. Aldus heeft diegene aan wie de factuur door endossement in pand werd gegeven, geen enkel recht op de goederen die er het voorwerp van uitmaken (Luik 7 februari 1985, *JT* 1985, 251).

Dit betekent dat in geval van opeenvolgende verkoop van een zelfde roerende zaak aan verschillende kopers, diegene eigenaar wordt aan wie het eerst werd geleverd (art. 1141 BW) en niet deze die het eerst de factuur ontving (CLOQUET, 212, nr. 679).

§ 17. Artikel 104 faillissementswet

466 De verkoper kan de goederen die hij aan de gefailleerde heeft verzonden, terugvorderen zolang de overgave ervan niet heeft plaatsgevonden in zijn magazijnen of in deze van de commissionair die belast is ze voor rekening van de gefailleerde te kopen (art. 104, eerste lid Faill.W.) (over de *stoppage in transitu*: L. en S. FREDERICQ, *Handboek*, IV, 1981, 451, nr. 2566 e.v.; J. VANDENBERGH en A. DE CALUWE, *Afbetalingsovereenkomsten* in *APR*, 1975, 119, nr. 319 e.v.; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, IV, 1965, 334, nr. 2793 e.v.; V. SAGAERT, *Zakelijke subrogatie*, Antwerpen, 2003, 312, nr. 343). De terugvordering is niet meer mogelijk wanneer de koopwaar voor hun aankomst, zonder bedrog, wordt voortverkocht op cognossementen, of op factuur en vrachtbrief door de afzender afgetekend (tweede lid). In dat geval wordt aan de onderverkrijger voorrang verleend op de onbetaalde verkoper. Hij verdient deze bescherming omdat hij erop vertrouwen mocht dat de koper die in het bezit was van deze documenten, over de goederen mocht beschikken.

Het vereiste dat de handtekening van de verkoper op beide stukken moet voorkomen, wordt door bepaalde rechtsleer bekritiseerd (CLOQUET, 214, nrs. 689-691). De ondertekening van de factuur is ongebruikelijk en duidt bovendien in de regel op de kwijting voor het factuurbedrag. De bedoeling van de wetgever was echter de aandacht van de verkoper te vestigen op het belang van zijn daad, zodat indien hij de factuur ondertekent, mag worden aangenomen dat hij in de voortverkoop instemt en afstand doet op een eventuele revendicatie (*Parl.St.* Kamer 1889-90, nr. 176, 129). Indien de verkoper deze stukken bewaart of niet ondertekent, handelt de derde-koper op eigen risico.

§ 18. De factuur en novatie

467 Of het stilzwijgen na de ontvangst van een factuur die afwijkt van de overeenkomst als een aanvaarding van de gewijzigde overeenkomst door de cliënt kan worden uitgelegd, kwam reeds hierboven aan de orde (zie boven, nr. 322 en 337). Hier zal de vraag worden onderzocht of het adresseren van de factuur aan een ander dan de oorspronkelijke debiteur kan wijzen op *subjectieve novatie*. Novatie wordt niet vermoed (art. 1273 BW). De factuur wordt echter geacht de getrouwe weergave te zijn van de afspraak tussen partijen. Bovendien staat de bewijskracht van de factuur buiten kijf indien zij wordt ingeroepen tegen diegene die haar heeft opgesteld (zie boven, nr. 314).

Om die reden is het niet uitgesloten dat wanneer de factuur op naam wordt gesteld van een ander dan de oorspronkelijke medecontractant, de leverancier ermee instemt de derde de plaats van de oorspronkelijke wederpartij te laten innemen; m.a.w. dat er *subjectieve novatie* heeft plaatsgevonden. Dit is dan een vraag van uitlegging.

De rechtspraak is echter niet snel geneigd om novatie te aanvaarden. Zo werd geoordeeld dat het loutere feit dat de factuur aan een derde werd verzonden en de goederen aan hem werden geleverd, “in wezen niets aan de overeenkomst wijzigt” (Gent 17 november 1983, *TBH* 1984, 212. Zie ook Luik 21 februari 2006, *JLMB* 2006, 1633; Luik 30 januari 2006, *JLMB* 2006, 1631 en *TBH* 2007, 278: een herfacturatie aan een met de failliete koper geïeëerde vennootschap die niet protesteert, doet geen novatie ontstaan; Brussel 14 januari 1998, *AJT* 1998-99, 337; Kh. Hasselt 23 december 1998, *RW* 1998-99, 1183; Kh. Brussel 16 april 1953, *JCB* 1954, 228. Zie ook Antwerpen 18 juni 1985, *RW* 1985-86, 2715: uit de omstandigheden dat A de onderhandelingen voerde met B, aan B allerlei instructies gaf e.d.m., mag het bestaan van een contract tussen A en B worden afgeleid, ook al moest gefactureerd worden aan C).

In de meeste gevallen wil de leverancier de cliënt trouwens enkel maar ter wille zijn en is er van *animus novendi* geen sprake. Het factureren aan een derde moet in de regel worden beschouwd als een “onvolmaakte contractoverdracht” of als een toetreding van de derde tot de overeenkomst. Het niet-protesteren van deze factuur heeft immers in principe tot gevolg dat deze derde geacht moet worden deze factuur te aanvaarden. Dit alles leidt ertoe dat de derde – door het niet-protesteren tegen de aan hem toegezonden factuur – contractspartij wordt, maar dat de oorspronkelijke wederpartij niet wordt bevrijd (zie bij E. DIRIX, *Obligatoire verhoudingen tussen contractanten en derden*, Antwerpen, 1984, 60, nr. 73 e.v.). Deze partij behoudt trouwens het recht om tegen de leverancier op te treden (zie b.v. Gent 16 februari 2009, *TGR* 2009, 178: principe; Luik 21 februari 2006, *JLMB* 2006, 1633: het toesturen van een factuur aan een derde op verzoek van de cliënt bevrijdt deze niet; Gent 14 juli 1952, *RW* 1952-53, 712: een commissionair behoudt het recht om voor de door hem gesloten overeenkomsten in eigen naam in rechte op te treden, ook al werden de facturen door de wederpartij om fiscale redenen op naam van derden gesteld).

468 Dat de facturen door een derde worden betaald, heeft op zich evenmin novatoire werking. Zo werd geoordeeld dat als een zaakvoerder van een bvba bij de leverancier van gas en elektriciteit als cliënt is ingeschreven en de factuur op zijn persoonlijke naam werd verstuurd, deze zaakvoerder het gebruik verschuldigd is, ook indien al de vroegere facturen door de bvba werden betaald (Rb. Brugge 27 mei 1983, *BFE* 1983, nr. 10-D, 25 en *TRD* 1983, nr. 1748). Dat een derde andermans schuld betaalt, doet die derde daarom nog niet in het contractueel spanningsveld tussen de partijen treden.

Dat aan een derde wordt geleverd heeft evenmin novatoire werking. Zo werd herhaaldelijk beslist dat i.v.m. levering van elektriciteit diegene die als cliënt is ingeschreven en die zonder protest de facturen ontvangt, tot betaling gehouden is, ook al is een derde de werkelijke gebruiker (o.m. Rb. Turnhout 9 juni 1980, *BFE*, nr. 10B, 19; Rb. Kortrijk 29 september 1980, *BFE*, nr. 10-B, 21; Vred. Westerlo 8 december 1982, *BFE*, nr. 10-D, 16; Vred.

Torhout 14 december 1982, *BFE*, nr. 10-D, 19; Vred. Veurne 10 februari 1983, *BFE*, nr. 10-B, 22).

469 Dit is anders wanneer blijkt dat de schuldeiser de oorspronkelijke debiteur van zijn verbintenis heeft ontslagen. Zo volgt uit het verzenden van een creditnota aan de oorspronkelijke schuldenaar dat de schuldeiser, de derde aan wie de factuur werd verstuurd in plaats van de oorspronkelijke debiteur heeft aanvaard, zodat zijn verbintenis tegen deze laatste is vervallen (Gent 16 februari 2009, *TGR* 2009, 178; Kh. Hasselt 23 december 1998, *RW* 1998-99, 1183; verzenden van een creditnota aan oorspronkelijke medecontractant; Kh. Hasselt 14 september 1999 september 1999, *RW* 1999-2000, 1407. Zie ook Kantongerecht Almelo 4 augustus 1983, *NJ* 1984, nr. 625).

§ 19. De factuur en het faillissement

470 Bij de aangifte van zijn schuldvordering moet de schuldeiser ook de titels tot staving van zijn vordering neerleggen ter griffie van de rechtbank van koophandel binnen de termijn door het vonnis van faillietverklaring bepaald (art. 62 Faill.W.). Onder deze “titels” kunnen zeker de facturen worden gerekend (*Les Nouvelles, Droit commercial, IV, Les concordats et la faillite*, 1975, 648, nr. 2319).

471 Over de factuur en het bewijs van het eigendomsvoorbehoud, zie boven, nr. 456.

472 De curator die goederen van de boedel verkoopt kan facturen uitreiken aan de kopers om hen toe te laten hun btw-verplichtingen na te komen. De curator gebruikt het btw-nummer van de gefailleerde. Krachtens art. 2, tweede lid WBTW worden de door de curator verrichte handelingen geacht door de curator zelf te zijn verricht (zie hierover o.m. F. DESTERBECK en B. PEETERS, “De faillissementscurator en de fiscaliteit” in *Curatoren en vereffenaars: actuele ontwikkelingen II*, Antwerpen, 2010, (287), 293 e.v.; F. DESTERBECK, “Fiscale aspecten” in *Gerechtigd akkoord & Faillissement* (FARE), IV.B).

§ 20. De factuur en de stuiting van de verjaring

473 De erkenning van het recht van hem tegen wie de verjaring loopt, door de debiteur, stuit de verjaring (art. 2248 BW). Deze erkenning kan zowel uitdrukkelijk als impliciet gebeuren (DE PAGE, *Traité*, VII, 1076, nr. 1194; DEKKERS-DIRIX, *Handboek Burgerlijk Recht*, II, 2005, 515, nr. 1234). Het niet-protesteren van een factuur kan als een dergelijke “erkenning” worden beschouwd (Rb. Antwerpen 4 december 1980, *Eur.Vervoerr.* 1982, 35).

§ 21. De factuur en de ingebrekestelling

A. ALGEMEEN

474 De factuur heeft een zeker dwingend karakter: door het toezenden ervan bevestigt de leverancier het bestaan van een schuldvordering op de geadresseerde en maakt hij aanspraak op betaling (zie boven, nr. 4). Het toezenden van de factuur heeft dus de opeisbaarheid van de schuld tot gevolg, maar kan daarom volgens de traditionele opvatting nog niet als inmorastelling worden beschouwd (CLOQUET, 87, nr. 184. Zie b.v. Kh. Antwerpen 28 mei 1951, *RW* 1951-52, 423). De *i n g e b r e k e s t e l l i n g* strekt er immers toe de positie van de schuldeiser van een opeisbare schuld in alle duidelijkheid vast te stellen. Voor dat tijdstip kan hierover onzekerheid bestaan; de mogelijkheid bestaat dat de schuldeiser van zijn recht afziet of dit niet onmiddellijk wil laten gelden, de schuldenaar wil respijt gunnen enz. Door de ingebrekestelling wordt aan deze dubbelzinnigheid een einde gemaakt.

I n h a n d e l s z a k e n is de ingebrekestelling niet aan bepaalde vormvereisten onderworpen; een gewone brief kan volstaan (W. WILMS, “De betekenis van de ingebrekestelling in de Code Napoléon”, *T. Vred.* 1983, (33), 45 e.v.; R. VAN RANSBEECK, “Ingrekestelling” in *Comm. Bijz. Ov.*, nr. 4). Niets belet dan ook de factuur mede als ingebrekestelling te doen gelden (CLOQUET, 87-88, nr. 185). Hiertoe is dan nodig dat de schuldeiser in de factuur op ondubbelzinnige wijze te kennen geeft dat hij op de uitoefening van zijn rechten staat. De partijen mogen ook overeenkomen dat de gevolgen van de inmorastelling – o.m. het verschuldigd worden van verwijntresten – intreden zonder dat de ingebrekestelling moet betekend worden. Dergelijke contractuele uitsluiting van de ingebrekestelling moet ondubbelzinnig blijken. Zij kan ook blijken uit de algemene voorwaarden weergegeven op de factuur die werd aanvaard.

Aan de traditionele opvatting dat de factuur in beginsel geen rol speelt voor de ingebrekestelling, is thans verandering gekomen door de wet van 2 augustus 2002 betreffende bestrijding van de betalingsachterstand bij handelstransacties. Behoudens andersluidende overeenkomst doet de ontvangst van de factuur een betalingstermijn van 30 dagen ingaan na verloop waarvan de schuldenaar van rechtswege en zonder ingebrekestelling in verzuim is en moratoire rente verschuldigd is. Deze regeling is niet enkel van toepassing tussen handelaars, maar geldt ook op beoefenaars van vrije beroepen, ambachtlieden en landbouwondernemingen en in hun verhouding tot overheidsinstanties.

Een gelijkaardig regime bestond reeds voor schuldvorderingen van kleinhandelaren en ambachtlieden op particulieren wegens leveringen van goederen of diensten (wet van 1 mei 1913 op het krediet der kleinhandelaren en ambachtlieden). Ook daar begint de moratoire interest van

rechtswegen en zonder ingebrekestelling te lopen na het verstrijken van de wettelijke of contractuele betalingstermijn.

B. WET BETALINGSACHTERSTAND

475 De positie van de schuldeisers van factuurschulden wordt thans merkkelijk versterkt door de wet van 2 augustus 2002 betreffende de bestrijding van de betalingsachterstand bij handelstransacties. Deze wet kwam tot stand in uitvoering van de richtlijn nr. 2000/35 van 29 juni 2000 betreffende de bestrijding van betalingsachterstand bij handelstransacties (*Pb.L.* 200/35 van 8 augustus 2000). Hieraan ligt de bezorgdheid ten grondslag dat buitensporige betalingstermijnen belastend zijn voor het midden- en klein bedrijf en een belangrijke oorzaak vormen voor insolventie.

De krachtlijnen van deze wet kunnen als volgt worden samengevat. In de eerste plaats wordt een *eenvormige betalingstermijn* ingevoerd, nl. 30 dagen na de factuurdatum (art. 4 wet betalingsachterstand). Verder geldt de *factuur voortaan als ingebrekestelling*: de moratoire interest begint te lopen van rechtswegen en zonder ingebrekestelling na het verstrijken van de termijn van 30 dagen (of een kortere of langere contractuele betalingstermijn). De wet voert ook een *nieuwe hogere wettelijke moratoire interest* in (art. 7). Deze nieuwe “handelsrente” bedraagt thans 8 % (mededeling, *BS* 30 januari 2012). De schuldeiser kan bovendien aanspraak maken op schadevergoeding voor de *invorderingskosten* (art. 6). Verder wordt aan de schuldeiser nog bijkomende bescherming geboden wanneer zijn positie wordt aan banden gelegd door bedingen die *kenmerkend onbillijk* zouden zijn (art. 7). Deze wet wordt hierna besproken onder hoofdstuk VII (zie verder, nr. 488).

C. WET VAN 1 MEI 1913

476 Luidens artikel 2 van de wet van 1 mei 1913 op het krediet der kleinhandelaren en ambachtslieden en op de interesten wegens vertraagde betaling is op de schuldvorderingen van kleinhandelaren en ambachtslieden van rechtswegen moratoire rente verschuldigd vanaf het einde van de derde maand na afgifte van de factuur of de rekening.

Het toepassingsgebied van deze wet is *complementair* met de wet *betalingsachterstand*. Overlappingen zijn echter mogelijk. Ingeval dat de beide wetten van toepassing zijn (te denken valt aan leveringen door een kleinhandelaar aan een beoefenaar van een vrij beroep), primeert de wet *betalingsachterstand* gelet op de regel *lex posterior derogat legi priori* en het *primaat van het Europese recht*.

Artikel 2 luidt als volgt:

Bij het eindigen der derde maand, te rekenen van den dag der afgifte van ene verkoopsrekening of van een uittreksel van rekening, brengen de schuldvorderingen, die de kooplieden en ambachtslieden

hebben ter oorzaak van waren verkocht aan of van werken uitgevoerd voor bijzonderen, die geen kooplieden zijn, van rechtswege interest op.

In elk geval brengen die schuldvorderingen van rechtswege interest op bij het einde van de derde maand volgende op het aflopen van het burgerlijk jaar binnen hetwelk de koopwaren werden verkocht of de werken uitgevoerd.

Werd echter een betaaltermijn, of ene voorwaarde, uitdrukkelijk bepaald, dan mag de tijd van drie maanden slechts lopen te rekenen van het vervallen van den betaaltermijn of van het vervullen der voorwaarde.

477 Opdat artikel 2 toepassing zou krijgen is vereist dat 1) de leverancier kleinhandelaar of ambachtsman is; 2) dat de cliënt een niet-handelaar is en 3) dat de schuldvordering ontstond “ter oorzaak van (verkochte) waren of van (uitgevoerde) werken”. De wetgever gaat uit van de gedachte dat het hier gaat om leveringen en prestaties van geringe omvang die meestal niet schriftelijk worden vastgelegd en die gewoonlijk onmiddellijk of binnen korte termijn worden betaald.

Over de hoedanigheid van “handelaar of ambachtsman” bestaat enige betwisting. De heersende opvatting opteert echter voor een beperkende interpretatie die nauw aansluit bij artikel 2272, derde lid BW (zie bij CLOQUET, 89, nr. 190 e.v.; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, II, 235, nr. 1231; H. BORN, noot onder Vred. Namen 6 oktober 1983, *RRD* 1983, 340 e.v.). Bedoeld worden de kooplieden en ambachtslieden die in detail aan particulieren leveren. Volgens DE PAGE wordt deze categorie van ambachtslieden bedoeld “qui font habituellement des fournitures à l’occasion de leur travail” (*Traité*, VII, 1188, nr. 1338). Vallen hier niet onder: aannemers (b.v. Rb. Bergen 12 oktober 1951, *JT* 1952, 10; H. BORN, a.w.), herstellende (b.v. garagehouders), ook al leveren zij onderdelen e.d. (Antwerpen 6 november 1985, *RW* 1986-87, 2659; Rb. Luik 27 mei 1975, *JL* 1975-76, 115; Vred. Antwerpen 8 juli 1970, *T.Vred.* 1971, 266; Vred. Zinnik 10 februari 1975, *BRH* 1975, 236). De hoedanigheid van fysieke persoon of rechtspersoon is zonder belang (P. DE VROEDE, *Handboek van het Belgisch economisch recht*, 10, nr. 23. Vgl. CLOQUET, 89, nr. 191).

Verder wordt de eis gesteld dat het gaat om voedingswaren of om courante verbruiksgoederen (A. VAN OEVELEN, “Algemeen overzicht van de bevrijdende verjaring”, *TPR* 1987, 1801, nr. 41; *RPDB*, Tw. *Prescription en matière civil*, nr. 680-683. B.v. Rb. Kortrijk 1 oktober 1992, *RW* 1992-93, 1140: onderdelen voor een verwarmingsinstallatie zijn geen courante verbruiksvoorwerpen). Aldus vallen de leveranties van kleine hoeveelheden brandstof voor huishoudelijk gebruik onder toepassing van de wet (Vred. Zottegem-Herzele 9 juni 2011, *RW* 2011-12, 1437).

Op de leverancier rust de bewijslast van de datum van de overhandiging van de factuur. Dit bewijs mag met alle middelen rechtens worden geleverd. Artikel 4 bepaalt bovendien dat de datum van afgifte op afdoende wijze kan worden geleverd door het bewijs van de verzending bij aangetekende brief (“Onverminderd de andere middelen van bewijs, die de wet toelaat, wordt de datum der afgifte van de verkoopsrekening of van het uittreksel van rekening vastgesteld door de verzending bij ter post aangetekende brief”).

Betreft het een handelaar dan moet tevens worden gelet op het bepaalde in artikel 1 KB nr. 56 van 10 november 1967 (zie boven, nr. 102). Artikel 1, tweede lid bepaalt dat de moratoire rente niet loopt zolang de schuldenaar geen kennis heeft gekregen van de postcheque- of bankrekening van de handelaar.

478 De rente is de wettelijke rente (Vred. Bree 22 december 1983, *Limb.Rechtsl.* 1984, 77, met noot; CLOQUET, 89, nr. 188) of een hogere interestvoet; geen lagere (arg. art. 3), die dan van rechtswege begint te lopen drie maanden na de overhandiging van de factuur. De wet stelt met de factuur het rekeninguittreksel gelijk (zie boven, nr. 301). Wird de betaling afhankelijk gesteld van een termijn of een voorwaarde, dan begint de periode van drie maanden slechts te lopen vanaf het verstrijken van de termijn of het vervullen van de voorwaarde (art. 2, derde lid).

In ieder geval – of nu een factuur werd uitgereikt of niet – is de rente verschuldigd op het einde van de derde maand na het verstrijken van het jaar dat volgt op dat van de levering (art. 2, derde lid). Deze termijn moet als uiterste termijn worden beschouwd (CLOQUET, 93, nr. 200).

479 De bepalingen van deze wet zijn van dwingend recht. Een anticipatieve afstand door de leverancier van de toepassing van artikel 2 is nietig (art. 3).

480 De vordering tot betaling van de schuldvorderingen bedoeld in artikel 2, verjaart door verloop van een jaar te rekenen van het burgerlijk jaar waarin de koopwaren werden verkocht of de werken uitgevoerd (art. 5). De wet van 1 mei 1913 stelt het vertrekpunt van de eenjarige verjaringstermijn uit artikel 2272 BW dus uit tot na verloop van het burgerlijk jaar waarin de schuldvordering is ontstaan.

§ 22. De bewijskracht in het raam van de WIB

481 Artikel 49 WIB stelt dat bedrijfsuitgaven en -lasten gedaan of gedragen om inkomsten te verkrijgen of te behouden aftrekbaar zijn mits hun echtheid of het bedrag ervan bewezen wordt. Artikel 50 e.v. WIB preciseren deze bedrijfslasten nog nader.

Onder de bewijsstukken waarnaar in artikel 49 WIB verwezen wordt, hoort op de eerste plaats de factuur. Om als bewijsstuk in de zin van artikel 49 WIB in aanmerking te komen, is wel vereist dat de factuur regelmatig is. Indien facturen als niet ernstig, niet betrouwbaar en dus niet bewijskrachtig worden aangezien, kunnen ze niet het door artikel 49 WIB vereiste bewijs leveren. Dat zulks het geval is moet door de gewestelijke directeurs van de directe belastingen en door het hof van beroep op grond van de omstandigheden van ieder geval worden uitgemaakt. Zulke omstandigheden zijn het feit dat facturen die in het buitenland opgemaakt werden, geen spoor van verzending vertonen en op hun datum reeds langs de kas vereffend werden of zouden vereffend zijn; dat deze facturen niet genummerd zijn; dat ze opgesteld zijn op firmapapier dat niet meer in voege was op de dag van hun opstelling; dat op deze facturen steeds dezelfde omschrijving voorkomt zonder duidelijke verwijzing naar de aard en de omvang van de gefactureerde werken, noch dat enige individualisatie van de bedrijfsuitrusting, waarvoor de facturen werden opgemaakt, wordt gegeven; dat de uiteindelijke cijfers weinig overeenstemming vertonen met de door

appellante verstrekte gegevens; dat sommige facturen foutief werden uitgerekend; dat de aangerekende wisselkoers soms merkkelijk hoger is dan de officiële wisselkoers; dat geen enkele brief of enig ander stuk werd voorgebracht in verband met de werken die aan de oorsprong zouden liggen van de facturen (Antwerpen 29 december 1981, *FJF* 1982, nr. 82/51, 83-84).

Sancties op de overtreding van artikel 49 e.v. WIB zijn belastingverhogingen (art. 444 WIB) en een administratieve boete (art. 445 WIB).

§ 23. De factuur en de aanbesteding van werken, leveringen en diensten voor de overheid

482 De inschrijving voor de aanneming van werken, leveringen en diensten in naam van de staat en van elk ander publiekrechtelijk persoon, verplicht de inschrijver ertoe alle wettelijke, reglementaire of conventionele bepalingen inzake belastingen en sociale zekerheid na te leven (dus o.m. het opmaken van regelmatige facturen wanneer dit wettelijk verplicht is) en deze te doen naleven door zijn eigen onderaannemers en door ieder die hem personeel ter beschikking stelt (art. 12 wet 24 december 1993 betreffende de overheidsopdrachten). De onderaannemers waarop een beroep wordt gedaan en degenen die personeel ter beschikking stellen voor de uitvoering van een overheidsopdracht, zijn verplicht, onder dezelfde voorwaarden als de inschrijver, de wettelijke, reglementaire of conventionele bepalingen inzake belastingen en sociale zekerheid na te leven en te doen naleven door hun eigen onderaannemers en door ieder die personeel te hunner beschikking stelt (art. 8, § 3 wet 24 december 1993).

Wat de aannemingen betreft, is de aannemer verplicht om, zowel voor de betalingen in mindering als voor de betaling van het saldo van de aannemingsom, een gedagtekende en ondertekende schuldvordering over te leggen die steunt op een gedetailleerde staat van de werken welke zijns inziens, de gevraagde betaling rechtvaardigen. Na ontvangst van elke verklaring van schuldvordering maakt het bestuur onverwijld een proces-verbaal op met vermelding van het bedrag dat het bestuur werkelijk verschuldigd acht te zijn en geeft de aannemer schriftelijk kennis van de staat van werken die aldus voor betaling zijn aanvaard. Terzelfdertijd verzoekt het bestuur de aannemer, binnen de vijf kalenderdagen, een factuur in te dienen voor het bedoelde bedrag, verhoogd met de btw (art. 15, § 1, 1° en 2° algemene aannemingsvoorwaarden, bijlage KB 26 september 1996, *BS* 18 oktober 1996. Zie hierover o.m. C. DE KONINCK, *Overheidsopdrachtenrecht*, Antwerpen, 2002, II, 109 e.v.; M. DEVROEY, *De uitvoering van overheidsopdrachten van werken*, Lokeren, 2011, 172 e.v.). Ingeval de betaling van het saldo van opdracht of van enige betaling, beschikt het bestuur over een termijn van 30 dagen om de verificatie uit te voeren (art. 15, § 1, 2°, derde lid). Anders dan in het normale rechtsverkeer stuurt de aannemer dus niet meteen een factuur na de beëindiging van de werken, maar dient deze eerst in nadat zijn schuldvordering werd aanvaard. Dit moet gebeuren binnen vijf dagen na de schriftelijke kennisgeving van de aanvaarding door het bestuur. Behoudens bij verzending per aangetekende brief of bij gebrek aan bezwaar vanwege de aannemer, wordt aangenomen dat de kennisgeving werd ontvangen op de eerste werkdag volgend op de datum van de verzending. De termijn verstrijkt op de verzenddatum van de factuur. Is de verzending niet afgestempeld, wordt ervan uitgegaan dat de termijn verstrijkt 24 uur na de factuurdatum (M.A. FLAMME, *Praktisch commentaar*, Brussel, 1996, nr. 11). De termijn van vijf kalenderdagen voor het indienen van de factuur is niet zonder belang. Een overschrijding van deze termijn heeft een overeenkomstige verlenging tot gevolg van de betalings-termijn van het bestuur.

Het bestuur is gehouden tot betaling binnen de zestig kalenderdagen vanaf de dag waarop de schuldvordering werd ontvangen (zie nader art. 15, § 1, 3°, betreft het de betaling van het saldo van de opdracht of een enige betaling beschikt het bestuur *de facto* over 90 dagen). Deze betaling kan niet worden verlengd; een andersluidend beding wordt voor niet-geschreven gehouden (M. DEVROEY, *a.w.*, 172). Het is dus het tijdstip van het indienen van de vorderingsstaat dat in aanmerking moet worden genomen voor de bepaling van de betalingstermijn en niet de datum van de factuur of van de verzending ervan (Gent 18 april 1986, *RW* 1986-87, 2374). Ook de verjaringstermijn voor de betaling van deze interest loopt vanaf het moment dat zij van rechtswege verschuldigd zijn en dus niet vanaf het ogenblik dat een factuur wordt verzonden tot betaling

van de interest (Cass. 9 juni 2011, C.10.0307.N, www.juridat.be). Het is ook deze termijn die bepaalt tot wanneer het bestuur de schuldvordering kan betwisten (Bergen 9 oktober 2009, *T.Aann.* 2010, 268, met noot I. COOREMAN en K. PHILIPS).

Wat de leveringen betreft, geschiedt de betaling binnen de vijftig kalenderdagen te rekenen vanaf de datum waarop de keuringsformaliteiten werden beëindigd, zo het bestuur terzelfdertijd in het bezit is van de regelmatig opgemaakte factuur met vermelding van de btw alsmede van de andere eventueel vereiste bescheiden (art. 15, § 2).

Vond de levering in verschillende keren plaats, gaat de termijn van vijftig dagen in vanaf de formaliteiten voor de laatste keuring van elk van de gedeeltelijke leveringen.

Wanneer de betalingstermijnen worden overschreden, is het bestuur van rechtswege en zonder ingebrekestelling moratoire interest verschuldigd per maand of per gedeelte van een maand vertraging. Deze interest wordt berekend naar rata van het aantal dagen vertraging (kalenderdagen), tegen het gewoon tarief der voorschotten in rekening-courant vastgesteld door de Europese Centrale Bank (zie nader art. 15, § 4).

De wet betalingsachterstand doet aan de regeling van de algemene aannemingsvoorwaarden geen afbreuk (art. 3, derde lid wet betalingsachterstand; zie boven, nr. 499).

§ 24. De factuur en het Europese betalingsbevel

483 De Europese betalingsbevelprocedure werd ingevoerd door de verordening (EG) nr. 1896/2006 van het Europees Parlement en de Raad van 12 december 2006 (zie hierover o.m. S. BRUIS, “Nieuwe Europese uitvoerbare titels: wie ziet het bos nog door de bomen” in *THEMIS- Insolventie- en beslagrecht*, Brugge, 2010, 59-96; D. DE BEULE, P. LEERS en I. WIEWIORKA, *Het Europese betalingsbevel. Invorderen over de grenzen heen*, Kortrijk, 2009; P. GIELEN, “Guide pratique de la procédure européenne d’injonction de payer”, *JT* 2009, 661-671; H. STORME, “Europese betalingsbevelprocedure”, *NJW* 2009, 98-118; M. TRAEST, “Nieuw Europees internationaalprivaatrechtelijk procesrecht van toepassing”, *RW* 2008-09, 858-867. Zie ook M. FREUDENTHAL, *Schets van het Europees civiel procesrecht*, Deventer, 2007, 197-214; L. STRIKWERDA *et al.*, *Internationale incasso van geldvorderingen*, Antwerpen, 2011, 107-125). Uit de vaststelling dat de gang naar de rechter wordt gebruikt voor de inning van een massa van factuurschulden die meestal niet tot ernstige betwistingen aanleiding geven, wordt afgeleid dat deze procedures in feite gericht zijn op het afleveren van een uitvoerbare titel, veeleer dan op het voeren van een rechtsgeding. Mede om de reeds overbelaste rechter hiervan te bevrijden is het doel van de verordening om het beslechten van geschillen in een grensoverschrijdende context met betrekking tot niet-betwiste geldvorderingen te vereenvoudigen, te versnellen en goedkoper te maken en het vrije verkeer van dergelijke uitvoerbare titels tussen de lidstaten mogelijk te maken. Een krachtens deze verordening in een lidstaat gegeven beslissing wordt in een andere lidstaat erkend en ten uitvoer gelegd zonder dat een uitvoerbaarverklaring nodig is, en zonder de mogelijkheid van verzet tegen de erkenning openstaat (art. 19). Een belangrijk aspect van de procedure is dat de vertegenwoordiging door een advocaat of een andere beoefenaar van een juridisch beroep niet is verplicht, noch voor de eiser bij het indienen van zijn verzoek, noch voor de verweerder ten aanzien van het verweerschrift tegen het betalingsbevel (art. 24).

484 Deze verordening is, in grensoverschrijdende zaken, van toepassing in burgerlijke en handelszaken, ongeacht de aard van het gerecht (zij is niet van toepassing op o.m. niet-contractuele verbintenissen, tenzij zij voorwerp zijn van een overeenkomst tussen de partijen of er een schuldbekentenis is) (art. 2). Er is geen limiet wat het bedrag van de vordering betreft.

Onder grensoverschrijdende zaak wordt verstaan, een zaak waarin ten minste een van de partijen haar woonplaats of haar gewone verblijfplaats heeft in een andere lidstaat dan de lidstaat van het aangezochte gerecht (uitzondering Denemarken) (art. 3). Het grensoverschrijdende karakter van een zaak wordt bepaald naar het tijdstip waarop het verzoek om een Europees betalingsbevel overeenkomstig deze verordening bij het bevoegde gerecht wordt ingediend.

De Europese betalingsbevelprocedure strekt tot de inning van liquide geldvorderingen voor een specifiek bedrag, die opcisbaar zijn op het tijdstip waarop het verzoek om een Europees betalingsbevel wordt ingediend (art. 4). Kenmerkend is dat de procedure in beginsel eenzijdig is en het initiatief om de procedure tegensprekelijk te maken bij de debiteur wordt gelegd (zgn. “inversion du contentieux” of “omkering van de procedure”).

De bevoegdheid van de rechtbank wordt bepaald volgens verordening (EG) nr. 44/2001. Heeft de vordering evenwel betrekking op een overeenkomst gesloten met een consument en is deze de verweerder dan zijn de gerechten van de lidstaat waar de consument zijn woonplaats heeft in de zin van artikel 59 van verordening (EG) nr. 44/2001 exclusief bevoegd (art. 6).

485 Het verzoek om een Europees betalingsbevel wordt ingediend bij de bevoegde rechtbank door middel van het standaardformulier A van bijlage I. Dit verzoek vermeldt o.m. de naam en het adres van de partijen, het bedrag van de schuldvordering (hoofdsom en, in voorkomend geval, de rente, de contractuele boetes en de kosten), ingeval rente over de schuldvordering wordt geëist, de rentevoet en de termijn waarvoor rente wordt gevorderd, tenzij volgens het recht van de lidstaat van oorsprong de hoofdsom automatisch met de wettelijke rente wordt vermeerderd en de grondslag van de rechtsvordering, waaronder “een beschrijving van het bewijs tot staving van de schuldvordering” (zie nader art. 7). Een eiser die een verzoek om een Europees betalingsbevel indient, is gehouden de gegevens te verstrekken die voldoende duidelijk maken wat de vordering inhoudt en op welke gronden deze berust, zodat de verweerder goed geïnformeerd kan beslissen of hij de vordering al dan niet wil betwisten. Hiertoe moet de eiser een beschrijving van het bewijs ter staving van de betrokken schuldvordering bijvoegen. Een niet-geprotesteerde factuur levert zulk bewijs op. De factuur moet echter niet aan het verzoekschrift worden gehecht. De loutere beschrijving van de bewijselementen volstaat. De verordening is aldus een compromis tussen de bestaande systemen binnen de lidstaten “met bewijs” of “zonder bewijs” (zie nader S. BRIJS, *a.w.*, 82-83, nrs. 46-48; M. TRAEÏT, *a.w.*, *RW* 2008-09, 861; P. GIELEN, *a.w.*, *JT* 2009, 665, die spreekt van een slecht compromis).

Het gerecht waarbij een verzoek om een Europees betalingsbevel is ingediend, onderzoekt zo spoedig mogelijk op basis van het aanvraagformulier of de vordering gegrond lijkt. In dat geval vaardigt het gerecht door middel van het standaardformulier E van bijlage V zo spoedig mogelijk en normaliter binnen 30 dagen na de indiening van het verzoek een Europees betalingsbevel uit waarin aan de verweerder wordt meegedeeld dat hij de volgende mogelijkheden heeft: het in het betalingsbevel vermelde bedrag aan de eiser te betalen, of verweer tegen het bevel aan te tekenen door bij het gerecht van oorsprong een verweerschrift in te dienen, dat binnen 30 dagen nadat het bevel aan de verweerder is betekend of ter kennis gebracht wordt verzonden (art. 12). Dit verweerschrift kan worden ingediend door middel van het standaardformulier F (bijlage VI), dat hem samen met het Europees betalingsbevel wordt verstrekt.

Indien binnen de in artikel 16, tweede lid, gestelde termijn een verweerschrift is ingediend, wordt de procedure volgens het gewone burgerlijk procesrecht voortgezet voor de bevoegde gerechten van de lidstaat van oorsprong (art. 17). Indien geen verweerschrift werd ingediend, verklaart het gerecht van oorsprong het Europees betalingsbevel onverwijld uitvoerbaar (art. 18).

§ 25. De factuur en de Europese procedure voor geringe vorderingen

486 De Europese procedure voor geringe vorderingen werd ingevoerd door de verordening (EG) nr. 861/2007 van het Europees Parlement en de Raad van 11 juli 2007 (zie hierover o.m. S. BRIJS, “Nieuwe Europese uitvoerbare titels: wie ziet het bos nog door de bomen” in *THEMIS-Insolventie- en beslagrecht*, Brugge, 2010, 59-96; S. DE GREEF, “Le règlement des petits litiges transfrontaliers”, *JT.dr.eur.* 2008, 165-170; M. TRAEÏT, “Nieuw Europees internationaalprivaatrechtelijk procesrecht van toepassing”, *RW* 2008-09, 858-867; R. VAN TURNHOUT, “Europese procedure voor geringe vorderingen. Kritische analyse vanuit Belgisch standpunt”, *P&B* 2007, 325-170. Zie ook M. FREUDENTHAL, *Schets van het Europees civiel procesrecht*, Deventer, 2007, 197-214; L. STRIKWERDA *et al.*, *Internationale incasso van geldvorderingen*, Antwerpen, 2011, 107-125). De verordening beoogt de procesvoering betreffende geringe vorderingen in grensoverschrijdende zaken te vereenvoudigen en te bespoedigen en de kosten ervan te verminderen. De Europese

procedure voor geringe vorderingen is voor de partijen beschikbaar als alternatief voor de bestaande procedures krachtens het recht van de lidstaten. De in de Europese procedure voor geringe vorderingen in een lidstaat gegeven beslissing wordt in een andere lidstaat erkend en ten uitvoer gelegd zonder dat een uitvoerbaarverklaring nodig is, en zonder de mogelijkheid van verzet tegen de erkenning openstaat (art. 20). Een belangrijk kenmerk van de procedure is dat ook onder deze verordening de vertegenwoordiging door een advocaat of een andere beoeneenaar van een juridisch beroep niet is verplicht (art. 10).

487 De verordening is, in grensoverschrijdende zaken, in beginsel van toepassing in burgerlijke en handelszaken, ongeacht de aard van het gerecht, indien de waarde van een vordering, alle rente, kosten en uitgaven niet meegerekend, op het tijdstip dat het vorderingsformulier door het bevoegde gerecht wordt ontvangen, niet meer bedraagt dan 2.000 euro (art. 2, uitzonderingen zie art. 2, tweede lid). Onder grensoverschrijdende zaak wordt verstaan, een zaak waarin ten minste een van de partijen haar woonplaats of haar gewone verblijfplaats heeft in een andere lidstaat dan de lidstaat van het aangezochte gerecht (uitzondering: Denemarken). De bevoegdheid van de rechtbank wordt bepaald volgens verordening (EG) nr. 44/2001.

Ook deze procedure wordt afgehandeld op basis van standaardformulieren die in alle talen van de EU beschikbaar zijn en "on line" kunnen worden ingevuld en verstuurd. De vordering wordt ingeleid door het invullen door de eiser van het standaard vorderingsformulier A (bijlage I) dat wordt ingediend bij het bevoegde gerecht, hetzij rechtstreeks, hetzij per post of via een ander communicatiemiddel, zoals fax of elektronische post, dat aanvaard wordt door de lidstaat waar de procedure wordt ingeleid (art. 4). Het vorderingsformulier bevat een beschrijving van de bewijzen ter staving van de vordering, en gaat waar nodig vergezeld van relevante, ter staving dienende stukken. De procedure is in beginsel een schriftelijke procedure. Het gerecht houdt enkel een mondelinge behandeling indien het zulks nodig acht of indien een partij daarom verzoekt. De bewijsvoering is soepel. Het gerecht bepaalt met welke middelen het bewijs wordt verkregen en welk bewijs het overeenkomstig de voorschriften inzake de toelaatbaarheid van bewijs nodig heeft om een uitspraak te kunnen doen (art. 9).

HOOFDSTUK VII DE FACTUUR EN DE WET BETALINGSACHTERSTAND

AFDELING I

ALGEMEEN

488 De factuur vervult sinds de wet van 2 augustus 2002 betreffende de bestrijding van de betalingsachterstand bij handelstransacties een belangrijke rol bij de incasso van handelsschulden. Onder deze wet doet de ontvangst van de factuur de betalingstermijn lopen waarna de debiteur van rechtswege en zonder ingebrekestelling in gebreke is.

Deze wet kwam tot stand in uitvoering van de richtlijn nr. 2000/35 van 29 juni 2000 betreffende de bestrijding van betalingsachterstand bij handelstransacties (*Pb.L.* 200/35 van 8 augustus 2000). Hieraan ligt de bezorgdheid ten grondslag dat buitensporige betalingstermijnen belastend zijn voor het midden- en klein bedrijf en een belangrijke oorzaak vormen voor insolventie.

De krachtlijnen van deze wet kunnen als volgt worden samengevat. In de eerste plaats wordt een eenvormige betalingstermijn ingevoerd, nl. 30 dagen na de factuurdatum (art. 4 wet betalingsachterstand). Verder geldt de factuur voortaan als ingebrekestelling: de moratoire interest begint te lopen van rechtswege en zonder ingebrekestelling na het verstrijken van de termijn van 30 dagen (of een kortere of langere contractuele betalingstermijn). De wet voert ook een nieuwe hogere wettelijke moratoire interest in (art. 2). Deze nieuwe “handelsrente” bedraagt thans 8 % (mededeling, *BS* 30 januari 2012). De schuldeiser kan bovendien aanspraak maken op schadevergoeding voor de invorderingskosten (art. 6). Verder wordt aan de schuldeiser nog bijkomende bescherming geboden wanneer zijn positie wordt aan banden gelegd door bedingen die kennelijk onbillijk zouden zijn (art. 7).

Deze wet was reeds het voorwerp van talrijke commentaren: o.m. V. SAGAERT en I. SAMOY, “De wet van 2 augustus 2002 betreffende de bestrijding van de betalingsachterstand bij handelstransacties. Een verwittigd wanbetaler is er twee waard...”, *RW* 2002-03, 321-334; Chr. BIQUET-MATHIEU, “A propos de la lutte contre le retard de paiement dans les transactions commerciales” in *Mélanges M. Fontaine*, Brussel, 2003, 41-81; J. DECHARNEUX, “La loi du 2 août 2002 concernant la lutte contre le retard de paiement dans les transactions commerciales”, *T.Vred.* 2003, 139-144; M. TISON en W. GELDHOF, “Nieuwe wetgeving rond de bestrijding van betalingsachterstand” in *Contractenrecht in beweging*, Gent, 2004, 73-113; S. ONGENA en P. VAN PETEGHEM, “Betalingsachterstand bij handelstransacties”, *NJW* 2003, 366-375; S. ONGENA en P. VAN PETEGHEM, “De impact van de wet van 2 augustus 2002 betreffende de bestrijding van de betalingsachterstand bij handelstransacties op algemene voorwaarden” in *Algemene voorwaarden*, Mechelen, 2006, 133-172; C. PARMENTIER en D. PATART, “La loi du 2 août 2002 contre la lutte de retard de paiement

dans les transactions commerciales”, *TBH* 2003, 217-226; D. PHILIPPE, M. GOUDEN en M. BÆTENS, “La loi du 2 août 2002 concernant la lutte contre le retard de paiement dans les transactions commerciales”, *DAOR* 2002, afl. 63, 186-196; V. SAGAERT, “De Wet Betalingsachterstand Handelstransacties” in *Handels- en economisch recht*, Deel I, *Ondernemingsrecht*, B, Mechelen, 2011, 1811-1840; E. TERRY, “Betalingsachterstand: terugblik op 10 jaar wet betalingsachterstand en vooruitblik op de omzetting van richtlijn 2011/7EU” in *THEMIS – Economisch recht*, Brugge, 2011, 1-42; P. WERY, “La loi du 2 août 2002 concernant la lutte contre le retard de paiement dans les transactions commerciales”, *JT* 2003, 869-882. Voor Nederland o.m. M.H. WISSINK en T.H.M. VAN WEICHEM (eds.), *Betalingsachterstanden bij handelstransacties*, Den Haag, 2006 en algemeen M. DUPONT, “Du nouveau en matière de lutte contre les retards de paiement”, *European Journal of Consumer Law* 2012, 29-38; G. PAYAN, “Pour une culture de paiement rapide en Europe”, *RTDE* 2011, 783-804).

Niettegenstaande de richtlijn nr. 2000/35 van 29 juni 2000 blijft de problematiek van de betalingsachterstand een pijnpunt. Naar verluidt moet het totaal aan achterstallen aan de Belgische KMO's op meer dan 500.000 miljoen euro worden becijferd. In tijden van economische neergang, wanneer de toegang tot financiering lastiger is, nemen bovendien de risico's van negatieve gevolgen hiervan sterk toe. Om die reden heeft de Europese Commissie het initiatief genomen om de bestaande regeling wat aan te scherpen, hetgeen uiteindelijk gestalte kreeg in richtlijn 2011/7/EU van het Europees Parlement en de Raad van 16 februari 2011 betreffende bestrijding van betalingsachterstand bij handelstransacties. De lidstaten hebben tot 16 maart 2013 de tijd om deze nieuwe richtlijn te implementeren. Op deze datum zal de richtlijn nr. 2000/35 worden ingetrokken. Inmiddels werden reeds parlementaire initiatieven genomen (*Parl.St.* Kamer 2011-12, nr. 53-2262/001).

De belangrijkste wijzigingen ten opzichte van de bestaande richtlijn zijn: een verhoging van de verschuldigde wettelijke moratoire rente met 1 procentpunt, strengere regels in de verhouding tussen ondernemingen en overheidsinstanties, het recht van de schuldeiser op een standaardvergoeding van 40 euro voor invorderingskosten en een betere bescherming van de schuldeiser tegen onbillijke bedingen en praktijken.

Hierna wordt bij de bespreking van het bestaande recht ook melding gemaakt met de toekomstige regeling.

AFDELING II

TOEPASSINGSGBIED

489 De wet betalingsachterstand is van toepassing op alle “handels- transacties”. Bedoeld worden “transacties tussen ondernemingen of tussen ondernemingen en aanbestedende overheden of aanbestedende diensten die leiden tot het leveren van goederen of het verrichten van diensten tegen vergoeding” (art. 2, 1°). Als *onderneming* wordt bestempeld “elke organisatie die handelt in het kader van haar zelfstandige economische of beroepsmatige activiteit, ook wanneer deze door slechts een persoon wordt uitgeoefend” (art. 2, 2°). Het toepassingsgebied is dus ruim uitgemeten. De wet is niet enkel van toepassing tussen handelaren, maar heeft ook betrekking op beoefenaars van vrije beroepen (b.v. advocaten: Kh. Tongeren 14 juni 2011, *RW* 2011-12, 1521), ambachtslieden en landbouwondernemingen (b.v. Rb. Kortrijk 13 december 2007, *RW* 2009-10, 636). Kortom elke transactie tussen twee partijen (natuurlijke of rechtspersonen) die handelen in het

raam van hun professionele werkzaamheden valt onder de wet, ongeacht of het een daad van koophandel is in de zin van artikel 2 W.Kh.

De wet is verder ook van toepassing op de verhouding tussen een onderneming en een *overheidsinstantie* (“aanbestedende overheid” of “aanbestedende dienst”), maar niet op transacties tussen twee overheidsinstanties. Volgens artikel 3, derde lid, wordt echter geen afbreuk gedaan aan de algemene aannemingsvoorwaarden voor overheidsopdrachten (zie verder, nr. 499).

De wet is enkel van toepassing op de *contractuele* betalingsverplichtingen die strekken tot vergoeding voor geleverde goederen en diensten. Het toepassingsgebied van de wet valt dus samen met dat waar in de regel facturen worden uitgereikt. De wet is niet van toepassing op betaalverplichtingen die strekken tot *vergoeding van schade*. Dit is evenmin het geval voor de schade wegens de ontbinding of beëindiging van overeenkomsten die leveringen van goederen en diensten tot voorwerp hebben (Cass. 5 november 2009, *RW* 2009-10, 1780, noot D. MERTENS). Ook hier is immers geen rol weggelegd voor de factuur (zie boven, nr. 9).

Wat indien de partijen naar aanleiding van een handelstransactie in de zin van de wet een geschil krijgen en dit beëindigen door een *dading*. Is de wet dan van toepassing op een betaalverbintenis die uit de dading voortvloeit? Uit het declaratief karakter van de dading wordt afgeleid, dat de wet van toepassing is (zie nader V. SAGAERT, “De Wet Betalingsachterstand Handelstransacties” in *Handels- en economisch recht*, Deel I, *Ondernemingsrecht*, B, Mechelen, 2011, 1817-1819, nrs. 2449-2453).

Een andere vraag is of de wet van toepassing is indien de schuldvordering ook neergelegd werd in een *wisselbrief*. Uit considerans (13) van de richtlijn, luidens welk zij niet strekt tot regulering van betalingen uit hoofde van cheques en wissels, wordt veelal een ontkennend antwoord afgeleid (zie echter V. SAGAERT, “De Wet Betalingsachterstand Handelstransacties” in *Handels- en economisch recht*, Deel I, *Ondernemingsrecht*, B, Mechelen, 2011, 1820, nr. 2455, die voorbehoud maakt voor de verhouding tussen de onmiddellijk verbonden wisselpartijen, zoals trekker-acceptant).

De wet betalingsachterstand doet geen afbreuk aan de bijzondere regelingen inzake de rente in het kader van *insolventieprocedures* (art. 3, tweede lid).

AFDELING III

BETALINGSTERMIJN VAN DERTIG DAGEN

490 Behoudens andersluidende overeenkomst, moet elke betaling tot vergoeding van een handelstransactie in beginsel gebeuren binnen een termijn van 30 dagen te rekenen vanaf de dag volgend op die van de ontvangst door de schuldenaar van de factuur of een gelijkwaardig verzoek tot betaling (art. 4, 1° wet betalingsachterstand). De moratoire rente aan de nieuwe “handelsrentevoet” is van rechtswege verschuldigd vanaf de dag na het verstrijken van deze betalingstermijn (zie verder, nr. 492).

Het al dan niet vaststaan van de datum van de ontvangst van de factuur of het gelijkaardig verzoek tot betaling is een feitenkwestie. Het gaat hier niet om een verwijzing naar artikel 1328 BW aangaande de vaste dagtekening van onderhandse akten (*Parl.St. Kamer 2001-02, nr. 1827/1, 9*).

De vaststelling van de datum van ontvangst van de factuur kan op praktische moeilijkheden stuiten (zie boven, nr. 50). Om hieraan te verhelpen bepaalt de wet dat wanneer de datum van ontvangst van de factuur of het gelijkaardig verzoek tot betaling niet vaststaat of indien de schuldenaar de factuur of het gelijkaardig verzoek tot betaling eerder ontvangt dan de goederen of diensten, de termijn van 30 dagen begint te lopen vanaf de dag na de ontvangst van de goederen of diensten (art. 4, 2°). Dit kan er dus toe leiden dat de betalingstermijn begint te lopen alvorens de factuur werd ontvangen. In dat geval is het aanbevolen dat de debiteur zich het bewijs verschafft van de laattijdige toezending van de factuur (C. BIQUET-MATHIEU, *a.w.* in *Mélanges M. Fontaine*, 45-46).

491 Indien de wet of de overeenkomst voorziet in een procedure voor aanvaarding of controle en indien de schuldenaar de factuur of het gelijkaardig verzoek tot betaling ontvangt vóór of op de datum waarop de aanvaarding of controle plaatsvindt, is dit vanaf de dag na de aanvaarding of de controle (art. 4, 3° wet betalingsachterstand). Voor het toekomstige recht bepaalt artikel 3, vierde lid van de nieuwe richtlijn 2011/7/EU dat wanneer voorzien is in een procedure voor aanvaarding of verificatie, waarbij de conformiteit van de goederen of de diensten met de overeenkomst moet worden vastgesteld, de maximumduur van die procedure niet meer dan 30 kalenderdagen mag bedragen vanaf de datum van ontvangst van de goederen of diensten, tenzij in de overeenkomst uitdrukkelijk anders is overeengekomen en mits daarbij geen sprake is van kennelijke onbillijkheid jegens de schuldeiser in de zin van artikel 7 van de richtlijn.

Aangezien de betalingstermijn begint te lopen vanaf de ontvangst van de factuur, vervult de factuur een belangrijke documentaire rol in de keten van transacties voor de levering van goederen en diensten. In considerans (18) van

de nieuwe richtlijn 2011/7/EU worden de lidstaten voor de toepassing van de richtlijn opgeroepen om de invoering te stimuleren van systemen die rechtszekerheid bieden omtrent de exacte datum van ontvangst van facturen door schuldenaars, ook bij e-facturering waarbij de inontvangstneming van facturen als elektronisch bewijsmateriaal kan dienen en dat ten dele onder de toepassing valt van de bepalingen inzake facturering in richtlijn 2006/112/EG van de Raad van 28 november 2006 betreffende het gemeenschappelijke stelsel van belasting over de toegevoegde waarde.

Aangezien de wettelijke regeling van *aanvullend recht* is, kunnen de partijen een contractuele betalingstermijn bedingen. En kortere betalingstermijn is perfect goorloofd. Ook een *langere* betalingstermijn is mogelijk, op voorwaarde dat daarover tussen partijen een “uitdrukkelijke overeenkomst” is gesloten (HvJ 11 december 2008, C-380/06, *Commissie t/ Spanje*). Wanneer een overeengekomen langere termijn echter kennelijk onbillijk blijkt te zijn voor de schuldeiser, dan kan deze aan de rechter de herziening hiervan vorderen (art. 7 wet betalingsachterstand).

Onder de nieuwe richtlijn 2011/7/EU wordt de contractsvrijheid verder beperkt. In de toekomst mogen betalingstermijnen in overeenkomsten tussen ondernemingen in de regel niet meer bedragen dan 60 kalenderdagen. Er zijn echter situaties denkbaar waarin ondernemingen ruimere betalingstermijnen nodig hebben, bijvoorbeeld om hun klanten handelskrediet te kunnen verlenen. Daarom blijven betalingstermijnen van meer dan 60 kalenderdagen nog mogelijk, op voorwaarde dat dit uitdrukkelijk wordt bedongen en voor zover deze langere termijn niet kennelijk onbillijk is jegens de schuldeiser (art. 3, vijfde lid richtlijn).

AFDELING IV

AUTOMATISCHE INGEBREKESTELLING

492 De belangrijke innovatie is het afschaffen van het vereiste van de ingebrekestelling opdat de schuldenaar *in mora* is (art. 5). Wanneer de schuldenaar niet betaalt binnen de in artikel 4 bedoelde termijn (of binnen de overeengekomen betalingstermijn), dan is – behoudens andersluidende overeenkomst – vanaf de daarop volgende dag, *van rechtswege en zonder ingebrekestelling* moratoire interest verschuldigd.

De *in mora*-stelling en het verschuldigd zijn van de rente onderstelt uiteraard dat de schuldeiser zelf zijn contractuele en wettelijke verplichtingen is nagekomen en dat de laattijdigheid van de betaling aan de schuldenaar toerekenbaar is.

Dit beginsel wordt in de nieuwe richtlijn 2011/7/EU gehandhaafd.

Voorheen werd reeds in factuurvoorwaarden courant bedongen dat de moratoire rente van rechtswege en zonder ingebrekestelling verschuldigd is. Het vernieuwende is dat deze gevolgen thans ook intreden zonder een contractueel

beding in deze zin. De Belgische wetgever laat echter toe dat de partijen andersluidende afspraken maken en toch de eis stellen van een voorafgaande ingebrekestelling. Of dit laatste bestaanbaar is met de richtlijn is onzeker.

Deze opheffing van het vereiste van artikel 1153 BW wordt beperkend geïnterpreteerd. Enkel de *moratoire interest* is verschuldigd 30 dagen na de factuur. Voor de andere sancties (o.m. het schadebeding en het ontbindingsrecht krachtens art. 1184 BW of een uitdrukkelijk ontbindend beding) blijft een voorafgaande ingebrekestelling noodzakelijk (V. SAGAERT en I. SAMOY, *a.w.*, *RW* 2002-03, 326, nr. 15; P. WERY, *a.w.*, *JT* 2003, 869-882).

Uiteraard begint de *moratoire rente* eerst te lopen wanneer de betaling ook verschuldigd is. Luidens artikel 1, c) richtlijn 2000/35/EG heeft de schuldeiser slechts recht op de interest wanneer hij zijn contractuele en wettelijke verplichtingen heeft vervuld en de latijdige betaling aan de schuldenaar is toe te rekenen. Het stilzwijgen na ontvangst van de factuur geldt echter als een aanvaarding van het gefactureerde bedrag en de conformiteit van de geleverde waren of diensten.

AFDELING V

BIJZONDERE WETTELIJKE MORATOIRE INTEREST

493 De wet voert tevens een *bijzondere wettelijke moratoire interest* in. Deze *moratoire interest* wordt bepaald volgens de referentie-interestvoet vermeerderd met zeven procentpunten en afgerond tot het hogere halve procentpunt. De “referentie-interestvoet” is de door de ECB voor de meeste van haar basisfinancieringstransacties gehanteerde interestvoet. Deze rente bedraagt thans 8 % (mededeling, *BS* 22 augustus 2012).

494 De intrestvoet en de wijzigingen ervan, worden door de minister van Financiën via een bericht in het *Belgisch Staatsblad* meegegeeld:

- Voor het tweede semester 2002: 10,5 % (mededeling (*BS* 3 oktober 2002, ed. 2)).
- Voor het eerste semester 2003: 10 % (mededeling (*BS* 14 februari 2003, ed. 2)).
- Voor het tweede semester 2003: 9,5 % (mededeling (*BS* 17 juli 2003)).
- Voor het eerste semester 2004: 9,5 % (mededeling (*BS* 26 januari 2004)).
- Voor het tweede semester 2004: 9,5 % (mededeling (*BS* 10 augustus 2004)).
- Voor het tweede semester 2005: 9,5 % (mededeling (*BS* 9 augustus 2005, ed. 1)).
- Voor het eerste semester 2006: 9,5 % (mededeling (*BS* 26 januari 2006, ed. 2)).
- Voor het tweede semester 2006: 10 % (mededeling (*BS* 25 juli 2006, ed. 1)).
- Voor het eerste semester 2007: 11 % (mededeling (*BS* 30 januari 2007)).
- Voor het tweede semester 2007: 11,5 % (mededeling (*BS* 27 juli 2007, ed. 2)).
- Voor het eerste semester 2008: 11,5 % (mededeling (*BS* 14 januari 2008)).
- Voor het tweede semester 2008: 11,5 % (mededeling (*BS* 31 juli 2008)).
- Voor het eerste semester 2009: 9,5 % (mededeling (*BS* 27 januari 2009, ed. 2)).
- Voor het tweede semester 2009: 8 % (mededeling (*BS* 22 juli 2009)).
- Voor het eerste semester 2010: 8 % (mededeling (*BS* 1 februari 2010)).

Voor het tweede semester 2010: 8 % (mededeling (*BS* 30 juli 2010, ed. 3)).

Voor het eerste semester 2011: 8 % (mededeling (*BS* 31 januari 2011, ed. 2)).

Voor het tweede semester 2011: 8,5 % (mededeling (*BS* 25 juli 2011)).

Voor het eerste semester 2012: 8 % (mededeling (*BS* 30 januari 2012)).

Voor het tweede semester 2012: 8 % (mededeling (*BS* 22 augustus 2012)).

495 Ons recht kent dus thans twee soorten van wettelijke moratoire interesten wegens de niet-betaling van een geldsom: deze aan de algemene wettelijke interestvoet (thans 4,25 %, mededeling *BS* 18 januari 2012, 3212) en, specifiek voor betalingsachterstand bij handelstransacties, deze bepaald in artikel 5 (de “wettelijke interest voor betalingsachterstand”). We keren aldus in feite terug naar de toestand vóór de wet van 30 juni 1970 met een verschillende wettelijke rentevoet voor burgerlijke en handelszaken.

Deze hogere rente in handelstransacties dient als prikkel in de strijd tegen de betalingsachterstand. Deze interest moet ook worden toegepast wanneer het bedrag van de schuldvordering door de rechter moet worden bepaald. Volgens sommige auteurs zou dit echter niet het geval zijn indien de partijen te goeder trouw procederen over de hoogte van de schuldvordering omdat in dat geval de *ratio* van de richtlijn niet in het geding is (voor Nederland: ASSER/HARTKAMP, 3-I*, 2011, 229, nr. 275). Met deze opvatting kan niet worden ingestemd.

496 Ook deze regel geldt behoudens “de partijen niets anders zijn overeengekomen”. Wat het bepalen van de “commerciële” rente betreft, blijft dus de contractsvrijheid gelden en is een bijvoorbeeld hogere of een lagere conventionele moratoire interest mogelijk. Werd er zo’n hogere rente bedongen, dan kan deze worden verminderd op verzoek van de schuldenaar of door de rechter ambtshalve wanneer deze kennelijk de potentiële schade wegens vertraging in de betaling te boven gaat (art. 1153, vijfde lid BW). De rechter kan echter in dat geval de schuldenaar niet veroordelen tot een interest die lager is dan de bijzondere wettelijke moratoire interest van artikel 5 wet betalingsachterstand. Werd een lagere rente bedongen die kennelijk onbillijk is, dan kan de schuldeiser aan de rechter de herziening vragen overeenkomstig artikel 7 wet betalingsachterstand.

497 De nieuwe richtlijn 2011/7/EU voorziet in een verhoging van de “wettelijke interest voor betalingsachterstand”: nl. de referentie-interestvoet verhoogd met ten minste acht procentpunten (art. 2, zesde lid), hetzij dus een verhoging met 1 procentpunt.

De richtlijn verfijnt ook de terminologie: de “interest voor betalingsachterstand” is de wettelijke interest voor betalingsachterstand of de tussen ondernemingen overeengekomen interest en de “wettelijke interest voor betalingsachterstand” is de enkelvoudige interest voor betalingsachterstand, overeenkomend met de referentie-interestvoet, vermeerderd met ten minste acht procentpunten (art. 2). Tussen ondernemingen geldt de wettelijke interest voor betalingsachterstand of de conventionele moratoire interest (met correctie door art. 7 richtlijn). Tussen ondernemingen en overheidsinstanties geldt steeds de wettelijke interest voor betalingsachterstand.

AFDELING VI

TAAK VAN DE RECHTER

498 Aangezien de wet betalingsachterstand is gebaseerd op een Europees richtlijn dringt zich voor de rechter de ambtshalve toepassing van deze bepalingen op (zie nader: preadviezen W. DEVROE, J. STUYCK en A. HARTKAMP, “De doorwerking in privaatrechtelijke verhoudingen van het primaire recht van de Europese Unie” in *Preadviezen Ver. Vergl. Studie van het Recht van België en Nederland*, Den Haag, 2011. Voor Nederland: V. VAN DEN BRINK en J.J. ROOS, “Artikel 6/119A BW en de ambtshalve taak van de rechter” in *Betalingsachterstanden bij handelstransacties*, Den Haag, 2006, 81-97). Indien aldus de schuldeiser aanspraak maakt op moratoire interest voor een handelsschuld zonder precisering welke moratoire rente wordt bedoeld, dan kan de rechter zonder meer de hogere “commerciële” rente toekennen. Dit geldt uiteraard in zoverre de door de partijen verschafte juridische en feitelijke gegevens zulks toelaten. Indien deze ontoereikend zijn, kan de rechter de partijen om nadere informatie vragen. Indien de schuldeiser verzuimt zich op dit bijzonder regime te beroepen voor de berekening van de interest, dan moet de rechter dus ambtshalve de mogelijke toepassing van artikel 5 wet betalingsachterstand opwerpen en aan de tegenspraak onderwerpen. De rechter mag echter in geen geval buiten de perken van de rechtstrijd treden door de hogere commerciële rente toe te kennen wanneer de schuldeiser blijkens het petitum van zijn dagvaarding of conclusie geen moratoire interest vordert of wanneer deze aanspraak maakt op een lagere interestvoet. Considerans (16) van richtlijn 2011/7/EU bepaalt dat de richtlijn niet de strekking heeft de schuldeiser te verplichten om interest voor betalingsachterstand te vorderen. Indien echter de niet-betwiste, door de partijen overgelegde gegevens toelaten om de interest te berekenen en de schuldeiser zich, zonder nadere precisering, beperkt heeft tot het vorderen van “moratoire interest”, dan kan de rechter de schuldenaar veroordelen tot de “wettelijke interest voor betalingsachterstand”.

AFDELING VII

HANDELSTRANSACTIES MET OVERHEIDSINSTANTIES

499 De wet betalingsachterstand is ook van toepassing ten aanzien van schuldvorderingen op de overheid. Ook daar geldt dat de schuldeiser zonder aanmaning recht heeft op interest voor betalingsachterstand vanaf het verstrijken van de betalingstermijn. Volgens artikel 3, derde lid, wordt echter geen afbreuk gedaan aan de algemene aannemingsvoorwaarden voor overheidsopdrachten.

De nieuwe richtlijn 2011/7/EU voorziet echter in enige specifieke regels die ertoe strekken de contractuele vrijheid te beperken o.m. wat betreft de betalingstermijn en de interestvoet. Volgens considerans (23) worden de inkomensstromen van overheidsinstanties gekenmerkt door een grotere zekerheid, voorspelbaarheid en continuïteit dan die van ondernemingen en kunnen overheidsinstanties tegen gunstigere voorwaarden financiering krijgen dan ondernemingen. Tegelijkertijd zijn overheidsinstanties voor het bereiken van hun doelen minder afhankelijk van het onderhouden van stabiele commerciële relaties dan ondernemingen. Betalingsachterstanden van overheidsinstanties voor geleverde goederen en diensten leiden tot ongerechtvaardigde kosten voor ondernemingen. Om deze reden bepaalt de nieuwe richtlijn dat de betalingstermijnen in beginsel niet meer dan 30 kalenderdagen mag bedragen – tenzij in het contract uitdrukkelijk anders is overeengekomen, en mits een en ander objectief gerechtvaardigd is in het licht van de bijzondere aard of kenmerken van het contract – en in ieder geval niet meer dan 60 kalenderdagen (art. 4, zesde lid richtlijn). Verder mag de ontvangstdatum van de factuur niet bij overeenkomst tussen schuldenaar en schuldeiser wordt vastgelegd (art. 4, derde lid, b) richtlijn). Ten slotte geldt, anders dan tussen ondernemingen, ten aanzien van overheidsdiensten uitsluitend de wettelijke interest voor betalingsachterstand.

AFDELING VIII

VERGOEDING INVORDERINGSKOSTEN

500 De schuldeiser heeft daarenboven, onverminderd zijn recht op vergoeding van de gerechtskosten overeenkomstig de bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek, recht op een redelijke schadeloosstelling door de schuldenaar voor alle relevante invorderingskosten ontstaan door de betalingsachterstand. De schuldeiser kan dus geen aanspraak maken op een integrale vergoeding van de invorderingskosten, maar heeft enkel recht op een “redelijke” schadeloosstelling. Voor de toepassing van deze toets moet met een geheel van concrete omstandigheden rekening worden gehouden, zoals de omvang van de schuldvordering, de al dan niet betwiste aard van de schuld en de ernst van de betwisting, de houding van de schuldeiser, de houding van de schuldenaar (ontlopen van de schuldeiser, weigeren om informatie te verstrekken over zijn solvabiliteit, in het verleden reeds aan zijn betalingsplicht tekortgeschoten zijn), de zekerheidspositie van de schuldeiser enz. (V. SAGAERT en I. SAMOY, *a.w.*, *RW* 2002-03, 328, nr. 23; P. WERY, *a.w.*, *JT* 2003, 876, nr. 15).

Volgens de parlementaire voorbereiding betreft het de invorderingskosten die ontstaan zijn door de betalingsachterstand, zoals bijvoorbeeld de kosten van aanmaningen, administratieve kosten en dergelijke meer. De schuldeiser heeft recht op een redelijke schadeloosstelling voor deze invorderingskosten voor zover hij aantoont dat ze veroorzaakt werden door de betalingsachterstand en voor zover ze relevant zijn, transparant zijn en in verhouding staan tot de omvang van de schuldvordering. In geval van geschil is het de rechter die dit geval per geval moet beoordelen (*Parl.St.* Kamer 2001-02, nr. 1827/1, 11). Hierbij wordt geen onderscheid gemaakt tussen interne kosten (b.v. kosten eigen administratie) en externe kosten (b.v. kosten incassobedrijf, factoring).

Ook de kosten en erelonen van de advocaat van de schuldeiser komen voor vergoeding in aanmerking. Wat deze kosten betreft, oordeelt de rechter soeverein of en in welke mate deze tot de vergoedbare schade behoren (K. MAENHOUT, “Verhaalbaarheid van erelonen en kosten van advocaten inzake handelstransacties na de wet van 2 augustus 2002”, *RW* 2002-03, 613-617). De rechter moet nagaan of deze kosten veroorzaakt zijn door de betalingsachterstand, of ze relevant zijn, of ze transparant zijn en of ze in verhouding staan tot de omvang van de schuldvordering (*Parl.St.* Kamer 2001-02, nr. 1827/1, 11).

501 Om te verhinderen dat de schuldeiser van twee walletjes eet, bepaalt artikel 6, eerste lid, *in fine* dat de redelijke schadeloosstelling aan de schuldeiser niet kan worden gecumuleerd met een beroep op de rechtsplegingsvergoeding (art. 1018, eerste lid, 6° en 1022 Ger.W.). Het recht op de redelijke schadeloosstelling van artikel 6 staat de veroordeling tot de overeenkomstig artikel 1017 Ger.W. verschuldigde gerechtskosten niet in de weg. Sinds de wet van 21 april 2007 betreffende de verhaalbaarheid van de erelonen en de kosten verbonden aan de bijstand van een advocaat rijst wel een probleem van afstemming tussen beide regelingen. De verhoogde rechtsplegingsvergoeding is een forfaitaire tegemoetkoming in de kosten en erelonen voor de bijstand van de advocaat van de in het gelijk gestelde partij (art. 1022 Ger.W.). In de huidige stand van zaken kan de schuldeiser die zich onder het toepassingsgebied van de wet betalingsachterstand bevindt, in plaats van genoegen te nemen met deze forfaitaire bedragen, op grond van artikel 6 wet betalingsachterstand aanspraak maken op de eventueel hogere werkelijke schadevergoeding. Het hoeft geen betoog dat een alomvattende regeling dringend gewenst is (zie nader I. SAMOY en V. SAGAERT, “De wetsvoorstellen inzake de verhaalbaarheid van erelonen van de advocaat: oproep om de Wet Betalingsachterstand niet te vergeten”, *RW* 2006-07, 1137-1139; D. MOUGENOT, “Indemnités de recouvrement et indemnité de procédure” in *Les conditions générales*, Louvain-la-Neuve, 2009, 119-132; V. SAGAERT, “De Wet Betalingsachterstand Handelstransacties” in *Handels- en economisch recht*, Deel I, *Ondernemingsrecht*, B, Mechelen, 2011, 1828-1831, nrs. 2470-2472). Een dergelijke regeling werd ook aanbevolen door het Grondwettelijk Hof (GWH 18 december 2008, *BS* 22 januari 2009, *RABG* 2009, 443, noot F. VAN VOLSEM). De wetgever heeft hieraan gevolg gegeven door artikel 6 zonder meer op te heffen (wet 21 februari 2010, *BS* 11 maart 2010). Bij het ter perse gaan van dit boek is de nieuwe regeling echter nog niet in werking getreden.

Artikel 6 bepaalt dat de invorderingskosten moeten voldoen aan de beginselen van transparantie en in verhouding staan tot de schuld in kwestie. De schuldeiser moet bijgevolg de verschillende posten speciëren. De aanspraak op vergoeding van deze invorderingskosten sluit de werking van een schadebeding niet *a priori* uit. De schuldeiser zal in dat geval moeten aannemelijk maken welke posten niet door het schadebeding worden gedekt.

Krachtens de contractsvrijheid, die onverminderd geldt, kunnen de partijen andersluidende afspraken maken met betrekking tot de invorderingskosten. Het is dus mogelijk om de kosten van invordering forfaitair te begroten in een bijzonder beding. Artikel 1023 Ger.W. (zie boven, nr. 404) staat er niet aan in de weg dat het beding ook de kosten van de gerechtelijke invordering omvat (zie over deze discussie nader V. SAGAERT, “De Wet Betalingsachterstand Handelstransacties” in *Handels- en economisch recht*, Deel I, *Ondernemingsrecht*, B, Mechelen, 2011, 1837-1839, nrs. 2481-2842). Op een dergelijk beding is het regime van artikel 7 van toepassing. De schuldeiser kan zich bijgevolg tot de rechter wenden tot herziening van een kennelijk onbillijke contractuele regeling betreffende invorderingskosten. Omgekeerd moet een te gespierde contractuele regeling betreffende de invorderingskosten beschouwd worden als een strafbeding in de zin van artikel 1226 BW dat overeenkomstig artikel 1231 BW door de rechter kan worden herzien. Een beding tot beloop van 9 % met conventionele moratoire interesten aan 9,5 % is goorloofd (Kh. Mechelen 30 maart 2006, *RW* 2007-08, 494).

Aan de Koning wordt de bevoegdheid verleend om de maximumbedragen vast te stellen van deze redelijke schadeloosstelling voor invorderingskosten voor verschillende schuld niveaus (art. 6, *in fine*).

502 De richtlijn 2011/7/EU zorgt ook hier voor vernieuwing. Volgens artikel 6 richtlijn moeten de lidstaten ervoor zorgen dat de schuldeiser minstens een vast bedrag van 40 euro mag invorderen. Dit standaardbedrag is verschuldigd ongeacht of een procedure werd ingeleid of dat reële schade wordt aangetoond. Het gaat m.a.w. om een forfaitaire of “abstracte” schadevergoeding. Naast dit standaardbedrag kan de schuldeiser nog aanspraak maken op een redelijke schadeloosstelling door de schuldenaar voor alle door diens betalingsachterstand ontstane invorderingskosten welke dat vast bedrag te boven gaan. Daartoe kunnen onder meer de kosten worden gerekend die worden gemaakt voor het inschakelen van een advocaat of incassobureau (art. 6, derde lid richtlijn).

AFDELING IX

BESCHERMING VAN DE SCHULDEISER TEGEN ONBILLIJKE CLAUSULES

503 Het is de uitgesproken bedoeling van de richtlijn om misbruiken van de contractsvrijheid ten nadele van de schuldeiser te verhinderen (considerans (19) van de richtlijn). Contractuele bedingen die afwijken van de regeling ter bestrijding van betalingsachterstand, kunnen op verzoek van de schuldeiser worden herzien indien zij, alle omstandigheden in aanmerking genomen, met inbegrip van de goede handelspraktijken en de aard van het product of de dienst, kennelijk onbillijk zijn jegens de schuldeiser. Het gaat hierbij om een marginale toetsing. Deze herziening kan er echter niet toe leiden dat aan de schuldeiser meer rechten worden verleend dan deze waarover hij krachtens de

wet zou beschikken (art. 7, eerste lid wet betalingsachterstand). De wettelijke regeling is bij deze toetsing dus de bovengrens.

Aan dit rechterlijk herzieningsrecht valt niet te ontsnappen. Ieder strijdig beding wordt voor niet-geschreven gehouden (art. 7, derde lid).

504 Bij de beoordeling van het kennelijke onbillijk karakter zal de rechter onder meer nagaan of de schuldenaar objectieve redenen heeft om af te wijken van de wettelijke regeling. Dit kan het geval zijn als een schuldenaar pas na een langere termijn beschikbare fondsen kan vrijmaken, omdat zijn eigen schuldenaars over een langere betalingstermijn beschikken. In de parlementaire bespreking werd het voorbeeld gegeven van de ziekenhuizen, die een systematische betalingsachterstand hebben tegenover hun leveranciers, omdat zij zelf lang moeten wachten op de terugbetaling van de door hen verstrekte diensten door het RIZIV (*Parl.Hand.* Senaat 2001-02, zitting van 17 juli 2002, p. 39-42). Het criterium voor de beoordeling van dit kennelijk onbillijk karakter is of de schuldenaar, vanuit zijn economische machtspositie tegenover de wederpartij, misbruik van contractvrijheid heeft gepleegd. Te denken valt aan een overeenkomst die hoofdzakelijk tot doel heeft de schuldenaar aanvullende liquide middelen te verschaffen ten koste van de schuldeiser of de hoofdaannemer die zijn leveranciers en onderaannemers betalingsvoorwaarden oplegt die niet gerechtvaardigd zijn, gelet op de voorwaarden die hij voor zichzelf heeft gekregen (considerans (19) van de richtlijn). Aangezien het toetsingsrecht van artikel 7 gebaseerd is op een vermoeden van economisch machtsmisbruik vanwege de schuldenaar, kan de schuldeiser hierop bezwaarlijk een beroep doen om de eigen factuurvoorwaarden door de rechter te verhogen (Kh. Hasselt 5 juli 2004, *TBBR* 2007, 575. *Anders:* Kh. Turnhout 30 juni 2004, *TBBR* 2007, 573: wanneer de niet-aangepaste factuurvoorwaarden een conventionele interestvoet bevatten die lager is dan de bijzondere wettelijke moratoire interestvoet van art. 5, mag hiervan worden afgeweken wanneer die kennelijk onbillijk is jegens de schuldeiser).

505 Ook de nieuwe richtlijn 2011/7/EU bindt de strijd aan tegen ieder misbruik van de contractsvrijheid ten nadele van de schuldeiser. Volgens artikel 7 van de richtlijn voorzien de lidstaten erin dat een contractueel beding of een praktijk met betrekking tot de datum of termijn voor betaling, de interestvoet voor betalingsachterstand of de vergoeding van invorderingskosten hetzij niet afdwingbaar zijn, hetzij aanleiding geven tot een vordering tot schadevergoeding, indien zij een kennelijke onbillijkheid jegens de schuldeiser behelzen. Bij de beoordeling van de vraag of een contractueel beding of een praktijk een kennelijke onbillijkheid jegens de schuldeiser in de zin van de eerste alinea behelst, worden alle omstandigheden in aanmerking genomen, met inbegrip van: a) elke aanmerkelijke afwijking van goede handelspraktijken, die in strijd is met de goede trouw en eerlijke behandeling; b) de aard van het product of de dienst; alsmede c) de vraag of de schuldenaar objectieve redenen heeft om af te wijken van de wettelijke interestvoet voor betalingsachterstand, van de wettelijke betalingstermijn, of van het vaste bedrag voor invorderingskosten. Een beding dat de betaling van interest voor betalingsachterstand uitsluit, wordt als kennelijk onbillijk beschouwd. Ook bedingen of praktijken die een vergoeding van invorderingskosten uitsluiten, worden vermoed kennelijk onbillijk te zijn.

HOOFDSTUK VIII ENDOSSEMENT VAN DE FACTUUR

AFDELING I

INLEIDING

506 Krachtens de wet van 25 oktober 1919, zoals gewijzigd door de wet van 31 maart 1958, kunnen schuldvorderingen die door facturen worden vastgesteld, door het endossement van die facturen worden overgedragen of in pand worden gegeven (art. 13 t.e.m. 16).

De bedoeling van de wetgever van 1919 was aan de kleinhandelaars en nijveraars een nieuw kredietinstrument ter beschikking te stellen (*Parl.St.* Kamer 1913-14, nr. 28). Deze personen konden omwille van het overwegend burgerlijk karakter van hun cliënteel geen wissels trekken op hun debiteuren; de toenmalige wisselwet van 1872 verhinderde namelijk het gebruik van wisselbrieven m.b.t. niet-handelaren. Heeft dit argument sinds de invoering van de huidige wisselwet zijn waarde verloren, dan stuit het gebruik van de wisselbrief in de kleinhandel nog steeds op commerciële en psychologische bezwaren (*Parl.St.* Kamer 1954-55, nr. 2, 1). Door het endossement van facturen mogelijk te maken, wenste de wetgever de kleinhandel een middel aan de hand te doen om hun schuldvordering te gelde te maken waardoor zij over dezelfde kredietfaciliteiten zouden kunnen beschikken als de overige handelaars die wissels kunnen trekken op hun cliënteel.

Het toepassingsgebied van de wet was echter beperkt: facturen waarop geen verkoopprijs maar een prijs voor het verstrekken van diensten werd vermeld, kwamen niet in aanmerking (art. 13 *oud*). Teneinde het toepassingsgebied van deze kredietvorm te verruimen en de vormvoorschriften te bepalen waaraan het endossement moest voldoen, werd in 1953 door de toenmalige minister van Economische Zaken een ontwerp tot herziening van hoofdstuk 11 van de wet van 1919 ingediend (*Parl.St.* Kamer 1952-53, nr. 130). Na de ontbinding van de Kamers in april 1954 werd dit ontwerp door de nieuwe regering van het verval ontheven (*Parl.St.* Kamer 1954-55, nr. 239/1). Uiteindelijk kwam vijf jaar na de indiening van het ontwerp en sterk geamendeerd, de wet van 31 maart 1958 tot stand (zie hierover o.m. L. LEGER, "Observations sur un projet de loi relatif à l'escompte et à la mise en gage de la facture", *Rev.banque* 1956, 169 e.v.; L. LEGER, "Endossement de la facture", *Rev.banque* 1958, 263 e.v.).

507 De gemeenrechtelijke regeling voor de overdracht van schuldvordering werd fundamenteel gewijzigd door de wet van 6 juli 1994 waarbij in ons land de zgn. "v o r m v r i j e" of "s t i l l e" c e s s i e werd ingevoerd. Deze regeling noopte ook tot een aanpassing van de regeling van het endossement van facturen in de wet van 25 oktober 1919. De wijziging van de gemeenrechtelijke regeling van de overdracht van schuldvordering maakt dat het endossement van de factuur veel van zijn aantrekkingskracht heeft verloren.

De tekst van de wet luidt als volgt:

Art. 13 Elke schuldvordering ontstaan uit een beroeps-, handels- of burgerlijke bedrijvigheid en die gewoonlijk door een factuur wordt vastgesteld mag afgestaan of in pand gegeven worden door endossement van deze factuur of van een voor eensluidend verklaard afschrift ervan.

De factuur moet gedagtekend zijn, de eenzelligheid van de schuldeiser en schuldenaar vermelden, alsmede de prijs van elke levering of prestatie die de schuldvordering hebben doen ontstaan alsmede het globaal bedrag van deze vordering.

Art. 14 Het endossement moet, op straf van nietigheid:

- a) De naam van de geëndosseerde vermelden;
- b) Door de endossant gedagtekend en getekend worden;
- c) Indien het een inpandgeving geldt, het uitdrukkelijk vermelden.

Art. 15. Het endossement is slechts geldig indien het oorspronkelijk geschiedt ten gunste van een kredietinstelling die in één van de Lid-Statens van de Europese Gemeenschap een vergunning heeft verkregen alsook aan de bij koninklijk besluit bepaalde financiële instellingen. Opeenvolgende endossementen zijn verboden.

Art. 16. Het endossement van de factuur wordt aan de schuldenaar ter kennis gebracht door een schriftelijke kennisgeving van endossement. Deze kennisgeving vermeldt dat de schuldenaar vanaf de ontvangst ervan zijn schuld alleen in handen van de geëndosseerde deugdelijk kan kwijten.

De overdracht en de inpandgeving van de schuldvordering kunnen tegen derden worden ingeroepen door het loutere feit van het endossement van de factuur.

Artikel 1690, derde en vierde lid, van het Burgerlijk Wetboek, is van toepassing.

Door artikel 3 van de wet van 31 maart 1958 werd tevens een artikel 509ter Sw. ingevoerd dat bepaalt:

Met gevangenisstraf van een maand tot twee jaar en met geldboete van zesentwintig euro tot drieduizend euro, of met een van die straffen alleen wordt gestraft:

- 1° Hij die, na een factuur te hebben geëndosseerd, wetens het bedrag ervan int ten eigen bate;
- 2° Hij die, na het origineel of een duplicaat van een factuur te hebben geëndosseerd, zich wetens geld doet ter hand stellen of enig voordeel doet toekennen dank zij het endossement van een ander exemplaar (het origineel of een duplicaat) van dezelfde factuur;
- 3° Hij die zich geld doet afgeven of zich enig voordeel doet toekennen door wetens een factuur betreffende een wettelijk tenietgegangene verbintenis te endosseren.

508 Wat is nu de aard van het endossement? Een schuldvordering kan door de schuldeiser worden verpand tot zekerheid van een verbintenis. B.v. in het raam van een kredietopening waarbij de kredietnemer gerechtigd is tot het nemen van voorschotten in rekening-courant op de verpande schuldvorderingen. Onder het vroegere recht was de verpanding van een schuldvordering aan vormvoorschriften onderworpen. Verder zorgde het vereiste van de buitenbezitstelling voor moeilijkheden (zie hierover o.m. J. RONSE, “Handelspand op schuldvorderingen zonder afgifte van een titel” *Liber amicorum L. Fredericq*, 1966, II, 829-851; P.H. DELVAUX, “La mobilisation des créances à titre de garantie” in *La transmission des obligations*, Brussel, 1980, 517-549). Thans bepaalt artikel 2075 BW dat de pandhouder het bezit. De schuldeiser kan zijn schuldvordering ook overdragen op een derde tot zekerheid. Een dergelijke fiduciaire overdracht tot zekerheid is geoorloofd, maar kan tegenover derden, bijvoorbeeld in geval van faillissement van de overdrager, nooit meer rechten opleveren dan een pandrecht (Cass. 3 december 2010, *RW* 2010-11, 1177, noot R. FRANSIS en *NJW* 2010, 834, noot V. SAGAERT).

509 Het endossement van de factuur doet de schuldeiser een efficiënt middel aan de hand om zijn facturen te mobiliseren. Door middel van het endossement kan de schuldeiser de in de factuur vermelde schuldvorderingen overdragen of verpanden.

Zo kan hij de facturen op deze wijze ook aan *factoring* onderwerpen. Hieronder wordt verstaan de overeenkomst waarbij een ondernemer de schuldvorderingen die hij op zijn cliënten heeft, overdraagt aan een gespecialiseerde onderneming (de factor) die tegen betaling van een vergoeding belast wordt met de administratie en/of de inning van deze vorderingen en/of op basis van die vorderingen financiert (zie hierover o.m. H. BRAECKMANS, *Factoring*, Brussel, 1979; H. BRAECKMANS, “Overdracht van schuldvordering in het raam van factoring” in *Mélanges Pierre Van Ommeslaghe*, Brussel, 2000, 3-19; X. DUGARDIN, “Le nouveau régime de l’endossement de la facture” in *Le nouveau régime de la cession de créance*, Brugge, 1995, 75-93; G. LOWAGIE en B. MAURAU, “Juridische en fiscale aspecten van factoring”, *AFT* 1998, 270-292; Y. MERCHERS, “Factoring en aanverwante rechtsfiguren” in *De overeenkomst vandaag en morgen*, Antwerpen, 1990, 1-39; F. NICHELS, “Art. 1690 BW: specifieke toepassingsgevallen. Endossement van facturen” in *Financieel recht tussen oud en nieuw*, Antwerpen, 1996, 33; D. PHILIPPE et al., *Le factoring in G.U.J.E.* 2008; F. VAN REMOORTEL, “Factoring” in *Comm. Bijz. Overeenkomsten*). De verhouding tussen de onderneming en de factor, meestal een aan een bank gelieerde onderneming, wordt geregeld door de factorovereenkomst die veelal een toetredingsovereenkomst is. De door de factor verleende diensten kunnen dus variëren: debiteurenbeheer, inning en incasso, financiering, kredietverzekering. Men maakt het onderscheid tussen “old line” factoring en “recourse” factoring. In de eerst genoemde vorm doet de factor de debiteurenadministratie en de invordering en neemt hij het kredietrisico over. Bij “recourse factoring” draagt de factor het kredietrisico niet. Indien de debiteur uiteindelijk niet betaalt binnen de vooropgezette termijn (b.v. 60 of 90 dagen), neemt de factor verhaal voor het reeds bevoorschotte bedrag.

Wel dient gezegd dat door de vereenvoudiging van de voorschriften van artikel 1690 BW het endossement veel van zijn aantrekkelijkheid heeft verloren. In de praktijk vindt factoring dan ook vaak plaats overeenkomstig artikel 1690 BW.

510 Wat grensoverschrijdende factoring betreft moet gewezen worden op het verdrag van Ottawa inzake de internationale factoring van 28 mei 1988 (UNIDROIT) dat werd goedgekeurd door de wet van 21 februari 2010 (*BS* 21 september 2010). Onder dit verdrag wordt “factoring-overeenkomst” bedoeld (art. 1). Het verdrag is van toepassing (art. 2) (zie nader C. BILLIET, “Internationale Factoring en de Unidroit-overeenkomst”, *Jura Falc.* 2011-12, 65-95; V. MARQUETTE, “L’entrée en vigueur à l’égard de la Belgique de la Convention d’Ottawa sur l’affacturage international”, *TBH* 2012, 145-155).

511 Voor een goed begrip moet echter worden benadrukt dat het niet de factuur is die wordt overgedragen of verpand, maar wel de schuldvordering die erin is neergelegd. De factuur is hierbij slechts “het werktuig” waarmee de overdracht of het verpanden zal worden uitgevoerd (verslag FIMMERS namens de bijzondere Kamercommissie, *Parl.St.* Kamer 1954-55, nr. 239/4, 2).

De wetgever heeft dus geenszins de bedoeling gehad de factuur als een nieuw waardepapier te beschouwen en een nieuw cambiaal recht tot

stand te brengen. Volledigheidshalve moet erop worden gewezen dat de waardepapieren in ons recht niet aan een typendwang zijn onderworpen en het de partijen op grond van de wilsautonomie vrij staat om de factuur als een waardepapier te bestempelen.

Het eerste ontwerp bevatte evenwel een aantal bepalingen die op de creatie van een nieuw waardepapier aanstuurden. Zo werden in artikel 15*bis*, tweede lid, opeenvolgende endossementen toegestaan, terwijl artikel 15*ter*, § 3 bepaalde dat het niet-protesteren door de debiteur na kennisgeving van het endossement, de niet-tegenwerpelijke der excepties tot gevolg heeft (*Parl.St. Kamer 1952-53*, nr. 130, 11). Het verregaande karakter van deze bepalingen kwam aan het licht tijdens de bespreking in de senaatscommissie (*Parl.St. Senaat 1957-58*, nr. 149, 7-8) en werd uiteindelijk in de wet achterwege gelaten.

In wezen moet de overdracht door endossement van de factuur dan ook slechts als een variant worden beschouwd op de gemeenrechtelijke overdracht van schuldvorderingen overeenkomstig artikel 1689 e.v. BW (H. BRAECKMANS, *Factoring. Een juridische analyse*, Brussel, 1979, 134, nr. 139). Het verschil schuilt enkel hierin dat de wetgever ten behoeve van de handel de toen geldende stringente vormvereisten van artikel 1690 BW heeft willen vereenvoudigen. Het is hier dan ook nuttig de gemeenrechtelijke regeling van de cessie van schuldvordering in herinnering te brengen.

512 Een schuldeiser mag in beginsel zijn schuldvordering steeds overdragen op een derde (de cessionaris) en deze overdracht behoeft de medewerking van de gecedeerde schuldenaar niet. Tussen oorspronkelijke schuldeiser (cedent) en cessionaris vindt de overdracht plaats *solo consensu*. Van zijn kant staat de overdrager enkel in voor het bestaan van de schuldvordering ten tijde van de overdracht (art. 1693 BW) doch niet voor de goedgeheid van de debiteur (art. 1694 BW).

Vóór de wetwijziging van 1994 moest voor de tegenwerpelijke aan derden bepaalde formaliteiten worden nageleefd: hetzij de aanvaarding door de gecedeerde schuldenaar, hetzij de betekening aan de gecedeerde schuldenaar.

513 De wet van 1994 maakte komaf met deze voorschriften die de overdracht van schuldvorderingen erg bemoeilijkten. Als principe geldt thans artikel 1690, § 1, eerste lid BW dat bepaalt dat de overdracht van schuldvordering kan worden ingeroepen tegen andere derden dan de gecedeerde schuldenaar door het sluiten van de overdracht (zie hierover o.m. E. DIRIX, "De vormvrije cessie", *RW* 1994-95, 137-145; R. FELTKAMP, *De overdracht van schuldvorderingen*, Antwerpen, 2005; P.A. FORIERS *et al.*, *La cession de créance*, Brussel, 1995; P. VAN OMMESLAGHE, "Le nouveau régime de la cession", *JT* 1995, 529; P. WERY, "L'opposabilité de la cession aux tiers" in *Le nouveau régime de la cession de créance*, Brugge, 1995, 1-74; *Comm.Bijz.Ov.*, "Art. 1690-1691 BW"; *Overdracht en inpandgeving van schuldvorderingen*, Antwerpen, 1995).

514 Enkel voor bepaalde categorieën blijft de kennisgeving aan of de aanvaarding door de gecedeerde schuldenaar nog van belang. Dit is in de eerste plaats het geval voor de gecedeerde schuldenaar zelf (art. 1690, § 1, tweede lid BW). Een betaling door de gecedeerde schuldenaar aan de overdrager gedaan na de kennisgeving is niet bevrijdend, zodat de schuldenaar tegenover de overnemer verder tot betaling gehouden is (Cass. 15 juni 2007, *Pas.* 2007, 1234). Een tweede uitzondering betreft het conflict met een andere cessionaris of met een pandhouder (art. 1690, § 1, derde lid en art. 2075, derde lid BW). Ten slotte is er het geval van de betaling door de gecedeerde schuldenaar aan een schuldeiser van de overdrager (art. 1690, § 1, vierde lid). Enige onzekerheid bestaat over de juiste aflijning van deze groep van "beschermde" derden voor wie de kennisgeving of de aanvaarding dus verder van belang blijft. Over het algemeen wordt die kring ruim omschreven (b.v. ook de gesubrogeerde schuldeiser en de titularis van de rechtstreekse overdracht).

Betwist was vooral of ook een beslagleggende schuldeiser van de overdrager of de curator na faillissement van de overdrager tot deze kring mochten worden gerekend. Volgens de heersende opvatting moet uit het principe van artikel 1690, § 1, eerste lid BW worden afgeleid dat een overdracht van schuldvordering tegenwerpelijk is aan de latere beslaglegger of aan het latere faillissement, ongeacht of die overdracht al dan niet vooraf ter kennis werd gebracht aan de gecedeerde debiteur. Een dergelijke “stille” cessie kan bijgevolg worden tegengeworpen aan een beslagleggende schuldeiser. Een “stille” cessie (of verpanding) is eveneens tegenwerpelijk aan de curator van het latere faillissement van de cedent (of pandgever). De cessie is tegenwerpelijk aan de curator wanneer de cessieovereenkomst gesloten werd vóór het faillissement. Het bewijs van die anterioriteit mag in handelszaken geleverd worden door alle middelen rechtens (b.v. Antwerpen 7 november 2002, *NJW* 2003, 930).

515 Door de cessie komt de cessionaris in dezelfde positie te staan als de cedent. De relatie cedent-debiteur wordt omgezet in een verhouding cessionaris-debiteur, zodat gebreken uit de eerste verhouding ook de tweede zullen aantasten. De schuldenaar mag zich derhalve op alle excepties en verweermiddelen beroepen die hij de overdrager mocht tegenwerpen (zie bij DE PAGE, *Traité*, IV, 441, nr. 441; E. DIRIX, *a.w.*, 149, nr. 201; Y. MERCHERS, “Les effets de la cession de créance vis-à-vis du débiteur cédé”, *RCJB* 1987, 514 e.v.; P. VAN OMMESLAGHE, “La transmission des obligations en droit positif belge” in *La transmission des obligations*, 99, nr. 19).

De cessie, zo luidt het, mag de schuldenaar immers geen nadeel toebrengen. Veelal doet men ook beroep op de *Nemo plus juris-regel*: de cedent kan aan de cessionaris niet meer rechten overdragen dan hij zelf ten opzichte van de debiteur bezit. De verklaring van de regel is nog eenvoudiger: de cessionaris treedt in de plaats van de cedent; de rechtsverhouding cedent-debiteur is hem dan ook integraal tegenwerpelijk.

Een schuldvordering bestaat zoals zij in het leven werd geroepen door de partijen. Er bestaat immers geen “prototype” van een schuldvordering. De overnemer (en schuldeisers van de overdrager) moeten de (contractuele) schuldvordering nemen zoals ze tussen de partijen is gecreëerd.

Een twistpunt betreft de vraag of dit ook geldt voor het beding dat de overdracht van de schuldvordering beperkt of verbiedt. Volgens de heersende opvatting heeft een beding in de overeenkomst tussen de overdrager en de schuldenaar dat de schuldvordering niet vatbaar is voor overdracht of slechts overdraagbaar is wanneer bepaalde voorwaarden zijn vervuld (b.v. toestemming van de debiteur), geen externe werking en kan het dus niet tegen de overnemer worden ingeroepen. Ons recht heeft zich steeds afkerig betoond van dergelijke bedingen (Fr. LAURENT, *Principes*, XXIV, nr. 467). Thans wordt overwegend aangenomen dat een beding van onoverdraagbaarheid weliswaar geldig is tussen de partijen, maar geen externe werking heeft, behoudens indien de overnemer aansprakelijk is op grond van derde-medeplichtigheid aan contractbreuk (*Les Nouvelles, Droit civil*, IV, dl. 2, 219, nr. 129. Zie hierover ook V. SAGAERT, “Nieuwe perspectieven op het eigendomsrecht na twee eeuwen burgerlijk wetboek” in *Zakenrecht. Droit des biens*, Brugge, 2005 (43) 51-55). Volgens een andere strekking is het beding inherent aan de overgedragen vordering en levert het een exceptie op die door de gecedeerde schuldenaar kan worden tegengeworpen (M.E. STORME in *Het contract en de derden*, Brussel, Vlaams Pleitgenootschap, 1995, 144). Wat de rechtsvergelijking betreft, kan men er moeilijk om heen dat de evolutie gaat tegen het aannemen van de externe werking van dergelijke bedingen (zie voor Duitsland waar dergelijke bedingen steeds traditioneel geoorloofd werden beschouwd, recent een uitzondering werd ingevoerd voor het handelsrecht: § 354a *Handelsgesetzbuch*; Frankrijk: art. L. 442-6 II *Code*

du commerce: “Sont nuls les clauses ou contrats prévoyant pour un producteur, un commerçant, un industriel ou une personne immatriculée au répertoire des métiers, la possibilité: (...) c) d'interdire au cocontractant la cession à des tiers des créances qu'il détient sur lui”; art. 9 UNCTRAL Conventie Internationale Cessie; art. 6 verdrag van Ottawa).

516 Deze principes blijven uiteraard ook na de wetwijziging van 1994 gelden. Excepties ontstaan vóór de kennisgeving aan de debiteur (of de erkenning) blijven tegenwerpelijk aan de overnemer. Wel wordt in artikel 1691 BW de tegenwerpelijkheid van bepaalde van die excepties afhankelijk gesteld van de goede trouw van de debiteur. Dit is het geval voor de bevrijdende betaling (eerste lid) en de tegenwerpelijkheid van andere rechtshandelingen (tweede lid). Te denken valt aan kwijtschelding, novatie, conventionele schuldvergelijking, minnelijke ontbinding.

Voor andere excepties die niet berusten op een rechtshandeling tussen de cedent en de gecedeerde schuldenaar blijft het vereiste van de goede trouw buiten beschouwing. Dit is o.m. het geval voor de nietigheid, de termijn of de voorwaarde, het ontbindingsrecht (art. 1184 BW) en de *exceptio non adimpleti contractus*.

517 Het principe van het behoud van excepties is echter van aanvullend recht. De schuldenaar kan bijgevolg afstand doen van het voordeel van de tegenwerpelijkheid der verweermiddelen. Een wettelijk toepassingsgeval is te vinden in artikel 1295, eerste lid BW luidens welk de schuldenaar die heeft toegestemd in de overdracht, zich tegen de overnemer niet meer kan beroepen op de schuldvergelijking die hij voordien aan de overdrager had kunnen inroepen. Deze regel moet overigens worden uitgebreid tot andere vormen van betaling, bijvoorbeeld de nakoming van de verbintenis of de kwijtschelding (E. WYMEERSCH, “Overdracht van vordering door endossement van factuur en tegenwerpelijkheid van excepties (art. 1295 BW)”, *RW* 1980-81, 1112). Deze afstand hoeft niet uitdrukkelijk te gebeuren, ook het eigen toedoen van de schuldenaar kan op grond van de vertrouwensleer tot hetzelfde resultaat leiden. Zo is SCHOORDIJK van oordeel dat de *Nemo plus juris*-regel kan worden doorbroken door het beginsel van de derdenbescherming. Dit is het geval wanneer de cessionaris is afgegaan op het gewekte vertrouwen dat de akte de verhouding tussen cedent en debiteur juist weergeeft (H.C.F. SCHOORDIJK, *Drie-partijen-verhoudingen van obligatoire aard*, Zwolle, 1958, 4 e.v.). Ook de leer van de rechtsverwerking kan hier worden toegepast (E. WYMEERSCH, *a.w.*, 1110).

AFDELING II

TOEPASSINGSVOORWAARDEN

§ 1. Aard en vorm van de factuur

518 Elke schuldvordering die voortvloeit uit een beroeps-, handels- of burgerlijke bedrijvigheid en die gewoonlijk wordt vastgesteld door een factuur valt onder het toepassingsgebied van de wet. De aard van de schuldvordering – commercieel of burgerlijk – is zonder belang. Het endossement der factuur is trouwens geen rechtsfiguur eigen aan het handelsrecht (FREDERICQ, *Handboek*, 11, 577, nr. 1372).

Artikel 13, eerste lid heeft een algemene draagwijdte en moet zo ruim mogelijk worden geïnterpreteerd, zodat ook niet-handelaren, in wier beroep het gebruikelijk is facturen af te leveren, onder het toepassingsgebied van deze bepalingen vallen. Wel is vereist dat de factuur wordt opgemaakt naar aanleiding van een beroepsbedrijvigheid (zie de verklaring van de toenmalige minister van Middenstand, *Parl.Hand.* 1957-58, 18 maart 1958, 15).

De toepassing van artikel 13 kan bijgevolg ook niet beperkt worden tot facturen voor goederen die reeds geleverd zijn of prestaties die reeds volbracht zijn (Cass. 20 oktober 2006, *RW* 2008-09, 1661, *Pas.* 2006, 2110 en *RABG* 2008, 986). De omstandigheid dat de factuurschuld nog niet opeisbaar is of dat de betaling wordt opgeschort op grond van de niet-uitvoeringsexceptie, is zonder belang (Cass. 21 april 1994, *JLMB* 1994, 1238; Luik 20 juni 2000, *JT* 2001, 505).

519 Luidens artikel 13, tweede lid moet de factuur gedagteken en de identiteit van de schuldeiser en schuldenaar vermelden, evenals de prijs van elke levering of prestaties alsook het totaal bedrag van de vordering. Aangezien de wet zulks niet bepaalt, zijn deze vormvereisten niet op straffe van nietigheid voorgeschreven (FREDERICQ, *Handboek*, II, 577, nr. 1372; H. BRAECKMANS, *a.w.*, 137, nr. 143. Zie: Kh. Brussel 24 april 1980, *BRH* 1981, 7: factuur die de identiteit van de debiteur op onvolledige wijze weergeeft, de prijs van elke prestatie niet afzonderlijk vermeldt en noch het nummer van het handelsregister, noch dat van de btw van de uitgever vermeldt, is niet nietig en als document vatbaar voor endossement). Het ontbreken van een essentieel element, zoals de prijs, zal echter wel tot gevolg hebben dat het document niet als “factuur” kan worden beschouwd (CLOQUET, 234, nr. 771; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, IV, 156, nr. 2571; H. BRAECKMANS, *a.w.*, 137, nr. 143). Aldus zijn “facturen” in de zin van de wet de stukken waaruit een schuldvordering blijkt ten laste van een ziekenfonds (Kh. Brussel 2 maart 1982, *Bank Fin.* 1982, 675). Dergelijke verpleegnota’s komen derhalve voor endossement in aanmerking (zie ook A. CUYPERS, “De financiering van de ziekenhuizen door inhouding van de schuldvorderingen op de ziekenfondsen”, *RW* 1992-93, 1050-1053).

De factuur moet door de leverancier niet worden ondertekend en moet evenmin door de cliënt aanvaard zijn (CLOQUET, 233, nrs. 769-770; FREDERICQ, *Handboek*, II, 577, nr. 1372).

Voor toepassing van deze wet worden de factuur en een eensluitend verklaard afschrift gelijkgesteld (art. 13, eerste lid). Het origineel wordt immers gewoonlijk aan de schuldenaar overgemaakt (CLOQUET, 233, nr. 768). Dit afschrift moet volledig zijn en moet al de vermeldingen van het origineel bevatten (*Parl.St.* Kamer 1952-53, nr. 130, 3).

§ 2. Hoedanigheid van leverancier en cliënt

520 Noch de cliënt noch de leverancier moeten handelaar zijn. Wel wordt vereist dat de factuur wordt opgemaakt naar aanleiding van een beroepsactiviteit en dat het ter zake gebruikelijk is facturen af te leveren. De enige beperking geldt dus de vrije beroepen (advocaten, geneesheren) die op grond van hun professionele regelen geen facturen uitschrijven (verslag CUSTERS, *Parl.St.* Senaat 1957-58, nr. 149, 5).

Uit de parlementaire voorbereiding blijkt dat men aanvankelijk bepaalde economische activiteiten buiten het toepassingsgebied van de wet wenste te houden (o.m. mijnbouw, steengroeven, steenbakkerijen, tuinbouw enz.). Men vreesde dat zodoende door een bijzondere wet het handelsrecht zou worden uitgebreid tot personen die daarvan door het W.Kh. werden uitgesloten (verslag FIMMERS, *Parl.St.* Kamer 1954-55, nr. 4, 3-4). Deze vrees werd door de senaatscommissie als ongegrond geoordeeld: "de beoogde verruiming van het toepassingsgebied van de wet wijzigt immers in niets, noch de juridische aard van de schuldvordering welke overgedragen worden, noch de juridische eigenschappen welke verbonden zijn aan het beroep uitgeoefend door de persoon die de overdracht verrichten, noch de vigerende regelen van bevoegdheid van de rechtbanken" (verslag CUSTERS, *Parl.St.* Senaat 1957-58, nr. 149, 5).

521 De uitbreiding van de bewijskracht van de factuur tot niet-handelaren blijft beperkt tot het toepassingsgebied van de wet, met name met het oog op het endossement. Wird een factuur uitgeschreven op een niet-handelaar en rijst er b.v. een betwisting nopens het bedrag van de factuur, dan verkrijgt deze factuur niet de bijzondere bewijskracht die wel tussen handelaren zou gelden (FREDERICQ, *Handboek*, I, 252, nr. 220).

§ 3. Endossement

522 Om geldig te zijn moet het endossement, en ditmaal op straffe van nietigheid, een aantal vermeldingen bevatten. Het moet: a) de naam van de geëndosseerde vermelden, b) door de endossant gedagtekend en getekend zijn, en indien de overdracht plaatsvindt ter inpandgeving moet c) zulks uitdrukkelijk worden vermeld.

Deze voorschriften gelden op straffe van nietigheid. Deze nietigheid neemt echter niet weg dat de gemeenrechtelijke regeling voor de overdracht van schuldvordering van toepassing blijft en men dus voor een rechtsgeldige "vormvrije" cessie overeenkomstig artikel 1690 BW staat (Antwerpen 23

december 2002, *TBH* 2004, 276; Antwerpen 18 februari 2002, *RW* 2004-05, 865; Brussel 4 maart 1997, *RW* 1997-98, 367).

Het endossement verkrijgt aldus, in afwijking van artikel 1328 BW vaste datum tegenover derden en m.n. ten aanzien van beslagleggende schuldeisers (verslag CUSTERS, *Parl.St.* Senaat 1957-58, nr. 149, 6).

Wat de naleving van deze voorschriften betreft, wordt aangenomen dat de vermelding van de naam van de geëndosseerde en de dagtekening kunnen worden overgelaten aan de geëndosseerde, zodat een *blanco*-endossement waarbij de datum en de naam van de geëndosseerde nog niet zijn vermeld, toegelaten is (CLOQUET, 235, nrs. 779-780). Dit laat bij factoring de praktijk toe dat de leverancier de factuur ondertekent en de vervulling van de overige formaliteiten aan de factoringmaatschappij overlaat (zie bij H. BRAECKMANS, *a.w.*, 139, nr. 147).

Indien het *blanco*-endossement toegelaten is, moet eveneens worden toegestaan dat op het laatste ogenblik wordt vermeld dat het endossement plaats heeft als cessie of als inpandgeving (CLOQUET, 235, nr. 781).

De handtekening door de endossant moet eigenhandig gebeuren en mag dus niet door het gebruik van een stempel worden vervangen (H. BRAECKMANS, *a.w.*, 139, nr. 147).

§ 4. Begunstigde van het endossement

523 Het endossement is slechts geldig indien het ten bate van een in een van de lidstaten van de EU erkende kredietinstelling plaatsvindt (art. 15, eerste lid). Deze bepaling werd opgenomen om het publiek tegen gewetenloze geldschietters te beschermen.

524 Krachtens artikel 15, tweede lid, zijn opeenvolgende endossementen verboden. Ook het endossement “aan order” is dus niet toegestaan (CLOQUET, 263, nr. 788). De kredietverlenende bank of instelling, b.v. de factor, kan de factuur dus niet verdisconteren, zodat de liquiditeiten die de kredietinstelling in ruil voor de geëndosseerde factuur heeft toegestaan, niet langs die weg kunnen worden gemobiliseerd (H. BRAECKMANS, *a.w.*, 140-141, nr. 149).

Het aanvankelijk ontwerp (*Parl.St.* Kamer 1952-53, nr. 130, 11), evenals het door de bijzondere commissie van de Kamer aangenomen ontwerp (*Parl.St.* Kamer 1954-55, nr. 239/4, 7) lieten daarentegen wel opeenvolgende endossementen toe (art. 15*bis*). Men voegde daar nochtans in een adem aan toe dat het geenszins in de bedoeling lag een nieuw cambiaal recht tot stand te brengen. In de senaatscommissie werd opgemerkt dat deze opvatting onhoudbaar was en door opeenvolgende endossementen toe te laten, gewild of ongewild, een nieuw wisselrecht in het leven zou worden geroepen (verslag CUSTERS, *Parl.St.* Senaat 1957-58, nr. 149, 7). Bovendien werd er geopperd dat zulks vele vragen zou doen rijzen nopens de gevolgen ervan, zodat de uitwerking van een uitgebreide regeling zich zou opdringen.

De miskennis van het vormvoorschrift van artikel 14 wordt gesanctioneerd met nietigheid (H. BRAECKMANS, *a.w.*, 141, nr. 149; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, IV, 156, nr. 2571). Terecht merkt BRAECKMANS op dat wanneer het endossement nietig zou zijn op grond van de bepalingen van de wet van 1919, de gemeenrechtelijke regeling met betrekking tot overdracht van schuldvordering, neergelegd in artikel 1690 BW, van toepassing blijft (H. BRAECKMANS, *a.w.*, 141, nr. 149).

§ 5. De betekening van het endossement

525 Artikel 16 bepaalt dat het endossement van de factuur aan de schuldenaar ter kennis wordt gebracht door een schriftelijke kennisgeving van endossement. Deze kennisgeving vermeldt dat de schuldenaar vanaf de ontvangst ervan zijn schuld alleen in handen van de geëndosseerde deugdelijk kan kwijten.

De kennisgeving kan zowel door de endossant als de geëndosseerde gebeuren.

De juiste betekenis die aan het vereiste van de kennisgeving van het endossement aan de debiteur moet worden gegeven, is het voorwerp van controverse. Volgens een gedeelte van de rechtsleer is deze formaliteit, in aansluiting op artikel 1690 BW, nodig om de overdracht aan de schuldenaar tegenwerpelijk te maken (zie verder, nr. 529). Volgens een andere opvatting houdt de betekening enkel verband met de geldigheid van de betaling door de schuldenaar en geenszins met de tegenwerpelijkheid van de overdracht (zie verder, nr. 529).

AFDELING III

TEGENWERPELIJKHEID VAN HET ENDOSSEMENT

§ 1. Ten aanzien van derden (anderen dan de schuldenaar)

526 Ten aanzien van derden kan de overdracht of de verpanding van de schuldvordering worden tegengeworpen door het loutere feit van het endossement (art. 16, derde lid). Of onder deze "derden" ook de debiteur zelf moet worden verstaan, blijft voorlopig buiten beschouwing en komt hierna aan de orde (zie verder, nr. 528).

Deze bepaling levert dus een belangrijke vereenvoudiging op in vergelijking tot de gemeenrechtelijke regeling van artikel 1690 BW. Na het endossement komt de geëndosseerde niet meer in samenloop met de overige schuldeisers van de endossant (zie b.v. Kh. Hasselt 12 december 1974, *RW* 1974-75, 1843, met noot: tegenwerpelijkheid aan curator van faillissement van endossant). De datum van de overdracht komt door de dagtekening van het endossement vast te staan (zie boven, nr. 522).

527 In geval van faillissement van de endossant kan de tegenwerpelijkheden van het endossement wel ongedaan worden gemaakt door artikel 17 Faill.W. Zo zal het endossement van de factuur tijdens de verdachte periode niet tegenwerpelijk zijn, ook al vond dit plaats ter betaling van vervallen schulden. Aangezien de factuur niet wordt beschouwd als een handelseffect kan het endosseren ervan niet worden gelijkgesteld met een betaling "in speciën of in handelseffecten" (CLOQUET, 241, nr. 818 en 250, nr. 860).

Omwille van de rekening-courantverhouding bij factorovereenkomsten wordt artikel 17 Faill.W. niet toepasselijk geacht tussen de factor en zijn cliënt. De overdracht van de schuldvordering door de leverancier aan de factor is wel een handeling onder bezwarende titel in de zin van artikel 18 Faill.W., die niet-tegenwerpelijk kan worden verklaard indien zij gedurende de verdachte periode werd gedaan en de factor op de hoogte was van de staking van betaling (zie bij H. BRAECKMANS, a.w., 91, nr. 88).

Krachtens artikel 17, 3° Faill.W. is eveneens nietig de inpandgeving van een factuur gedurende de verdachte periode ten einde vervallen schulden te waarborgen (Bergen 16 februari 1981, *Pas.* 1981, 11, 61, met noot).

In geval van faillissement van de debiteur moet de tegenwerpelijkheden van diens betaling eveneens worden getoetst aan artikel 17, 2° Faill.W. Zo zal de betaling tijdens de verdachte periode aan de geëndosseerde door de schuldenaar alvorens het verstrijken van de betalingstermijn die door de endossant was toegestaan, niet tegenwerpelijk zijn aan de overige schuldeisers (H. BRAECKMANS, a.w., 106, nr. 101).

§ 2. Ten aanzien van de debiteur

528 Moet de schuldenaar eveneens worden beschouwd als een "derde" aan wie krachtens artikel 16, derde lid de overdracht van de schuldvordering tegenwerpelijk is door het loutere feit van het endossement? Zo ja, wat is dan de betekenis van de verplichting uit het eerste lid om het endossement aan de schuldenaar ter kennis te brengen? De onduidelijke formulering van artikel 16 is de oorzaak van een controverse in rechtsleer en rechtspraak.

529 Volgens een eerste opvatting, verdedigd door o.m. DE PAGE, FREDERICQ, PHILIPPE, VAN OMMESLAGHE, VAN RYN en HEENEN en WYMEERSCH (DE PAGE, *Traité*, IV, 424, nr. 417; FREDERICQ, *Handboek*, II, 578, nr. 1372; D. PHILIPPE, "L'endossement de la facture est-il le mode idéal de transmission des créances dans l'affacturage" in *La transmission des obligations*, Brussel, 1980, (551), 552-554; P. VAN OMMESLAGHE, a.w., 105, nr. 25; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, IV, 157, nr. 2571; E. WYMEERSCH, a.w., *RW* 1980-81, 1107; Bergen 5 april 1983, *TBH* 1984, 513), moet bij de interpretatie van artikel 16 aansluiting worden gezocht bij de gemeenschappelijke regeling van artikel 1690 BW.

De wetgever van 1958 heeft van die regeling niet fundamenteel willen afwijken, maar heeft slechts een vereenvoudiging en een versoepeling willen tot stand brengen: i.p.v. de strenge vormvoorschriften van artikel 1690 BW volstaat voortaan de betekening bij aangetekende brief met ontvangstbewijs.

Volgens deze interpretatie is de overdracht pas tegenwerpelijk aan de debiteur na de kennisgeving van het endossement. Ook de gevolgen zijn conform aan het gemeen recht. Zolang het endossement niet werd betekend, betaalt de schuldenaar bevrijdend in handen van de leverancier. Wordt de overdracht hem ter kennis gebracht, dan zal hij aan de geëndosseerde alle excepties en verweermiddelen kunnen tegenwerpen waarover hij op het ogen-

blik van de betekening beschikte (P. VAN OMMESLAGHE, *a.w.*, 106, nr. 26. Zie ook Bergen 7 december 1982, *RRD* 1983, 206; Kh. Luik 13 oktober 1961, *JL* 1961-62, 67). Doorgaans wordt aangenomen dat de overgedragen vordering op het ogenblik van de kennisgeving a.h.w. wordt "gefixeerd" (DE PAGE, *Traité*, IV, 440, nr. 439. Vgl. E. WYMEERSCH, *a.w.*, *RW* 1980-81, 1116-1118).

Volgens een tweede opvatting moet de schuldenaar als derde worden beschouwd in de zin van artikel 16, tweede lid, ten aanzien van wie het endossement de enige formaliteit is om de overdracht tegenwerpelijk te maken. Deze opvatting die o.m. wordt verdedigd door BRAECKMANS, CLOQUET, DE KEYSER, DHAeyer, LEGER, VAN GERVEN en ZENNER (H. BRAECKMANS, *a.w.*, 146, nr. 160 e.v.; CLOQUET, 239, nr. 803; B. DHAeyer, "L'affacturage en droit belge" in *La transmission des obligations*, Brussel, 1980, (403), 411, nr. 19; L. LEGER, *a.w.*, *Rev.banque* 1958, 279 e.v.; L. DE KEYSER, "Is er in het Belgisch recht een bevredigende techniek voor de overdracht van schuld-vordering als zekerheid voor factoring en financieringsoperaties" in *Lustrumboek Jura Falconis*, 1974, (57), 63; VAN GERVEN, *Ondernemingsrecht*, 1, B, 631, 683; A. ZENNER, *a.w.*, 23, nr. 28 e.v.). Volgens deze auteurs moet de schuldenaar als een "derde" worden beschouwd in de zin van artikel 16, derde lid, ten aanzien van wie het endossement dus de enige formaliteit is om de overdracht tegenwerpelijk te maken. De formaliteit van de kennisgeving aan de debiteur heeft dan uitsluitend betrekking op de geldigheid van de betaling. Voor deze interpretatie wordt in de eerste plaats beroep gedaan op de formulering zelf van artikel 16.

De door de wet van 1994 gewijzigde tekst van artikel 16 geeft nog steeds geen uitsluitsel over deze discussie. Wel wordt op grond van de parlementaire voorbereiding aangenomen dat de nieuwe bepaling aldus moet worden geïnterpreteerd dat de voorkeur moet worden gegeven aan de eerst genoemde stelling. Ten aanzien van de geëndosseerde schuldenaar is de overdracht pas tegenwerpelijk na kennisgeving van het endossement. Hierbij wordt dus aansluiting gezocht bij de gemeenrechtelijke regeling (art. 1690, § 1, tweede lid BW).

Het belang van deze controverse betreft de toepassing van de regel van de tegenwerpelijkheid der excepties. In de hier verdedigde meerderheidsopvatting kan de debiteur alle excepties inroepen waarover hij beschikt ten tijde van de kennisgeving van het endossement.

530 Het loutere feit van het endossement maakt de overdracht van de schuldvordering dus tegenwerpelijk aan alle andere derden.

531 Hieruit volgt dat artikel 16, tweede lid, geenszins derogeert aan het gemeen recht dat de geldigheid moet beoordelen van betaling door de debiteur gedaan vóór de kennisgeving. De afwezigheid van goede trouw van de solvens kan namelijk ook nog uit andere omstandigheden worden afgeleid of uit de

naleving van andere formaliteiten die van aard zijn de debiteur in kennis te brengen van de overdracht (Cass. 13 mei 1988, *Arr. Cass.* 1987-88, nr. 570, met conclusie procureur-generaal KRINGS).

In de praktijk maken factoringmaatschappijen dan ook geen gebruik van brieven, maar beperken zij zich ertoe de hen door de cliënt (de endossant) overhandigde facturen, naar de debiteur te sturen. Op deze facturen wordt dan, veelal door middel van een kleefstrook, een formule gedrukt dat de factuur geëndosseerd werd aan de factoringmaatschappij, en dat de debiteur wordt verzocht niet meer aan de leverancier te betalen, maar aan de factor, veelal wordt hierbij ook verwezen naar de wet van 25 oktober 1919 (zie bij H. BRAECKMANS, *a.w.*, 54, nr. 55; Y. MERCHERS, "De tegenwerpelijkheid van de overdracht van de factuur bij factoring" in *Liber amicorum E. Krings*, Brussel, 1991, 242; F. VAN REMOORTEL, "Factoring" in *Comm. Bijz. Overeenkomsten*, nr. 15).

§ 3. Tegenwerpelijkheid der excepties

532 De wetgever van 1958 heeft niet willen afwijken van het beginsel der tegenwerpelijkheid van excepties uit de overgedragen rechtsverhouding (zie boven, nr. 515). De debiteur zal derhalve aan de geëndosseerde dezelfde excepties kunnen opwerpen als tegen de endossant mogelijk zou zijn geweest.

Zoals bij de gewone overdracht van schuldvordering kan de schuldeiser zijn schuldvordering dus niet bevrijden van deze excepties door ze over te dragen op een derde. Of zoals CASSIN het uitdrukt: de overdrager beschikt niet over een abstract recht, maar over een schuldvordering die geheel is ingebed in de betrokken rechtsverhouding (R. CASSIN, *De l'exception tirée de l'inexécution dans les rapports synallagmatiques*, Parijs, 1914, 269 e.v.). Een (contractuele) schuldvordering bestaat overigens slechts op de wijze waarop zij door de partijen is in het leven geroepen, met alle voorwaarden en modaliteiten van dien. De schuldvordering kan niet van deze rechtsverhouding worden losgeweekt.

533 Vervolgens rijst de vraag op welk ogenblik de excepties moeten zijn ontstaan. Gelet op de hiervoren gegeven interpretatie die aansluit bij de regel uit het gemene recht dat de overdracht slechts tegenwerpelijk is aan de geëndosseerde schuldenaar na de kennisgeving van het endossement, kan de debiteur tegenover de geëndosseerde alle excepties inroepen waarover hij beschikt op het moment van de kennisgeving (zie o.m. ook R. FELTKAMP, *a.w.*, 668, nr. 688; P. VAN OMMESLAGHE, *a.w.*, *JT* 1995, 538, nr. 256; X. DUGARDIN, "Le nouveau régime de l'endossement de la facture" in *Le nouveau régime de la cession de créance*, Brugge, 1995, 90, nr. 20). Voor excepties die voortvloeien uit een betaling of andere rechtshandelingen met de oorspronkelijke schuldeiser is echter bovendien vereist dat de debiteur te goeder trouw was (art. 1691 BW). Te denken valt bijvoorbeeld aan een kwijtschelding of een novatie. Betaalde de debiteur aldus zijn oorspronkelijke schuldeiser vóór de kennisgeving van het endossement, dan zal deze betaling

toch niet tegenwerpelijk zijn aan de geëndosseerde schuldeiser wanneer de debiteur weet had van het endossement.

534 Voor andere excepties die niet voortvloeien uit rechtshandelingen tussen de overdrager en debiteur blijft het vereiste van de goede trouw buiten beschouwing. Dit is o.m. het geval voor de nietigheid, een termijn of een voorwaarde, de verjaring, het ontbindingsrecht (art. 1185 BW) en de *exceptio non adimpleti contractus*. Deze excepties worden geacht *ab initio* aanwezig te zijn en ontstaan dus niet slechts op het moment van de wanprestatie. Het ontbindingsrecht (art. 1184 BW) en de niet-uitvoeringsexceptie zijn immers inherent aan de overeenkomst (zie o.m. Cass. 13 september 1973, *Arr.Cass.* 1974, 36, *RW* 1973-74, 997, *Pas.* 1974, I, 31 en *RCJB* 1974, 352, met noot M.L. STENGERS; Cass. 27 september 1984, *RW* 1984-85, 2699, *Arr.Cass.* 1984-85, 156, *JT* 1984, 720 en *RCJB* 1987, 511, noot Y. MERCHERS; Cass. 22 april 2002, *RW* 2005-06, 182 en *TBH* 2004, 399; Cass. 28 januari 2005, *Arr.Cass.* 2005, nr. 59, *RW* 2006-07, 476 en *Pas.* 2005, 240).

535 Wat een mogelijk beroep op *schuldvergelijking* betreft, is dus eveneens het ogenblik van de kennisgeving doorslaggevend. Artikel 1295 BW, zoals gewijzigd door de wet van 1994, bepaalt dat wanneer de overdracht ter kennis werd gebracht aan de schuldenaar of door hem werd erkend, deze laatste zich niet meer kan beroepen op schuldvergelijking die daarna tot stand komt. De onderliggende gedachte is dat er anders over oordelen, afbreuk zou doen aan de verworven rechten van de cessionaris. Voor wettelijke compensatie betekent dit dat vanaf het ogenblik van de kennisgeving (of erkenning), de gecedeerde debiteur niet meer tot verrekening kan overgaan met een tegenvordering op zijn schuldeiser die eerst nadien is ontstaan of eerst na dat tijdstip vatbaar is geworden voor compensatie. De voorwaarden voor wettelijke schuldvergelijking moeten dus uiterlijk vervuld zijn op het ogenblik van de kennisgeving van het endossement (Antwerpen 23 december 2002, *TBH* 2004, 276). Wat de gerechtelijke en de conventionele compensatie betreft, betekent dit dat vóór dat tijdstip het vonnis dat de compensatie uitspreekt moet gewezen zijn of de overeenkomst moet zijn gesloten (Y. MERCHERS, *a.w.*, *RCJB* 1987, 529-530, nr. 22).

536 Op deze regel bestaat een belangrijke uitzondering. Betreft het "samenhangende" of "verknochte" vorderingen, dan blijft schuldvergelijking met een later ontstane tegenvordering echter mogelijk. Weliswaar werd anders beslist, maar deze uitspraak heeft de rechtsvrede niet kunnen bewaren en wordt unaniem bekritiseerd (Cass. 26 juni 2003, *RW* 2003-04, 1419, noot M. DE THEIJE, *TBH* 2004, 476, noot I. PEETERS en *RCJB* 2007, 569, noot B. DE CONINCK. Zie echter sindsdien: Cass. 5 oktober 2012, C.12.0073.N). De hypothese van schuldvergelijking tussen samenhangende vorderingen is van een bijzondere aard en staat in het teken van de wederkerigheid van de rechtsverhoudingen. Zoals de *exceptio non adimpleti contractus* is deze vorm van schuldvergelijking inherent aan de rechtsverhouding

zodat een schuldvordering hier niet kan van worden losgeweekt. Er anders over oordelen zou een ernstige verzwaring van de positie van de schuldenaar van de gecedeerde schuldvordering tot gevolg hebben. Het zou ook haaks staan op de eigen aard van de compensatie voor samenhangende vorderingen zoals die in ons recht gestalte heeft gekregen (zie o.m. R. HOUBEN, “Schuldvergelijking na cessie en posterieure samenloop”, *TBH* 2008, 678-687; M.E. STORME, “Schuldvergelijking en insolventie” in *THEMIS – Insolventie- en beslagrecht*, Brugge, 2010, 23-58). Zij strookt evenmin met de rechtsopvatting in de andere Europese landen (zie o.m. art. 5.116 DCFR). Bij samenhangende schuldvorderingen moet dus compensatie mogelijk blijven na cessie ongeacht het ogenblik van het ontstaan van de vordering of de tegenvordering (E. DIRIX en S. KORTMANN, “Compensatie en concursus creditorum”, *TPR* 1989, (1657) 1680). De rechtspraak gaat zelfs een stap verder door te aangaarden dat de partijen ook contractueel kunnen bedingen dat de schuldvorderingen die tussen hen bestaan als “samenhangend” moet worden beschouwd. Een dergelijke overeenkomst is tegenwerpelijk aan de derden (b.v. de cessionaris) op voorwaarde dat dit verband niet louter fictief is (b.v. clauses van eenheid van rekening).

537 In ieder geval is de discussie hierover thans uitgesloten wanneer men staat voor *conventionele compensatie*. Ingevolge artikel 14, § 1 wet financiële zekerheden blijft conventionele compensatie verder mogelijk zowel na samenloop als na overdracht van schuldvordering. Luidens artikel 14, § 1 wet financiële zekerheden behouden compensatiebedingen (“*netting-overeenkomsten*”) hun uitwerking niettegenstaande een overdracht van schuldvordering, een beslag of enige andere situatie van samenloop. Gelet op de ruime definitie van *netting-overeenkomst* treft artikel 14 wet financiële zekerheden elk conventioneel compensatiebeding. Het vereiste van de samenhang tussen vordering en tegenvordering is dan niet langer meer aan de orde. Voorwaarde is wel dat de compensatieovereenkomst werd gesloten vóór het ogenblik van de overdracht. Bovendien zal de debiteur zich op een dergelijke overeenkomst gesloten vóór de kennisgeving van de cessie of het endossement niet kunnen beroepen wanneer hij op het ogenblik van het sluiten van de overeenkomst kennis had van de overdracht (zie art. 1691, tweede lid BW), (Cass. 5 oktober 2012, C.12.0073.N).

Voor de tegenwerpelijkheid van *netting-overeenkomsten* na samenloop bepaalt artikel 15 wet financiële zekerheden dat de vordering en tegenvordering vóór de samenloop moeten zijn ontstaan. Deze voorwaarde kan echter niet getransponeerd worden op de tegenwerpelijkheid na overdracht van schuldvordering (R. HOUBEN, *Schuldvergelijking*, diss. U.Antwerpen, 2010, nr. 427).

538 In deze nieuwe regeling werd wel een bres geslagen door ze niet van toepassing te verklaren indien de debiteur het voorwerp is van een collectieve schuldenregeling (GwH 27 november 2008, nr. 167/2008, *NJW* 2008, 925, noot E. DIRIX, *JT* 2009, 44, noot M. GREGOIRE, *TBH* 2009, 496, noot R. HOUBEN en *JLMB* 2009, 816, noot F. GEORGES). Volgens het Grondwettelijk

Hof beoogt het regime van artikel 14 wet financiële zekerheden enkel “vermogende” personen en is zij niet bedoeld voor natuurlijke personen die gelet op hun situatie van schuldoverlast genoodzaakt zijn hun toevlucht te zoeken tot de collectieve schuldenregeling. Als gevolg hiervan werd bij wet van 26 september 2011 (art. 20) aan de artikelen 14 en 15 wet financiële zekerheden een nieuwe paragraaf toegevoegd luidens welk de regeling van de “netting” niet van toepassing is “tussen of met personen die geen kooplieden zijn” (zie voor de kritiek hierop R. HOUBEN en I. PEETERS, “De zekerheidswaarde van schuldvergelijking in het Belgisch recht, mede in het licht van de financiële crisis”, *TBH* 2011, (761) 767-768). Deze wetswijziging heeft tot gevolg dat voor deze categorie van debiteuren de gemeenrechtelijke regeling voor de tegenwerpelijheid van schuldvergelijking tussen samenhangende schuldvorderingen verder van toepassing is.

539 Uit het beginsel van de tegenwerpelijheid der excepties vloeit noodzakelijk voort dat wanneer de gecedeerde debiteur betaalde terwijl hij over een exceptie beschikte die hem toeliet de betaling te weigeren, hij het betaalde als onverschuldigd kan terugvorderen van de nieuwe schuldeiser. Tegenwerpelijheid van excepties en verrijkingsvordering gaan immers hand in hand (E. DIRIX, “Ongerechtafdigde verrijking in drie-partijen-verhoudingen”, *TPR* 1981, 1044, nr. 18).

Hiertoe is wel vereist dat het gaat om een exceptie die de cessionaris tegenwerpelij is: m.n. een exceptie waarvan het ontstaan aan het tijdstip der overdracht voorafgaat. Een kwijtschelding of een minnelijke regeling door de cedent na de overdracht is de cessionaris niet tegenwerpelij en kan dus evenmin een terugvordering door de debiteur schragen (Kh. Luik 18 mei 1982, *JT* 1982, 760). Aangezien het ontbindingsrecht (zoals ook de *exceptio non adimpleti contractus*) bij wederkerige contracten geacht wordt *ab initio* aanwezig te zijn, zal de schuldenaar die reeds betaald heeft in geval van ontbinding wegens wanprestatie van de cedent, het betaalde van de cessionaris kunnen terugvorderen. De cessionaris zal daarop verhaal moeten nemen op de cedent (art. 1693 BW). Daarentegen zal een beroep op de *exceptio non adimpleti contractus* de schuldenaar niet toelaten om van de cessionaris het betaalde als onverschuldigd te laten vorderen (Brussel 16 mei 1984, *TBH* 1984, 544, met noot X. De annotator lijkt evenwel iedere terugvordering na betaling te willen uitsluiten. De niet-uitvoeringsexceptie is immers een pressiemiddel dat de contractant uit handen geeft van zodra hij presteert. Na de uitvoering waar hij hetzij vrijwillig toe overgaat, hetzij contractueel toe gehouden is, kan hij haar niet terug tot leven roepen). Of ook de ontbinding van de overeenkomst een terugvordering kan schragen – zoals hier wordt verdedigd – wordt nochtans betwist (zie J. MAHAUX, noot onder Brussel 25 januari 1985, *Bank Fin.* 1987, 49). Volgens deze auteur kunnen de gevolgen van de ontbinding enkel spelen in de verhouding tussen de contractanten.

Dit alles onderstelt dat de schuldenaar op het ogenblik van de betaling geen kennis had van de excepties of dat die excepties enkel in aanleg aanwezig waren. Van de schuldenaar die wetens en wilens betaalde mag worden gezegd dat hij van het beroep op deze excepties afstand heeft gedaan. “Le cédé qui paye alors qu’il a une exception opposable, alors qu’il ne doit pas. Ne le fait-il pas à ses risques et périls?”, zo vraagt DE PAGE zich af (*Traité*, IV, 445, nr. 444, noot 4).

De exceptie van niet-uitvoering van wederzijdse verbintenissen kan echter niet worden ingeroepen door de schuldenaar die zijn verbintenissen inmiddels heeft uitgevoerd. Aldus kan de debiteur die aan de factoringmaatschappij heeft betaald, achteraf tegenover de factormaatschappij geen beroep meer doen op de niet-uitvoeringsexceptie (Cass. 22 april 2002, *Arr. Cass.* 2002, nr. 243, *RW* 2005-06, 182, *Pas.* 2002, 970 en *TBBR* 2004, 399: de debiteur die aan de factoringmaatschappij heeft betaald, kan achteraf tegenover de factormaatschappij geen beroep meer doen op de niet-

uitvoeringsexceptie; in het betrokken geval beschikte de debiteur overigens niet over de *e.n.a.c.* aangezien hij contractueel gehouden was eerst te presteren).

540 De cessionaris kan dan op zijn beurt verhaal nemen op de cedent die hem heeft te vrijwaren voor het geval dat de schuldvordering niet bestaat of dat hem excepties worden tegengesteld (art. 1693 BW).

541 De partijen kunnen echter afwijken van het principe der tegenwerpelijheid. Zo werd geoordeeld dat de schuldenaar die een bericht ondertekende waarin hij de overdracht aanvaardt en er mee instemt uitsluitend aan de geëndosseerde te betalen, heeft verzaakt zich op een reeds ingetreden compensatie te beroepen (Kh. Antwerpen 16 december 1980, *BRH* 1981, 501). Deze afstand moet niet uitdrukkelijk gebeuren, maar kan eveneens gesteund worden op de vertrouwensleer of op de leer der rechtsverwerking (zie boven, nr. 517). De gecedeerde schuldenaar kan dus uitdrukkelijk of stilzwijgend afstand doen van het beroep op de excepties (Cass. 28 januari 2005, *Arr. Cass.* 2005, nr. 59 en *RW* 2006-07, 476: de afstand kan echter niet worden afgeleid uit het enkele feit dat de schuldenaar de overdracht erkent of ermee instemt, noch uit het feit dat de overnemer daarbij geen enkele verplichting overneemt).

Bij endossement van facturen kan deze afstand bovendien nog worden afgeleid uit de positieve betekenis die aan het stilzwijgen van de handelaar na de ontvangst van de factuur wordt gehecht (zie boven, nr. 326). Op de schuldenaar-handelaar aan wie het endossement wordt medegedeeld, rust de verplichting om binnen korte termijn na ontvangst van de factuur de mogelijke excepties mee te delen aan de geëndosseerde. Bij afwezigheid van tijdig protest moet de debiteur onder omstandigheden worden geacht aan deze verweermiddelen te hebben verzaakt (D. PHILIPPE, "L'inopposabilité des exceptions à l'endossataire de la facture par suite du silence prolongé du débiteur", *JT* 1981, 649-653; W. VAN GERVEN *et al.*, *Ondernemingsrecht*, 1, B, 632, nr. 684; Y. MERCHIEERS, *a.w.*, *RCJB* 1987, 537-538; A. ZENNER, *a.w.*, *BRH* 1981, 508-509. O.m. Antwerpen 10 januari 1995, *TBH* 1995, 507: principe; Bergen 20 september 1993, *JLMB* 1994, 1026: het stilzitten na ontvangst van het endossement is onzorgvuldig; Brussel 14 oktober 1981, *BRH* 1982, 217; Brussel 17 maart 1988, *Pas.* 1988, II, 153; Bergen 23 november 1987, *JLMB* 1988, 421; Brussel 28 maart 1988, *JLMB* 1988, 958; Brussel 1 maart 1991, *JLMB* 1991, 702; Luik 29 januari 1992, *JLMB* 1993, 697, met noot M. HANOTIAU: door gedurende twee jaar geen melding te maken van de excepties begaat de debiteur een buitencontractuele fout; Brussel 14 september 1991, *RW* 1991-92, 677: is de debiteur een overheidsinstelling, dan kan die verplichting gesteund worden op de beginselen van behoorlijk bestuur; Antwerpen 5 februari 1992, *Turnh.Rechtsl.* 1992, 174; Brussel 2 maart 1993, *RW* 1993-94, 52). Een gedeelte van de rechtspraak stelt zich terughoudender op om tot een afstand van recht te besluiten. In ieder geval moet steeds gelet worden op de concrete omstandigheden (b.v. Brussel 28 oktober 1996, *JLMB* 1997, 144, waarin wordt geoordeeld dat veel afhangt van de concrete omstandigheden. Aldus

kan uit een stilzitten van het ontvangst van de kennisgeving van het endossement niet tot een afstand van excepties worden besloten wanneer de debiteur reeds voordien had geklaagd over de kwaliteit van de geleverde prestaties; Brussel 12 oktober 1992, *RW* 1992-93, 992: het enkele feit niet gereageerd te hebben op de kennisgeving van het endossement, gevolgd door een prompt antwoord na een eerste herinneringsbrief, kan niet als een fout worden beschouwd).

542 Onder omstandigheden kan de afwezigheid van protest vanwege een niet-handelaar, o.m. op grond van rechtsverwerking, eveneens als een afstand van excepties worden uitgelegd (zie bij D. PHILIPPE, *a.w.*, 651-652; A. ZENNER, *a.w.*, 509; b.v. Luik 29 januari 1992, *JLMB* 1993, 697).

Wat indien fictieve facturen het voorwerp uitmaken van het endossement? Over zo'n geval kreeg het hof van Antwerpen te oordelen. Een aannemer die in geldnood verkeerde, schreef een factuur uit op naam van een van zijn werknemers en endosseerde die vervolgens aan de bank. De bediende reageert niet op de kennisgeving door de bank van de overdracht, noch op latere brieven. Volgens het hof kan de geëndosseerde bediende die door de bank wordt aangesproken onverminderd alle excepties opwerpen en m.n. het fictief karakter van de factuur (Antwerpen 18 januari 1988, *TBBR* 1989, 218, met noot Y. MERCHERS). Aan dit arrest kan geen principiële draagwijdte worden toegekend omdat het al te zeer gekleurd is door de concrete omstandigheden van het geval, al is het begrijpelijk dat het hof veel gewicht hecht aan de gezagsverhouding tussen werkgever-werknemer.

Het lijdt geen twijfel dat de geëndosseerde die niet reageert op de kennisgeving geacht moet worden afstand te hebben gedaan van de verweermiddelen. Het is overigens zo dat bij overdracht van een geveinsde schuldvordering, de gecedeerde "schuldenaar" zich niet jegens de overnemer op de simulatie kan beroepen (Cass. 11 december 1987, *RW* 1987-88, 1092, met noot E. DIRIX, *RCJB* 1993, 49, noot D. PHILIPPE en *Arr.Cass.* 1987-88, 481).

543 Dat de gecedeerde debiteur excepties kan putten uit de relatie cedent-cessionaris wordt algemeen ontkend. In deze verhouding, die voor hem een res *inter alios acta* uitmaakt, heeft de debiteur geen inkijsrecht.

HOOFDSTUK IX

**DE FACTUUR EN DE WET VAN 6 APRIL 2010 BETREFFENDE
MARKTPRAKTIJKEN EN CONSUMENTENBESCHERMING**

AFDELING I

TOEPASSINGSGBIED VAN DE WET MARKTPRAKTIJKEN

544 De vraag naar de bepalingen van de marktpraktijkenwet die moeten worden nageleefd bij het opmaken van een factuur of die kunnen worden miskend door middel van een factuur, vereist een onderzoek van ieder hoofdstuk van deze wet.

545 Vooraleer de bespreking van een aantal bepalingen eruit aan te vatten, moet het toepassingsgebied van de wet marktpraktijken worden gepreciseerd. De wetgever heeft immers niet enkel de kernbegrippen uit de verschillende artikelen van de nieuwe wet gedefinieerd, maar tevens de toepasselijkheid van de wet uitgesloten voor effecten en andere financiële instrumenten bedoeld in de wetgeving betreffende de financiële transacties en de financiële markten (zie wet 2 augustus 2002 betreffende het toezicht op de financiële sector en de financiële diensten).

Onder de voorwaarden en rekening houdend met de aanpassingen die Hij bepaalt, kan de Koning evenwel sommige bepalingen van deze wet van toepassing verklaren op voornoemde effecten en andere financiële instrumenten of op categorieën daarvan. De Koning heeft van deze bevoegdheden gebruik gemaakt bij artikel 2, 1° KB 5 december 2000 waarbij sommige bepalingen van de wet van 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en bescherming van de consument, van toepassing worden verklaard op financiële instrumenten, effecten en waarden (*BS* 3 januari 2001).

546 Het toepassingsgebied van de wet marktpraktijken verschilt van dat van de vroegere handelspraktijkenwet omdat ze een aantal nieuwe begrippen heeft ingevoerd en aan andere een vernieuwde inhoud heeft gegeven. Hierna worden diegene die voor onze uiteenzetting belangrijk zijn, besproken.

De wet marktpraktijken beoogt ook de implementatie in het Belgische recht van volgende richtlijnen:

Richtlijn 85/577/EEG van de Raad van 20 december 1985 betreffende de bescherming van de consument bij buiten verkooppunten gesloten overeenkomsten (*Pb.L.* nr. L 372 van 31 december 1985).

Richtlijn 93/13/EEG van de Raad van 5 april 1993 betreffende oneerlijke bedingen in consumentenovereenkomsten (*Pb.L.* nr. L 95 van 21 april 1993).

Richtlijn 97/7/EG van het Europees Parlement en de Raad van 20 mei 1997 betreffende de bescherming van de consument bij op afstand gesloten overeenkomsten (*Pb.L.* nr. L 144 van 4 juni 1997).

Richtlijn 98/6/EG van het Europees Parlement en de Raad van 16 februari 1998 betreffende de bescherming van de consument inzake de prijsaanduiding van aan de consument aangeboden producten (*Pb.L.* nr. L 80 van 18 maart 1998).

Richtlijn 98/27/EG van het Europees Parlement en de Raad van 19 mei 1998 betreffende het doen staken van inbreuken in het raam van de bescherming van de consumentenbelangen (*Pb.L.* nr. L 166 van 11 juni 1998).

Richtlijn 1999/44/EG van het Europees Parlement en de Raad van 25 mei 1999 betreffende bepaalde aspecten van de verkoop en de garanties van de consumptiegoederenrichtlijn (*Pb.L.* nr. L 171 van 7 juli 1999).

Richtlijn 2002/65 van het Europees Parlement en de Raad van 23 september 2002 betreffende de verkoop op afstand van financiële diensten (*Pb.L.* nr. L 271 van 9 oktober 2002).

Richtlijn 2005/29/EG van het Europees Parlement en de Raad van 11 mei 2005 betreffende oneerlijke handelspraktijken van ondernemingen jegens consumenten op de interne markt en tot wijziging van richtlijn 84/450/EEG van de Raad, richtlijnen 97/7/EG, 98/27/EG en 2002/65/EG van het Europees Parlement en de Raad en van verordening (EG) nr. 2006/2004 van het Europees Parlement en de Raad (*Pb.L.* nr. L 149 van 11 juni 2005).

Richtlijn 2006/114/EG van het Europees Parlement en de Raad van 12 december 2006 inzake misleidende reclame en vergelijkende reclame (gecodificeerde versie) (*Pb.L.* nr. L 376 van 27 december 2006).

§ 1. Onderneming

547 Centraal staat het begrip *onderneming*, zijnde “elke natuurlijke persoon of rechtspersoon die op duurzame wijze een economisch doel nastreeft, alsmede zijn verenigingen” (art. 2, 1°). Een onderneming is m.a.w. een zelfstandige en duurzame organisatie waarbinnen een of meerdere personen met behulp van materiële en immateriële middelen, goederen of diensten produceren of verdelen.

Dit begrip is dus veel ruimer dan het in de handelspraktijkenwet 1991 gehanteerde begrip van de “verkoper” en het in de handelspraktijkenwet 1971 gebruikte begrip van de “handelaar”. Het begrip moet geïnterpreteerd worden in het licht van de rechtspraak van het Hof van Justitie en van de Belgische rechtspraak ter zake (I. FERRANT, *Les pratiques du marché (depuis la loi du 6 avril 2010)*, Waterloo, 2011, 22, nr. 49).

548 Nog steeds echter gebruikt de tekst van de wet marktpraktijken her en der het ongelukkige begrip van de *verkoop*, niet in de betekenis van artikel 1582 BW, maar als synoniem voor een contract en van *verkopen* als synoniem voor contracteren, zoals men dit vond in de handelspraktijkenwet 1991. In het algemeen kan men stellen dat de wet marktpraktijken te veel en nodeloos van het geijkte begrippensarsenaal uit het algemeen verbintenissen- en contractenrecht afwijkt.

549 De wet stelt als criterium voorop om van een onderneming te kunnen spreken de duurzame nastreving van een economisch doel. Om die economische doelstelling te beoordelen is de aard van de gestelde handeling of de activiteit determinerend en niet het winstoogmerk dat bij de handelende partij al dan niet zou voorzitten (Cass. 13 september 2002, *NJW* 2002, 241, *Jaarboek Handelspraktijken* 2002, 668, *RABG* 2003, 576, noot P. WYTINCK, *RW* 2003-04, 1177, noot H. SWENNEN en *RCJB* 2004, 68, noot J. STUYCK; Voorz. Kh. Charleroi 4 april 2007, *JLMB* 2008, 165; Voorz. Kh. Mechelen 22 mei 2007, *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 641). Een economisch doel is elke in geld waardeerbare doelstelling, ongeacht de motieven die deze doelnastreving inspireren en hoe deze laatste zich ook uit. Dit criterium valt dus ruim te interpreteren.

550 Voor overheidsinstellingen stelt de parlementaire voorbereiding dat zij ondernemingen zijn voor wat betreft hun activiteiten die buiten hun wettelijke taak van algemeen belang vallen. Wanneer de betrokken activiteit behoort tot de essentiële taken van openbaar belang, dan handelt de overheidsinstelling niet als een onderneming (MvT, *Parl. St. Kamer*, Doc. 52, 2340/01, 37). Gaat het daarentegen om een economische activiteit die niet noodzakelijk moet worden verzorgd door de overheid, dan handelt de overheidsinstelling wel als een onderneming. Om uit te maken of een overheidsinstelling optreedt als “onderneming”, zal het bijgevolg nodig zijn de door haar verrichte activiteiten van geval tot geval te onderzoeken.

De naamloze vennootschappen van publiek recht (Arbitragehof 26 oktober 2005, nr. 159/2005, *DCCR* 2006, nr. 70, 49, noot R. STEENNOT, w.b. de NMBS, voor haar openbare dienstverlening. Zo ook Pol. Verviers 13 oktober 2009, *RRD* 2009, 101) en de intercommunales (Antwerpen 11 september 2003, *Jaarboek Handelspraktijken* 2003, 772) zijn o.i. altijd als ondernemingen te aanzien. Voor publiekrechtelijke rechtspersonen, zoals een OCMW (staking bevolen van de coördinatie door een OCMW van een gezamenlijke actie van aankoop van stookolie: Gent 29 maart 2010, *TGR* 2010, 144, noot G.L. BALLON en *DCCR* 2011, 220, noot G. STRAETMANS) of een gemeente zal dit telkens moeten worden nagegaan.

551 Ziekenfondsen en andere sociale organismen zijn ondernemingen als ze activiteiten uitoefenen die niet de loutere uitvoering zijn van wettelijke of reglementaire bepalingen (Voorz. Kh. Brugge 24 mei 2007, *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 651, bev. door Gent 7 december 2009, *NJW* 2010, 762: ziekenfonds dat reizen organiseert). Is dat wel het geval, dan werken ze mee aan het beheer van de openbare dienst van de sociale zekerheid en vervullen ze een taak van zuiver sociale aard, die berust op het beginsel van nationale solidariteit, zonder winstoogmerk, terwijl de betaalde uitkeringen wettelijke uitkeringen zijn, die niet afhangen van het bedrag van de premies (vgl. HvJ 17 februari 1993, zaak C-159/91 en C-160/91, *Poucet t. Assurances Générales de France et al.*, *Jur.* 1993, I-637).

552 Vallen dus onder het begrip van de onderneming: de handelaars en ambachtslieden, de vennootschappen (Cass. 12 november 1999, *Jaarboek Handelspraktijken* 1999, 788), zelfs als ze een sociaal oogmerk nastreven, de kunstenaars die hun werken exploiteren en de auteursverenigingen, de vzw's, de beroepsverenigingen, de burgerlijke vennootschappen met handelsvorm (Gent 16 juni 2003, *Jaarboek Handelspraktijken* 2003, 528), onderwijsinstellingen voor andere activiteiten dan diegene die verband houden met hun onderwijstaak (G.L. BALLON, “Onderwijsinstellingen zullen geen handel drijven! Of toch, maar wanneer dan?” in *Liber amicorum Marc Boes*, Brugge, 2011, (303) 313, nr. 17), de zaakvoerder, een vennoot of alle vennoten die optreden “in naam van” een vennootschap of vereniging zonder rechtspersoonlijkheid (over de mogelijkheden in dat verband B. TILLEMANS, *Proceshandelingen van en tegen vennootschappen*, Antwerpen, Maklu, 1996, 37 e.v.). Verdere voorbeelden zijn: ziekenhuizen (Gent 3 maart 2004, *Jaarboek Handelspraktijken* 2004, 249), een curator gedurende de tijd dat hij de handel van de gefailleerde verderzet (Voorz. Kh. Antwerpen 11 december 1997, vermeld bij P. WYTINCK, “Art. 1” in *Handels- en economisch recht. Commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, 2000, 17, nr. 16 *in fine*; Voorz. Kh. Namen 20 mei 1998, *Jaarboek Handelspraktijken* 1998, 623), zet hij de handel niet verder, dan is hij geen onderneming (Voorz. Kh. Brugge 12 juni 2008, *Jaarboek Handelspraktijken* 2008, 631), een bejaardentehuis, een peutertuin, een museum (Brussel 14 mei 1999, *Jaarboek Handelspraktijken* 1999, 312), een ziekenhuis (Gent 3 maart 2004, *Jaarboek Handelspraktijken* 2004, 249).

Zijn uitgesloten: werknemers optredend voor hun werkgever (Luik 19 oktober 1993, *Jaarboek Handelspraktijken* 1993, 499; Voorz. Kh. Brussel 20 mei 1998, *Jaarboek Handelspraktijken* 1998, 555; Voorz. Kh. Brussel 12 maart 2008, *Jaarboek Handelspraktijken* 2008, 752) en de organen van een rechtspersoon (o.m. Luik 27 november 2001, *Jaarboek Handelspraktijken* 2001, 727; Voorz. Kh. Kortrijk 14 maart 1994, *Jaarboek Handelspraktijken* 1994, 440; Voorz. Kh. Hasselt 6 maart

1998, *Jaarboek Handelspraktijken* 1998, 249; Voorz. Kh. Brussel 19 mei 1998, *Jaarboek Handelspraktijken* 1998, 619; Voorz. Kh. Brugge 25 januari 2007, *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 185), wanneer ze in naam en voor rekening van deze handelen. Ook een aandeelhouder, die niet als vertegenwoordiger van de vennootschap optreedt, is geen onderneming (Voorz. Kh. Leuven 27 maart 2003, *Jaarboek Handelspraktijken* 2003, 783).

553 Op duurzame wijze betekent meer dan louter eenmalig of zeer occasioneel. Het in de tijd beperkte karakter van de activiteiten, hun spreiding in de tijd of wisselend karakter speelt geen rol. Wie tweemaal, met een tussenpoos van een jaar een reis inricht voor zijn vriendenkring (Luik 28 november 2006, *RRD* 2006, 453), wie met een kraampje op een garageverkoop staat, valt niet onder de wet; wie als standhouder elk weekend rommelbeurzen afdweilt, wel. Of het om een hoofd- of bijberoep gaat, is evenmin relevant.

554 Ook de *verenigingen* van natuurlijke personen of rechtspersonen die op duurzame wijze een economisch doel nastreven, zijn ondernemingen. In principe gaat het om alle ondernemingsverenigingen en niet louter om deze die, als vereniging, zelf op duurzame wijze een economisch doel nastreven (G. STRAETMANS en J. STUYCK, “Wet Marktpraktijken en consumentenescher- ming (WMPC)” in *CBR Jaarboek 2009-2010*, Antwerpen, 2010, 539). Een vzw die de beroepsbelangen van titularissen van een vrij beroep waarneemt, zal dus onder de wet vallen. Onder de gelding van de handelspraktijkenwet was nog in tegengestelde zin geoordeeld (Voorz. Kh. Brussel 1 maart 2004, *Jaarboek Handelspraktijken* 2004, 715).

§ 2. Vrij beroep

555 Geen ondernemer is de beoefenaar van een vrij beroep, nl. *elke onderneming die geen koopman is in de zin van artikel 1 van het Wetboek van Koophandel en die onderworpen is aan een bij wet opgericht tuchtorgaan* (art. 2, 2° WMPC).

Dit is een bevestiging van het traditionele standpunt dat vrije beroepers niet aan de handelspraktijkenwet onderworpen waren. Aldus was beslist voor een tandarts (Voorz. Kh. Leuven 27 maart 2001, *Jaarboek Handelspraktijken* 2001, 736) en een notaris (Cass. 31 januari 2002, *Arr.Cass.* 2002, 313, *Jaarboek Handelspraktijken* 2002, 414, *Pas.* 2002, 297, concl. DUBRULLE, *RW* 2002-03, 699, noot R. STEENNOT en *TBH* 2002, 281; Luik 5 februari 2002, *JLMB* 2002, 1764; Gent 16 december 2002, *Jaarboek Handelspraktijken* 2002, 286; Gent 17 december 2002, *DAOR* 2002, 314).

Om als vrij beroeper in de zin van de wet marktpraktijken te worden aangemerkt, volstaat het niet dat een wettelijke erkenning van de beroepstitel voorligt op grond van een specifieke wet (zo de psychologen en maatschappelijke assistenten) of van de kaderwet van 3 augustus 2007 betreffende de dienstverlenende intellectuele beroepen.

De gerechtsdeurwaarder die overgaat tot de minnelijke of gerechtelijke inning van schuldvor- deringen oefent wel een tot zijn normale bezigheden behorende taak uit en is een beoefenaar van een vrij beroep op wie de wet marktpraktijken niet toepasselijk is (Brussel 24 april 2010, *AR* 2007/AR/ 1976, *Iuris Link SCRL t. Leroy et associés SCRL*).

Ook het bestaan van een beroepsdeontologie, het feit dat vrije beroepers niet door een winstoo- gmerk zouden bezielde worden, het algemeen belang dat met de beroepsuitoefening gemoeid is, de

onafhankelijkheid en de speciale relatie tussen de vrije beroeper en zijn cliënt volstaan niet. Het is het toezicht door een bij wet opgericht tuchtorgaan, dat het criterium vormt. Naast de klassieke vrije beroepers (artsen, advocaten, notarissen, apothekers...) zijn dus ook landmeters (zie de beide wetten van 11 mei 2003) vrije beroepers. Omdat tandartsen en kinesisten niet onderworpen zijn aan een bij wet opgericht tuchtorgaan en traditioneel toch tot de vrije beroepen worden gerekend, werden zij in artikel 3, § 2 naast de vrije beroepers uitdrukkelijk van de toepassing van de marktpraktijkenwet uitgesloten. Tegen deze vrij willekeurige toevoeging werden bezwaren geopperd, o.m. gegrond op het miskennen van het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel (R. STEENNOT, F. BOGAERT, D. BRULOOT en D. GOENS, *Wet Marktpraktijken*, Antwerpen, 2010, 8, nr. 8). Die mening vond gehoor bij het Grondwettelijk Hof (arrest nr. 55/2011 van 6 april 2011, *DAOR* 2011, 448, noot P. BRULEZ, *DCCR* 2011, 185, noot F. JUDO en J. STUYCK, *NJW* 2011, 298, noot R.S., *RW* 2010-11, 903, noot D. MERTENS en *TBH* 2011, 722). Het Hof stelde vooreerst vast dat beoefenaars van een vrij beroep ondernemingen zijn, volgens de rechtspraak van het Hof van Justitie. Verder meende het Hof dat de artikelen 2, 1° en 2° en 3, § 2 van de wet marktpraktijken de artikelen 10 en 11 van de Grondwet schenden in zoverre zij als gevolg hebben dat de beoefenaars van een vrij beroep, alsook de tandartsen en de kinesisten, van het toepassingsgebied van die wet zijn uitgesloten.

556 Het feit dat de vrije beroepers niet meer worden uitgesloten uit het toepassingsgebied van de marktpraktijkenwet, impliceert dat voor hen geen specifieke wetgeving moet worden uitgevaardigd om de hierboven vermelde richtlijnen – die ook op vrije beroepers van toepassing zijn – in het Belgisch recht te implementeren. Een implementatie van een aantal van de hoger vermelde richtlijnen gebeurde voor vrije beroepers bij wet 2 augustus 2002 betreffende de misleidende en vergelijkende reclame, de onrechtmatige bedingen en de op afstand gesloten overeenkomsten inzake de vrije beroepen. Voor de richtlijn oneerlijke praktijken gebeurde dit nog niet.

Traditioneel wordt in België aanvaard dat wie handelaar is in de zin van artikel 1 W.Kh., geen beoefenaar van een vrij beroep kan zijn. Vastgoedmakelaars vielen dus altijd onder de wet. Het arrest van het Grondwettelijk Hof brengt dan ook talrijke problemen mee, o.m. in verband met de toepassing van een aantal wettelijke verplichtingen (algemene informatieplichten, regels m.b.t. overeenkomsten gesloten buiten de lokalen van de onderneming, zoals de bedenkertermijn, bezwarende bedingen) en de bevoegdheid van de rechtbank van koophandel (voor een overzicht P. BRULEZ, “De vrije beroepsbeoefenaar als onderneming: Het traditionele ondernemingsbegrip onder druk” (noot onder GwH 6 april 2011, nr. 55/2011), *DAOR* 2011, (453) 458-460; D. MERTENS, “Onrechtmatige mededinging. Art 95 WMPC” in JURA FALCONIS (ed.), *De wet marktpraktijken en consumentenbescherming toegepast*, Antwerpen, 2012, (93) 95-98). Voor de informatieverplichtingen kan ook een conflict met de Dienstenwet rijzen (zie boven nrs. 253-259).

557 De hiernavolgende uiteenzetting gaat ervan uit dat de wet marktpraktijken in haar geheel op vrije beroepers toepasselijk is. Enkel waar nodig wordt op specifieke problemen gewezen die dit meebrengt i.v.m. het uitschrijven van met bestelbons of facturen gelijk te stellen of verwante documenten.

§ 3. Consument

558 *Consument* is iedere natuurlijke persoon die, uitsluitend voor niet-beroepsmatige doeleinden, op de markt gebrachte producten verwerft of gebruikt (art. 2, 3°). Concreet gaat het om een gemiddeld geïnformeerde, omzichtige en oplettende gewone consument. Dit criterium is gebaseerd op de rechtspraak van het Hof van Justitie (HvJ 14 juli 1988, zaak C-407/85, *Drei Glocken GmbH*, *Jur.* 1988, I-4233; HvJ 2 februari 1994, zaak C-315/92, *Clinique*, *Jur.* 1994, I-317; HvJ 16 juli 1998, zaak C-210/96, *Gut Springenheide en Tusky*, *Jur.* 1998, I-4657, punt 31; HvJ 28 januari 1999, zaak C-303/97, *Verbraucherschutzverein eV/Sektellerei G.C.*

Kessler GmbH und Co., *Jur.* 1999, I-00513; HvJ 13 januari 2000, zaak C-220/98, *Estée Lauder Cosmetics t. Lancaster*, *Jur.* 2000, I-117, punt 27; HvJ 12 oktober 2000, zaak C-3/99, *Cidreterie Ruwet sa t. Cidre Stassen sa en HP Bulmer Ltd.*, *Jur.* 2000, I-8749; Brussel 8 mei 2008, *Jaarboek Handelspraktijken 2008*, 75).

559 Op het criterium van een gemiddelde consument bestaat een uitzondering in de wet marktpraktijken, voor handelspraktijken die, op voor de onderneming redelijkerwijs voorzienbare wijze, het economische gedrag van slechts een duidelijk herkenbare groep consumenten wezenlijk verstoren of kunnen verstoren. Het gaat daarbij om consumenten die wegens een mentale of lichamelijke handicap, hun leeftijd of goedgelovigheid bijzonder vatbaar zijn voor die handelspraktijk of voor de onderliggende producten. In dat geval moet de praktijk worden beoordeeld vanuit het gezichtspunt van het gemiddelde lid van die groep (art. 84, laatste al. WMPC). Reclame die zich specifiek op kinderen richt, zal dus op grond van dit strengere criterium moeten worden beoordeeld.

Men merke op dat het Hof van Justitie vroeger een strenger criterium aannam. Zo stelde het Hof in de zaak *Buet* (HvJ 16 mei 1989, zaak C-382/87, *R. Buet en SARL Educational Business Services (EBS) t. O.M.*, *Jur.* 1989, I-1235) dat bij de inschrijving voor een cursus of de verkoop van pedagogisch materiaal via colportage de potentiële gebruiker vaak tot een categorie personen behoort die om een of andere reden minder scholing heeft genoten en die achterstand poogt in te lopen. Zij zijn dus bijzonder kwetsbaar wanneer zij geconfronteerd worden met verkopers van pedagogisch materiaal die hen ervan proberen te overtuigen dat bij gebruik van dit materiaal hun toekomstige carrière verzekerd is.

560 In tegenstelling tot wat voor (een gedeelte van de bepalingen in) de handelspraktijkenwet gold, kan een rechtspersoon (vennootschap of vereniging) nooit een consument zijn in de zin van de wet marktpraktijken. Een werknemer is bij de sluiting en de uitvoering van een arbeidsovereenkomst evenmin als een consument te aanzien.

561 Bij de beoordeling van de niet-beroepsmatige doeleinden moet de bestemming van het product worden nagegaan (Antwerpen 30 november 2004, *Jaarboek Handelspraktijken 2004*, 699, *NJW 2005*, 91 en *RW 2006-07*, 100, noot V. WELLENS; Gent 4 april 2007, *NJW 2008*, 174). Niet het winst oogmerk of het doel, maar de aard zelf van de activiteit of de gestelde handeling is determinerend voor het al dan niet beroepsmatig karakter ervan (Cass. 11 mei 2001, *Arr. Cass.* 2001, 864, concl. THijs, *Pas.* 2001, 830, concl. THijs, *TBH 2001*, 692 (res.), noot G. STRAETMANS en *JLMB 2002*, 1740; vgl. Cass. 13 september 2002, *Jaarboek Handelspraktijken 2002*, 688, *NJW 2002*, 241, *Pas.* 2002, 1647, concl. DUBRULLE, *RABG 2003*, 578, noot P. WYTINCK, *RCJB 2004*, 58, noot J. STUYCK en *RW 2003-04*, 1174, noot H. SWENNEN). In de praktijk zal de aard van het aangeboden goed of de aangeboden dienst vaak richtinggevend zijn om uit te maken of de onderneming zich richt tot consumenten.

562 Nu de wet een *uitsluitend* beroepsmatige verwerving en gebruik viseert, zijn overeenkomsten die een gemengd beroeps- en privégebruik viseren, niet als overeenkomsten te aanzien die door een consument werden gesloten (Brussel 25 april 2003, *TBH 2005*, 18, noot J. LIBOUTON; Gent 13 april 2005, *Jaarboek Handelspraktijken 2005*, 348). In de rechtsleer worden vragen gesteld bij de overeenstemming van een aldus ingevuld consumentenbegrip met het begrip dat in het Europees recht en m.n. in artikel 15.1 van de Brussel I-verordening (ook EEX-verordening) wordt gehanteerd (R. STEENNOT, F. BOGAERT, D. BRULOOT en D. GOENS, *a.w.*, 10-11, nr. 12; zie over het

gemengd gebruik ook HvJ 20 januari 2005, zaak C-464/01, *Gruber/Bay Wa AG*, *Jur.* 2005, I-00439, i.v.m. een aankoop van dakpannen voor een boerderij, waarvan een deel van de gebouwen als woonst dient). De consument is, volgens deze bepaling, een persoon die goederen of diensten verwerft voor een gebruik dat niet als bedrijfs- of beroepsmatig kan worden aangezien, een particuliere eindgebruiker (HvJ 19 januari 1993, zaak C-89/91, *Shearson Lehmann Hutton Inc. t. TVB Treuhandgesellschaft für Vermögensverwaltung und Beteiligungen mbH*, *Jur.* 1993, I-139, *JLMB* 1994, 457, noot A. KOHL en *RW* 1992-93, 1247).

§ 4. Producten en diensten

563 *Producten* zijn goederen en diensten, onroerende goederen, rechten en verplichtingen. Hoewel het inbegrijpen van diensten en onroerende goederen of rechten in het begrip producten eigenaardig kan voorkomen, toch volgt de wetgever hierbij het in de geïmplementeerde richtlijnen gehanteerde taalgebruik.

Men merke bovendien op dat het begrip producten niet de optelsom is van alle goederen en diensten. Bij het nagaan van het toepassingsgebied van een bepaling uit de wet moet daarmee rekening worden gehouden.

564 Onder *goederen* verstaat de wet – in navolging van de geïmplementeerde richtlijnen – alle lichamelijke roerende zaken. Nu de handelspraktijkenwet 1991 en 1971 alle lichamelijke roerende zaken als producten definieerde, moet men voorzichtig zijn bij de lezing van rechtspraak en rechtsleer daterend van voor de actuele wet marktpraktijken en met die gewijzigde terminologie rekening houden.

Zijn lichamenlijk en roerend en vallen dus onder het begrip goederen: titels aan toonder (vgl. Luik 3 maart 1949, *Pas.* 1949, II, 81; Brussel 7 juli 1952, *Pas.* 1953, II, 35. G.L. BALLON, “La force probante des mentions figurant sur la lettre de change”, *DAOR* 2008, 218; P. WYTINCK, “Art. 1 W. 14 juli 1991” in *Handels- en economisch recht. Commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, 2000, 7), gas en elektriciteit (vgl. Cass. 20 juni 1934, *JT* 1934, 588, *Pand.pèr.* 1934, 465, nr. 256 en *Pas.* 1934, I, 332). Onlichamelijke roerende zaken, zoals een handelszaak (zo: Y. DE CORDT, C. DELFORGE, T. LÉONARD en Y. POULLET, *Manuel de droit commercial* 2009, Louvain-la-Neuve, Anthemis, 2009, 79; W. GOOSSENS, “Ontstaansgeschiedenis, rechtsaard en kenmerken van de handelszaak” in H. COUSY, B. TILLEMEN en A. BENOIT-MOURY, *Le fonds de commerce - De handelszaak*, Brugge, 2001, (4) 23, nr. 23; J. VAN RYN en J. HEENEN, *a.w.*, 397, nr. 436; M. VERCRUYSE en E. LAUWERS, *Le fonds de commerce. 1. Théorie générale; la cession des fonds de commerce et des baux commerciaux*, Brussel, 1967, 27, nr. 14), een reis, informatie (vgl. Cass. 12 november 1999, *Pas.* 1999, I, 602)... kunnen dus niet als een goed worden aangezien. Ook onroerende zaken (een huis, een erfdiensbaarheid) zijn geen goed in de zin van de wet. Het gaat in al deze gevallen wel om producten.

565 Een *dienst* is elke prestatie verricht door een onderneming in het kader van haar professionele activiteit of in uitvoering van haar statutair doel. De term moet worden geïnterpreteerd in de ruimst mogelijke betekenis die daaraan in het dagelijks taalgebruik wordt gegeven, nl. alle prestaties die ten behoeve van derden worden verricht in het kader van een professionele activiteit.

566 Zijn de eigenschappen en de modaliteiten van de dienst identiek of gelijkaardig, ongeacht onder meer het ogenblik, de plaats van de uitvoering, de dienstverstrekker of de persoon voor wie

hij bestemd is, dan noemt men de dienst *homogeen* (art. 2, 7°). Doel was om een onderscheid te maken tussen diensten die fundamenteel gelijkaardige karakteristieken vertonen, ongeacht het ogenblik of de plaats van uitvoering, de dienstverstrekker of de persoon voor wie ze zijn bestemd en specifieke diensten op maat, die het voorwerp uitmaken van een specifiek aanbod dat aan de noden van de bestemming werd aangepast, volgens de door deze laatste gegeven specificaties. Homogene diensten zijn b.v. deze van kappers, hoteliers, slotenmakers, schoenmakers, reisorganisatoren enz.

Sommige afdelingen van de wet gelden specifiek voor financiële diensten. Artikel 2, 24° van de wet definieert de financiële dienst als iedere dienst van bancaire aard of op het gebied van kredietverstrekking, verzekering, individuele pensioenen, beleggingen en betalingen. De meeste financiële diensten zijn ook homogeen, op voorwaarde dat ze niet uit het toepassingsgebied van de wet werden uitgesloten.

Het onderscheid laat toe specifieke reglementering op te leggen inzake o.m. de benaming, samenstelling en etikettering van homogene diensten.

§ 5. Reclame

567 Men zou kunnen denken dat de regels in de wet marktpraktijken over reclame niet van toepassing zijn op de factuur en op andere documenten die worden aangewend bij het sluiten of het uitvoeren van een contract. Artikel 2, 19° van de wet definieert reclame immers als iedere mededeling van een onderneming die rechtstreeks of onrechtstreeks ten doel heeft de afzet [de wet spreekt ten onrechte van “verkoop”] van producten te bevorderen, ongeacht de plaats of de aangewende communicatiemiddelen. Op facturen en op andere documenten die worden aangewend bij het sluiten of het uitvoeren van een contract worden de essentiële vermeldingen meestal slechts aangebracht na de sluiting van de overeenkomst, zodat ze de verkoop niet meer kunnen bevorderen, wat een argument kan zijn voor deze stelling (Antwerpen 29 maart 1979, *TBH* 1975, 438, noot J. STUYCK). De specifieke elementen van een zaak kunnen tot een andere mening leiden, namelijk indien facturen elementen bevatten die de bestemming moeten aanzetten om in de toekomst nog nieuwe contracten te sluiten (R. STEENNOT, “Overzicht van rechtspraak. Consumentenbescherming 2003-2007”, *TPR* 2009, (229) 351, nr. 155) of indien ze ter informatie worden gezonden (Voorz. Kh. Antwerpen 31 juli 2003, *Jaarboek Handelspraktijken* 2003, 643). Bestelbons werden in de rechtspraak ook aangemerkt als reclame (Brussel 2 november 1976, *TBH* 1977, 294).

568 De wet bevat een zeer ruime definitie van reclame (Brussel 26 juni 2006, *Jaarboek Handelspraktijken* 2006, 158 en *DCCR* 2007, nr. 71, 51), die geen rekening houdt met de mate aan kennisoverdracht die uit de reclameboodschap blijkt. Elke mededeling die het vertrouwen van de consument in de onderneming begunstigt of versterkt en aldus onrechtstreeks tot doel heeft de afzet van haar producten of diensten te bevorderen, is reclame in de zin van de wet (Cass. 18 maart 2011, *NJW* 2011, 579, noot R. STEENNOT, *Pas.* 2011, 841 en *RAGB* 2011, 1095).

Handelsdocumenten, een folder, een brief, een tarief, de uitnodiging voor een tentoonstelling... zijn reclame (zie voor een bespreking van de vereisten met talrijke verdere voorbeelden G. STRAET-

MANS, "Reclame" in *Handels- en economisch recht. Commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, 1999, 4 e.v.).

De wet houdt ook geen rekening met de bestemming. Wel moet de boodschap direct waarneembaar zijn en moet er een zekere ruchtbaarheid aan worden gegeven, moet er een (zelfs minimale) verspreiding gebeuren, anders is er geen mededeling.

Die verspreiding kan ook mondeling (Voorz. Kh. Brugge 2 oktober 2003, *Jaarboek Handelspraktijken* 2003, 232, noot E. DE BATSELIER; Gent 20 maart 2006, *Jaarboek Handelspraktijken* 2006, 413, noot L. VAN DEN STEEN); een mededeling aan een enkel persoon kan volstaan (Voorz. Kh. Brugge 2 oktober 2003, *Jaarboek Handelspraktijken* 2003, 232, noot E. DE BATSELIER) of ze kan gebeuren aan een zeer klein aantal personen (Voorz. Kh. Brussel 1 februari 2007, *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 191). De boodschap als vertrouwelijk betitelen, neemt het reclamekarakter evenmin weg.

Aangezien de reclame moet uitgaan van een onderneming, mag worden aangenomen – omwille van het vermoede winst oogmerk – dat ze tot doel heeft om de afzet van haar producten te bevorderen (zo ook Voorz. Kh. Kortrijk 5 mei 2003, *Jaarboek Handelspraktijken* 2003, 184; Voorz. Kh. Gent 30 juni 2003, *Jaarboek Handelspraktijken* 2003, 206; Voorz. Kh. Brugge 2 oktober 2003, *Jaarboek Handelspraktijken* 2003, 232, noot E. DE BATSELIER; Voorz. Kh. Antwerpen 2 februari 2006, *Jaarboek Handelspraktijken* 2006, 206). De bedoeling van de adverterende onderneming met de reclame (imagoverbetering, merkbekendheid vergroten) is daarom eveneens irrelevant (vgl. Cass. 12 november 1999, *Jaarboek Handelspraktijken* 1999, 788, *JLMB* 2000, 268, *JT* 2000, 185, *Pas.* 1999, 1485 en *RW* 2000-01, 660, concl. Adv. Gen. X. DE RIEMAECKER). De materiële drager van de reclameboodschap en het gebruikte medium doen evenmin ter zake.

In de rechtspraak wordt meestal niet nagegaan of de aangevochten mededeling een reclameboodschap uitmaakt (R. VAN DEN BERGH, "De vernieuwde regeling van de reclame in de wet handelspraktijken 1991: geen reclame voor de Belgische wetgever", *Jaarboek Handelspraktijken* 1992, 58-61; G. STRAETMANS, "De vernieuwde reclamereglementering uit de W.H.P.C. herbezocht aan de hand van markante rechtspraak" in J. STUYCK (ed.), *Handelspraktijken anno 1996*, Antwerpen, 1997, 33, nr. 5). Alleen de mogelijkheid dat een vermelding of een document de verkoop zou kunnen bevorderen wordt vaker nagekeken, maar ze wordt in beginsel vermoed, omdat reclame moet uitgaan van een onderneming (aldus Voorz. Kh. Kortrijk 5 mei 2003, *Jaarboek Handelspraktijken* 2003, 184; Voorz. Kh. Gent 30 juni 2003, *Jaarboek Handelspraktijken* 2003, 206; Voorz. Kh. Brugge 2 oktober 2003, *Jaarboek Handelspraktijken* 2003, 232, noot E. DE BATSELIER; Voorz. Kh. Antwerpen 2 februari 2006, *Jaarboek Handelspraktijken* 2006, 203), of ze wordt zeer gemakkelijk aanvaard. De voorzitter van de rechtbank van koophandel te Antwerpen heeft aldus aanvaard dat een aanbod en een factuur als reclame moeten worden aangezien, vermits ze de sluiting beogen van een of meer overeenkomsten (Voorz. Kh. Antwerpen 31 juli 2003, *Jaarboek Handelspraktijken* 2003, 643). Het hof van beroep te Gent was echter de tegengestelde mening toegedaan, voor wat een leveringsbon betreft (Gent 9 februari 2004, *Ing.Cons.* 2004, 196 en *IRDI* 2004, 80).

Als reclame werden dus aangezien: de vermelding van de maatschappelijke benaming (Gent 28 juli 1974, *BRH* 1975, 60 en *JT* 1975, 175; Brussel 12 september 2006, *Jaarboek Handelspraktijken* 2006, 308; Voorz. Kh. Kortrijk 11 oktober 1973, *BRH* 1975, 60), de omschrijving van de economische activiteit (Voorz. Kh. Brussel 29 september 1972, *RW* 1972-73, kol. 1151, noot P. DE VROEDE; Voorz. Kh. Turnhout 30 maart 1973, *RW* 1973-74, kol. 1210), de bewering dat men over een verkoopsexclusiviteit beschikt, de vermelding of het aanbrengen van een merk (Voorz. Kh.

Brussel 15 november 1982, *RW* 1983-84, 717; Voorz. Kh. Gent 6 december 2004, *Jaarboek Handelspraktijken* 2004, 641; Voorz. Kh. Kortrijk 28 januari 2008, *IRDI* 2008, 202), het gebruik van typische kleuren die een concurrent als eerste aanwendde (Brussel 2 november 1976, *BRH* 1977, 274). Zijn geen reclame: de loutere vermelding van een domeinnaam (Brussel 30 november 2004, *Jaarboek Handelspraktijken* 2004, 174; Voorz. Kh. Leuven 19 december 2006, *Jaarboek Handelspraktijken* 2006, 664. *Contra*: Voorz. Kh. Brussel 2 mei 2003, *Jaarboek Handelspraktijken* 2003, 621) of van een website (Voorz. Kh. Tongeren 29 juli 2001, *Jaarboek Handelspraktijken* 2001, 650). De reproductie van algemene voorwaarden op een bestelbon of een factuur werd evenmin als reclame aangezien, omdat ze slechts de vaststelling beoogt van de rechten en plichten van de contracterende partijen (Voorz. Kh. Gent 22 december 2003, *Jaarboek Handelspraktijken* 2003, 281).

569 Aangezien het merendeel van de vermeldingen op een factuur en op de andere documenten die gebruikt worden bij de sluiting en de uitvoering van de overeenkomst als een vorm van reclame moeten worden aangezien, moet men rekening houden met de regels m.b.t. de reclame. Dit idee komt soms zelfs uitdrukkelijk in de wetgeving voor. Men zie in dat verband artikel 57, § 4 KB 28 februari 1994 betreffende het bewaren, het op de markt brengen en het gebruiken van bestrijdingsmiddelen voor landbouwkundig gebruik, dat stelt dat de publicaties of technische documenten bestemd voor de verkopers en gebruikers van de bij dit besluit bedoelde producten met handelsreclame worden gelijkgesteld.

570 De regeling m.b.t. de vergelijkende reclame wordt niet behandeld, omdat deze normaliter nooit op facturen of bestelbons voorkomt. Dat volgt reeds uit de definitie van vergelijkende reclame in artikel 2, 20° van de wet, zijnde *elke vorm van reclame waarbij een concurrent dan wel door een concurrent aangeboden goederen of diensten uitdrukkelijk of impliciet worden genoemd*.

Zou dit uitzonderlijk toch het geval zijn, dan moeten de (strengere) vereisten van artikel 19 wet marktpraktijken worden nageleefd, opdat ze zou geoorloofd zijn.

571 De wet marktpraktijken bevat specifieke reclameverboden in de verhouding van ondernemingen tegenover elkaar (art. 96 en 97), maar niet voor reclame die een onderneming enkel richt aan consumenten. Die laatste valt onder de regeling van de oneerlijke handelspraktijken jegens consumenten (zie art. 2, 19° en 29° WMPC). Artikel 83 stelt immers dat de bepalingen uit de afdeling over de oneerlijke handelspraktijken van ondernemingen ten aanzien van consumenten van toepassing zijn op oneerlijke handelspraktijken van ondernemingen jegens consumenten vóór, gedurende en na het aanbod en de contractsluiting m.b.t. producten.

572 Uiteraard laat de wet marktpraktijken de talrijke bijzondere reclameregelingen uit andere wetten onverlet.

§ 6. Handelspraktijk

573 Een *handelspraktijk* is iedere handeling, omissie, gedraging, voorstelling van zaken of commerciële communicatie, met inbegrip van reclame en marketing, van een onderneming, die rechtstreeks verband houdt met de verkoopbevordering, verkoop of levering van een product (art. 2, 29° WMPC).

Beter ware het geweest de definitie niet toe te spitsen op de verkoop, maar meer algemeen de termen omzetbevordering, omzet of levering te gebruiken.

574 Het Hof van Justitie heeft in het VTB-VAB-arrest (HvJ 23 april 2009, gevoegde zaken C-261/07, *VTB-VAB nv t. Total Belgium nv* en C-299/07, *Galatea bvba t. Sanoma Magazines Belgium nv*, Jur. 2009, I-2949, JT 2009, 428, noot J. DUPONT, RW 2009-10, 1251, noot E. TERRYEN en TBH 2009, 770, noot L. DE BROUWER) gesteld dat de richtlijn het begrip “handelspraktijk” in bijzonder ruime bewoordingen heeft gedefinieerd en dat commerciële handelingen, die duidelijk deel uitmaken van het marketingbeleid van een ondernemer en rechtstreeks verband houden met de verkoopbevordering en de afzet van zijn producten, handelspraktijken vormen in de zin van de richtlijn en dus binnen de werkingssfeer van deze laatste vallen.

Uit die zeer ruime definitie volgt dat alle ondernemingsmatige communicatie, elke reclame en alle uitdrukkelijk geregelde praktijken uit de marktpraktijkenwet (b.v. vergelijkende reclame, promoties inzake prijzen, verkoop met verlies, gezamenlijk aanbod...) in principe tevens als een handelspraktijk aan te zien zijn (G.L. BALLON m.m.v. S. VERVERCKEN, *De Wet Marktpraktijken. Een eerste commentaar*, Mechelen, 2011, 23; H. DE WULF, B. VANKEIRSBILCK en E. TERRYEN, “Overzicht van rechtspraak. Handelsrecht en handelspraktijken”, *TPR* 2011, 1165, nr. 313. Anders: J. LIGOT, F. VANBOSSELE en O. BATTARD, *Les pratiques loyales*, Brussel, 2012, 25).

Dat geldt ook voor alle andere vormen van handelingen, gedragingen, initiatieven, verklaringen of verzwijgingen die een onderneming kan aanwenden (I. FERRANT, *Les pratiques du marché (depuis la loi du 6 avril 2010)*, Waterloo, 2011, 129, nr. 354, met verwijzingen). Ook het aanwenden van algemene voorwaarden ten aanzien van consumenten is dus een handelspraktijk (B. KEIRSBILCK, “Het gebruik van oneerlijke of intransparante bedingen als oneerlijke, misleidende of agressieve handelspraktijk”, *TvCH* 2011, 138-145; H. DE WULF, B. VANKEIRSBILCK en E. TERRYEN, “Overzicht van rechtspraak. Handelsrecht en handelspraktijken”, *TPR* 2011, 1165, nr. 313). Of dit laatste ook ten aanzien van andere ondernemingen het geval is, is minder duidelijk, gelet op de mate aan professionele kennis en ervaring die in hoofde van ondernemingen wordt verondersteld (anders: Brussel 22 maart 2005, *Ing.Cons.* 2005, 176).

§ 7. Etikettering

575 De wet marktpraktijken definieert etikettering als de vermeldingen, aanwijzingen, gebruiksaanwijzingen, merken, afbeeldingen of tekens die betrekking hebben op een goed of op een homogene dienst en die voorkomen op het goed zelf of op enig verpakkingsmiddel, document, bordje, etiket, band of label dat bij dit goed of bij deze dienst is gevoegd of daarop betrekking heeft (art. 2, 8°). Aangezien de etikettering ook slaat op homogene diensten, moet men vaststellen dat de wetgever de idee heeft losgelaten dat een etiket direct moet verbonden zijn met een product. Aangezien de definitie ook documenten vermeldt, is ze zo ruim dat ze ook slaat op facturen, bestelbons en gelijkaardige documenten (G.L. BALLON, “Loi relative aux pratiques du marché et à la protection du consommateur” in G.L. BALLON en E. DIRIX (eds.), *a.w.*, (307) 313, nr. 502). Een illustratie van deze stelling in de rechtspraak is er evenwel niet.

§ 8. Op de markt brengen

576 Op de markt brengen is, volgens artikel 2, 9° WMPC de invoer met het oog op de verkoop, het bezit met het oog op de verkoop, de tekoopaanbieding, de verkoop, het huuraanbod van goederen en diensten, de verhuring van goederen en diensten, de afstand onder bezwarende titel of gratis, als deze verrichtingen worden gedaan door een onderneming. Men moet opmerken dat uitvoer en behandeling van goederen met het oog op de uitvoer uitgesloten

lijken, hoewel men daaraan kan twijfelen, gelet op het feit dat de tekst in dat verband geen voorbehoud maakt (G.L. BALLON, *a.w.* in G.L. BALLON en E. DIRIX (eds.), *a.w.*, (307) 313, nr. 503).

§ 9. Toepassingsgebied

577 De wet is niet van toepassing op effecten en andere financiële instrumenten bedoeld in de wetgeving betreffende de financiële transacties en de financiële markten, tenzij de Koning sommige bepalingen ervan van toepassing verklaart op deze effecten en andere financiële instrumenten of op categorieën daarvan. Er bestaat vrij veel rechtsleer over de draagwijdte van deze uitsluiting en de problemen die daarmee gepaard gaan (zie o.m. E. BALLON, “De toepassing van de Wet Handelspraktijken op financiële instrumenten, effecten en waarden”, *DCCR* 2001, 231-259; C. VAN ACKER, “De toepassing van de W.H.P.C. op financiële producten”, *TBH* 2001, 499-516; V. COLAERT, “De Wet Handelspraktijken en diensten in verband met financiële instrumenten en effecten. Hoe ver reikt de uitsluiting van artikel 1, laatste lid W.H.P.C.?”), *DCCR* 2009, nr. 82, 51-76).

Voor financiële diensten (t.t.z. iedere dienst van bancaire aard of op het gebied van kredietverstrekking, verzekering, individuele pensioenen, beleggingen en betalingen: art. 2, 24° WMPC) voorziet de marktpraktijkenwet soms in een specifieke regeling (o.m. inzake verkoop op afstand en gezamenlijk aanbod).

578 De principiële uitsluiting van de beoefenaars van een vrij beroep, de tandartsen en de kinesisten en de houding van het Grondwettelijk Hof in dit verband werd hoger reeds vermeld (boven, nr. 555 e.v.).

AFDELING II

INFORMATIE VAN CONSUMENT

§ 1. Prijsaanduiding

579 Elke onderneming die aan de consument goederen te koop aanbiedt, moet de prijs hiervan schriftelijk en ondubbelzinnig aanduiden. Die aankondiging geldt slechts op het ogenblik van en de plaats waar de aanvaarding van het gedane aanbod worden beoogd (Brussel 20 mei 1999, *DCCR* 1999, 362 en *Jaarboek Handelspraktijken* 1999, 52; E. SWAENEPOEL, “De factuur en verwante documenten in het consumentenrecht” in G.L. BALLON en I. SAMOY (eds.), *a.w.*, (173) 227, nr. 287). Daarom is de regeling niet van toepassing op facturen.

580 De aangeduide prijs moet de door de consument totaal te betalen prijs zijn, waaronder is begrepen: de belasting over de toegevoegde waarde, alle overige taksen en de kosten van alle diensten die door de con-

sument verplicht moeten worden bijbetaald (art. 6). Verplicht bij te betalen diensten zijn deze die niet kunnen worden uitgesloten of optioneel zijn; bovendien moet de kostprijs van de dienst een vast bedrag zijn, dat niet kan variëren omwille van specifieke eisen van de consument (H. DE BAUW, “De verplichting het totale tarief aan te duiden” (noot onder Brussel 18 mei 1995), *TBH* 1996, 631).

Wanneer verplicht te betalen diensten afzonderlijk worden aangerekend, maar de consument geen enkele mogelijkheid heeft om deze diensten uit te sluiten, m.a.w. zij zijn verplicht in het globale aanbod begrepen en de aangeboden dienst dus eigenlijk homogeen is, dan moeten die prijssupplementen inbegrepen zijn in de totale prijs (Voorz. Kh. Brussel 17 september 2008, *Jaarboek Handelspraktijken* 2008, 57; Voorz. Kh. Brussel 15 oktober 2008, *Jaarboek Handelspraktijken* 2008, 272). Slechts indien een in een geheel aangeboden dienst werkelijk optioneel is, m.a.w. de consument kan volledig vrij ervoor kiezen of niet, dan is een afzonderlijke prijsvermelding ervan toegelaten (daarover uitgebreid P. WYTINCK en K. DAELE, “art. 3” in *Handels- en economisch recht. Commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, 2002, 7-8).

Omdat artikel 6 zo algemeen geformuleerd werd, geldt de verplichting ook voor reclame, bestelbons en facturen. Die mening wordt bevestigd door artikel 3, 6°, c) KB 9 juli 2000 betreffende de vermelding van de essentiële gegevens en de algemene verkoopsvoorwaarden op de bestelbon voor nieuwe autovoertuigen en artikel 2, 2° KB 12 januari 2007 betreffende het gebruik van bepaalde bedingen in de bemiddelingsovereenkomsten van vastgoedmakelaars, waar de vermelding van een totale prijs, resp. een totaal tarief wordt opgelegd.

581 Deze verplichting doet geen afbreuk aan een eventuele wettelijke plicht om een bepaald element van de globale prijs naast deze uitdrukkelijk te vermelden.

Dit is b.v. het geval voor de milieubijdragen die, samen met de vermelding van de bedragen ervan altijd op de factuur per apparaat of groep apparaten worden aangegeven bij de verkoop van een apparaat tussen verdelers van elektrische en elektronische toestellen. De milieubijdragen moeten ook altijd netto worden doorverrekend in de commercialisatieketen, duidelijk worden gecommuniceerd en aan de consumenten worden aangerekend (art. 16, § 4 milieubeleidsovereenkomst van 11 mei 2010 betreffende de terugnameplicht voor de afgedankte elektrische en elektronische apparatuur).

582 De aangeduide prijs bij aanbod aan de consument moet minstens in euro worden vermeld (art. 7 WMPC). Deze plicht geldt ook voor facturen en bestelbons. Dit betekent dat een prijsvermelding in een relatie tussen ondernemingen uitsluitend in andere deviezen kan worden vermeld, maar dat een prijsaanduiding die gericht is aan de consument ook altijd in euro, naast eventueel een prijsaanduiding in een andere munt, zal moeten gebeuren.

583 Reclame die tot consumenten gericht is en gewag maakt van een prijs moet die volgens bovenstaande regels vermelden (art. 8). De prijs moet dus volgens de bovenstaande regels in artikelen 6 en 7 en de uitvoeringsbesluiten vermeld worden (Brussel 8 december 1998, *Jaarboek Handelspraktijken* 1998,

61, noot H. DE BAUW; Brussel 16 mei 2006, *DCCR* 2007, nr. 74, 64, noot X. VERMANDELE). In de mate dat een bestelbon of factuur als reclame valt te aanzien (daarover verder, nr. 569 en G.L. BALLON, "Loi relative aux pratiques du commerce et à la protection du consommateur" in G.L. BALLON en E. DIRIX, *a.w.*, 334-335, nr. 549), zullen ze ook aan artikel 8 moeten beantwoorden.

584 Voor de producten en diensten of categorieën van producten die Hij aanwijst, kan de Koning:

1. bijzondere regels stellen inzake de prijsaanduiding;
2. vrijstellen van de verplichting de prijs goed zichtbaar aan te duiden in geval van uitstalling voor verkoop;
3. voor de diensten of de categorieën van diensten andere dan homogene diensten bepalen in welke gevallen en volgens welke regels een voorafgaand bestek aan de consument moet worden afgeleverd, voor zover deze hierom verzoekt en de onderneming bereid is de dienst te verlenen (art. 9 *WMPC*).

In uitvoering van dit artikel en deze die het verving, werden getroffen:

KB 18 juli 1972 betreffende de aanduiding van de prijs van juwelen, uurwerken, goud- en zilverwerk (*BS* 3 augustus 1972).

KB 23 januari 1984 betreffende de aanduiding van de prijs van kunstvoorwerpen, voorwerpen voor verzamelingen en antiquiteiten (*BS* 10 februari 1984).

KB 2 maart 1992 betreffende de prijsaanduiding van kappersdiensten (*BS* 25 maart 1992).

KB 18 september 1992 betreffende de benamingen en de eigenschappen van vaste minerale brandstoffen en de levering voor huisbrand (*BS* 22 oktober 1992). Artikel 9 van dit besluit stelt dat, op verzoek van de consument, bij iedere levering aan huis van vaste minerale brandstoffen gratis een leveringsnota of factuur moet worden afgegeven die de prijs per kg of per ton en de totale prijs van de geleverde brandstof vermeldt.

MB 7 oktober 1993 tot uitvoering van artikel 11 van het KB van 18 september 1992 betreffende de benamingen en de eigenschappen van vaste minerale brandstoffen en de levering voor huisbrand (*BS* 18 november 1993).

KB 23 maart 1995 betreffende de prijsaanduiding van homogene financiële diensten (*BS* 26 april 1995). Artikel 10 stelt dat de aanbieder van homogene financiële diensten eenmaal per jaar (uiterlijk op het einde van de maand februari), aan de consument die een zichtrekening of spaarrekening heeft, die briefwisseling ontvangt van de financiële instelling, een safe verhuurt, verrichtingen op afstand met de financiële instelling doet, een bewijsstuk afgeeft. Dit bewijsstuk vermeldt per dienst of informatie-element de eenheidsprijs van de verrichting, het aantal uitgevoerde verrichtingen gedurende het afgelopen jaar en het totaal van de jaarlijkse kosten. Wat de interesten betreft moet alleen het totaal van de debet- en creditinteresten op dit document vermeld zijn.

Deze mededeling moet schriftelijk gebeuren, in voorkomend geval door middel van een rekening-uittreksel.

Indien bij mededeling door middel van een rekeninguittreksel, de consument zijn briefwisseling in de onderneming gedomicilieerd heeft en hij er binnen een termijn van zes maanden na de mededeling geen kennis van genomen heeft, wordt de mededeling hem per brief ter kennis gebracht.

De mededeling en het drukken ervan mogen geen extra kosten voor de consument meebrengen.

KB 7 augustus 1995 betreffende de prijsaanduiding in de inrichtingen die diensten in de fotografie aanbieden (*BS* 27 oktober 1995).

KB 30 juni 1996 betreffende de prijsaanduiding van producten en diensten en de bestelbon (*BS* 30 juli 1996). Artikel 5 van dit besluit stelt dat, als de consument een product bestelt door middel van een communicatietechniek op afstand, buiten een tekoopaanbieding op afstand, zoals bedoeld in artikel 2, 21° WMPC, moet de verkoper, op het verzoek van de consument en indien hij bereid is het product te leveren, hiervan de prijs ter kennis brengen door middel van om het even welk bewijsmiddel en voorafgaand aan het sluiten van de overeenkomst. Artikel 15 formuleert een gelijkaardige regel voor de bestelling van een homogene dienst door middel van een communicatietechniek op afstand, buiten een tekoopaanbieding op afstand, zoals bedoeld in artikel 2, 21° WMPC, moet de aanbieder, indien hij bereid is de dienst uit te voeren en indien de consument dit vraagt, hiervan het tarief ter kennis brengen door middel van om het even welk bewijsmiddel en voorafgaand aan het sluiten van de overeenkomst. In geval van een tekoopaanbieding van niet-homogene diensten van hoofdzakelijk niet-intellectuele aard moet een bestek worden afgeleverd aan de consument, voor zover deze hierom verzoekt en de verkoper bereid is de dienst te verlenen (art. 16). Dat bestek moet o.m. vermelden de forfaitair berekende prijs of de prijs bepaalbaar door verwijzing naar criteria die een direct verband houden met de aard van de dienst, de datum en de geldigheidsduur van het bestek en de schatting van de duur van de uitvoering (art. 17, 3° tot 5°). Wordt een bestelbon opgemaakt in uitvoering van artikel 79 wet marktpraktijken, dan moet die o.m. de eenheidsprijs, de hoeveelheid, de totale prijs en het bedrag van het betaalde voorschot vermelden (art. 19, 4° en 5°).

KB 11 juli 2003 houdende vaststelling van bijzondere regels inzake prijsaanduiding in de reizen-sector (*BS* 22 juni 2004). Artikel 2 stelt dat bij ieder aanbod voor een reisovereenkomst voor een buitenlandse bestemming, het bedrag van de buitenlandse taken of retributies, opgelegd aan de consument en ter plaatse betaalbaar, niet in de totale prijs of het totale tarief zoals bedoeld in artikel 6 WMPC, moeten worden opgenomen. Bij elk aanbod voor een reisovereenkomst voor een buitenlandse bestemming, moet de verkoper de consument gelijktijdig schriftelijk, op een volledige, ondubbelzinnige en duidelijke manier, informeren over het bedrag van deze taken en retributies zoals die gelden op het ogenblik van het aanbod. Is dit bedrag voor wijziging vatbaar, dan moet dit uitdrukkelijk worden vermeld.

Een reisovereenkomst voor een buitenlandse bestemming is ieder contract tot reisorganisatie of tot reisbemiddeling zoals bedoeld in artikel 1, 1°, en 2° wet 16 februari 1994 tot regeling van het contract tot reisorganisatie en reisbemiddeling, aangegaan tussen een reisorganisator of een reisbemiddelaar en een consument, met als voorwerp een bestemming buiten het Belgische grondgebied.

MB 9 februari 2012 tot verwijzing naar een andere enkelvoudige meeteenheid voor het in de handel brengen van textielwasmiddelen (*BS* 17 februari 2012) bepaalt dat, in afwijking van artikel 1, eerste lid KB 30 juni 1996 betreffende de prijsaanduiding van producten en diensten en de bestelbon, de prijs per meeteenheid, voor het in de handel brengen van textielwasmiddelen, de prijs voor een was eenheid per standaardwasmachinelading wordt, zoals bepaald bij het punt B van bijlage VII van de verordening van 31 maart 2004 betreffende detergentia.

585 Voor de aan deze wet onderworpen diensten bepaalt artikel 18, § 1, 12° van de dienstenwet van 26 maart 2010 dat elke dienstverrichter de prijs van de dienst ter beschikking van de afnemer stelt, wanneer de dienstverrichter de prijs van een bepaalde soort dienst vooraf heeft vastgesteld.

Die gegevens worden hetzij verstrekt aan de afnemer, hetzij voor de afnemer gemakkelijk toegankelijk gemaakt op de plaats waar de dienst wordt verricht of het contract wordt gesloten; hetzij voor de afnemer gemakkelijk elektronisch toegankelijk gemaakt op een door de dienstverrichter meegedeeld adres; hetzij opgenomen in elk door de dienstverrichter verstrekt informatiedocument waarin zijn diensten in detail worden beschreven.

§ 2. Aanduiding van de hoeveelheid

586 Er bestaat op grond van de wet marktpraktijken geen veralgemeende verplichting om op facturen de hoeveelheid aan te duiden die vervat zit

in een voorverpakking van voor de verkoop bestemde goederen. In principe moet de hoeveelheid vermeld worden op de verpakking, of bij ontstentenis ervan, op het goed zelf (art. 13, § 1 wet marktpraktijken).

Voor de goederen geconditioneerd in hoeveelheden van meer dan 10 kg of 10 l en bestemd voor de groothandel moet de nominale hoeveelheid uitgedrukt in een meeteenheid leesbaar, goed zichtbaar en ondubbelzinnig aangebracht worden, ofwel op de verpakking, of bij ontstentenis ervan, op het goed zelf, ofwel op de factuur, de verzendingsnota of enig ander document dat bij de levering wordt afgegeven of verstuurd (art. 13, § 2 WMPC). In deze gevallen is een hoeveelhedaanduiding op de verpakking immers vaak technisch onmogelijk.

Voor de goederen die geleverd worden per vrachteenheid van meer dan 10 kg of 10 l moet de nominale hoeveelheid uitgedrukt in een meeteenheid aangebracht worden op een weeg- of meetdocument, dat bij de levering aan de koper wordt overhandigd (art. 13, § 3 WMPC).

De nominale hoeveelheid is het op een voorverpakking aangegeven gewicht of volume dat overeenstemt met de nettohoeveelheid die deze voorverpakking wordt geacht te bevatten (art. 2, 18° WMPC). Geconditioneerde goederen zijn goederen die een fractionering, weging, telling of meting ondergaan hebben, zelfs tijdens het fabricageproces, al dan niet gevolgd door een verpakking, en met het doel die verrichting overbodig te maken bij de tekoopaanbieding (art. 2, 13°). De wijze en het ogenblik van conditioneren – mits dit maar vóór de tekoopaanbieding gebeurt – hebben geen belang.

De te gebruiken meeteenheden zijn deze vastgesteld bij of krachtens de wet van 16 juni 1970 betreffende de meeteenheden, de meetstandaarden en de meetwerktuigen (art. 2, 15° WMPC). De meeteenheid waarin de nominale hoeveelheid wordt uitgedrukt, moet eveneens worden vermeld, zo niet is de hoeveelhedaanduiding niet ondubbelzinnig.

587 De verplichting om de nominale hoeveelheid aan te duiden, rust op het vulbedrijf of op de conditioneerder, al naar gelang van het geval. Indien de goederen worden ingevoerd, rust de verplichting om de nominale hoeveelheid aan te duiden op de invoerder. De verplichting om de nominale hoeveelheid aan te duiden, rust evenwel op degene die de conditionering of de voorverpakking heeft laten uitvoeren, wanneer hij, al naar gelang van het geval, het vulbedrijf, de conditioneerder of de invoerder schriftelijk van dit voornemen op de hoogte heeft gebracht (art. 14 WMPC).

Het vulbedrijf is de persoon die de goederen werkelijk voorverpakt met het oog op de tekoopaanbieding ervan (art. 2, 16° WMPC). De conditioneerder is de persoon die de goederen conditioneert met het oog op de tekoopaanbieding ervan (art. 2, 17° WMPC). Door de nominale hoeveelheid wordt bedoeld het op een voorverpakking aangegeven gewicht of volume dat overeenstemt met de nettohoeveelheid die deze voorverpakking wordt geacht te bevatten (art. 2, 18° WMPC).

588 Indien een onderneming een factuur of een bestelbon opstelt die bestemd is voor een consument, dan moeten de regels uit de wet marktpraktijken betreffende de hoeveelhedaanduiding op die documenten niet worden nageleefd, omdat ze slechts voor de groothandel gelden (E. SWAENPOEL, “De factuur en verwante documenten in het consumentenrecht” in G.L. BALLON en I. SAMOY (eds.), *a.w.*, (173) 227, nr. 289).

589 De Koning kan, voor de goederen of categorieën van goederen die Hij aanwijst:

1. bijzondere regels stellen inzake de aanduiding van de hoeveelheid;
2. vrijstellen van de door de artikelen 13 tot 15 opgelegde verplichtingen;
3. vrijstellen van het aanduiden van de nominale hoeveelheid in een meeteenheid en een andere verkoopenheid voorschrijven;
4. de toelaatbare afwijkingen van de aangeduide nominale hoeveelheid ten opzichte van de werkelijke hoeveelheid vaststellen, alsook de wijze van controle op deze afwijkingen;
5. de nominale hoeveelheden vastleggen voor de inhoud en/of de recipiënten van goederen die bestemd zijn om op de markt te worden gebracht;

6. de aanduiding van het aantal stuks voorschrijven dat een voorverpakking bevat en de toelaatbare afwijkingen vaststellen van het aangeduide aantal ten opzichte van het werkelijke aantal, alsook de wijze van controle op deze afwijkingen.

Indien de Koning van deze bevoegdheden gebruikmaakt, moet Hij nochtans de producten of categorieën van producten aanduiden waarop de door Hem voorgeschreven maatregelen van toepassing zijn (art. 18 WMPC).

De Koning heeft – onder de gelding van de handelspraktijkenwet – van die mogelijkheid gebruikgemaakt om volgende besluiten te treffen:

KB 4 september 1972 betreffende de hoeveelheidsaanduiding. Artikel 1 van dit besluit stelt dat de in de marktpraktijkenwet verplicht gestelde hoeveelheidsaanduiding moet overeenstemmen met de werkelijkheid bij de verkoop aan de consument. In afwijking daarvan en voor de producten die, wegens de aard van hun conditionering, onderhevig zijn aan uitdroging of vochtsopslorping, kan de minister van Economische Zaken toelaten dat de aangeduide hoeveelheid deze is die hetzij op het ogenblik van de verpakking hetzij op het ogenblik van de invoer bestond. In dit geval volgen de woorden “bij verpakking” of “bij invoer” de aanduiding van de hoeveelheid (art. 2).

De minister van Economische Zaken kan ook, voor de in voorgaande alinea's bedoelde producten, de aanvaardbare maximumafwijking bepalen tussen aangeduide en werkelijke hoeveelheid, toe te schrijven aan de onvermijdelijke onvolmaaktheid der conditioneringstechnieken. De gemiddelde hoeveelheid, opgenomen bij een aantal monsters, mag echter nooit minder bedragen dan de aangeduide hoeveelheid (art. 3).

Naar luid van artikel 3bis van het besluit moet de hoeveelheid uitgedrukt worden in massa voor de vaste stoffen en in volume voor de vloeistoffen. Deze bepaling is eveneens van toepassing voor de producten die los verkocht worden.

KB 26 januari 1976 betreffende sommige modaliteiten van de aanduiding van de hoeveelheid. Het besluit somt specifieke hoeveelheidsaanduidingswijzen op voor welbepaalde producten; het verplicht ertoe om voor andere de in wettelijke eenheden uitgedrukte hoeveelheid te vervolledigen op een welbepaalde manier en stelt een aantal producten vrij van elke hoeveelheidsaanduiding.

Indien hoeveelheidsaanduidingen worden opgelegd in bijzondere reglementeringen voor bepaalde producten, dan doen de bepalingen van het besluit daaraan geen afbreuk.

KB 18 september 1992 betreffende de benamingen en de eigenschappen van vaste minerale brandstoffen en de levering voor huisbrand (*BS* 22 oktober 1992). Artikel 9 van dit besluit verplicht om, op verzoek van de consument bij iedere levering aan huis van vaste minerale brandstoffen gratis een leveringsnota of factuur wordt afgegeven die het nominaal gewicht vermeldt. Artikel 10, laatste lid stelt dat de verantwoording van de geleverde hoeveelheid brandstof blijkt uit de vermeldingen op de leveringsnota of factuur, en in voorkomend geval uit het aantal geleverde conditioneringen.

MB 7 oktober 1993 tot uitvoering van artikel 11 van het KB van 18 september 1992 betreffende de benamingen en de eigenschappen van vaste minerale brandstoffen en de levering voor huisbrand (*BS* 18 november 1993).

KB 13 september 1999 betreffende de etikettering van voorverpakte voedingsmiddelen (*BS* 29 oktober 1999). Het besluit verbiedt om voorverpakte voedingsmiddelen in de handel te brengen, indien deze de hoeveelheid bepaalde ingrediënten of categorieën van ingrediënten, het effectieve alcohol-volumegehalte voor dranken met een alcoholvolumegehalte van meer dan 1,2 % en de nettohoeveelheid niet vermelden (art. 2, 3°, 8° en 9°).

KB 7 december 1999 betreffende het vullen, de distributie en de etikettering van flessen met vloeibaar gemaakt petroleumgas (*BS* 29 december 1999).

KB 15 juni 2004 tot vaststelling van bepaalde reeksen van nominale hoeveelheden en tot regeling van de aanduiding van hoeveelheden voor bepaalde voorverpakte producten (*BS* 8 juli 2004). Dit

FACTUUR EN WET MARKTPRAKTIJEN EN CONSUMENTENBESCHERMING 311

besluit stelt dat niet-mousserende wijnen, gele wijnen, mousserende wijnen, likeurwijnen, gearomatiseerde wijnen en gedistilleerde dranken, zoals gedefinieerd in verschillen EU-verordeningen, waarheen in punt 2 van de bijlage van dit besluit wordt verwezen, die in voorverpakkingen binnen de in punt 1 van dezelfde bijlage vermelde intervallen zijn verpakt, slechts in de handel mogen worden gebracht in de nominale hoeveelheden die zijn aangeduid in hetzelfde punt 1.

Wanneer een meervoudige verpakking bestaat uit twee of meer afzonderlijke voorverpakkingen, zijn de in punt 1 van de bijlage bij dit besluit genoemde nominale hoeveelheden van toepassing op elke afzonderlijke voorverpakking. Bestaat een voorverpakking uit twee of meer afzonderlijke verpakkingen die niet zijn bestemd om afzonderlijk te worden verkocht, dan zijn de in punt 1 van de bijlage bij dit besluit genoemde nominale hoeveelheden van toepassing op de voorverpakking (art. 1, § 1 en 3 KB 15 juni 2004).

Voor consumptie-ijs, vloeibare en pastavormige onderhoudsproducten en wasmiddelen, vloeibare en pastavormige hygiëne- en schoonheidsproducten moet de aanduiding van de nominale hoeveelheid gebeuren in volume-eenheden, gebruikmakend van de liter, centiliter of milliliter (art. 2, 1° KB 15 juni 2004).

Organische bodemverbeterende middelen en organische teelsubstraten bedoeld in de hoofdstukken III-A en IV-A van de bijlage I bij het koninklijk besluit van 7 januari 1998 betreffende de handel in meststoffen, bodemverbeterende middelen en teelsubstraten, vermelden de hoeveelheid in volume-eenheden, gebruikmakend van de kubieke meter of liter (art. 2, 2°).

Vaste en poedervormige onderhoudsproducten en wasmiddelen, vaste en poedervormige hygiëne- en schoonheidsproducten, breigaren van natuurlijke (dierlijke, plantaardige of minerale) vezels, chemische vezels of mengsels van voornoemde vezels vermelden de hoeveelheid in massa-eenheden, gebruikmakend van de kilogram of gram. De aangeduide nominale hoeveelheid van breigaren is het gewicht in watervrije toestand van het garen waarop het reprisepercentage, als vastgesteld in de bijlage II van het koninklijk besluit van 14 maart 2007 inzake textielbenamingen, is toegepast (art. 2, 3° KB 15 juni 2004).

MB 22 september 2004 tot verwijzing naar een andere enkelvoudige meeteenheid voor het in de handel brengen van specerijen en kruiden (*BS* 1 oktober 2004). In afwijking van artikel 1 KB 30 juni 1996 betreffende de prijsaanduiding van producten en diensten en de bestelbon wordt de prijs per meeteenheid, voor het in de handel brengen van specerijen en kruiden, vastgesteld op de prijs voor honderd gram.

KB 2 maart 2007 tot vaststelling van bijzondere regels inzake de aanduiding van de hoeveelheid bij het op de markt brengen van sommige motorbrandstoffen en vloeibare brandstoffen in bulk (*BS* 9 maart 2007). Artikel 3, § 1 van dit besluit eist dat bij het laden in een vaste opslagplaats aan de koper of zijn vertegenwoordiger ter plaatse een laadbon wordt verstrekt. Deze laadbon wordt afgedrukt op een afdrukinrichting die is aangesloten op de vloeistofmeetinstallatie en die minimaal een aantal gegevens moet bevatten, waaronder de hoeveelheid geladen product in liter bij 15° C. Het is verboden het niet-omgezette volume op de laadbon af te drukken. Artikel 4, § 1 van hetzelfde besluit verplicht om bij het lossen van de tankwagen aan de koper of zijn vertegenwoordiger ter plaatse een losbon te verstrekken. Deze losbon wordt afgedrukt op een afdrukinrichting die deel uitmaakt van de vloeistofmeetinstallatie en moet o.m. de gemeten massadichtheid bij 15° C vermelden indien gebruik wordt gemaakt van een dichtheidsmeter. Het is verboden het niet-omgezette volume op de losbon af te drukken.

KB 19 juni 2009 tot omzetting van de richtlijn 2007/45/EG tot vaststelling van regels betreffende nominale hoeveelheden voor voorverpakte producten (*BS* 19 juni 2009). Dit besluit wijzigt enkele van de hierboven vermelde besluiten.

590 Naar luid van artikel 7, § 1 wet van 16 juni 1970 betreffende de meeteenheden, de meetstandaarden en de meetwerktuigen moeten de wettelijke meeteenheden gebruikt worden in de authentieke akten, in de akten uitgaande van de openbare machten, in de onderhandse akten, alsmede in

de geschriften opgemaakt in de uitoefening van een beroep, een bedrijf of een handel.

Het wettelijk meeteenhedenstelsel omvat de eenheden van het internationaal stelsel alsmede andere meeteenheden die, zonder deel uit te maken van dit stelsel, gewoonlijk gebruikt worden (art. 1 wet 16 juni 1970). Het internationaal meeteenhedenstelsel (SI) omvat de grondeenheden (meter, kilogram, seconde, ampère, kelvin, candela, mol); de supplementaire eenheden; de afgeleide eenheden en de veelvoud en delen van de grondeenheden (centimeter, gram, uur enz.) (art. 2 en 3 wet 16 juni 1970).

Het is verboden andere dan de wettelijke meeteenheden te gebruiken voor het uitdrukken van de hoeveelheid van goederen of van de hoegrootheid van diensten bij de handelsverrichtingen of bij het leveren van goederen indien deze leveringen gewoonlijk gebeuren of bij de bepaling van de vergoeding of van de prijs van diensten (art. 7, § 2 wet 16 juni 1970).

De Koning kan de bepaling van artikel 7, § 2 uitbreiden tot de uitdrukking van andere specificaties dan die welke de hoeveelheid van enig goed of de hoegrootheid van een dienst bepalen.

De bepalingen voorzien door of genomen krachtens artikel 7, §§ 1, 2 en 3 zijn niet van toepassing op geschriften – zoals bestelbons of facturen – die worden gebruikt in de betrekkingen met andere landen of betreffende de goederen die zich buiten het koninkrijk bevinden (art. 7, § 4).

De Koning kan bij wijze van algemene bepaling afwijken van het bepaalde in de artikelen 7, §§ 1 en 2. Hij kan eveneens bijzondere afwijkingen toestaan van voornoemde bepalingen alsmede van de bepalingen vastgesteld krachtens artikel 7, § 3 (art. 31 van de wet).

591 Op grond van artikel 7, § 2 wet van 16 juni 1970 is het verboden andere dan de wettelijke meeteenheden te gebruiken voor het uitdrukken van de hoeveelheid van goederen of van de hoegrootheid van diensten in facturen, aanplakbiljetten, aankondigingen en reclames.

De Koning kan deze bepaling uitbreiden tot de uitdrukking van andere specificaties dan die welke de hoeveelheid van enig goed of de hoegrootheid van een dienst bepalen.

592 Artikel 4 wet van 25 maart 1964 op de geneesmiddelen maakt de bepalingen van de wet van 16 juni 1970 betreffende de meeteenheden, de meetstandaarden en de meetwerktuigen toepasselijk op het voorschrijven, het afleveren en het verschaffen van geneesmiddelen.

Artikel 12septies van deze wet laat het de Koning toe om, in het belang van de volksgezondheid, alle nodige maatregelen, andere dan deze die uitdrukkelijk in de wet werden voorzien, te nemen aangaande de invoer, de uitvoer, de fabricage, de bereiding, het verpakken, de voorstelling, de benaming, de inhoud, de etikettering van de verpakkingen, het onder zich houden, het bewaren, het vervoer, de distributie, het te koop aanbieden, het verkopen, het afstaan onder bezwarende titel of om niet, het afleveren, voorschrijven, verschaffen, leveren en toedienen van geneesmiddelen alsmede de geneesmiddelenbewaking.

Gelet op haar algemene formulering laat deze bepaling de Koning ook toe om maatregelen te nemen i.v.m. de aanduiding van de hoeveelheid op documenten die bij de handel in geneesmiddelen worden gebruikt.

593 Artikel 2, § 1, 1° en 3° wet van 11 juli 1969 betreffende de grondstoffen voor de landbouw, tuinbouw, bosbouw en veeteelt verleent aan de Koning bepaalde bevoegdheden om, ten einde de belangen te vrijwaren van de fabrikanten, de voortbrengers, de kwekers, de bereiders, de telers, de houders van huisdieren, de verdelers, de gebruikers en de verbruikers. Hij kan namelijk, door middel van maatregelen die ertoe strekken bedrog en vervalsing te voorkomen en praktijken te weren die voor gevolg hebben afbreuk te doen aan de normale voorwaarden van de mededinging en ten einde de plantaardige en dierlijke productie te bevorderen, te verbeteren en te beschermen, alsook ten einde duurzame productiemethodes te bevorderen:

- bepalen aan welke voorwaarden inzake hoeveelheid de grondstoffen moeten voldoen en welke hoedanigheden zij moeten bezitten om te worden in de handel gebracht, verworven, ten toon of te koop gesteld, in bezit gehouden, bereid, vervoerd, verkocht, onder kosteloze of bezwarende titel geleverd, ingevoerd, uitgevoerd of doorgevoerd te worden;
- de getuigschriften, attesten, tekens, benamingen of andere aanwijzingen of stukken bepalen waaruit het bestaan van de in vorig punt bedoelde voorwaarden bewezen of te kennen gegeven wordt.

594 Over de hoeveelhedaanduiding handelen volgende uitvoeringsbesluiten:

- artikel 3 KB 25 mei 1973 tot regeling van de invoer van zaaizaden en pootgoed van sommige plantensoorten en van teeltmateriaal van bosbouwsoorten (*BS* 2 juni 1973);
- artikel 4 KB. 14 september 1973 houdende reglementering van de handel in teeltmateriaal van bosbouwsoorten (*BS* 1 december 1973);
- artikel 18 KB 5 juni 1975 betreffende het bewaren, het verkopen en het gebruiken van bestrijdingsmiddelen en fyto-farmaceutische producten (*BS* 4 november 1975), gewijzigd bij artikel 8 KB 25 juli 1985 (*BS* 18 december 1985);
- bijlage 4 bij KB 23 juli 1977 houdende reglementering van de handel in zaaizaad van groenvoedergewassen (*BS* 25 oktober 1977) gewijzigd bij KB 22 september 1981 (*BS* 19 november 1981) en bij KB 25 oktober 1990 (*BS* 20 november 1990);
- art. 9 KB 6 oktober 1977 betreffende de handel in bodemverbeterende middelen (*BS* 30 december 1977), vervangen bij artikel 4 KB 7 maart 1990 (*BS* 1 mei 1990);
- bijlage 3 bij KB 16 juli 1981 houdende reglementering van de handel in pootaardappelen (*BS* 10 november 1981), gewijzigd bij KB 25 oktober 1990 (*BS* 20 november 1990);
- bijlage 4 bij KB 21 mei 1982 houdende reglementering van de handel in zaaizaad van oliehoudende en vezelgewassen (*BS* 21 september 1982), gewijzigd bij KB 25 oktober 1990 (*BS* 14 november 1990);
- artikel 34 KB 10 september 1987 betreffende de handel en het gebruik van stoffen bestemd voor dierlijke voeding (*BS* 28 januari 1988);
- KB 7 januari 1998 betreffende de handel in meststoffen, bodemverbeterende middelen en teeltsubstraten (*BS* 11 juni 1998). Indien meststoffen, bodemverbeterende middelen en teeltsubstraten onverpakt worden vervoerd voor de verkoop of wanneer zij onverpakt worden geleverd, moeten zij vergezeld zijn van een document dat een aantal voorgeschreven aanduidingen draagt, waaronder het gewaarborgd netto- of brutogewicht. Bij vermelding van het brutogewicht moet tevens het tarragewicht worden vermeld; voor de vloeibare producten mag het nettovolume worden toegevoegd. Voor de organische bodemverbeterende middelen en organische teeltsubstraten wordt de aanduiding van de nominale hoeveelheid in volume-eenheden bepaald overeenkomstig de Europese norm NBN-EN 12580-1999. De aanduiding van de nominale hoeveelheid in massa-eenheden is voor deze producten niet verplicht. De verkoper is ertoe gehouden dit document aan de koper af te geven op het ogenblik van de levering. Behalve voor samengestelde meststoffen, moet de hoeveelheid niet worden vermeld, wanneer de producten, aangekocht door de landbouwer of tuinbouwer voor de behoeften van zijn bedrijf, in zijn aanwezigheid of in die van zijn afgevaardigde worden verpakt en onmiddellijk worden meegenomen. Zo de verkoop meer dan 50 kg bedraagt, is de verkoper evenwel gehouden aan de landbouwer, de tuinbouwer of zijn afgevaardigde, samen met het product, het bedoelde document ter hand te stellen (art. 9, 4° en 11 KB 7 januari 1998).

595 De minister van Economische Zaken of van Landbouw mogen, ieder wat hem betreft, den invoer, de productie, de fabricage, de bereiding, het inbezithouden, de verwerking, het gebruik, de verdeling, den aankoop, den verkoop, de uitstalling, de vertoning, het te koop aanbieden, de levering en het vervoer van de producten, grondstoffen, waren, goederen en dieren die zij aanwijzen, verbieden, reglementeren of controleren (art. 3 wet 22 januari 1945 betreffende de economische reglementering en de prijzen).

596 Naar luid van artikel 3, § 1 wet van 28 maart 1975 betreffende de handel in landbouw-, tuinbouw- en zeevisserijproducten kan de Koning ten aanzien van de voortbrengselen van de landbouw, van de tuinbouw, van de zeevisserij, met inbegrip van de producten van de teelt van

ongewervelde zeedieren, en van de veeteelt, met inbegrip van zuivelproducten evenals van eieren en eiprodukten, de voorwaarden bepalen inzake hoeveelheid, maat, gewicht en conditionering waaraan die producten moeten voldoen. Deze voorwaarden kunnen ertoe strekken voor bedoelde producten algemeen geldende minimumvereisten in te voeren om in de handel te worden gebracht, verworven, aangeboden, ten verkoop tentoongesteld, in bezit gehouden, bereid, vervoerd, verkocht, geleverd, onder kosteloze of bezwarende titel afgestaan, ingevoerd, uitgevoerd of doorgevoerd. Deze voorwaarden kunnen eveneens ertoe strekken een op kwaliteitsverschillen of bepaalde karakteristieken gebaseerd onderscheid te maken tussen de in de handel gebrachte producten.

597 Voor de producten onderworpen aan de wet van 21 december 1998 betreffende de productnormen ter bevordering van duurzame productie- en consumptiepatronen en ter bescherming van het leefmilieu, de volksgezondheid en de werknemers laat artikel 5, § 1 de Koning toe om maatregelen te nemen, teneinde het leefmilieu, de volksgezondheid of de werknemers te beschermen en duurzame productie- en consumptiepatronen te bevorderen. Zo kan Hij de presentatie en conditionering van een product met het oog op het op de markt brengen ervan reglementeren en de wijze bepalen waarop bewezen of te kennen moet worden gegeven dat aan deze regels voldaan wordt (art. 5, § 1, 3°) en de informatie, met uitzondering van de reclame, bepalen die betreffende een product of productgroep voorafgaandelijk aan hun op de markt brengen of naar aanleiding ervan moet of kan worden verstrekt en aan wie en hoe deze informatie moet of kan worden verstrekt (art. 5, § 1, 6°).

Deze wet laat het aan de Koning toe om voorschriften uit te vaardigen betreffende de aanduiding van de hoeveelheid op de bestelbon en andere gebruikte documenten. Het op de markt brengen wordt in artikel 2, 3° van de wet omschreven als het binnenbrengen, de invoer of het bezit met het oog op de verkoop of het ter beschikking stellen aan derden, het te koop aanbieden, de verkoop, het huuraanbod, de verhuring, of de afstand onder bezwarende titel of gratis.

Producten onderworpen aan de wet zijn lichamelijke roerende zaken (met inbegrip van biobrandstoffen, stoffen, preparaten, voorwerpen, biociden en verpakkingen, doch uitgezonderd afvalstoffen (art. 2, 1°)). Artikel 3, § 2, tweede lid verklaart de wet niet van toepassing op de producten die vallen onder de hiernavolgende wetten en de uitvoeringsbesluiten ervan, indien zij tegenstrijdige bepalingen bevatten of de doelstellingen ervan door de toepassing van de wet in gevaar kunnen worden gebracht:

- de wet van 28 mei 1956 betreffende ontplofbare en voor de deflagratie vatbare stoffen en mengsels en de daarmee geladen tuigen;
- de wet van 20 juni 1956 betreffende de verbetering van de rassen van de voor de landbouw nuttige huisdieren;
- de wet van 25 maart 1964 op de geneesmiddelen;
- de wet van 24 januari 1977 betreffende de bescherming van de gezondheid van de verbruikers op het stuk van voedingsmiddelen en andere producten;
- de wet van 15 april 1994 betreffende de bescherming van de bevolking en van het leefmilieu tegen de uit ioniserende stralingen voortspruitende gevaren en betreffende het Federaal Agentschap voor Nucleaire Controle;
- de wet van 9 februari 1994 betreffende de veiligheid van producten en diensten.

598 Voor de aan deze wet onderworpen diensten bepaalt artikel 18, § 1, 3° van de dienstenwet van 26 maart 2010 dat elke dienstverrichter de belangrijkste kenmerken van de dienst moet vermelden. Daaronder zal uiteraard de hoeveelhedaanduiding vallen, wanneer deze relevant is. De wijze waarop de vermelding moet gebeuren werd hierboven, onder nr. 255 uiteengezet.

§ 3. Benaming, samenstelling en etikettering van goederen en diensten

A. ETIKETTERING

599 Als de etikettering dwingend is voorgeschreven, moet ze goed zichtbaar en leesbaar zijn, opgemaakt zijn in de vorm en met de inhoud bepaald door de toepasselijke reglementering, en duidelijk onderscheiden zijn van de reclame.

Deze regeling bestond reeds onder de gelding van de handelspraktijkenwet (art. 13, tweede en derde lid). Ook de definitie van etikettering bleef ongewijzigd (art. 2, 8°, zie hoger).

Er wordt aan herinnerd dat het begrip, omwille van zijn algemene omschrijving, ook slaat op facturen, bestelbons en gelijkaardige documenten (G.L. BALLON, "Loi relative aux pratiques du marché et à la protection du consommateur" in G.L. BALLON en E. DIRIX (eds.), *a.w.*, (307) 313, nr. 502).

B. GOEDEREN

600 Artikel 11 stelt dat de Koning, onverminderd de bevoegdheid die Hem is verleend op het gebied van de volksgezondheid (die door andere wetgeving wordt beheerst, zie art. 4, § 3 en 8 wet 22 januari 1977 betreffende de bescherming van de gezondheid van de gebruikers op het stuk van de voedingsmiddelen en andere producten en art. 5, 10° wet 21 december 1998 betreffende de productnormen ter bevordering van duurzame productie- en consumptiepatronen en ter bescherming van het leefmilieu en de volksgezondheid), met het oog op het waarborgen van de eelijkheid van de handelsverrichtingen of de bescherming van de consument:

- a) voor de goederen of categorieën van goederen die Hij aanwijst, de etikettering kan voorschrijven en de vermeldingen en andere elementen ervan kan vaststellen;
- b) de voorwaarden van menging, samenstelling, presentatie, kwaliteit en veiligheid kan vastleggen, waaraan de goederen moeten voldoen om al dan niet onder een bepaalde benaming op de markt te mogen worden gebracht;
- c) kan verbieden dat goederen onder een bepaalde benaming op de markt worden gebracht;
- d) het gebruik van een bepaalde benaming kan opleggen voor goederen die op de markt worden gebracht;
- e) kan opleggen dat aan de benamingen waaronder goederen op de markt worden gebracht, tekens, woorden of uitdrukkingen worden toegevoegd bedoeld om de betekenis ervan te verduidelijken;
- f) kan verbieden dat bepaalde tekens, woorden of uitdrukkingen worden toegevoegd aan de benamingen waaronder goederen op de markt worden gebracht.

601 Artikel 14 van de opgeheven handelspraktijkenwet van 14 juli 1991 en artikel 12 van de opgeheven handelspraktijkenwet van 14 juli 1971 hielden reeds een toekenning van identieke bevoegdheden aan de Koning in. Zelfs vóór de inwerkingtreding van deze laatste wet waren reeds gelijkaardige bevoegdheden aan de Koning toegekend door de wet van 9 februari 1960 die werd opgeheven bij artikel 76, 5° van de wet van 14 juli 1971, dat de Koning toestond de benamingen te reglementeren waaronder koopwaren in de handel werden gebracht. Vóór het in werking treden van de wet van 9 februari 1960, viel de daarbij geregelde materie onder het KB nr. 296 van 30 maart 1936 krachtens hetwelk de Koning het gebruik kon reglementeren van de benamingen waaronder koopwaren in de handel worden gebracht. Dit besluit verving KB nr. 70 van 14 januari 1935 en had een in beginsel beperkte geldingsduur, maar deze was meermaals verlengd. In uitvoering van artikel 3 van dit laatste besluit, bleven de uitvoeringsbesluiten ervan voortbestaan. Dat is ook het geval voor de uitvoeringsbesluiten van de andere opgeheven wetten. Artikel 139, § 2 van de wet marktpraktijken bevestigt dit standpunt, aangezien het stelt dat de reglementaire bepalingen genomen in uitvoering van de wet van 14 juli 1971 betreffende de handelspraktijken of de wet van 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en bescherming van de

consument, die niet strijdig zijn met deze van de wet marktpraktijken, van kracht blijven totdat ze worden opgeheven of vervangen door besluiten ter uitvoering van de WMPC genomen.

602 Op dit ogenblik zijn volgende uitvoeringsbesluiten nog van kracht:

Op grond van KB nr. 70 van 13 januari 1935:

KB 6 maart 1935 houdende reglementering van het gebruik van de hoedanigheidsbenaming *handwerk* in de schoeiselnijverheid en den schoeiselhandel (BS 22 maart 1935). Artikel 2 van dit besluit verbiedt schoeisel te verkopen, vergezeld van facturen waarop de vermelding “handwerk” zou voorkomen, of een gelijkaardige vermelding, indien zulks niet met de werkelijkheid strookt.

Op grond van KB nr. 296 van 30 maart 1936:

KB 22 april 1937 waarbij wordt gereguleerd het gebruik der benamingen *amber* of *barnsteen*, natuurlijke amber of natuurlijke barnsteen, zuivere amber of zuivere barnsteen en meerschium (BS 25 april 1937).

De in dit besluit geregleerde benamingen mogen op facturen slechts worden gebruikt, mits aan de voorwaarden van het besluit is voldaan.

Woorden die als stam het woord “amber” of “barnsteen” hebben, mogen in de nijverheid en de handel van rokersartikelen of van edelmetaalsieraden en juwelen niet worden gebruikt, indien de voorwerpen bestemd zijn om in de handel te worden gebracht of in de handel gebracht werden op de Belgische markt (art. 5).

Woorden die als stam het woord “meerschium” hebben, mogen in de handel en de nijverheid van rokersartikelen niet worden gebruikt, indien de voorwerpen bestemd zijn om in de handel te worden gebracht of in de handel gebracht werden op de Belgische markt (art. 7).

Op grond van de Wet van 9 februari 1960:

KB 19 september 1960 houdende reglementering van de in de sector *bont* en *pelterijen* gebruikte benamingen (BS 29 september 1960, *err.* BS 25 oktober 1960), gewijzigd bij KB 22 december 1967 (BS 12 januari 1968).

Het besluit is toepasselijk op de benamingen *bont*, *pelterij*, hun synoniemen en de vertaling ervan in een andere taal, de naam van een pelsdier of de gebruikelijke benaming voor het bont van zulk dier, evenals de vertaling ervan in een andere taal of benamingen waarin een van de voorafgaande namen voorkomt. Ook *namaakbont*, *afvalbont* en *tweedehandsbont* worden door dit besluit geregleerd.

KB 1 juni 1961 houdende reglementering der benamingen *zuivere lijnolie*, “pur lin”, “pur huile de lin”, in de sector van de glazenmakersstopverf of producten met zelfde gebruik (BS 8 juni 1961).

KB 2 mei 1962 houdende reglementering van de benaming *latex* in de sector der verven (BS 8 juni 1962).

KB 21 september 1962 houdende reglementering der benamingen gebruikt in de *cementsector* (BS 5 oktober 1962). Dit besluit slaat op de benamingen: Portlandcement, Klinker, Portlandklinker, Portland cementklinker, ijzercement, hoogovenslak, hoogovencement, percement, snelbindend cement, aluminiumcement, aluminiumhoudende klinker. De benaming cement mag voor geen andere producten en in geen andere samenstellingen gebruikt worden dan voor de in het besluit onder de daar geregleerde benaming omschreven producten. Dit besluit voorziet bovendien dat de erdoor geregleerde benamingen in zeer duidelijke letters op de handelsdocumenten (als facturen) moeten vermeld worden. Indien de cement voor de uitvoer is bestemd, mag naast deze benamingen deze gebruikt worden die in voege is in het land van bestemming (art. 13).

KB 6 maart 1967 houdende reglementering van sommige benamingen van *borstelwaren* (BS 7 april 1967), gewijzigd bij KB 1 maart 1968 (BS 6 maart 1968). De benamingen die door dit besluit werden geregleerd zijn: zuiver, mengsel met 75 pct. of mengsel met 50 pct., alle gevolgd door de benaming van de grondstof of door de chemische samenstelling van de grondstof; Bassine

Afrique; Union; 2de kwaliteit, gevolgd door de woorden "plantaardige vezels", "dierharen" of "synthetische vezels". Deze benamingen moeten op de handelsdocumenten vermeld worden.

KB 5 augustus 1970 houdende reglementering van het gebruik van de benaming *kristal* (BS 16 december 1970), gewijzigd bij KB 10 april 1974 (BS 10 mei 1974). Dit besluit slaat op de benamingen volloodykristal, loodykristal, sonoorglas, kristallijnglas en hun vertalingen en op drie aan deze benamingen beantwoordende symbolen. Voor producten bestemd voor uitvoer buiten de Europese Gemeenschap geldt dit besluit niet.

Voor al deze besluiten geldt dat de erdoor gereglementeerde benamingen op facturen of andere documenten slechts gebruikt mogen worden als aan de voorwaarden van het besluit is voldaan. Vertalingen van de gereglementeerde benamingen vallen ook onder de besluiten.

Op grond van artikelen 14-15 handelspraktijkenwet van 14 juli 1971:

KB 19 april 1974 betreffende de meting en de indeling van onbewerkt hout (BS 4 mei 1974). Dit besluit bevat de eisen waaraan onbewerkt hout moet voldoen om als "volgens de EEG-normen ingedeeld" te worden betiteld.

KB 13 december 1982 houdende reglementering van sommige in de sector *hout* gebruikte benamingen (BS 1 februari 1982). Het besluit is toepasselijk op meubelen, elk geheel van meubelen, op muurbekledingspanelen en niet-draagbare meubelen die toestellen bevatten voor het opnemen of weergeven van klank en beeld.

Het is niet toepasselijk op: meubelen in openbare veiling aangeboden, kunst- en verzamelingsmeubelen, antieke meubelen, zitmeubelen, meubelen of muurbekledingspanelen die deel uitmaken van de uitrusting of versiering van keukens of sanitaire installaties, huishoudelijke uitrustingsvoorwerpen en kleine versieringsvoorwerpen.

De door het besluit gereglementeerde benamingen zijn: "massief" gevolgd door de houtsoort; de naam van de werkelijke houtsoort voorafgegaan door "met" en gevolgd door "gefineerd"; of "gefineerd uitzicht" gevolgd door de naam van de houtsoort die door het gebruiken van een andere houtsoort wordt nagebootst; "deklaag in kunststof, uitzicht" gevolgd door de naam van de nagebootste houtsoort. Als voorwerpen waarop dit besluit niet toepasselijk is, in de handel worden gebracht onder een benaming die in de houtsector gekend is, dan moet het een door dit besluit gereglementeerde benaming zijn.

De vermeldingen die door het besluit werden gereglementeerd, moeten volledig of onder hun gebruikelijke afkortingen, klaar, ondubbelzinnig, zeer duidelijk en in lettertekens van gelijke grootte aangebracht worden op facturen, verzendingsnota's of enig ander document, overhandigd of verzonden bij aankoop of levering. Het gebruik van afkortingen is evenwel verboden bij verkoop aan de consument.

KB 17 januari 1983 houdende reglementering van de in de sector *leder, huiden en vellen* gebruikte benamingen (BS 27 januari 1984). Dit besluit regelt de benamingen "leder", synoniemen en afleidingen ervan, de naam van een dier waarvan de huid of het vel tot vervaardiging van leder wordt gebruikt of de gebruikelijke benaming van de huid of van het vel van zo'n dier, de stam van zulke benamingen, coupon, hals, flank, band, nerf, split, box, veaubox, boxkalf, rundleder, rundbox, bandbox, lakleder, suède, velours, nubuck, basaan, synoniemen van deze of afleidingen ervan of de stam van deze woorden. Ook "buffel", "peau de chamois", namaak damhert, bereid als damhert, split, de naam van het dier waarvan de bewerkte huid of het bewerkte vel dient om deze van een ander dier na te maken vergezeld van de woorden "namaak" of "bereid als" vallen onder dit besluit.

KB 15 oktober 1986 betreffende de kwaliteitskenmerken van *gebuid tarwemeel* (BS 23 oktober 1986).

Dit KB bepaalt dat bij levering aan ondernemingen uit de bakkerijsector, gebuid tarwemeel aangeduid moet worden met de benaming "tarwemeel" of "tarwebloem", aangevuld met een van de hierna volgende aanduidingen, naar gelang van het eiwit- en het asgehalte: 10/560, 10/680, 10/750, 11/560, 11/680, 11/750, 11,5/560, 11,5/680, 11,5/750, 12/560, 12/680, 12/750, 13/560, 13/680, 13/750. Deze aanduidingen moeten op de begeleidende documenten voorkomen in geval van levering in bulk (art. 1, § 2).

KB 19 oktober 1988 betreffende de benaming, de kenmerken en het zwavelgehalte van de gasoliediesel voor wegvoertuigen (*BS* 23 november 1988).

Dit KB definieert de gasoliediesel (voor wegvoertuigen) via een verwijzing naar de norm NBN T52-713 van het Belgisch Instituut voor Normalisatie (art. 1).

Het verbiedt producten in de handel te brengen onder de benaming gasoliediesel voor wegvoertuigen, indien het product niet de kenmerken bezit die door dit KB worden vooropgesteld (art. 2, § 1).

De benaming gasoliediesel voor wegvoertuigen moet aangeduid worden op de documenten betreffende de verkoop en de levering (art. 4, eerste al.).

Op grond van artikel 14 van de opgeheven wet van 14 juli 1991:

KB 18 september 1992 betreffende de benamingen en de eigenschappen van vaste minerale brandstoffen en de levering voor huisbrand (*BS* 22 oktober 1992). Dit besluit legt samenstellingsvereisten op voor steenkolen en steenkoolagglomeraten, bruinkool en bruinkoolbriketten, cokes en halfcokes van steenkool en hun agglomeraten en bruinkool- en petroleumcokes, voor het geval men deze onder die benamingen op de markt wil brengen.

KB 31 maart 1993 betreffende bier (*BS* 4 juni 1993). Het besluit definieert de benamingen bier, zuur bier en brouwwater. Verder legt het categorieën vast voor deze dranken, al naargelang het extractgehalte van de stamwort, uitgedrukt in graden plato (g per 100 g). Ook wordt het gebruik van de verkoopbenamingen "bier", "tafelbier", "gueuze", "lambic" of "gueuze-lambic" geregeld en van de vermeldingen "laag alcoholisch", "alcoholarm" en "alcoholvrij". Het besluit schrijft ook voor dat, wanneer vruchten of vruchtensappen worden gebruikt voor het aromatiseren van bier, de naam van de vrucht(en) deel uitmaakt van de verkoopbenaming. Hetzelfde geldt wanneer een of meer aroma's worden gebruikt voor het aromatiseren van bier; dan moet het woord "gearomatiseerd" of de naam van de aroma's deel uitmaken van de verkoopbenaming. Bier dat zoetstoffen bevat, moet op de etikettering de vermelding "gezoet met, gevolgd door de specifieke naam van de zoetstof" of een soortgelijke vermelding dragen.

KB 28 april 1993 betreffende thee en thee-extracten (*BS* 1 juli 1993). Dit besluit regelt de benamingen en de etikettering van thee, cafeïnevrije thee, thee-extract of oplosthee, gearomatiseerde thee, gearomatiseerde cafeïnevrije thee, gearomatiseerde thee-extract of gearomatiseerde oplosthee.

MB 7 oktober 1993 tot uitvoering van artikel 11 van het KB van 18 september 1992 betreffende de benamingen en de eigenschappen van vaste minerale brandstoffen en de levering voor huisbrand (*BS* 18 november 1993).

KB 22 mei 1996 houdende reglementering van de benamingen van visserijproducten en verwerkte visserijproducten (*BS* 7 augustus 1996). Dit besluit bevat een uitgebreide regeling voor visserijproducten en verwerkte visserijproducten.

KB 8 juli 1996 tot regeling van de etikettering van in voor de verbruiker bestemd schoeisel verwerkte materialen (*BS* 23 augustus 1996). Het besluit regelt de etikettering van de materialen die worden verwerkt in de belangrijkste onderdelen van voor verkoop aan de consument bestemd schoeisel. Als schoeisel beschouwt het besluit alle producten bestemd om de voet te beschermen of te bedekken, met zool, met inbegrip van een aantal in het besluit genoemde delen die afzonderlijk in de handel worden gebracht.

KB 28 oktober 1996 betreffende de benaming, de kenmerken en het zwavelgehalte van LPG voor wegvoertuigen (*BS* 5 november 1996). Het besluit stelt voornamelijk samenstellingsvereisten vast voor LPG voor wegvoertuigen.

KB 19 november 1996 betreffende de benaming, de kenmerken en het zwavelgehalte van de lampolie (*BS* 7 december 2006).

MB 20 november 1996 houdende de toepassing van het KB van 10 november 1996 betreffende de vermelding van het energieverbruik en het verbruik van andere hulpbronnen op de etikettering en in de standaardproductinformatie van huishoudelijke apparaten [wat de etikettering van het

energieverbruik van huishoudelijke elektrische koelkasten, diepvriezers en combinaties daarvan betreft] (*BS* 25 januari 1997).

KB 18 maart 1997 betreffende de rendementseisen voor nieuwe olie- en gasgestookte centrale-verwarmingsetels (*BS* 20 juni 1997).

KB 27 november 1998 betreffende normen voor de energie-efficiëntie van huishoudelijke elektrische koelkasten, diepvriezers en combinaties daarvan (*BS* 30 december 1998).

MB 1 december 1998 houdende de toepassing van het KB van 10 november 1996 betreffende de vermelding van het energieverbruik en het verbruik van andere hulpbronnen op de etikettering en in de standaardproductinformatie van huishoudelijke apparaten, wat de etikettering van het energieverbruik van huishoudelijke afwasmachines betreft (*BS* 13 januari 1999).

MB 1 december 1998 houdende de toepassing van het KB van 10 november 1996 betreffende de vermelding van het energieverbruik en het verbruik van andere hulpbronnen op de etikettering en in de standaardproductinformatie van huishoudelijke apparaten, wat de etikettering van het energieverbruik van huishoudelijke was/droogcombinaties betreft (*BS* 13 januari 1999).

MB 1 december 1998 houdende de toepassing van het KB van 10 november 1996 betreffende de vermelding van het energieverbruik en het verbruik van andere hulpbronnen op de etikettering en in de standaardproductinformatie van huishoudelijke apparaten, wat de etikettering van het energieverbruik van huishoudelijke elektrische droogtrommels betreft (*BS* 13 januari 1999).

MB 1 december 1998 houdende de toepassing van het KB van 10 november 1996 betreffende de vermelding van het energieverbruik en het verbruik van andere hulpbronnen op de etikettering en in de standaardproductinformatie van huishoudelijke apparaten, wat de etikettering van het energieverbruik van huishoudelijke wasmachines betreft (*BS* 13 januari 1999).

KB 9 juni 1999 betreffende de etikettering van het rundvlees en van de rundvleesproducten (*BS* 12 juni 1999). Het besluit voert een verplichte etikettering in voor vlees, afkomstig van runderen met inbegrip van buffels en bizons, die geboren, gehouden, vetgemest en geslacht zijn op het Belgisch grondgebied. De etikettering door het slachthuis moet de volgende vermeldingen dragen:

- het officieel nummer van het rund vermeld op het oormerknummer van het dier, opgelegd krachtens de identificatieregeling;
- het erkenningsnummer van het slachthuis;
- de slachtdatum;
- in voorkomend geval, de indeling van het karkas (categorie, beveleedheid, vetheid);
- in voorkomend geval, het erkenningsnummer van de classificerder;
- het weegnummer, voorafgegaan door het individualiseringsnummer van het weegtoestel indien in hetzelfde slachthuis verschillende weegtoestellen worden gebruikt;
- het warm gewicht.

Er zijn verder vereisten voor de etikettering door de groothandel en door de vervaardigers van voedings- en genotmiddelen op het versneden vlees.

Voor het Waalse Gewest gelden licht verschillende vereisten.

KB 13 september 1999 betreffende de etikettering van voorverpakte voedingsmiddelen (*BS* 29 oktober 1999). Het besluit verbiedt om voorverpakte voedingsmiddelen in de handel te brengen, indien deze, behalve de bijzondere bepalingen betreffende sommige vermeldingen in de etikettering van bepaalde voedingsmiddelen, de volgende vermeldingen niet dragen:

- de verkoopbenaming.

De verkoopbenaming van een voedingsmiddel is de benaming die voor dat voedingsmiddel is voorzien door de bepalingen van de Europese Unie die erop van toepassing zijn. Bij ontbreken van bepalingen van de Europese Unie, is de verkoopbenaming de benaming die is voorzien in de Belgische wettelijke, reglementaire of bestuursrechtelijke bepalingen. Ontbreken dergelijke bepalingen, dan bestaat de verkoopbenaming uit de gebruikelijke benaming die er door de Belgische gebruiken is aan toegekend of uit een omschrijving van het voedingsmiddel en, zo nodig, van de wijze waarop dit kan worden gebruikt, die zo duidelijk is gesteld dat de verbruiker daaruit de ware

aard van het voedingsmiddel kan opmaken en het kan onderscheiden van voedingsmiddelen waarmee het zou kunnen worden verward.

Het gebruik in België van de verkoopbenaming waaronder het product in de lidstaat van fabricage op wettige wijze wordt gefabriceerd en in de handel gebracht, is eveneens toegestaan;

- de lijst met ingrediënten;
- de hoeveelheid bepaalde ingrediënten of categorieën van ingrediënten;
- de datum van minimale houdbaarheid of, bij uit microbiologisch oogpunt zeer bederfelijke voedingsmiddelen, de uiterste consumptiedatum;
- de bijzondere bewaar- en gebruiksvoorwaarden;
- de naam of handelsnaam en het adres van de fabrikant of de verpakker, of van een in de Europese Gemeenschap gevestigde verkoper;
- een gebruiksaanwijzing, indien het voedingsmiddel zonder gebruiksaanwijzing niet behoorlijk kan worden gebruikt;
- het effectieve alcoholvolumegehalte voor dranken met een alcoholvolumegehalte van meer dan 1,2 %;
- de nettohoeveelheid;
- de plaats van oorsprong of herkomst indien het weglaten daarvan de consument zou kunnen misleiden in verband met de werkelijke oorsprong of herkomst van het voedingsmiddel.

Verdere voorwaarden en afwijkingen worden bepaald in de artikelen 3 tot 13 van het besluit.

Artikel 12 van het besluit verbiedt om in de etikettering of in handelsdocumenten die op voedingsmiddelen betrekking hebben, benamingen, aanwijzingen, tekens of elke andere afbeeldingsvorm te gebruiken die de verbruiker kan misleiden, inzonderheid over de kwaliteit, de oorsprong of de herkomst van het voedingsmiddel.

Artikel 13 voegt eraan toe dat de vermelding van de verkoopbenaming moet voorkomen in de tekst van facturen, brieven, vrachtbrieven of andere handelsdocumenten.

MB 1 december 1999 houdende de toepassing van het KB van 10 november 1996 betreffende de vermelding van het energieverbruik en het verbruik van andere hulpbronnen via de etikettering en in de standaardproductinformatie van huishoudelijke apparaten wat de etikettering van het energieverbruik van lampen voor huishoudelijk gebruik betreft (*BS* 31 december 1999).

KB 7 december 1999 betreffende het vullen, de distributie en de etikettering van flessen met vloeibaar gemaakt petroleumgas (*BS* 29 december 1999).

KB 20 december 1999 betreffende de benamingen en de kenmerken van het commercieel propaan en het commercieel butaan (*BS* 27 januari 2000). Artikel 2 van dit besluit stelt dat, onverminderd het facultatief gelijktijdig gebruik van merken of alle andere commerciële benamingen, de benamingen van het commercieel propaan of het commercieel butaan moeten worden vermeld op de documenten betreffende de verkoop en de levering.

MB 23 december 1999 tot erkenning van aangemelde instanties en beproevingslaboratoria, genomen in toepassing van artikel 8 van het koninklijk besluit van 18 maart 1997 betreffende de rendementseisen voor nieuwe olie- en gasgestookte centraleverwarmingsetels (*BS* 16 februari 2000).

MB 10 januari 2000 houdende goedkeuring van het huishoudelijk reglement van de Commissie van advies inzake het rendement, ingesteld bij artikel 9 van het koninklijk besluit van 18 maart 1997 betreffende de rendementseisen voor nieuwe olie- en gasgestookte centraleverwarmingsetels (*BS* 25 maart 2000).

KB 20 maart 2000 tot vervanging van het koninklijk besluit van 26 september 1997 betreffende de benamingen, de kenmerken en het loodgehalte van de benzines voor motorvoertuigen (*BS* 12 april 2000). Artikel 6, § 1 van dit besluit bepaalt dat, onverminderd het facultatief gelijktijdig gebruik van merken of alle andere commerciële benamingen, de benamingen van ongelode benzines voor motorvoertuigen, moeten aangeduid worden op de documenten betreffende de verkoop en de levering. Het besluit slaat ook op gelode benzine, maar deze mag sedert 1 januari 2009 niet meer op de markt worden gebracht.

FACTUUR EN WET MARKTPRAKTIJEN EN CONSUMENTENBESCHERMING 321

KB 20 maart 2000 tot vervanging van het koninklijk besluit van 28 oktober 1996 betreffende de benaming, de kenmerken en het zwavelgehalte van de gasoliediesel voor wegvoertuigen (*BS 12 april 2000*). Artikel 4, eerste lid stelt dat, onverminderd het facultatief gelijktijdig gebruik van merken of alle andere commerciële benamingen, de benaming van gasoliediesel moet aangeduid worden op de documenten betreffende de verkoop en de levering.

KB 7 maart 2001 betreffende de benaming, de kenmerken en het zwavelgehalte van de residuele brandstoffen (*BS 23 maart 2001*). Artikel 4 van het besluit verplicht ertoe om, onverminderd het facultatief gelijktijdig gebruik van merken of alle andere commerciële benamingen de benaming van residuele brandstof aan te duiden op de documenten betreffende de verkoop en de levering.

KB 21 juni 2001 betreffende extracten van koffie en extracten van cichorei en tot wijziging van het koninklijk besluit van 5 maart 1987 betreffende koffie, koffie-extracten en koffiesurrogaten (*BS 29 augustus 2001*). Het besluit stelt de benamingen koffie, koffie-extract, oplosbaar koffie-extract, oploskoffie of instant-koffie, cichorei, cichorei-extract, oploscichorei of instant-cichorei vast (art. 1). Het stelt samenstellingsvereisten vast en bepaalt wanneer bepaalde preciseringen (pasta, geconcentreerd...) mogen worden toegevoegd.

KB 5 september 2001 betreffende de beschikbaarheid van consumenteninformatie over het brandstofverbruik en de CO₂-uitstoot bij het op de markt brengen van nieuwe personenauto's (*BS 12 oktober 2001*). Artikel 7 van dit besluit betreffende het reclamemateriaal dat verplicht om in of op al het reclamemateriaal en de andere reclamemiddelen het officiële brandstofverbruik en de officiële specifieke CO₂-uitstootgegevens te vermelden van de modellen personenauto's waarop het betrekking heeft, geldt o.i. niet voor facturen en bestelbons, aangezien artikel 1, 11° van het besluit reclamemateriaal omschrijft als "alle *drukwerk* dat wordt gebruikt bij de afzet van, het adverteren voor en het bevorderen van de verkoop van voertuigen aan het publiek. Hieronder vallen ten minste technische handboeken, brochures, reclame in kranten en tijdschriften, in de vakpers en op affiches".

KB 5 maart 2002 inzake de energierendementscisen voor voorschakelapparaten voor fluorescentielampen (*BS 13 maart 2002*).

KB 3 oktober 2002 tot vervanging van het koninklijk besluit van 7 maart 2001 betreffende de benaming, de kenmerken en het zwavelgehalte van de gasolie voor verwarming (*BS 23 oktober 2002*). Artikel 5 van dit besluit verplicht om, onverminderd het facultatief gelijktijdig gebruik van merken of alle andere commerciële benamingen, de benaming van gasolie voor verwarming of van gasolie voor verwarming extra aan te duiden op de documenten betreffende de verkoop en de levering.

MB 12 februari 2003 houdende de toepassing van het KB van 10 november 1996 betreffende de vermelding van het energieverbruik en het verbruik van andere hulpbronnen op de etikettering en in de standaardproductinformatie van huishoudelijke apparaten wat de etikettering van het energieverbruik van elektrische ovens voor huishoudelijk gebruik betreft (*BS 21 februari 2003*).

KB 19 maart 2004 betreffende de bereiding en het op de markt brengen van voor menselijke voeding bestemde vruchtenjam of -confituur, vruchtengelei, vruchtenmarmelade, kastanjepasta en smeerbare vruchtenstroop (*BS 19 maart 2004*). Artikel 1, § 2 definieert jam of confituur, extra jam of extra confituur, gelei, extra gelei, marmelade, geleimarmelade, kastanjepasta en smeerbare vruchtenstroop of -siroop. Het besluit bevat verder bepalingen over de toegestane grondstoffen en ingrediënten en de etikettering. Bij deze laatste gaat het om aanvullingen op de verplichtingen uit KB 13 september 1999 betreffende de etikettering van voorverpakte voedingsmiddelen.

KB 19 maart 2004 inzake cacao- en chocoladeproducten voor menselijke consumptie (*BS 19 maart 2004*). Artikel 1 definieert cacao-poeder, cacao, magere cacao, mager cacao-poeder, sterk ontvette cacao, sterk ontvet cacao-poeder, chocoladepoeder, gesuikerd cacao-poeder, gesuikerde cacao, huishoudchocoladepoeder, gesuikerde huishoudcacao, gesuikerd huishoudcacao-poeder, cacaoboter, chocolade, eventueel aangevuld met "hagelslag" of "-vlokken", "-couverture", "ginduja-", melkchocolade, huishoudmelkchocolade, witte chocolade, gevulde chocolade, choco-

lade met... vulling, praline, chocoladebonbon, chocolate a la taza en chocolate familiar a la taza. Het besluit stelt ook samenstellingsvereisten vast.

KB 19 maart 2004 betreffende vruchtensappen, vruchtennectars, groentensappen en bepaalde soortgelijke producten (*BS 19 maart 2004*). Artikel 1, § 2 definieert vruchtensap, groentensap, vruchten- of groentensap uit concentraat, geconcentreerd vruchten- of groentensap, gedehydrateerd vruchtensap/vruchtensappoeder en vruchtennectar. Het besluit bevat verder bepalingen over de toegestane grondstoffen, ingrediënten, behandelingen en stoffen en over de etikettering. Bij deze laatste gaat het om aanvullingen op de verplichtingen uit KB 13 september 1999 betreffende de etikettering van voorverpakte voedingsmiddelen en uit KB 12 maart 1991 betreffende toevoegsels die in voedingsmiddelen mogen gebruikt worden.

KB 19 maart 2004 betreffende suikers (*BS 19 maart 2004*). Artikel 1, § 2 geeft een definitie van halfwitte suiker, suiker of witte suiker, geraffineerde suiker of geraffineerde witte suiker, vloeibare suiker, vloeibare invertsuiker, invertsuikerstroop, glucosestroop, gedroogde glucosestroop, dextrose of dextrosemonohydraat, dextrose of watervrije dextrose, fructose, poedersuiker, bloemsuiker, poederdextrose, kandij, kandijzuiker, kandijstroop, kandijpoeder, cassonade, basterdsuiker, melasse, melassestroop, melksuiker, lactose en massé. Het besluit bevat verder bepalingen inzake de etikettering. Daarbij gaat het om aanvullingen op de verplichtingen uit KB 13 september 1999 betreffende de etikettering van voorverpakte voedingsmiddelen.

KB 19 maart 2004 betreffende honing (*BS 19 maart 2004*). Artikel 1, § 2 van het besluit definieert honing, bakkershoning en een aantal honingsoorten, naar gelang van de oorsprong: bloemenhoning/bloemenhoning of nectarhoning/nectarhoning, honingdauwhoning/honingdauwhoning en naar gelang van de wijze van productie en/of presentatie: raathoning/raathoning, brokhoning/brokhoning of raatbrokken in honing/honing, lekhoning/lekhoning, slingerhoning/slingerhoning, pershoning/pershoning en gefilterde honing/gefilterde honing. Het besluit bevat verder bepalingen inzake de kenmerken en samenstelling van honing en bepalingen inzake de etikettering. Daarbij gaat het om aanvullingen op de verplichtingen uit KB 13 september 1999 betreffende de etikettering van voorverpakte voedingsmiddelen.

KB 19 maart 2004 betreffende bepaalde voor menselijke voeding bestemde, geheel of gedeeltelijk gedehydrateerde verduurzaamde melk (*BS 19 maart 2004*). Artikel 1, § 2 definieert gedeeltelijk gedehydrateerde melk, geëvaporeerde melk met hoog vetgehalte, geëvaporeerde volle melk, koffiemelk, geëvaporeerde gedeeltelijk afgeroomde melk, halfvolle koffiemelk, geëvaporeerde magere melk, gecondenseerde volle melk met suiker, gecondenseerde gedeeltelijk afgeroomde melk met suiker, gecondenseerde magere melk met suiker, geheel gedehydrateerde melk, melkpoeder met hoog vetgehalte of roompoeder, volle melkpoeder, melkpoeder van gedeeltelijk afgeroomde melk of gedeeltelijk afgeroomde melkpoeder, halfvolle melkpoeder, magere melkpoeder. Het besluit bevat verder bepalingen over de toegestane behandelingen en stoffen en over de etikettering. Bij deze laatste gaat het om aanvullingen op de verplichtingen uit KB 13 september 1999 betreffende de etikettering van voorverpakte voedingsmiddelen.

KB 19 maart 2004 houdende productnormen voor voertuigen (*BS 22 maart 2004*).

KB 11 juni 2004 betreffende consumptie-ijs (*BS 23 juli 2004*). Artikel 2 stelt de benamingen consumptie-ijs, roomijs, melkijs, ijs, waterijs en sorbet vast. Dit artikel en de artikelen 4 en 6 omschrijven samenstellingsvereisten.

KB 12 oktober 2004 inzake het voorkomen van gevaarlijke stoffen in elektrische en elektronische apparatuur (*BS 22 oktober 2004*).

KB 4 maart 2005 betreffende de benamingen en de kenmerken van de biobrandstoffen en andere hernieuwbare brandstoffen voor motorvoertuigen en voor niet voor de weg bestemde mobiele machines (*BS 8 maart 2005*). Het gaat volgens artikel 1 van het besluit om de vereisten om diesel, benzine, biodiesel, bio-ETBE, bio-ethanol, biogas, biomethanol, biodimethylether, bio-MTBE, synthetische biobrandstoffen, biowaterstof en onvermengde plantaardige olie als biobrandstof te mogen aanmerken. Verder bevat het besluit etiketteringsvoorschriften.

KB 13 december 2006 betreffende de benaming, de kenmerken en het zwavelgehalte van de marine gasolie (BS 22 december 2006). Artikel 2, § 1 bevat samenstellingsvereisten en artikel 4 stelt dat, onverminderd het facultatief gelijktijdig gebruik van merken of alle andere commerciële benamingen, de benaming van de categorie marine gasolie overeenkomstig de in artikel 2, § 1 van het besluit bedoelde norm, moet aangeduid worden op de documenten betreffende de verkoop en de levering.

KB 2 maart 2007 tot vaststelling van bijzondere regels inzake de aanduiding van de hoeveelheid bij het op de markt brengen van sommige motorbrandstoffen en vloeibare brandstoffen in bulk (BS 9 maart 2007). Artikel 1, § 1 van het besluit groepeerd motorbrandstoffen en vloeibare brandstoffen in functie van de massadichtheid in groepen van petroleumproducten, waarvoor wettelijke benamingen, minimale afkortingen of letterwoorden en vast in te stellen massadichtheden worden vastgesteld. Artikel 3, § 1 verplicht om bij het laden in een vaste opslagplaats aan de koper of zijn vertegenwoordiger ter plaatse een laadbon te verstrekken. Deze laadbon moet de wettelijke benaming, de minimale afkorting of het letterwoord van het product, bedoeld in artikel 1, § 1 bevatten. Artikel 4, § 1 legt op om bij het lossen van de tankwagen aan de koper of zijn vertegenwoordiger ter plaatse een losbon te verstrekken. Deze losbon moet de wettelijke benaming, de minimale afkorting of het letterwoord van het product bevatten. Artikel 9 van dit besluit eist dat, op verzoek van de consument bij iedere levering aan huis van vaste minerale brandstoffen gratis een leveringsnota of factuur wordt afgegeven die ten minste vermeldt de prijs per kg of per ton en de totale prijs van de geleverde brandstof vermeldt.

KB 14 maart 2007 inzake textielbenamingen (BS 16 april 2007). Artikel 2, § 1 van het besluit stelt vast wat onder textielproducten moet worden verstaan, terwijl § 2 textielvezels omschrijft en § 3 een aantal producten met textielproducten gelijkstelt en onder de bepalingen van dit besluit brengt. Artikel 3 tot 7 stellen de benamingen en de beschrijvingen van textielvezels vast en onder welke voorwaarden bepaalde preciseringen mogen worden toegevoegd, terwijl de artikelen 8 tot 10 etiketteringsvereisten bevatten.

KB 19 juni 2009 tot omzetting van de richtlijn 2007/45/EG tot vaststelling van regels betreffende nominale hoeveelheden voor voorverpakte producten (BS 19 juni 2009).

Op grond van artikel 11 van de marktpraktijkenwet:

KB 13 augustus 2011 betreffende de vermelding van het energieverbruik en het verbruik van andere hulpbronnen op de etikettering en in de standaardproductinformatie van energiegerelateerde producten (BS 5 september 2011).

603 De inbreuken op de bepalingen van de besluiten genomen ter uitvoering van de wet van 9 februari 1960 waarbij aan de Koning de toelating verleend wordt om het gebruik van de benamingen te regelen waaronder koopwaren in de handel gebracht worden, alsook van de wet van 14 juli 1971 betreffende de handelspraktijken en van de wet van 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en bescherming van de consument, worden opgespoord, vastgesteld en gestraft overeenkomstig de hoofdstukken 8, 9 en 10 van de wet marktpraktijken (art. 139, § 2, tweede lid WMPC).

De uitdrukkelijke strafbaarstelling van de uitvoeringsbesluiten getroffen op grond van de opgeheven handelspraktijkenwet 1971 en 1991 en de opgeheven wet van 9 februari 1960, is een maatregel die elke twijfel daaromtrent wegneemt en die het grondwettelijk principe *nullum crimen, nulla poena sine lege* (art. 14 Gw.) respecteert (zie R. SWENNEN, "Le problème pose, en droit pénal, par l'application d'un arrêté pris en exécution d'une loi ultérieurement abrogée", *JT* 1967, 293).

De regel bevestigt ook een principe dat reeds door het Hof van Cassatie was geformuleerd en dat door de rechtsleer was aanvaard, dat stelde dat inbreuken op uitvoeringsbesluiten van een opgeheven wet zullen worden betuigeld door de sancties voorzien in een latere wet, die deze opgeheven wet vervangt met behoud van haar doelstellingen (Cass. 24 januari 1966, *Pas.* 1966, I, 664; R. SWENNEN, *a.w.*, *JT* 1967, 293).

604 Gelijkwaardige bevoegdheden werden aan de Koning toegekend bij art. 4, § 3 en 8 wet van 22 januari 1977 betreffende de bescherming van de gezondheid van de gebruikers op het stuk van de voedingsmiddelen en andere produkten (*BS* 8 april 1977) en bij artikel 5, 10° wet van 21 december 1998 betreffende de productnormen ter bevordering van duurzame productie- en consumptiepatronen en ter bescherming van het leefmilieu en de volksgezondheid (*BS* 11 februari 1999).

C. DIENSTEN

605 Naar luid van artikel 12 wet marktpraktijken kan de Koning, met het oog op het waarborgen van de eerlijkheid van de handelsverrichtingen of de bescherming van de consument, voor diensten of categorieën van diensten:

- a) vaststellen welke beschrijving van, en welke algemene vermeldingen over de diensten aan de consument moeten worden meegedeeld en op welke wijze;
- b) verbieden dat diensten onder een bepaalde benaming op de markt worden gebracht;
- c) het gebruik van een bepaalde benaming opleggen voor diensten die op de markt worden gebracht;
- d) opleggen dat aan de benamingen waaronder diensten op de markt worden gebracht, tekens, woorden of uitdrukkingen worden toegevoegd bedoeld om de betekenis ervan te verduidelijken;
- e) verbieden dat bepaalde tekens, woorden of uitdrukkingen worden toegevoegd aan de benaming waaronder diensten op de markt worden gebracht.

Artikel 12 wet marktpraktijken verschilt van artikel 15 handelspraktijkenwet enkel doordat het op alle en niet meer louter op homogene diensten slaat.

AFDELING III

VERDERE INFORMATIEVERPLICHTINGEN IN DE WET MARKTPRAKTIJEN

§ 1. Benamingen van oorsprong

606 Onder de titel “Bijzondere regels inzake benamingen van oorsprong” handelen artikelen 119 tot 122 wet marktpraktijken over de bescherming van geregistreerde benamingen. De titel van hoofdstuk 7 is dus te eng. De regeling werd vrij ingrijpend gewijzigd. De motivering daartoe was dat bij de toekenning van oorsprongsbenamingen en geografische aanduidingen rekening moet worden gehouden met de regels die op Europees niveau zijn vastgesteld en met de bevoegdheden van de gewesten.

Voorerst moet de regeling in overeenstemming zijn met de verordening (EG) nr. 510/2006 van de Raad van 20 maart 2006 die de voorschriften vaststelt voor de bescherming van de oorsprongsbenamingen en de geografische aanduidingen van bepaalde voor menselijke voeding bestemde landbouwproducten en voor bepaalde levensmiddelen. Verder is er de richtlijn 2004/48/EG van 29 april 2004 betreffende de handhaving van intellectuele eigendomsrechten waar volgens iedere persoon die het recht verkregen heeft om op zijn product een beschermde oorsprongsbenaming of een geografische aanduiding aan te brengen, houder is van een intellectueel eigendomsrecht. Hij geniet tevens van de gehele bescherming die hieraan verbonden is. Deze richtlijn beoogt evenzeer de niet-landbouwproducten. Bijgevolg werd in een specifieke bescherming voorzien voor deze laatste.

607 Om in aanmerking te komen voor een beschermde oorsprongsbenaming (BOB) of een beschermde geografische aanduiding (BGA) op Europees niveau, moet een product in overeenstemming zijn met een productdossier, en moet de oorsprongsbenaming of geografische aanduiding op communautair niveau worden geregistreerd. De aanvragen tot registratie worden onderzocht door de nationale autoriteiten van de betrokken lidstaat, met inachtneming van gemeenschappelijke minimumbepalingen en een nationale bezwaarprocedure. De Europese Commissie gaat daarna na of aan de voorwaarden van de verordening is voldaan, en of de lidstaten gecontroleerd hebben of de aanvraag gerechtvaardigd is en aan de in de verordening vooropgestelde criteria voldoet. Ook moeten de lidstaten er een uniforme benadering op nahouden.

608 In België heeft artikel 6, § 1, VI, alinea 5, 4° van de wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen aan de gewesten de bevoegdheid gegeven om de kwaliteitslabels en oorsprongsbenamingen van regionale of plaatselijke aard toe te kennen.

Wat nationale BOB's en BGA's betreffen, hebben de opeenvolgende Europese verordeningen, met inbegrip van de huidige verordening (EG) nr. 510/2006, steeds uitdrukkelijk gesteld dat zowel een BOB als een BGA voor voedingsmiddelen alleen in uitzonderlijke gevallen betrekking kunnen hebben op een land. Bovendien heeft het Hof van Justitie geoordeeld dat een oorsprongsbenaming die samenvalt met het nationale grondgebied op zijn minst potentieel restrictieve effecten heeft op het vrij verkeer van goederen tussen de lidstaten.

Een regeling die is ingevoerd om de verkoop van in een lidstaat gefabriceerde landbouwproducten en voedingsmiddelen te bevorderen, en waarvan de reclameboodschap, die wordt overgebracht door een kwaliteits- en herkomstkeurmerk, beklemtoont dat de producten uit die lidstaat afkomstig zijn, kan de consument ertoe overhalen producten met dit keurmerk in plaats van geïmporteerde producten te kopen en heeft dus, althans potentieel, restrictieve gevolgen voor het vrije verkeer van goederen tussen de lidstaten als bedoeld in artikel 30 van het verdrag (thans, na wijziging, art. 28 EG) (HvJ 5 november 2002, zaak C-325/00, *Commissie t. Duitsland*, Jur. 2002, I-09977).

Een jaar later heeft het Hof van Justitie gepreciseerd dat, na de van kracht worden van verordening (EG) nr. 2081/92 (de voorgangster van verordening (EG) nr. 510/2006), de bescherming van de oorsprongsbenamingen en van de geografische aanduidingen alleen nog kan gebeuren in het kader dat door de Europese regels is uitgetekend en dat de bescherming van regionale of lokale benamingen die niet aan de criteria van de verordening voldoen, moet worden opgeheven (HvJ 6 maart 2003, zaak C-6/02, *Commissie t. Frankrijk*, Jur. 2003, I-02389).

De toekenning van een Belgische oorsprongsbenaming of geografische aanduiding zou dus sindsdien verenigbaar moeten zijn met de principes vastgesteld door het Hof van Justitie in zijn arresten van 2002 en 2003, en met de regels van verordening (EG) nr. 510/2006. Dit lijkt in de praktijk nagenoeg onmogelijk. Om die reden voorziet de wet niet meer in een nationale toekenningsprocedure voor BOB's of BGA's.

609 Geregistreerde benamingen zijn, volgens artikel 2, 10° WMPC:

- a) voor de landbouwproducten en de levensmiddelen: de beschermde benaming van oorsprong of de beschermde herkomst aanduiding waarop de landbouwproducten en de levensmiddelen zich kunnen beroepen bij toepassing van de verordening (EG) nr. 510/2006 van de Raad van 20 maart 2006 inzake de bescherming van geografische aanduidingen en oorsprongsbenamingen van landbouwproducten en levensmiddelen;
- b) voor de andere producten:
  - de beschermde benaming van oorsprong waarop de producten afkomstig uit een bepaalde streek of een bepaalde plaats zich kunnen beroepen en waarvan de kwaliteit of de kenmerken hoofdzakelijk of uitsluitend aan het geografische milieu, dat factoren van natuurlijke en menselijke aard omvat, zijn toe te schrijven, en waarvan de productie, de verwerking en de bereiding in het geografische gebied geschiedt, wanneer deze erkend werd overeenkomstig de toepasselijke gewestelijke regelgeving;

- de beschermde geografische aanduiding waarop de producten afkomstig uit een streek of een bepaalde plaats zich kunnen beroepen en waarvan een bepaalde hoedanigheid, de faam of een ander kenmerk aan deze geografische oorsprong kan worden toegeschreven, en waarvan de productie en/of de verwerking en/of de bereiding in het geografische gebied geschieden, wanneer deze erkend werd overeenkomstig de toepasselijke gewestelijke regelgeving.

610 Het Hof van Justitie stelde in dat verband ook dat een beschermde geografische benaming niet kan samenvallen met het grondgebied van een EU-lidstaat.

Weliswaar kan de bescherming van geografische benamingen onder bepaalde voorwaarden onder de bescherming van de industriële en commerciële eigendom in de zin van artikel 36 van het verdrag (thans, na wijziging, art. 30 EG) vallen, maar een regeling die de streek van herkomst laat samenvallen met het grondgebied van de betrokken lidstaat en die geldt voor alle landbouwproducten en voedingsmiddelen die aan bepaalde kwaliteitseisen voldoen, is hoe dan ook niet te beschouwen als een geografische aanduiding die kan worden gerechtvaardigd door artikel 36 van het verdrag (HvJ 5 november 2002, zaak C-325/005, *Commissie t. Duitsland*, *Jur.* 2002, I-09977).

611 Artikel 119, § 1 stelt dat geregistreerde benamingen beschermd zijn tegen:

- a) elk rechtstreeks of onrechtstreeks gebruik door de handel van een geregistreerde benaming voor producten die niet onder de registratie vallen, voor zover deze producten vergelijkbaar zijn met de onder deze benaming geregistreerde producten, of voor zover het gebruik van de benaming tot gevolg heeft dat van de reputatie van deze beschermde benaming wordt geprofiteerd;
- b) elk misbruik, elke nabootsing of voorstelling, zelfs indien de werkelijke oorsprong van het product is aangegeven, of indien de beschermde benaming is vertaald, of vergezeld gaat van uitdrukkingen zoals “soort”, “type”, “methode”, “op de wijze van”, “imitatie” en dergelijke;
- c) elke andere valse of misleidende aanduiding met betrekking tot de herkomst, de oorsprong, de aard of de wezenlijke hoedanigheden van het product vermeld op de binnen- of buitenverpakking, in reclamemateriaal of documenten betreffende het betrokken product, alsmede het gebruik van een recipiënt als die tot misverstanden over de oorsprong van het product aanleiding kan geven;
- d) elke andere praktijk die de consument ten aanzien van de werkelijke oorsprong van het product kan misleiden.

Indien een geregistreerde benaming de naam omvat van een product dat als soortnaam wordt beschouwd, wordt het gebruik van die soortnaam op dat product niet beschouwd als strijdig met de punten a) of b), die hierboven werden vermeld.

612 Op grond van de verordening (EG) nr. 509/2006 van 20 maart 2006 inzake gegarandeerde traditionele specialiteiten voor landbouwproducten en levensmiddelen worden ook gegarandeerde traditionele specialiteiten beschermd. Deze worden omschreven in artikel 2, 1, c) van de verordening als een traditioneel landbouwproduct of een traditioneel levensmiddel waarvan de specificiteit door de gemeenschap is erkend via registratie uit hoofde van de verordening. Bescherming kan slechts gebeuren via toepassing van artikelen 88 of 95 wet marktpraktijken (zie B. PONET, “Belgische geografische benamingen: evenveel juridische statuten als er benamingen zijn?”, *TBH* 1999, (380) 390 e.v.).

613 Voor het Waalse Gewest bestaat er een regeling in het décret du 7 septembre 1989 concernant l'appellation d'origine locale et l'appellation d'origine wallonne ainsi que la mise en application en Région wallonne des règlements (CEE) n° 2081/92 et n° 2082/92. Artikel 14bis, § 1 van dit besluit definieert een oorsprongsbenaming als de naam van het Waalse Gewest, van een gedeelte van diens grondgebied of van een bepaalde plaats op diens grondgebied, die wordt gebruikt in de benaming van een landbouwproduct of een levensmiddel:

- dat afkomstig is uit het Waalse Gewest, uit een gedeelte van diens grondgebied of uit die bepaalde plaats;

- en waarvan de kwaliteit of de kenmerken hoofdzakelijk of uitsluitend aan het geografische milieu, dat factoren van natuurlijke en menselijke aard omvat, toe te schrijven zijn en waarvan de productie, de verwerking en de bereiding verricht worden in het bepaalde geografische gebied.

Onder een geografische aanduiding wordt verstaan de naam van het Waalse Gewest, van een gedeelte van zijn grondgebied of van een bepaalde plaats op diens grondgebied, die dient ter aanduiding van een landbouwproduct of een levensmiddel:

- dat afkomstig is van het Waalse Gewest, van een gedeelte van diens grondgebied of van die bepaalde plaats;
- en waarvan een bepaalde hoedanigheid, de faam of een ander kenmerk aan deze geografische oorsprong toegeschreven kan worden en waarvan de productie en/of de verwerking en/of de bereiding in het bepaalde geografische gebied worden verricht.

Met een oorsprongsbenaming wordt gelijkgesteld een al dan niet geografische traditionele benaming voor een landbouwproduct of een levensmiddel dat aan de twee voorwaarden vernoemd in de bovenstaande definitie van de oorsprongsbenaming beantwoordt.

614 Voor het Vlaamse Gewest geldt het Besl.VI.Reg. 19 oktober 2007 betreffende de bescherming van geografische aanduidingen en oorsprongsbenamingen van landbouwproducten en levensmiddelen en de gegarandeerde traditionele specialiteiten voor landbouwproducten en levensmiddelen. Het besluit definieert de oorsprongsbenaming als de naam van het Vlaamse Gewest, van een deel van zijn grondgebied of van een bepaalde plaats op zijn grondgebied, die wordt gebruikt in de benaming van een landbouwproduct of een levensmiddel dat aan de volgende drie voorwaarden voldoet:

- a) het is afkomstig uit het Vlaamse Gewest, uit een gedeelte van zijn grondgebied of uit een bepaalde plaats op zijn grondgebied;
- b) de kwaliteit of de kenmerken ervan zijn, hoofdzakelijk of uitsluitend aan het geografische milieu, dat factoren van natuurlijke en menselijke aard omvat, toe te schrijven;
- c) de productie, de verwerking en de bereiding ervan worden verricht in het bepaalde geografische gebied (art. 1, 6°).

De voorwaarden moeten cumulatief zijn vervuld.

Bepaalde, al dan niet geografische, traditionele benamingen, worden eveneens als oorsprongsbenaming beschouwd, als ze een landbouwproduct of levensmiddel van oorsprong uit een streek of bepaalde plaats aanduiden, dat aan de voorwaarden, vermeld in artikel 1, 6°, voldoet.

Artikel 1, 7° van het besluit omschrijft de geografische aanduiding als de naam van het Vlaamse Gewest, van een deel van zijn grondgebied of van een bepaalde plaats op zijn grondgebied, die wordt gebruikt in de benaming van een landbouwproduct of een levensmiddel dat cumulatief aan de volgende drie voorwaarden voldoet:

- a) het is afkomstig uit het Vlaamse Gewest, uit een gedeelte van zijn grondgebied of uit een bepaalde plaats op zijn grondgebied;
- b) een bepaalde hoedanigheid, de faam of een ander kenmerk ervan kan worden toegeschreven aan deze geografische oorsprong;
- c) de productie en/of de verwerking en/of de bereiding ervan worden verricht in het bepaalde geografische gebied.

Bepaalde, al dan niet geografische, traditionele benamingen, worden eveneens als geografische aanduiding beschouwd, als ze een landbouwproduct of levensmiddel van oorsprong uit een streek of bepaalde plaats aanduiden, dat aan de voorwaarden, vermeld in artikel 1, 7°, voldoet.

In artikel 1, 8° van het besluit wordt de gegarandeerde traditionele specialiteit gedefinieerd via een verwijzing naar artikel 2, 1, c) van verordening (EG) nr. 509/2006 van 20 maart 2006 inzake gegarandeerde traditionele specialiteiten voor landbouwproducten en levensmiddelen (zie boven).

De erkenning van geografische aanduidingen en oorsprongsbenamingen van landbouwproducten en levensmiddelen en van de gegarandeerde traditionele specialiteiten gebeurt via een registratieaanvraag. De registratieaanvraag wordt opgenomen in een bericht dat wordt bekendgemaakt in het *Belgisch Staatsblad*, waarna iedere belanghebbende het dossier kan inkijken en bezwaar

opperen. Vooral eer de bescherming wordt toegekend, is een advies van de adviescommissie vereist.

De bescherming van geografische aanduidingen, oorsprongsbenamingen en traditionele aanduidingen van wijnbouwproducten en de bescherming van geografische aanduidingen van gedistilleerde dranken in het Vlaamse Gewest werd geregeld bij Besl.VI.Reg. 17 februari 2012 betreffende de bescherming van geografische aanduidingen, oorsprongsbenamingen en traditionele aanduidingen van wijnbouwproducten en de bescherming van geografische aanduidingen van gedistilleerde dranken. De oorsprongsbenaming wordt op dezelfde manier omschreven als in het Besl.VI.Reg. 19 oktober 2007. De benaming kan slechts worden verleend aan een product dat aan de volgende vier voorwaarden voldoet:

- a) het product heeft een specifieke kwaliteit, reputatie of andere kenmerken die aan de geografische oorsprong kunnen worden toegeschreven;
- b) ten minste 85 % van de druiven die gebruikt zijn voor de bereiding van het product is afkomstig uit dat geografische gebied;
- c) de productie vindt plaats in dat geografische gebied;
- d) het product is verkregen van wijndruivenrassen die tot de soort *Vitis vinifera* behoren of die het resultaat zijn van een kruising van die soort met andere soorten van het geslacht *Vitis*.

615 Voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest stelt een besluit van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering van 22 oktober 2009 betreffende de bescherming van geografische aanduidingen en oorsprongsbenamingen van landbouwproducten en levensmiddelen en betreffende de gegarandeerde traditionele specialiteiten voor landbouwproducten en levensmiddelen een erkenningsprocedure vast voor geografische aanduidingen en oorsprongsbenamingen van landbouwproducten en levensmiddelen en de gegarandeerde traditionele specialiteiten. Het besluit stelt een adviescommissie in en organiseert de controle.

Artikel 1, 6° van het besluit definieert de oorsprongsbenaming als de naam van het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest, van een deel van zijn grondgebied of van een bepaalde plaats op zijn grondgebied, die wordt gebruikt in de benaming van een landbouwproduct of een levensmiddel dat aan de volgende drie voorwaarden voldoet:

- dat afkomstig is uit het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest, uit een gedeelte van zijn grondgebied of uit een bepaalde plaats op zijn grondgebied;
- waarvan de kwaliteit of de kenmerken hoofdzakelijk of uitsluitend aan het geografische milieu, dat factoren van natuurlijke en menselijke aard omvat, toe te schrijven zijn;
- waarvan de productie, de verwerking en de bereiding verricht worden in het bepaalde geografische gebied.

Bepaalde, al dan niet geografische, traditionele benamingen, worden eveneens als oorsprongsbenaming beschouwd, als ze een landbouwproduct of levensmiddel van oorsprong uit een streek of bepaalde plaats aanduiden, dat aan de voorwaarden voor erkenning als oorsprongsbenaming voldoet.

De geografische aanduiding wordt in artikel 1, 7° omschreven als de naam van het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest, van een deel van zijn grondgebied of van een bepaalde plaats op zijn grondgebied, die wordt gebruikt in de benaming van een landbouwproduct of een levensmiddel dat aan de volgende drie voorwaarden voldoet:

- dat afkomstig is uit het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest, uit een gedeelte van zijn grondgebied of uit een bepaalde plaats op zijn grondgebied;
- waarvan een bepaalde hoedanigheid, de faam of een ander kenmerk aan deze geografische oorsprong toegeschreven kan worden;
- waarvan de productie en/of de verwerking en/of de bereiding in het bepaalde geografische gebied verricht worden.

Bepaalde, al dan niet geografische, traditionele benamingen, worden eveneens als geografische aanduiding beschouwd, als ze een landbouwproduct of levensmiddel van oorsprong uit een streek of bepaalde plaats aanduiden, dat aan de voorwaarden voor een geografische aanduiding voldoet.

Artikel 1, 8° van het besluit verwijst voor de definitie van een gegarandeerde traditionele specialiteit naar artikel 2, 1, c) van verordening (EG) nr. 509/2006 (zie boven).

De te volgen procedure is dezelfde als deze die bepaald is voor het Vlaamse Gewest.

De uitvoering van dit besluit werd geregeld bij MB 27 april 2012 betreffende de bescherming van geografische aanduidingen en oorsprongsbenamingen van landbouwproducten en levensmiddelen en de gegarandeerde traditionele specialiteiten voor landbouwproducten en levensmiddelen.

616 Men vindt verder op de bescherming van gereglementeerde benamingen gelijkende regels in de wet van 30 maart 1926 betreffende de echte kanten, de wet van 1 augustus 1924 betreffende de bescherming van de minerale en de thermale wateren en de wet van 14 augustus 1933 betreffende de bescherming van de drankwaters.

Gelet op de hierboven vermelde rechtspraak van het Hof van Justitie, kunnen deze bepalingen slechts blijven verder bestaan, in zoverre ze verzoenbaar zijn met de EU-regeling.

§ 2. Buitenlandse benamingen

617 Wijnen en brandewijnen met een buitenlandse benaming van oorsprong zullen ook in België van bescherming genieten, indien de belanghebbende regeringen aan de Belgische regering meedeelt dat het gaat om een officieel en definitief aangenomen benamingen van oorsprong (art. 1 wet van 18 april 1927 aangaande de bescherming der benamingen van oorsprong van wijnen en brandewijnen, *BS* 28 april 1927).

Artikel 2, eerste alinea van de wet bepaalt dat het onrechtmatig toekennen van een benaming van oorsprong aan wijnen of brandewijnen ter gelegenheid van hun invoer, hun opslaan in stapelhuizen, hun uitvoer, hun vervaardiging, hun vervoer, hun verkoop of hun te koopstelling, de wederrechtelijke toe-eigening der benaming van oorsprong uitmaakt. Het toevoegen van verbeterende termen als “soort”, “type”, “façon” neemt aan het gebruik van een benaming van oorsprong het karakter van wederrechtelijke toe-eigening niet weg.

618 Worden vermoed tot dat het bewijs van het tegendeel geleverd is, zich een benaming van oorsprong wederrechtelijk toegeëigend te hebben:

1. de eigenaars, wijnbouwers of handelaars die onder een benaming van oorsprong wijnen of brandewijnen aanbieden, te koop stellen of verkocht hebben aan klaarblijkelijk lagere prijzen dan de algemeen aangenomen prijs der onder deze benaming toegekende wijnen en brandewijnen;
2. degenen wier naam of adres aan een benaming van oorsprong doet denken in die mate dat daardoor verwarring ontstaat, behalve wanneer de verkoper de vermelding van zijn naam en adres aanvult door op juiste wijze en in duidelijke letters de werkelijke oorsprong der wijnen of brandewijnen aan te geven.

De wederrechtelijke toe-eigening van de benaming van oorsprong opent voor elke lichamelijke of zedelijke persoon een rechtsvordering om het gebruik van de benaming van oorsprong te doen verbieden, wanneer hij zal beweren dat deze benaming tot zijn rechtstreekse of onrechtstreekse benadeling gebruikt wordt (art. 2, tweede en derde al. wet van 18 april 1927).

Gelet op wat hierboven onder § 1 werd gesteld, kan deze wetgeving alleen toepassing vinden op benamingen van oorsprong voor wijnen en brandewijnen die afkomstig zijn uit landen die geen lidstaat zijn van de Europese Unie.

AFDELING IV

RECLAME

§ 1. Algemeen

619 We zagen hierboven, nr. 568, dat de rechtspraak zeer snel aanvaardt dat een mededeling als reclame in de betekenis van artikel 2, 19° wet marktpraktijken moet worden aangezien.

Het merendeel van de vermeldingen op een factuur en op de andere documenten die gebruikt worden bij de sluiting en de uitvoering van de overeenkomst moet dan ook als een vorm van reclame worden aangezien, zodat men voor facturen en bestelbons moet rekening houden met de regels m.b.t. de reclame.

Er moet een onderscheid worden gemaakt tussen de specifieke reclameverboden die de verhouding van ondernemingen tegenover elkaar (art. 96 en 97 WMPC) beheersen en de regeling voor reclame die een onderneming enkel richt aan consumenten. Die laatste valt onder de regeling van de oneerlijke handelspraktijken jegens consumenten. Artikel 83 wet marktpraktijken bepaalt immers dat de bepalingen uit de afdeling over de oneerlijke handelspraktijken van ondernemingen ten aanzien van consumenten van toepassing zijn op oneerlijke handelspraktijken van ondernemingen jegens consumenten vóór, gedurende en na het aanbod en de contractsluiting m.b.t. producten. Deze reclame wordt dan ook samen behandeld met de oneerlijke handelspraktijken ten aanzien van consumenten.

§ 2. Oneerlijke reclame t.a.v. andere personen dan consumenten

620 Artikel 95 WMPC herneemt de regel die vanouds werd vooropgesteld om oneerlijke concurrentie te beteugelen, nl. het verbod van met de eerlijke marktpraktijken strijdige daden waardoor een onderneming de beroepsbelangen van een of meer andere ondernemingen schaadt of kan schaden. Deze regel kwam reeds voor in de handelspraktijkenwetten van 1971 en 1991. De rechtspraak die, onder de heerschappij van deze wetten, het algemeen principe toepaste, blijft dus volledig haar belang behouden. Elke marktpraktijk die niet het voorwerp uitmaakt van een specifiek voorschrift in de wet marktpraktijken – of ze nu als reclame moet worden aangezien, dan niet – valt onder deze regel. Dat geldt b.v. voor *f a c t u r e n* die een slaafse kopie uitmaken van deze van een concurrent en die daardoor verwarring kunnen stichten tussen de handelszaken van beide concurrenten.

Wat een marktpraktijk is, wordt door de marktpraktijkenwet niet gedefinieerd. Men mag aannemen dat artikel 95 marktpraktijkenwet slechts een aangepaste formulering is van vroegere verboden in artikelen 93 en 94/3 handelspraktijkenwet, waar de term handelsgebruiken werd gebruikt, hoewel men uit het feit dat de term “marktpraktijken” wordt gebruikt in de titel van

de wet moet besluiten dat handelspraktijken ten aanzien van consumenten worden beoogd en verder ook praktijken die ten aanzien van andere marktdeelnemers oneerlijk zijn (J. LIGOT, F. VANBOSSELE en O. BATTARD, *Les pratiques loyales*, Brussel, 2012, 25).

De eerlijke marktpraktijken zijn geplogenheden die overeenstemmen met het behoorlijkheidsgevoel van alle of de meerderheid der ondernemingen. Bij de beoordeling ervan beschikt de rechter over een correctieve taak die hem toelaat ongewenste gebruiken te weren en om rekening te houden met de specifieke eigenaardigheden van de branche waarin partijen actief zijn (voor een uitvoerige behandeling J. LIGOT, F. VANBOSSELE en O. BATTARD, *Les pratiques loyales*, Brussel, 2012, 43-51).

621 Zeker is dat artikel 95 geen mededingingsverhouding eist tussen de dader van de aangeklaagde handeling en het slachtoffer ervan, opdat de vordering ontvankelijk zou zijn (vaste rechtspraak en rechtsleer. Zie voor een overzicht J. LIGOT, F. VANBOSSELE en O. BATTARD, *Les pratiques loyales*, Brussel, 2012, 54). Is er een mededingingsverhouding tussen partijen in het geding, dan is zulks een belangrijke factor bij de beoordeling van het bestaan en de grootte van de schade in hoofde van de door de oneerlijke praktijken getroffen onderneming.

622 Onder het verbod van artikel 95 marktpraktijkenwet valt elke gedraging die na een beoordeling ervan op grond van alle concrete omstandigheden, eigen aan het te beoordelen geval, als strijdig met de eerlijke marktpraktijken moet worden beschouwd.

Praktijken die reeds door andere wetten worden verboden of gereguleerd en waarvan de miskenning een economisch voordeel kan opleveren, en waardoor aan andere verkopers of aan consumenten in hun activiteiten schade wordt of kan worden toegebracht, zijn eveneens met de eerlijke marktpraktijken strijdige daden. De eerlijke verkoper respecteert in zijn beroepsuitoefening de daarop toepasselijke wetten en poogt niet, door een miskenning van deze verplichtingen, zich een voorsprong te verschaffen op andere, wetgetrouwe ondernemingen.

623 Het vereiste van schade betekent niet dat reeds een nadeel moet geleden zijn: de mogelijkheid daarvan volstaat (Cass. 28 november 1997, *Arr.Cass.* 1997, 1243, *JLMB* 1998, 580 en *Pas.* 1997, I, 1302; Voorz. Kh. Kortrijk 30 juni 1986, *Handelspraktijken* 1986, II, 283). Dat de handelwijze daadwerkelijk schade veroorzaakte, moet dus niet worden aangetoond (Cass. 28 november 1997, *Arr.Cass.* 1997, 1243, *JLMB* 1998, 580 en *Pas.* 1997, I, 1302). De schade of mogelijke schade hoeft ook niet voort te vloeien uit een praktijk die met het economisch leven te maken heeft (Cass. 2 mei 1985, *JT* 1986, 438, *Pas.* 1985, I, 1081 en *TBH* 1985, 631, noot I. VEROUGSTRAETE). Het doel waarmee het miskende wetvoorschrift werd uitgevaardigd, is irrelevant. Criterium is dat de onderneming door de miskenning de beroepsbelangen van een of meer andere ondernemingen schaadt of tracht te schaden.

De eerlijke praktijken zijn deze die de handelwijze van ondernemingen inspireren en die men beschouwt als na te volgen voorbeelden. Daarom ook is het ontbreken van door de rechtspraak en rechtsleer erkende gebruiken irrelevant (Brussel 27 november 1979, *RCJB* 1982, 58, noot P. DE VROEDE). De rechter beschikt trouwens over een correctieve taak ten aanzien van de door een of meerdere ondernemingen gehanteerde marktpraktijken; hij beoordeelt *in concreto* of hij een bepaalde praktijk als eerlijk of oneerlijk kan aanmerken.

624 Artikel 95 WMPC formuleert – net zoals de vroegere artikelen – een algemene gedragsnorm die nauw aansluit bij de regel van artikel 1382 BW (uitdrukkelijk: Luik 14 december 2001, *Jaarboek Handelspraktijken* 2001, 512; Antwerpen 25 juni 2004, *Jaarboek Handelspraktijken* 2004, 145; Bergen 20 oktober 2008, *Jaarboek Handelspraktijken* 2008, 724; Voorz. Kh. Hasselt 10 oktober 2008, *Jaarboek Handelspraktijken* 2008, 637) en die beoogt de rechter toe te laten in elke zaak een op de concrete omstandigheden afgestemd rechtmatigheidsoordeel te vellen. Bij die beoordeling staan voorop de redelijkheid en de veralgemeenbaarheid van de gewraakte praktijk, het gangbare in de betrokken middens en de schade die (potentieel) werd toegebracht aan de beroepsbelangen van anderen. Een marktpraktijk die uitdrukkelijk is toegelaten krachtens een wetsvoorschrift kan geen oneerlijk handelsgebruik uitmaken (Cass. 7 januari 2000, *Jaarboek Handelspraktijken* 2000, 405, *RCJB* 2001, 429, noot J. STUYCK, *RW* 1999-2000, 1269, concl. Adv. Gen. DE RIEMAECKER en *TBH* 2000, 369, noot D. VANDERMEERSCH). De goede of kwade trouw van de onderneming die tegen de eerlijke marktgebruiken handelt, is irrelevant (Cass. 31 januari 1992, *Jaarboek Handelspraktijken* 1992, 259, *Pas.* 1992, I, 481 en *RW* 1991-92, 1369). Indien een bepaalde gedraging reeds uitdrukkelijk door een bepaling uit de marktpraktijkenwet wordt verboden, dan kan op artikel 95 geen beroep worden gedaan voor de toepassing van de vordering tot staken, ook indien de gewraakte gedragingen aan de criteria van artikel 95 beantwoorden (Cass. 4 juni 1976, *BRH* 1977, 584, met noot T., *Pas.* 1976, I, 1081, met noot en *RW* 1976-77, 176). De concrete verbodsbepalingen zijn dus als *lex specialis* te aanzien tegenover de algemene norm in artikel 95. De artikelen 83 tot 94 kunnen o.i. wel naast artikelen 95 en 96, 4° worden ingeroepen, omdat zij onrechtmatig gedrag ten aanzien van consumenten beteugelen en dit op grond van artikelen 95 en 96, 4° ook als oneerlijk ten aanzien van andere ondernemingen is te aanzien.

625 Door zijn algemene formulering biedt artikel 95 WMPC de mogelijkheid handelingen en gedragingen op hun rechtmatigheid te toetsen, ongeacht of deze wel of niet het voorwerp uitmaken van een specifieke wettelijke regeling (Cass. 2 mei 1985, *JT* 1986, 438, *Pas.* 1985, I, 1081 en *TBH* 1985, 631, noot I. VEROUGSTRAETE). Op dit artikel wordt dan ook zeer vaak een beroep gedaan. De vroegere rechtspraak blijft dan ook volledig haar belang behouden.

§ 3. Onrechtmatige reclame

A. ALGEMEEN

626 De algemene regel in artikel 95 wet marktpraktijken wordt in de daarop volgende artikelen aangevuld door een aantal bepalingen die hun oorsprong vinden in richtlijn 2006/114/EG van 12 december 2006 inzake misleidende en vergelijkende reclame. Het toepassingsgebied van deze verboden van misleidende reclame is niet beperkt tot reclame gericht tot ondernemingen, doch strekt zich uit tot reclame uitgaand van een onderneming en die geadresseerd is aan alle personen, andere dan consumenten.

627 In artikel 96 WMPC wordt een aantal reclameverboden uitdrukkelijk geformuleerd. Ze gelden, volgens de aanhef van het artikel, onverminderd andere wettelijke of reglementaire bepalingen. Artikel 96 moet dus als *lex generalis* worden aangezien ten aanzien van andere, specifieke verbodsbepalingen uit andere wetten, die misleidende, afbrekende, vergelijkende of met een wetsbepaling strijdige reclame beteugelen. Het artikel 96 zal dus moeten worden toegepast indien een reclame zich richt tot consumenten, maar men ze moet beoordelen in de verhouding tussen ondernemingen, omdat ze gevolgen heeft voor deze relatie (Voorz. Kh. Brugge 21 februari 2008, *Jaarboek Handelspraktijken* 2008, 156).

Voorbeelden van specifieke reclameverboden uit andere wetten zijn: het KB 17 april 1980 betreffende de reclame voor voedingsmiddelen; KB 7 april 1995 betreffende de voorlichting en de reclame inzake geneesmiddelen voor menselijk gebruik; wet 10 december 1997 houdende verbod op de reclame voor tabaksproducten en tot oprichting van een Fonds ter bestrijding van het tabaksgebruik; wet 23 januari 2002 betreffende de reclame voor motorvoertuigen; KB 4 april 2003 tot reglementering van het verzenden van reclame per elektronische post enz.

B. MISLEIDENDE RECLAME

628 Artikel 96 marktpraktijkenwet verbiedt reclame van een onderneming die op enigerlei wijze de persoon tot wie zij zich richt of die zij bereikt, misleidt of kan misleiden.

Alle elementen van de reclameboodschap moeten in acht worden genomen (Bergen 25 juni 2001, *Jaarboek Handelspraktijken* 2001, 95; Voorz. Kh. Kortrijk 27 november 2000, *Jaarboek Handelspraktijken* 2000, 217; Voorz. Kh. Gent 22 december 2003, *Jaarboek Handelspraktijken* 2003, 281), op enigerlei wijze, met inbegrip van de voorstellingswijze of de weglating van informatie, omdat het misleidend karakter moet beoordeeld worden in hoofde van een doorsneeklant (Bergen (corr.) 31 maart 2006, *JLMB* 2008, 150).

629 De misleiding bestaat in een verkeerde perceptie, die bij de klant wordt gewekt (Bergen 25 juni 2001, *Jaarboek Handelspraktijken* 2001, 95; Voorz. Kh. Kortrijk 27 november 2000, *Jaarboek Handelspraktijken* 2000, 217; Voorz. Kh. Kortrijk 19 februari 2001, *Jaarboek Handelspraktijken* 2001, 116; Voorz. Kh. Mechelen 12 juni 2001, *Jaarboek Handelspraktijken* 2001, 194). Zij is het resultaat van een inauthentisch kennisverwervingsproces. De vergissing die zo wordt veroorzaakt

moet het economisch gedrag van de bestemming beïnvloeden of moet schade toebrengen of van aard zijn om schade te kunnen toebrengen aan een onderneming. Vereist is dus dat het om een ernstige vergissing gaat en dat deze waarschijnlijk economische schade tot gevolg heeft. Dit bijkomend vereiste laat toe onschuldige overdrijvingen, bombastische grootspraak of vage beweringen niet als misleidende reclame aan te merken.

Het verbod slaat zowel op de reclame waarbij de onderneming een of meer van de in het artikel vermelde gegevens weglaat, als op de reclame die misleidt door haar voorstellingswijze. Is eveneens verboden, reclame waarvan het reclamekarakter niet onmiddellijk duidelijk blijkt, die m.a.w. onzekerheid of dubbelzinnigheid laat bestaan over haar ware aard van commerciële boodschap. Aangezien een inbreuk op dit laatste verbod in principe niet kan worden begaan door middel van facturen of andere documenten die bij de sluiting van de overeenkomst of bij haar uitvoering worden gebruikt, vermelden we deze mogelijkheid slechts uit bezorgdheid om volledig te zijn.

630 De wet vereist niet dat de informatie of de weglating van informatie gebeuren vanuit een oogmerk om te misleiden. Met de goede of kwade trouw van de adverteerder wordt geen rekening gehouden (Brussel 19 september 2002, *Jaarboek Handelspraktijken* 2002, 342; Voorz. Kh. Kortrijk 27 november 2000, *Jaarboek Handelspraktijken* 2000, 202; Voorz. Kh. Gent 22 december 2003, *Jaarboek Handelspraktijken* 2003, 281).

Om vast te stellen of een reclame kan misleiden, mag men uitgaan van het beginsel dat op de adverteerder een plicht van waarheidsgetrouwheid weegt, die schommelt met de graad van precisie van de in de reclame vermelde gegevens: hoe preciezer ze zijn, hoe overtuigender de reclame wordt geacht te zijn en hoe strenger de voorwaarde van juistheid, op grond waarvan de inhoud van de reclameboodschap moet beoordeeld worden (vgl. Brussel 29 januari 2004, *Jaarboek Handelspraktijken* 2004, 115; Brussel 19 december 2006, *Jaarboek Handelspraktijken* 2006, 193). Wie zich op artikel 96 WMPC wil steunen, zal moeten aantonen dat een normaal aandachtig, niet speciaal met de betrokken handelsbranche vertrouwd persoon, uit de aangevochten reclame verkeerde conclusies kan trekken m.b.t. de opgesomde elementen.

631 Is verboden, reclame van een onderneming die misleidt of kan misleiden omtrent, onder meer:

- a) de kenmerken van de goederen (b.v. verkeerde vermelding dat het verkochte vlees koosjer is: Brussel 12 september 2000, *Jaarboek Handelspraktijken* 2000, 421) of diensten, zoals beschikbaarheid, aard (misleiding m.b.t. de karakteristieken van documenten ten behoeve van de leden van een vzw: Brussel 14 januari 2005, *Jaarboek Handelspraktijken* 2005, 113), uitvoering, samenstelling, procedé en datum van fabricage of levering, de gevolgen voor het leefmilieu, geschiktheid voor het gebruik, de gebruiksmogelijkheden, hoeveelheid, specificatie, geografische (m.b.t. het gebruik van de term Champagne, o.m. Brussel 15 juni 2004, *Jaarboek Handelspraktijken* 2004, 135; Brussel 13 oktober 2005, *Jaarboek Handelspraktijken* 2005, 185) of commerciële oorsprong (herkomst van een onbestaande onderneming: Voorz. Kh. Gent 26 maart 2001, *Jaarboek Handelspraktijken* 2001, 135) of van het gebruik te verwachten resultaten, of de resultaten en wezenlijke kenmerken van op de goederen of diensten verrichte tests of controles;
- b) de prijs of de wijze waarop hij wordt berekend, alsmede de voorwaarden waaronder de goederen worden geleverd of de diensten worden verricht;
- c) de hoedanigheid (b.v. onterechte betiteling "Casino" voor een kansspelonderneming: Voorz. Kh. Brugge 26 oktober 2006, *Jaarboek Handelspraktijken* 2006, 243), kwaliteiten, kwalificaties en rechten van een onderneming, zoals haar identiteit en haar vermogen, haar bekwaamheden en haar industriële, commerciële of intellectuele eigendomsrechten (claimen van merkbescherming voor niet-beschermd teken: Voorz. Kh. Tongeren 10 oktober 2006, *Jaarboek Handelspraktijken* 2006, 239) of haar bekroningen en onderscheidingen.

Op grond van dit laatste verbod zal ook heel vaak verwarringsstichtende reclame kunnen worden verboden.

De uitdrukking “kwaliteiten van een onderneming” moet ruim worden begrepen; zo zullen beweringen over de nationaliteit, het sociaal klimaat of de tewerkstelling in de onderneming hieronder vallen. Het verwarringsgevaar kan ook in het leven worden geroepen door het gebruik van overeenstemmende of identieke merken, maatschappelijke benamingen of uithangborden.

Beweringen i.v.m. de beweegredenen van de onderneming vallen o.i. niet onder het begrip “kwaliteiten”. De activiteiten van een onderneming ten onrechte voorstellen als geïnspireerd door caritatieve, sportieve, culturele of andere, aan het winst oogmerk vreemde bedoelingen, valt dus onder de algemene norm van artikel 95 wet marktpraktijken.

Indien deze reclame gericht is tot consumenten, valt ze onder het verbod in artikel 91, 22° wet marktpraktijken.

C. AFBREKENDE RECLAME

632 Artikel 96, 2° van de wet marktpraktijken verbiedt reclame die afbrekende gegevens bevat over een andere onderneming, haar goederen, diensten of activiteit. Slechtmaking bestaat uit beweringen die van aard zijn om in de ogen van de cliënteel een andere onderneming, haar producten of andere elementen van haar handelszaak te discrediteren (Voorz. Kh. Charleroi 28 mei 2008, *Jaarboek Handelspraktijken* 2008, 611). De eventuele juistheid of onjuistheid van het meegedeelde speelt geen rol.

Elke afbrekende vermelding is verboden, zelfs indien ze geen impliciete of expliciete vergelijking bevat. Een andere onderneming, concurrent of niet, zwart maken kan nooit worden toegelaten, zelfs indien niet duidelijk blijkt van wie de reclame uitgaat en wie daaruit voordeel wenst te behalen. De juistheid van de boodschap heeft evenmin belang; van zodra de bedoeling ervan het afwenden van cliënteel van de onderneming is of deze bedoeling mag worden vermoed, geldt het verbod. Stellen dat een onderneming banden heeft met een buitenlandse dictator, dat haar zaakvoerder bepaalde karaktergebreken vertoont of aan een venerische ziekte lijdt, zijn zaken die niet kunnen worden geduld.

D. IDENTIFICERENDE RECLAME

633 Artikel 96, 3° van de wet verbiedt het zonder gerechtvaardigde reden mogelijk maken om een of meer andere ondernemingen te identificeren.

Het gaat hier niet om een verbod van vergelijkende reclame in de zin van de wet. Deze laatste is in principe geoorloofd, tenzij zij de vereisten uit artikel 19 van de wet zou miskennen.

Het is aan ondernemingen verboden om de naam aan te halen van een andere onderneming of om via een marktpraktijk het mogelijk te maken om een of meer andere ondernemingen te identificeren in de eigen reclame, door een uitdrukkelijke of impliciete vermelding. Daarbij is het zonder belang wat wordt gezegd en of de beweringen juist of fout zijn. Het is zelfs niet vereist dat de adverteerder en de onderneming waarnaar hij verwijst, concurrenten zouden zijn. Enkel indien daartoe een gerechtvaardigde reden kan worden aangetoond en de verwijzing naar de andere onderneming juist is, adequaat en objectief, is het geoorloofd om naar een andere onderneming te verwijzen of naar enig element waardoor die andere onderneming kan worden geïdentificeerd. Dat laatste houdt dan ook nog steeds in dat de rechtmatige belangen van de onderneming die wordt geïdentificeerd, gerespecteerd moeten worden.

E. RECLAME DIE EEN OVERTREDING VAN DE WET IN DE HAND WERKT

634 Artikel 96, 4° WMPC verbiedt reclame die een daad in de hand werkt die als een overtreding van de wet marktpraktijken of als een inbreuk met toepassing van de artikelen 124 tot 127 moet worden beschouwd. In sommige gevallen zal de definitie van een bepaalde praktijk ook

(minstens ten dele) de reclame voor die praktijk omvatten. Zie b.v. de definitie van openbare verkopen (art. 65, § 1 WMPC: “de tekoopaanbieding en de verkoop”).

De artikelen 124 tot 127 WMPC voorzien strafsancities voor oneerlijke praktijken die in de wet marktpraktijken of haar uitvoeringsbesluiten worden omschreven. Een verwijzing naar die artikelen is in wezen overbodig omdat de miskenning ervan ook een inbreuk op de wet uitmaakt. Aangezien artikel 96, 4° verwijst naar alle andere bepalingen van de wet, is reclame voor elke handeling die strijdt met de algemene normen inzake de eerlijke praktijken (art. 84 en 95 WMPC) en dus ook van bepalingen uit andere wetgeving waarvan de miskenning als een inbreuk op de algemene norm uit artikelen 84 of 95 WMPC kan worden aangemerkt, op grond van dit artikel verboden.

Een inbreuk op een wettelijk voorschrift dat geen deel uitmaakt van de wet marktpraktijken of waarnaar deze wet niet verwijst, kan een inbreuk op artikel 95 wet marktpraktijken uitmaken (o.m. Cass. 2 mei 1985, *JT* 1986, 438, *Pas.* 1985, I, 1081 en *TBH* 1985, 631, noot I. VEROU-STRAEÏE; Brussel 28 februari 2006, *Jaarboek Handelspraktijken* 2006, 112; Antwerpen 26 april 2007, *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 469, noot J. STUYCK en *RABG* 2007, 1351. Zie voor een overzicht van toepassingen I. FERRANT, *Les pratiques du marché (depuis la loi du 6 avril 2010)*, Waterloo, 2011, 164-165, nr. 443).

F. MISBRUIK VAN FACTUREN

635 Artikel 97, 1° WMPC verbiedt elke reclame van een onderneming die een factuur of gelijkaardig document waarbij om betaling wordt gevraagd, bevat, die of dat de indruk wekt dat het goed of de dienst reeds werd besteld, terwijl dat niet het geval is.

De vermelding – op een document dat er volledig uitziet als een factuur – dat het gaat om een aanbod, volstaat niet om de bestemming ervan bewust te maken dat het om reclame gaat en niet om een factuur. Dat onvoldoende karakter blijkt ook uit het groot aantal slachtoffers. Wanneer bovendien via de benaming van de website en het gebruik van de gele kleur, verwarring wordt gesticht met de diensten van Promedia staat de kwade trouw vast (Bergen (corr.) 31 maart 2006, *JLMB* 2008, 150).

Het gaat in wezen om een specifiek geval van misleidende reclame. Het is verwant met het in artikel 98 van de wet vervatte verbod van afgedwongen overeenkomsten of van diensten die worden gepresteerd, zonder dat daarvoor een bestelling werd geplaatst.

Weerom geldt het verbod onverminderd andere wettelijke of reglementaire bepalingen.

636 Een gelijkaardig verbod vindt men – voor documenten gericht aan consumenten – in artikel 91, 21° wet marktpraktijken. Volgens dit artikel wordt onder alle omstandigheden als oneerlijk beschouwd, het toezenden van marketingmateriaal voorzien van een factuur of een soortgelijk document waarin om betaling wordt gevraagd, waardoor bij de consument de indruk wordt gewekt dat hij het aangeprezen goed al heeft besteld, terwijl dat niet het geval is. Het gaat hier om een bijzondere vorm van afgedwongen aankoop. Reclame via een factuur die vermeldde dat het om een aanbod ging, werd

vroeger verboden op grond van het verbod van redactionele reclame (Bergen (corr.) 31 maart 2006, *JLMB* 2008, 150).

637 Artikel 97/1 wet marktpraktijken verbiedt een onderneming ofwel rechtstreeks, ofwel via een betalingsformulier, een bestelformulier, een factuur, een aanbod, algemene voorwaarden, een voorstel tot verbetering of elk ander soortgelijk document, adverteerders te werven om hen in gidsen, adresbestanden, telefoonboeken of soortgelijke lijsten of bestanden op te nemen, zonder ondubbelzinnig aan te geven dat deze werving een aanbod van overeenkomst tegen betaling uitmaakt en zonder in het vet en in het grootste lettertype dat in het document wordt gebruikt de duur van de overeenkomst en de hieraan verbonden prijs te vermelden.

AFDELING V

VERKOOP MET VERLIES

638 Het is elke onderneming verboden om goederen met verlies te koop aan te bieden of te verkopen (art. 101, § 1 wet marktpraktijken). Als een verkoop met verlies wordt beschouwd, elke verkoop tegen een prijs die niet ten minste gelijk is aan de prijs waartegen de onderneming het goed heeft gekocht of die de onderneming zou moeten betalen bij herbevoorrading, na aftrek van eventueel toegekende en definitief verworven kortingen. Om uit te maken of er verkoop met verlies is, wordt geen rekening gehouden met kortingen die, al dan niet uitsluitend, toegekend worden in ruil voor verbintenissen van de onderneming andere dan de aankoop van goederen.

Het § 2 van dit artikel voegt daaraan toe dat in geval van gezamenlijk aanbod van verscheidene, al dan niet identieke goederen, het verbod slechts geldt wanneer het aanbod in zijn geheel een verkoop met verlies uitmaakt.

639 Het verbod om met verlies te verkopen geldt niet alleen indien aan de consument wordt verkocht. Het gaat dus om een algemene regel die niet afhangt van de persoon aan wie wordt verkocht.

Het verbod geldt voor ondernemingen. Elke onderneming wordt geïmagineerd, waar ze zich ook op de distributieladder bevindt. Een producent is nooit onderworpen aan deze reglementering: men kan uit de definitie van de verkoop met verlies, die een prijsvaststelling bij bevoorrading of herbevoorrading veronderstelt, afleiden dat een verkoop door een producent niet kan beantwoorden aan de vooropgestelde criteria en dat de regel daarop niet toepasselijk is.

Enkel de verkoop van goederen valt onder het verbod: het presteren met verlies van diensten is niet bedoeld. Ook het gratis weggeven van goederen of het gratis presteren van diensten of de verkoop tegen een symbolische prijs is niet bedoeld: deze vallen, net als de prestatie met verlies van diensten, onder artikel 95 WMPC (A. PUTTEMANS, “La réglementation de la vente à perte. Étude critique”, *JT* 1991, (225) 231, nr. 43, met verwijzingen). Zowel het direct verkopen met verlies als het verkopen met verlies omdat men bepaalde, zelfs principieel toegelaten verkoopmethodes als waardebonnen of gezamenlijke aanbiedingen gebruikte, is verboden.

640 Het verbod geldt evenwel niet voor goederen die uitverkocht worden of die in het kader van een opruiming verkocht worden; voor goederen die niet langer bewaard kunnen worden; voor goederen die de onderneming, ten gevolge van externe omstandigheden, redelijkerwijze niet meer kan verkopen tegen een prijs gelijk aan of hoger dan de aankoopprijs ervan; voor goederen waarvan de verkoopprijs, om dwingende redenen van mededinging, wordt afgestemd op de prijs die door de concurrentie voor hetzelfde of een concurrerend goed gevraagd wordt.

641 Er is een betwisting gerezen m.b.t. de bewijsvoering bij stakingsvorderingen i.v.m. verkoop met verlies. In principe moet de onderneming die beweert dat een andere onderneming met verlies verkoopt, daarvan het bewijs leveren (Brussel 23 december 1993, *Jaarboek Handelspraktijken* 1993, 150; Antwerpen 30 juni 2005, *Jaarboek Handelspraktijken* 2005, 388; Antwerpen 26 januari 2007, *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 469), wat vaak zeer moeilijk kan zijn. De verkoopprijs van een onderneming kan gemakkelijk worden bewezen, maar een concurrent zal slechts zeer uitzonderlijk over het bewijs beschikken van de aankoopprijs van zijn concurrent (B. GILLIS, “Het bewijs in geschillen van handelspraktijken” (noot onder Voorz. Kh. Brussel 12 maart 2008), *Jaarboek Handelspraktijken* 2008, 766, nr. 3). De moeilijkheid om dit bewijs te leveren vormt op zich geen reden om een onderneming die zich verweert tegen een vordering wegens verkoop met verlies te verplichten om stukken over te leggen die deze aankoopprijs aantonen of om een deskundige aan te stellen die belast wordt met een onderzoek van de boekhouding (Luik 25 juni 1998, *Jaarboek Handelspraktijken* 1998, 246; Voorz. Kh. Leuven 20 september 2005, *Jaarboek Handelspraktijken* 2005, 408).

642 Om de eiser te hulp te schieten kan de rechtbank – zelfs ambtshalve – op grond van artikel 22 Boek I, titel III W.Kh., in de loop van een geschil de gehele of gedeeltelijke openlegging van de boekhouding van een handelaar bevelen, teneinde daaruit de gegevens te putten die van belang zijn voor de oplossing van de betwisting.

Meestal wordt bevolen de volledige boekhouding aan de rechtbank of aan de aangestelde deskundige voor te leggen, omdat het niet mogelijk is om vooraf te bepalen welk deel van de boekhouding van verweerder van belang is voor het geschil. Voorafgaande mededeling der boekhouding aan de tegenpartij is niet vereist; zij mag wel tegenwoordig zijn bij het onderzoek van de boekhouding door de rechter of de deskundige, maar mag zelf de boekhouding niet nazien (VAN RYN en HEENEN, *Principes*, IV, nr. 76). Dit laatste kan en moet slechts gebeuren indien de overeenkomstig artikel 21, Boek I, titel III W.Kh. bepaalde overlegging bevolen wordt, wat slechts kan in een van de vier gevallen die bij artikel 21 W.Kh. worden opgesomd.

643 Slaagt de eiser erin om de waarschijnlijkheid van een verkoop met verlies aan te tonen, dan zal de beoordeling van het verlieslatend karakter bijna noodzakelijk veronderstellen dat de verweerder de berekening van zijn verkoopprijs zal moeten verantwoorden. Daartoe zal hij zijn aankoopfacturen moeten voorleggen, indien hij het verlieslatend karakter van de verkoop betwist

aan de door hem gehanteerde prijs. Om met beweerde kortingen of ristorno's rekening te kunnen houden, zullen deze op de factuur moeten voorkomen en specifiek slaan op de producten waarvan wordt beweerd dat ze met verlies worden verkocht, ofwel zal op de factuurdatum vast moeten staan dat ze zullen genoten worden (E. BALLON, "Verkoop met verlies" in J. STUYCK (ed.), *Handelspraktijken anno 1996*, Antwerpen, 1996, 101-102) en dat ze slaan op de aankopen.

Aankoopfacturen en leveringsbons zijn zelf geen boekhouding, maar bewijsstukken en fiscale documenten (FREDERICQ, *Handboek*, I, nr. 165 e.v.; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, nr. 65 e.v.). De regels van artikelen 21-22 W.Kh. zijn er dus in principe niet op toepasselijk. Artikel 871 Ger.W. bepaalt in dat geval dat de rechter aan elke partij in het geding kan bevelen om de bewijselementen over te leggen waarover zij beschikt. Indien de rechter de voorlegging of de overlegging van facturen of leveringsbons beveelt, dan moeten deze in principe ook aan de tegenpartij worden meegedeeld, vooraleer ze aan de rechtbank of aan de deskundige worden overgemaakt. Dat de rechtbank dergelijk bevel tot voorlegging of overlegging vermag te geven blijkt uit artikel 877 Ger.W. Het is onderworpen aan het bestaan van gewichtige, bepaalde en met elkaar overeenstemmende vermoedens dat een partij of een derde een stuk onder zich heeft dat het bewijs inhoudt van een ter zake dienend feit. Rechters tonen zich niet altijd erg meegaand om dergelijke voorlegging te bevelen. Een verwijzing naar de eigen aankoopprijs (Voorz. Kh. Namen 22 oktober 1997, *Jaarboek Handelspraktijken 1997*, 245; Voorz. Kh. Kortrijk 4 december 2000, *Jaarboek Handelspraktijken 2000*, 268; Voorz. Kh. Antwerpen 19 juni 2003, *Jaarboek Handelspraktijken 2003*, 380), prijsberekeningen die steunen op de ervaring van eiser (Antwerpen 30 juni 2005, *Jaarboek Handelspraktijken 2005*, 388), door eiser doorgevoerde prijssimulaties (Voorz. Kh. Antwerpen 19 juni 2003, *Jaarboek Handelspraktijken 2003*, 380), zeer lage verkoopprijzen (Voorz. Kh. Leuven 20 september 2005, *Jaarboek Handelspraktijken 2005*, 408) zijn in beginsel ontoereikend om een verkoop met verlies aan te tonen. De maatregel wordt slechts bevolen indien de eiser met voldoende waarschijnlijkheid een verkoop met verlies kan aantonen (Brussel 23 december 1993, *Jaarboek Handelspraktijken 1993*, 150; Luik 25 juni 1998, *Jaarboek Handelspraktijken 1998*, 246; Antwerpen 30 juni 2005, *Jaarboek Handelspraktijken 2005*, 388).

644 Verweerders blijken ook niet steeds bereid hun aankoopfacturen voor te leggen en be-roepen zich op hun zakengeheim en op de vrijheid van mededinging (Luik 25 juni 1998, *Jaarboek Handelspraktijken 1998*, 246). Vaak beroept verweerder zich erop dat de bewijslast van het verlieslatend karakter der prijzen op eiser rust (Brussel 9 december 1977, *JT 1978*, 296). Wat dit laatste argument betreft, vergeet men dat artikel 871 Ger.W. het de rechter toelaat te bevelen om aan iedere gedingvoerende partij om het bewijsmateriaal waarover zij beschikt voor te leggen.

Om het zakengeheim te respecteren kan de voorzitter een deskundige aanstellen om van de facturen kennis te nemen (Voorz. Kh. Luik 13 maart 1975, aangehaald bij P. MARTENS, "Dix ans d'application de la loi du 14 juillet 1971 sur les pratiques de commerce", *JL 1982*, 117, nr. 57) of kan aan verweerder worden toegestaan om de inkoopfacturen voor te leggen aan eiser waarbij de naam van de leverancier verborgen wordt (Voorz. Kh. Oostende 19 november 1982, inzake *NY. Marantz t. Roels Hi Fi nv*; W. BELLEMANS, "La procédure en cessation" in CIEAU (ed.), *Protection juridique du consommateur*, Brussel, 1982, nr. 60 met verwijzingen).

AFDELING VI

AFGEDWONGEN OVEREENKOMSTEN

645 Het is verboden voor een onderneming om aan een andere persoon, zonder dat deze hierom eerst heeft verzocht, enig goed toe te zenden, met het verzoek dit tegen betaling van zijn prijs te verwerven, het te bewaren of het, zelfs kosteloos, aan de afzender terug te zenden.

Het is eveneens verboden voor een onderneming om aan een andere persoon, zonder dat deze hierom eerst heeft verzocht, enige dienst te verlenen met het verzoek die dienst, tegen betaling van zijn prijs, te aanvaarden (art. 98, eerste en tweede lid WMPC).

Het artikel formuleert het verbod van afgedwongen aankoop voor zover het gericht is tot ondernemingen. Het voegt eraan toe dat ook het ongevraagd toezenden van een goed aan een onderneming om het te bewaren, onder het verbod valt.

646 De minister van Economische Zaken kan van deze verbodsbepalingen afwijkingen toestaan voor aanbiedingen met een liefdadig doel. In dat geval moet het vergunningsnummer en de volgende vermelding *De geadresseerde heeft geen enkele verplichting, noch tot betaling, noch tot terugzending* leesbaar, goed zichtbaar en ondubbelzinnig vermeld zijn op de documenten die op het aanbod betrekking hebben (art. 98, derde lid marktpraktijkenwet).

Met betrekking tot een afgedwongen aankoop ten aanzien van ondernemingen wordt de bestaande uitzondering die de minister kan toekennen voor aanbiedingen met een liefdadig doel, behouden.

647 In geval van afgedwongen aankoop ten aanzien van een onderneming kan deze laatste het geleverde goed of de gepresteerde dienst behouden zonder daarvoor iets te moeten betalen of het te moeten terugzenden. Het feit dat de geadresseerde onderneming niet reageert op de prestatie van de dienst of de levering van het goed, betekent niet dat zij ermee heeft ingestemd en dat zij tot enige tegenprestatie kan worden verplicht (art. 98). Een stilzwijgende aanvaarding, afgeleid uit het gebrek aan reactie of uit het door de leverancier als laattijdig beschouwd protest, is onmogelijk. Volgens de voorbereidende werken is de regeling van dwingend recht en moet de afstand van het recht voor de onderneming om het goed of de dienst te behouden zonder enige tegenprestatie verschuldigd te zijn, uitdrukkelijk, duidelijk en ondubbelzinnig gebeuren (*Parl.St.* Kamer 2009-10, nr. 2340/1, memorie van 28 december 2009). Indien men het principe toepast dat in de rechtspraak wordt gesteld, dat een gebrek aan tijdig protest gelijkstaat met een aanvaarding van de factuur, dan zal men vooraf moeten eisen dat de bestelling vaststaat (zie boven, nr. 344).

Vanuit het gemeenrecht bekeken, is dit een specifieke vorm van eigendomsverwerving.

648 Ten aanzien van consumenten wordt een verbod op de zwarte lijst van agressieve praktijken vermeld. Artikel 94, 6° marktpraktijkenwet stelt dat onder alle omstandigheden, als een oneerlijke agressieve handelspraktijk wordt beschouwd, het vragen om onmiddellijke dan wel uitgestelde betaling of om terugzending of bewaring van producten die de onderneming heeft geleverd, maar waar de consument niet om heeft gevraagd. Het gaat om een verstrengd verbod van de zgn. afgedwongen overeenkomsten. De regeling slaat op producten, dus niet, zoals artikel 98 wet marktpraktijken, op goederen en diensten alleen, hoewel het uitgesloten is dat onroerende goederen ongevraagd zouden worden “geleverd” en die ongevraagde levering ook voor rechten en verplichtingen weinig evident is. Niet enkel de levering van ongevraagde producten met de vraag om betaling, of om anders de goederen terug te zenden of op een bepaald adres terug te bezorgen, valt onder het verbod. Ook het verzoek om deze goederen te bewaren, is voortaan verboden.

De precieze toepassing van dit verbod op diensten (“vragen om... terugzending en bewaren van producten” omvat ook diensten) is onduidelijk. Er moest wellicht staan: “vragen om onmiddellijke dan wel uitgestelde betaling van goederen en diensten of om terugzending of bewaring van goederen die de onderneming heeft geleverd, maar waar de consument niet om heeft gevraagd”.

De minister van Economische Zaken kan aan liefdadigheidsinstellingen geen afwijkingen van deze verbodsbepalingen toestaan voor aanbiedingen met een liefdadig doel, vermits die mogelijkheid niet voorkomt in richtlijn 2005/29/EG.

649 De specifieke sanctie bij miskenning van dit verbod is voorzien in artikel 41, laatste alinea marktpraktijkenwet, namelijk dat de consument in elk geval vrijgesteld is van betaling van de prijs en van elke andere tegenprestatie. Het feit dat hij niet reageert op de levering betekent niet dat hij

ermee instemt. M.a.w. een stilzwijgende instemming wordt niet vermoed. Een contractuele clause die zou bepalen dat een gebrek aan reactie binnen een bepaalde termijn een stilzwijgende aanvaarding behelst, is onwerkzaam (R. STEENNOT, F. BOGAERT, D. BRULOOT en D. GOENS, *Wet Marktpraktijken*, Antwerpen, 2010, 65, nr. 84).

Indien de consument vrijwillig de niet-bestelde goederen of diensten betaalde, kan hij naderhand de betaalde bedragen terugvorderen. Er ontstaat bij een afgedwongen overeenkomst immers geen natuurlijke verbintenis om te betalen (E. BALLON, “Artikel 76 WHPC” in *Artikelsgewijze Commentaar Handels- en Economisch Recht*, Antwerpen, 2003, 4). Een natuurlijke verbintenis vereist immers dat er een morele plicht bestond om te betalen, die de schuldenaar honoreerde; sluit een uitdrukkelijke wetsbepaling die morele plicht uit, dan kan er nooit een geldige uitvoering van een natuurlijke verbintenis zijn geweest die de terugvordering van het betaalde verhindert (zie K. WILLEMS, *De natuurlijke verbintenis*, Brugge, 2012, 131-132).

AFDELING VII

ONEERLIJKE HANDELSPRAKTIJEN JEGENS CONSUMENTEN

§ 1. Toepassingsgebied

650 De regeling betreffende de oneerlijke handelspraktijken jegens consumenten is van toepassing op oneerlijke handelspraktijken van ondernemingen jegens consumenten vóór, gedurende en na het aanbod en de contractsluiting m.b.t. producten (art. 83 marktpraktijkenwet).

Een handelspraktijk wordt ruim gedefinieerd, als iedere handeling, omissie, gedraging, voorstelling van zaken of commerciële communicatie, met inbegrip van reclame en marketing, van een onderneming, die rechtstreeks verband houdt met de verkoopbevordering, verkoop of levering van een product (art. 2, 29° WMPC).

651 Uit de vermelding “commerciële communicatie met inbegrip van reclame en marketing” volgt dat men dus de regels m.b.t. de reclame gericht aan consumenten terugvindt in de wet marktpraktijken onder de hoofding van de oneerlijke handelspraktijken jegens consumenten (R. STEENNOT, “De gevolgen van de nieuwe regelgeving inzake oneerlijke handelspraktijken op reclame en promotietechnieken” in A. DE BOECK en Y. MONTANGIE, *De nieuwe bepalingen in de Handelspraktijkenwet*, Brugge, 2008, (43) 44). Maar ook andere gedragingen die geen reclame zijn vallen onder de omschrijving van handelspraktijken, zoals gedragingen die geen mededeling zijn of gedragingen die zich situeren in de uitvoeringsfase van de overeenkomst (R. STEENNOT, *a.w.* in DE BOECK en Y. MONTANGIE, *a.w.*, 2008, (43) 44). De communicatie moet wel “commercieel” zijn, wat – naar Belgisch recht – een ongelukkig gekozen term is die herinnert aan het problematische begrip van de commercialiteit in artikelen 1 tot 3 W.Kh. Beter was dan ook geweest de term te vervangen door professionele communicatie of communicatie in verband met de professionele activiteiten van de onderneming.

Het toezenden van een bestelbon of een factuur die door hun uitzicht of vermeldingen de verkeerde indruk wekt dat hij uitgaat van een overheidslichaam, valt dus zeker onder het verbod.

652 De handelspraktijk moet uitgaan van een onderneming of van iemand die voor haar rekening handelt. In de praktijk zal dan ook in haar naam worden gehandeld, nu het moeilijk denkbaar is dat een handelspraktijk aan een onderneming zou worden toegerekend, zonder dat duidelijk is dat ze namens haar wordt gesteld (behalve in de hypothese van art. 111 WMPC).

Is dus geen handelspraktijk, een afbrekende bewering van een consument gericht aan een andere consument. Gelet op de ruime definitie van de handelspraktijk en van de onderneming, vallen de publicatie van vergelijkende warentests van verbruikersverenigingen en boycotacties van drukingsgroepen als handelspraktijken te aanzien.

§ 2. Algemene norm

653 Een handelspraktijk die oneerlijk is, wordt door de marktpraktijkenwet verboden (art. 86 WMPC). Dit is in de eerste plaats het geval wanneer zij:

- a) in strijd is met de vereisten van professionele toewijding; en
- b) het economische gedrag van de gemiddelde consument die zij bereikt of op wie zij gericht is of, indien zij op een bepaalde groep consumenten gericht is, het economische gedrag van het gemiddelde lid van deze groep, met betrekking tot het onderliggende product wezenlijk verstoort of kan verstoren (art. 84, eerste lid WMPC).

654 Om onder deze categorie te vallen moeten praktijken niet misleidend of agressief zijn – dan vallen ze onder de hierna behandelde open normen, of figureren ze op de zwarte lijst – maar moet worden aangetoond dat ze in strijd zijn met de vereisten van professionele toewijding *en ook* dat ze het economische gedrag van de consument met betrekking tot het onderliggende product wezenlijk verstoren of kunnen verstoren (zie I. FERRANT, *Les pratiques du marché (depuis la loi du 6 avril 2010)*, Waterloo, 2011, 158-160, nrs. 432-435).

De bewijslast voor eiser is hier dus aanzienlijk zwaarder dan indien hij zich op de specifieke open normen of op de zwarte lijsten beroept. In deze laatste hypothesen moet hij immers enkel aantonen dat een gedraging beantwoordt aan een van de in de wet opgesomde gevallen.

655 De praktijk moet gericht zijn op de gemiddelde consument of het gemiddelde lid van een welbepaalde groep van consumenten waartoe de praktijk zich richt. Voor overdreven uitspraken of uitspraken die niet letterlijk moeten worden genomen en die, volgens artikel 84, tweede lid, tweede zin WMPC een gangbare (en dus) legitieme handelspraktijk uitmaken, wordt een uitzondering gemaakt.

656 Het criterium van de professionele toewijding viseert het normale niveau van bijzondere vakkundigheid en zorgvuldigheid dat redelijkerwijs van een onderneming in haar activiteitsdomein ten aanzien van de consument mag

worden verwacht, in overeenstemming met de eerlijke handelsgebruiken (art. 2, 32° WMPC). Dit criterium sluit aan bij het burgerrechtelijk foutbegrip, waarbij het concrete gedrag van de onderneming wordt getoetst aan dat van de redelijk handelende, zorgvuldige onderneming (R. STEENNOT, *a.w.* in A. DE BOECK en Y. MONTANGIE, *a.w.*, (43) 80; R. STEENNOT, F. BOGAERT, D. BRULLOOT en D. GOENS, *a.w.*, 63, nr. 81).

657 Met de uitdrukking *het economische gedrag van consumenten wezenlijk verstoren* wordt bedoeld een handelspraktijk aanwenden om het vermogen van de consument om een geïnformeerd besluit te nemen merkbaar te beperken, waardoor de consument tot een transactie besluit waartoe hij anders niet had besloten (art. 2, 30° WMPC). Een effectieve verstoring moet niet worden aangetoond, de kans dat er een wezenlijke verstoring plaatsvindt, volstaat. Bovendien moet de verstoring van het economische gedrag van de consument “wezenlijk” zijn. Dit betekent dat de consument dermate wordt beperkt in zijn vermogen om een gefundeerde aankoopbeslissing te nemen, dat hij opteert voor het sluiten van een contract, dat hij normaliter en logischerwijze niet had gesloten, de verstoring moet m.a.w. determinerend zijn voor het sluiten van de transactie. In het gemeenrecht sluit dit vereiste van wezenlijkheid aan bij het substantieel karakter van het wilsgebrek. Het belang van de consument strekt zich m.a.w. enkel uit tot de economische sfeer en dan nog enkel voor zover een praktijk substantiële wijzigingen in het gedrag van de consument vermag te veroorzaken en niet tot eender welk algemeen belang (L. DE BROUWER, “Richtlijn 2005/29/EG van 11 mei 2005 betreffende oneerlijke handelspraktijken”, *TBH* 2005, (790) 791).

De richtlijn oneerlijke praktijken steunt op het evenredigheidsbeginsel en beschermt de consumenten tegen de gevolgen van oneerlijke handelspraktijken indien deze gevolgen substantieel zijn, maar de richtlijn erkent ook dat de gevolgen voor de consumenten in sommige gevallen verwaarloosbaar kunnen zijn (zie r.o. 6); dit verklaart wellicht de beperking tot wezenlijke verstoringen en de uitsluiting van overdreven uitspraken of uitspraken die niet letterlijk moeten worden genomen.

658 Gelet op het zeer algemene karakter van de norm en het feit dat de meeste gedragingen onder de open normen of de zwarte lijsten vallen, mag men ervan uitgaan dat van de algemene norm weinig toepassing zal worden gemaakt (R. STEENNOT, *a.w.* in A. DE BOECK en Y. MONTANGIE, *a.w.*, (43) 54). Artikel 86 WMPC heeft dus een leemtevallend karakter ten aanzien van de meer specifieke verboden van misleidende en agressieve praktijken.

§ 3. De zgn. “open” algemene normen

A. ALGEMEEN

659 Artikel 85 marktpraktijkenwet verklaart dat oneerlijk zijn, de handelspraktijken van ondernemingen jegens consumenten die:

- 1° misleidend zijn in de zin van de artikelen 88 tot en met 91; of
- 2° agressief zijn in de zin van de artikelen 92 tot en met 94.

660 Daarbij hoort ook elke handeling of omissie die strijdig is met de wetgeving ter bescherming van de belangen van de consument, geconcretiseerd via een verwijzing naar Europese regelgeving betreffende de consumentenbescherming, en die schade toebrengt of kan toebrengen aan de collectieve belangen van consumenten die woonachtig zijn in een andere lidstaat van de Europese Unie dan de lidstaat waar de handeling of omissie haar oorsprong vond of plaatshad, waar de verantwoordelijke onderneming of dienstverlener gevestigd is of waar bewijsmateriaal of vermogensbestanddelen met betrek-

king tot de handeling of omissie gevonden kunnen worden (zie art. 87 wet marktpraktijken. Voor een toepassing, zie Voorz. Kh. Doornik 16 maart 2011, *DAOR* 2012, 257).

In dit verband wordt verwezen naar bijlage 1 van verordening (EG) nr. 2006/2004 van het Europees Parlement en de Raad van 27 oktober 2004 betreffende samenwerking tussen de nationale instanties die verantwoordelijk zijn voor handhaving van de wetgeving inzake consumentenbescherming (*Pb.L.* nr. L 364 van 9 december 2004). Deze vermeldt volgende richtlijnen:

1. Richtlijn 84/450/EEG van de Raad van 10 september 1984 betreffende het nader tot elkaar brengen van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen der lidstaten inzake misleidende reclame (*Pb.L.* nr. L 250 van 19 september 1984).
2. Richtlijn 85/577/EEG van de Raad van 20 december 1985 betreffende de bescherming van de consument bij buiten verkooppunten gesloten overeenkomsten (*Pb.L.* nr. L 372 van 31 december 1985).
3. Richtlijn 87/102/EEG van de Raad van 22 december 1986 betreffende de harmonisatie van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen der lidstaten inzake het consumentenkrediet (*Pb.L.* nr. L 42 van 12 februari 1987).
4. Artikelen 10 tot en met 21 van richtlijn 89/552/EEG van de Raad van 3 oktober 1989 betreffende de coördinatie van bepaalde wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen in de lidstaten inzake de uitoefening van televisieomroepactiviteiten (*Pb.L.* nr. L 298 van 17 oktober 1989).
5. Richtlijn 90/314/EEG van de Raad van 13 juni 1990 betreffende pakketreizen, met inbegrip van vakantiepakketten en rondreispakketten (*Pb.L.* nr. L 158 van 23 juni 1990).
6. Richtlijn 93/13/EEG van de Raad van 5 april 1993 betreffende oneerlijke bedingen in consumentenovereenkomsten (*Pb.L.* nr. L 95 van 21 april 1993, blz. 29).
7. Richtlijn 94/47/EG van het Europees Parlement en van de Raad van 26 oktober 1994 betreffende de bescherming van de verkrijger voor wat bepaalde aspecten betreft van overeenkomsten inzake de verkrijging van een recht van deeltijds gebruik van onroerende goederen (*Pb.L.* nr. L 280 van 29 oktober 1994).
8. Richtlijn 97/7/EG van het Europees Parlement en de Raad van 20 mei 1997 betreffende de bescherming van de consument bij op afstand gesloten overeenkomsten (*Pb.L.* nr. L 144 van 4 juni 1997).
9. Richtlijn 97/55/EG van het Europees Parlement en de Raad van 6 oktober 1997 tot wijziging van richtlijn 84/450/EEG inzake misleidende reclame teneinde ook vergelijkende reclame te regelen (*Pb.L.* nr. L 290 van 23 oktober 1997).
10. Richtlijn 98/6/EG van het Europees Parlement en de Raad van 16 februari 1998 betreffende de bescherming van de consument inzake de prijsaanduiding van aan de consument aangeboden producten (*Pb.L.* nr. L 80 van 18 maart 1998).
11. Richtlijn 1999/44/EG van het Europees Parlement en de Raad van 25 mei 1999 betreffende bepaalde aspecten van de verkoop van en de garanties voor consumptiegoederen (*Pb.L.* nr. L 171 van 7 juli 1999).
12. Richtlijn 2000/31/EG van het Europees Parlement en de Raad van 8 juni 2000 betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij, met name de elektronische handel, in de interne markt ("richtlijn inzake elektronische handel") (*Pb.L.* nr. L 178 van 17 juli 2000).
13. Artikelen 86 tot 100 richtlijn 2001/83/EG van het Europees Parlement en de Raad van 6 november 2001 tot vaststelling van een communautair wetboek betreffende geneesmiddelen voor menselijk gebruik (*Pb.L.* nr. L 311 van 28 november 2001).
14. Richtlijn 2002/65/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 september 2002 betreffende de verkoop op afstand van financiële diensten aan consumenten (*Pb.L.* nr. L 271 van 9 oktober 2002).
15. Verordening (EG) nr. 261/2004 van het Europees Parlement en de Raad van 11 februari 2004 tot vaststelling van gemeenschappelijke regels inzake compensatie en bijstand aan luchtreizigers bij instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten (*Pb.L.* nr. L 46 van 17 februari 2004).

B. MISLEIDENDE PRAKTIJEN

661 Misleidend is een handelspraktijk die gepaard gaat met onjuiste informatie en derhalve op onwaarheden berust of die, zelfs als de informatie feitelijk correct is, de gemiddelde consument op enigerlei wijze, inclusief door de algemene presentatie, bedriegt of kan bedriegen ten aanzien van een of meer van door de marktpraktijkenwet gepreciseerde elementen, en de gemiddelde consument er zowel in het ene als in het andere geval toe brengt of kan brengen een besluit over een transactie te nemen dat hij anders niet had genomen (aanhel art. 88 WMPC).

Vier vereisten moeten dus cumulatief gerealiseerd zijn:

- het moet gaan om een handelspraktijk die gepaard gaat met onjuiste informatie of die feitelijk correcte informatie bevat, maar die
- de gemiddelde consument op enigerlei wijze bedriegt of kan bedriegen
- ten aanzien van een of meer van door de marktpraktijkenwet gepreciseerde elementen en
- de gemiddelde consument ertoe brengt of kan brengen een besluit over een transactie te nemen dat hij anders niet had genomen.

Het moet gaan om een handelspraktijk die gepaard gaat met onjuiste informatie of die feitelijk correcte informatie bevat. Vereist is dat bepaalde informatie wordt verstrekt, waarvan het juistheidsgehalte irrelevant is, maar die beoordeeld wordt in functie van het te verwachten gevolg ervan, namelijk dat zij aanleiding geeft tot een inauthentisch proces van kennisverwerving. De onjuistheid van de informatie weegt daartoe niet zwaarder dan haar juistheid, maar zal wellicht gemakkelijker aanleiding geven tot het aanvaarden dat ook aan de andere vereisten is voldaan.

662 Hoewel de definitie van de handelspraktijk ruimer is dan die praktijken die commerciële informatie omvatten, toch lijkt het onmogelijk dat handelspraktijken die geen commerciële informatie bevatten, onder artikel 88 WMPC kunnen vallen, gelet op het feit dat de misleiding bepaalde elementen moet betreffen, waarover gegevens worden verstrekt.

Het gevolg van de misleidende praktijk moet zijn dat de consument een besluit over een transactie neemt dat hij anders niet had genomen. Dit laatste is, volgens artikel 2, 35° WMPC, elk door een consument genomen besluit over de vraag of, en, zo ja, hoe en op welke voorwaarden hij een product koopt, geheel of gedeeltelijk betaalt, behoudt of van de hand doet, of een contractueel recht uitoefent in verband met het product, ongeacht of de consument wel of niet tot handelen overgaat.

Die informatie moet van aard zijn om de gemiddelde consument op enigerlei wijze te bedriegen of te kunnen bedriegen. De term “bedriegen” verwijst niet naar het civielrechtelijke bedrog, maar is als synoniem voor misleiden te

aanzien (R. STEENNOT, *a.w.* in A. DE BOECK en Y. MONTANGIE, *a.w.*, (43) 69, nr. 48). Misleidingsgevaar volstaat. De bedoeling van de onderneming, haar goede of kwade trouw zijn irrelevant. Of de misleidende praktijk schade veroorzaakte, dan niet, is eveneens irrelevant.

Bij de beoordeling moeten de concrete omstandigheden van elk geval worden betrokken (E. TERRY, “Misleidende en vergelijkende praktijken na de omzetting van de richtlijn oneerlijke handelspraktijken” in G. STRAETMANS, J. STUYCK en E. TERRY, *De wet handelspraktijken anno 2008*, Mechelen, 2008, (51) 63. Vgl. Brussel 16 mei 2006, *Jaarboek Handelspraktijken 2006*, 132).

663 De elementen waarop de misleiding kan slaan, worden in artikel 88 WMPC gepreciseerd. De opsomming is uitputtend (R. STEENNOT, *a.w.* in A. DE BOECK en Y. MONTANGIE, *a.w.*, (43) 70, nr. 50). Het gaat om een aantal elementen die als essentieel of substantieel worden aangezien voor het nemen van een besluit over een transactie door een consument, namelijk:

- 1° het bestaan of de aard van het product;
- 2° de voornaamste kenmerken van het product, zoals beschikbaarheid, voordelen, risico's, uitvoering, samenstelling, accessoires, klantenservice en klachtenbehandeling, procedé en datum van fabricage of verrichting, levering, geschiktheid voor het gebruik, gebruiksmogelijkheden, hoeveelheid, specificatie, geografische of commerciële oorsprong, van het gebruik te verwachten resultaten, of de resultaten en wezenlijke kenmerken van op het product verrichte tests of controles. Wat de voornaamste kenmerken zijn, moet beoordeeld worden gelet op de aard van het betrokken product en de nadruk die op bepaalde kenmerken wel of niet wordt gelegd (Antwerpen 8 januari 2004, *Jaarboek Handelspraktijken 2004*, 108);
- 3° de reikwijdte van de verplichtingen van de onderneming, de motieven voor de handelspraktijk en de aard van het verkoopproces, elke verklaring of symbool dat doet geloven dat de onderneming of het product sponsoring of directe of indirecte steun krijgt;
- 4° de prijs of de wijze waarop de prijs wordt berekend, of het bestaan van een specifiek prijsvoordeel;
- 5° de noodzaak van een dienst, onderdeel, vervanging of reparatie;
- 6° de hoedanigheid, kenmerken en rechten van de onderneming of haar tussenpersoon, zoals haar identiteit, vermogen, kwalificaties, status, erkenning, affiliatie, connecties, industriële, commerciële of intellectuele eigendomsrechten of haar bekroningen en onderscheidingen;
- 7° de rechten van de consument, met inbegrip van het recht op vervanging of terugbetaling met toepassing van de bepalingen van de wet van 1 september 2004 betreffende de bescherming van de consumenten bij verkoop van consumptiegoederen, of de risico's die hij eventueel loopt.

Omwille van het limitatieve karakter van de opsomming zal misleiding die een element betreft dat niet in de opsomming voorkomt, met een beroep op de algemene norm moeten worden bestreden (R. STEENNOT, *a.w.* in A. DE BOECK en Y. MONTANGIE, *a.w.*, (43) 71, nr. 50). Een voorbeeld zou de verzonden vermelding kunnen zijn dat een bepaald bier een prijs won op een wedstrijd.

Aangezien de regeling in artikel 88 WMPC zich nauwelijks onderscheidt van de onder de toepassing van de handelspraktijkenwet geldende regeling, kan de toenmalige rechtspraak nog steeds nuttig worden gehanteerd (R. STEENNOT, “Overzicht van rechtspraak. Consumentenbescherming 2003-2007”, *TPR 2009*, (229) 378 e.v.).

664 De gewraakte handelspraktijk moet de gemiddelde consument ertoe brengen of kunnen brengen om een besluit over een transactie te nemen dat hij anders niet had genomen. Het besluit over een transactie wordt gedefinieerd als elk door een consument genomen besluit over de vraag of, en, zo ja, hoe en op welke voorwaarden hij een product koopt (beter: m.b.t. een product een contract sluit), (het) geheel of gedeeltelijk betaalt, behoudt of van de hand doet, of een contractueel recht uitoefent in verband met het product, ongeacht of de consument wel of niet tot handelen overgaat (art. 2, 35° WMPC). Het gaat er dus om misleiding te beteugelen die de economische

belangen van de consumenten rechtstreeks schaadt of vermag te schaden en aldus de economische belangen van legitiem opererende concurrenten onrechtstreeks schaadt. Criterium is de gemiddelde consument. Een daadwerkelijke misleiding en een daadwerkelijke contractsluiting moeten niet worden aangetoond. Het volstaat aan te tonen dat de gewraakte praktijk de consument mogelijk ertoe kan leiden om een besluit over een transactie te nemen dat hij anders niet had genomen; de misleiding moet in principe van aard zijn om het koopgedrag van het aangesproken publiek te beïnvloeden (Voorz. Kh. Brussel 30 januari 2008, *Jaarboek Handelspraktijken* 2008, 139). Is dat niet het geval, dan is er geen misleidende reclame. Dat de loutere mogelijkheid volstaat, volgt uit het feit dat om te kunnen spreken over een besluit over een transactie niet vereist is dat de consument daadwerkelijk tot handelen overgaat. De misleiding kan slaan op de precontractuele fase, zowel als op de fase na de totstandkoming van de overeenkomst (R. STEENNOT en S. DEJONGHE, *Handboek Consumentenbescherming en Handelspraktijken*, Antwerpen, 2007, 80).

665 Artikel 89 wet marktpraktijken somt twee technieken op waardoor de consument niet mag worden misleid. Ook deze opsomming is beperkend. Bij de beoordeling van een handelspraktijk in het licht van dit artikel moet worden gekeken naar de feitelijke context, alle kenmerken en omstandigheden van de gewraakte praktijk. Het gaat er m.a.w. om dat de feitenrechter alle door partijen aangevoerde elementen over de concrete situatie waarin de handelspraktijk werd gesteld en over de gevolgen die zij teweegbracht, mee in zijn oordeel betreft.

666 De gewraakte handelspraktijken moeten de gemiddelde consument ertoe brengen of kunnen toe brengen om een besluit over een transactie te nemen dat hij anders niet had genomen. Voor de bespreking hiervan verwijzen we naar nr. 658.

667 Die praktijken moeten het volgende behelzen:

- 1° de marketing van een product, onder andere door vergelijkende reclame, op zodanige wijze dat verwarring wordt geschapen met producten, handelsmerken, handelsnamen en andere onderscheidende kenmerken (van de handelszaak) van een concurrent. De mogelijkheid tot verwarring door reclame bestaat niet hierin dat de gebruikte gegevens overeenstemmend zijn, maar is het gevolg van de band die wordt gesuggereerd tussen de ondernemingen of hun producten door die overeenstemming bij het publiek tot wie de reclame is gericht. De hypothese betreft verwarringstichtende reclame betreffende kenmerken van producten (presentatie, verpakking), individualiserende tekens (waaronder ook uithangborden) of alle andere elementen van de handelszaak (inrichting, assortiment, ligging). De vroegere rechtspraak die stelde dat uit de omstandigheid dat partijen duidelijk een verschillend publiek aanspreken, de feitenrechter kan afleiden dat er geen verwarringsgevaar bestond, wordt thans versterkt, doordat de onderneming van wie de marketing uitgaat en de geviseerde onderneming concurrenten moeten zijn (Cass. 11 oktober 1991, *Pas.* 1992, I.118 en *RW* 1991-92, 637);
- 2° de niet-nakoming door de onderneming van verplichtingen die opgenomen zijn in een gedragscode waaraan zij zich heeft gebonden, voor zover:
  - a) het niet gaat om een intentieverklaring maar om een verplichting die verifieerbaar is; en
  - b) de onderneming in de context van een handelspraktijk aangeeft dat zij door de gedragscode gebonden is.

Onder een gedragscode verstaat artikel 2, 31° WMPC een overeenkomst of een aantal niet bij wettelijke, reglementaire of bestuursrechtelijke bepalingen voorgeschreven regels waarin wordt vastgesteld hoe ondernemingen die zich aan de code binden, zich moeten gedragen met betrekking tot een of meer handelspraktijken of bedrijfssectoren. Opdat er van een gedragscode sprake zou zijn, moeten duidelijke gedragsregels worden vooropgesteld, waarin bindende verplichtingen ten aanzien van consumenten worden geformuleerd en geen zeer algemene, haast vrijblijvende principes die de houding van de ondernemingen uit een sector zouden moeten beheersen. B.v. een voorschrift dat stelt dat reclame niet mag getuigen van slechte smaak. De onderneming moet zich bovendien uitdrukkelijk en dus bewijsbaar tot naleving hebben verbonden. Een vage intentieverklaring volstaat niet.

De onjuiste bewering dat de onderneming een gedragscode ondertekende, staat op de zwarte lijst van verboden misleidende praktijken (art. 91, 1°).

C. DE MISLEIDENDE OMISSIE

668 Artikel 90 WMPC definieert zeer precies de misleidende omissie. Het gaat om een handelspraktijk die in haar feitelijke context, al haar kenmerken, haar formulering, het ogenblik van meedelen, alle mogelijkheden van kennisname voor de consument, de concrete omstandigheden en de beperkingen van het communicatiemedium in aanmerking genomen, essentiële informatie weglaat die de gemiddelde consument, naar gelang van de context, nodig heeft om een geïnformeerd besluit over een transactie te nemen, en die de gemiddelde consument er toe brengt of kan brengen een besluit over een transactie te nemen dat hij anders niet had genomen.

Hier wordt niet enkel, zoals in de hypothese van artikel 89 wet marktpraktijken, rekening gehouden met de feitelijke context, de kenmerken en de concrete omstandigheden, maar ook met de formulering, het ogenblik van meedelen, alle mogelijkheden van kennisname voor de consument en de beperkingen van het communicatiemedium. De tekst van de wet laat, bij toetsing aan artikel 90 WMPC, de rechter toe om met alle mogelijke objectieve elementen rekening te houden, waaruit hij een omissie zou kunnen afleiden. Met specifieke verwachtingen, gewoonten of andere subjectieve elementen kan echter geen rekening worden gehouden.

De rechter zal telkens *in concreto* moeten uitmaken of er een omissie is door het niet-vermelden van informatie die de gemiddelde consument nodig heeft om een geïnformeerd besluit over een transactie te nemen, en die hem er toe brengt of kan brengen een besluit over een transactie te nemen dat hij anders niet had genomen (R. STEENNOT, *a.w.* in A. DE BOECK en Y. MONTANGIE, *a.w.*, (43) 77). Die laatste vraag (kan de wel verstrekte informatie, bekeken in de concrete context, de gemiddelde consument er toe brengen om een besluit over een transactie te nemen dat hij anders niet had genomen?) zal daarbij eerst moeten worden beantwoord. Moet hierop negatief worden geantwoord, dan blijft de omissie zonder gevolgen en gaat het om algemene, aanprijzende reclame. Luidt het antwoord positief, dan moet worden bekeken of er een omissie is door het niet-vermelden van informatie die de gemiddelde consument nodig heeft om een geïnformeerd besluit over een transactie te nemen. De elementen waarop de omissie slaat moesten m.a.w. noodzakelijk worden meegedeeld om de consument toe te laten een geïnformeerd besluit te nemen.

669 Bij zijn oordeel moet de rechter ook rekening houden met de beperkingen van het communicatiemedium. Dit kunnen beperkingen zijn naar de informatieve mogelijkheden (radioreclame of een banner lenen zich b.v. niet goed om alle door art. 90, § 4 WMPC vereiste elementen volledig weer te geven) of naar de tijdsduur waarbinnen de boodschap moet worden meegedeeld (b.v. gelet op de kostprijs, voor televisiereclame). Indien het voor de handelspraktijk gebruikte medium beperkingen qua ruimte of tijd meebrengt, moet er bij de beoordeling of er informatie werd weggelaten met deze beperkingen rekening worden gehouden, alsook met de maatregelen die

de onderneming genomen heeft om de informatie langs andere wegen ter beschikking van de consument te stellen (art. 91, § 3 WMPC). De onderneming is niet verplicht om alle essentiële informatie op te nemen in elke reclameboodschap, die ze verspreidt. Indien het gebruikte medium beperkingen telt, zal ze de nodige informatie op een andere wijze ter beschikking moeten stellen (b.v. op een website) en de consument duidelijk attent maken in de reclameboodschap op de vindplaats voor die volledige reclame (R. STEENNOT, *a.w.* in A. DE BOECK en Y. MONTANGIE, *a.w.*, (43) 77; R. STEENNOT en S. DEJONGHE, *a.w.*, 83, nr. 136). Er werd echter ook beslist dat het feit dat in radioreclame wordt verwezen naar een website waar alle gegevens over het aanbod werden vermeld en naar de kantoren van agenten, niet vermag het weglaten van essentiële informatie te billijken (Voorz. Kh. Brussel 5 maart 2008, *Jaarboek Handelspraktijken* 2008, 351). De elders meegeede informatie mag evenmin zo essentieel zijn dat ze de in de reclame vooropgestelde boodschap in het merendeel van de gevallen onjuist maakt (Voorz. Kh. Leuven 17 juli 2007, *RABG* 2007, 1315, noot V. WELLENS en *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 230).

Uit het feit dat de rechter ook rekening kan houden met de beperkingen van het communicatiemedium volgt dat, wanneer een consument met een reclameboodschap wordt geconfronteerd, men daaruit geen elementen mag isoleren, maar dat men rekening moet houden met de reclame in haar geheel (Voorz. Kh. Brussel 30 januari 2008, *Jaarboek Handelspraktijken* 2008, 139).

670 Wat die essentiële informatie behelst, wordt zeer nauwkeurig aangegeven in artikel 90, § 4 en § 5 WMPC. Artikel 90, § 4 geldt enkel voor de uitnodiging tot aankoop, maar de erin opgesomde elementen kunnen ook buiten die hypothese door de rechter worden aangewend. Een uitnodiging tot aankoop is volgens artikel 2, 33° wet marktpraktijken, een commerciële boodschap die de kenmerken en de prijs van het product op een aan het gebruikte medium aangepaste wijze vermeldt en de consument aldus in staat stelt het product te verwerven. Het gaat m.a.w. om een aanbod in de burgerrechtelijke zin. De uitnodiging tot aankoop is een reclameboodschap die inhoudelijk voldoende is gedetailleerd om de consument desgevallend toe te laten te beslissen tot een contractsluiting of om zich te wenden tot de onderneming en de overeenkomst aan de in de tekoopaanbieding vermelde voorwaarden te sluiten (A. DE BOECK, “De nieuwe bepalingen in de Wet Handelspraktijken en hun relevantie voor de contractuele relatie en de algemene contractvoorwaarden in het bijzonder” in A. DE BOECK en Y. MONTANGIE (eds.), *a.w.*, (19) 31). Kenmerken en prijs van het product moeten worden vermeld. Andere en m.n. elementen die enkel door het nationale recht worden opgelegd, zijn niet essentieel in de zin van de definitie. De richtlijn bevestigt dit, door te stellen dat het niet-geven van informatie die door de lidstaten is vereist boven de minimumclausules in het communautaire recht geen omissie is in de zin van de richtlijn oneerlijke handelspraktijken (r.o. 15). De opsomming is m.a.w. uitputtend.

Is er geen uitnodiging tot aankoop, dan bepaalt de rechter wat essentiële informatie behelst (R. STEENNOT, “Overzicht van rechtspraak. Consumentenbescherming 2003-2007”, *TPR* 2009, (229) 386-387. Zie ook Voorz. Kh. Brussel 23 april 2008, *T.Verz.* 2008, 246 en Voorz. Kh. Brussel 23 april 2008, *T.Verz.* 2008, 254, beide met noot R. STEENNOT en L. VAN DEN STEEN), waarbij hij kan steunen op de in artikel 90, § 4 en § 5 wet marktpraktijken vermelde criteria.

671 In het geval van een uitnodiging tot aankoop wordt de volgende informatie als essentieel beschouwd, indien deze niet reeds uit de context blijkt:

- 1° de voornaamste kenmerken van het product, in de mate waarin zulks gezien het gebruikte medium en het betrokken product passend is;
- 2° het geografische adres en de identiteit van de onderneming en, in voorkomend geval, het geografische adres en de identiteit van de onderneming namens wie zij optreedt;
- 3° de prijs, inclusief belastingen, of, als het om een soort product gaat waarvan de prijs redelijkerwijs niet vooraf kan worden berekend, de manier waarop de prijs wordt berekend, en, in voorkomend geval, alle extra vracht-, leverings- of portokosten of, indien deze kosten redelijkerwijs niet vooraf kunnen worden berekend, het feit dat deze kosten ten laste van de consument kunnen worden gelegd;
- 4° de wijze van betaling, levering, uitvoering en het beleid inzake klachtenbehandeling, indien deze afwijken van de vereisten van professionele toewijding;
- 5° in voorkomend geval, het bestaan van een herroepings- of annuleringsrecht.

Als men de definitie van de uitnodiging tot aankoop naast deze opsomming legt, dan moet men vaststellen dat de definitie veronderstelt dat de kenmerken van het product en zijn prijs moeten worden aangeduid, terwijl artikel 90, § 4 wet marktpraktijken deze als essentieel beschouwt. Het gaat dus in die mate om een cirkelredenering.

672 Is er geen uitnodiging tot aankoop, dan biedt de wet marktpraktijken geen enkel criterium om uit te maken wat essentiële en niet-essentiële informatie is. De rechter zal dan telkens *in concreto* moeten uitmaken of er een omissie is door het niet-vermelden van informatie die de gemiddelde consument nodig heeft om een geïnformeerd besluit over een transactie te nemen, en die hem er toe brengt of kan brengen een besluit over een transactie te nemen dat hij anders niet had genomen (R. STEENNOT, *a.w.* in A. DE BOECK en Y. MONTANGIE, *a.w.*, (43) 77).

673 Wordt eveneens als essentieel beschouwd de informatie met betrekking tot commerciële communicatie, inclusief reclame en marketing, opgenomen in het Europees recht, onder meer de artikelen van de richtlijnen bedoeld in bijlage II van de richtlijn 2005/29/EG van het Europees Parlement en de Raad van 11 mei 2005 betreffende oneerlijke handelspraktijken van ondernemingen jegens consumenten op de interne markt (art. 90, § 5). De toelichting bij de richtlijn stelt in dat verband: *Wanneer de communautaire wetgeving met betrekking tot commerciële communicatie, reclame en marketing de vereiste informatie voorschrijft, wordt die informatie in het kader van de richtlijn oneerlijke marktpraktijken als essentieel beschouwd. De lidstaten kunnen informatieverplichtingen handhaven of toevoegen die rechtstreeks of onrechtstreeks betrekking hebben op het verbintissenrecht, wanneer zulks mogelijk is op grond van de minimumbepalingen in de bestaande communautaire rechtsinstrumenten. In bijlage II staat een niet-limitatieve lijst van dergelijke informatieverplichtingen in het acquis. Gegeven de bij deze richtlijn ingevoerde volledige harmonisatie wordt alleen de uit hoofde van communautaire wetgeving vereiste informatie als essentieel beschouwd voor de toepassing van artikel 7, vijfde lid van deze richtlijn. De lidstaten kunnen daarentegen, indien zulks krachtens de minimumclausules in het Gemeenschapsrecht mogelijk is, overeenkomstig het Gemeenschapsrecht strengere bepalingen handhaven dan wel invoeren om een hoger niveau van bescherming van de individuele contractuele rechten van consumenten te verzekeren (r.o. 15).*

Het gaat om:

Artikelen 4 en 5 richtlijn 97/7/EG van het Europees Parlement en de Raad van 20 mei 1997 betreffende de bescherming van de consument bij op afstand gesloten overeenkomsten – Verklaring van de Raad en van het Parlement *ad* artikel 6, eerste lid – Verklaring van de Commissie *ad* artikel 3, eerste lid, eerste streepje (*Pb.L.* nr. L 144 van 4 juni 1997).

Artikel 3 richtlijn 90/314/EEG van de Raad van 13 juni 1990 betreffende pakketreizen, met inbegrip van vakantiepakketten en rondreis pakketten (*Pb.L.* nr. L 158 van 23 juni 1990).

Artikel 3, derde lid van richtlijn 94/47/EG van het Europees Parlement en de Raad van 26 oktober 1994 betreffende de bescherming van de verkrijger voor wat bepaalde aspecten betreft van overeenkomsten inzake de verkrijging van een recht van deeltijds gebruik van onroerende goederen (*Pb.L.* nr. L 280 van 29 oktober 1994).

Artikel 3, vierde lid van Richtlijn 98/6/EG van het Europees Parlement en de Raad van 16 februari 1998 betreffende de bescherming van de consument inzake de prijsaanduiding van aan de consument aangeboden producten (*Pb.L.* nr. L 80 van 18 maart 1998).

Artikelen 86 tot en met 100 van richtlijn 2001/83/EG van het Europees Parlement en de Raad van 6 november 2001 tot vaststelling van een communautair wetboek betreffende geneesmiddelen voor menselijk gebruik (*Pb.L.* nr. L 311 van 28 november 2001).

Artikelen 5 en 6 van richtlijn 2000/31/EG van het Europees Parlement en de Raad van 8 juni 2000 betreffende bepaalde aspecten van de elektronische handel in de interne markt (richtlijn elektronische handel) (*Pb.L.* nr. L 178 van 17 juli 2000).

Artikel *Iquinquies* van richtlijn 98/7/EG van het Europees Parlement en de Raad van 16 februari 1998 tot wijziging van richtlijn 87/102/EEG van de Raad betreffende de harmonisatie van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen der lidstaten inzake het consumentenkrediet (*Pb.L.* nr. L 101 van 1 april 1998).

Artikelen 3 en 4 van richtlijn 2002/65/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 september 2002 betreffende de verkoop op afstand van financiële diensten aan consumenten en

tot wijziging van de richtlijnen 90/619/EEG, 97/7/EG en 98/27/EG van de Raad (*Pb.L.* nr. L 271 van 9 oktober 2002).

Artikel 1, negende lid van richtlijn 2001/107/EG van het Europees Parlement en de Raad van 21 januari 2002 tot wijziging van richtlijn 85/611/EEG van de Raad tot coördinatie van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen betreffende bepaalde instellingen voor collectieve belegging in effecten (icbe's) met het oog op de reglementering van beheermaatschappijen en vereenvoudigde prospectussen (*Pb.L.* nr. L 41 van 13 februari 2002).

Artikelen 12 en 13 van richtlijn 2002/92/EG van het Europees Parlement en de Raad van 9 december 2002 betreffende verzekeringsbemiddeling (*Pb.L.* nr. L 9 van 15 januari 2003).

Artikel 36 van richtlijn 2002/83/EG van het Europees Parlement en de Raad van 5 november 2002 betreffende levensverzekering (*Pb.L.* nr. L 345 van 19 december 2002).

Artikel 19 van richtlijn 2004/39/EG van het Europees Parlement en de Raad van 21 april 2004 betreffende markten voor financiële instrumenten (*Pb.L.* nr. L 145 van 30 april 2004).

Artikelen 31 en 43 van richtlijn 92/49/EEG van de Raad van 18 juni 1992 tot coördinatie van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen betreffende het directe verzekeringsbedrijf (derde richtlijn schadeverzekering) (*Pb.L.* nr. L 228 van 11 augustus 1992).

Artikelen 5, 7 en 8 van richtlijn 2003/71/EG van het Europees Parlement en de Raad van 4 november 2003 betreffende het prospectus dat gepubliceerd moet worden wanneer effecten aan het publiek worden aangeboden (*Pb.L.* nr. L 345 van 31 december 2003).

674 Als misleidende omissie wordt eveneens beschouwd een handelspraktijk die essentiële informatie verborgen houdt, op onduidelijke, onbegrijpelijke, dubbelzinnige wijze dan wel laattijdig verstrekt, of het commerciële oogmerk, indien dit niet reeds duidelijk uit de context blijkt, niet laat blijken, en de gemiddelde consument er zowel in het ene als in het andere geval toe brengt of kan brengen een besluit over een transactie te nemen dat hij anders niet had genomen (art. 91, § 2 WMPC).

Gevallen voor de toepassing van dit artikel zijn:

- ofwel het verborgen houden van essentiële informatie;
- ofwel het op onduidelijke, onbegrijpelijke, dubbelzinnige wijze verstrekken of het laattijdig verstrekken van essentiële informatie; laattijdig betekent o.i. na de contractsluiting;
- ofwel het niet laten blijken van het commerciële oogmerk, tenzij dit duidelijk blijkt uit de context.

675 De omissie moet de gemiddelde consument er toe brengen of kunnen brengen een besluit over een transactie te nemen dat hij anders niet had genomen. Over dit vereiste werd reeds gehandeld (zie boven, nr. 716).

D. AGRESSIEVE PRAKTIJKEN

676 Agressief is een handelspraktijk jegens consumenten wanneer ze, in haar feitelijke context, al haar kenmerken en omstandigheden in aanmerking genomen, door intimidatie, dwang, inclusief het gebruik van lichamelijk geweld, of ongepaste beïnvloeding, de keuzevrijheid of de vrijheid van handelen van de gemiddelde consument met betrekking tot het product aanzienlijk beperkt of kan beperken, waardoor hij ertoe wordt gebracht of kan worden gebracht over een transactie een besluit te nemen dat hij anders niet had genomen (art. 92 WMPC).

Bij ongepaste beïnvloeding gaat het om het uitbuiten van een machtspositie ten aanzien van de consument teneinde, zelfs zonder gebruik van of dreiging met fysiek geweld, druk uit te oefenen op een wijze die het vermogen van de consument om een geïnformeerd besluit te nemen, aanzienlijk beperkt (art. 2, 34° WMPC). Een besluit over een transactie is elk door een consument genomen besluit over de vraag of, en, zo ja, hoe en op welke voorwaarden hij een product koopt,

geheel of gedeeltelijk betaalt, behoudt of van de hand doet, of een contractueel recht uitoefent in verband met het product, ongeacht of de consument wel of niet tot handelen overgaat (art. 2, 35° wet marktpraktijken).

677 Om te bepalen of er bij een handelspraktijk gebruik wordt gemaakt van intimidatie, dwang, inclusief lichamelijk geweld, of ongepaste beïnvloeding, wordt rekening gehouden met:

- 1° het tijdstip, de plaats, de aard en de persistentie van de handelspraktijk;
- 2° het gebruik van dreigende of grove taal of gedragingen;
- 3° het bewust uitbuiten door de onderneming van bepaalde tegenslagen of omstandigheden die zo ernstig zijn dat zij het beoordelingsvermogen van de consument kunnen beperken, met het oogmerk het besluit van de consument met betrekking tot het product te beïnvloeden;
- 4° door de onderneming opgelegde kosten meebrengende of bovenmatige niet-contractuele belemmeringen ten aanzien van rechten die de consument uit hoofde van het contract wil uitoefenen, waaronder het recht om het contract te beëindigen of een ander product of een andere onderneming te kiezen;
- 5° het dreigen met maatregelen die wettelijk niet kunnen worden genomen.

Men merkt onmiddellijk de gelijkenis met het wilsgebrek van het geweld, waaraan in de Belgische rechtspraak een ruime interpretatie wordt gegeven (W. VAN GERVEN en S. COVEMAER, *Verbindtissenrecht*, Leuven, 2001, 72-73. Uitvoerig A. DE BOECK, *a.w.* in A. DE BOECK en Y. MONTANGIE (eds.), *a.w.*, 2008, (19) 34, nr. 32).

678 De praktijken moeten van aard zijn de keuzevrijheid of de vrijheid van handelen van de gemiddelde consument met betrekking tot het product aanzienlijk te beperken of te kunnen beperken. Hier kan worden verwezen naar de eis dat het geweld doorslaggevend moet zijn, van aard moet zijn indruk te maken op een redelijk persoon, geplaatst in dezelfde omstandigheden (art. 1112 BW). Het aantonen van de mogelijkheid de keuzevrijheid of de vrijheid van handelen te beperken, volstaat. Ook moet worden aangetoond dat de agressieve praktijk de gemiddelde – en dus niet de voor zulke praktijken bijzonder vatbare (R. STEENNOT, *a.w.* in A. DE BOECK en Y. MONTANGIE, *a.w.*, (43) 80) – consument ertoe kan brengen om over een transactie een besluit te nemen dat hij anders niet had genomen.

§ 4. De *per se* verboden gedragingen

A. ALGEMEEN

679 De artikelen 91 en 94 marktpraktijkenwet bevatten een zwarte lijst van handelspraktijken die onder alle omstandigheden als oneerlijk worden beschouwd. Deze zijn altijd (*per se*), verboden en eens eiser aangetoond heeft dat de gewraakte gedraging aan een van de opgesomde praktijken beantwoordt, beschikt de rechter voor zijn oordeel over geen enkele marge. Indien de rechter vaststelt dat een praktijk op de zwarte lijst voorkomt, dan kan hij deze praktijk enkel verbieden, zonder verder te moeten nagaan of deze schade veroorzaakte, b.v. omdat zij de beslissing van de consument om het contract te sluiten heeft beïnvloed (R. STEENNOT, *a.w.* in A. DE BOECK en Y. MONTANGIE, *a.w.*, (43) 53). Dat is ook hun (relatieve) nut. Praktijken die op een zwarte lijst voorkomen, worden onweerlegbaar vermoed misleidend of agressief te zijn en de concrete omstandigheden van het geval kunnen daaraan niets veranderen (R. STEENNOT, F. BOGAERT, D. BRULOOT en D. GOENS, *Wet Marktpraktijken*, Antwerpen, 2010, 42, nr. 64).

Alle praktijken kunnen ook op grond van een algemeen verbod worden betoedgeld of de blanco-norm uit artikel 95 wet marktpraktijken, maar dan is de bewijslast voor eiser zwaarder, omdat (dreigende) schade moet worden aangetoond. De lijsten uit artikelen 91 en 94 hebben wellicht ook een zekere preventieve waarde, hoewel de meeste van de opgesomde praktijken door een modale onderneming zelfs niet zullen worden overwogen, omdat zij bijna instinctief zal aanvoelen dat het stellen ervan tot problemen aanleiding zal geven.

Het gaat om een lijst van misleidende (art. 91 WMPC) en agressieve (art. 94 WMPC) praktijken.

B. DE ZWARTE LIJST VAN MISLEIDENDE PRAKTIJEN

680 Artikel 91 bevat een “zwarte” lijst van handelspraktijken die onder alle omstandigheden als oneerlijk worden beschouwd. Wij bespreken hierna niet de volledige lijst, maar beperken ons tot die praktijken die met behulp van facturen of een bestelbon kunnen worden begaan. Het gaat om de volgende misleidende handelspraktijken:

1° beweren een gedragscode te hebben ondertekend wanneer dit niet het geval is. Artikel 2, 31° WMPC bevat een definitie van een gedragscode. Dit is een overeenkomst of een aantal niet bij wettelijke, reglementaire of bestuursrechtelijke bepalingen voorgeschreven regels waarin wordt vastgesteld hoe ondernemingen die zich aan de code binden, zich moeten gedragen met betrekking tot een of meer handelspraktijken of bedrijfssectoren.

Indien bij wetsbepaling een gedragscode wordt opgelegd (zie b.v. art. 35, 4° wet 8 juni 2006 houdende regeling van economische en individuele activiteiten met wapens (wapenwet): *De Koning: 4° stelt een deontologische code voor de erkende wapenhandelaars vast, waarin met name de informatieplichten ten opzichte van de klant worden gepreciseerd* (zie ook art. 9 tot 16 KB 16 oktober 2008 tot regeling van het statuut van de wapenhandelaar) en een onderneming beweert ten onrechte deze te hebben onderschreven, moet op artikelen 95 of 96, 1°, c WMPC worden gesteund;

2° een vertrouwens-, kwaliteits- of ander soortgelijk label aanbrengen zonder daarvoor de vereiste toestemming te hebben gekregen. Meestal nemen die labels de vorm aan van een collectief merk en is toestemming vereist voor het gebruik daarvan. Die toestemming veronderstelt dat de toekomstige gebruiker van het merk zich ertoe verbindt om het reglement op het gebruik en het toezicht na te leven (art. 2.34 en 2.37 Beneluxverdrag 25 februari 2005 inzake de intellectuele eigendom (merken en tekeningen of modellen)). De titularis van een label dat een collectief merk is, beschikt dus over een vordering op grond van het merkenrecht (art. 2.41.1 en 2 Beneluxverdrag) en op grond van de wet marktpraktijken. Gebruikers kunnen – als het reglement dat toelaat – naast de titularis van het merkenrecht optreden of op grond van de wet marktpraktijken vorderen. Alle anderen beschikken slechts over deze laatste mogelijkheid. Aanbrengen van een fictief label valt onder artikelen 88, 2° of 3° en 89, 1° wet marktpraktijken;

3° beweren dat een gedragscode door een publieke of andere instantie is erkend wanneer dit niet het geval is;

4° beweren dat een onderneming, met inbegrip van haar handelspraktijken, of een product door een openbare of particuliere instelling is aanbevolen, erkend, goedgekeurd of toegelaten terwijl zulks niet het geval is, of iets dergelijks beweren zonder dat aan de voorwaarde voor de aanbeveling, erkenning, goedkeuring of toelating wordt voldaan. Wanneer het voldoen aan wettelijke vereisten opdat een product op de markt zou mogen worden gebracht, wordt

voorgesteld alsof dit een erkenning, goedkeuring of toelating vanwege de overheid behelst, dan wordt tegen dit verbod gezondigd;

- 5° goederen of diensten tegen een vermelde prijs te koop aanbieden zonder dat de onderneming aangeeft dat er een gegrond vermoeden bestaat dat zij deze goederen of diensten of gelijkwaardige goederen of diensten niet tegen die prijs kan leveren of door een andere onderneming kan doen leveren gedurende een periode en in hoeveelheden die, rekening houdend met het goed of de dienst, de omvang van de voor het goed of de dienst gevoerde reclame en de aangeboden prijs, redelijk zijn. Dit is een verboden vorm van lokvogelreclame. Het feit dat de onderneming de goederen niet in voorraad heeft of de diensten op het gewenste ogenblik niet kan presteren, betekent op zich niet dat het verbod werd overtreden (R. STEENNOT, *a.w.*, *TPR* 2009, (229) 356-357). Er zal moeten worden nagegaan hoe de onderneming de aanbidding concreet heeft gedaan. Indien de onderneming aangeeft dat het niet zeker is dat ze de goederen of diensten aan de vermelde prijs zal kunnen leveren of laten leveren of laten vervangen door gelijkwaardige goederen of diensten, is er geen miskenning van het verbod. Er is evenmin een miskenning van het verbod indien de onderneming aanduidt dat haar aanbod slechts gedurende een zeer beperkte periode geldt en dat het slechts een welbepaald aantal goederen of diensten betreft. Bij de beoordeling moet met de omvang van de voor het aanbod gevoerde reclame rekening worden gehouden;

[...]

- 9° beweren of anderszins de indruk wekken dat een product legaal kan worden verkocht wanneer dit niet het geval is. Een product zal niet legaal kunnen worden verkocht indien het in strijd met de toepasselijke wetgeving wordt verhandeld (R. STEENNOT, *a.w.*, *TPR* 2009, (229) 364).

Zie b.v. art. 9, § 1, eerste tot derde lid geneesmiddelenwet van 25 maart 1964 dat stelt dat elke reclame betreffende een geneesmiddel dat niet is geregistreerd, waarvoor geen vergunning voor het in de handel brengen werd verleend of ten aanzien waarop ingevolge de toepassing van de artikelen 7 en 8, *7bis* en *8bis* van de wet een schorsing of verbod is gesteld, verboden is;

[...]

- 13° een product dat lijkt op een door een bepaalde fabrikant vervaardigd product op een zodanige wijze promoten dat bij de consument doelbewust de verkeerde indruk wordt gewekt dat het product inderdaad door die fabrikant is vervaardigd, terwijl zulks niet het geval is.

In feite gaat het om een vrij beperkt verbod. Er moet vooreerst gelijkenis bestaan tussen de door verschillende fabrikanten *vervaardigde* goederen; bovendien moet de promotie zodanig gebeuren dat *doelbewust* verwarring nopens de herkomst van dat goed wordt gesticht. Dat laatste zal wel moeilijk aan te tonen zijn;

[...]

- 20° een product als “gratis”, “voor niets”, “kosteloos” en dergelijke omschrijven als de consument iets anders moet betalen dan de onvermijdelijke kosten om in te gaan op het aanbod en het product af te halen dan wel dit te laten bezorgen. M.a.w. het product moet gratis zijn, maar er kunnen kosten worden aangerekend om het product te verwerven (communicatiekosten, vervoerkosten), mits die onvermijdelijk zijn;

[...]

- 22° op bedrieglijke wijze beweren of de indruk wekken dat de onderneming niet optreedt ten behoeve van haar beroepsactiviteit, of zich op bedrieglijke wijze voordoen als consument. De eerste hypothese lijkt vooral te slaan op rechtspersonen die zouden suggereren te handelen met miskenning van hun statutair doel en het specialiteitsprincipe. Daaraan is voldaan als de onderneming ten onrechte zou suggereren zonder winstogmerk te handelen;

[...]

C. DE ZWARTE LIJST VAN AGRESSIEVE PRAKTIJKEN

681 Artikel 94 WHPC bevat een lijst met agressieve handelspraktijken die *per se* onrechtmatig zijn. Geen ervan kan echter d.m.v. facturen of bestelbons worden uitgevoerd.

§ 5. Volgorde van beoordeling

682 Bij zijn beoordeling zal de rechter eerst nagaan of de gewraakte handelwijze niet indruist tegen een *per se*-verbodsbepaling die voorkomt op een zwarte lijst. Indien dit het geval is, kan hij zonder nader onderzoek de praktijk verbieden. Is dit niet het geval dan zal hij, rekening houdend met de concrete omstandigheden van de aan hem voorgelegde zaak, de handelwijze toetsen aan de open algemene norm en ten slotte aan de algemene norm (uitvoerig daarover R. STEENNOT, “Overzicht van rechtspraak. Consumentenbescherming 2003-2007”, *TPR* 2009, (229) 355; R. STEENNOT, F. BOGAERT, D. BRULLOOT en D. GOENS, *Wet Marktpraktijken*, Antwerpen, 2010, 62, nr. 80).

AFDELING VIII

ONEERLIJKE MARKTPRAKTIJEN JEGENS ANDERE PERSONEN
DAN CONSUMENTEN

§ 1. De algemene norm

683 Artikel 95 WMPC herneemt de regel die vanouds werd vooropgesteld om oneerlijke concurrentie te beteugelen, nl. het verbod van met de eerlijke marktpraktijken strijdige daden waardoor een onderneming de beroepsbelangen van een of meer andere ondernemingen schaadt of kan schaden. Het is een toepassing van artikel 1382 BW. De rechtspraak geveld op grond van de opgeheven handelspraktijkenwetten van 1971 en 1991 behoudt dus haar waarde (zie voor een recente, zeer volledige uitzetting J. LIGOT, F. VANBOSSELE en O. BATTARD, *Les pratiques loyales*, Brussel, 2012), maar men moet wel ermee rekening houden dat, door de ruimere formulering van de begrippen van de onderneming en de dienst, artikel 95 een ruimere toepassing kent. We hebben hoger, bij de behandeling van de reclame, reeds een algemene uiteenzetting over artikel 95 WMPC gegeven (zie nr. 620). We kunnen uit de overvloedige casuïstiek i.v.m. dit artikel volgende categorieën halen, die belangrijk zijn voor facturen en bestelbons.

A. HET STICHTEN VAN VERWARRING

684 Wie verwarring sticht of poogt te stichten (anders dan via reclame, zie art. 96, 1°, c wet marktpraktijken) tussen de eigen en andermans onderneming of elementen van de handelszaak door gebruik van een zelfde of een gelijkende handelsnaam (art. 8 Unieverdrag van Parijs; Cass. 21 juni 1993, *Pas.*

1993, I, 595, *RW* 1993-94, 677 en *TBH* 1994, 153), vennootschapsbenaming, productopmaak of -conditionering, verpakking, slogan, reclamemateriaal... valt onder het verbod van artikel 95 WMPC. Bij de beoordeling steunt de rechter op het gevaar voor verwarring. De gedupeerde onderneming moet m.a.w. niet aantonen dat er reeds effectief verwarring plaatsgreep. De rechter kan ook rekening houden met het feit dat, bij de keuze voor het element waarin de verwarringstichting gelegen is, blijkt wordt gegeven van de bedoeling te profiteren van de grote bekendheid van de elementen van de handelszaak van een andere onderneming (Luik 26 april 2007, *JLMB* 2008, 155 en *RRD* 2007, 48).

Banale benamingen of elementen genieten geen bescherming omdat daarvan geen verwarringsgevaar uitgaat of ten minste de uitbater van een handel met een banale benaming of die banale elementen aanwendt, het nadeel van zijn gebrek aan creativiteit moet lijden. De vrijheid van mededinging gebiedt bovendien dat het gebruik van voor de hand liggende elementen voor alle mededingers moet mogelijk blijven.

De rechtspraak let op de ligging van de verkoop- of productiecentra (b.v. Voorz. Kh. Kortrijk 27 november 2000, *Jaarboek Handelspraktijken* 2000, 202), de aard en de omvang van de gevoerde activiteit en van de cliënteel (Cass. 11 oktober 1991, *Pas.* 1992, I.118; Brussel 29 mei 2001, *Jaarboek Handelspraktijken* 2001, 452; Gent 6 januari 2003, *Jaarboek Handelspraktijken* 2003, 511), de punten van gelijkheid en van verschil waarop het verwarringsrisico rust, de originaliteit van de elementen, de handelsbranche (b.v. Antwerpen 5 juni 2000, *Jaarboek Handelspraktijken* 2000, 413; Gent 6 januari 2003, *Jaarboek Handelspraktijken* 2003, 511; Voorz. Kh. Aarlen 24 december 2009, *Jaarboek Handelspraktijken* 2009, 178).

Parasitair gedrag dat kan leiden tot verwarringstichting is eveneens verboden. Men denke aan een slaafse kopie van de algemene voorwaarden (Brussel 22 mei 2005, *Ing.Cons.* 2005, 176), aan de weergave van de handelsnaam of het merk van een andere onderneming (Voorz. Kh. Brussel 12 januari 2005, *IRDI* 2005, 184; Voorz. Kh. Brussel 24 juni 2010, *IRDI* 2010, 443).

B. MISLEIDING

685 Wie – buiten de hypothese van artikel 96, 1° marktpraktijkenwet m.b.t. misleidende reclame – met misleiding van afnemers poogt klanten te winnen zal eveneens oneerlijk handelen. Vaak neemt dit misleiden de vorm aan van parasiteren op prestaties van andere ondernemingen.

C. PARASITEREN EN SLAAFS NABOOTSEN

686 Parasitaire mededinging is het rechtstreeks voordeel halen uit belangrijke inspanningen of investeringen van een andere onderneming via een systematisch en voortdurend aanhaken aan de creatieve inspanningen van anderen (o.m. Brussel 29 september 2006, *Jaarboek Handelspraktijken* 2006, 498; Brussel 3 maart 2009, *Jaarboek Handelspraktijken* 2009, 374). Het wordt ook omschreven als een systematische, gerichte plundering die aan de inbreukmaker de kans biedt om op een blijvende manier elke inspanning voor creatie en opzoekingen uit te sparen (Antwerpen 5 februari 2007, *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 406; Luik 11 mei 2007, *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 483; Voorz. Kh. Brussel 5 mei 1980, *Ing.Cons.* 1980, 256 en *JT* 1981, 538).

687 Kopiëren of imiteren, zelfs als dit slaafs en zonder enige eigen inspanning te leveren gebeurt, is, omwille van de principiële vrijheid van kopie, geoorloofd en er kan slechts van onrechtmatig imiteren sprake zijn, wanneer omstandigheden die indruisen tegen de eisen van de eerlijke handelsgebruiken, de nabootsing onrechtmatig maken (Brussel 6 november 2001, *Jaarboek Handelspraktijken* 2001, 566; Brussel 22 december 2004, *Jaarboek Handelspraktijken* 2004, 495; Brussel 20 april 2005, *Jaarboek Handelspraktijken* 2005, 506; Brussel 7 december 2006, *Jaarboek Handelspraktijken* 2006, 522). Het gaat dus a.h.w. om een misbruik van de principiële vrijheid van kopie (M. BUYDENS, *La protection de la quasi-cr ation*, Brussel, 1993, 684; G. LONDERS, “Onrechtmatig imiteren, kopiëren en aanhaken” in J. STUYCK (ed.), *Handelspraktijken anno 1996*, Antwerpen, 1996, (187) 202; P. DE VROEDE, “Kronkelgedachten bij het kopieerrecht van wettelijk niet beschermde creaties en/of prestaties” in X., *Van alle markten. Liber amicorum E. Wymeersch*, Antwerpen, 2009, (353) 359 e.v., nr. 19 e.v.) dat moet voortvloeien uit de omstandigheden die het imiteren begeleiden. Verwarringstichting (Luik 28 september 2000, *Jaarboek Handelspraktijken* 2000, 441; Brussel 19 september 2002, *Jaarboek Handelspraktijken* 2002, 342; Gent 1 maart 2004, *Jaarboek Handelspraktijken* 2004, 395; Voorz. Kh. Aarlen 24 december 2009, *Jaarboek Handelspraktijken* 2009, 178) en afbrekende reclame (Brussel 22 december 2004, *Jaarboek Handelspraktijken* 2004, 495; Gent 14 februari 2005, *Jaarboek Handelspraktijken* 2005, 485) vallen daar zeker onder, maar het onrechtmatig nabootsen blijft niet tot deze hypothesen beperkt. Elke gedraging die strijdt met artikelen 95 of 96 marktpraktijkenwet en die de nabootsing vergezelt, komt daarvoor in principe in aanmerking. Maar een loutere slaafse nabootsing kan niet zo maar met parasiteren worden gelijkgesteld. Het slaafs kopiëren van de reclame van een concurrent (Luik 17 januari 2006, *Jaarboek Handelspraktijken* 2006, 110; Antwerpen 1 april 2010, *IRD* 2010, 321, noot; Voorz. Kh. Brussel 28 oktober 2002, *Jaarboek Handelspraktijken* 2002, 240) of het slaafs kopiëren van bedrijfsdocumenten van de concurrent (Brussel 9 maart 2004, *Jaarboek Handelspraktijken* 2004, 406) werden o.i. ten onrechte op die grond verboden, nu niets werd gesteld over een bijkomende reden voor het verbod.

688 Het Hof van Cassatie (Cass. 29 mei 2009, *Arr.Cass.* 2009, 1496, *Jaarboek Handelspraktijken* 2009, 325, noot H. DE BAUW, *NJW* 2010, 151, noot R. STEENNOT, *Pas.* 2009, 1374, *RABG* 2011, 3, noot A. CLERENS en *TBH* 2010, 773) heeft recent deze opvatting bevestigd, daarbij stellend dat in beginsel geen daad strijdig met de eerlijke handelsgebruiken begaat, de onderneming die het aanbod van een andere marktdeelnemer in verband met diensten of producten nabootst, tenzij de onderneming hierdoor, hetzij, een door de wetgeving op de intellectuele eigendom beschermd recht miskent, hetzij, dit aanbod doet onder begeleidende omstandigheden die indruisen tegen de eisen van de eerlijke handelsgebruiken. De onderneming die, zonder zelf een creatieve inspanning te leveren, rechtstreeks voordeel haalt uit belangrijke inspanningen of investeringen gewijd aan een creatie met economische waarde van een andere onderneming begaat, volgens het Hof, in beginsel geen daad strijdig met de eerlijke handelsgebruiken; de rechter kan nochtans op grond van het behalen van een voordeel om een andere reden dan het louter nabootsen, oordelen dat dit handelen onrechtmatig is. Het Hof stelt duidelijk dat de onrechtmatigheid niet louter kan voortvloeien uit het behalen van een voordeel via de nabootsing en bevestigt daardoor nogmaals de principiële vrijheid van kopie. Slechts wanneer uit de concrete omstandigheden duidelijk blijkt dat het behalen van een voordeel wegens het kopiëren onrechtmatig is, kan de rechter dat kopiëren verbieden. Die andere redenen kunnen niet alleen uit de miskenning van intellectuele eigendomsrechten of verwarringstichtende reclame bestaan, maar kunnen elke vorm van onrechtmatig gedrag zijn.

689 Parasitaire mededinging is dus nooit in beginsel verboden (Voorz. Kh. Brussel 21 september 2001, *Jaarboek Handelspraktijken* 2001, 245), maar is een uitzonderlijke beschermingsgrond, die strikt moet onderscheiden worden van de bescherming op grond van de intellectuele rechten en hun reflexwerking en die slechts aanvullend en onder strikte voorwaarden kan worden toegepast.

690 Indien parasitaire mededinging tot uiting komt in handelingen vanwege een onderneming die de verhouding tussen ondernemingen en consumenten raken, dan kan ze slechts worden verboden mits ze tot uiting komt in praktijken die worden verboden door de richtlijn oneerlijke handelspraktijken en door artikel 83 e.v. marktpraktijkenwet die haar implementeren. Een concurrerende onderneming kan zulke handelingen niet doen staken, indien ze niet worden verboden door artikel 83 e.v. WMPC, door de schending van artikel 95 marktpraktijkenwet in te roepen dat de verhouding tussen ondernemingen betreft.

Wanneer het duidelijk is dat de gewraakte praktijken rechtstreeks de verkoopspromotie en de afzet van goederen en diensten betreffen van een onderneming naar consumenten toe, dan vallen zij onder het toepassingsgebied van de richtlijn oneerlijke handelspraktijken en kunnen ze slechts worden gesanctioneerd mits ze als misleidend of agressief aan te merken zijn. Indien ze daarentegen niet vallen onder de door de richtlijn verboden praktijken, dan kunnen ze niet worden gesanctioneerd, zelfs al zou men ze als met de eerlijke mededinging strijdige handelingen kwalificeren. Indien het optreden van een onderneming naar consumenten toe geenszins agressief is en geen bedrieglijke handeling uitmaakt die verwarring sticht bij de consumenten, dan is ze toegelaten. Parasitaire mededinging kan dan in geen geval nog een tweede autonome grondslag voor een verbod van de gewraakte praktijk uitmaken (zie uitvoerig Voorz. Kh. Bergen 24 december 2010, *DAOR* 2011, 138).

691 Het is dus de beste oplossing om de theorie van de parasitaire concurrentie louter als een toepassing te zien van de theorie van het misbruik van recht, die slechts uitzonderlijk toepassing zal kunnen vinden, nu vrijheid van kopie een essentieel gevolg is van de vrijheid van concurrentie (F. GOTZEN, “De norm van de eerlijke handelsgebruiken en de intellectuele rechten” in J. STUYCK en P. WYTINCK (eds.), *De nieuwe wet handelspraktijken*, Antwerpen, 1992, (259) 264; A. PUTTEMANS, *Droits intellectuels et concurrence déloyale. Pour une protection des droits intellectuels par l'action en concurrence déloyale*, Brussel, 2000, 242. Kritisch: M. BUYDENS, *La protection de la quasi-crédation*, Brussel, 1993, 704; V. CASSIERS, “La protection du savoir-faire de l'entreprise” in J.-F. NEVEN en E. CORNU (eds.), *Le patrimoine intellectuel de l'entreprise*, Brussel, 2010, (53) 110). Uiteindelijk steunt de theorie immers op billijkheidsgronden, omdat men het harde uitgangspunt wenst te milderen dat de vrijheid van concurrentie – buiten de gevallen waarin de wet een exclusief recht verleent – een onbeperkte vrijheid van nabootsen impliceert, iets wat door de meeste marktdeelnemers en door de openbare opinie als onwenselijk en afkeurenswaardig wordt aanvoeld (N. DIAMANT, “Sans détour: la copie (quasi-)servile de publicité est contraire aux usages honnêtes”, *TBH* 1992, (453) en G. LONDERS, “Onrechtmatig imiteren, kopiëren en aanhaken” in J. STUYCK (ed.), *Handelspraktijken anno 1996*, Antwerpen, 1996, 187, vertrekken van die vaststelling om dan te pleiten voor een bescherming van economische prestaties die een zeker belang vertonen, maar niet door een intellectueel recht zijn beschermd. Zie ook J. STUYCK, “Verwarring over aanhaking: bescherming van reclame-investeringen?”, *TBH* 1992, 450, die hetzelfde uitgangspunt neemt, maar terecht stelt dat de vrijheid van kopie de voorrang moet krijgen). Dat kan slechts in die gevallen waarin er in hoofd van de nabootser of de aanhaker een duidelijk misbruik van het recht van kopie werd begaan.

AFDELING IX

DE VORDERING TOT STAKEN

§ 1. Algemeen

692 Voor de afdwinging van de regels van materieel recht uit de marktpraktijkenwet is voorzien in een bijzondere, snelle procedure: *de vordering tot staken* (zie A. TALLON, *Les pratiques du marché. Procédure et sanctions*, Brussel, 2012). De procedureregeling ligt gespreid over twee wetten: de marktpraktijkenwet en de wet van 6 april 2010 met betrekking tot de regeling van bepaalde procedures in het kader van de wet van 6 april 2010 betreffende marktpraktijken en consumentenbescherming (de “procedurewet”). De motivering is dat voor de marktpraktijkenwet verwezen wordt naar de bevoegdheden in artikel 78 Gw., voor de procedurewet naar artikel 77 Gw.

693 De voorzitter van de rechtbank van koophandel stelt het bestaan vast en beveelt de staking van een zelfs onder het strafrecht vallende daad die een inbreuk uitmaakt op de bepalingen uit de wet van 6 april 2010 betreffende marktpraktijken en consumentenbescherming. Hij kan de marktpraktijken bedoeld in de artikelen 83 tot 99 van voornoemde wet verbieden wanneer zij nog geen aanvang hebben genomen, doch op het punt staan plaats te vinden (art. 2 procedurewet). Ook indien de inbreukmakende gedragingen werden beëindigd, maar herhalingsgevaar blijft bestaan, kan hij nog steeds een stakingsbevel uitspreken. Slechts indien de gewraakte handelwijze definitief werd stopgezet vóór de inleiding van de vordering, verliest deze haar voorwerp (Cass. 14 november 1986, *Pas.* 1987, I.323 en *RW* 1986-87, 1915, met noot).

De voorzitter kan, krachtens artikel 2 procedurewet verbodsmaatregelen voorschrijven die er slechts toe strekken te beletten dat de vastgestelde tekortkomingen voortduren of na de bevolen stopzetting nog nadelige gevolgen hebben (Cass. 26 januari 1984, *Pas.* 1984, I.585 en *RW* 1984-85, 2323; zie ook Cass. 26 november 1976, *Pas.* 1977, I.343). Het uitgesproken verbod moet daarbij voldoende precies geformuleerd zijn, zodat toekomstige betwistingen over de draagwijdte ervan uitgesloten zijn.

In principe kan de stakingsrechter enkel een verbod opleggen en geen positieve maatregelen bevelen. Maar wanneer de rechter de staking beveelt van een met de eerlijke marktpraktijken strijdige handeling, kan hij de betrokkene ertoe dwingen de handelingen te verrichten die voor de staking van de aangeklaagde handeling nodig zijn (Cass. 23 juni 2005, *Jaarboek Handelspraktijken* 2005, 63).

De stakingsrechter kan in principe het bestaan van een inbreuk op de eerlijke marktpraktijken niet vaststellen zonder vervolgens de staking ervan te bevelen. Dit sluit echter niet uit dat hij vaststelt dat een daad een dergelijke inbreuk vormt en vervolgens de daad als zodanig niet verbiedt omdat ze door het verloop van de tijd volledig voltrokken is, maar dat hij de staking beveelt van de onrechtmatige praktijken die eraan ten grondslag liggen, dit ten einde herhaling te voorkomen (Cass. 17 juni 2005, *Jaarboek Handelspraktijken* 2005, 620 en *NJW* 2005, 1238, noot R. STEENNOT; Cass. 2 maart 2007, *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 709).

De voorzitter beschikt slechts over de bevoegdheden die de wet hem uitdrukkelijk en op beperkende wijze toekent. Partijen kunnen hem dus niet bij overeenkomst bevoegd maken voor tekortkomingen, waarvoor hem krachtens de WMPC of de procedurewet geen bevoegdheid wordt toegekend (Luik 15 januari 2001, *RRD* 2001, 165). Bovendien kan de voorzitter geen schade-loosstelling toekennen (Cass. 16 november 1973, *Pas.* 1974, I.311; Brussel 29 mei 2008, *JLMB* 2009, 1018), tenzij wegens tergend en roekeloos geding (Cass. 4 oktober 1979, *RW* 1979-80, kol. 2007 en *TBH* 1981, 247). Hij is niet bevoegd om de staking te bevelen van handelingen die enkel onrechtmatig zijn omdat ze een contractuele tekortkoming uitmaken (Vaste rechtspraak sedert Cass. 25 november 1941, *Pas.* 1943, I.70 en 72 (2 arresten), b.v. wegens miskenning van een niet-concurrentiebeding door de overdrager van een handelszaak). Een vordering tot staken op grond van artikel 95 WMPC kan slechts worden ingesteld tegen diegene die een contractuele fout begaat, indien die tekortkoming terzelfdertijd en los van het contract een schending oplevert van het verbod een met de eerlijke handelsgebruiken strijdige daad te stellen. Dit is een toepassing van de samenloopleer (Cass. 4 juni 1993, *Jaarboek Handelspraktijken* 1993, 596, *JT* 1993, 757, *Pas.* 1993, I.549, *R.Cass.* 1993, 155, noot G.L. BALLON, *RW* 1993-94, 302 en *TBH* 1994-95, noot J. STUYCK en C. PAUWELS; Luik 15 januari 2001, *RRD* 2001, 165). Hij kan geen stakingsbevel uitvaardigen dat neerkomt op de ontbinding van een overeenkomst (Voorz. Kh. Brussel 5 maart 2008, *Jaarboek Handelspraktijken* 2008, 351) of op een bevel tot nakoming ervan (Brussel 28 maart 2007, 451, *Jaarboek Handelspraktijken* 2007, 451: afgifte van verzekeringspolissen wegens miskenning van een niet-concurrentiebeding). Maar de voorzitter die beslist dat een vordering tot staken enkel steunt op de algemene bepalingen uit de wet (art. 86 e.v. en 95), schendt de door hem ingeroepen bepalingen niet, ook al vereist een onderzoek van de aanspraken van eiser het nagaan van bepaalde, tussen partijen bestaande overeenkomsten (Cass. 6 mei 1988, *Pas.* 1988, I.660, met noot).

694 Wat de territoriale bevoegdheid betreft, gelden de regels van artikel 624 Ger.W.

695 Zie ook artikel 31 wet van 16 februari 1994 tot regeling van het contract tot reisorganisatie en reisbemiddeling en artikel 59 wet van 10 december 2009 betreffende de betalingsdiensten, die verwijzen naar de procedurebepalingen in de WMPC.

§ 2. Wijze van behandeling van de vordering

A. ALGEMEEN

696 De zaak wordt behandeld op de wijze van het kort geding. Het spoedeisend karakter wordt dan ook vermoed. De uitspraak is geen beschikking, maar een vonnis over de grond van de zaak.

B. TOESTAAN VAN EEN TERMIJN

697 De voorzitter van de rechtbank van koophandel kan aan de overtreder een termijn toestaan om aan de inbreuk een einde te maken, wanneer de aard van de inbreuk dit nodig maakt. Hij kan de opheffing van het stakingsbevel toestaan wanneer een einde werd gemaakt aan de inbreuk (art.112). Die mogelijkheid bestaat voor de in artikel 4 procedurewet opgesomde overtredingen.

C. UITVOERBAARHEID

698 Het vonnis is uitvoerbaar bij voorraad, niettegenstaande elk rechtsmiddel en zonder borgtocht (art. 118, tweede lid wet marktpraktijken).

§ 3. Wie kan de vordering instellen?

699 De vordering gegrond op artikel 2 procedurewet wordt ingesteld op verzoek van:

1° de belanghebbenden.

De regels uit het Gerechtelijk Wetboek inzake de hoedanigheid en het belang gelden ook voor de vordering tot staken. De hoedanigheid en het belang moeten worden beoordeeld op het ogenblik van de inleiding van de vordering (Cass. 14 november 1986, *Pas.* 1987, I.323 en *RW* 1986-87, 1915, met noot).

Wat de miskenning van de in artikel 4 procedurewet opgesomde wetten betreft, wordt in de aanhef van artikel 115, eerste alinea uitdrukkelijk voorbehoud gemaakt voor een handhaving door andere ondernemingen op grond van artikel 95 wet marktpraktijken;

2° de minister of de directeur-generaal van de algemene directie Controle en Bemiddeling van de federale overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie, tenzij het verzoek betrekking heeft op een daad als bedoeld in artikel 95.

De vordering wegens schending van de verschillende wetten, opgesomd in artikel 4 van de procedurewet kan enkel worden ingesteld op verzoek van de minister die voor de betrokken aangelegenheid bevoegd is, tenzij andere ondernemingen een vordering tot staken op grond van een miskenning van de eerlijke marktpraktijken tegen die wetsschending zouden instellen;

3° een beroeps- of interprofessionele vereniging met rechtspersoonlijkheid;

4° een vereniging ter verdediging van de consumentenbelangen die rechtspersoonlijkheid bezit en voor zover zij in de Raad voor het Verbruik vertegenwoordigd is of door de minister, volgens door een in Ministerraad overlegd koninklijk besluit vast te stellen criteria, erkend is, tenzij het verzoek betrekking heeft op een daad als bedoeld in artikel 95.

700 In afwijking van de bepalingen in de artikelen 17 en 18 Gerechtelijk Wetboek kunnen beroeps- of interprofessionele verenigingen en verenigingen ter verdediging van de consumentenbelangen, in rechte optreden voor de verdediging van hun statutair omschreven collectieve belangen. Hiermee wordt niet bedoeld dat de vereniging een eigen belang moet hebben of een

commercieel of materieel belang, maar wel dat niet gelijk welke beroepsgroepering de staking kan vorderen van gelijk welke tekortkoming vermeld in artikel 4 procedurewet. Schendt dit artikel het arrest dat een vordering niet toelaat om de enkele reden dat eiser-beroepsvereniging de vorm heeft aangenomen van een vzw en als zodanig geen belang heeft of geen handel drijft (Cass. 17 oktober 1986, *Pas.* 1986, I, 137, *RW* 1986-87, 1033 en *RCJB* 1988, 327, noot P. DE VROEDE dat Gent 20 februari 1985, *RW* 1985-86, 1117, noot R. VAN DEN BERGH, bevestigt. Zie ook Brussel 31 januari 1986, *RW* 1986-87, 530).

In dat verband werd reeds onder de gelding van de handelspraktijkenwet gesteld dat dit artikel de beroepsgroepering met rechtspersoonlijkheid toestaat een vordering tot staken in te stellen. De vordering is slechts toelaatbaar indien de verdediging in rechte van een collectief belang in de statuten uitdrukkelijk werd ingeschreven (Voorz. Kh. Charleroi 4 april 2007, *JLMB* 2008, 165) en het ondergane of dreigende nadeel door de groepering behartigde belangen aantast (Cass. 7 juni 1984, *RW* 1984-85, 2131).

Zo werd de hoedanigheid en het belang van de orde van advocaten erkend om een vordering tot staken in te stellen in het belang van haar leden, tegen misleidende reclame vanwege een handelsvennootschap die beweert juridische bijstand te verlenen, terwijl zij deze noch kon, noch mocht verzorgen (Voorz. Kh. Doornik 28 december 1988, *JT* 1989, 129 en *Jaarboek Handelspraktijken* 1988, 330, noot P. BOGAERT).

§ 4. Tegen wie kan de vordering worden ingesteld?

701 Naast de passieve hoedanigheid van de onderneming die de overtreding van de marktpraktijkenwet beging, is voorzien dat de vordering ook tegen anderen kan worden ingesteld.

A. DE AUTEUR VAN DE RECLAME

702 In de wet is voor inbreuken op de reclamebepalingen ervan, een systeem van getrapte aansprakelijkheid voorzien met vier trappen, waarbij de hoger geplaatsten alle lager geplaatsten uitsluiten. De regeling is ongewijzigd gebleven. Ze geldt zowel voor reclame waarvoor een verbod gevorderd wordt op grond van artikel 95 wet marktpraktijken, als deze waarvoor eiser zich beroept op artikel 88 e.v. wet marktpraktijken. Artikel 110 staat immers onder de hoofding van de vordering tot staken en is dus een procedurebepaling, die geldt voor alle hypothesen waarin een reclame wordt aangevochten.

703 Basisregel is dat slechts een persoon met woonplaats in België zal moeten gedagvaard worden en dat elke aansprakelijke die zijn woonplaats in het buitenland heeft – met uitzondering van de laagst geplaatsten – een verantwoordelijke met woonplaats in België kan aanduiden, die steeds geldig in zijn woonplaats kan worden gedagvaard (zie art. 110 WMPC). Bovendien geldt dat, indien een in artikel 110 wet marktpraktijken vermelde persoon wegens een inbreuk op de reclamebepalingen wordt gedagvaard, hij een op een hogere trede geplaatste persoon met woonplaats in België kan aanduiden, waarna de eiser of de oorspronkelijke gedaagde deze kan dwingen om in het geding tussen te komen. De oorspronkelijke gedaagde moet dan buiten de zaak worden gesteld.

Op de hoogste trede staat de adverteerder van de gewraakte reclame. Dit is de initiatiefnemer, de opdrachtgever, de persoon aan wie de reclame ten goede kwam, of diens verantwoordelijke met woonplaats in België.

Op de tweede trede staan de uitgever van de geschreven reclame of de producent van de audiovisuele reclame of verantwoordelijke met woonplaats in België die zij hebben aangewezen.

Op de derde trap staan de drukker of de maker, of de verantwoordelijke persoon met woonplaats in België die zij hebben aangewezen.

Op de laagste trap vinden we de verdeler, alsmede elke persoon die er bewust toe bijdraagt dat de reclame uitwerking heeft. Van deze laatste wordt verondersteld dat ze een woonplaats in België hebben en dus wordt de hypothese niet weerhouden dat ze een verantwoordelijke persoon met woonplaats in België zouden hebben aangewezen.

704 Personen die op gelijke hoogte staan (b.v. de drukker of de maker) kunnen hetzij alleen, hetzij samen worden aangesproken. In enkele gevallen werd ook aangenomen dat er meerdere adverteerders waren voor een zelfde reclameboodschap (G. STRAETMANS, "Art. 27" in *Handels- en economisch recht. Commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, 1999, 5-7, nrs. 12-16).

B. DE ONDERNEMINGEN DIE BEZWARENDE BEDINGEN HANTEREN

705 De vordering tot staking van het gebruik van bezwarende bedingen kan, afzonderlijk of gezamenlijk, worden ingesteld tegen verscheidene ondernemingen van dezelfde economische sector of hun verenigingen die gebruikmaken dan wel het gebruik aanbevelen van dezelfde of van soortgelijke algemene contractuele bedingen.

Artikel 113, derde lid WMPC gebruikt de omschrijving "de staking van door artikel 75 verboden *handelingen*" terwijl artikel 75, § 1 niet meer doet dan bezwarende bedingen verboden en nietig verklaren.

HOOFDSTUK X

FACTUUR EN MERKENRECHT

706 Vroeger werd er nogal eens op gewezen dat een factuur een warenmerk kan zijn, wanneer ze samen met de koopwaar afgeleverd wordt om te dienen als onderscheidend teken (*Pand.b.*, Tw. *Facture*, nr. 2bis; CLOQUET, 251, nr. 861), mits ze systematisch terzelfdertijd met de koopwaar wordt overhandigd en voldoet aan de criteria door de merkenwet gesteld (L. FREDERICQ, *Traité*, II, nr. 144; J. RONSE, “Het omstreden toepassingsgebied van het KB nr. 55 van 23 december 1934”, *RW* 1948-49, kol. 881 e.v.; vgl. A. BRAUN, *Précis des marques de produits et de service*, Brussel, 1987, 83, nr. 84 *in fine*).

In feite gaat het hier om een louter theoretische, zo niet onmogelijke hypothese. Het is trouwens niet de factuur, als document, die als warenmerk zal dienen, maar de vermeldingen erop. Vermeldingen die dan een voldoende onderscheidend karakter moeten hebben en dus de herkomst van de erdoor gedekte goederen kunnen aanduiden. Als zodanig kan een factuur de essentiële functie van een merk niet vervullen, namelijk om de waar te individualiseren en de oorsprong ervan aan te duiden. Men kan zich nauwelijks indenken dat een factuur de specifieke kenmerken zou vertonen die haar geschikt zouden maken om als merk te dienen. Deze opvatting verwart trouwens een merk met een etiket.

707 Het merk moet niet aan de waar gehecht zijn, maar er moet toch een minimum aan verband zijn tussen waren en merk, opdat de waren als gemerkt zou kunnen doorgaan (A. BRAUN, *a.w.*, nrs. 82-83; A. BRAUN en E. CORNU, *Précis des marques*, Brussel, 5de uitg., 2009, 117, nr. 84; *RPDB*, Tw. *Propriété Industrielle*, nr. 39). Of dit in het moderne handelsverkeer louter via de factuur kan gebeuren, mag worden betwijfeld, gelet op de fiscale en boekhoudkundige betekenis van de factuur en op het feit dat wegnemen van een merk onrechtmatig is tegenover de merkhouder.

708 Beter dan zij als een warenmerk kunnen dienst doen, kunnen facturen helpen bij het individualiseren van diensten. Het zal in dit geval evenmin de factuur zijn die als dienstmerk kan worden aangemerkt, maar de factuur zal dienen als drager voor het dienstmerk zodat de dienstverlening waarvoor de facturen worden afgegeven kan worden geïdentificeerd en geïndividualiseerd naar de merk of licentiehouders toe.

709 Dat de factuur zelf als vormmerk zou in aanmerking komen, lijkt zeer twijfelachtig. Indien de vorm zelf van het document voldoende onderscheidende kracht bezit om als vormmerk te dienen, dan zou dit eerder als een vormmerk voor de facturen zelf te beschouwen zijn, wat onmogelijk is, dan als een vormmerk voor de goederen en diensten die de factuur vergezelt. Opdat de factuur als vormmerk zou kunnen dienst doen, is trouwens bovendien vereist dat het niet gaat om een teken dat uitsluitend bestaat uit een vorm die door de aard van de waar wordt bepaald, die een wezenlijke waarde aan de waar geeft of die noodzakelijk is om een technische uitkomst te verkrijgen (art. 2.1.2 Beneluxverdrag 25 februari 2005 inzake de intellectuele eigendom (merken en tekeningen of modellen)). De vorm die door de aard van de waar wordt bepaald is deze die opgelegd wordt door de vervaardiging of door de verhandeling van het product. De factuur – als document dat op een klassieke drager wordt vastgelegd (meestal papier) – zal dus niet als merk kunnen worden gedeponerd, want ze maakt bijna altijd een noodzakelijk element uit voor de verhandeling van de waar (vgl. D. KAESMACHER, “*Marques Bénélux et communautaires*” in D. KAESMACHER (coord.), *Les droits intellectuels*, Brussel, 2007, 158, nr. 53, die het voorbeeld geeft van de verpakking of een andere drager die nodig is voor de verhandeling van het product).

Bovendien vereist artikel 2.1.1 Beneluxverdrag 25 februari 2005 inzake de intellectuele eigendom (merken en tekeningen of modellen) dat het merk moet vatbaar zijn voor grafische voorstelling.

710 Wat wel vaak zal gebeuren is dat op een factuur een individueel of collectief merk aangebracht wordt, waarbij de merkhouder en de opsteller van de factuur eenzelfde of verschillende personen kunnen zijn. Gaat het om verschillende personen dan is toestemming voor de vermelding vereist. Soms zal echter de relatie tussen merkhouder en opsteller van de factuur zodanig zijn dat deze toestemming mag vermoed worden. Dit is het geval bij een concessie-overeenkomst, een agentuurovereenkomst, een franchisecontract of een licentie-overeenkomst en voor collectieve merken.

Wie het merk van een autoproducent reproduceert en daardoor ten onrechte suggereert dat hij tot het officieel net van concessiehouders behoort, begaat een daad die strijdt met de eerlijke marktpraktijken (Voorz. Kh. Luik 4 juni 1982, *JL* 1983, 156; Gent 23 december 1988, *Jaarboek Handelspraktijken* 1988, 201; zie verder G.L. BALLON, "La facture et le droit des marques" in G.L. BALLON en E. DIRIX (eds.), *La facture et autres documents équivalents*, 188).

711 Is er geen toestemming verleend voor de vermelding, dan kan op artikel 2.20 Beneluxverdrag 25 februari 2005 inzake de intellectuele eigendom (merken en tekeningen of modellen) een beroep worden gedaan. Op grond van dit artikel kan de merkhouder op grond van zijn uitsluitend recht iedere derde die niet zijn toestemming hiertoe heeft verkregen, het gebruik van een teken verbieden:

- a. wanneer dat teken gelijk is aan het merk en in het economisch verkeer gebruikt wordt voor dezelfde waren of diensten als die waarvoor het merk is ingeschreven;
- b. wanneer dat teken gelijk is aan of overeenstemt met het merk en in het economisch verkeer gebruikt wordt voor dezelfde of soortgelijke waren of diensten, indien daardoor bij het publiek verwarring kan ontstaan, inhoudende het gevaar van associatie met het merk;
- c. wanneer dat teken gelijk is aan of overeenstemt met het merk en in het economisch verkeer gebruikt wordt voor waren of diensten, die niet soortgelijk zijn aan die waarvoor het merk is ingeschreven, indien dit merk bekend is binnen het Beneluxgebied en door het gebruik, zonder geldige reden, van het teken ongerechtvaardigd voordeel wordt getrokken uit of afbreuk wordt gedaan aan het onderscheidend vermogen of de reputatie van het merk;
- d. wanneer dat teken gebruikt wordt anders dan ter onderscheiding van waren of diensten, indien door gebruik, zonder geldige reden, van dat teken ongerechtvaardigd voordeel wordt getrokken uit of afbreuk wordt gedaan aan het onderscheidend vermogen of de reputatie van het merk.

Onder gebruik van een merk of een overeenstemmend teken wordt o.m. verstaan het gebruik van het teken in stukken voor zakelijk gebruik en in de reclame. Gebruik op een factuur valt dus onder het artikel.

Naast de regeling in artikel 2.20 geldt de eventuele toepassing van het gemene recht betreffende de aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad.

HOOFDSTUK XI
DE FACTUUR EN DE STRAFWET

AFDELING I

VALSHEID IN FACTUREN

§ 1. Algemeen

712 Artikel 196 Sw. bestraft met opsluiting (vijf jaar minimaal, een criminele straf zodat in de praktijk correctionalisatie plaatsvindt: C. SAVONET, “La facture et le droit pénal” in G.L. BALLON en E. DIRIX, *La facture et autres documents équivalents*, Waterloo, 2011, 391) hij die valsheid pleegt: “... in handels- of bankiersgeschriften of in private geschriften, hetzij door valse handtekeningen, hetzij door namaking of vervalsing van geschriften of handtekeningen, hetzij door overeenkomsten, beschikkingen, verbintenissen of schuldbevrijdingen valselijk op te maken, of door ze achteraf in de akten in te voegen, hetzij door toevoeging of vervalsing van bedingen, van verklaringen of van feiten, welke deze akten tot doel hadden op te nemen of (men moet lezen ‘en’: Cass. 2 oktober 1886, *Pas.* 1886, I, 335, met noot) vast te stellen”.

713 Er moet geen onderscheid worden gemaakt naargelang de factuur een handels- dan wel een burgerlijk karakter heeft, doordat de schuld waarop ze slaat een commerciële schuld is, voorwerp van een daad van koophandel in hoofde van de schuldeiser, of doordat de persoon die de factuur opstelde handelaar is, dan zo dit niet geval is en het om een burgerlijke schuld en dus een burgerlijke factuur gaat. Artikel 196 Sw. slaat, naar luid van zijn aanhef, zowel op handelsdocumenten als op private geschriften (vgl. NYPELS-SERVAIS, *Le code pénal annoté*, II, 567; M. RIGAUX en P.E. TROUSSE, *Les crimes et les délits*, III, *Les faux en écritures*, nr. 110, 97-98). Een foutieve kwalificatie van de aard van de factuur kan dus, bij een vervolging wegens valsheid in geschriften, niet tot cassatie der veroordeling leiden (*RPDB*, Tw. *Pourvoi en matière répressive*, nr. 312, e.v.; RIGAUX-TROUSSE, *a.w.*, 111, nr. 110).

714 Valsheid in geschriften veronderstelt dat de waarheid op een der in de wet opgesomde wijzen wordt verdraaid, in een geschrift dat door de wet wordt beschermd met bedrieglijk opzet of met het oogmerk om te schaden, zodat een mogelijk nadeel kan ontstaan (J. VANHALEWIJN en L. DUPONT, *Valsheid in geschriften* in *APR*, nr. 4-5, met verwijzingen. *Adde*: Cass. 18 juni 1985, *Pas.* 1985, I, 1335 en *Arr.Cass.* 1984-85, 1445; Cass. 26 oktober 2010, *Pas.* 2010, 2790, *TGR* 2011, 134 en *T.Straf.* 2011, 264, noot H. VAN BAVEL). Valsheid in

¹ Misdrijven gepleegd door *pro-forma* facturen behoeven geen afzonderlijke behandeling, daar de strafbaarstelling dezelfde is als voor facturen.

geschriften veronderstelt met name een verdraaiing van de waarheid; uit het feit dat een overeenkomst niet wettig is aangegaan, dat zij niet het door de partijen gewenste gevolg kan hebben of dat zij een van de medecontractanten schaaft, volgt niet dat de desbetreffende akte een valsheid in geschriften is (Cass. 9 december 2009, *Pas.* 2009, 2931 en *Rev.prat.soc.* 2009, 326).

715 Doel van de regeling is de bescherming van de openbare trouw, “het vertrouwen dat overheid en particulieren hechten aan conventioneel overeengekomen tekens, die in de samenleving de authenticiteit of de waarachtigheid bevestigen van akten en feiten die zij vaststellen” (J. VANHALEWIJN en L. DUPONT, *a.w.*, 11, nr. 28 met verwijzing naar M. RIGAUX en P.E. TROUSSE, *Les crimes et les délits*, II, 281 en III, 25). Valsheid in geschriften wordt dus bestraft als een zich aan het openbaar vertrouwen opdringend geschrift wordt vervalst zodat de openbare trouw in het gedrang wordt gebracht (J. VANHALEWIJN en L. DUPONT, *a.w.*, 12).

716 Beschermd wordt een geschrift door de regelen van artikel 193 e.v. Sw. mits het om een geschrift gaat dat een idee vastlegt, een juridische draagwijdte heeft en van het openbaar vertrouwen geniet (Cass. 26 oktober 2010, *Pas.* 2010, 2790, *TGR* 2011, 134 en *T.Straf.* 2011, 264, noot H. VAN BAVEL; RIGAUX-TROUSSE, *a.w.*, III, nr. 75; T. BYL, “De factuur in het strafrecht” in G.L. BALLON en I. SAMOY (eds.), *De factuur en verwante documenten*, Brugge, 2008, (255) 259, nr. 343). Niet alle geschriften die een verdraaiing van de waarheid bevatten, maken dus een vals geschrift uit in de zin van de strafwet. Komen alleen in aanmerking, die geschriften die aan de overheid of aan private personen worden voorgelegd en waaraan dezen geloof mogen hechten, de vermeldingen die erin werden opgenomen voor waar mogen aanzien (C. SAVONET, *a.w.*, (391) 394; Cass. 21 juni 2005, *Arr.Cass.* 2005, 1390 en *Pas.* 2005, 1384; Cass. 13 september 2005, *Arr.Cass.* 2005, 1619 en *Pas.* 2005, 1622; Cass. 20 september 2005, *Arr.Cass.* 2005, 1671, *Pas.* 2005, 1676, *RW* 2007-08, (verkort) en *T.Verz.* 2006, 407 (verkort); Cass. 18 april 2006, *Pas.* 2006, 854 en *RW* 2006-07, 1273, noot S. VAN DYCK). Het is niet vereist dat het gaat om een origineel document, een eensluitend afschrift of een geschrift met bijzondere bewijswaarde (Cass. 13 september 2005, *Arr.Cass.* 2005, 1619 en *Pas.* 2005, 1622; Cass. 15 november 2006, *Pas.* 2006, 2336).

717 Iedere vastlegging van een idee door tekens die via hun kennisname een kennisoverdracht toelaten komt in aanmerking, ook indien deze tekens niet rechtstreeks maar slechts na machinale verwerking leesbaar zijn of een verwerking door een computer veronderstellen (T. BYL, “De factuur in het strafrecht” in G.L. BALLON en I. SAMOY (eds.), *De factuur en verwante documenten*, Brugge, 2008, (255) 259, nr. 343). Ook de materiële drager waarop de tekens werden vastgelegd is van geen belang (RIGAUX-TROUSSE, *a.w.*, III, nrs. 76-78).

Geschriften hebben een juridische draagwijdte zo ze op een of andere wijze iets aantonen, bewijzen of aannemelijk maken (Cass. 10 september 1962, *Pas.* 1963, I, 45; Cass. 27 september 1965, *Pas.* 1966, I, 126; Cass. 26 februari 1968,

Pas. 1968, I, 796; *Cass.* 16 januari 1981, *Arr.Cass.* 1981, 524 en *Pas.* 1981, I, 515); niet vereist is dat het geschrift wettelijke of processuele bewijskracht heeft; wel dat het van aard is om in een zekere mate een akte of een rechtsfeit te bewijzen in het normale sociale verkeer (*Cass.* 26 februari 1968, *Pas.* 1968, I, 796; *Cass.* 5 oktober 1982, *Pas.* 1983, I, 167; NYPELS-SERVAIS, *Le code pénal interprété*, 11, 598, nr. 13).

718 Aan het openbaar vertrouwen dringt een geschrift zich op mits de gemeenschap gerechtigd is het rechtsfeit of de akte als waar te beschouwen (J. VANHALEWIJN en L. DUPONT, *a.w.*, 22, nr. 67), zodat de overheid of particulieren die er kennis van nemen of aan wie het wordt voorgelegd de waarachtigheid van de rechtshandeling of het rechtsfeit kunnen aannemen die in dat geschrift is vastgelegd of kunnen gerechtigd zijn daaraan geloof te hechten (*Cass.* 18 juni 1985, *Pas.* 1985, I, 1335 en *Arr.Cass.* 1984-85, 1445; *Cass.* 27 september 1988, *Arr.Cass.* 1988-89, 105 en *Pas.* 1989, I, 93; *Cass.* 16 december 1997, *Arr.Cass.* 1997, 1372 en *Pas.* 1997, I, 1448; *Cass.* 23 december 1998, *AJT* 1998-99, 541, *Arr.Cass.* 1998, 1166, *JLMB* 1999, 61, *RW* 1998-99, 1309 en *Rev.dr.pén.* 1999, 393; *Cass.* 16 juni 1999, *Arr.Cass.* 1999, 845 en *Rev.dr.pén.* 2000, 81; *Cass.* 21 juni 2005, *Arr.Cass.* 2005, 1390 en *Pas.* 2005, 1384; *Cass.* 13 september 2005, *Arr.Cass.* 2005, 1619 en *Pas.* 2005, 1622; *Cass.* 15 november 2006, *Pas.* 2006, 2336). Zo is valsheid in die boeken en rekeningen strafbaar waarvan de wet het houden verplichtend heeft gesteld, maar ook de valsheid gepleegd in hulpboeken bij de boekhouding, waarvoor er geen wettelijke verplichting bestaat (*Cass.* 19 april 1909, *Pas.* 1909, I, 204. Zie w.b. bordellen die een levering aan de staat vaststellen: *Cass.* 20 april 1988, *Arr.Cass.* 1987-88, 1043 en *Pas.* 1988, I, 982). Ook op deze laatste moet men kunnen vertrouwen. Geschriften die slechts overtuigingswaarde bezitten mits een controle werd uitgeoefend, genieten niet van het openbaar vertrouwen zolang deze controle niet plaatsgreep (RIGAUX-TROUSSE, *a.w.*, III, nr. 86; J. VANHALEWIJN en L. DUPONT, *a.w.*, nr. 68, 23).

Hieruit volgt, voor de factuur, dat leugenachtige verklaringen vanwege de leverancier, opsteller van de factuur, die in de factuur werden opgenomen, tegenover de afnemer, geadresseerde van de factuur, geen strafbare valsheid uitmaken. Een factuur verkrijgt trouwens maar volle bewijskracht nadat ze werd nagezien en aanvaard. De geadresseerde kan immers de vermeldingen in de factuur controleren en leugens, weglatingen of overdrijvingen opsporen (G. HOORNAERT, *Faux en écritures, Faux bilans*, nrs. 125-126; CLOQUET, nr. 921 e.v.; vgl. *Cass.* 7 september 1926, *Pas.* 1927, I, 49; *Cass.* 25 oktober 1988, *Arr.Cass.* 1988-89, 226 en *Pas.* 1989, I, 204; *Cass.* 19 september 1995, *Arr.Cass.* 1995, 798, *Pas.* 1995, 827 en *RW* 1995-96, 1209, noot M. GELDERS; *Cass.* 14 december 2010, *Pas.* 2010, 3246 en *RABG* 2011, 588, noot L. DELBROUCK; Luik 22 maart 1988, *JLMB* 1989, 518. Kritisch: T. BYL, "De factuur in het strafrecht" in G.L. BALLON en I. SAMOY (eds.), *De factuur en verwante documenten*, Brugge, 2008, (255) 264, nr. 350; S. VAN DICK, *Valsheid in geschriften en gebruik van valse geschriften*, Antwerpen, 2007, nr. 165 e.v.; Kh. Dendermonde 9 juni 2011, *P&B* 2011, 233), zodat hij deze niet zo maar

hoeft te aanvaarden. Slaagt de geadresseerde er niet in de detecteerbare verdraaiing van de werkelijkheid te ontdekken, dan kan hij na zijn aanvaarding een beroep doen op dwaling en bedrog, doch niet op valsheid in geschriften (CLOQUET, nr. 468; vgl. Brussel 3 maart 1958, *JT* 1959, 207 en *Rev.dr.pén.* 1958-59, 1008).

Het is evenwel anders, en de geadresseerde van de factuur zal dus wel een strafbare valsheid in geschriften kunnen inroepen, indien vaststaat dat omwille van aan de verkoper toe te rekenen handelingen (*in casu* het vervalsen van weegdocumenten) de koper zich in de onmogelijkheid bevond om de vermeldingen op de factuur te controleren, zodat de koper de factuur als juist moest aanzien (Cass. 25 oktober 1988, *Arr.Cass.* 1988-89, 226 en *Pas.* 1989, I, 204).

Tussen bij de in de factuur vastgelegde transactie betrokken personen heeft de factuur slechts bewijswaarde mits ze werd aanvaard (Cass. 3 december 1953, *Pas.* 1954, I, 272; Cass. 31 mei 1956, *Pas.* 1956, I, 1049). Net als ieder ander handelsbescheid geniet de factuur slechts van de bescherming van artikel 193 e.v. Sw. van zodra ze als bewijs dienstig is (RIGAUX-TROUSSE, *a.w.*, III, 97). Er moet overigens een onderscheid worden gemaakt tussen de strafrechtelijk gesanctioneerde valsheid en de burgerlijk gesanctioneerde valsheid: deze laatste wordt specifiek geregeld in artikelen 895-914 Ger.W. Ook met deze kan worden opgetreden tegen een valse factuur (zie. Kh. Dendermonde 9 juni 2011, *P&B* 2011, 233).

719 Men kan bovendien aanvoeren dat, zolang een factuur slechts invloed heeft in de verhouding tussen opsteller en geadresseerde, ze het algemeen belang, het openbaar vertrouwen niet schaadt. Enkel van zodra de factuur een onbepaald aantal personen, anderen dan bij de factuur betrokken personen, kan beïnvloeden in hun opvattingen over de relatie tussen de opsteller en de geadresseerde, kan ze aanleiding geven tot een vordering wegens valsheid in geschriften (Cass. 21 december 1959, *Arr.Cass.* 1960, 368 en *Pas.* 1960, I, 477; Cass. 7 september 1926, *Pas.* 1927, I, 49).

Dit is het geval, indien de geadresseerde bij de aanvaarding valse beschikkingen en verbintenissen of kwijtingen van schuld in de factuur inlast om de schuldeiser-opsteller van de factuur te bedriegen (HOORNAERT, *a.w.*, nr. 126, 173; *Les Nouvelles, Droit pénal II, Crimes et délits contre la foi publique*, nr. 2009). Er is ook valsheid in geschriften zo valse facturen werden opgesteld die, door het gebruik waarvoor zij werden opgesteld, nadeel aan derden kunnen berokkenen en tegen hen uitwerking kunnen hebben, ongeacht of de factuur aangenomen werd of niet (Cass. 19 mei 1936, *Pas.* 1936, I, 262 en *Rev.dr.pén.* 1936, 666; Cass. 7 mei 1951, *Pas.* 1951, I, 599; Cass. 28 november 1978, *Arr.Cass.* 1979, 355 en *Pas.* 1979, I, 357. Zie verder J. VANHALEWIJN en L. DUPONT, *a.w.*, nr. 139 met verdere verwijzingen). Dat is ook het geval indien door de toevoeging van een clause aan order, de factuur van aard

verandert en in werkelijkheid een verhandelbaar handelseffect wordt (*Les Nouvelles, Droit pénal*, II, nr. 2009).

Het opmaken van facturen die niet beantwoorden aan enige levering of prestatie, maar enkel tot doel hadden het trekken van wissels te verantwoorden, zodat de beklagde door de verdiscontering ervan geld kon krijgen bij de bank, vormt derhalve valsheid in geschriften (Gent 30 juni 1981, *RW* 1984-85, 2208, met noot VANDEPLAS).

Het verdraaien van de waarheid kan gebeuren door vervalsing van het geschrift zelf of door vervalsing van de in het geschrift vastgelegde inhoud, die een rechtsfeit of een akte kan zijn. In dit verband onderscheidt men materiële valsheid (vervalsing van het geschrift) en intellectuele valsheid (vervalsing van de inhoud van het schriftstuk) (b.v. Cass. 15 oktober 1981, *RW* 1983-84, 179 en *Pas.* 1982, I, 238).

Er is materiële valsheid als een persoon een dubbel opmaakt en verstuurt van een zogenaamde factuur waarvan de gegevens niet met de werkelijkheid overeenstemmen en hij dit geschrift antedateert met de bedoeling de stilzwijgende aanvaarding door de bestemming aan te tonen (Gent 25 november 1970, *RW* 1970-71, 1720).

Intellectuele valsheid wordt begaan als facturen worden opgesteld met een vermelding van meer afgelegde kilometers die zouden zijn gepresteerd voor leerlingenvervoer, dan in werkelijkheid het geval was en waardoor gepoogd werd een hoger bedrag voor vervoerskosten te bekomen dan er in werkelijkheid verschuldigd was (Cass. 5 oktober 1982, *Pas.* 1983, I, 167).

§ 2. Valse handtekeningen

720 Telkens als iemand een akte ondertekent met een handtekening die niet de zijne is, is er valse handtekening. Daar ook de onleesbare krabbel een handtekening kan zijn, heeft het geen belang of de vervalser de handtekening van een bestaand persoon nabootst of niet, of dat hij een handtekening plaatst en deze doet doorgaan voor deze van een gefingeerd persoon. Het volstaat dat er een tweespalt bestaat tussen de identiteit van de persoon en de handtekening die aan deze persoon toebehoort (zie uitvoerig NYPELS-SERVAIS, *a.w.*, II, 592-593; J. VANHALEWIJN en L. DUPONT, *a.w.*, 92-95).

Komen er valse handtekeningen op de factuur voor dan zal men moeten nagaan of daardoor de inhoud van de factuur met de schijnbaar ondertekenende persoon in verband wordt gebracht, dat deze de waarachtigheid van de vermeldingen in de factuur bevestigt of zich deze vermeldingen toe-eigent. Dan immers bestaat er gevaar dat derden bedrogen worden. Ondertekening van de factuur is echter voor de strafbaarstelling niet vereist. Wel moet de factuur aan een bepaalde persoon kunnen toegeschreven worden (T. BYL, "De factuur in het strafrecht" in G.L. BALLON en I. SAMOY (eds.), *De factuur en verwante documenten*, Brugge, 2008, (255) 260, nr. 343).

§ 3. Valsheid door vervalsing of namaking van geschriften

721 Iedere wijziging aan een bestaand geschrift door toevoeging of weglating, om het even welk procedé er werd gebruikt (J. VANHALEWIJN en L. DUPONT, *a.w.*, nr. 302, met verwijzingen), levert vervalsing op. Vereist is dat de akte reeds was opgesteld, nu het om het “achteraf invoeren” gaat.

De namaking van een geschrift betreft het maken van een nieuw geschrift of de imitatie van een vals geschrift (J. VANHALEWIJN en L. DUPONT, *a.w.*, nr. 305, met verwijzingen). Valt hier evenwel niet onder de toevoeging van een clause aan een bestaande akte, indien uit de teruggezonden akte duidelijk bleek dat de litigieuze vermelding door verweerster was toegevoegd en anderzijds dat verweerder bij de akte een los blaadje had gevoegd om de aandacht van eiser op de toevoeging te vestigen (Cass. 15 oktober 1981, *RW* 1983-84, 179 en *Pas.* 1982, I, 238).

§ 4. Valsheid door valse verklaringen

722 Strafbaar is ook de valsheid die erin bestaat bedingen te vervalsen of feiten en verklaringen die de akten tot doel hadden op te nemen of vast te stellen te vervalsen. Dit kan ook door het nalaten om een gedeelte van een beding op te nemen of de feiten en verklaringen die dienden vastgelegd gedeeltelijk niet op te nemen (J. VANHALEWIJN en L. DUPONT, *a.w.*, 321).

Verklaringen of feiten die de akten tot doel hadden op te nemen of vast te stellen zijn niet de verklaringen die een akte moet of kan vaststellen krachtens een wettelijke bepaling, maar ook alle vermeldingen in een akte die enigermate een bewijs kunnen vormen van de vastgestelde verklaringen of feiten (Cass. 27 september 1965, *Pas.* 1966, I, 126; Cass. 19 mei 1981, *Arr.Cass.* 1980-81, 1090 en *Pas.* 1981, I, 1089). Het niet-vermelden of niet afzonderlijk vermelden van bepaalde elementen, die de akte moest vermelden, kan strafbare valsheid uitmaken (Cass. 3 januari 2007, *Arr.Cass.* 2007, 4, concl. J. GENICOT en *Pas.* 2007, 4, concl. J. GENICOT).

Een voorbeeld is het opstellen van facturen met een hogere hoeveelheidsvermelding dan de geleverde hoeveelheid steenkool, bedoeld om een hogere vergoeding te krijgen dan deze die op grond van de levering verschuldigd was (Brussel 21 maart 1913, *Pas.* 1913, II, 123), of het opmaken van een factuur voor werken die reeds in een eerdere factuur waren aangerekend; dubbele facturatie is valse facturatie, nu de dader zich daardoor sommen wil toe-eigenen die hem contractueel niet toekwamen (Cass. 28 november 1978, *Arr.Cass.* 1978-79, 355).

§ 5. Valsheid door geveinsde overeenkomsten

723 Zo partijen overeenkomen de waarheid van wat zij overeenkwamen niet bekend te maken, hetzij om te doen geloven dat er geen overeenkomst bestaat, hetzij om de ware aard van hun overeenkomst of van bedingen ervan te verbergen, dan is er valsheid door geveinsde overeenkomsten (J. VANHALEWIJN en L. DUPONT, *a.w.*, nr. 326).

Tussen partijen is veinzing principieel geoorloofd en is de akte slechts nietig indien de werkelijke overeenkomst een ongeoorloofd voorwerp heeft. Hebben partijen geen ongeoorloofde motieven dan is veinzing geoorloofd (Cass. 17

mei 1934, *Pas.* 1934, I, 283; Cass. 14 april 1964, *RW* 1964-65, 665 en *JT* 1964, 444). Slechts als de simulatie gebeurde met frauduleuze bedoelingen of om te schaden is zij strafbaar (Cass. 26 september 1966, *Arr.Cass.* 1967, 91 en *Pas.* 1967, I, 89; Cass. 26 februari 1968, *Arr.Cass.* 1968, 847 en *Pas.* 1968, I, 799; RIGAUX en TROUSSE, *a.w.*, 69-70, nr. 85 en 154, nr. 170). Mogelijk nadeel voor derden is immers een algemeen vereiste voor de strafbaarheid van valsheid in geschriften.

Zo is er valsheid in geschriften als valse facturen worden opgesteld, m.b.t. beweerde leveringen van tabak door een fabrikant aan een klant die slachtoffer was van een brand, met het oogmerk de verzekeraar van deze klant te doen betalen voor deze zogezegd verloren gegane tabak (Cass. 3 juni 1935, *Pas.* 1935, I, 264).

Het opmaken van fictieve facturen en contracten om belastingontduiking te plegen (Cass. 28 november 1979, *Arr.Cass.* 1979-80, 391 en *Pas.* 1980, I, 394) is eveneens valsheid in geschriften.

§ 6. Valsheid door het valselijk opmaken van overeenkomsten, verbintenissen of schuldbevrijdingen

724 Hierdoor wordt het redigeren zelf, het opstellen van valse akten betoogd door onderschuiven van personen, het bedrieglijk laten ondertekenen van overeenkomsten, schuldbevrijdingen en dergelijke of het misbruik maken van een blanco-ondertekening (J. VANHALEWIJN en L. DUPONT, *a.w.*, nr. 318 e.v.). Dit gebeurt wanneer fictieve facturen opgesteld worden op naam van een bank die pandhoudende schuldeiser is ten laste van een vennootschap die de gefactureerde steenkool in werkelijkheid had gekocht, teneinde te beletten dat derden de rechten op deze levering zouden uitoefenen die ze tegen de vennootschap konden hebben (Cass. 18 september 1950, *Pas.* 1951, I, 6).

Ook het opstellen van vier fictieve facturen uitgaande van een niet-bestaande firma die textielproducten aan de opsteller van de facturen zou hebben verkocht, waarna deze facturen aan de Kamer van Koophandel worden voorgelegd om oorsprongsattesten voor het verkocht textiel te krijgen, is valsheid (Cass. 21 december 1959, *RW* 1959-60, 1652 en *Pas.* 1960, I, 477).

§ 7. Nadeel

725 Vereist is een mogelijk, materieel of moreel nadeel dat moet bestaan op het ogenblik van de valsheid. Zowel de krenking van het algemeen belang als van private belangen komt in aanmerking (RIGAUX-TROUSSE, *a.w.*, 196 e.v.; J. VANHALEWIJN en L. DUPONT, *a.w.*, 120 e.v.). Inzake valsheid in een getuigschrift is de mogelijkheid van schade een van de bestanddelen van het misdrijf. Een getuigschrift, opgemaakt om de welwillendheid jegens iemand op te wekken of om die persoon een betrekking, krediet of hulpbetoon te verschaffen, kan redelijkerwijs beschouwd worden als een stuk dat het gewenste resultaat tengevolge kan hebben (Cass. 5 maart 2008, *Pas.* 2008, 613, concl. J. LECLERCQ).

De persoon die op de facturen valselijk vermeldt dat hij over de voor een bepaalde beroepsuitoefening vereiste vergunning of vestigingsgetuigschrift beschikt, teneinde te kunnen aantonen dat hij bepaalde werken kan uitvoeren,

benadeelt dus voldoende het algemeen belang, zelfs zonder dat werkelijk nadeel voor welbepaalde personen uit de valse vermelding voortvloeiend, zal moeten worden aangetoond.

Wie valse facturen opstelt om de controle van de door de overheid daartoe gemachtigde ambtenaren onmogelijk te maken, pleegt strafbare valsheid, zelfs zo later blijkt dat de feiten die men wou verdoezelen niet strafbaar waren (Cass. 10 november 1947, *Pas.* 1947, I, 470; vgl. Cass. 23 juni 1941, *Pas.* 1941, I, 248, met noot; Corr. Luik 20 december 1937, *Rev.dr.pén.* 1938, 709).

§ 8. Bijzonder opzet

726 Het bedrieglijk opzet, dat vereist is opdat valsheid strafbaar zou zijn, bestaat zodra de dader, met de beschaming van het vertrouwen van het publiek in een geschrift, enig voordeel of enige winst beoogt, die hij niet zou hebben behaald indien hij de waarheidsgetrouwheid en de authenticiteit van het geschrift had geëerbiedigd (Cass. 13 maart 1996, *Arr.Cass.* 1996, 224, *Pas.* 1996, 239 en *Rev.dr.pén.* 1996, 755, noot; Cass. 25 juni 2008, *Pas.* 2008, 1657 en *Rev.dr.pén.* 2009, 79; Cass. 22 april 2009, *Arr.Cass.* 2009, 1077, *Pas.* 2009, 991 en *Rev.dr.pén.* 2009, 933). Het bijzonder opzet veronderstelt een bedrieglijk opzet of een oogmerk om te schaden en de bedoeling om zichzelf of anderen een onrechtmatig voordeel te verschaffen (J. VANHALEWIJN en L. DUPONT, *a.w.*, nr. 423 e.v.; Cass. 13 maart 1996, *Arr.Cass.* 1996, 224, *Pas.* 1996, 239 en *Rev.dr.pén.* 1996, 755, noot; Cass. 25 mei 1983, *Pas.* 1983, I, 1073; Cass. 15 november 2006, *Pas.* 2006, 2336).

§ 9. Gebruik van valse geschriften

727 Gebruik van valse facturen wordt door artikel 197 Sw. bestraft met dezelfde straffen als bij valsheid. Het gebruik van een vals stuk is de materiële gedraging van het zich bedienen van de akte of van het stuk om er een bepaald doel mee te bereiken; de feitenrechter oordeelt onaantastbaar of de materiële gedraging die de beklaagde ten laste wordt gelegd, dergelijk gebruik uitmaakt (Cass. 13 mei 2008, *Pas.* 2008, 1157; S. VAN DYCK, *Valsheid in geschriften en gebruik van valse geschriften*, Antwerpen, 2007, nrs. 333 tot 338). De aanwending van het stuk moet van die aard zijn dat ze een middel kan zijn om uitwerking te geven aan de valsheid (Cass. 13 mei 2008, *Pas.* 2008, 1157; Cass. 13 januari 2009, *Arr.Cass.* 2009, 105, *Nullum Crimen* 2009, 265, noot S. VAN DYCK, *Pas.* 2009, 83 en *TGR* 2009, 190; S. VAN DYCK, *Valsheid in geschriften en gebruik van valse geschriften*, Antwerpen, 2007, 573-607).

Vereist is dat uit het gebruik een nadeel voortvloeit, dat van dezelfde aard is als het vereiste nadeel bij valsheid in geschriften. Ook voor het bijzonder opzet dat in hoofde van de gebruiker van het vervalste stuk moet aanwezig zijn, geldt dat hetzelfde vereist is als bij valsheid in geschriften (RIGAUX en TROUSSE, *a.w.*, nrs. 267-268; J. VANHALEWIJN en L. DUPONT, *a.w.*, nrs. 472 en 474).

Niet vereist is dat de gebruiker en de vervalser een en dezelfde persoon zijn, dat de dader van de valsheid meewerkte om het gebruik van het vervalste stuk mogelijk te maken of dat de gebruiker van het vervalste stuk meewerkte aan de opstelling ervan (NYPELS en SERVAIS, *a.w.*, I, 610 e.v., nrs. 1-2).

Het indienen van een schuldvordering, neergelegd in een factuur, bij de curator van een faillissement, zelfs al is ze niet gegrond, is geen gebruik van valse stukken, nu de ingediende schuldvordering door de curator kan worden onderzocht en betwist (Gent 30 juni 1981, *RW* 1984-85, 2208, met noot A. VANDEPLAS).

Het gebruik van valse stukken duurt voort, zelfs zonder een nieuw feit van de dader van de valsheid en zonder herhaalde tussenkomst van zijnentwege, zolang het door hem beoogde doel niet volledig is bereikt en zolang de hem verweten beginhandeling zonder verzet van zijn kant, het nuttig gevolg heeft dat hij ervan verwachtte; het strafbaar karakter van een gebruik van valse stukken voor de vervalser, vereist dus niet dat hij de duur ervan kon voorzien, het volstaat dat hij kon voorzien dat het valse stuk de door hem gewenste uitwerking zal hebben of zal kunnen hebben (Cass. 6 maart 2001, *Arr.Cass.* 2001, 388 en *Pas.* 2001, 384; Cass. 12 februari 2002, *Arr.Cass.* 2002, 1408, *NJW* 2002, 169 en *Pas.* 2002, 388; Cass. 7 februari 2007, *Arr.Cass.* 2007, 309, *Pas.* 2007, 268 en *Rev.dr.pén.* 2007, 857; Cass. 2 april 2008, *JT* 2008, 390, noot F. KUTY en *Pas.* 2008, 809; Cass. 23 april 2008, *Pas.* 2008, 987).

AFDELING II

FISCALE MISDRIJVEN GEPLEEGD DOOR MIDDEL VAN FACTUREN

728 Wanneer de wetgever in een bijzondere bepaling afwijkt van de bestraffing van valsheid in geschriften, die in algemene bewoordingen in het Strafwetboek is bepaald, is doorgaans die bijzondere bepaling van toepassing, met uitsluiting van alle overige bepalingen (Cass. 3 juni 2009, *Arr.Cass.* 2009, 1543, *Pas.* 2009, 1406 en *Rev.dr.pén.* 2010, 359, noot F. ROGGEN).

De definitie van de fiscale valsheid is in grote mate identiek aan deze in artikel 193 e.v. Sw. (C. SAVONET, *a.w.*, 401, nr. 659). De schade bestaat voornamelijk in de aantasting van de publieke financiën.

Het opmaken van een factuur en het gebruik ervan kunnen valsheid in geschriften en gebruik uitmaken in de zin van artikel 73bis, eerste lid WBTW en artikel 450, eerste lid WIB 1992, zonder dat is vereist dat die factuur in de boekhouding of in de jaarrekening van de bestemming zijn opgenomen (Cass. 18 januari 2011, *Pas.* 2011, 207). Deze bepalingen beogen specifiek zowel de valsheid die tot doel heeft de administratie te misleiden bij de berekening van de belastingen als deze welke ertoe strekt niet te betalen of de betaling uit te stellen (Cass. 21 mei 2008, *FJF* 2008, 922, *Pas.* 2008, 1248, met concl. Adv. Gen. VANDERMEERSCH, *Rev.dr.pén.* 2008, 935, met concl. Adv. Gen. VANDERMEERSCH en *TFR* 2009, 181, noot S. VAN DYCK).

729 Het moreel element van de fiscale valsheid verschilt van dat van de gemeenrechtelijke valsheid in geschriften. De fiscale valsheid in geschriften vereist een frauduleus opzet of een intentie om te schaden die tot doel heeft om fiscale voordelen te behalen (C. SAVONET, *a.w.*, (391) 402, nr. 660). Terwijl artikel 196 Sw. ertoe strekt het vertrouwen van het publiek in geschriften te beschermen, beoogt artikel 73bis WBTW geen bescherming van de openbare trouw, maar de specifieke bestraffing van het valse stuk dat tot doel heeft de belastingadministratie te misleiden met het oog op de berekening van de voormelde belasting, de betaling ervan te vermijden of de verplichting daartoe uit te stellen; daaruit volgt dat het gebruik van dat valse belastingstuk voortduurt tijdens het fiscale geschil, wanneer het geen louter verweermiddel is maar

ertoe strekt het oogmerk zelf van de valsheid te verwezenlijken (Cass. 13 juni 2006, *Pas.* 2006, 1393; Cass. 21 mei 2008, *FJF* 2008, 922, *Pas.* 2008, 1248, met concl. Adv. Gen. VANDERMEERSCH, *Rev.dr.pén.* 2008, 935, met concl. Adv. Gen. VANDERMEERSCH en *TFR* 2009, 181, noot S. VAN DYCK).

Hetzelfde feit kan tezelfdertijd een fiscale valsheid en een gemeenrechtelijke valsheid in geschriften uitmaken; er kan een ideële samenloop bestaan tussen beide (daarover C. SAVONET, *a.w.*, (391) 402, nr. 660).

§ 1. Inbreuken op de bepalingen van de verschillende fiscale wetboeken

730 De omschrijving van het misdrijf luidt telkens dat met gevangenisstraf van een maand tot vijf jaar en met geldboete van 250 euro tot 12.500 euro of met een van die straffen alleen wordt bestraft, hij die, met bedrieglijk opzet of met het oogmerk om te schaden, de bepalingen van het wetboek of de ter uitvoering ervan genomen besluiten overtreedt, door in openbare geschriften, in handelsgeschriften of in private geschriften valsheid te plegen, of door van een zodanig vals geschrift gebruik te maken (art. 450, eerste lid WIB, art. 73*bis*, eerste lid WBTW, art. 206*bis*, eerste lid W.Reg., art. 66*bis*, eerste lid W.Zeg., art. 133*bis*, eerste lid W.Succ.).

§ 2. Inbreuken op de douanewetgeving

731 Wie, met het opzet de douane te bedriegen, aan de douane documenten voorlegt of laat voorleggen die vals, bedrieglijk, misleidend of onjuist zijn, wordt gestraft met een boete van 250 tot 625 euro, zonder dat zij lager mag zijn dan het tienvoudige van de rechten en taksen die mogelijk werden ontdoken.

Dezelfde straffen bedreigen hem die attesten, facturen of documenten aflevert die vals, misleidend of onjuist zijn en die bestemd zijn om de douane te bedriegen.

Bij herhaling loopt men gevaar bovendien nog tot een gevangenisstraf van acht tot dertig dagen te worden veroordeeld, zonder dat toepassing mag worden gemaakt van artikel 228 (art. 259 algemene wet douane en accijnzen).

Met een geldboete van 250 tot 625 euro wordt bestraft hij die een factuur, een attest of elk ander document dat vals of onjuist is, opstelt of laat opstellen, ter beschikking stelt of gebruikt, met het opzet de douane-autoriteiten van een vreemd land te misleiden of ze gebruikt met het oogmerk de douane-instanties van een vreemd land te bedriegen of om ten onrechte een preferentieel regime te verkrijgen inzake douanerechten, accijnzen, heffingen of restituties (art. 260 algemene wet douane en accijnzen). De bestraffing door dit artikel sluit de toepassing van de straffen door het Strafwetboek voorzien niet uit.

Iedere andere inbreuk, door middel van een factuur gepleegd op de douane- en accijnzenwetgeving en waarvoor er dus geen specifieke andere sanctie is voorzien inzake douane en accijnzen, wordt bestraft met een geldboete van 125 tot 1.250 euro. De goederen ten aanzien waarvan die inbreuken zijn gepleegd, worden in beslag genomen en verbeurd verklaard (art. 261 algemene wet douane en accijnzen).

AFDELING III

ANDERE MISDRIJVEN GEPLEEGD DOOR MIDDEL VAN FACTUREN

§ 1. Marktpraktijkenwet

732 Artikel 125 WMPC bestraft met een geldboete van 500 tot 20.000 euro, zij die te kwade trouw de bepalingen van de wet overtreden. Voor de bepalingen in de wet marktpraktijken die in andere artikelen strafrechtelijk worden beteugeld (art. 124, 126 en 127 wet marktpraktijken) wordt een uitzondering gemaakt. Voor de inbreuken bedoeld in artikel 95 WMPC (miskenningen van de algemene norm van eerlijkheid in de beroepsbetrekkingen tussen ondernemingen) wordt eveneens een uitzondering voorzien.

Het begrip kwade trouw heeft van meetaf aan aanleiding gegeven tot controverse in de rechtsleer en tot uiteenlopende rechtspraak.

Het misdrijf werd in de handelspraktijkenwet 1971 ingeschreven en bij de vervanging ervan in 1991 hernomen. Van bij het begin werd twijfel geuit of de omschrijving wel strookt met het legaliteitsbeginsel (zie P. DE VROEDE en G.L. BALLON, *Handelspraktijken*, Antwerpen, 1986, 774-775, nr. 1532, met verwijzingen; A. VANDEPLAS, "De strafsancities in de nieuwe wet handelspraktijken" in J. STUYCK en P. WYTINCK, *De nieuwe wet handelspraktijken*, Brussel, 1992, (345) 350, nr. 6 e.v.). Het is immers onduidelijk wat met het begrip "kwade trouw" precies wordt bedoeld. Volgens de minister van Economische Zaken zou het gaan om een bewust overtreden van de bepalingen van de wet, zonder dat een bijzonder opzet zou zijn vereist (zie J. STUYCK, *Handelspraktijken*, 118-119, nr. 145). Maar dit verschilt niet van het algemeen opzet dat voor elk misdrijf is vereist.

Volgens het hof van beroep te Brussel blijkt de kwade trouw uit de kennis van het onwettelijk karakter van de gestelde handeling en de zekerheid dat de handelwijze tegen de wet indruist evenals uit de pogingen om de overheid te misleiden (Brussel 26 mei 1997, *Jaarboek Handelspraktijken* 1997, 283). Kwade trouw zou samenvallen met een wetens en willens gestelde, door de wet strafbaar gestelde handeling, wat ook de beweegredenen van de dader mogen zijn (Corr. Luik 30 mei 1996, *Jaarboek Handelspraktijken* 1996, 353. Vgl. Gent 26 oktober 1989, *DCCR* 1989, 433, noot P. BODSON).

Het omzeilen van een eerder stakingsbevel of het verderzetten van de veroordeelde praktijk in een andere vorm, wijst op kwade trouw (Cass. 3 oktober 1979, *RW* 1978-79, 1211, noot J. STUYCK; Bergen 6 maart 1985, *JT* 1985, 717). Er lijkt ook unanimititeit te bestaan over de kwade trouw van diegene die eerdere waarschuwingen van de administratie of processen-verbaal wegens gelijkaardige feiten volkomen negeert (Gent 21 oktober 1998, *Jaarboek Handelspraktijken* 1998, 666; Corr. Gent 7 september 1993, *Jaarboek Handelspraktijken* 1993, 521; Corr. Brugge 7 januari 1998, *Jaarboek Handelspraktijken* 1998, 148).

733 Naar luid van artikel 124 WMPC worden met geldboete van 250 tot 10.000 euro gestraft, zij die de bepalingen overtreden van de artikelen 5 tot 8 betreffende de prijsaanduiding en van de besluiten ter uitvoering van artikel 9 WMPC. Indien evenwel een inbreuk op de besluiten genomen in uitvoering van artikel 9 eveneens een inbreuk inhoudt op de wet van 24 januari 1977 betreffende de bescherming van de gezondheid van de verbruikers op het stuk van de voedingsmiddelen en andere producten, zijn alleen de straffen voorzien in deze laatste wet van toepassing (de verwijzing naar art. 9 wet marktpraktijken is fout; deze betreft besluiten inzake de prijsaanduiding, waarvoor in de wet 24 januari 1977 geen machtiging aan de Koning werd verleend, noch in haar uitvoeringsbesluiten enige regeling werd voorzien. In werkelijkheid gaat het om de krachtens art. 11 wet marktpraktijken genomen maatregelen inzake de benaming, de samenstelling en de etikettering).

Dezelfde straffen bedreigen hen die artikel 10 betreffende de benaming, de samenstelling en de etikettering van producten en ook de besluiten ter uitvoering van de artikelen 11 en 12, de artikelen 13 tot 17 betreffende de aanduiding van de hoeveelheid en van de besluiten ter uitvoering van artikel 18, de artikelen 45 tot 56 betreffende de overeenkomsten op afstand en de besluiten genomen ter uitvoering van artikel 57, de artikelen 58 tot 64 betreffende de overeenkomsten gesloten buiten de lokalen van de onderneming, de artikelen 79 en 80 betreffende de bestelbon en de bewijsstukken en de besluiten ter uitvoering van de artikelen 79 en 80, artikel 86 betreffende de oneerlijke handelspraktijken jegens de consumenten en artikel 98 betreffende de afgedwongen overeenkomsten ten aanzien van ondernemingen overtreden (art. 124, eerste al. 1°, 2°, 3°, 8°, 9°, 11°, 13°, 14° en tweede al. WMPC).

§ 2. Misbruik van vertrouwen, oplichting en bedrog

734 Daar artikel 491 Sw. voor de strafbaarstelling eist dat biljetten, kwijtingen, geschriften van om het even welke aard die een verbintenis of een schuldbevrijding inhouden of teweegbrengen werden verduisterd of verspild, kan de factuur, vooral de reeds voor voldaan ondertekende factuur, gebruikt worden om misbruik van vertrouwen te plegen.

Aldus, zo zulke kwijting aan een aangestelde of lasthebber werd gegeven om het factuurbedrag bij de klant te gaan innen en de aangestelde of de lasthebber de ontvangen gelden verkwist of deze achterhoudt of de voor kwijting ondertekende factuur overhandigt zonder betaling te eisen (CLOQUET, 252, nr. 869).

Is er geen terhandstelling door de leverancier die een tijdelijke buitenbezitstelling van de factuur impliceert of was deze terhandstelling van een factuur niet vrijwillig, dan is er geen misbruik van vertrouwen, maar diefstal. Aldus indien een aangestelde of lasthebber (belast met de boekhouding) facturen ontvreemdt of vernietigt of indien de bestemming aan wie de factuur ter aanvraag wordt aangeboden, deze ontvreemdt of vernietigt (vgl. SCHUIND en VANDEPLAS, *Traité de droit criminel*, I, 442, nr. 6).

Het kwaadwillig of bedrieglijk verduisteren van een factuur nadat deze in een rechtsgeding werd voorgelegd, valt onder artikel 495 Sw. De houder van een factuur, waarvan de overlegging door de rechter werd bevolen, die deze bedrieglijk vernietigt, wegmaakt of verbergt, wordt door artikel 495bis Sw. bestraft.

Een factuur met een bewust vals opschrift of valse vermeldingen kan een element zijn bij het misdrijf van oplichting (zie daarover uitgebreid C. SAVONET, *a.w.*, 406-408, nrs. 666-668). De juistheid van de factuur gebruikt bij door artikel 496 Sw. beteelde frauduleuze handelingen zal het misdrijf niet rechtvaardigen. Het gebruik van frauduleuze praktijken vereist door artikel 496 Sw. kan immers resulteren uit een geheel van omstandigheden en gebeurtenissen die elk op zich slechts een element van de praktijk uitmaken en dus ook niet allemaal afzonderlijk alle kenmerken van de frauduleuze praktijk moeten vertonen (Cass. 15 maart 1977, *Pas.* 1977, I, 755).

Ook bedrog omtrent de identiteit, de aard of oorsprong, de hoeveelheid van de verkochte zaak of bedrog tussen partijen in een contract van huur van werk over de hoeveelheid of de hoedanigheid van het gepresteerde werk kan door middel van facturen worden gepleegd (art. 498-499 Sw. Zie daarover uitgebreid C. SAVONET, *a.w.*, 408, nr. 669).

§ 3. Artikel 509 Sw. m.b.t. endossement van de factuur

735 (zie boven, nr. 507).

§ 4. Certificaten van oorsprong

736 Soms is bij uitvoer een certificaat van oorsprong vereist. Dit kan bij het Ministerie van Economische Zaken worden bekomen, voor landbouw-, tuinbouw- en zeevisserijproducten even-

wel bij het Ministerie van Landbouw. Bepaalde inlichtingen moeten door de aanvrager worden gegeven.

Wie wetens en willens een valse verklaring (b.v. door facturen) geeft om een certificaat van oorsprong te bekomen door onjuiste inlichtingen in verband met de oorsprong, de hoeveelheid, de aard van de uit te voeren producten of zulke valse verklaring benut, is strafbaar met gevangenisstraffen van vijftien dagen tot zes maanden en met een geldboete van honderd tot tweeduizend euro of slechts met een enkele van deze straffen. De aanplakking van de veroordeling in de bedrijfslokalen van de overtreder en de publicatie ervan in dagbladen kan bevolen worden. Ze gebeuren op kosten van de overtreder. Bij herhaling, d.i. bij een nieuwe veroordeling binnen een termijn van vijf jaar na het in kracht van gewijsde gaan van een vroegere veroordeling wegens overtreding van deze wetgeving, kan de straf worden verdubbeld en is de tijdelijke of de definitieve schorsing mogelijk van de aflevering van oorsprongsattesten aan de overtreder (art. 9 en 10 KB nr. 283 van 30 maart 1936 houdende reglementering der afgifte van oorsprongsattesten).

§ 5. Wet van 11 juli 1969 betreffende de grondstoffen voor de landbouw, tuinbouw, bosbouw en veeteelt

737 Artikel 8, § 1, 1° en 2° wet van 11 juli 1969 betreffende de grondstoffen voor de landbouw, tuinbouw, bosbouw en veeteelt bestraft met gevangenisstraf van vijftien dagen tot vijf jaar en met een geldboete van 100 tot 10.000 euro of met een van die straffen alleen, hij die een benaming, teken, document of enige aanduiding opgelegd of aangenomen bij een in uitvoering van de artikelen 2 en 5 van de wet genomen besluit, namaakt of vervalst en hij die wetens, gebruikmaakt van een dergelijk nagemaakt of vervalst voorwerp, document of aanduiding. Dezelfde straffen bedreigen hem die gebruikmakend van een benaming, teken, document of enige aanduiding opgelegd of aangenomen bij een in uitvoering van de artikelen 2 en 5 van de wet genomen besluit, bedrog pleegt nopens de oorsprong, de hoedanigheid of de waarborg van een grondstof en hij die, bedrieglijk, gebruikmaakt van een dergelijk nagemaakt of vervalst voorwerp, document of aanduiding.

Strengere straffen kunnen worden opgelegd, hetzij op grond van de bepalingen van het Strafwetboek, hetzij van de wet van 24 februari 1921 betreffende het verhandelen van giftstoffen, slaapmiddelen, verdovende middelen, ontsmettingsstoffen of antiseptica.

§ 6. Wet van 24 februari 1921 betreffende het verhandelen van giftstoffen, slaapmiddelen, verdovende middelen, ontsmettingsstoffen of antiseptica

738 Artikel 2^{quater} van deze wet stelt overtredingen strafbaar van de bepalingen van verordening (EG) nr. 273/2004 van 13 december inzake drugsprecursoren en van verordening (EG) nr. 111/2005 van 22 december 2004 houdende voorschriften voor het toezicht op de handel tussen de Gemeenschap en derde landen in drugsprecursoren en van de ter uitvoering ervan uitgevaardigde verordeningen, alsook de overtredingen op de bepalingen van de wet van 24 februari 1921 en van de op grond van deze wet uitgevaardigde koninklijke besluiten met betrekking tot de stoffen die gebruikt kunnen worden voor de illegale vervaardiging van verdovende middelen en psychotrope stoffen. Zo worden gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot drie maanden en met geldboete van 1.000 tot 5.000 euro of met een van die straffen alleen, wanneer het misdrijf het niet-invullen of bijhouden van documenten of registers betreft, het onvolledig of onjuist opstellen, het niet voldoende lang bijhouden en het aanvaarden van onvolledig of onjuist ingevulde documenten, andere dan douanedocumenten (art. 2^{quater}, 3°).

HOOFDSTUK XII

FACTUUR ALS CONTROLE-INSTRUMENT

739 Tijdens het strafonderzoek kunnen steeds alle geschriften, net als alles wat tot het misdrijf schijnt te hebben geleid of ertoe bestemd schijnt te zijn geweest en alle voorwerpen – zoals bewijsmateriaal – die kunnen dienen om de waarheid te achterhalen, voorlopig in beslag genomen worden (art. 35 Sv.). Tijdelijk wordt dus aan de eigenaar of de bezitter het genot van de zaak ontnomen zonder eigenlijk het eigendomsrecht of het bezitsrecht aan te tasten.

Verder is bepaald dat, indien het een misdaad of wanbedrijf betreft waarvan het bewijs waarschijnlijk kan worden verkregen uit de papieren of andere stukken en zaken in het bezit van de verdachte, de procureur des Konings zich terstond begeeft naar de woning van de verdachte om er de voorwerpen op te sporen, die hij geschikt acht om de waarheid aan de dag te brengen (art. 36 Sv.). Indien er in de woning van de verdachte papieren of zaken worden gevonden, die tot overtuiging of tot ontlasting kunnen dienen, neemt de procureur des Konings deze papieren of zaken in beslag (art. 37, § 1 Sv.). Gaat het om in een informaticasysteem opgeslagen gegevens, dan wordt de procedure beschreven in artikel 39bis Sv. toegepast. Het spreekt vanzelf dat facturen vaak aanwijzingen of bewijselementen zullen bevatten m.b.t. een misdrijf, als b.v. valsheid in geschriften, gebruik van een vervalst geschrift of oplichting.

740 Verschillende wetten waarvan de niet-naleving strafrechtelijk gesanctioneerd wordt, bevatten bepalingen om de naleving van de wetgeving na te gaan en inbreuken op te sporen via een controle van de boekhouding en o.m. van de facturen. Meestal wordt gestipuleerd dat de bevoegde ambtenaren ter plaatse inzage mogen nemen van de facturen, boeken en andere geschriften. Dit is b.v. het geval bij de uitbating van een drankgelegenheid (art. 21, § 3 wet 28 december 1983 betreffende de vergunning voor het verstrekken van sterke drank; art. 46, § 3, 2° wetsbepalingen inzake de slijterijen van gegiste dranken, samengeordend op 3 april 1953).

741 In andere gevallen wordt gepreciseerd dat de bevoegde ambtenaren zich *zonder enige verplaatsing en bij eerste vordering* alle bescheiden, boeken en stukken kunnen laten voorleggen die nuttig zijn voor het vervullen van hun controleopdracht. Verder kunnen zij beslag leggen, mits ontvangstbewijs, op deze documenten, indien zij nodig zijn om het bewijs van een overtreding te leveren of om mededaders of medeplichtigen op te sporen en kunnen zij daarvan afschrift nemen of doen nemen. Men zie b.v. artikel 20, zesde alinea diergezondheidswet van 24 maart 1987; artikel 133, § 2, 2° marktpraktijkenwet; artikel 44, § 3, vierde alinea wet tot bescherming van de economische mededinging, gecoördineerd op 15 september 2006.

742 Voor de toepassing van de btw-wetgeving is bepaald dat eenieder gehouden is de boeken, facturen en andere stukken, die hij overeenkomstig artikel 60 WBTW moet bewaren, op ieder verzoek van de ambtenaren van de btw-administratie, zonder verplaatsing, ter inzage voor te leggen teneinde de juiste heffing van de belasting in zijn hoofde of in hoofde van derden te kunnen nagaan.

Wanneer de boeken, facturen en andere stukken door middel van een geïnformatiseerd systeem worden gehouden, opgemaakt, uitgereikt, ontvangen of bewaard, hebben die ambtenaren het recht zich de op informatiedragers geplaatste gegevens in een leesbare en verstaanbare vorm ter inzage te doen voorleggen. Die ambtenaren kunnen eveneens de houder van de stukken verzoeken om in hun bijzijn en op zijn uitrusting kopies te maken onder de door hen gewenste vorm van het geheel of een deel van de voormelde gegevens, evenals om de informaticabewerkingen te verrichten die nodig worden geacht om de juiste heffing van de belasting na te gaan (art. 61, § 1, eerste en derde lid WBTW).

De ambtenaren van de btw-administratie hebben het recht om de boeken, facturen en andere stukken, die overeenkomstig artikel 60 WBTW moeten worden bewaard, of de op hun verzoek gemaakte kopies, tegen afgifte van een ontvangstbewijs te behouden, telkens wanneer zij menen

dat de boeken, stukken of kopies de verschuldigheid van een belasting of een geldboete in hoofde van de betrokkene of van derden aantonen of ertoe bijdragen die aan te tonen. Dat recht bestaat niet ten aanzien van de boeken die niet zijn afgesloten. Wanneer die boeken door middel van een geïnformatiseerd systeem worden bewaard, hebben de ambtenaren het recht zich kopies van die boeken te doen overhandigen onder de door hen gewenste vorm (art. 61, § 2 WBTW).

Zie ook volgende fiscale bepalingen:

- artikel 205 wet taksen;
- artikel 107 wet succ.;
- artikelen 315-316 WIB.

743 De fiscale bepalingen bevatten soms zelf de sanctie voor de overtreding ervan. Zo artikel 61 WBTW. Zie verder artikel 207 wet taksen, artikel 130 wet succ., artikel 339 WIB.

744 Gelijkaardige bevoegdheden werden aan de sociale inspecteurs toegekend in het Sociaal Strafwetboek van 10 juni 2010. Zij mogen zich alle informatiedragers doen overleggen die zich bevinden op de arbeidsplaatsen of op de andere plaatsen die aan hun toezicht zijn onderworpen, op voorwaarde dat deze informatiedragers hetzij sociale gegevens bevatten, bedoeld in artikel 16, 5° van het wetboek, hetzij gelijk welke andere gegevens bevatten die ingevolge de wetgeving moeten worden opgemaakt, bijgehouden of bewaard, zelfs wanneer de sociaal inspecteurs niet zijn belast met het toezicht op deze wetgeving. De sociaal inspecteurs mogen zich eveneens de toegang doen verschaffen tot de in het eerste lid bedoelde informatiedragers die vanuit deze plaatsen toegankelijk zijn via een informaticasysteem of via elk ander elektronisch apparaat (art. 28, § 1).

De sociaal inspecteurs kunnen slechts overgaan tot de opsporing of het onderzoek van deze informatiedragers op voorwaarde dat de aard van de opsporing of het onderzoek dit vereist wanneer het gevaar bestaat dat deze informatiedragers of de gegevens die zij bevatten naar aanleiding van de controle verdwijnen of worden gewijzigd of wanneer de gezondheid of de veiligheid van de werknemers dit vereist (art. 28, § 3, tweede al.).

De sociaal inspecteurs mogen zich eveneens, zonder verplaatsing, alle informatiedragers die gelijk welke andere gegevens bevatten ter inzage doen overleggen wanneer zij dit nodig achten voor het volbrengen van hun opdracht en overgaan tot het onderzoek ervan. Zij beschikken eveneens over deze bevoegdheid voor de gegevens die toegankelijk zijn via een informaticasysteem of via elk ander elektronisch apparaat (art. 29).

745 In een aantal bijzondere strafwetten gaat de wetgever verder en verplicht hij tot het overleggen van documenten om controle en opsporing van inbreuken mogelijk te maken.

Zie b.v.

- artikel 6, laatste alinea wet 11 juli 1969 betreffende de bestrijdingsmiddelen en de grondstoffen voor de landbouw, tuinbouw, bosbouw en veeteelt;
- artikel 3, § 1, laatste alinea wet 2 april 1971 betreffende de bestrijding van voor planten en plantaardige producten schadelijke organismen;
- artikel 5, § 2 KB 12 april 1974 betreffende sommige verrichtingen in verband met stoffen met hormonale, anti-hormonale of antibiotische werking;
- artikel 22, 4°, b wet 22 juli 1974 op de giftige afval;
- artikel 11, § 1, laatste alinea wet 28 maart 1975 betreffende de handel in landbouw-, tuinbouw- en zeevisserijproducten;
- artikel 5, laatste alinea wet 24 januari 1977 betreffende de bescherming van de verbruikers op het stuk van de voedingsmiddelen en andere producten;
- artikel 17, 1°, c wet 9 juli 1984 betreffende de invoer, de uitvoer en de doorvoer van afvalstoffen;
- artikel 34, tweede alinea wet 14 augustus 1986 betreffende de dierenbescherming en het welzijn der dieren;
- artikel 11, tweede alinea wet 4 februari 1987 betreffende de vestiging van industriële veeteeltbedrijven;

- artikel 20, laatste alinea diergezondheidswet van 24 maart 1987;
- artikel 107, § 1 KB 6 mei 1988 betreffende de indeling van de voertuigen in categorieën, het rijbewijs, de rechterlijke beslissingen houdende vervallenverklaring van het recht tot sturen en de voorwaarden voor de erkenning van de scholen voor het besturen van motorvoertuigen;
- artikel 54, 2°, b en c wet 15 januari 1990 houdende oprichting en organisatie van een kruispuntbank van de sociale zekerheid;
- artikel 109, derde alinea bosdecreet 13 juni 1990;
- artikel 81, § 2, 2° en 3° wet 12 juni 1991 op het consumentenkrediet;
- artikel 9, § 2, 2° en 3° wet 20 juli 1991 betreffende de accreditatie van certificatie- en keuringsinstellingen alsmede van beproevingslaboratoria;
- artikelen 9 en 11 wet 5 augustus 1991 betreffende de in-, uit- en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik dienstig materiaal en de daaraan verbonden technologie;
- art. 5, tweede alinea Ord. Brusselse Gewest 29 augustus 1991 betreffende de bescherming van de wilde fauna en betreffende de jacht.

746 Op inbreuken op de verplichting de controle te vergemakkelijken of mogelijk te maken, wat men misdrijven van belemmering of van verhindering van ambtsvervulling zou kunnen noemen, staan correctionele straffen. Soms is opzet of desbewustheid vereist.

De met de hiervoor vermelde wetsartikelen die de bevoegdheden van de ambtenaren omschrijven corresponderende sancties vindt men in:

- artikel 8, § 1, 9° wet 11 juli 1969;
- artikel 4, § 1, 4° wet 2 april 1971;
- artikel 8 KB 12 april 1974;
- artikel 25, 3° wet 22 juli 1974;
- artikel 6, § 1, 8° wet 28 maart 1975;
- artikel 16 wet 24 januari 1977;
- artikel 10, 2° wet 9 juli 1984 betreffende de invoer, de uitvoer en de doorvoer van afvalstoffen;
- artikelen 9 en 12, laatste alinea wet 4 februari 1987 betreffende de vestiging van industriële veeteeltbedrijven;
- artikel 23, § 1, 3°, b diergezondheidswet van 24 maart 1987;
- artikel 63, 6° wet 15 januari 1990 (kruispuntbankwet);
- artikel 7, § 3 wet 20 juli 1990 betreffende de accreditatie van certificatie- en keuringsinstellingen alsmede van beproevingslaboratoria;
- artikel 12 wet 5 augustus 1990 betreffende de in-, uit- en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik dienstig materiaal en daaraan verbonden technologie;
- artikel 81, § 1, 13° wet 12 juni 1991 op het consumentenkrediet;
- artikel 6, § 3 Ord. Brusselse Gewest 29 augustus 1991 betreffende de bescherming van de wilde fauna en betreffende de jacht.

In artikel 16, § 3, 2° wet van 25 maart 1964 op de geneesmiddelen is wel de sanctie voor verhindering van ambtsuitoefening voorzien, maar een algemeen artikel dat de bevoegde ambtenaren toelaat facturen en andere handelsdocumenten te controleren ontbreekt.

Een specifieke regeling is voorzien in artikel 2 wet van 28 juli 1987 tot uitvoering van de in toepassing van artikel 87 van het verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap uitgevaardigde verordeningen en richtlijnen. Hierin is voorzien dat de ambtenaren of beambten die door de Koning belast zijn om, op verzoek van de bij het EEG-verdrag bedoelde bevoegde autoriteiten, in de ondernemingen of in de ondernemingsverenigingen, opdrachten van bijstand of van verificatie te verrichten kunnen de boeken en andere bedrijfsbescheiden controleren; afschriften of uittreksels maken van die boeken of bedrijfsbescheiden (art. 2, § 1).

Strafsancties, bestaande in een gevangenisstraf van twee maanden tot vijf jaar en/of geldboetes van 100 tot 10.000 euro bedreigen de ambtenaren en beambten die de bij toepassing van artikel 2, § 1 verkregen inlichtingen en bescheiden aanwenden voor andere doeleinden dan die waarvoor ze verkregen zijn. Vallen de verkregen inlichtingen en bescheiden onder de geheimhoudingsplicht, dan wordt de openbaarmaking ervan met dezelfde straffen beteugeld (art. 2, § 2).

Opzettelijk verhinderen of belemmeren van de bijstands- of verificatieopdracht van deze ambtenaren en beambten wordt bestraft met een gevangenisstraf van acht dagen tot drie maanden en/of met een geldboete van 100 tot 100.000 euro (art. 2, § 3).

ZAAKREGISTER

De cijfers verwijzen naar de randnummers.

A

- Aanbesteding 482
- Aantal exemplaren 117, 519
- Aanvaarding van de bestelbon
  - algemeen 244
  - algemene voorwaarden 245
  - ondertekening klant 246
  - ondertekening ondernemer 247-249
- Aanvaarding van de factuur
  - algemene voorwaarden 361
  - betaling 334
  - gedeeltelijke betaling 334
  - impliciete 334
  - stilzwijgend 336
  - uitdrukkelijke 331
- Aanvulling van de overeenkomst (door factuur) 337, 367
- Afstand van recht 387, 541
- Ambachtslieden 476
- Aanvaarding van de factuur
  - algemeen 328
  - impliciete 332
  - stilzwijgende 336
  - uitdrukkelijke 331
- Algemene voorwaarden
  - afstand 46, 387
  - afwijkende 367
  - algemeen 361, 421-425
  - bevoegdheidsbeding 410-418
  - buitensporige 373
  - clause betreffende aanvaarding 372
  - consumenten 375
  - grafische voorstelling 370
  - ongebruikelijke 373
  - op factuur 365
  - handgeschreven 378
  - internet 369
  - interpretatie 376

- niet-handelaren 375
  - taal 371
  - tegenstrijdige bedingen 379
  - op tickets 310
  - stijlclausules 378, 386
  - verwijzing naar 369
- Anatocisme 400
- Arbitragebeding 367, 373, 418, 444

B

- Battle of forms* 379-384
- Bekentenis 327, 342, 375
- Bestelbon
  - algemeen 242-249
  - consumentenkrediet 273-276
  - dienstenwet 250-261
  - financieringshuur consumentenkrediet 277-278
  - nieuwe motorvoertuigen 285
  - psychotrope stoffen 286
  - reisovereenkomst 281-284
  - verdovende middelen 287
  - wet Breyne 279-280
  - wet marktpraktijken 262-272
- Betalingsachterstand (wet op) 488-505
- Betalingstermijn 490
- Bevoegdheidsbedingen
  - algemeen 410
  - CMR, 417
  - consumenten 443
  - internationale overeenkomst 411
- Bewaring van facturen 51-56
- Bewijskracht factuur
  - aanvaarding van de levering 355
  - afwijkende overeenkomst 337, 363, 367
  - algemeen 314, 318-319, 327, 448
  - algemene voorwaarden 361-447
  - commerciële overeenkomsten 353

- consument 327, 421-425
  - Duits recht 319, 417
  - Feitelijk vermoeden 337
  - Frans recht 319, 417
  - Italiaans recht 319
  - kwijtschrift 316
  - materiële vergissing 315
  - Nederlands recht 319
  - niet-handelaar 327
  - tegen de leverancier 314, 448
  - tegen de cliënt 318, 448
  - als titel 448
  - toepassingsgebied 351-354
  - wettelijk vermoeden 325-326
  - Bewijsfuncties van de factuur
    - algemeen 314-316, 318, 327, 361, 421-425, 448
    - belastingen 481
    - bewarend beslag 449
    - bewijs van bezit 460
    - bewijs van de levering 452
    - bewijs van schade 454
    - documentair krediet 462
    - eigendomsvoorhoud 456
    - handelskoop 321
    - huwelijksvermogensrecht 458
    - ingebrekestelling 474
    - overheidsopdrachten 482
    - korte verjaringstermijnen 457
    - marktpraktijkenwet 262-268
    - summiere rechtspleging tot betaling 450
    - als titel 448
    - voorrecht verkoper 455
    - wilsgebreken 461
  - Bewijsovereenkomst 338, 396, 419, 441
  - Bezwarende bedingen
    - algemeen 421-425
    - vordering tot staken 710
    - zwarte lijst 429-446
  - Boedelbeschrijving 293
  - Borderel 294
  - BTW
    - afgifteplicht 34-45
    - algemeen 16
    - belastbare handelingen 17-26
    - belastingplichtige 27-28
    - commissionairs 19, 25
    - factureringsplicht 29
    - fiscale valsheid 728-730
    - leveringen voor privégebruik 30
    - levering van diensten 23-26
    - levering van goederen 18-22
    - met factuur verwante stukken 32-33
    - onregelmatige factuur 61-62
    - tijdstip uitreiken factuur 31
    - verkoop op proef 20
    - vermeldingen op facturen 58
    - vermelding identificatienummer 76-79
    - verschuldigdheid 22, 26
    - verzending op zicht 20
- C**
- CIF*-koop 463
  - CMR, 417
  - Cessie van schuldvordering
    - excepties 532
    - *Nemo plus juris*-regel 515
    - Schuldvergelijking 535-542
    - stille cessie 512-516
  - Compensatie: zie schuldvergelijking
  - Consulaire factuur 313
  - Consumenten,
    - algemeen 327, 375
    - begrip marktpraktijkenwet 558-562
    - bezwarende bedingen 421-447
    - oneerlijke praktijken jegens consumenten 650-683
  - Consumentenkrediet 196, 273-276
  - Controle 729-736
  - Creditnota 305, 469
- D**
- Debetnota 292
  - Derde (factuur en) 468
  - Dienstenwet

- definities 250
- informatieplichten 253-259
- sancties 260-261
- toepassingsgebied 251-252
- vermeldingen 128

Documentair krediet 462

Dwangsom 407

E

E-mail 331

Elektronische factuur 56

Elektronische handel 369

Endossement van de factuur

- aard factuur 517-518
- algemeen 505-516
- begrip 521
- begunstigde 522-523
- betekening 524
- hoedanigheid partijen 519-520
- toepassingsvoorwaarden 517-524
- tegenwerpelijkheid 525-542
- tegenwerpelijkheid van excepties 531-542
- voorwaarden 517-524
- vorm factuur 517-518

Exceptio non adimpleti contractus, 409, 442, 539

Exoneratiebedingen 388, 435

Europees betalingsbevel 483-485

Europese procedure geringe vorderingen 486-487

F

Factoring, 509

Factuur

- aantal exemplaren 117, 519
- akte 288
- begrip 1
- bewaring 51-56
- bewijs van verzending 50, 330
- bewijskracht 326
- bezitstitel 465
- BTW onregelmatige factuur 61-62
- consulaire 313

– controle-instrument 729-736

– definitie 1-3

– endossement 505-542

– factureringsplicht BTW, 29

– faillissement 470

– fiscaal onregelmatige 45

– functies 4

– gedomicilieerde 298

– geschrift 288

– handelseffect 464, 511

– kosten 38

– laattijdige 46, 339

– merk 706-710

– novatie 322, 337, 467

– oneigenlijke contracten 12

– onrechtmatige daad 11

– pro forma 295

– tijdstip uitreiking 31, 46, 451, 490

– toepassingsgebied 9-33

– vaststellingsfunctie 318

– verplichting tot afgifte 34

– voorlopige 295

– waardepapier 464

Factureren aan een derde 467

Factureringsplicht 29, 34

Financieringshuur

– consumentenkrediet 277-278

– opvragen verkoopsfactuur 41

Fiscaal onregelmatige factuur 45

Forumbeding: zie bevoegdheidsbeding

G

Gebruik 385, 417

Gebruikelijk beding 385

Geringe vorderingen (procedure voor) 486

H

Handtekening schuldeiser

– aanvaarding 331

– kwijting 316

– vermelding 113-116

I

Ingebrekestelling 4, 488, 492
 Interest
 – handelsrente 493
 – interest voor betalingsachterstand 497
 – kapitalisatie 400
 – moratoire 399, 478
 – overheidsopdrachten 482
 – soorten 495
 Internationaal Privaatrecht 411, 420, 447
 Invorderingskosten 500

K

Kleinhandelaren 476
 Kwijting 311, 316
 Kwijting voor saldo van rekening 312

L

Laattijdige factuur 46, 339
Leasing: zie financieringshuur
 Leveringsbon 307

M

Marktpraktijkenwet: zie Wet Marktpraktijken
 Materiële vergissing 315
 Merkenwet 706-710

N

Netting, 537
 Niet-handelaar 335, 342, 351, 375
 Nieuwe motorvoertuigen 285
No oral modification clause 338, 367
 Nota 292
 Novatie 322, 337, 467

O

Offerte 304
 Ondertekening van de factuur 113-116, 316, 331
 Ongebruikelijke bedingen 373
 Opschortingsrechten (beding over) 409
 Opzeggingsbeding 403
 Overdracht van schuldvordering: zie cessie, endossement
 Overheidsopdrachten 482

P

Partijbeslissing 373
Pro forma factuur 295
 Protest
 – algemeen 344
 – algemene verplichting 340
 – gevolgen 347
 – nauwkeurigheid 345
 – niet-handelaren 344
 – redelijke termijn 336
 – termijn 346
 – vorm 345
 Psychotrope stoffen 286

R

Rechtsverwerking 49, 350, 387, 542
 Reclame
 – afbrekende reclame 632
 – algemeen 619
 – auteur 702-704
 – begrip 567-572
 – factuur als reclame 568
 – identificerende reclame 633
 – met een wet strijdige reclame 634
 – misbruik van facturen 635-637
 – misleidende reclame 628-631
 – oneerlijke reclame tegenover niet-consumenten 620-625
 – onrechtmatige reclame 626-627
 Reisovereenkomst
 – bestelbon 282-284

- informatieplicht 281
- meldingen reisdocumenten 122-124
- Rekenfouten 316
- Rekening 292
- Rekeningafschrift 299
- Rekening-courant 302
- Rekeninguittreksel 300, 301, 478
- Respijttermijnen 405
- Retentierecht (beding over) 409
- Rente: zie interest

S

- Schadebedingen 391-403, 438, 503
- Schuldvernieuwing: zie novatie
- Schuldvergelijking 406, 537
- Schuldvordering
  - aard 14
  - uitgedrukt in geld 15
- Simulatie 317, 542
- Staat 293
- Stoppage in transitu*, 466
- Stijlclausules 386
- Strafrecht
  - antisepica 738
  - bedrog 734
  - belemmering van controle 736
  - bijkomend opzet 726
  - certificaten van oorsprong 736
  - douanewetgeving 731
  - endossement factuur 735
  - fiscale valsheid 728-730
  - gebruik van valse geschriften 727
  - geveinsde overeenkomsten 723
  - giftstoffen 738
  - grondstoffen landbouw 737
  - marktpraktijken 732-733
  - misbruik van vertrouwen 734
  - nadeel 725
  - namaking van geschriften 721
  - oplichting 734
  - opstellen van valse stukken 724
  - slaapmiddelen 738
  - taalwetgeving 229-230
  - valse handtekening 720

- valse verklaringen 722
- valsheid in facturen 712-719
- verdovende middelen 738
- vervalsing van geschriften 721
- voorleggen documenten 735
- Summiere rechtspleging tot betaling 450

T

Taal

- algemene voorwaarden 371
- Taalwetgeving
  - BTW, 235
  - gebruik van termen 218
  - marktpraktijkenwet 237-238
  - meertalige documenten 219-220
  - overheidsdiensten 233-234
  - sancties 224-232
  - sociaal strafwetboek 236
  - specifieke 235-241
  - taal van de klant 221
  - toepassingsgebied 208-215
  - toepassing op factuur 216-217
  - veiligheidswet 240
  - voedingsmiddelen 239, 241
- Ticket 308

U

- Uitdrukkelijk ontbindend beding 408
- Uitvoering van de overeenkomst (bewijs door) 335, 342

V

- Veinzing: zie simulatie
- Verborgene gebreken 390, 436
- Verdovende middelen 287
- Verjaring 457, 473, 480
- Verkopen aan de consument buiten de onderneming 130-136
- Verkoop op afstand 137-167
- Verkoop met verlies
  - bewijsvoering 641-644

- opruimingen 640
  - principe 638
  - verkoop aan consument 639
  - Vermeldingen op facturen
  - aard handeling 85-86
  - adres medecontractant 74-75
  - algemeen 57-62
  - bedrag belasting 97-98
  - bedrag in euro 119-120
  - beleggingsfondsen 199
  - benaming geleverde goederen en diensten 87-89
  - bestrijdingsmiddelen 181-193
  - beursvennootschappen 199
  - bewakingsondernemingen 198
  - brandstoffen 169-170
  - consumentenkrediet 196
  - datum belastbaar feit 84
  - datum uitreiking 63
  - detergentia 174
  - diensten 128
  - elektronische communicatie 179-180
  - financiële diensten 175
  - goud 129
  - handtekening schuldeiser 113
  - hoeveelheid 104
  - identificatienummer 76-79
  - kant 125
  - kapitaal vennootschap 118
  - landbouwgrondstoffen 181-193
  - Levantse bessen 177
  - levering electriciteit en gas aan eindafnemers 176
  - maatstaf heffing BTW, 93-96
  - misleidende vermeldingen 109 - 112
  - naam leverancier 65-67
  - naam medecontractant 74-75
  - nummer zichtrekening 102-103
  - ondernemingsnummer 80-83
  - oorzaak schuld 108
  - prijs 90-92
  - privédetectives 197
  - reisdocumenten 122-124
  - schriftelijk onderwijs 126-127
  - sociale secretariaten werkgevers 178
  - stichtingen 72
  - tarief BTW, 93-96
  - te voldoen door medecontractant 101
  - vennootschap in vereffening 73
  - vennootschapstype 68-69
  - verenigingen 70-71
  - vereniging in vereffening 73
  - vergunningplichtige activiteiten 168
  - verhandelen huisdieren 172-173
  - verkopen aan de consument buiten de onderneming 130-136
  - verkoop op afstand 137-167
  - vervoer huisdieren 172-173
  - vleeskeuring 200-207
  - voedingsmiddelen 194-195
  - volgnummer 64
  - vrijstelling BTW, 99-100
  - wijn 171
  - woord “factuur”, 105-107
  - zilver 129
  - Vertrouwensleer 336, 342, 517
  - Verplegingsnota 292
  - Verzamelfactuur 297
  - Verzending van de factuur
  - bewijs 50, 330
  - datum 46
  - laattijdigheid 366
  - Vierhoekenclausule 337, 338, 367
- W**
- Waardepapier 464, 511
  - Weens Koopverdrag 383
  - Wet Betalingsachterstand 475, 488-504
  - Wet Breyne 279-280
  - Wet Financiële Zekerheden 537
  - Wet marktpraktijken
  - afgedwongen overeenkomsten 645-649
  - afgifte bewijsmiddel 262-268
  - agressieve praktijken 677-680

- algemene norm 653-658
  - benamingen 600-605
  - benaming van oorspong 606-618
  - consument 558-562
  - diensten 565-566
  - etikettering 575, 599
  - financiële instrumenten 577
  - handelspraktijk 573-574
  - hoeveelheidsaanduiding 586-598
  - misleidende omissie 668-676
  - misleidende praktijken 661-667, 686
  - onderneming 547-554
  - oneerlijke praktijken jegens consumenten 650-683
  - oneerlijke praktijken jegens niet-consumenten 684-692
  - op de markt brengen 576
  - open algemene norm 659-660
  - overeenkomsten buiten de onderneming 130-136
  - overeenkomsten op afstand 137-159
  - parasiteren 687-692
  - *per se* verboden 681
  - prijsaanduiding 579-585
  - producten 563-564
  - reclame 567-572, 619-637
  - samenstelling 600-605
  - strafbepalingen 732-733
  - toepassingsgebied 544-546, 577-578, 650-652
  - verkoop met verlies 638-644
  - verwarringstichting 685
  - volgorde van beoordeling 684
  - vordering tot staken 693-705
  - vrij beroep 555-557
  - zwarte lijst 682-683
- Wet verkoop op plan: zie Wet Breynne